

SPOMINSKI ZBORNIK

OB 60-LETNICI BOJEV ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO
1918 - 1919

SPOMINSKI ZBORNIK POSVEČAMO
NEPOZABNEMU SPOMINU
NA VSE PADLE, UMRLE
IN PREŽIVELE UDELEŽENCE
BOJEV ZA SEVERNO MEJO
V LETIH 1918 IN 1919

Zveza prostovoljcev — borcev za severno slovensko mejo 1918—1919
v Ljubljani

Klub koroških Slovencev in Sklad Prežihovega Voranca v Mariboru

**SPOMINSKI ZBORNIK
OB 60-LETNICI BOJEV
ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO
1918-1919**

Maribor, 1979

IZDALI IN ZALOŽILI:

Zveza prostovoljcev-borcev za severno slovensko mejo 1918—1919 v Ljubljani,
Klub koroških Slovencev v Mariboru in
Sklad Prežihovega Voranca v Mariboru, avgusta 1979

ZA IZDAJATELJA

Lojze Ude

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK

Janko Kuster

UREDNIŠKI ODBOR

Vladimir Bračič

Bogo Grafenauer

Janko Kuster

Makso Šnuderl

Lojze Ude

LEKTOR

Alfonz Kopriva

LIKOVNA OPREMA

Aleksander Štok

FOTOGRAFIJA

Vlado Lešnik

TISK

ZGEP Pomurski tisk, TOZD tiskarna, Murska Sobota

NAKLADA

2500 izvodov

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo SR Slovenije, štev. 4210-254/79 z dne 4. 6. 1979 spada Spominski zbornik med proizvode iz 7. točke 1. odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

Franc Leskošek—Luka

UVODNA BESEDA

Pred dobrimi šestdesetimi leti, od novembra 1918 do poletja 1919, so široke ljudske množice na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem enotno in enodušno s svojimi borci-prostovoljci s silo pregnale nasilno nemško oblast s svojega ozemlja ter osvobodile in utrdile svoje narodne meje, ki so tako postale dokončne severne državne meje Slovenije in Jugoslavije. Očistili so v vseh krajih nemške občinske in okrajne organe, nemško šolstvo, sodstvo in državno upravo, ki so se zajedale med slovensko avtohtono prebivalstvo z nasiljem in ponemčevanjem. Le zaradi pomoči tujih sil Nemcem ni uspela našim borcem osvoboditev koroške Slovenije v celoti, kljub uspešnim krvavim bojem na Gorenjskem in Koroškem, pač pa so borci na Štajerskem za trajno osvobodili mejo od Mežiške doline čez Kozjak vzdolž in onstran Drave in Mure s središči Maribor, Ptuj, Gornja Radgona in Ljutomer. Tako je propadel njihov sloviti »trdnjavski trikot« Maribor—Ptuj—Celje—Brežice!

V letih 1918 in 1919 so se na slovenskem severnem ozemlju prostovoljno združili v borbene enote na osnovi enotne ljudske volje vsi delovni ljudje na Štajerskem in Gorenjskem, ne glede na strankarsko pripadnost: kmetje, kmečki in industrijski delavci, trgovski in drugi nameščenci, železničarji, uradniki in dijaki ter se navzlic oviram in nasprotovanju takratne Narodne vlade v Ljubljani in kljub oboroženemu odporu Nemcev, ki so jih podpirale nekatere nam sov-

ražne tuje sile, borili do zmagovitega konca, S ponosom se spominjam, da sem se takrat kot 21-letni delavec prostovoljno pridružil Celjskemu polku in se iz Dragovgrada udeleževal bojev tega oddelka, ki je spadal pod vodstvo Štajerskega obmejnega poveljstva, ki mu je načeloval general Maister.

Pred dobrimi šestdesetimi leti smo se Slovenci na prostoru ob naši severni meji borili proti Nemcem za svojo nacionalno svobodo in združitev z Jugoslavijo, pred osemintridesetimi leti pa vsi Jugoslovani v NOV za izgon nemškega okupatorja iz vse Jugoslavije, za osvoboditev vseh naših narodov in narodnosti in hkrati za revolucionarno socialistično preobrazbo vse naše družbe.

Želim, da bi ta knjiga, ki je zvesto pričevanje dogodkov in pomena velike dobe slovenskega ljudstva, obveščala mladino, sedanje in bodoče robove, ter jih utrjevala v zvestobi vsem slavnim tradicijam našega ljudstva.

V Ljubljani, dne 24. aprila 1979.

»Po zaslugi generala Maistra in njegovih soborcev je bil enkrat za vselej razčiščen položaj v Mariboru in vzpostavljena meja tako imenovane Spodnje Štajerske. S peščico domoljubnih vojakov in častnikov je prevzel v Mariboru vojaško poveljstvo, razorožil Schutzwehr, mobiliziral slovenske obveznike in iz njih oblikoval enote, ki so zavarovale severno mejo od Radgona do Dravograda.

Podobni ukrepi so bili storjeni tudi za obrambo severne meje na Koroškem. Tudi tukaj se pojavljajo general Maister, major Lavrič, poročnik Malgaj, poročnik Primožič in mnogi drugi — prostovoljci, vojaki in častniki — ki so z odločno akcijo, pa tudi s prigovori in postavljanjem začasne demarkacijske črte hoteli zavarovati slovensko ozemlje.

Vendar njihova dejanja niso naletela na razumevanje in podporo takratne slovenske vlade in vodstev političnih strank, zlasti klerikalne in liberalne, ki so te domoljube večkrat puščali na cedilu. Takratni slovenski politični voditelji so pričakovali, da se bo usoda slovenskega naroda pravično rešila za zeleno mizo. Toda kakor vemo, za zeleno mizo doslej še ni prišlo do pravične rešitve o usodi nobenega naroda, in tudi z našim se je tako zgodilo ...

Takratni politični voditelji so se obnašali oportunistično, omahljivo in strahopetno, capljali so za dogodki in niso pokazali zrelosti, da nosijo odgovornost za usodo slovenskega naroda, niti v takratnih pomembnih zgodovinskih dogodkih, niti kasneje. Zato smo toliko bolj dolžni izraziti vse priznanje generalu Maistru, njegovim soborcem in drugim prostovoljcem, ki so hrabro in požrtvovalno opravili patriotično dolžnost.«

Dr. FRANCE HOČEVAR, podpredsednik izvršnega sveta skupščine SRS, na proslavi 50-letnice bojev za osvoboditev Maribora in severne meje v Mariboru, dne 24. novembra 1968

»Drago mi je, da dobivajo visoka priznanja štajerske brigade v času, ko podeljuje Maribor domicil XIV. diviziji. Maribor prevzema s tem nase naloge, tako kot je med dvema vojnoma v razvoju delavskega gibanja prevzel delavski razred Maribora nase tradicije Maistrovih borcev za svobodno Slovenijo v združeni svobodni Jugoslaviji, naloži, kot jo je že v obdobju revolucionarnega boja in priprav na revolucijo pokrenil delavski razred in ga pripravil za to, da se je v letih 1941 in 1942 zelo odločno in z veliki žrtvami postavil po robu Hitlerjevi agresiji.«

SERGEJ KRAIGHER, predsednik predsedstva SR Slovenije, na proslavi ob podelitvi domicila XIV. diviziji v Mariboru Večer, 27. 2. 1979

V začetku avgusta 1943. leta je prišel v Mežiško dolino član pokrajinskega komiteja Sergej Kraigher — Andrej (na sliki s klobukom), na njegovi levi Marok, na desni pa Matjaž, Bor, Tugo in Janko Kuster — Korošec, v sredini spredaj pa Silas

Makso Šnuderl

OSVOBODITELJI SEVERNE SLOVENIJE 1918—1919

Kmalu po tem, ko je bilo tudi mednarodno-pravno dokončno rešeno vprašanje o priključitvi severnega obmejnega slovenskega območja k Jugoslaviji in določena sedanja državna meja, se je na začudenje in ogorčenje bivših borcev in drugih udeležencev pri bojih za severno mejo v javnosti pojavilo vprašanje, kdo je »osvoboditelj« Maribora in s tem tudi vsega severnega obmejnega območja. Za nas borce in druge sodelavce pri tem je bilo to vprašanje rešeno že takrat, ko so se že začeli politični boji med ljudstvom na deželi in vojaški boji na slovenski narodni meji. Za vse nas ni bilo že od vsega začetka nobenega drugega osvoboditelja, kakor vse naše ljudstvo na našem severu.

1. Po koncu bojev smo najprej slišali in brali, da je bil osvoboditelj eden izmed voditeljev Slovenske ljudske stranke in minister za prosveto v Narodni vladi v Ljubljani in hkrati član Narodnega sveta v Mariboru profesor dr. Verstovšek, z njim pa tudi omenjeni Narodni svet. Kot minister si ni prizadeval, da bi ta vlada spremenila svoj odklonilni odnos do prizadevanja, da se naj ljudstvo na severu Slovenije organizirano upre proti nemško-avstrijski oblasti, ki je ne glede na propast Avstroogrške monarhije, vztrajala na svojih oblastvenih pozicijah na slovenskem Štajerskem in slovenski Koroški ter je v mariborskem občinskem svetu glasovala za priključitev k Nemški Avstriji. Narodni svet je celo ob svoji ustavoviti začel pogajanja z Gradcem zaradi dobave živil iz južne Štajerske; pozneje se je podredil Maistrovim predlogom. Res je sicer, da je Verstovšek podprl Maistra, ko je ta odpravil vse visoke poveljnice avstrijske vojske in prevzel vojaško komando nad Mariborom, vse to pa spričo njegove pasivnosti ne daje ne njemu ne Narodnemu svetu pravice, da se imenuje za osvoboditelja Maribora. On in ta svet sta bila sicer za boj, a kot pasivna sodelavca.

2. Med novembrom 1918 in sredino 1919 so politične stranke utihnile, pripadniki teh in še drugih organiziranih skupin pa so se prostovoljno in same od sebe združili v enotni volji za skupen boj proti nemški oblasti z gesлом: vsi za Jugoslavijo in za izgon nemške oblasti s slovenske zemlje! Ko je to uspelo, so politične stranke spet začele svoje razprtije. Slovenska ljudska stranka in klerikalni člani Narodnega sveta, posebno dr. Verstovšek, so se začeli čisto

s strankarskimi prestižev postavljati v vlogo osvoboditelja.

3. Še ing. Dušanu Serneku kot nekdanjemu pripadniku Slovenske ljudske stranke je ostala sled te stranke, ko je že bil v partizanih. Bil je v Avnoju poverjenik za finance in 1945 kraljev namestnik. Zaradi njegove presoje o bojih na severni meji se nisem stririal z njim, čeprav sva si bila sicer zelo dobra. Ti boji so mu bili lokalna zadeva Štajercev, Maister pa je bil zanj pesnik in pijanec, zadevo z mejami na severu Slovenije pa je po njegovem uredila Slovenska ljudska stranka. Čeprav sva s Serncem enako obsojala vse politične meščanske stranke med obe ma vojnama, si trmoglavo ni dal nič dopovedati, ko sem mu govoril o svojih doživljajih med boji v zimi 1918/19 in da sem pozneje raziskoval gradivo o tem in napisal tudi knjigo. On si je več izmisljal kot pa vedel. Nikoli ga nisem prepričal.

4. Popolno neznanje o stvarnem poteku bojev Slovencev proti nemški oblasti na Štajerskem je vladalo tudi med hrvaškimi politiki, pa tudi med pisci o prevratni dobi v Jugoslaviji.

Dr. Hinko Krizman iz Varaždina je bil poslanec, vodilen demokratičen politik in minister v stari Jugoslaviji in Soc. republiki Hrvatski, poslanec v Zvezni skupščini, pravi leksikon za jugoslovansko politično zgodovino. V Beogradu sva mnogo sodelovala. Večkrat pa sva se sporekla zaradi bojev na naši meji. Jaz sem se opiral na objektivna dejstva in na svoje pričevanje kot udeleženec teh dogodkov v dobi od novembra 1918 do poletja 1919, on pa se je izražal tako, kot so o teh dogodkih sodili na Hrvatskem, da namreč Maribora in širšega območja niso osvobodili Maistrovi bortci, temveč vojaki Karlovškega pešpolka pod vodstvom hrvaškega polkovnika Uzorinca spomladi 1919! Dr. Krizman kar ni hotel verjeti, da je hrvaški polk prišel v Maribor samo nadomestovat Maistra in njegove čete, ker so bili takrat v ofenzivi in še po njej na Koroškem v Labodski dolini in drugod. Ni hotel vedeti, da so Maribor osvobodili Slovenci že novembra 1918 in ves čas vodili vojaški in politično-nacionalni boj za izgon nemške oblasti. Krizman si gotovo ni sam izmislil te hrvaške legende o osvoboditeljih Maribora!

5. Bilo pa je tudi več posameznikov z nesporнимi zaslugami za boje na severni meji ali pa tudi brez

njih, ki so si lastili naziv »osvoboditelja« Maribora. Tako se je večkrat pohvalil poznejši okrajni glavar Maribora, dr. Lajnščič, pa tudi njegov nasprotnik dr. Vilko Pfeifer, prvi komisar mestne občine, oba sicer koristna sodelavca Obmejnega poveljstva, medtem ko si drugi zasluzni ljudje (kakor major Vavpotič, Ankerst in drugi) niso hvalisali. Podpolkovnik Franjo Cvirn, ki je bil vso kritično dobo poveljnik komande mesta Maribora, Maistrov prijatelj in sodelavec, mi je po NOB pisal, da je bil tudi on poveljnik v NOV v letih 1918/19 in da se mu to mora priznati. Ko sem mu pojasnil, da ta boj nima značaja narodnoosvobodilne vojne, temveč boja proti Nemcem zaradi osvoboditve severne slovenske meje, NOV pa je bil boj vse Jugoslavije proti okupatorju in za socialistično revolucijo, je pa trdil, da je bil on »osvoboditelj Maribora« in njegov poveljnik. Cvirn je bil tedaj že zelo star in je pisal svoje spomine ter v njih utemeljeval svoje zasluge kot osvoboditelj, vendar teh spominov nisem bral in menda tudi niso bili nikjer objavljeni.

Najbolj zagrizen »osvoboditelj« Maribora in sploh vsega osvobojenega štajerskega slovenskega ozemlja pa je bil že pokojni, takratni artilerijski narednik Slobodnik. Ko je Maister pozival vse slovenske vojake po vojašnicah, naj se javijo v meljski vojašnici, se je iz topniške vojašnice zglasil samo on, ker so vsi častniki odšli. Pri demonstracijah je na Maistrovo povelje imel topove iz svoje vojašnice pravljene za strel in naperjene na mestni magistrat na Glavnem trgu. Bil je hraber in zaveden Ljubljanc, na Maistrov predlog je dobil častniški čin in postal pozneje v jugoslovanski vojski podpolkovnik. Do Maistrove smrti je v pismih slavil Maistra, potem pa je javno začel nastopati kot osvoboditelj Maribora in to vlogo uveljavljal celo pred Zvezo borcev za severno mejo; z intervencijo Partije je dosegel celo nekako priznavalnino in motil celo naše zgodovinarje, od katerih pa je samo Lojze Ude nastopal proti njemu. Tudi na nekem zboru borcev v Mariboru je zahteval priznanje, da pripadajo vse zasluge njemu in ne Maistru. Tudi jaz sem tam nastopil proti njemu in prav tako vsi zbrani bivši borci. Na žalnem smrtnem oglasu je bilo zapisano, da je bil »osvoboditelj Maribora«. Dopolnjam, da je Slobodnik opravil še kako drugo važno nalogo vojaške narave, toda nobene take, da bi se smel samolastno imenovati za osvoboditelja.

6. General Maister si nikoli ni lastil svojstva osvoboditelja, čeprav je bil on najpomembnejša in najza-

služnejša osebnost in nesporen voditelj. Borci so ga počastili s tem, da so se spontano imenovali »Mai-strove borce«.

Bil sem več let do njegove smrti njegov prijatelj, kakor me je nazval v knjigi, ki mi jo je bil posvetil. Razen o njegovem literarnem zanimanju sva največkrat razpravljala o veliki dobi, ki smo jo doživljali v letih 1918 in 1919. Nikdar ni ob takih priložnostih naglašal svoje vodilne vloge. Preveč je cenil svoje prostovoljce in politične sodelavce ter vedno na-glašal, kako so bili takrat vsi Slovenci enotni od delavca in kmeta do mladih izobražencev. Seveda ni bilo govora o tem, da je šlo takrat za nekak meščanski upor ali celo za preganjanje komunistov, kakor nekateri včasih še zlonamerno trdijo.

7. Mnogokrat sem slišal v razgovoru s politično razgledanimi ljudmi o pomenu bojev za severno mejo mnenje, češ da je bila vsa zadeva napihnjena po-stranska epizoda buržoazije in nikakšen pravi boj, da je bila izvedena akcija proti preplašenim in resi-gniranim avstrijskim Nemcem, ki so gospodovali nad našimi slovenskimi kraji, lahka stvar. To mnenje lahko slišimo še danes. Pa se je bilo v resnici treba bojevati proti težavam, s katerimi je zavirala ta boj na-rodna vlada v Ljubljani sama; mestna akcija Nemcov z glasovanjem za pripadnost mariborskega območja Nemški Avstriji; štrajk avstromarksistov z ustavitvijo prometa na železnici in poštarjev v Mariboru; or-ganiziranje nemške »zelene garde« proti našim vojakom, napade le-teh na naše ljudi in celo uboj na-šega borca; krvava demonstracija nahujskih so-cialdemokratičnih ponemčencev; pristop vodstva so-cialdemokratov v nemškonacionalni občinski svet Maribora, ki mu je dal 10 članov in podpredsednika; krvave žrtve v hudih bojih vzdolž narodnostne meje na Štajerskem v Radgoni in na Koroškem itd. Vse to bi naj bila epizoda, nepomembne praske —, ki so odločile o severni meji Jugoslavije! In vendar je bila izdaja spomenice o teh bojih ob petdesetletnici v Mariboru od naše ljudske oblasti onemogočena! No, od takrat se je položaj spremenil, borci za se-verno mejo so z zakonom legalizirani, politično so se vremena zjasnila.

Zanimivo je, da se izmed borcev za zapadno mejo v smeri iz Gorenjske ni priglasil noben »osvoboditelj«. Vsem je bilo in je jasno, da so osvoboditelji slovenske Koroške po krvavih bojih in hudih izgubah vsi borci in vsi ljudje, ki so jim pomagali odločni vojaški poveljniki (kakor na primer major Alfred Lav-

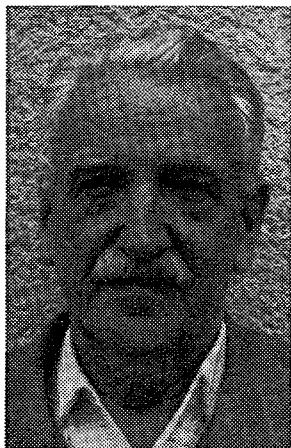
rič in vsi drugi), ki pa žal niso mogli obdržati sadov svojih zmag zaradi interesov tujih sil. Ni tukaj mesto, da bi opisoval narodni, politični, gospodarski, prosvetni in kulturni razvoj vsega območja v Mariboru, v Podravju, na Kozjaku, v Slovenskih goricah in na slovenskem Koroškem in drugod, razvoj, ki je omogočil tako močno vseljudsko gibanje, kakor je bil politični in oboroženi boj v letih 1918/19 od srede prejšnjega stoletja naprej. To je naloga zgodovinarjev. Trpljenje ljudstva med prvo svetovno vojno, velike žrtve in narodno zatiranje (Volksrat, Südmark, vlade itd.) so v tako zavednem ljudstvu, osveščenih ljudeh vseh slojev podžigali borbeno in odporniško razpoloženje proti nemškim oblastem in strah, da spričo nastajanja skupne države Jugoslavije ostanejo zunaj nje in ločeni od celote ostalega slovenskega naroda, zlasti zaradi pasivnega ponašanja narodne vlade in voditeljev posameznih naših takratnih strank. Mladina je bila še pod vtisom preporodovskega gibanja, preprosti človek pa je v Majniški deklaraciji bolj verjel napovedi združitve jugoslovanskih narodov kakor pa habsburškemu okviru. Vse to je povzročalo tisto napetost, ki jo pripravlja izbruh potresa in kakor se je že oznanjala v uporu vojakov v Judenburgu in Radgoni. Na spontani poziv narodnih svetov, s postavljanjem vaških skupnosti in z genialnimi akcijami generala Maistra in njegove

okolice, se je ta napetost sprostila, a ne v meščanskem sloju ali v kaki stranki, temveč dobesedno pri kmečkih delavcih in delavcih v tovarnah in podjetjih, vojakih, ki so bili štiri leta na bojiščih Avstro-Ogrske, mladih in starih, brez razlike poklicev, nazorov, med dijaki in vajenci in trgovskimi pomočniki, s sodelovanjem ljubljanskih železničarjev. Navzlic prepovedi ljubljanske vlade so prihajali ljudje z okrašenimi vlaki in na ovenčanih vozovih, sami prostovoljci, se enodušno podredili vojaškemu vodstvu Maistra in planili v boj za svojo zemljo proti tisočletnim zavjevalcem in raznarodovalcem, na deželi pa so vse povsod pregnali vsiljene nemške oblistnike in postavljali svoje organe. Vse to slovensko ljudstvo tukaj je bilo v orožju, general Maister pa splošno priznan in priljubljen voditelj. Borci so se sami imenovali Maistrovi borci.

»Osvoboditelji Maribora« in vse severne meje 1918—1919 so bili torej vse slovensko ljudstvo na severni meji s svojimi borci in zaslужnimi voditelji na čelu — nobenih drugih posamičnih ali skupinskih osvoboditeljev ni bilo.

Marjan Simandl

IN MEMORIAM MAKSU ŠNUDERLU (1895—1979)

»Imeli smo ljudi — v poljani cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast,
imeli smo jih — dali smo jih vam —
kaj hočete, grobovi, še od nas?« — O. Župančič

Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav; mož jasnih načel, slovenski rodoljub, Maistrov borec, partizan, pravnik, pisatelj, univerzitetni učitelj in znanstvenik; sedaj stojimo tu sklonjenih glav, da se v tiki žalosti poslovimo od njega, kajti umrl je plemeniti človek — umrl je akademik prof. dr. Makso ŠNUDERL.

Kot mlad deček željan znanja je prišel v Maribor na klasično gimnazijo. Začete univerzitetne študije je prekinil vpoklic v vojsko in tako je njemu in njegovi generaciji vojna spodmaknila tla, kot je to sam simbolično izrazil v romanu »Izgubljena zemlja«. Ko pa je napočil odločilni čas, ko je bilo potrebno odgovoriti na pesnikovo vprašanje: »O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje, Celovec, Maribor, Gorica, Trst? ...« je študent Makso ŠNUDERL izpolnil svojo narodnostno dolžnost. Priključil se je borcem za severno mejo in s tem pripomogel, da je vsaj eden od štirih omenjenih mejnnikov — naš Maribor — ostal slovenski.

Po končanem študiju v Zagrebu se je vrnil v Maribor in tu deloval ne samo kot sodnik in odvetnik, temveč kot napredni javni in kulturni delavec. Svoje domoljubje je povezal z literarno vznesenostjo in tako je nastalo več zgodovinsko zasnovanih literarnih del

od zbirke novel »Človek in samota« do romana »Ljudje pod svetilnikom«.

Brezobzirni nemški teror je ŠNUDERLA pregnal iz Maribora. Umaknil se je v Ljubljano, kjer se je povezel z Osvobodilno fronto in kmalu postal eden njenih pomembnejših članov. Svoje temeljito pravno znanje in življenjske izkušnje je posvetil narodnoosvobodilnemu boju in revoluciji. Bil je med graditelji novega ustavnega in pravnega reda in tako je povsem naravno, da je že leta 1947 bil izvoljen za rednega profesorja Ustavnega prava na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Odvetniško pisarno in literarno ustvarjanje je zamenjal za fakultetno predavalnico in poglobljeno znanstveno raziskovalno delo ter strokovno publicistiko. Profesor Makso ŠNUDERL nam zapušča bogato strokovno gradivo, saj obsega njegova bibliografija blizu 150 knjig, razprav, člankov, kritik, esejev in poročil ter večje število poljudnih člankov in neobjavljenih predavanj. Vse to njegovo strokovno znanstveno delo preveva neomajna vera v zmagovalno moč na z humanimi idejami človečanstva zasnovanem pravnem redu naše samoupravne socialistične družbe. Naš porevolucionarni politični in ustavni sistem je uspešno razlagal in branil na mnogih mednarodnih posvetovanjih, saj je bil eden nje-

govih tvorcev in najboljših poznavalcev. Eno od priznanj za njegovo znanstveno delo je bila leta 1956 izvolitev za rednega člena Slovenske akademije znanosti in umetnosti in kasneje za člena JAZU v Zagrebu.

Akademik Makso ŠNUDERL pa ni bil samo poglobljen znanstvenik, temveč tudi imeniten visokošolski učitelj. Izborni retorik in odličen poznavalec ustavnega prava je znal s sugestivno močjo približati študentom ustavno zakonodajo, tako da so začutili njen revolucionarno bistvo in humano človeško dimenzijo. Njegova skrbno pripravljena predavanja in seminarski razgovori so bili vzorni primeri sodobne visokošolske didaktike. Očetovsko skrben, tovariško kritičen, pravičen in hkrati zahteven, je užival globoko spoštovanje študentov. Mnogim generacijam naših pravnikov je bil vzornik, svojim kolegom iskren delovni tovariš, zato so mu zaupali funkcijo dekana Pravne fakultete in rektorja Univerze v Ljubljani. Za njegove izjemne znanstvene dosegke ga je Univerza v Ljubljani počastila z izvolitvijo za častnega doktorja, v znak priznanja za njegovo uspešno pedagoško delo je bil imenovan za zaslужnega profesorja. Skratka, profesor Makso ŠNUDERL je bil ena osrednjih osebnosti slovenskega visokega šolstva, priznan pa je bil tudi v jugoslovanskem merilu. Pod njegovim predsedstvom se je Skupnost univerz Jugoslavije organizacijsko utrdila in si začrtala poti delovanja. Šnuderlovo družbeno-politično in strokovno delo je bilo nagrajeno z vrsto visokih državnih odlikovanj, prejel je najvišje

jugoslovansko priznanje — nagrado AVNOJ, z zlatim grbom ga je počastilo tudi mesto Maribor!

Spoštovani akademik profesor dr. Makso ŠNUDERL, dragi tovariš in priatelj Makso! Pred dobrima dvema mesecoma sva se zadnjič srečala. Bilo je na dan poimenovanja Univerze v Ljubljani po Edvardu Karidelju. Živahen kot običajno si mi razlagal svoje znanstvene in literarne načrte. Obljubil si mi, da boš prišel septembra, ko bomo praznovali dvajsetletnico visokega šolstva v Mariboru, na našo slovesnost. Bil si namreč med tistimi redkimi, ki so s simpatijami podprli zamisel o razvoju Tvojega Maribora v novo univerzitetno središče. Tvoja podpora tej ideji pa ni bila plavonska, temveč konkretna. Dve leti si prihajal v Maribor z nekaterimi tovariši s fakultete predavat na Višjo pravno šolo in si tako omogočil, da smo v Mariboru s študijem prava sploh lahko začeli. Kot rednemu univerzitetnemu profesorju in akademiku Ti to ni bilo pod častjo. Za Tvojo nesebično pomoč in podporo smo Ti iskreno hvaležni. Žal, bomo slovesnost dvajsetletnice morali opraviti brez Tvoje osebne navzočnosti, trajno pa bo ostal med nami spomin na Tebe kot plemenitega človeka in pristnega tovariša. Saj kdor je Maksa spoznal, ga je moral imeti rad.

Spoštovani in dragi tovariš Makso! Neizmerno si ljubil slovensko domovino, naj Ti bo njena zemlja mirno poslednje domovanje!

V Mariboru, dne 26. junija 1979

Dr. Vladimir Bračič

Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije in vsa naša javnost se z globokim spoštovanjem poslavljajo od borca za severno mejo, aktivista Osvobodilne fronte in uglednega družbenopolitičnega delača, člana Sveta republike, pisatelja, znamenitega pravnika, univerzitetnega učitelja in znanstvenika, dragega tovariša in soborca dr. Maksu Šnuderla.

Ko nam danes stopa pred oči vsa njegova izredno plodna in bogata življenjska pot in njegovo zelo pomembno in koristno življenjsko delo, nam ob težkem slovesu predvsem zaživi njegova odločna in vztrajna borba za narodovo svobodo in boljše življenje človeka v takih narodnostni in socialni skupnosti, ki je sposobna uresničiti ideale samoupravne socialistične družbe.

V letih pred prvo svetovno vojno ga srečamo med Preporodovci in ob njenem koncu med borci za severno mejo. Dodobra se mu je izostril posluh za narodnostne pravice slovenskega človeka ob severni meji in dosledno svojemu jasnemu stališču, kako zavarovati te pravice, je prispeval pomemben osebni delež borbi proti vplivom in nasilju nemštvra, ki je narodnostno ogrožal te kraje. Takega človeka je usodno leto 1941 moralo nujno pripeljati v Osvobodilno fronto slovenskega naroda. In Makso Šnuderl je takoj stopil v njene vrste in takoj prevzel odgovorno in častno mesto člana Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte slovenskega naroda. V teh prvih vrstah bojujočega se slovenskega ljudstva je ostal do konca. Ob najpomembnejšem dejanju narodnoosvobodilne vojne ob Zboru odposlancev slovenskega

naroda v Kočevju se je kot delegat tega Zbora ustvarjalno in neposredno z vso intelektualno širino, s svojim velikim strokovnim pravniškim znanjem vključil v izgradnjo ljudske oblasti v Sloveniji in v Jugoslaviji. postal je član AVNOJ-a, član Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in član Narodnoosvobodilnega sveta in bil med tistimi sodelavci — aktivisti Osvobodilne fronte, ki je prispeval izredno bogat delež naši zakonodaji. Kot predsednik Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomačev v Sloveniji in kot član enake zvezne komisije je na tem pomembnem področju dela opravil pionirske naloge.

S svojimi bogatimi izkušnjami, ki jih je zbral v vseh obdobjih naše revolucionarne preobrazbe je po osvoboditvi nadaljeval z delom kot predsednik Državne komisije za vojno škodo v Beogradu. Vse od AVNOJ-a pa do leta 1963 je bil zvezni ljudski poslanec, član vseh ustavodajnih odborov Zvezne skupščine, predsednik zakonodajnega odbora zveznega odbora Zvezne ljudske skupščine. Še posebej moramo poudariti njegov ustvarjalni prispevek, ki ga je dal ustavnemu ureditvi Socialistične federativne republike Jugoslavije in Socialistične republike Slovenije.

Lepi in dragoceni spomini nas vežejo na tovariša Maksa Šnuderla. Predvsem so nepozabni tisti iz časa narodnoosvobodilne vojne, ko nas je družilo bojno tovarištvo in ko smo dobra spoznali prave človeške vrednote. Našega dragega prijatelja so odlikovale prav te vrednote in delo takega človeka je bil dragocen prispevek našim skupnim uspehom. Za bogato znanstveno in kulturno dediščino, ki nam jo zapušča, smo mu iskreno hvaležni. Od njegove literature pa vse do njegovih znanstvenih del, še posebej njegovo visoko strokovno in znanstveno delo, ki je vgrajeno v novo slovensko in jugoslovansko zakonodajo — ta njegov celovit življenjski opus, izraz izrednih pokojnikovih sposobnosti in neutrudnega dela, ostaja vir in spodbuda delu mlajših generacij za nadaljnji uspešni razvoj naše socialistične skupnosti.

Hvala mu in večna slava njegovemu spominu!

Ljubljana, dne 25. junija 1979.

Dr. Marijan Breclj

Rudolf Maister

TIK PRED PREVRATOM*

(Iz rokopisa »Naš Maribor«)

V začetku druge polovice oktobra 1918 se je začela občutno krhati zapadna avstrijska fronta in njenih ubežnikov je prihajalo proti koncu meseca čimdalje več v zaledje. Slovenske častnike, ki jim je v teh dneh potekel dopust, smo pridržali v Mariboru; tako tudi stotnika Cirila Rakušo.

Dogodki, drug važnejši od drugega, so se podili, da jih že nisi več dohajal in bolj in bolj se je kazalo, da postaja usodno besedilo Majskih deklaracij me- so. Mariborskim Nemcem pa je postala ustanovitev samostojne jugoslovanske države naenkrat čisto po- stranska zadeva in jim je šlo v tem negotovem po-

* Ponatis iz Koledarja Nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru 1929, str. 72-75.

ložaju samo še za to, da rešijo vsaj svojo spodnjesztajsko prestolico iz objema te nove države. Zato so zaklicali, da se je čulo v Gradec in na Dunaj: »Marburg in Gefahr!« in se takoj vrgli na delo.

Dne 29. oktobra so imeli skupna posvetovanja za- stopniki mariborskega občinskega sveta, Volksrata, nemških nacionalnih društev in raznih zadrug in so izvolili odvetnika drž. Mravlaga, socijalno-demo- kratskega državnega poslanca Suppanza in maribor- skega državnega poslanca Wastiana za stalne za- stopnike mesta Maribora v vseh gospodarskih, poli- tičnih in narodnostnih pogajanjih. Isto popoldne so imeli z drje. Verstovškom ponovno razgovore o pre- hrani in so bili z njegovi neobveznimi pojasnili v splošnem zadovoljni.

Ta dan je slavila Ljubljana praznik osvobojenja in so se tam vršile veličastne manifestacije. V Mariboru, kamor je priletela ta vest precej pozno, je potekala proslava tega velikega narodnega praznika skromno. Na pobudo ge. ravnateljice Stupice, takrat učiteljice na krčevinski šoli, je ovenčala skupina naših Slomš- kov in Tomšičev grob. Slovenski dijaki in dijački vseh mariborskih srednjih šol so izostali dopoldne brez dovoljenja od pouka in se zbrali v mestnem parku, kjer jim je nekaj osnovnošolcev navdušeno govorilo v razgreta, odprtia srca.

Po govorih so zapeli slovanske himne, ki jih je štirinajst dni razmnoževal in po mestu in deželi razdajal profesor Voglar. Ves čas petja ni bilo nobenega stražnika na izpregled. Pač pa je slučajno navzoči pruski baron Twickl od jeze pihal in se v svoji objestnosti zaletaval v našo navdušeno mladi- no, da bi jo razgnal. Seveda je bilo Twicklovo napi- hovanje naši mladeži le vesela zabava — čista grla so še glasnejše vdarila v petje.

Ob 18. uri je bila v poslopju Cirilove tiskarne v sobi urednika »Slovenskega gospodarja« — z okni na ulico — seja Narodnega sveta. Navzoč sem bil tudi jaz.

Malo pred 19. uro pa so zbobnali nemški huijskaški voditelji za demonstracijo proti ljubljanski Narodni vladi in proti mariborskim Slovencem nekaj sto Nemcov in nemškutarjev pred magistrat. Od tod

so v velikem kriku odkorakali po glavnih ulicah. Na Medenovi in Gočevi gostilni nasproti glavnega klovdora so pobili nekaj oken in strgali z Gočeve strehe visečo slovensko zastavo.

Okrog pol 20. ure so — že razdivjani — prihrumeli pred Cirilovo tiskarno. Med zverinskim rjojenjem so tulili svojo »Die Wacht am Rhein«, streljali, buhalji ob zaprta vežna vrata tiskarne in lučali kamne v okna. Težek kamen je treščil tik glave drja. Verstovška na mizo. Od tiskarne so se vlekli razgrajači pred narodni dom, a so po kratkem vpitju in povanju odšli, ker so našli okna zastrta in vrata zaklenjena. Nekaj z lučanjem kamenja povzročenih odprtih na zidovju Narodnega doma je še dolgo potem pričelo o zadnjem divjaškem nemškem naskoku na slovensko imovino in o njenem poškodovanju.

Nekako istočasno z nemškim je priredil nadporočnik Ivan Gračner slovenski demonstrativni obhod po mestu. Udeležilo se ga je mnogo vojaštva, med civilnimi osebami tudi dr. Rosina, ki se je pridružil sploh vsaki proti Nemcem naperjeni demonstraciji.

Po obhodu se je vršil v veliki gostilniški sobi Narodnega doma shod za vojake, ki sta jim govorila med drugimi nadporočnik Gračner in vojaški kurat Ivan Krušič. V sosednji sobi pa je gostom govoril dr. Rosina. Vojaštvo se je tako razpalilo, da si je začelo trgati rozete s čepic. Kmalu pa so se obojni zborovalci med seboj pomešali in živahno pozdravljali Jugoslavijo. Zagrmele so slovenske himne, da so kar okna šklepetala.

Glasno petje v Narodnem domu je donelo daleč preko ulice in privabilo proti 21. uri vojaško patrolo — (narednik in 12 mož) — ki je zahtevala, da vojaštvo zapusti gostilno, pa ni seveda nihče ubogal. Tudi prihod častniške patrole je bil zastonj, posebno zaradi odločnega Kruščevega odpora.

Ponoči pa so na domov idočega kurata Kruščiča navalili širje nemški naredniki, ga pobili na tla, bili po njem in ga slednjič vlekli v vojaško stražnico na magistratu, od koder so ga po povelju nekega nemškega častnika nameravali vtakniti v zapore dravske vojašnice.

Pred stražnico pa je ravno še pravočasno prihrumela nad sto glav močna, iz vojaških in civilnih oseb sestoječa množica. Vodil jo je z dvema glavnima častnikoma poročnik Ciril Skvarča, ki je izvedel, da so Kruščiča arretirali. Skvarča je med krikom in

hrupom svojih spremjevalcev trdo zahteval: »Tako ven Kruščiča, če ne raztrelimo rotovž.« — In so izpustili kurata, množica pa ga je pojoč »Hej Slovani« spremila domov.

Drugi dan nas je više častnike pozval vojaški štacijski poveljnik polkovnik Holik v svojo pisarno. Najprej je omenil vojaški shod v Narodnem domu in trganje rozet pa Kruščičev slučaj, o čemer je dobil še ponoči poročila. Za Kruščiča se je potegnil pri njem že zgodaj zjutraj dr. Verstovšek, toda brez uspeha. Major Metelli von Friedberg od vojaškega štacijskega poveljstva je na našem zborovanju celo zahteval, da se Kruščiča, »drugim takim izdajalcem v svarilo«, tiro vklenjenega po mestu in vrže v navaden zapor. Polkovnik Holik pa je zavrnil to zahtevo in pripomnil, da je takoj po posredovanju drja. Verstovška po telefonu prosil na vojnem ministrstvu odločitve v tej zadevi, dotlej pa naložil kuratu Kruščiču sobni zapor (iz katerega ga je rešil kmalu prevrat).

Nato je prebral polkovnik naredbo vojnega ministrstva, ki je velela vojaškim štacijskim poveljnikom širom Avstrije, da osebno zabičajo častnikom posameznih polkov, da brezpogojno zdržijo red med svojim vojaštvom.

Jaz sem predlagal, da se — glede na nastale razmere — to povelje v polkih, ki imajo več slovenskih častnikov, razglasiti tudi v slovenskem jeziku.

To je bil v službi moj prvi narodnostni spopad z mariborskimi nemškimi čtsaniki, ki so seveda vsi dobro vedeli, da sem trd Slovenec.

Polkovnik Holik, preudaren mož, ki je takoj presodil kočljivost položaja, je hotel menda v spominu na dogodek pretekle noči zadušiti vsaj morebitni izbruh očitnega sovraštva med nami. Zato se je postavil z vso svojo odločnostjo na mojo stran, češ, da moramo res vse poskusiti, če hočemo, da se dosledno in uspešno izvrši naredba vojnega ministrstva. Z žolčem v očeh so se nemški častniki vdali in vem, da so me vsi v tistem trenutku zasovražili. Mene je polkovnik Holik naročil za popoldne v meljsko vojašnico, da bi preložil tam njegov ugovor na slovensčino.

Tako sem 30. oktobra 1918 ob 15. uri v častniški obednici meljske vojašnice jaz prvi govoril službeno v slovenskem jeziku slovenskim častnikom 26. strelskega polka vpričo pretežne večine njihovih nemških tovarišev.

Rudolf Maister:

MARIBORSKI DOGODKI 1. NOVEMBRA 1918

(iz rokopisa generala Maistra »Naš Maribor«)*

Mariborski **Narodni svet** je imel zadnje dni meseca oktobra 1918 neprestano sestanke z zastopniki mariborskih Nemcev, ki so si na vso moč prizadevali, da bi izsilili iz nas čimveč koncesij glede na prehrano, kar se jim je deloma že posrečilo in to brez za nas pomembnejših nasprotnih obveznosti.

Meni se je zdela ta naša uslužljivost povsem neu-mestna in sem tekom seje **Narodnega sveta v Ciri-lovi tiskarni** dne 29. oktobra ponovno poudarjal, da si moramo najprej zagotoviti **Maribor** in potem še le lahko dajemo Nemcem koncesije. Dosegel sem sicer, da je predsednik **Narodnega sveta dr. Verstovšek** dne 30. oktobra zahteval od nemških zastopnikov, naj se uredi za **Maribor** narodnostno vprašanje, a Nemci so to zahtevo kratko odbili, češ, da se bo o tem razpravljalo po rešitvi za tedaj važnejših in nujnejših gospodarskih in varnostnih zadev.

Vse to me je pripravilo, da sem sklenil glede na iztrganje **Maribora** iz nemške oblasti ravnati sam po lastni glavi. Zato sem si zagotovil za pričakovano odločitev še enkrat vse znane mi slovenske častnike in sem imel z njimi zadnji sestanek dne 31. oktobra po-noči v **Narodnem domu**.

— — —

1. novembra ob šestih zjutraj nas je pozval vojaški štacijski poveljnik polk. **Holik**, višje častnike marib. polkov in drugih vojaških ustanov, za deseto uro v svojo pisarno. Nekaj pred osmo uro pa je prišel **Oskar Kratky**, eden mojih stotnikov, javit mi, da se vrši napovedano zborovanje zaradi nujnosti takoj in sicer v polkovni pisarni **26. strelskega polka v meljski vojašnici** (sedaj vojašnica kralja Aleksandra). Kratky je še pripomnil, da so vsi pozvani častniki že zbrani in da je hotel polkovnik Holik posvetovanje že začeti, da pa je navzoči **stotnik Edo Vaupotič** to preprečil in zahteval, da obvestijo in počakajo tudi mene. Podoba kaže, da me polkovnik sploh ne bi klical na to časovno in krajevno preloženo sejo, če ne bi bil tega izsilil stotnik **Vaupotič**.

V omenjeni pisarni so se nahajail ob mojem prihodu: polkovnik **Holik**, vojaški štacijski poveljnik; polkovnik

* Ponatisnjeno iz Slovenskega gospodarja (62), štev. 44 z dne 1. 11. 1928

Kobilčanski, poveljnik strelskega polka št. 26; polkovnik **Zhuber**, poveljnik topniškega polka št. 106; polkovnik **Bergmann**, poveljnik rezervne bolnišnice Dunaj štev. 1; podpolkovnik **Götz**, poveljnik dragonskega polka štev. 5; podpolkovnik **Pavlis**, poveljnik pešpolka štev. 47; podpolkovnik **Huber**, strelskega polka štev. 26; podpolkovnik **Hackl** strelskega polka št. 26; stotnik **Vaupotič** strelskega polka št. 26, in še nekaj častnikov, katerih imen se več ne spominjam.

Na posvet je prišel tudi **brigadir Schinnerer** (bivši poveljnik 26. strelskega polka), ki je bil tedaj v Mariboru na dopustu.

Tako po mojem vstopu nam je sporočil polkovnik **Holik**, da prihajojo čimdalje grše vesti: fronta se je vsa razsula, vojaštvo se vali v divjem neredu domov in že ropa skladišča ob železnici; zlasti **Mariboru** se obetajo trdi časi, ker bo drl velik del frontnih stotisočev skozenj. — Zato nas je klical, da bi pripravili primerne ukrepe proti verjetnemu vojaškemu nasilju. Izjavil pa je, da se te seje sicer še udeleži, potem pa zaradi bolezni takoj predva svoje službene posle.

Polkovnik **Holik** je že doma sestavil nekaj točk, ki naj bi bile podlaga za zgradbo skupnega načrta, po katerem bi se mogel vzdrževati red v **Mariboru** in okolini. Začel je torej s temi svojimi točkami, pa že prvi stavki so pričali, da jih je napisal v trdni veri in volji, da pripade **Maribor — Nemški Avstriji**.

Uvidel sem, da moram za vsako ceno preprečiti to nakano nemških častnikov. Prepoznaš sem, da je zdaj usoda Maribora v mojih rokah.

To spoznanje me je tako razvanelo, da je kar bušnilo iz mene: »Ich erkenne diese Punkte nicht an! Marburg erkläre ich für jugoslavischen Besitz und übernehme im Namen meiner Regierung das Militärmmando über die Stadt und die ganze Südsteiermark.« (Ne priznavam teh točk! Maribor proglašam za jugoslovansko posest in prevzemam v imenu svoje vlade vojaško poveljstvo nad mestom in vsem Spodnjim Štajerskim.) — To sem izjavil na lastno pest in na lastno odgovornost.

Udarec je zadel tako nepričakovano in tako globoko vse navzoče, da jih je v resnici zastala sapa. Z zbe-ganih obrazov častnikov sem razbral, da jih je po-

polnoma strl moj odločni in samozavestni nastop. Zato sem — še preden je mogel kdo izpregovoriti — drugič vsekal: »**Wer sich im Bereiche meines Kommandos meinen Befehlen widersetzt, — kommt vor mein Kriegsgericht!**« — (Kdor bi se v področju moje oblasti upiral mojim poveljem, pride pred moje vojno sodišče.)

S to grožnjo sem popolnoma zmagal.

Polkovnik **Holik** je precej poudaril, da se je tako že odrekel svoji nadaljnji službi. Brigadir **Schinnerer** je izjavil, da se kot ranjenec ne bo vtikal v nove razmere in je obenem prosil osebnega varstva. Naslednji po činu najstarejši polkovnik, **Kobilčanski**, pa je obljubil: »Ich für meine Person füge mich den Anordnungen des Kommandanten **Maister** und seiner Regierung.« (Jaz zase se podredim ukrepom poveljnika **Maistra** in njegove vlade.) Od ostalih častnikov izjav niti zahteval nisem.

Priklical sem na telefon dr. **Verstovška** in mu kratko orisal svoje izvršeno dejanje. Bil je iznenaden in besede so mu kar kipele od veselja. Poslali smo voz podpolkovnika **Götza** ponj, da sem ga kot **predsednika Narodnega sveta** predstavil nemškim častnikom.

Pred razhodom sva se s polkovnikom **Holikom** dogovorila o predaji njegove pisarne, drugim častnikom pa sem dal povelje, da takoj razglasijo v svojem področju novi državni položaj in jih naročil za 11. uro na okrajno glavarstvo (sedanje veliko županstvo).

Dr. Verstovška je potegnil podpolkovnik **Götz** s svojim vozom do Narodnega doma, jaz pa sem odšel s stotnikom **Vaupotičem** na vojašnico dvorišče in tam trobiti alarm.

Zbranim vojakom sem naznani, da sem prevzel vrhovno vojaško poveljstvo, jim razložil nastali prevrat in jih pozval, da vztrajajo v službi Jugoslavije, dokler jih bomo potrebovali.

Zavedni slovenski vojaki so se polni vročega navdušenja vriskajo zgneti okrog mene in **Vaupotiča**. Polkovnik **Kobilčanski** mi je čestital k nastanku jugoslovanske države. Nekaj nemških častnikov je proti temu protestiralo, češ da je to veleizdaja, in začelo takoj po svoje pregovarjati vojake za **Nemško Avstrijo**. Na ta način se je vojaštvo v meljski vojašnici kar hitro razcepilo po narodnostih, in ko so Nemci uvideli da so v manjšini proti nam, so začeli pospravljalni

svoje reči in se razhajati, to pa zlasti zato, ker je v tem času negotovosti v skrbi za svoje vse drvelo domov. Na sramoto so se tekom dopoldneva izmuznile iz vojašnice z nemškimi vojaki tudi cele redi slovenskih, dasi so ti v prvem navdušenju obljubili, da ostanejo in dasi so dobro vedeli, v kako za nas skrajno nevarnem položaju se je nahajal **Maribor** s svojo neznatno slovensko posadko.

Ustroj in upravo **strelskega polka štev. 26** sem poveril stotniku **Vaupotiču**, ki je s tem postal njegov prvi jugoslovanski poveljnik.

Jaz sem se nato odpravil v Narodni dom, **Vaupotič** pa se je s silo polastil ključev v vojašnici in takoj pozaklenil pisarne, skladisča, orožarno, sploh vse prostore, od koder bi se dalo kaj odnesti. Pomagali so mu pri tem delu med drugimi nadporočnika **Jože Malenšek** in **Franjo Luknar**, podčastniki **Ignac Zalokar**, **Železnik**, **Bibič**. Seveda to ni šlo tako gladko, zakaj večina nemških častnikov in podčastnikov se je do skrajnosti trdovratno upirala. Zaradi odločnega pritiska naših pa je bil **Vaupotič** okrog 11. ure v trdnih posesti meljske vojašnice. **Ostalo mu je v nji slovenskih 7 častnikov in 87 podčastnikov in pešcev**. Iz tega drobca je sestavil **1. jugoslovansko stotnijo** in imenoval za njenega poveljnika nadporočnika **Jožeta Malenška**. Ta mala četa je bila matica za poznejši **Mariborski pešpolk**, ki se je po naredbi štaba Vrhovne komande op. štev. 37801/19 dne 15. julija 1919, s premenil v sedanji **45 peščadijski puk**.

— — —

V Mariboru so se nahajali ob prevratu razen **strelskega polka št. 26** še deli sledečih polkov:

47. pešpolk v Dravski vojašnici, v barakah blizu topničarske vojašnice in v hiši štev. 6 Pfarrhofgasse (sedanja Orožnova ulica). Poveljnik je bil podpolkovnik **Pavlis**, zagrizen Nemec iz Češkega, med častniki pa le edini Slovenec **poročnik Cyril Skvarča**. Moštvo je pripadalo v pretežni večini nemški narodnosti.

V konjiški vojašnici (sedaj zasebna last), **Jezdarska ulica, 5. dragonski polk**. Med častniki Slovenec **nadporočnik Lončarič**. Ostal pa je prostovoljno v tem polku **nadporočnik Aleksander Molnar**, rojen na **Slovaškem**, ki je s svojo odločnostjo mnogo pripomogel, da se je precej samopašnemu moštvu zopet vceplila prava disciplina. Polk je bil slovenske in nemške narodnosti.

V topničarski vojašnici (sedaj vojašnica **vojvode Putnika**) **poljsko havbični polk štev. 106**, brez slovenskih častnikov, moštvo po večini nemškega duha, **in poljsko topniški polk štev. 128.** Častnik — Slovenec **poročnik Tone Vovk.** Moštvo skoraj sami Slovenci. Izredna sreča je bila, da je imel ta polk lepo število starejših zavednih slovenskih podčastnikov, ki so z žilavo vztrajnostjo in z želesno voljo opravljali službo v vojašnici in okoli nje. **Glava in srce jim je bil Belokranjec ognjičar Joško Slobodnik. S krepko samozavestjo je preudarno vodil prve dni po prevratu sam vse službene posle združenih slovenskih ostankov obeh topniških polkov.**

— — —

V Narodnem domu sem našel v posojilniških prostorih del **Narodnega sveta**, kolikor mi je v spominu: **predsednika dr. Verstovška, podpredsednika dr. Rosina, tajnika profesorja Voglarja, odbornika dr. Kodermana.** Razen teh poštnega uradnika **Klemenčiča in jurista Dobravca.**

Pred odhodom na okrajno glavarstvo, kamor sem naročil polkovne poveljnice, sem hotel razen drugih navodil razglasiti posebno to, da ostane slovensko vojaštvo v svojih vojašnicah. Zato sem prosil tajnika **Voglarja**, naj razpošlje k polkom ljudi, ki bi privedli vsaj po enega slovenskega častnika ali podčastnika v Narodni dom. Profesor **Voglar** je izdal zadevna naročila dijakom, ki jih je bilo precej na dvorišču. Izbrani so oddirjali vsi ponosni kot »**prvi jugoslovanski mariborski kurirji**«, kakor sem jih pozdravil jaz.

Moje zmage nad številnimi nemškimi višjimi častniki smo bili seveda vsi zelo veseli. Brez vsega dvoma je bilo moje iztrganje mariborske vojaške oblasti iz nemških rok odločilnega pomena ne le za osvobожenje **Maribora**, temveč tudi za poznejše dogodke v mestu in na zunanjem področju mojega poveljstva. Vendar pa sem dobro čutil, da mi zanaprej ne bo več mogoče uspevati zgolj z odločnostjo in samozavestnim nastopom. Povrh sem si bil tudi v svesti, da bom za ves nadaljnji razvoj in zlasti še za izid zgodovinskega boja za pripadnost **Maribora** in z njim tesno združene slovenske severne obmejne zemlje svojemu narodu le jaz odgovoren. In tudi ne dvomim: če bi bili iz kakršnegakoli vzroka izgubili **Maribor** in ob sebi umevno tudi težek del z njim spojenega **Spodnjega Štajerskega** — bi naša javnost gotovo zvalila vso krivdo name.

Za rešitev velike in res težke naloge, ki sem si jo sicer naprtil sam, sem moral torej imeti takoj visok vojaški čin, da bi mi zagotovil med civilnim prebivalstvom splošen ugled, med vojaštvom — tudi z razrahljano disciplino — pa slepo pokorščino. Za to sem od navzočih članov **Narodnega sveta** zahteval, da me imenujejo za generala. Po kratkem razgovoru — **dr. Verstovšek** se je nekaj obotavljal — **dr. Rosina** pa takoj potrdil brezpogojno potrebo tega imenovanja — so ugodili moji zahtevi. **Dr. Rosina** je takoj narekoval imenovalno besedilo juristu **Dobravcu**, ki je od vesele razburjenosti dvakrat skazil na pisalnem stroju, tretji, pravilni izvod pa so podpisali **dr. Verstovšek, dr. Rosina in prof. Voglar.** Listina je v moji posesti.

Medtem so se že vrnili »**prvi jugoslovanski kurirji**«, toda žal, z uspehom samo profesorja **Voglarja sin,** ki je privedel **Slobodnika** in dva njegova tovariša-podčastnika.

Kako prav sem sodil in kako važno in nujno je bilo moje imenovanje za generala, so izpričali že naslednji trenutki.

Komaj sem bil namreč izdal navodila **Slobodniku**, se je pojavil odposlanec **graškega vojaškega poveljstva (Militär-Kommando Graz)** — **brigadir Ullmann** s svojim pribičnikom. Ko se je bil predstavil, mi je naznaniil, da ga je odposlalo omenjeno poveljstvo v **Maribor**, »**damit ich dem hiesigen Volksrate mit Rat und Militär an die Hand gehe!**« (da bi pomagal s svetom in z vojaštvom tukajšnjemu Narodnemu svetu). — Seveda nemškemu!

Zavrnil sem vsako njegovo in graško pomoč. On pa je kar nadaljeval, da ima tudi povelje vse potrebno poskrbeti za **nastanitev enega popolnega pešpolka, ki pride ponoči v Maribor in je s posebnim naglasom poudaril, da vendar ne gre, da bi jaz kot major zapovedoval podpolkovnikom in polkovnikom.** Odbil sem tudi to, češ, da **Militär-Kommando v Gracu** nima sploh nobene pravice več vtikati se v mariborske vojaške zadeve, ker je postavljeno za **Spodnje Štajersko že novo jugoslovansko vojaško poveljstvo**, katerega glava sem jaz in bodem opravil v **Mariboru** in drugo s svojimi vojaki vse sam. Pokazal sem mu tudi imenovalno listino za generala, ki mu jo je raztolmačil njegov slovenščine vešči pribičnik. Brigadir je silno osupnil in zaprosil, da bi se smel udeležiti še sestanka polkovnih poveljnikov in priponil, da je zanj slučajno izvedel na poti z želesniške postaje.

To sem mu brez pomisleka dovolil in, ker je bila 11. ura že proč, se kar brž odpravil z njim, njegovim pribočnikom, dr. Verstovškom in dr. Rosino na okrajno glavarstvo. V pisarni dr. Lajniča (ki je bil ta dan imenovan za poglavarja vsega mariborskega okrožja) so že čakali vsi pozvani poveljniki. Sporočil sem jim svoje imenovanje za generala in odredil, da se vojaštvo nemške narodnosti odpusti, ali pa zbirat v Dravski vojašnici, od koder odide po mojih navodilih v Nemško Avstrijo. Vsi so sprejeli to mojo odredbo brez ugovora razen stotnika 47. pešpolka, ki je zahteval »ves tren in sploh vse imetje tega polka, če že mora res iz Maribora.« Pa tudi tega stotnika je minila vsa objestnost, ko sem mu bil zapretil, da ga postavim kot upornika pred naš nagli sod. Za odhod določenemu nemškemu oddelku, sem dodelil samo dva dvovprežna voza za prevoz častniške prtljage in živil za en dan.

Brigadir Ullmann se je nato kar hitro poslovil z besedami: »Ich sehe, dass ich hier nichts mehr zu tun habe!« (»Vidim, da nimam tu kaj iskatik«) in se vrnil s prvim vlakom v Gradec, jaz pa sem odšel v meljsko vojašnico pripravljati za popoldne povelja in navodila.

— — —

Mojo naredbo, ki se je tikala mariborskoga vojaštva nemške narodnosti, so dali poveljniki že okrog poldne po vojašnicah razglasiti. Zato se je vršila izločitev nemškega vojaštva iz vseh polkov brez večjih zapletljajev in s prav posebno naglico, če so naši zagrozili z orožjem. Sploh so pa vsi nemški vojaki, doma iz Maribora in okolice, precej, ko so bili izvedeli o prevratu, ugodnem za nas, kar sami begali iz vojašnic. Ostali so le oni vestni nemški častniki, ki so imeli v oskrbi konje, orožje, skladališča ali podobne državne vrednote. Pa tudi ti so vse pustili in odšli, ko so dobili od nas potrdilo, da smo prevzeli njihov material.

Z veliko odločnostjo in zato zelo gladko se je vršila izločitev oziroma razorožitev nemškega dela vojaštva v topničarski vojašnici.

Poročilo ognjičarja Slobodnika: »Že dalj časa smo se pripravljali podčastniki, jaz, Anton Pirnat in Alojzij Knavs, kako bi mogli stresti vladu tukajšnjih Nemcev in razorožiti nemško vojaštvo v primeru državnega prevrata. Zanašali smo se pri tem v prvi vrsti na zavednost naših domačih fantov. Jaz sem zbiral v ta namen kot vodja polkovnega staleža zanes-

ljive ljudi, ki mi jih je zlasti priporočal ognjičar Pirnat, ki je bil z moštvom v vednem stiku.

Dne 1. novembra mi je prinesel sin profesorja Voglarja pismo s pozivom, da naj hitim v Narodni dom, kjer bom dobil razna navodila. Iz previdnosti sem odvzel skladališčnikom ključe in odpravil k zalogi streliva v Bohovo dva Vaclava Jenika — očeta in sina, zavedna Čeha — oba desetnika, z nekaj topničarjev, da prevzemo tam stražo.

V vojašnici je ostal poročnik Vovk, jaz, ognjičar Knavs in desetnik France Mejč pa smo tekli v Narodni dom, kjer sem z veseljem izvedel, da je naš tiki sklep že uresničil major Maister. Ta mi je dal povelje, da zberem ob času obeda, ko bo vse vojaštvo pri svojih oddelkih, moštvo nadomestne bitnice in razorožim ter odpustum nemško vojaštvo, slovenske ostanke pa združim.

Naši nemški topničarji so bili po primerenem pouku takoj pripravljeni, da odidejo, Slovenci, zlasti še Kranjci, pa so se vsi prostovoljno pridružili meni. Prisegli smo si, da bomo kljubovali vsem zaprekam. Bilo nas je okrog 70. Zastržili smo izhode in vhode v vojašnici, ki se je kar brž spremenila v pravo taborišče. Vsi smo bili takoj na mestu in bili v teku ene ure oboroženi ter opravljeni, tako da smo že ob 15. uri zasegli tukajšnjemu nemški čutečemu, sicer pa domačemu poljsko havbičnemu polku štev. 106 vse topove, konje in konjsko opravo. Veselje je bilo gledati, s kako vnemo, ponosom in zadoščenjem so se naši fantje polaščali orožja.

Opozivali smo, kako žurno so vojaki 47. pešpolka zapuščali svoje barake zapadno nasproti naše vojašnice, ko so izvedeli, da so »die Windischen« v posesti topov. V najkrajšem času je bil ta polk brez moštva in brez častnikov. Žal je bil njihov poveljnik dopoldne tako skrben, da jih je iz polkovnega skladališča popolnoma novo oblekel in obrožil.

Zasedli smo takoj najpomembnejša skladališča, zlasti materialno in monturno od poljsko havbičnega polku štev. 106, kjer se nam je posrečilo, kljub poznajšim vломom, ohraniti državni material, ki ga po neje dolgo sploh ni bilo mogoče dobiti in je bil torej za novo ustanovljeni jugoslovanski topnički polk velike vrednosti.

Oboroženi smo se razpostavili na dvorišču, izpregli topove in čakali nadaljnjih ukazov. Ko so spoznali nemški vojaki poljsko-havbičnega polka štev. 106,

da se jim ni treba ničesar batiti, so obvestili svoje častnike, ki so nato začeli kapatiti v vojašnico. Bili so vidno potrati in zelo neradi so se končno zadovoljili s potrdili, da so res izročili topove in drugi material nam. Popoldne sem povabil **stotnika Bernharda**, strpnega Nemca, v **poljsko-havbiškem polku štev. 106**, s seboj v Narodni dom, kjer je tudi on dobil zaželeno predajno potrdilo.

Ob tej priliki sem javil **generalu Maistru**, da je posadka oborožena in v pripravljenosti. Potem smo stalno zasedli topniško vojašnico in pomnožili stražo v skladišču za strelivo v **Bohovi**.«

— — —

Med dopoldanskimi vojaškimi dogodki je imel mariborski občinski svet tajno sejo. Navzoč je bil tudi **mariborski drž. poslanec Wastian**, ki je prinesel iz **Gradca** za mesto vse polno važnih novic in bil na občinski seji ves čas glavni govornik.

Poročal je, da je zahteval mariborski **Narodni svet** na sestanku z avstrijskimi odposlanci zase vso politično upravo na **Spodnjem Štajerskem**. Ko sta se zastopnika nove graške vlade dr. **Mayrhofer in gospodarski poverjenik dr. Wutte** temu upirala, jih je zagrozil dr. **Verstovšek**, da v odklonilnem primeru prepreči ves izvoz živil iz **Spod. Štajerskega** proti severu. Tudi je zahteval mariborski **Narodni svet** zase popolno samostojnost o načinu prehrane za **Štajersko**. V takih škripcih so dr. **Wutte**, dr. **Mayrhofer** in on sam (**Wastian**) ugodili zahtevi **Narodnega sveta**. **Wastian** je naglašal, da so to tem lažje storili, ker pojde pri nameravani oddaji političnih voditeljskih mest samo za nekake gospodarske uradnike in bodo vsa ta imenovanja sploh le začasna — nasproti pa bodo imeli Nemci, kar se tiče prehrane, samo dobiček.

Zagotovljena je tudi nedotakljivost samouprave Maribora. V istem smislu se je zavzel **Wastian** v **Gradcu za Ptuj**.

Poudarjal je tudi, da bo treba delo likvidacije **avstrijske države** voditi prav posebno razumno, premeteno in krepko ter da je položaj mesta sicer težek, nikakor pa ne brezupen, zlasti ker imajo Nemci za bližajoča se pogajanja odlično protimoč v rokah in je torej pričakovati, da se jim izpolnijo njihove nacionalne želje. Sploh pa je glede na prehrano dežele sporazum s Slovenci neizogiben.

Wastian je dalje priporočal, da preurede Nemci svoje predvojno mišljenje in ravnanje in začno računati z novimi razmerami. Naravno je tudi, da se Nemci na nobenih pogajanjih ne smejo kazati gospodov, Slovence pa imeti za ljudi nižje vrste: enega Slovenca ali dva bodo morali sprejeti celo v prehranjevalni svet.

Vse bolj, kakor Slovencev, pa je bilo treba po **Wastianovem** mnenju okleniti se mariborskih nemških socialnih demokratov, ker so njihovi zastopniki dotlej še na vseh pogajanjih kazali toliko razumevanja za nastale težke razmere, da bodo mariborskim Nemcem v skupnem delovanju krepka opora, posebno ker je tudi vlada na Dunaju pretežno socialno demokratska. Pri **narodno-političnih pogajanjih** s **Slovenci** pa bo za mariborske Nemce še prav posebne važnosti sodelovanje socialnih demokratov, ki so kar brez vseh ovinkov priznali, da niso nikaki dozdevni brezdomovinci, temveč da bodo nemški socialni demokrati gotovo podpirali priklopitev Maribora k Nemški Avstriji. Treba bo torej že iz narodnostnih ozirov to močno skupino upoštевati in pritegniti k skupnemu delu.

Na **Wastianove** besede se je sklenilo, da dobe v mestnem gospodarskem svetu Nemci 16 glasov, socialni demokrati 4, Slovenci pa 2, to pa zato, da se po tem številčnem razmerju zastopnikov »že na zunaj pokaze moč posameznih strank.«

V sledeči razpravi, glede na vzdrževanje reda v mestu za čas vojaškega navalja s fronte, je večina občinskega sveta ugotovila, »da zadostuje za to službo obstoječa mestna straža.«

Previdni in nezaupljivi **podžupan Nasko** je sicer ponovno sprožil vprašanje mariborskega nemškega vojaštva in zahteval zagotovitev njegove pomoči mestu, toda poslanec **Wastian** ga je zavračal in je pojasnjeval, da je bil v tej zadevi z **magistratnim svetnikom dr. Valentynom** že v **Gradcu** pri gospodarskem poverjeniku dr. **Wutteju**. Ta jima je zagotovil, da se je sklenilo, da se Maribor priključi vojaškemu območju nemško-avstrijske države. En po polen madžarski polk je že določen za Maribor.

Wastian je še omenil, da je dobil pooblastilo za izjavo, da je mesto res že uvrščeno v ozemlje, ki sklepčno velja za podrejeno nemško-avstrijskemu vojaškemu poveljstvu v **Gradcu** in da bo vojaška oblast vse storila na korist Maribora in za njegovo priklopitev k Nemški Avstriji.

Dr. Orosel se je pa v zvezi z izvajanjem podžupana **Naska** vendar še potegoval za pomoč **47. pešpolka**, češ da bi se tej varnostni odredbi ne mogli upirati niti Slovenci niti socialni demokrati, a **Wastian** je zopet nasprotno poudarjal, da je treba o vseh vojaških ukrepih prej zediniti se s Slovenci in socialnimi demokrati. Pač pa naj se župan takoj po tem sporazumu dogovori z graško vojaško oblastjo o nujni priskrbi oborožene pomoči za Maribor.

Te važne **Wastianove** izjave nam kažejo, **kako globoko so bili mariborski Nemci, graška vlada in tamkajšnje vojaško poveljstvo prepričani, da pripade Maribor Nemški Avstriji**. Tudi je jasno, da so imele graške vojaške in civilne oblasti prav resno voljo izpolniti vse obljube, ki so se tikale obdržanja, ozi-

roma osvojitve **Maribora za Nemško Avstrijo**. Živ dokaz temu je bil njihov odpeljanec brigadir **Ullmann**, ki je prispel v **Maribor**, uredit potrebno za nastanitev enega polka in v podporo **Volksratu**.

— — —

Pravična Usoda pa je ukazala drugače: ko so se mariborski občinski svetovalci po **Wastianovem** poročilu potolaženi in polni upanja razhajali iz mestne posvetovalnice — sem bil jaz že gospodar **Maribora**, sem že odpravil brigadirja **Ullmanna** in s tem preprečil prihod madžarskega polka. 24 ur pozneje bi bil vsak naš boj za Maribor — bodisi besedni, bodisi z orožjem — prepozen in zato brezuspešen.

Rudolf Maister:

POPOLDANSKI DOGODKI V MARIBORU OB PREVRATU DNE 1. NOVEMBRA 1918*

Kratek pregled popoldanskih dogodkov.

Ob pol 9. uri sem se na seji, ki jo je sklical postajni poveljnik Holik v meljsko vojašnico, v navzočnosti devetih od mene višjih častnikov, polastil vojaškega poveljstva nad Mariborom in Spodnjim Štajerskim.

Nato sem dal na vojaškem dvorišču trobiti alarm in izločil iz strelskega polka slovenske vojake.

Ob pol 11. uri me je na mojo zahtevo »Nar. svet za Štajersko« imenoval za generala.

Stot. Vaupotič Edo, nadpor. Malenšek Jože, Luknar Franjo in še nekaj častnikov, vsi od strelskega polka štev. 26, so s prostovoljnimi strelec na levem bregu Drave zavzeli meljsko vojašnico, ognjičar Slobodnik Joško s prostovoljnimi topničarji na desnem bregu topničarsko vojašnico in barake 47. pešpolka.

Iz Gradca je prispel brigadir Ullmann, da bi po odredbi tamkajšnje Militärkommande pripravil stanovanja za madžarski polk, ki je bil določen, da zasede Maribor in ga ohrani Avstriji.

Ob 11. uri sem vse poveljenike mariborskih polkov in vojaških ustanov pozval na okrajno glavarstvo, kjer sem jim izdal prva ustna povelja.

Prišel je tja tudi brigadir Ullmann.

Ko sem na okrajnem glavarstvu odpravil brigadirja **Ullmanna** in druge častnike, sem šel v meljsko vojašnico, od koder sem mariborskemu nemškemu županu driju **Schmiedererju** pismeno sporočil, da sem prevzel vojaško poveljstvo za Spodnje Štajersko in da sem imenovan za generala. O tej izpreamembi sem telefonično obvestil tudi Militärkommando v Gradcu s pripombo, da se vrača brigadir **Ullmann** v Gradec, ker ga za vzdrževanje reda na svojem območju ne potrebujem, a tudi ne kakega tujega vojaštva.

S stot. **Vaupotičem** sva nato pregledala v meljski vojašnici skladišča, zlasti zalogo orožja in municije. Razen v skladiščih 2. in 3. štornije, kjer so bila udrta vrata in se je že nekaj odneslo, je bilo vse v redu.

Pred pisarniškim poslopjem, v katerem je bila tudi častniška jedilnica, so stali trije vozovi, visoko obloženi z namiznim perilom, jedilnim orodjem in po-

sodo. Vse to so hoteli dopoldne nemški častniki na tihoma odpeljati, kar sta pa preprečila narednik **Mir Franjo** in častniški kuhar narednik **Potočnik Martin** z nekaj naših vojakov.

Medtem sem dobil poročilo, da je podpolk. **Pavlis** za odhod v Lipnico odrejeni nemški del 47. pešpolka iz polkovnega skladišča na desnem bregu Drave čisto nanovo opremil in pustil vrata skladišča na stežaj odprta in da se pomalem že odnaša iz njega.

Ker **Vaupotič** že ni mogel več oddati vojaštva, sem poslal por. **Skvarčo** k **Slobodniku** po pomoč, ki jo je takoj dobil in s štabnim ognjičarjem **Vizoviškom Francem** in z nekaj topničarji prepodil krađeže ter skladišče zastražil.

Obenem se mi je javila prva civilna oseba v prostovoljno vojaško službo. Bil je akademik **Verstovšek Zdenko**, sin predsednika Nar. sveta za Štajersko. Dal sem ga vojaško preobleči in ga kot dobrega jačača dodelil konjenici. **Zdenko**, ki se je že prej vpisal v Nar. stražo, je bil zelo pripraven in se je s tako vnemo poprijel našega brambnega dela, da je že po nekaj dneh opravljal službo, kakor popolnoma izvežban vojak. S prav posebnim uspehom sem ga uporabil kot poveljnika patrol, straž in kot kurirja. Bil je meni neposredno podrejen in sem ga zaradi njegovih sposobnosti pozneje imenoval za častniškega pripravnika.

Kmalu za **Verstovškom** se je javil v službo dijak **Jurinec Franc**.

Potem sem sestavil svoje prvo slovensko povelje. Razumnožil ga je četovodja **Stich Oskar** v pisarni 26. strelskega polka. Izdal sem ga ob 16. uri v posvetovalnici posojilnice v Nar. domu tja naročenim adjutantom vseh mariborskih vojaških poveljstev. 47. pešpolk ga je dobil tudi v nemškem jeziku. Povelje se glasi:

V imenu Jugoslovanskega Narodnega viječa.

Vojaško postajno poveljstvo v Mariboru.

Povelje štev. 1.

Maribor, 1. nov. 1918 ob 16. uri.

* Ponatisnjeno iz Bojevnika, Ljubljana, 2 (1932) 3, 4 in 5

1. Prevzetje poveljstva.

Jugoslovanski Nar. svet me je imenoval za generala in mi poveril vojaško poveljstvo nad Spodnjim Štajerskim, proti severu do severne meje okrajnih glavarstev Slovenji Gradec, Maribor, Radgona.

Obenem sem prevzel tudi vojaško postajno poveljstvo v Mariboru.

Z vsemi sredstvi, ki so mi na razpolago, bom skrbel za mir in red v mestu in sploh na Spodnjem Štajerskem in čuval zasebno in državno lastnino. Opozarjam na današnji dopoldanski dogovor in pozivam vse poveljnike, da me podpirajo v mojem prizadovanju.

2. Javljanje staleža.

Do jutri do 10. ure mi javijo polki, poveljstva in ustanove število jugoslovanskih častnikov in moštva.

Jugoslovansko vojaštvo ostane do nadaljnijih odredb v svojih vojašnicah, le 47. pešpolk odda svoj jugoslovanski del v vojašnico strelskega polka štev 26.

Nemško avstrijsko vojaštvo, to je ono, ki je pristojo severno od mejne črte, označene v točki 1 tega povelja, se odpusti, ali pa nastani v dravski vojašnici.

Dne 3. t. m. ob 11. uri mora vse nemško avstrijsko vojaštvo, ki se bo ta dan nahajalo še v Mariboru, stati pred dravsko vojašnico, pripravljeno za odhod v Lipnico.

Poveljnik 47. pešpolka mora do takrat v redu predati vojašnice jugoslovanski vojaški upravi.

3. Prehranjevalni oddelek.

Vodja prehranjevalnega oddelka ostane nadpor. Hospodsky, prideljena sta mu računski por. Haas in por. Galasso.

4. Stražna služba.

Streški polk štev. 26. odpošlje sledeče straže:

1. na glavni kolodvor: 1 častnika, 5 podčastnikov in 15 pešcev z 2 strojnicama, ki se dodelijo prometnemu nadzorniku žel. revidentu Kitaku Ivanu;

2. na vojaško postajno poveljstvo okrajnega glavarstva: 1 častnik, 2 podčastnika in 8 pešcev, ta straža zavaruje tudi stanovanje dr. Verstovška, predsednika Nar. sveta za Štajersko (Wildenrainerjeva ulica štev. 6.);
3. na prehranjevalni oddelek: 1 podčastnika, 20 pešcev;
4. v avstrijsko-ogrsko banko: 1 podčastnika, 20 pešcev;

Za zastraženje koroškega kol. in rezervne bolnišnice Wien Nro 1 izdam posebna navodila.

5. Službeni red.

Sprejemanje bolnih vojakov v bolnišnice, nabavljanje živil in sploh vsa upravna služba se mora vršiti po dosedanjem redu.

7. Mene je dobiti

v pisarni vojaškega postajnega poveljstva, poslopje okrajnega glavarstva. I. nadstropje, ali pa v stanovanju Meljska cesta št. 11.

Maister, generalmajor.

Najvažnejša odredba tega povelja je bila zapoved v točki 2., da mora nemško vojaštvo zapustiti dne 3. novembra Maribor. Nemški častniki in moštvo so se namreč pod prvim vtisom mojega povisjanja za generala in s tem v zvezi v veri, da sem po številu vojašta proti njim v veliki premoči, vdali temu povelju in takoj začeli pripravljati svoje reči za odhod. Če bi bila tako zapoved izšla nekaj dni kasneje, bi se ji, po mirni precenitvi svojega in našega položaja, brez dvoma nič več ne hoteli pokoriti.

Pri izdaji povelja v posojilnici je bil za višjo vojaško realko navzoč nadpor. **Mravljak Fran**, ki sem ga že iz Celja poznal kot izredno vestnega in delavnega moža. Zato sem ga imenoval za svojega adjutanta. **Mravljak** je prevzel to službo dne 2. novembra zjutraj in mi je bil ves čas svojega službovanja, do 15. januarja 1919., neprecenljiva moč.

Obširni Nar. dom je bil ta dan pretesen. Gostilniški prostori, hodniki, veža, kuhinja so bili polni gostov. Še na dvorišču so stali kljub občutnemu mrazu.

Vse je pritiskalo notri, da bi bilo tam deležno najnovješih novic.

Po izdanju povelja sem se z novo **slovensko** zastavo, ki sem jo priskrbel v Nar. domu, odpravil na okrajno glavarstvo, kjer mi je okrožni glavar dr. **Lajnšič** predal prostore za moje poveljstvo in za Nar. svet. Z balkona svoje pisarne sem izobesil omenjeno slovensko zastavo, ki je kot prvo naše narodno znamenje pričala, da smo v **Mariboru Slovenci gospodarji!** To zgodovinsko zastavo hranim jaz. Dne 3. novembra smo jo zamenjali s sedem metrov dolgo, ki je nadalje vihrala s strehe okrajnega glavarstva.

Od tam sem šel pregledovat vojašnice.

V **melijski vojašnici** je bilo zbranih že veliko naših častnikov, ki jih je stot. **Vaupotič** privabil z mesta, ali pa so prišli iz lastne volje. Moštva je bilo zelo malo, ker so bile straže že razpostavljene.

V **rezervno bolnišnico Wien Nro. 1.**, v barakah blizu zavoda šolskih sester, ki so jo tudi že oblegali in je bilo v nji veliko bolniškega perila in posteljnine, je odposlal **Vaupotič** po moji odredbi večjo častniško stražo.

Na **glavni kol.** je odšel z odrejenim številom moštva in strojnic por. **Malenšek Alojzij** od 26. strelskega polka. Za pomočnike so mu bili trije častniki. **Malenšek** je potem ostal na glavnem kolodvoru stalen poseljnik straže. Zaradi vojaških izgredov se je moral 1. novembra z nočjo ta straža pomnožiti. Med dodatkom sta bila častniški aspirant **Jaušovec Franc** in enoletni prostovoljec **Vauda Ivan**. Sploh je glavni kolodvor prve dni novembra zahteval več **Vaupotičevega** vojaštva za patrole in stražno pomoč ob izgredih transportov, kot vse drugo območje 26. strelskega polka v mestu.

Koroški kol. je zastražila **Vaupotičeva** častniška patrola.

Nezaposlenim častnikom, ki so imeli z moštvom vred strogo pripravljenost, da so bili vsak čas **Vaupotiču** na razpolago, sta bili za bivanje določeni dve sobi v melijski vojašnici.

Dravska vojašnica, ki sem jo odkazal vojaštvu nemške narodnosti, je bila ob mojem prihodu prazna. Samo slovenska straža pod poveljstvom stot. **Krumerckerja Korda**, po rodu Hrvata, je stala ob vhodu. **Bolnišnica Wien Nro 1** je bila mirna. Poveljnik sicer Nemec, toda vosten, strog mož, je z **Vaupotičevo**

stražo brezobjirno vzdrževal red. Skladišče perila, zdravil in drugih zdravniških potrebščin je imel pod ključem. Bolnikom, ki so hoteli proč, je odvzel vse, kar ni bilo njihovega.

V rezervni bolnišnici na desnem bregu Drave — sedaj vojašnica vojvode Mišića — je bilo vse navzkriž. Bolniško osebje in lažji bolniki so odhajali in jemali s seboj, kar jim je pač državnega blaga prisko pod roke. Višji štabni zdravnik dr. **Bergmann** in drugi nemški častniki so plenilce po najboljših močeh v njihovem delu podpirali. Por. **Skvarča**, ki je odšel tja s **Slobodnikovimi** topničarji, je mogel napraviti red le z orožjem.

V **višji vojaški reslki** — sedaj inženirska podčastniška šola — je nekaj tam uslužbenih slovenskih častnikov, med njimi nadpor. **Mravljak**, komaj ustrahovalo nemške gojence, da niso vломili v skladišče in uničili dragocene naravoslovne zbirke. Obnashali so se ti nemški mladeniči vprav kakor uporniki, menda nahujskani po nemških častnikih-učiteljih, ki jih je večina z moštvom vred že opoldne izginila. Jugoslovanski gojenci, med njimi Slovenci **Niefergal Janko, Elsner** in še več drugih, so bili pod vodstvom tovariša **Radulovića Iva** našim častnikom pri krotenju nemških upornikov prav izdatna pomoč.

V **topničarski vojašnici** so bili na dvorišču okrog **Slobodnika** zbrani njegovi zvesti in številni topničarji. Edini topničarski častnik med njimi, por. **Vovk Tone** z Bleda, je že dopoldne pozval tamkajšnje vojaštvo, da se z njim vred pokori ukrepom **Slobodnika**, najizkušenejšega med vsemi. Vsi so se vdali temu pozivu in ob mojem prihodu je bilo pri »topničarjih« vse v vzornem redu. Dva topova sta zijala proti vhodu na dvorišče.

V **konjeniški vojašnici** je imel nadpor. **Molnar Aleksander** zbrano peščico slovenskih konjenikov v strogi pripravljenosti. **Molnar** je bil v vedni zvezi s **Slobodnikom**, kar mu je bilo tem laže, ker ste bili vojašnici v neposredni bližini.

Barake 47. pešpolka in, kakor že omenjeno, tudi veliko skladišče tega polka so stražili **Slobodnikovi** topničarji.

Slabo je kazalo v **vojaškem oskrbovališču**, ki je bilo natrpano z živili. Vse tam uslužbeno moštvo je s stražami vred že opoldne pobeglo. Ob vhodu in ograji je bilo zbranih stotine ljudi, zlasti železničarjev, ki so čakali teme, da navalijo na bogate za-

loge. Tudi tukaj je **Slobodnik** pomagal. V moji in njegovi navzočnosti je nadpor. **Molnar** s topničarji naskočil in razpršil prežečo množico. V oskrbovališče smo postavili močno stražo topničarjev.

Prežači so ponoči res večkrat poskusili vlotiti v vojaško oskrbovališče, a budni stražarji so jih vselej odbili.

Slobodnik je s svojimi topničarji proti večeru še dobro ojačil stražo v važnem muničijskem skladišču v Bohovi.

Kamor sem prišel ob tem pregledu, sem spodbujal in navduševal svoje bojevnike. Pa ni bilo treba veliko besed — zakaj vsi, ki so ta prvi dan prevrata ostali v Mariboru in se borili za naše pravice, so bili — »moji«.

Vaupotičeve in Slobodnikove patrole so neprestano dan in noč krožile v svojih področjih po mestu. Pri tem je ponovno prišlo do trčenja z nemškim razpuščenim vojaštvom in s civilnimi Nemci, zlasti z železničarji. Največ spopadov so imele neka častniška patrola 26. strelskega polka in topničarski patroli štabnih ognjičarjev **Vizoviška** in **Močnika Štefana**.

Do približno pol 18. ure dne 1. novembra 1918, smo se torej v Mariboru polstili vseh vojašnic, vseh vojaških skladišč in zvrhom polnega vojaškega oskrbovališča in tako tudi — mesta.

Stot. **Vaupotič** je postal »valpet« Maribora severno od Drave, **Slobodnik** pa »oslobodnik« mestnega dela južno od nje.

To hitro zavojevanje Maribora se je moglo izvesti samo zato, ker so naši sicer maloštivalni, zato pa tembolj narodno zavedni, požrtvovalni in junasčki prevratni vojaki-dobrovoljci, **Vaupotičevi** in **Slobodnikovi**, v skupnem prizadevanju sočasno započeli svojo zgodovinsko domovinsko obrambno dolžnost. Drug brez drugega bi ne uspeli v tem delu.

Slobodnikovi topničarji so bili s prav majhno izjemno sami **Kranjci**.

Proti večeru se je po Mariboru širila novica, da so Angleži v Ljubljani. O tem so že 30. oktobra pisali nekateri dunajski listi, drugi dan pa je bilo te vesti vse avstrijsko, posebno graško časopisje polno.

To napačno novico je razposlala uredništvo dunajske časopisne agencije »Herzog«, zakril pa jo je slovenski novinar **Gaberc Vinko**, ki se je že pred

vojno spoznal s »Herzogom«. **Gaberc** je v noči na 30. oktober po telefonu podrobno poročal iz Ljubljane Herzogovemu uradu o prihodu Angležev v slovensko prestolnico in o njihovem navdušenem sprejemu.

Herzog pa je menda le dvomil o verjetnosti te novice, zato je pozneje še sam vprašal **Gaberca**, če je res vse tako, kakor pravi poročilo. **Gaberc** mu je odgovoril, da naj se, če ne verjame, o tem telefonično prepriča pri angleškem konzulatu v hotelu Unionu v Ljubljani. To je Dunajčanu seveda zadostovalo in naslednje številke avstrijskih nemških listov so že obširno naznanjale, kako drvijo v avtomobilih prvi Angleži v Maribor in na severno koroško in štajersko slovensko mejo.

Vest o pohodu Nemcem neprijateljskih Angležev se je zdela vsem popolnoma verjetna, zato se je tudi hitro raznesla po Spodnjem Štajerskem in je silno razburila nemško prebivalstvo, najbolj v Mariboru. Nas je namišljeni angleški prihod povzdignil v veljavni, našim Nemcem in nemškemu vojaštvu pa za nekaj dni vzel vso moč in voljo za kako sovražno podvzetje proti nam, kar je bilo tudi edini namen **Gaberčevemu** napačnemu sporočilu Herzogovi agenciji.

Gotovo je **Gaberc** s tem tudi v precejšnji meri pripomogel, da je dne 3. novembra 47. pehotni polk brez odpora odšel iz Maribora.

Ko sem prišel na glavni kolodvor, se je naša straža z nasajenimi bajoneti borila proti transportnim izgrednikom pred vhodom kolodvorske restavracije, ki so z velikanskim hrupom hoteli vanjo. Naši so tolpe sicer odbili, toda za večje izgrede oboroženih nasilnikov so bili prešibki. Ker iz mariborskega vojaštva ni bilo več mogoče iztisniti ojačenja, sem telefoniral tajniku Narodnega sveta **Voglarju**, naj zbere vse može, ki so se svoj čas prijavili k mariborski Narodni straži.

Obenem je pri kolodvorski straži navzoči **Verstovšek Zdenko** oddirjal v Št. Peter po tamkajšnjo Narodno stražo in v kratkem času res pripeljal 19 mož, ki smo jih takoj oborožili. To noč in še nekaj dni pozneje so Šentpeterčani prav hrabro opravljali stražno službo na glavnem kolodvoru.

Voglar je po mestu razposlal vse svoje kurirje, ki se jim je po dveurnem iskanju posrečilo iztakniti in pripeljati v Narodni dom blizu 20 mož, ki so bili pripravljeni prevzeti stražno službo. Ko pa so jih hoteli

odvesti v meljsko vojašnico, da bi jih vojaški preoblekli in oborožili, so jo v temi vsi popihali. Tako je od nad 300 civilnih oseb, ki so se že pred nekaj meseci zaobljubile za Narodno stražo v Mariboru, nastopil to službo edini **Verstovšek Zdenko**.

Iz popisanih dogodkov in iz poteka narodnega prevrata v Mariboru dne 1. novembra 1918 je razvidno, da je izvršilo okupacijo mesta edinole vojaštvo, in sicer — samo slovensko.

Ta okupacija je postala temelj za vsa naša nadaljnja izvojevanja — z orožjem in besedo — in za ustanovitev naše jezikovne in državne meje na Štajerskem.

Zaradi enotnega vodstva naše vojaške varnostne službe na glavnem kolodvoru sem poklical iz meljske vojašnice stotnika **Jurkoviča Franca** in ga postavil za poveljnika kolodvora. **Jurkovič** je s prijeno mu odločnostjo in preudarnostjo izredno dobro opravljal to službo ves čas do zadnjega vojaškega transporta.

Stotniku **Jurkoviču** so bili prideljeni naslednji častniki, ki so izmenoma opravljali službo na glavnem kolodvoru: nadporočniki: **Bukavec Karel, dr. Košan Janko, Lah Andrej, Paulič Jernej, Barle Jožef**, poročniki **Gajšek Božidar, Kefer Hinko, Kjuder Alfonz, Merčun Ivan**, že imenovani **Malenšek Alojzij, Ostapowicz Josip, Šturm Pavel**, dalje za vse uporabni enoletni prostovoljec **Vauda Ivo, četovodja Resman, desetnika Vidmar, Malenšek Bogomir** i dr.

Vojaško postajno poveljstvo na glavnem kolodvoru je imelo zlasti ob času transportov noč in dan sila veliko dela s straženjem skladišč in vagonov, napolnjenih z živili in drugim blagom, s sprejemanjem in z odpravo transportov in ž njih razoroževanjem, s policijsko službo na kolodvoru, z vzdrževanjem reda pri izdajanju hrane, z menjanjem tujega, največ italijanskega denarja (kurat Krušič) itd.

Okrog 22. ure, ob mojem odhodu s kolodvora, mi je javil naš železniški nadzornik revident **Kitak**, da so napovedali iz Gradca manjši transport naših častnikov in velikošolcev za Ljubljano, ki bo šel skozi Maribor približno opolnoči.

Zadnji dan oktobra 1918, je namreč razglasil jugoslovanski minister za narodno brambo dr. **Drinković** na veliki šoli v Gradcu — in tudi v drugih avstrijskih mestih na enakih zavodih — naj vsi jugoslovanski častniki takoj odpotujejo v domovino.

Dne 1. novembra zvečer so se na **Drinkovićev** poziv razen jugoslovanskih častnikov iz Gradca odpeljali tudi vsi tamkajšnji naši velikošolci — moški in ženski. Na graškem kolodvoru so jih zmašili v štiri živinske vagone. V Maribor so dospeli malo pred polnočjo. Čakal sem jih na kolodvoru. Od prišlih častnikov sem že izza svojega pregnanstva v Gradcu skoraj vse poznal kot grčave slovenske korenine. Več od njih mi je neke noči priseglo zvestobo Jugoslaviji v »Jahnzimmru« restavracije »Liebel«. — Tudi v Gradcu smo se namreč, kakor v Mariboru, slovenski častniki shajali na take zarotniške razgovore v najbolj zagrizeno nemških goštlnah, da smo bili bolj varni.

Ko smo mojim graškim tovarišem-častnikom pojasnili, da je Maribor naš in da sem jaz poveljnik mesta, so na moj poziv, naj mi pomagajo proti Nemcem, ker imam premalo vojaštva, poskakali iz vagonov, se navdušeno zgrnili okrog mene in so zvesti svoji graški prisegi — vsi ostali v Mariboru. Celo nadporočnik **Lederhas Rajko**, dasi je bil v Ljubljani bolan njegov oče — moj dobri razrednik v 5. in 6. razredu gimnazije.

Dva takrat še težko invalidna častnika smo morali skoraj s silo spraviti nazaj v vagon. Bila sta to **Plehan Mirko in Marinko Ivo**.

Častnike, ki so ostali v Mariboru, smo odpravili v meljsko vojašnico, kjer so za dolgo časa potem — zadnjič mirno spali.

Rudolf Maister:

VOJAŠKI TRANSPORTI IN NAŠE PODRAVJE OB PREVRATU LETA 1918*

Maribor in južna železnica.

Maribor je bil že pod Avstrijo dolgo vrsto let važen center J.(užne) ž.(eleznice) z največjo delavnico za popravljanje lokomotiv in vagonov, z največjo kurilnico in eno največjih osebnih postaj. Tu so izmenjavalni in izpopolnjevali vse, kar je bilo potrebno za nadaljevanje in vzdrževanje prometa proti Dunaju, Celovcu, Čakovcu, Ljubljani in Zagrebu. Izredne važnosti je bilo tudi veliko železniško materialno skladišče, brez katerega bi nam po prevratu ne bilo mogoče izhajati. Za prehrano železničarjev in njihovih rodbin je skrbelo vedno dobro založeno skladišče živil.

Vse železničarske organizacije v Mariboru so bile spočetka nemške. Podpirali sta jih zavoljo ponemčevanja našega ozemlja nemški bojni organizacijs »Volksrat« in »Südmärk«, ki sta imeli zato tudi odločilno besedo pri nameščanju in premeščanju uradnikov J. ž.

V nemških železničarskih organizacijah so bili včlanjeni tudi slovenski železničarji, ki so se pa iz njih izločili l. 1909., ko je višji revident Ivan Kejzar ustavnil tu podružnici »Zveze jugoslovanskih železničarjev« in »Društva jugoslovanskih železniških uradnikov«.

Zaradi velikega števila železniških nameščencev pa je bil Maribor tudi glavno železničarsko žarišče, zato so se tu pripravljali in odločevali vsi večji boji za stanovske koristi železničarjev. Na uradniških mestih so sedeli zagrizeni Nemci, drugi pa so bili večinoma internacionalno organizirani socialni demokratje. Vendar v narodnostnem oziru tudi ti slovenskim tovarišem niso nikdar prikrivali svojega stroga nemško-nacionalnega mišljenja.

Ob prevratu je bilo v Mariboru sledeče okroglo število železniških nameščencev:

na glavnem kolodvoru	1000
na koroškem kolodvoru	120
na tezenskem kolodvoru	150
v delavnici	1600
v kurilnici	1000
v materialnem skladišču	100
pri progovnih sekcijah na gl. in kor. kolodvoru .	100
skupaj	4070

Slovencev je bilo med njimi:

uradnikov	15
drugih uslužbencev	282
skupaj	297

Od Slovencev so bili uradniki vsi zanesljivi v narodnem pogledu, med ostalimi pa je bilo nad 70 % omahljivcev.

Za glavni prevoz vojaštva je prihajala na Spodnjem Štajerskem v poštev le J. ž., in sicer proge Špilje—Zidani most, Dravograd—Maribor in Pragersko—Središče. Vse druge proge so bile samo krajevnega pomena.

Na progi Maribor—Ljubljana so opravljali vso vlagovno službo mariborski železničarji in se uporabljale za njo mariborske lokomotive. Zato nam je v času, ko so robantile vojaške množice domov, delala železnica največjo skrb.

Peščica naših zanesljivih železničarjev namreč ne bi bila za dalj časa kos niti skrčeni prometni službi, kaj šele oni, ki jo je terjalo drvenje mogočnih vojaških transportov skozi Maribor. Tudi Ljubljana v prvih treh tednih novembra nam ne bi bila mogla dati pomoči, ker je sama potrebovala vse svoje sile. Če bi bili torej ob prevratu v mariborskem okolišu tudi nemški železničarji, kakor vojaštvo na fronti, zapustili svoja službena mesta, bi se s Koroškega peš valili po Dravski dolini in skozi Maribor vsi našteti vojaški oddelki, ki jih je sicer prepeljala železnica skozi to ozemlje. Vsak odpor proti obroženim stotisočem bi bil nemogoč. Razorožitvi bi se bili gotovo z vso silo upirali, ker bi jim orožje ostalo edino sredstvo, s katerim bi mogli izsiljevati hrano na dolgi pešpoti. Najbolj prizadeto bi bilo prav naše Podravje z Mariborom.

* Ponatis iz Koledarja za 1931, Maribor 1930

Te kraje je torej rešila neizgibnih ropov in razdejanj samo redna železniška služba, ki je ostala ob prevratu neizpremenjena, kakor je bila med vojno. V nemških železničarjih je zmagal čut dolžnosti in odgovornosti. Seveda sta k temu največ pripomogla: v koreninjenja sila medvojne pokorščine in skrb za lastni obstanek. Močno jih je k službi podžigalo tudi njihovo nemško mišljenje in prepričanje, da bodo z nezmanjšano službo rešili čim več slovenske zemlje za Avstrijo. Saj je bilo tiste dni javno geslo vseh nemških železničarjev v mariborskem področju: »Wenigstens bis Steinbrück!«

To voljo in zahtevo izpričuje njihov čisto v mariborsko-nemškem duhu sestavljeni sklep za nadaljevanje dela:

»Entschließung!

Die koalierten **deutschen** Eisenbahnerorganisationen betrachten die derzeitige **Inanspruchnahme deutschen Gebietes und der Eisenbahn, als durch Gewalt erfolgt, nicht endgültig feststehend.**

Um jedoch im gemeinsamen Interesse den Verkehr aufrecht zu erhalten, erklären sie, dass sie den Dienst in loyaler Weise weiter versehen werden. — Angesicht der Tatsache, dass der südslawische Nationalrat in seiner Selbständigkeitserklärung den Angehörigen anderer Nationen Gleichberechtigung und Schutz zugesichert hat, sprechen wir **namens der Marburger und der untersteierischen deutschen Eisenbahner** die Erwartung aus, dass der genannte Nationalrat die Fülle seiner ganzen Macht aufwenden wird, **um den deutschen Eisenbahnhern** und ihren Familien das Ausharren bis zur Regelung der Gebietsgrenzen zu ermöglichen.

Sollte diese Regelung die Abtrennung von untersteierischen Gebieten, in denen **deutsche Eisenbahner** tätig sind, ergeben, so wird gefordert, dass **den deutschen Eisenbahnhern** samt ihren Familien die Rückkehr nach **Deutsch-Osterreich** gesichert wird.
Marburg, am 1. November 1918.«

Allgemeiner Rechtschutz und
Gewerkschaftsverein für
Österreich,
Ortsgruppe I, II, III.

Österreichischer
Bahnmeister-Verein,
Ortsgruppe Marburg.
Verband
der Südbahningenieure.
Deutschösterreichischer
Eisenbahnbeamtenverein,
Ortsgruppe Marburg.
Kondukteurverein
der österr. Eisenbahnen.
Reichsbund
deutscher Eisenbahner,
Ortsgruppe I und II.

Tudi mariborski odbor »Zveze jugoslovanskih železničarjev« je pozval svoje člane, da vztrajajo v redni službi, česar pa niti treba ni bilo, ker so se bili naši narodni železničarji že ob Majski deklaraciji zaobljubili, da bodo ob času pričakovanega prevrata napeli vse moči za Jugoslavijo.

Nam so bili nagibi, ki so na nemške železničarje vplivali, da so po prevratu v polnem obsegu nadaljevali službo, čisto postranska reč. Za nas je bilo samo to važno, da je v redu tekel nenadni vlakovni promet, ki ga v taki ogromnosti še ni videl svet. In moramo priznati, da so tudi nemški železničarji, kljub polomu domače jim Avstrije, z občudovanja vredno disciplino vztrajali v tem sila napornem delu.

Samo načelnik koroškega kolodvora, nadzornik Konrad Brunner, je iz strahu pred prevratom ubežal že ob prihodu prvih transportov. Njegovo mesto je prevzel rev. Alojz Plantan, edini slovenski uradnik na tamkajšnji postaji.

10. novembra, prav med največjim železniškim vrvenjem, je vse železničarje zelo spodbudila brzjavna naredba, s katero se je zagotovilo za dobo transportov vsakemu železničarju po važnosti njegove službe 100, 50, 25 ali 10 kron dnevne nagrade. To naredbo je izdalo poveljništvo soške armade »z radi nujne izpraznitve Italije«, kakor pravi brzjavka.

Prevrat v upravi J. ž. na spodnje-štajerskih progah.

Ko je ob Piavi zastalo prodiranje avstrijske armade, so tudi največji zagovorniki Avstrije izgubili vero v njeno zmago. Celo armadno vrhovno poveljništvo je začelo izdajati naredbe, ki so že namigavale, da se

fronta ruši in bo vojna kmalu pri kraju. Generalno ravnateljstvo J. ž. pa kljub temu še do srede oktobra ni ničesar ukrenilo za primer vojaškega navala na železnico.

Zato so slovenski uradniki na glavnem kolodvoru v Ljubljani, v. rev. Miroslav Gregorka in Ivan Kežar, rev. Ivan Manfreda, v. rev. Leopold Pahor, kontr. Alojzij Pregelj in inženir Ignacij Šega tajno sklenili, da se pripravita načrta za odvajanje vojaštva z italijanskih bojišč in za nacionalno osamosvojitev vseh prog J. ž. na slovenskem ozemlju takoj po prevratu. Sestava načrtov se je poverila kontr. Pregelju. Državni prevrat vodilnih slovenskih uradnikov J. ž. v Ljubljani torej ni našel nepripravljenih. Zato pa so se z vsemi progami tja do Špilja že prve dni zlahkom odkrhnili od generalnega ravnateljstva na Dunaju.

Narodni svet v Ljubljani je na osnovi Pregljevega načrta 29. oktobra generalnemu ravnateljstvu J. ž. brzjavno predlagal, da se vse proge J. ž. na slovenskem ozemlju, ki so doslej pripadale obratnim nadzorništvi v Celovcu, Gradcu in Trstu, podredijo enemu samemu obratnemu ravnateljstvu. To naj se ustanovi v Ljubljani v tolikem obsegu, da bi lahko čimprej prevzelo posle samostojnega ravnateljstva.

30. oktobra je generalno ravnateljstvo J. ž. glede na potrebo nepretrganega prometa brzjavno pristalo na ta predlog in obratnemu nadzorništvu v Ljubljani podredilo razen prog tržaškega nadzorništva tudi proge Rimske Toplice—Špilje—Ljutomer, Maribor—Velikovec—Sinča vas in Pragersko—Središče do deželne meje.

Za vodjo novega obratnega nadzorništva v Ljubljani se je določil kontr. Pregelj, vodstvo strojne službe pa je prevzel inž. Šega.

31. oktobra je izdal kontr. Pregelj sledečo prvo slovensko naredbo:

Brzojavka.

Od ekspoziture obratnega nadzorništva
J. ž. št. 1377/f,
31. oktobra 1918.

Na vse železniške urade od Spielfelda do Trsta, Maribora do Spitala ob Dravi, Pragerskega do ogrske meje, Zidanega mosta do Brežic, Št. Vida ob Glini ter južno teh prog.

Narodno Vijeće v Zagrebu je dalo čez železnice polnomoč Narodnemu svetu v Ljubljani. Narodni svet prevzame s tem obrat na zgoraj imenovanih progah. Osobje se poziva, službo po dosedanjih predpisih dalje izvrševati ter se v lastnem interesu ogibati vsakega oviranja.

Posle vodi do nadaljnjih določb ekspozitura v Ljubljani.

Za narodni svet:
Pregelj.

Obenem je kontr. Pregelj na glavnih spodnještajerskih železniških križičih ustanovil ekspoziture obratnega nadzorništva, in sicer na glavnem kolodvoru v Mariboru, vodja rev. Kitak, na Pragerskem, v. rev. Josip Mohorko, v Špilju, rev. Dragotin Rudella.

Rev. Kitak je imel tudi nadzorništvo nad vsem brzjavnim, telefonskim in vlakovnim prometom iz Maribora proti severu. Dodeljena sta mu bila uradnika Ivan Zapečnik in Karel Regoršek. Ta dva sta se menjavala v 24-urni nadzorovalni službi, ki so jima jo zelo otežili nemški uradniki.

Odredbam ljubljanskega slovenskega nadzorništva se mariborski nemški železničarji niso kdakej uprali, ker so bili trdne vere, da bodo veljale samo za čas prevažanja vojaštva.

Potreba in važnost Kitakove ekspoziture se je pokazalo že takoj ob prevratu. Nemški železničarji so namreč hoteli odpraviti iz delavnice najdragocenejše stroje in vso veliko zalogo težko nadomestljivega materiala v Wr. Neustadt. Imeli so že vse na vagonih, a rev. Kitak je še v pravem času odkril njihovo namero in s pomočjo predsednika Narodnega sveta za Spodnje Štajersko, drja Karla Verstovška, preprečil odvoz.

Transporti po železnici.

Že od srede oktobra se je vozilo skozi Maribor čim-dalje več vojaških beguncev pod imenom dopustnikov. 30. in 31. okt. pa jih je prišlo kar cele vlake. Ti transporti so bili še vsi službeno odpravljeni, pod strogim vodstvom, in so kazali vojaki dosti pokorščine in reda. Bili so večinoma iz zaledja.

Na koncu oktobra pa so se zrušili tudi na fronti vsi stoletni temelji avstrijske armade. Častniki, ki se jim je vojaštvo uprlo, so zapuščali zaupana jim mesta, za oddelke na fronti in za one za fronto se z

malo izjemami nihče več ni zmenil, prehrana je izostajala. Višja poveljništva so izgubila veljavo in moč, vojake brez vodstva pa je vrgla negotovost iz okopov in postojank nazaj na cesto in železnico in skrb za domačo posest in domače ljudi jih je podila proti domu. V naglici je vzel vsak s seboj, kar se mu je zdelo, da mu bo po poti ali doma v dobro.

29. okt. je sporočilo vodstvo vojaških transportov v Ljubljani svoji eksposituri v Mariboru, da je vojaški pritisk od juga vedno hujši in da so razne postaje napovedovali transporte, ki so brez poveljnnikov.

V istem času je obratno nadzorništvo v Celovcu poročalo o vojaških izgredih v Beljaku in zahtevalo iz Maribora čimveč praznih garnitur s potrebnim osebjem, da bi se moglo vojaštvo hitro odpravljati, ker se je bilo zaradi nediscipline batiti nasilja. Rev. Kitak je odposlal vse količkaj sposobne vagone za prevoz vojaških begunskev transportov, ki so se takrat uradno še vedno imenovali »Urlaubertransporte« — transporti dopustnikov.

Zadnji dan oktobra je začela železna cesta stokati pod množino in težo vojaških vlakov. Na vseh svetnikov dan popoldne je pokazal mariborski glavni kolodvor sliko, ki je potem ni spremenil skoraj tri tedne. Sprednji štirje tiri so bili po vsej dolžini zagozdeni z osebnimi in tovornimi vlaki, vagoni natrpani z vojaki, strehe vagonov čez in čez zasedene. Iz vagonov in s streh tuljenje, preklinjanje. Vsak se je vozil, ne meneč se za red na železnici, kamor ga je gnalo in kjer si je priboril prostor.

Ves civilni, osebni in tovorni promet na železnici je za dobo glavnih vojaških transportov sam ob sebi prenehal. Zadnji še po voznem redu odpravljeni vlak je bil brzi vlak iz Trsta, ki je prišel v Maribor 3. nov. dop. z osemurno zamudo.

Odtlej so vojaški vlaki odhajali s transportnih odhodnih postaj brez voznega reda, kakor so pač prihajale tja prazne garniture.

Ti transportni vlaki so se na mariborskem področju za dalj časa ustavljal le na postajah, kjer so zajemali vodo in nakladali premog in na glavnih prehranjevalnih postajah v Mariboru in na Pragerskem, včasih tudi v Dravogradu, Špišju in Ptiju.

Z železnico se je vračala skozi Maribor skoraj samo pehota in le nekaj tehniških oddelkov in topništva. Ti transporti so bili malone vsi brez rednega vojaš-

kega vodstva. Za povelja ali prepovedi se že nihče ni več zmenil. Vsak se je naenkrat čutil gospodavalca in to tudi v vsej surovosti pokazal. Iz vagonov so izganjali civilne potnike in častnike. Tem so pljuvali v obraz, jim trgali znamenja službene stopnje z obleke in jemali prtljago. Železničarje so psovali in jim grozili z orožjem. Zgrabila pa jih je tudi blazna strast po uničevanju. V vagonih so izdiriali kljuke, obešalnike in druge kovinaste naprave, razbijali zrcala in okna, s sedežev rezali žametno in usnjeno prevleko in metali odrezane krpe skozi okna. Mreže za prtljago in okenske zavese so vse potrgali. To uničevanje pa se je zaneslo iz vagonov v še hujši meri tudi na postaje. V Beljaku so 30. okt. začeli veliko skladiško barako, v Celovcu vlmili v kolodvorsko skladišče.

Značilno je bilo streljanje transportov med vožnjo in po kolodvorih. Pokalo je iz vagonov, posebno po noči, kakor iz strojnic in nihče ni vedel, kam merijo strelji. Vendar pa se ni izvedelo, da bi bil kateri teh stotisočev tjavendan, sicer pa le bolj iz razposajenosti izpaljenih izstrelkov koga ranil ali celo ubil.

Pač pa je bil namenoma zadet ob železniški stražnici v Strnišču čuvaj Franc Jug, ki je govoril s svojo ženo. Dasi je bil težko ranjen, je vendar ozdravel (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 224/18).

Cestni transporti.

Po cestah so se valili topništvo, konjica in vozništvo. Cestni transporti, ki so imeli še svoje poveljnice in so bili preskrbljeni s kuhinjami in z živežem, so na poti domov v polnem redu prehodili 40 in tudi več km našega ozemlja na dan.

Samim sebi prepuščeni oddelki pa so brez discipline in brez reda vihrali večinoma le do prve večje železniške postaje. Takih oddelkov so v mojem področju največ posrkali Maribor, Pragersko in Celje.

Cestni transporti so med potjo prodajali najrazličnejše predmete, ali pa jih zamenjavalii, najrajsi za živila. Kupci so bili kmetje in drugi ljudje od blizu in daleč, ki so zavohali lepo priliko. Pri teh kupčijah ni bilo treba nabitih mošenj. Za malo kron, za hlebec, ali tudi za kos kruha so dajali lačni vojaki nahrbtnike, čevlje, perilo, hlače, bluze, celo plašče. Razpečavali so konjske odeje, sedla, konje, vozove in sploh vse, kar jim je na cesti oviral hitro pot. Pred Celjem in Mariborom so brž še vse, kar jim je ostalo, po slepi

ceni prodali. Strojne puške so ponujali po 20—40 kront, a niso našli odjemalcev, izvrstne pištole, revolverje in daljnoglede po 10—20 kront. Česar v naglici niso mogli spraviti v denar, so pred mestom pustili kar na cesti — avtomobile, orožje, vprežne topove in vozove, sami pa so drveli na postajo. Ko so tam slednjič dočakali svoj vlak, so se že, preden se je ta ustavil, od vseh strani hkrati divje zapodili na vagone in med ruvanjem in trganjem zasedli še zadnji kotiček na stopnicah, hodiščih, odbijačih in strehah, sploh, kjer je bila kaka opora za roko ali nogo, tako da je ves vlak izginil v množici vojaštva in bil podoben veliki kosmati gosenici.

Vagoni prihajajočih vlakov pa so bili večinoma že tako natlačeni in preobloženi, da ni mogel nihče več vanje ali nanje. V takih primerih se je vnel med čakalci za najmanjši prostorček boj do krvavega. Šibkejši so ostajali po ves dan in tudi dalj na postaji, dokler se jim ni posrečilo odrinitti še šibkejših.

Ob cestah, kjer so se pomikali taki neredni transporti, so se kmalu pojavile cele trope konj, ki so se klatili po polju in se posebno ponoči zaradi mraza zatekali v bližino hiš. Nekaj so jih polovili kmetje. Precejšnje število pa jih je, vajenih vojaškega reda in nege, zaradi piče in še to slabe hrane in pomanjkanja vode oslabelo in poginilo.

Cestni transporti niso bili tako nasilni kakor železniški, ker so si med potjo lahko priskrbeli živil. Na srečo jih tudi ni bilo veliko.

Razoroževanje transportov.

Vedno pogostejše praske naših kolodvorskih straž z vozečimi se oboroženimi oddelki so nas prisilile, da smo začeli 3. nov. pop. razoroževati železniške pa tudi cestne transporte.

V Mariboru so se v začetku postavile razoroževalne straže na glavnem in koroškem kolodvoru in ob mestni meji na Koroški, Tržaški in Graški cesti. Razoroževali so posebno izbrani vojaki pod poveljstvom odločnih častnikov. Na koroškem kolodvoru so bili v pomoč tudi starejši gojenci voj. realke.

V Dravogradu je razoroževal ppor. Pavle Arnejčič, ki je zasedel kolodvor z 20 možmi narodne straže in dvema strojnicama. V drugih krajih so prevzeli ta posel Narodni sveti z lastnimi stražami.

Na Koroškem kolodvoru v Mariboru pa se je pokazalo, da zaradi razorožitve zastaja promet. Zato sem 9. nov. preložil razoroževanje od tam v Bistrico, ki je druga železniška postaja od Maribora na koroški progi. V Bistrici so se od tega dne tudi menjali stroji in vlakovno spremstvo. Od teh vlakov se oni, ki so bili namenjeni proti jugu, niso več ustavljalni na koroškem kolodvoru, temveč so se vozili kar skozi po železniškem loku na Pragersko.

Od častnikov so šli v Bistrico razoroževat por. Jože Barle, ki je že od 4.—8. nov. razoroževal v Mariboru na koroškem in glavnem kolodvoru, ppor. Anton Poje in ppr. Prah, 12. nov. pa je bil odrejen tja še ppor. Žitko od ljubljanskega strelskega polka.

Pri razoroževanju smo zasegali v glavnem vse vrste orožja; vendar ga ni bilo transporta, ki ne bi bil pri preiskavi skril in zatajil vsaj nekaj pušk. Odvezemali so se tudi predmeti, ki so bili očividno tuja last, državna ali zasebna. Puščala pa se je transportom in posameznikom vojaška obleka na telesu in do doma potrebna hrana.

Delo je šlo pri večini transportov nepričakovano dobro. Upirali so se pač častniki, moštvo pa je mirno in v popolni brezbržnosti oddajalo orožje. Tako so se dali našim malim stražam brez odpora razorožiti celci nemški bataljoni.

Druga reč pa je bila z madžarskimi transporti, ki so prihajali čez Koroško v rednih oddelkih, dobro oboroženi in nad potrebo preskrbljeni z živili. Vse madžarske transporte smo redno odpravljali čez Pragersko na Čakovec. 6. nov. pa je prišel na koroški kolodvor sicer manjši madžarski transport, ki je bil pa izmed vseh najbolj divjaški in so nam v tem smislu o njem že poročali iz Dravograda. Seveda se tudi v Mariboru ni dal razorožiti. Za ta izjemni primer pa smo imeli že vse pripravljeno. Transport se je odpeljal sicer nerazorožen s koroškega kolodvora, a se je na mostu ustavil, stroj pa je sam odhitel na glavni kolodvor. Obe strani mostu je že prej zasedlo naše vojaštvo s strojnicami, s ceste ob klavnici pa sta zijala v vlak dva topova. S tem smo divjake sicer užugali, vendar je bil tak način razoroževanja sila zamuden in je nevarno oviral nujni promet na železnici. Zato smo poslej mirnejšim celotnim oddelkom ki so jih poveljniki jamčili za red po našem ozemlju, dovolili prehod z orožjem, samo da smo se jih hitro znebili. 10. nov. je divji madžarski transport z juga začel na ptujskem kolodvoru streljati, ker ga je ho-

tela narodna straža razorožiti. Težko ranjena v levo stegno je bila Katarina Šegula (Akt okr. sod. Z VI 222/18).

Orožja se je transportom sicer veliko odvzelo, a bilo je malone vse bolj ali manj poškodovano. Puška je bilo skoraj vsaka druga brez zaklepa. Municije smo dobili razmeroma malo.

Nasilja in plenjenje transportov.

V mariborskem okolišu so začeli transporti na železnici pleniti v noči med 31. okt. in 1. nov. V glavnem jim je bilo do živil. Ropali so po kolodvorskih skladiščih in polnih tovornih vagonih, tam, kjer so pač slutili hrano. Nobena zapora ni bila dosti trdna pred njimi, vse so razbili. Kar je bilo užitnega, so pojedli ali popili, ostalo razmetali. Prve dni po prevratu so bila tla obeh mariborskih kolodvorov s papirjem, krvavimi capami, z razbitimi zaboji, odpadki, utrtimi sodci, deskami, najrazličnejšim orožjem in drugimi rečmi tako pokrita, da noge ni zadela proste zemlje.

Ropalo se je kar vpričo železniških uradnikov in častnikov, ker prve tri dni novembra nismo imeli toliko zanesljivega vojaštva, da bi zastražili vse, kar je bilo ropanja vrednega. Česar pa nismo zavarovali s strojnicami ali vsaj z večim številom pušk, je bilo izgubljeno. Plenilo se je na vseh postajah, kjer so dalj časa čakali transportni vlaki.

Na postaji **Dravograd** je 31. okt. madžarsko vojaštvo naskočilo vlak s pošto za fronto. Česar niso mogli odnesti ali prodati, so zmetali v reko Mežo. Istega dne je vojaštvo in civilno prebivalstvo v družbi železničarjev izropalo tam vagon vina. Pijana množica je nato pregnala osebje vojaške bolnišnice, ki se je ustanovila proti koncu oktobra v Dravogradu. Ves inventar bolnišnice je izginil.

Na **koroškem kolodvoru v Mariboru** je izopal 1. nov. madžarski transport 20 vagonov daril za vojake na fronti in dva vagona prepečenca, ki ga je oddalo mariborsko vojaško skladišče. Na tem kolodvoru so se ponavljali ropi še 2. in 3. nov.

Na **glavnem kolodvoru v Mariboru** so oplenili 1. nov. madžarski vojaki dva vagona sladkorja in vagon belega sira. Vagon moke in vagon ovsa so razsuli. 2. nov. je madžarski transport izopal vagon mesnih konzerv in razbil vagon steklenic s kislo vodo. Na vagonu sena so podtaknili ogenj, ki so ga pa želez-

ničarji in kolodvorska straža udušili. 3. nov. so spet madžarski vojaki navalili na kolodvorsko skladišče. Na kolodvorsko stražo, ki je hotela preprečiti plenjenje, so streljali in enega stražnika ranili. Naši so morali s strojnicami nad oborožene roparje. Vnela se je bitka, v kateri so padli štirje plenilci, sedem jih je bilo težje in večje število lažje ranjenih. V takih sponadih je bilo v času transportov na glavnem kolodvoru ubitih šest plenilcev, na koroškem kolodvoru eden.

Na postaji v **Pesnici** so 2. nov. Madžari in Nemci vломili v poštni vagon in odnesli tudi denar.

Veliko sta prestali pred vojaškimi transporti postaja in vas **Pragersko**. Tam je 1. nov. dop. madžarsko vojaštvo oplenilo polne tovorne vagona in kolodvorsko skladišče, se opilo z ugrabljenim žganjem, razgrajalo po kolodvoru in napadalo železniške in poštnе uradnike. Mala kolodvorska straža pisani sodrgi ni bila kos. Popoldne so se pijanim divjakom pridružili okoličani. Pozno zvečer je telefoniral pragerski postajni načelnik v. rev. Jurij Gratt (Nemec) po vojaško pomoč, ker je zvedel, da nameravajo izropati kolodvorsko restavracijo.

Vojaštva za pomoč izven Maribora sem imel 1. nov. le ostanek bosenskega saperskega bataljona. Ta bataljon, ki ga je pridržal v Mariboru prap. Božo Srebré, je štel dopoldne 300 mož, a jih je ostalo do noči komaj še 100. Te sem poslal ob 23. uri pod poveljstvom por. Dragutina Baslerja (Hrvat) na Pragersko za pomoč. Pridružil se mu je prostovoljno pror. Slavko Trobej.

Napovedano plenjenje se je res začelo in sicer še pred prihodom našega oddelka. Divjaki so v kolodvorski restavraciji razbili šipe in kozarce, razdejali mize, stole in drugo pohištvo. Kuhinja je bila v samih črepnjah. Utrli so tudi okna kolodvorskih pisarn in čakalnice, izpraznili kolodvorsko trafiko in jo porušili. Naša pomoč je prišla prepozno, vendar pa je preprečila še nameravani napad na zasebna stanovanja.

2. nov. do večera so pobegli s straž vsi Bosanci. Por. Basler in pror. Trobej sta prevzela in s pomočjo nekaj železničarjev uredila kolodvorsko prehranjevalno postajo. Ta dan je prišel na Pragersko za ta okoliš za nadzornika imenovani v. rev. Mohorko.

V noči med 2. in 3. nov. so udrli madžarski topničarji v veliko vinsko klet kolodvorskega restavrateja in mu izpustili vse vino, kar ga niso popili. V sode so streljali. Vino je stalo v kleti čez glezenj visoko.

Ta razbijaški transport, ki je bil dobro oborožen, je 2. nov. zvečer na koroškem kolodvoru v Mariboru zahteval, da se mu da hrana na glavnem kolodvoru in da ga pustimo čez Gradec na Ogrsko. Odpravili pa smo ga kljub tej zahtevi po železniškem loku naravnost na Pragersko. S tem smo rešili mariborski glavni kolodvor in njegovo okolico v mestu škode, ki bi bila seveda veliko večja od one na Pragerskem. Morda bi se bil začasno ustavil celo vlakovni promet, kar bi bilo plenjenje v mestu še posebno pospešilo.

3. nov. sem zaradi naraščajočih izgredov madžarskih vojakov zahteval od ekspoziture vodstva za vojaške transporte v Veliki Kaniži, da mi pošljejo nekaj častnikov ali drugih odločnih oseb, ki bi mirili madžarske transporte v materinščini. Res sem dobil že 4. nov. dop. sedem madžarskih pomirjevalcev — »Beruhigungskommissäre«. Od teh sem pkt. Petrikovitza in še dva določil za Maribor, ostale s kpt. Kalmanom Schnetzerjem pa poslal na Pragersko. Manj divje transporte se jim je posrečilo čisto pomiriti. Pomirjevalce smo imeli v službi 10 dni. Dobivali so vso oskrbo od nas.

3. nov. je v. rev. Mohorko zaradi neprehnehnega divjanja transportov večkrat prosil za vojaško pomoč, a mu je nisem mogel dati, ker smo imeli ves ta dan tudi v Mariboru veliko sila besnih transportov. Šele zvečer sem mu poslal por. Barleta s ppor. Drobničem kot kolodvorska reditelja. Por. Barle mi je od tam zvečer sporocil, da se pripravljajo vojaki zopet na napad in celo na požig. Zato sem odredil kpt. Metoda Rakušo s ppor. Pavlom Vrbičem in še enim častnikom, z dvema strojnicama in 24 možmi na Pragersko. Kamor so dospeli 4. nov. ob 3. uri To je bil naš prvi disciplinirani vojaški oddelek, ki se je uporabil izven Maribora. Napovedanega napada ni bilo, ker se je nevarni madžarski transport medtem odpeljal.

Po prihodu strojnic je nastal na Pragerskem popolen mir.

4. nov. ob 18. uri je nekdo podtaknil ogenj v shrambi za olje v kurilnici. Pogorelo je desno krilo kurilnice.

5. nov. zvečer je pripeljal poseben vlak s štirimi vagoni iz Ljubljane na Pragersko 100 čeških vojakov. Vodil jih je por., tudi Čeh, ki je izjavil, da imajo povelje, da ostanejo na Pragerskem kot kolodvorska straža. Kdo je v Ljubljani to odredil, ni vedel povedati.

V. rev. Mohorko je nastanil Čehe v šulferajnski šoli, ponoči pa so se neopaženo odpeljali — s Pragerskega proti Pragi.

5. nov. se je zgodila blizu Hajdine pri Ptiju velika železniška nesreča in je bila proga od Pragerskega proti Ptiju zaradi poprave 17 ur neuporabna. Na Pragerskem se je v tem času nabralo iz Maribora sedem vlakov, ki niso mogli dalje proti Čakovcu. Skušali smo jih odpraviti čez Zidani most, a vojaki so se temu uprli. Več sto se jih je usedlo in vleglo na tire pred lokomotive in tako preprečilo odhod. Oni, ki so imeli bližje domov, so jo udarili peš ob progi proti ogrski meji in dospeli dopoldne v Strnišče.

Taborišče Strnišče se je zgradilo l. 1915. za nastanitev vojnih ujetnikov. Te pa so kmalu porinili bolj v osredje države in barake preuredili za vojno bolnišnico, ki je štela 20.000 postelj.

31. okt. pop. so že prihajali s Pragerskega mimo Strnišča polni vlaki vojaštva. V mraku se je uprlo moštvo madžarskega taboriščnega stražnega oddelka in si s strelijanjem izsililo prosto pot. Pred odhodom so razmetali iz skladišča municijo in puške, da je tega vse polno ležalo na tleh komursibodi na razpolago. Tudi častniki so odšli.

V Strnišču je bilo takrat nad 10.000 bolnikov v strelju čeških rezervnih bolnišnic Klatov in Mlada Boleslava in nad 1000 italijanskih in ruskih ujetnikov. Ko so ti doumeli, kaj pomenijo vojaštva polni vlaki, upor straže in odhod častnikov, je vsak, ki so ga le noge nesle, pobral svoje reči in zapustil taborišče. Ostali so samo težje bolni in ranjeni, a od velikega števila bolniškega osebja samo nekaj čeških zdravnikov, eden iz Dalmacije, dr. Franc Toplak iz Maribora in pet sester Rdečega križa. Od vseh duhovnikov raznih ver pa je vzdržal v Strnišču samo vojaški kurat Franc Kogej. Pomagal je zdravnikom odpravljati bolnike v ptujsko bolnišnico, kjer je ostal v duhovniški službi do božiča. Iz Strnišča je rešil precej vojaških matrik, dragocenih liturgičnih posod in oblik, kar je izročil Narodnemu svetu v Ptaju. Na velikem taboriščem poštnem uradu so ostali: vodja pošte Franc Mlinarič, Karel Majksner in Adolf Kosi — vsi trije Slovenci.

Velikanske so bile množine za 20.000 bolnikov v taboriščnih skladiščih nakopičenega posteljnega in telensnega perila in živil, obvezil, zdravil, kirurgičnega in drugega zdravniškega orodja, Röntgenovih aparatov itd. Kuriva je bilo v taborišču vedno za cel me-

sec dosti. Tudi veliko skladišče za vojaške obleke in čevlje je bilo polno.

V to nezastraženo bogato taborišče so zašli 6. nov. dop. madžarski vojaki in začeli na slepo streljati v barake in vdirati v skladišča.

Vodja pošte Mlinarič je takoj telefoniral sreskemu načelniku v Ptiju drju Otmarju Pirkmajerju po pomoč. Ptajski Narodni svet je kmalu odposlal Milana Brenčiča in drja Toneta Horvata, ki naj bi uničevanje skušala preprečiti z mirnim posredovanjem. Odposlanca pa sta se morala sredi poti vrniti, ker so plenilci že od daleč obstreljevali njun avtomobil. Kmalu nato se je pojavil v Strnišču narednik Janko Reich z oddelkom Narodne straže iz Ptuja. To so bili večinoma mladi fantje, ki zavoljo obsežnega taborišča in množice izkušenih plenilcev niso mogli nič opraviti.

Progo pri Hajdini so medtem popravili, plenilci pa so po prvem mimo vozečem se vlaku drveli v Ptuj in Strnišče je bilo rešeno vojaških roparjev.

Na Spodnjem Štajerskem je imela razen obeh mariborskih železniških postaj, potem pragerske in razoroževalne v Bistrici največ opraviti z vajoškimi transporti postaja Hoče, prva iz Maribora proti Pragerskemu. Načelnik postaje je bil rev. Ernest Jeras.

V Mariboru so se, kakor že omenjeno, za nadaljnjo vožnjo menjali stroji. V dobi transportov pa jih za pomnoženi promet ni bilo zadosti. Zato so se morale s transporti prihajajoče lokomotive v mariborski kurihinci na novo opremljati. To je trajalo navadno tri do štiri ure, kadar je bil hud naval transportov, pa precej več in so seveda transporti ves ta čas čakali.

V Mariboru ni bilo niti prostora za take vlake pa tudi varno ne, ker je bilo pričakovati ropanja po mestu. Pošiljali smo jih torej v Hoče. Tam je bila nevarnost manjša, ker hiš tik ob postaji ni bilo, dalj v okolico si pa vojaštvo ni upalo, da ne bi zamudilo odhoda.

5. nov. so nam začeli pohajati vagoni in lokomotive, ker nismo dobivali iz Avstrije in Ogrskega praznih vlakov nazaj. Zato sta se obvestila obratno nadzorništvo v Gradcu in ekspozitura vodstva vojaških transportov v Veliki Kaniži, da se bo v Špilju oziroma na madžarski meji vojaštvo prisililo s strojnicami, da izstopi in nadaljuje pot peš, če nam ne bodo vrčali praznih garnitur. To je zaledlo in so nam res

odslej z obeh strani redno pošiljali stroje in vagone. Vendar pa je že nastal v prometu zastoj in so morali od 7. do 9. nov., ob času najhujšega pritiska transportov, vojaški vlaki na hoški postajti čakati do devet ur na novo opremljene lokomotive.

O početju enega prvih takih transportov je poročal iz Hoč rev. Jeras:

»3. nov. zjutraj je obvestil v. rev. Mohorko s Pragerskega vse postaje do Maribora, da odhaja od tam pijan vojaški transport, ki je zelo nasilen. Nato je prišlo iz Maribora naročilo, naj ustavimo vlak v Hočah, ker bi bilo nevarno pustiti pijane vojake v mesto. Obljubili so iz Maribora, da nam čimpreje pošljejo vlakovno skupino in opremljen stroj, ki bo potegnil pijani transport proti Gradcu brez postanka v Mariboru. Čakali smo cele štiri ure. Medtem je vojaštvo dalje pijančevalo. V vsakem vagonu so imeli dva do tri sodce vina in ruma; pili so iz menažk, pis-krov, steklenic. Bila je nedelja in kmalu se je nateklo na kolodvor vse polno okoličanov, moških in žensk, ki so se pomešali med pijane vojake in z njimi popivali. Vojakom, ki so nekaj časa dobre volje v petju in vriskanju čakali nadaljevanja vožnje, je slednjič pošlo potrpljenje, začeli so železničarjem, posebno meni, groziti, da nas pobijejo in postrele, ako ne dobe v najkrajšem času lokomotive. Počilo je nekaj strelov in položaj je bil čimdalje resnejši. Razburjenje pa je prikelo do vrha, ko je brzi vlak z juga zavozil na postajo. Vojaki pijanega transporta so si hoteli na njem priboriti prostora in so med pretepotom obkolili lokomotivo, da je bila kakor zagozdena med človeška telesa. Strojevodji brzega vlaka sem ukazal, naj takoj odpelje, ne glede na ljudi. Piskal je in piskal, toda šele, ko je izpustil paro, se je vojaštvo nekoliko umaknilo in vlak se je med silnim vpitjem zaostalih odpeljal. Pijana tolpa je pritisnila zdaj s podvojeno ljutostjo name. Telefoniral sem, gotovo že tridesetič v Maribor po vojaško pomoč ali opremljen stroj. Toda vedno isti kratki odgovor: »Vojaštva nimamo!« ali: »Bolje, da v Hočah razbijajo, kakor v Mariboru,« ali pa »Stroj se pripelje v pol ure.« — Okoli 10. ure je lokomotiva vendarle dospela. V divjem veselju so me začeli zdaj ljudje, ki so mi prej grozili, da me ustrelе, objemati, silili so me, naj pijem z njimi na konec vojne, svobodo, republiko. Vse se je veselo poslavljalo in pilo, tudi strojevodja in sprevodniki, nihče ni hotel na vlak. Zastonj so bile moje prošnje in grožnje. Že je prihaja nov transport z juga. Moral sem na vsak način izprazniti postajo. K sreči je bil na ko-

Iodvoru znan mi češki častnik, ki je na mojo prošnjo strojvodjo pijanega transporta z orožjem prisilil, da je odpeljal. Domačini, ki so popivali z vojaki, so poskakali iz vagonov, ko je vlak že odhajal. Na kolodvoru je kraj tira obležalo kakor mrtvih okrog 20 ljudi, med njimi ena ženska, ki so se bili do nezavesti opili. S postajnim delavcem sva jih znosila na varno na travnik. 3. nov. je bil za postajo Hoče eden najhujših dni v dobi transportov. Pozneje sem zvedel, da so pele ta dan na glavnem kolodvoru v Mariboru tudi naše strojnice«.

4. nov. so odklopili od vojaškega vlaka dve cisterni bencina, ki ju je potem načelnik postaje skril zaradi nevarnosti ognja na tiru v prepojilnici. Drugi dan so domačini izvozali bencin in popoldne so že prihajali ljudje od blizu, a tudi do štiri ure daleč z najrazličnejšimi posodami. Kradež je prenehal, ko je dospela straža. Ta pa je začela ostali bencin kar javno prodajati in ko je načelnik prepovedal prodajo, mu je podčastnik zažugal, da ga ustrelji. Bencin je bil v poldrugem dnevu pokrađen in prodan.

6. nov. zvečer je začela goreti na hoški postaji prepojilnica, kjer je ležalo v skladih nad 120.000 hrastovih pragov za železnične tire in skoraj 10.000 brzjavnih drogov. Prepojilnica je bila edina za proge J. ž. v Sloveniji in na Hrvškem. Rev. Jeras je s pomočjo železničarjev ogenj udušil.

— — —

Podatki o nasilju in plenjenju vojaških transportov nam kažejo, da je bilo najbolj razuzданo samemu sebi prepuščeno madžarsko vojaštvo, oni madžarski oddelki pa, ki so bili še pod poveljstvom častnikov, so imeli vzoren red.

Dnevi po 6. nov. so bili na železnici glede na plenjenje in divjanje že boljši. Skladišča in vagoni na kolodvorih so bili ali že izropani, ali pa trdno zastraženi. Tudi so začeli prihajati, čeprav nedisciplinirani, vendar vsaj trezni in razoroženi transporti, ki so bili zadovoljni, da smo jih nasitili in brž dalje odpravili.

Če slednjic pomislimo, da je vojaštvo, ki se je valilo po cesti in železnici skozi naše kraje, štiri leta po povelju ubijalo in uničevalo, moramo priznati, da je v svoji nebrzdani podivjanosti napravilo vendarle primeroma majhno škodo, dasi je tudi ta znašala milijone.

Civilna nasilja in plenjenja.

Roparska strast pa ni popadla samo vojaštva, nego v polni meri tudi skozi vsa vojna leta stradajoče civilno prebivalstvo, zlasti v večjih krajih in ob glavnih železniških progah ter povsod, koder so se pomikali vojaški transporti.

Ropalo se je, kjer in kar je kdo mogel, vsak pa je skušal pograbiti več nego sosed. Imovino bivše Avstrije, J. ž. in bogatejših zasebnikov so imeli za občo last. Civilni plenilci so se, kjer je le bila prilika pridružili vojaškim, vendar pa so nadaljevali svoj nepošteni posel še tudi potem, ko so bili že zadnji vojaški transporti pri kraju. Pošteni ljudje so bili takrat redki, pa še te so imeli zločinci za lopove, ker niso z njimi kradli in pokončevali. Veliko se jih storjenega zločina niti zavedalo ni, ker so živeli v dobrri veri, da ni več ne države, ne postave.

V Mariboru so civilni plenilci prizadeli posebno občutno škodo vojaškim objektom. Zlasti so se spravili nad predmete, ki so bili uporabljivi v gospodarstvu in gospodinjstvu. Prve dni prevrata so izropali letalsko barako in konjsko bolnišnico na Teznu, barako ruskih ujetnikov na Pobrežju, barake bivšega 47. peš. ob polkovni vojašnici na Tržaški cesti in pri topničarski vojašnici na Betnavski cesti. Odnašali so celo okna in vrata, peči in okenske okvire, iz tlakov so trgali deske, s streh katranasto lepenko. Pospravili so ponekod vso opravo, arhive pa uničili. Skupno z vojaki so plenili tudi v konjeniški vojašnici. Najbolj prizadeta je bila stara Dravska vojašnica z obsežnimi skladišči. V teh je bila shranjena vsa bogata dragocena imovina častniških obednic 47. peš. in 20. lovskega bataljona — srebrno in navadno jedilno orodje, vsakega za 200 oseb in v tem razmerju namizno in kuhinjsko perilo, namizna in kuhinjska posoda, steklenice in kozarci. Veliko je bilo zgodovinskih slik, lepih preprog in cela soba knjig. Del tega bogastva so odnesli, del uničili. Samih črepinj od najdragocenejšega porcelana in od brušene steklovine so pozneje odpeljali iz te vojašnice zvrhan tovorni voz. Od vse velike zaloge jedilnega orodja in posode je ostalo najslabše in še tega komaj dosti za našo častniško obednico.

V tej vojašnici je bival in gospodaril od 3. do 23. nov. oddelek mestne Schutzwehr s polk. poveljništvom. Za preskrbo živil so se lotili mariborski civilni plenilci kolodvorov, posebno tezenskega. Ta kolodvor je zgradila vojaška uprava v prvem letu vojne, da se

je tam razvrščal vojaški material za fronto. Obsežnega kolodvora, ki je bil ob prevratu poln raznega blaga, nismo mogli takoj dovolj zastražiti. Zato so plenilci lahko vdirali v vagone in je le malokaj ostalo nedotaknjenega. Sicer smo vrednejše blago spravili v vojaško skladišče, vendar pa je še precej vagonov ostalo na prostem, zaradi česar je plenjenje na tezenskem kolodvoru trajalo še tja v december, dasi smo imeli tam že močno stražo. Vedno tudi ta ni bila zanesljiva in večkrat stražniki namenoma niso preprečili kraje. V decembru so največ ugrabili odpuščeni nemški železničarji, ki so v Mariboru brez posla čakali službe v Avstriji. Ti so venomer stikali okrog kolodvora, pa tudi njih žene in otroci in so včasih kar z vozički odvažali plen. Na koncu decembra se je postaja Tezno opustila.

Razen živil so posebno plenili bencin in petrolej. Obojega je bilo na tezenskem kolodvoru več cistern. Policija je prijela nekaj žensk, ki so na trgu prodajale bencin v zelenkah. Največ pa so ga odnesli železničarji proti Zagrebu.

Na glavnem kolodvoru so ponoči navrtali tri četrtrine polno cisterno bencina. Prestregli so ga morda komaj nekaj škafov, nad 3000 kg pa ga je izteklo.

Na koroškem kolodvoru je bilo po prvih viharnih dneh precej mirno, ker tam ni bilo živilskih zalog. Pač pa so se plenilci vrgli na premog in je bilo stražam večkrat treba iti z orožjem nadnje.

Tudi po mariborskih prodajalnah in stanovanjih se je kradlo. Izdatna podpora za nočne tatove so bile nerazsvetljene ulice v mestu. Pa tudi vojaške uniforme so kradli. Proti koncu vojne so že skoraj zadnje može poklicali v vojake, zato je po prevratu vse imelo uniformo in se ni dalo razločevati, kdo je res vojak, kdo ne. Kljub najstrožim naredbam je trajalo še mesece, da so izginile s civilnega prebivalstva vojaške obleke. Policiji je to zelo otežilo delo. Tatovom tudi zato niso mogli do živega, ker so imeli vedno dovolj, seveda enako vrednih ljudi, za priče. Poštenjaki se iz strahu pred maščevalnostjo niso hoteli vmešavati.

Uniformirani tatovi so imeli klub večkratnim hišnim preiskavam skrito orožje in municijo. Na večja podjetja so se odpravljali kar v skupinah kot vojaške, orožniške ali policijske patrole in stikali »v imenu postave« po hišah.

Taka peteroglava »orožniška« patrola je obiskala ponoči posestnika Antona Robiča v Pekrah in z

orožjem izsilila od njega denar in ključe od blagajne. Roparji so odnesli Robiču okrog 200.000 kron.

Podobnih primerov je bilo vsak dan nekaj. Drznejši roparji so se izdajali za policijske agente in kar podnevi preiskavali ljudi ter jim jemali denar.

Meseca decembra pa se je zgodil sredi Maribora prav neverjeten zločin. Iz hotela »Pri zamorcu« v Gospoški ulici je izginila Ivica Švajgerjeva, ki je prišla iz Ljubljane. V sobi, kjer je prenočevala, so našli mlako krvi, kako in kam pa je izginila Švajgerjeva in kakšna je bila njena usoda, se do danes ni dalo ugotoviti. Osumljen zločina je bil neki Hugo Kralj, a se je sodniško postopanje proti njemu ustavilo zavoljo nezadostnih dokazov (Akt okr. sod. v Mariboru Vr. VIII 1256/19).

Razen v Mariboru se je na Spodnjem Štajerskem veliko ropalo v ptujskem okolišu. Krivo tej podivjnosti je bilo Ornigovo žganje, ki je z njim leta in leta izprijal naše ljudstvo, da je hodilo z Nemci v boj proti lastnemu narodu. Ves november so se dogajali v teh krajih roparski napadi, posebno ob glavni cesti (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 54j/19). Manjših nasilij orožnikom ali sodniji niti naznanjali niso. Večkrat pa so se tudi javno znani večji ropi prikrili, ker so imeli oropanci enaka kazniva dejanja na vesti.

3. nov. je neznanec posestniku Cankarju v njegovi viniciariji prestrelil obe oči in ga oropal (Akt. okr. sod. v Ptiju Z V 232/18). Iste dne je Ivan Hrovat-Mačan s sabljo tako zdelal neznanega vojaka, da je ta umrl za ranami. Mačan je v Brumnovi gostilni na Zg. Hajdini s sabljo napravil 500 kron škode. S konji in vozom potolčenega vojaka je potem pobegnil (Akt. okr. sod. v Ptiju Z VI 51/19). V Cirkovcah pa je tudi tega dne slaboumni gostilničarjev sin Maks Korže ustrelil 19-letnega posestnikovega sina Jožeta Rogača. Korže je zbežal po zločinu v Maribor in se prijavil prostovoljno v našo obrambo, kjer so pa kmalu ugotovili njegovo slaboumnost in ga odpustili (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 230/18).

Iz veliko krajev v ptujski okolici so nam naznanjali podobna grozodejstva in se zatekali k nam po vojaško pomoč.

Najbolj divje prevratno ropanje na mariborskem področju pa je bilo gotovo ono v taborišču **Strnišču**.

Komaj so namreč zapustili ta kraj roparski vojaki, je že prišlo tja plenit civilno prebivalstvo. Okoličani so sicer v mali meri že plenili tam po odhodu ta-

boriške straže in jih je bilo 3. nov. prav veliko ranjenih, ker so vsevprek streljali (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 223/18 in 226/18). Zdaj pa so prišli kar v množicah, moški in ženske, starci in mladi, od blizu in daleč. Moški z malo izjemami v vojaških oblekah. Polastili so se v taborišču pušk in municije in pod zaščito streljanja vse od kraja na veliko plenili. Oropano blago so z vozovi odpravljali. Plenilci so bili tako pozverinjeni, da so ropali tudi med bolnimi in ranjenimi vojaki, trgali odeje z njih in jim celo izpod teles rjuhe vlačili. Takrat ni bil nihče več varen v taborišču.

7. nov. sem odredil kpt. M. Rakušo s ppor. Vrbičem, eno strojnico in 12 možmi s Pragerskega v Strnišče. Tako po njegovem prihodu so se začeli s plenilci spopadi, ki so prešli dvakrat ponoči v prav ostro bitko.

Ko je dobil kpt. Rakuša po mojem naročilu od svojega brata, kpt. Cirila Rakuše, iz Ptuja na pomoč vod vojakov, je hitro očistil taborišče roparskih tolp.

Plenilci so izgubili v bojih z našim vojaštvom prav veliko svojih tovarišev, a so vse odpeljali.

Na naši strani je padel v neki nočni borbi enoletni prostovoljec Ferdo Zepan, dijak 2. razreda učiteljišča v Mariboru. Med vožnjo iz Strnišča v Ptuj pa je bil 13. nov. zvečer iz zasede ustreljen nar. Reich, ki je na mestu umrl (Akt. okr. sod. v Ptiju Z VI 235/18).

Ta čas je bilo v Strnišču še 120 težko ranjenih vojakov, ki jih je dr. Toplak s pomočjo sester Rdečega križa in vojaštva spravil v ptujsko bolnišnico.

Plenilci so odnesli iz taborišča mnogo dragocenega blaga. Ukradene reči so se nahajale po vsej okolici in še onkraj hrvaške meje (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 61/19). Kljub temu je zbral kpt. M. Rakuša po taboriških barakah še velike množine najrazličnejših predmetov in vso to bogato zalogu oddal v Ptuj.

Sanitetni major dr. Ivan Turšič, moj sanitetni referent, je iz taboriške lekarne obe mariborski vojaški bolnišnici tako založil z zdravili, obvezili in drugimi zdravniškimi potrebščinami, da smo s tem materialom izhajali še čez koroško ofenzivo v juniju 1919.

Sredi decembra je prišel v Strnišče za upravitelja učitelj v pokoju Ogoreuc, stražno službo so prevzeli orožniki, kpt. M. Rakuša pa se je vrnil s svojim oddelkom v Maribor k polku.

Nesreča transportov na železnici.

Prevažanje velikanskih množic vojaštva po železnici ni poteklo brez nezgod, posebno ker so bile zaradi prenapolnjenih vagonov in posedanja pijanih in samovoljnih vojakov na vagonskih strehah naredbe za varen promet vse zaman. Ponesrečenci so bili skoraj v vseh primerih sami krivi svoje nesreče.

Na Spodnjem Štajerskem sta terjala precej žrtev krčevinski železniški predor pri Mariboru in črešnjevski pri Sl. Bistrici. Prve dni novembra so našli železniški čuvaji vsako jutro pred vhodi v ta predora ranjene in mrtve vojake, ki jih je vozeče se na strehah treščil med nočno vožnjo obok predora na tla. Pa tudi na prosti progi jih je nekaj popadalo z vagonov. V Maribor se je na vagonskih strehah pripeljalo 19 do smrti ponesrečenih vojakov. Dvema je pri Krčevini čez progo napeta brzjavna žica odrezala glavo kakor z britvijo.

Najhujša železniška nesreča v naših krajih pa se je zgodila 5. nov. ob pol 24. uri na progi Pragersko—Ptuj, blizu Hajdine, vojaškemu transportnemu vlaku, ki je peljal domov zdravnike, častnike, strežnice, moštvo in bolnike neke madžarske rezervne bolnišnice. Na hajdinskem ovinku je skočil peti vagon s tira in se odtrgal od sprednjega tako, da se je lokomotiva s štirimi vagoni pripeljala v Ptuj in so šele tam zapazili, da ni zadnjega dela vlaka.

Na peti vagon, ki se je prevrmil, so v hitri vožnji udarili sledеči s tako silo, da se jih je nekaj kar na trske zdrobilo. Iz razvalin so izvlekli mrtvih — enega železničarja in 68 vojakov. Vseh 69 ponesrečencev so pokopali 7. nov. v skupni grob na hajdinskem pokopališču. Težko ranjenih je bilo nad 80. Te so prepeljali v ptujsko bolnišnico, kjer jih je še šest umrlo za poškodbami. Od mrtvih so bili razen treh vsi iz Ogrskega. (Poročilo župnijskega urada v Hajdini.)

Iz Maribora se je s posebnim vlakom odpeljalo na pomoč pet zdravnikov, med njimi san. major dr. Turšič in san. kpt. dr. Karel Ipacic in oddelek vojaških bolniških strežnikov pod poveljstvom Ernesta Zelenke, vodje bolniške postaje na glavnem kolodovoru.

Na kraju nesreče je bila proga tako razrušena, da je kljub pospeševanju popravljalnih del mogel oditi prvi vlak s Pragerskega proti Ptiju šele 6. nov. ob 17. uri.

Orožniki so o vzroku te nesreče sledče ugotovili: Na Pragerskem je skušalo nekaj tam zaostalih vojakov z vlakom, ki se je pozneje ponesrečil, dalje, a niso dobili v vagonih prostora. Zato so položili na odbijače železniške hrastove prage in sedli nanje. Med vožnjo na hajdinskem železniškem ovinku pa je brzkone zavolj guganja in nagibanja vagonov spolzel en prag z odbijačev pod kolesa in vrgel vagon s tira (Akt okr. sod. v Ptiju Z VI 222/18).

Kolikor se je dalo dognati, se je po prevratu na vseh progah J. Ž. med vožnjo na razne načine smrtno ponesečilo 297 oseb.

Konec transportov.

Glavni naval vojaških transportov v stisnjениh oddelkih po železnici je trajal od 31. okt. do 19. nov. Vreme je bilo zelo srečno za prevažanje. Snega in dežja pa tudi hujšega mraza ni bilo, zato se je vojaštvo lahko vozilo na nepokritih vagonih in strehah. 19. nov. pa je pritisnil dež, potem sneg in prav oster mraz.

Od 20. nov. dalje so prihajali mirni transporti ujetnikov, izgnancev in izseljencev, vlaki z bolniki in v največjem redu češki transporti z juga. Češki transporti so imeli lastno vlakovno osebje, lastne kuhinje in niso zahtevali ničesar razen zamenjave praznih lokomotiv za opremljene.

V decembri 1918 in januarju 1919 so se prevažali le še manjši transporti Čehov, Nemcev in Poljakov — bivših avstrijskih državnih nameščencev, ki so odhajali s prejšnjih službenih mest v Bosni in Hercegovini.

Dalmaciji, na Hrvaškem, Kranjskem in Primorskem v domovino.

Od začetka februarja 1919 se je odpeljal samo še vsako soboto zjutraj iz Ljubljane tovorni vlak, ki je pobiral po postajah zastale tuje državljanе in jih odvažal proti severu. Aprila 1919 so prenehali voziti tudi ti vlaki.

— — —

Vodstvo vojaških transportov je imelo izdelan načrt za odpravo vojaštva in vojnega materiala nazaj v mirovne garnizije po končani vojni. Po tem načrtu bi trajalo vse skupaj najmanj šest mesecev. V resnici pa se je izvršil odvoz v dvajsetih dneh. Seveda moramo upoštevati, da so vojaki pustili večji del vojnega blaga na mestu, kjer jih je zajel prevrat. Razen tega se je vkrcalo na vojaške vlake s povprečno 50 osebnimi ali tovornimi vagoni v navadnih razmerah s prtljago vred okrog 1500 oseb, ob prevratu pa se jih je stlačilo na tako garnituro nad 4000.

Pregelj navaja na strani 605. knjige »Slovenci v desetletju 1918—1919« v spisu »Naše železnice«, da se je vrnilo z italijanske fronte in ondotnega zaledja skozi Ljubljano 400.000 vojakov. Lahko rečemo, da jih je od teh tretjina, če ne več, nadaljevala pot skozi Maribor. Razen tega so mimo nas šli tudi bosenski, hrvaški, češki, poljski, madžarski in nemški transporti, ki so prihajali čez Koroško in transporti iz čakovske, dunajske in zagrebške smeri. Zato ni droma, da je ob prevratu izmed vseh postaj na slovenskem ozemlju največ vojaštva valovilo skozi Maribor.

Rudolf Maister

MARBURGER SCHUTZWEHR — MARIBORSKA VARNOSTNA STRAŽA*

Vzroki njene ustanovitve.

Mariborski občinski svet je imel zadnje tri dni oktobra 1918 več tajnih sej, na katerih je pretresal položaj mesta in načelno sklenil, da se iz varnostnih in političnih ozirov ustanovi močna straža iz nemških vojakov 47. pešpolka. Nekaj članov občinskega sveta in državna poslanca Suppanz in Wastian so bili za to, da se iz taktičnih razlogov v sporazumu z našim Narodnim svetom postavi skupna bramba pod nemškim poveljstvom in nadzorstvom mestne občine.

Čim pa se je 1. novembra 1918 po mestu razvedelo, da sem se jaz polastil Holikove vojaške oblasti in odredil, da zapusti vse nemško vojaštvo 3. novembra Maribor, so Nemci skrivaj, toda s silno naglico začeli v Mariboru in okolini z bogatimi obljudbami v imenu občine nabirati nemške častnike in moštvo in so jih pridobili do noči že nad štiri sto. Obenem so najeeli tudi agitatorje, ki so po gostilnah, vojašnicah in ulicah slovenske vojake z obljudbami in pretnjami odvračali od službe v jugoslovanski vojski.

Glede na dober uspeh prvega nabora so župan dr. Schmiderer, podžupan Nasko in dr. Mravlag 2. novembra drju Verstovšku in drju Rosini brez ovinkov izjavili, da se je mestna občina odločila, da postavi lastno varnostno brambo, češ da naše vojaštvo samo ne bi zmoglo naporne službe.

Jaz sem bil proti temu, ker je bilo jasno, da bo mestna varnostna straža le orožje mariborske občine proti nam. Dr. Verstovšek in dr. Rosina sta bila mojih misli in sta še isti dan pri županu protestirala proti ustanovitvi samostojne mestne brambe.

Medtem se je začelo na progi Dravograd do madžarske meje, zlasti pa na mariborskih kolodvorih pleniti in je bilo verjetno, da se zanesi ropanje tudi v mesto, če to ne bi bilo zadosti zastraženo. Zato je občinski svet to pot v resničnih skrbeh za Maribor prihodnji dan znova pritisnil na drja Rosino in drja Verstovška zaradi varnostne straže.

3. novembra zjutraj so se med našim vojaštrom že pokazale posledice nemške agitacije proti Jugoslaviji: patrole se niso vračale v vojašnice, nekaj straž je ušlo z odkazanih jim mest.

* Ponatis iz Mariborskega koledarja 1933, Maribor 1932

V noči med 2. in 3. novembrom sem povrh še zvedel, da je podžupan Nasko od občinskega sveta zahteval, naj se izkrca v Maribor — če ne bi mi pristali na ustanovitev varnostne straže — prvi nemški ali kakršenkoli neslovanski oborožen transport, pa naj stane vzdrževanje tega tujega vojaštva, kar hoče.

Pobeg mojega vojaštva in Naskova zahteva, ki jo je podpirala tudi večina občinskih svetovalcev, sta me spravila v veliko zadrgo. Zlasti Naskova zahteva. Zakaj, če bi se bila ta uresničila, bi zavoljo mojega maloštevilnega vojaštva brez dvoma mi izgubili Maribor. Vedel sem tudi, da, kdor bo imel Maribor v rakah, bo gospodar vsega ozemlja, ki je bilo v zvezi s tem politično in gospodarsko važnim slovensko-štajerskim središčem.

To je bilo zame odločilno in ko sta ob 10. dopoldne dr. Verstovšek in dr. Rosina zopet prišla k meni z radi mestne varnostne straže, smo se v stiski zedinili, da pristanemo na njeno ustanovitev.

Poklical sem telefonično župana, oglasil pa se je podžupan Nasko, ki sem mu v svojem in v imenu Narodnega sveta izjavil, da nimamo nič proti ustanovitvi mestne varnostne brambe, posebno zato ne, ker rešimo s tem Maribor morebitnega plenjenja. Tudi sem ga obvestil, da prideta takoj dr. Verstovšek in dr. Rosina na magistrat, kjer naj se vse potrebno ukrene.

Ob 11. uri tega dne je v smislu mojega povelja z dne 1. novembra odkorakal iz Maribora čez Špilje v Lipnico nemški del 47. pešpolka, — dobro oboroženih 17 oficirjev in 390 mož z dvema vozoma za prtljago. Ta močni oddelek ni ničesar poskusil proti nam, dasi bi bil imel v pomoč še nad 400 mož, ki so jih Nemci nabrali že 1. novembra za mestno stražo.

Mi smo imeli to dopoldne za največjo silo v Meljski vojašnici vsega skupaj samo še 57 mož. Vse drugo naše zanesljivo vojaštvo je bilo na kolodvorih in drugod v mestu že do 48 ur nepretrgoma v službi.

Medtem, ko sem jaz odpravljal nemški bataljon, so dr. Verstovšek, dr. Rosina in zastopniki mestne občine sestavili v županovi sobi o novi mestni straži pogodbo, v katero se je sprejela na mojo zahtevo še določba, da se straža službeno podredí meni, a vzdrževalo da jo bo mesto.

Jaz sem županu oblijubil, da bom proti plačilu dajal zanjo iz vojaških zalog živila.

Občinski svet je mestno stražo kot njen ustanovitelj in hranitelj krstil za »Marburger Schutzwehr«. Člani so bili po vojaško opravljeni in oboroženi in so imeli na čepicah belo-zelene trakove, barve štajerske vojvodine. Zavoljo teh znamenj so jim Slovenci nadeli ime »Zelena garda« ali »Zelenci«.

Komaj dve uri potem, ko smo bili podpisali pogodbo, je stala Schutzwehr na dvorišču Dravske vojašnice že razvrščena v stotnije in so bili imenovani in udejjeni tudi že vsi poveljniki, iz česar se da sklepati, da je bila njena organizacija že prej do podrobnosti gotova. To potrjuje zlasti tudi sledeči dogodek:

2. novembra zvečer, torej na dan pred javno ustanovitvijo varnostne straže, je desetnik Samuch v neki gostilni na Koroški cesti razgrajal, vihtel nabito puško in po nemško grozil gostom, da jih vse postreli. Ko je na pomoč poklicani konjiški poročnik Lončarič prihitel z vojaško patrolo, je Samuch začel kričati, da se ne bo pokoril nobenemu windischerju, ker je član mestne Schutzwehr. Obenem je s puško navalil na Lončariča, ki pa je nasilneža prehitel in v samoobrambi ustrelil.

Samuchove besede kažejo, da bi bili mariborski Nemci torej tudi brez našega pristanka postavili svojo varnostno brambo, samo da bi v tem primeru jaz ne imel nobenega vpliva nanjo.

Še 3. novembra so po našem dogovoru z mariborskim občinskim svetom izšli lepaki in letaki v nemškem in slovenskem jeziku s sledečim pozivom:

Mariborčani!

V tej težki dobi, ki jo je povzročila vojna, sta se odločila sedanja jugoslovanska vlada in izvrševalni odbor samostojnega mesta Maribora, da določita v skupnem posvetovanju, kako naj se odpomore v tej sili in kako se naj odvrne nevarnost, ki preti imetju Mariborčanov s strani vračajočih se čet.

Mariborčani! Ne verujte vestem, ki jih trosijo neodgovorni ljudje dostikrat s slabim namenom! Ostanite mirni in pametni in vedite, da bodo zgoraj navedeni današnji činitelji, ki imajo v rokah moč, vse storili, da odvrnejo preteče nevarnosti.

Najprej je treba ustvariti četo, ki lahko skrbi za javni red in za javno varnost, ki vam nudi zagotovilo, da se ohrani vaše imetje in zavaruje osebna varnost vsakega posameznika.

Da dosežemo ta cilj, smo se zedinili, da si ustvarimo varnostno četo, ki bo vojaški organizirana in bo kot pomožna četa mestne policije ob našem splošnem soglasju pod poveljstvom gospoda generala Maistra opravljal mestno varnostno službo.

Zato pozivamo Vas vse nekdanje vojake brez razlike narodnosti in strankarske pripadnosti, da ste na razpolago splošnemu blagru, da se oglasite v ponedeljek zjutraj v ta namen v Dravski vojašnici in se kot prosti možje namesto s prisego zavežete z obljubo na roko.

Ker vemo, da se v teh težkih časih ta na vsak način težka služba ne more izvrševati kot častna služba, določamo:

Vsek posamezni vojak dobi na dan po 5 kron, popolno opravo in stanovanje v vojašnici. Častniki, ki se ponudijo za ta javni posel, dobijo po 15 kron.

Ob naši popolni odgovornosti izrecno poudarjam, da se s to prijavo in s prevzetjem te službe nihče nikdar ne izreče in zaveže, da se pripozna k tej ali oni državnosti.

Mariborčani! Sledite našemu pozivu, zaupajte nam popolnoma, vaš blagor in mir je v trdnih rokah!

Dr. Karel Verstovšek

Dr. Franjo Rosina

General Maister.

Župan: dr. Janez Schmiderer.

Za izvrševalni odsek: dr. Ernest Mravlag,
Henrik Wastian, Hans Suppanz.

Dne 4. novembra ob 10. uri se je izvršila zaobljuba schutzwehrovcev v Dravski vojašnici. Poveljnik, podpolkovnik Kodolitsch Albert, mi je v navzočnosti svojih častnikov in moštva segel v roko in mi v svojem in njihovem imenu oblijubil pokorčino in zvestobo. Na dan zaobljube je štela Schutzwehr okrog 600 glav. Kodolitschev namestnik je bil podpolkovnik

Götz Emmerich. Oba je imenoval občinski svet. Pri imenovanju nižjih poveljnikov pa je imelo besedo tudi moštvo.

Stražno službo v mestu sem odmeril nekako pol svojim prostovoljem, pol Schutzwehr.

Zaslužek v mestni brambi je bil dober za primeroma lahko delo. Člani so se izmenjevali po 24-urni službi. Mariborčani so imeli še to korist, da so se smeli v prostih dneh doma prehranjevati in so dobivali za to domačo oskrbo še posebej odškodnino.

Mestna obramba se je zato od dne do dne bolj množila in je štela 8. novembra že 3 bataljone po 400 mož, med njimi nad 100 častnikov.

Zupan je od 6. novembra dalje še samostojno vabil k zglasitvi v Schutzwehr z uradnim oklicem štev. 27.522/2 z dne 5. novembra 1918, ki je bil po vsebini enak našemu skupnemu, toda krajski.

Mariborski Nemci so imeli ustanovitev mestne Schutzwehr za veliko nacionalno zmago in so se po prvih dveh dneh prevratne negotovosti zopet popolnoma čutili stare gospodarje v mestu.

Nравstvena vrednost mestne Schutzwehr.

K Schutzwehr so pristopali tudi člani najuglednejših mariborskih nemških rodbin. Ti so služili po večini brezplačno, bolj za čast, stražno službo pa so rajši prepričali onim, ki so se prijavili zaradi dnevnic. Tudi aktivnih častnikov in podčastnikov se je veliko priglasilo. Najbolj pa se je množilo število članov z rezervnim vojaštvom, ki se je vračalo s fronte in ni dobilo ali ni hotelo drugega zaposlenja. Zato je bila družba zelo pisana.

Zaveden Slovenec ni noben pristopil k Schutzwehr, pač pa se ji je prodalo za dobro plačo precej narodno mlačnih slovenskih okoličanov in tudi Mariborčanov. Med zadnjimi je bil že starejši četovodja, ki je služil med vojno skoraj dve leti na mojem poveljstvu in mi bil zelo vdán, ker sem ga rešil fronte. Dne 9. novembra sem ga srečal pred glavnim kolodvorom. Mož je bil zaradi svojega belo-zelenega znamenja pred menoj v hudi zadregi, kar sem pa namenoma prezrl in mu kratko obljubil 10 kron dnevno, če bi mi pošiljal schutzwehrska povelja, ki bi bila zame važna. Tako je pristal na mojo ponudbo in res mi je potem za obljubljeno nagrado njegova žena vsak dan prinašala natančna, več ali manj vredna poročila.

Sprejemali so se v Schutzwehr tudi mladi nemški dijaki in rokodelski vajenci, ki še nikoli niso imeli puške v roki. Neki tak novinec je na glavnem kolodvoru med nabijanjem puške obstrelil svojega tovariša. Ponoči so si ti mladiči na samotnih stražah delali pogum z neprestanim streljanjem in tako že v dveh, treh dneh popokali tisto malo municipije, kar so je dobili od nas. Potem so streljali z ono, ki so jo odvzemali vojaškim transportom. Da ni bilo teh mladih stražarjev strah, so nekaterim celo rodbinski člani hodili ponoči družbo delat.

Častniki so imeli na svoje oddelke le malo vpliva, a si tudi niso upali odločno nastopati, ker je moštvo odklanjalo vse količkaj strožje poveljnice ali take, ki mu iz kakega drugega vzroka niso bili po volji.

Prve dni je bila Schutzwehr po večini še precej uporabljiva v službi, toda kmalu se je začela v nji disciplina krhati. Moštvo je pritisnilo že skoraj vse častnike čisto pod svojo oblast in lotil se ga je roparsko-prekučuški duh, ki je polagoma prehajal v dejanja.

Včasi so schutzwehrovci v nočni stražni službi izkoristili priliko kar na debelo.

Tako je v noči med 11. in 12. novembrom v barakah rezervne bolnišnice Wien Nr. 1 njihova straža ukradla 100 rjuh in 25 odej.

Četovodja Garb Martin, desetnik Rotmann Karel, pešča Lirzer Rajmund in Mohoritsch Gottfried so v stražni službi odnesli iz vojaškega skladišča 19.000 cigaret, 1300 smotk in 50 zavitkov tobaka.

Iz tovornega skladišča na glavnem kolodvoru je tamkajšnja schutzwehrska straža ponoči redno razdeljevala sorodnikom in znancem cele zavoje in zaboje raznega blaga. Če je kradeže zalotila naša patrola, so zbežali z ukradenim, kakor n. pr. Deutschmann Franc in veliko drugih, in se potem sploh niso več vrnili v službo.

Tudi gostilničarji so se pritoževali in javljali, da jim zelenci kradejo, kar jim pride pod roko, in da ostajajo večkrat tudi račun dolžni. Občutno so oškodovali Kovačiča, posestnika gostilne »Zum grnen Anger« v Melju.

Posebno značilen za notranjo vrednost večine schutzwehrovcev je sledeči dogodek:

V noči med 15. in 16. novembrom je bil stotnik Hausenblatt Téodor poveljnik schutzwehrske pripravljenosti v Dravski vojašnici. Ko je sedel v čas-

niški stražnici, je pridrvel notri schutzwehrovec na-rednik Terschowetz Albert, pograbil na mizi ležečo stotnikovo pištolo in zahteval od stotnika, naj alar-mira svojo pripravljenost, da odpeljejo iz Scherbaumovega mlina tri vagone moke. Hausenblassu se je posrečilo nazaj dobiti pištolo od nasilneža, ki je pa še dalje pretil, dokler ni stotnik v samoobrambi oddal dva strela proti njemu. Gotovo bi bil Scherbaum tisto noč ob moko, če ne bi bil Terschowetz naletel na stotnika Hausenblassa, enega onih schutzwehrskih častnikov, ki so si kljub manjvredni oklici ob-varovali čustvo poštenja in odgovornosti.

Terschowetz je bil hud nemškutar in izgubljen študent.

Proti meni je bilo službeno razmerje nemške Schutzwehr navzlic njeni zaobljubljeni mi podrejenosti brez vsake iskrenosti, pravzaprav čisto tuje. Moje vojaštvo in schutzwehrovci pa so se že kar s početka očitno grdo gledali. Pozneje je ta napetost tako narastla, da so se začele njihove patrole ob srečanju izzivati, a 18. novembra je prišlo med njimi do ponovnih dejanskih spopadov in strelijanja.

Začelo se je v Gosposki ulici pred gostilno, ki je bila znana po imenu »Erdäpfelkasino«. Strelijanje se je nadaljevalo pred gledališčem — prav ob času, ko so se razhajali ljudje — potem na Slomškovem (prej Stolnem) trgu, Glavnem trgu in v Magdalenskem predmestju, kjer je priletela krogla v spalnico lekar-narja Savosta. Tudi na hiši industrijalca Franza, v kateri je Velika kavarna (prej Theresienhof), je bilo v pritličju, v prvem in drugem nadstropju nekaj oken prestreljenih.

Na državnem mostu je schutzwehrska patrola ta dan ustrelila Vauhnika Franca od mojega konjiškega oddelka. Gruča slovenskih vojakov je pela po mostu slovensko pesem. Nemška patrola jim je slovensko petje prepovedala in jim začela trgati s čepic sloven-ska znamenja. Med prepirom je patrola streljala. Vauhnik je zadel pri tej priči umrl. Bil je sin posestnika od Sv. Miklavža na Dravskem polju, 21 let star in se je takoj ob prevratu prostovoljno javil v vojaško službo. Pokopali so ga na domačem pokopališču. Pogreba so se udeležila odposlanstva vojaštva in narodnih društev iz Maribora in velika množica domačinov. Ob grobu so govorili za Narodni svet dr. Rosina, za vojaštvo nadporočnik Lederhas, dalje urednik Žebot in neki dijak, vaška dekleta pa so zapela nalašč za mrtvega Vauhnika zloženo pesem.

Zaradi nočnega pouličnega strelijanja je bil naslednji dan ves Maribor pokoncu, naši še posebno, ker je bil Vauhnik ubit. Komaj se mi je še posrečilo pomiriti moje razjarjene oficirje.

Že v rani uri se je zglasil pri meni mestni izvrševalni odbor: dr. Mravlag, Suppanz in Wastian, ki so spoma vzeli s seboj tudi drijā Rosino. Izdali smo za mariborsko prebivalstvo oklic, ki je nepričakovano pomirjevalno vplival na vse mesto, in tudi s Schutzwehr odtek ni bilo več spopadov. Oklic smo podpisali gori navedeni štirje in jaz.

Namere mariborskih Nemcev in njihove Schutzwehr.

Mariborski Nemci in njihova varnostna straža — ki so jo mestna občina in meščanje podpirali, kjer in kolikor so mogli — so si na vse kriplje prizadevali, da bi Maribor priborili nemštvu.

Za utrditev lastnega položaja proti nam je Schutzwehr pomalem dan na dan zviševala orožje in število mož svojih stražnih oddelkov, dasi je bilo za moje in schutzwehrske vojaštvo že iz početka številčna moč vsake straže enako visoko določena.

Tako je dne 17. novembra na koroškem kolodvoru od Schutzwehr prevzel stražno službo naš praporčak Robida. Redno se je menjalo tam samo osebje. Za to stražo določene tri strojnice so ostale vedno na mestu. Ta dan so schutzwehrovci postavili devet strojnic v stražnici.

Kmalu po njihovem odhodu se je na tovornem vozlu pripeljal k straži v spremstvu dveh schutzwehrovskih častnikov in nekaj moštva vojaški zdravnik, ki je služil v Schutzwehr, in izjavil, da prihajajo po »mojem povelju« po šest pozabljenih strojnic. Robida orožja brez pismenega povelja ni hotel izročiti. Čez nekaj časa je vojaški zdravnik res prinesel zahtevano listino z mojim — seveda ponarejenim — podpisom, a Robida se ni dal prevarati; ko so schutzwehrovci videli, da je naša straža naravnala nanje strojnice, so odšli. Onih šest strojnic pa je prišlo v Meljsko vojašnico.

Schutzwehrska poveljstvo pa tudi o višini svojega celotnega staleža ni v dnevnih izkazih nikdar dajalo pravih podatkov in je zatajilo vse orožje in vso municijo, ki so ju odvzemale vojaškim transportom nje-gove straže.

Razen tega so župan, občinski svet in schutzwehrsko poveljstvo izdajali istočasno z mojimi vpoklicne pozive in druge razglase, ki so imeli vsi le namen, zbegati mestno slovensko prebivalstvo, meni pa izneveriti moje vojaštvo in mi napraviti zmešnjavo v mobilizaciji.

V naslednjem navajam nekaj takih nam nasprotnih razglasitev:

Dne 6. novembra je pozval župan z razglasom štev. 27.552/3 z dne 5. novembra 1918 mestno prebivalstvo, naj odda vse kakršnekoli vrste orožja v Dravski vojošnici, torej v glavnem stanu mestne Schutzwehr. Očvidno je bila ta zapoved naperjena proti Slovencem, zakaj Nemci so oddali neverjetno malo orožja, dasi je bilo v mestu znano, da so skrivale nekatere nemške hiše večje množine vojaških pušk. Mestna policija in schutzwehrovci za temi niso stikali, če so pa izvedeli za kako staro turško sabljo pri Slovencu, so bili pri tej priči v stanovanju. — Med neko tako hišno preiskavo je izginila železniškemu kurjaču Frassu K. denarnica s 621.51 kronami. Okradenec je obdolžil tatvine poveljnika schutzwehrske patrole narednika Hajeka F.

Dne 14. novembra je razglasil župan, da se je ustavnila na magistratu posredovalnica za delo obrtniških in kmetijskih pomožnih delavcev. Oklic je pozival, da naj se vsi, ki iščejo take službe, javijo na mestni zglašilnici. (Nr. 27.923/18). Vse, ki so se prijavili na ta poziv, so pregovorili, da so pristopili k Schutzwehr.

Dne 10. novembra je občinski svet na izredni seji sklenil, da izda odredbo, po kateri se morajo vsi v mestu živeči, za vojake sposobni moški v starosti od 18 do 50 let priglasiti za službo v Schutzwehr. Ta razglas pa je izšel kot lepak šele 18. novembra, torej vprav na dan vpoklica mojih mobilizirancev. Poziv je zabičeval, da se morajo vse osebe omenjene starosti javiti takoj, najkasneje pa do sobote 23. novembra, (Z. 27.822/18).

Dne 19. novembra, na drugi dan vpoklica mojih mobilizirancev, je schutzwehrsko poveljstvo v »Marburger Zeitung« razglasilo, da je Militär-Kommando — tu misli mene — vpoklicalo vse moške od 18. do 40. leta v vojaško službo. Schutzwehrski razglas je pozival vse vojaške osebe gori navedene starosti, da se vpišejo v Schutzwehr, ki se priznava za redno vojsko, ali pa naj se javijo pri svojem dopolnilnem poveljstvu 47. pešpolka, 26. strelskega ali pa 5. dra-

gonskega polka, ki so se vsa tri nastanila v Lipnici.

Schutzwehrski častniki so imeli zvezo z avstrijskima posadkama v Lipnici in Gradcu, kamor so pogostoma zahajali. Ta zveza se je ugotovila po zapiskih, ki jih je dr. Senekovič po razorožitvi zasledil v schutzwehrski polkovni pisarni, in po izpovedbah nekaj boljših schutzwehrovcev.

Napravili so za prevrat v Mariboru tudi že načrt, po katerem naj bi Mariborska Schutzwehr skupaj z mariborskim nemškim prebivalstvom, zlasti z železničarji, pognala našo posadko iz mesta in obenem zajela jugoslovanske vojaške in politične voditelje.

Po potrebi bi bila na pomoč lipniška posadka. Ta bi se po uspelem prevratu preselila v Maribor, kjer bi se postavil še meščanski bataljon iz železničarjev. Orožje, municijo in obleko bi dala Lipnica.

Napad na nas naj bi se izvršil, če mogoče 25. novembra, na vsak način pa pred 1. decembrom.

Ugotovitev drja Senekoviča, da je Schutzwehr v Mariboru pripravljala nemški prevrat, potrjujejo sledeča dejstva:

Schutzwehrovci — častniki in moštvo — so se najrajši shajali v najbolj zagrizeno nemških gostilnah, ker so bili tam svoji med svojimi in so se lahko brez skrbi pogovarjali o tajnih naklepih. V Kreuzhofu na Ruški (prej Jožefovi) cesti, v Bierquelle v Jurčičevi (prej Poštni) ulici in v Lucknerjevi zajtrkovalnici na Rotovškem trgu jih je bilo vsak dan od mraka do pozne noči vse polno. V teh treh gostilnah so naši opazovalci večkrat ujeli namigovanja, da bo Maribor kmalu brez slovenskega vojaštva.

Dr. Senekovič je 20. novembra zajel na neki naslov v Gradcu odposlano pismo, v katerem sporoča ne podpisani pisec »Es ist alles vorbereitet. Den General Maister und Stationskommandanten Cvirk, den windischen Polizisten Senekovič, den Minister Verstovšek, den Advokaten Rosina und den Pfaffen Hohnjec werden wir bald aus Marburg entfernen und unschädlich machen. — Vse je pripravljeno. Generala itd. . . . bomo kmalu iz Maribora odstranili in napravili neškodljive.«

Dne 21. novembra je srečal četovodja Spes Franjo precej vinjenega sošolca, ki je služil kot desetnik v Schutzwehr. Postala sta na državnem mostu in med pogovorom je schutzwehrovec v pijanosti Spesu po nemško zažugal: »Le počakajte, bodete že videli, kaj se zgodi z vami v nekaj dneh.«

Podpolkovnik Kodolitsch pa je 19. novembra za drugi dan ob 10. uri pozval na tajno posvetovanje v Dravsko vojašnico vse schutzwehrske častnike, ki so bili prideljeni častniški pripravljenosti v magistratnem poslopu. Po poročilu policijskega agenta Koniča se je zbralo okrog 60 samih mlajših častnikov. O čem se je na tej seji, ki je trajala skoraj do 12. ure, razpravljalo, se ni dalo izvedeti.

Najboljši dokaz, da je imela Schutzwehr namen napasti nas, pa nam je sledeče poročilo takratnega avskultanta Vrabla Nika:

»Dne 21. nov. 1918 zjutraj sem iz pogovora z gospo Rath M., pri kateri sem stanoval, izvedel, da namegravajo mariborski Nemci prihodnjo soboto prirediti demonstracijo delavcev in se ob tej priliki polastiti mesta. Moja gospodinja je bila svakinja nekega nemškega učitelja, ki jo je gotovo natančno poučil o nemških naklepih.

Pohitel sem v pisarno sodnika dr. Senjora Davorina in mu povedal to vest. Dr. Senjur pa mi je zaupal še važnejšo novico, ki jo je prav tisto uro izvedel od svojega tovariša sodnika, namreč, da namejava belo-zelena garda razorožiti slovensko vojaštvo in zapreti vodilne slovenske osebnosti, pred vsem generala Maistra. Ker je bilo znano, da je imela žena tega sodnika stike z mariborskimi Nemci, sem bil prepričan, da je njegovo sporočilo drju Senjurju tako verjetno, kakor je bila verjetna izpoved moje gospodinje.

Odšel sem takoj na okrajno glavarstvo, da bi to važno zadevo javil Nar. svetu ali generalu Maistru. Na sedanjem Jugoslovanskem (prej Tegetthoffovem) trgu sem srečal sodnika drja Pavlina Cirila, s katerim sva bila meseca oktobra 1918 nameščena pri višjem deželnem sodišču v Gradcu in ki je imel ta dan v Mariboru služben opravek kot odposlanec poverjeništva za pravosodje v Ljubljani. Dr. Pavlin mi je rekel, da je ravno namenjen k Nar. svetu in h generalu Maistru. Zato sem mu razložil ves položaj in ga prosil, naj o tem on obvesti Nar. svet in generala Maistra.«

Dr. Pavlin je o tem poročal še isto dopoldne na seji Nar. sveta, kjer sem bil tudi jaz navzoč.

Moje priprave za razorožitev Schutzwehr.

Meni je bilo že ob ustanovitvi nemške Schutzwehr jasno, da je imel mestni svet s to svojo varnostno brambo isti namen, kakor jaz s svojimi prostovoljci,

namreč: držati in ohraniti Maribor zase. Tudi sem se zavedal, da mi ta oborožena nemška tekmovalka sčasoma ne bo samo na poti, temveč, da se mi bo treba celo čuvati, da me ne prekosi. Sklenil sem torej, da Schutzwehr čimprej odstranim. V to svrhu sem moral vsaj doseči, če ne preseči njeno številčno moč. Zato sem izdal 9. novembra mobilizacijsko povelje in določil 18. november za dan javljenja.

Obenem sem se odločil za sicer precej nevarno zvijačo, ki se mi je popolnoma posrečila.

Od 11. novembra dalje sem namreč začel podpolk. Kodolitschu prepuščati tudi naš del straž in sem mu dal zadnjo 19. novembra. Zase sem pridržal samo najvažnejše: pri municipiskem skladišču v Bohovi, na glavnem kolodvoru in v vojašnicah.

Mariborski Nemci in schutzwehrovci pri tem niti mislili niso na kako mojo zvijačo, temveč so bili prepričani, da prepuščam slednjim stražno službo samo iz zadrege, ker mi uhajajo vojaki. Podpolk. Kodolitsch je zato z neprikritim veseljem prevzeman dotlej od nas oskrbovane straže.

S tem sem popolnoma dosegel svoj namen: vse schutzwehrske orožje sem namreč porazdelil na številne, po mestu raztresene straže in schutzwehrovci zaradi tega niso mogli vzdrževati nobene pomembnejše oborožene rezerve. Nasprotno pa je bilo od dne do dne več mojega vojaštva stražne službe prostega in meni za kakršenkoli primer stalno na razpolago.

V nočeh sem medtem doma izdelal podroben načrt za razoroženje nemške brambe in sestavil tudi že razglas o izvršeni razorožitvi. O vseh teh svojih pripravah nisem niti častnikom svojega štaba niti komu drugemu zaupal nobene besede. Zato je nekaj naših iz strahu pred množično se Schutzwehr in njenim počenjanjem kar obupaval.

Ravnatelj Pirc Matija je v svojem poročilu pisal o tem:

»Bolj in bolj smo povpraševali gen. Maistra, kdaj bo vendar napravil konec nevarnosti, ki je pretila od Schutzwehr, a nam na to nikdar ni dal odgovora. Slutili pa smo, da nekaj pripravlja.«

Na moj mobilizacijski poziv se je javilo v Mariboru toliko vpoklicancev, da smo že do 20. novembra postavili Mariborski pešpolk in dopolnili tudi topništvo, konjico in vse ostale naše vojaške ustanove v mestu.

Dne 21. novembra ob pol 12. uri, po zaprisegi Mari-borskega pešpolka, sem članom Nar. sveta in našim višjim častnikom, ki so mi prej obljudili molčečnost, prvim naznani nameravano razorožitev.

Na mojo željo se je 22. novembra zjutraj dr. Leskovar odpeljal v Ljubljano k Nar. vldi po razorožitveno zapoved. Tako zapoved sem hotel imeti zgolj za lastno zavarovanje proti morebitnim očitkom iz Ljubljane, če bi prišlo med razoroževanjem do hujših kravivih dogodkov — in teh je bilo gledé na zelo ojačene schutzwehrske straže pričakovati, 22. novembra sem ves dan izdajal posameznim častnikom povelja in sicer vsakemu osebno, rezervni vojaški kurat dr. Kociper Ivan pa je dopoldne v moji pisarni razorožitveni razglas prevedel v nemški jezik.

Moštvo do odhoda na razoroževanje ni vedelo, kaj se pripravlja.

Ob 20. uri se je vrnil iz Ljubljane dr. Leskovar, ki sem ga čakal na kolodvoru. Odšla sva takoj v mojo pisarno, kjer je bilo po dogovoru zbranih nekaj članov Nar. sveta. Prečital sem jím ljubljansko naredbo, ki se glasi:

Narodna vlada SHS
Poveljništvo II. vojnega odseka
Ljubljana.

**Obmejnem štajerskom poveljstvu
SHS
u Mariboru.**

Budući da je jačina slovenske mariborske posade sada takova, da bez drugih straž red održati može, to se naredjuje, da se sve straže (štajerska garda) poziva, da odlože oružje, odnosno, ako tom pozivu odgovorili nebi, da se po zapovedi gen. Maistra razoružaju.

Ljubljana, 22 11. 18.

dr. Pogačnik.

Ta važna naredba je brez številke od urada, ki jo je izdal. Pisana je s tinto, podpisal pa jo je s svinčnikom poverjenik za narodno brambo dr. Pogačnik Jože. — Na mojem poveljstvu je listina dobila uradno naznambo Op. 7.

Naredba je zlasti zanimiva, ker zapoveduje, da naj se Schutzwehr pozove, da odloži orožje. Če bi bil ubogal to ljubljansko povelje in res izdal tak poziv,

bi prišlo brez dvoma do bojev v mestu. Zato svojega razorožitvenega načrta nisem izpremenil.

Ob 21.15 uri sem v Meljski vojašnici izdal poveljniškom glavnih štirih razoroževalnih odsekov sledeča navodila:

1. odsek — stot. Kos Anton z bataljonom Celjskega polka in pol čete Srbov. Južno od Drave, zapadno od vštete Tržaške ceste.

Schutzwehr je v tem odseku štela: 3 pripravljenosti, 5 straž — skupaj 14 častnikov, 157 mož, 8 strojnic. Službe prosti člani v Kreuzhofu.

2. odsek — stot. Dr. Dolar Anton z 2. bataljonoma Mariborskega pešpolka. Severno od Drave, zapadno od Aleksandrove (prej Tegethoffove) ceste in Mlinske ulice.

Schutzwehr: 1 častniška in 3 navadne pripravljenosti, 12 straž — skupaj 37 častnikov, 182 mož. Službe prosti v Dravski vojašnici, v barakah vojaške bolnišnice Wien Nr. 1 pri mestnem pokopališču in v barakah ob Tomšičevi cesti (prej Kokoschneggov drevored).

3. odsek — nadpor. Gračner Ivan z 10. stotnijo Mariborskega pešpolka. Severno od Drave, vzhodno od Aleksandrove ceste in Mlinske ulice.

Schutzwehr: 1 pripravljenost, 5 straž — skupaj 9 častnikov, 87 mož, 6 strojnic. Službe prosti v otroškem vrtcu v Melju.

4. odsek — nadpor. Malenšek Jože s polovico 1. stotnije Mariborskega pešpolka. Južno od Drave, vzhodno od Tržaške ceste, izvzemši to.

Schutzwehr: 2 pripravljenosti, 2 straži — skupaj 7 častnikov, 30 mož. Službe prosti v gostilni Pukl na Pobrežju.

Za varstvo razorožitvenih odsekov sem odredil:

Pripravljenost na Trgu Svobode (prej Zofijinem trgu) — nadpor. Ortan Ivan s pol čete Srbov.

Pripravljenost na Kralja Petra (prej Magdalenskem) trgu — nadpor. Pibernik Ivan s stotnijo gorskega strelskega polka iz Ljubljane.

Na Ruški (prej Jožefovi) cesti nasproti Dravski vojašnici — por. Widmayer Hugo, 2 topa.

Na Pobreški cesti, dvorišče hiš. štev. 1. — nadpor. Gorišek Mirko, 1 top.

Na Stolnem vrhu nad glavnim kolodvorom — nadpor. Kralj Joško, 2 topa.

Udar na Schutzwehr sem določil za 4. uro 23. novembra in naročil, da mi poveljniki od te ure dalje javijo posamezne razorožitve straž in druge važne dogodke v telefonsko centralo glavne pošte.

Razorožitveni razglas se je v tej noči tiskal pod nadzorstvom nadpor. Ravterja Maksa v Cirilovi tiskarni, kjer so ga ob 4. uri 23. novembra prejele za nalepljenje določene častniške patrole.

Jaz sem prebil noč do začetka razoroževanja v Meljski vojašnici.

23. novembra ob 1. uri je nadpor. Pavlin po moji odredbi pripeljal iz Celja od tamkajšnjega pešpolka za naše ojačanje še 3 čete z 10 strojnicami.

V primeru ostrega nemškega odpora ali celo ponesrečenega našega napada bi schutzwahrovci brez dvoma v prvi vrsti skušali zajeti nas, ki smo bili na njihovi črni deski. Ta zadnja možnost se je sama iz sebe izluščila: dr. Verstovšek je bil tiste dni v Ljubljani na sejah Nar. vlade, dr. Rosina v svojem vino-gradu in dr. Hohnjec v Ljutomeru na shodu. Skrbi za te sem bil rešen. Da bi bil v svojem delu popolnoma prost, sem odpravil tudi svojo ženo s sinkoma zvečer dne 22. novembra v Celje, ker je bilo verjetno, da v protinapadu naskočijo schutzwahrovci moje stanovanje.

Razorožitev Schutzwehr.

Noč od 22. na 23. novembra je bila precej temna, toplomer je kazal ob 3. uri —8°C pod ničlo.

Ob 4. uri sem prišel v spremstvu podpolkovnikov Škrabaria in Cvirna, majora Majcena, stotnika Koserja, nadpor. drja Mravljaka in še nekaj častnikov na telefonsko centralo glavne pošte, z nami je bil tudi polic. komisar dr. Senekovič. Schutzwahrovska straža pri vratih je bila že razorožena, na dvorišču pa sta bila v pripravljenosti nadporočnika Lindtner z oddelkom strojnic in Lederhas z enim vodom. V telefonski centrali sta se nahajali samo dve uradnici. Poklicali smo vodjo poštnega urada, višjega upravnika Tschecha, ki je stanoval v istem poslopu in se brez ugovora vdal.

Istočasno so zasedle častniške patrole tudi brzjav in telefon na glavnem kolodvoru, na tamkajšnji kolodvorski pošti in na koroškem kolodvoru, tako da

je bil ves telefonski in brzjavni promet v mestu in navzven pod našim nadzorstvom.

Jaz sem s svojim adjutantom nadpor. drjem Mravlja-kom čakal poročil pri centralnem telefonu.

Ob 4. uri 17 minut je padel prvi zaklopeč: stot. dr. Dolar je javil, da je razorožil Dravsko vojašnico.

To je bilo prvo razorožitveno sporočilo, potem pa so se hitro vrstila, zadnje je prišlo ob 4. uri 47 minut.

Razoroževanje Schutzwehr, ki se je začelo ob 4. uri, je torej trajalo 47 minut.

Nenadni nočni udar je speče schutzwahrovce tako zbgal, da se niso nič upirali, in se je po vsem mestu razpredena razorožitev izvršila v splošnem gladko in mirno. Le v Dravski vojašnici je bil schutzwahrovski por. Gugl Emil težko ranjen v trebuh, pri tovornem skladišču na glavnem kolodvoru pa lahko schutzwahrovec Lirzer.

Podrobni popis teh pripetljajev je razviden v poznejših poročilih naših razoroževalnih poveljnikov.

Razoroževalni odseki so zaprli v svojih področjih vhode v mesto, poročnik Bukovec in četovodja Frelih sta zastražila pisarno Vodstva vojaških transportov, brod na Melju pa praporščak Fettich Viktor.

Poročnika dr. Žitko Stanislav, Ravter Stanko in še 3 častniki so nalepili lepake z razorožitvenim razglasom, a nadpor. dr. Weixl Slavko je izročil županu drju Schmidererju moje pismeno povelje, da sem Schutzwehr razpustil.

Stotnik dr. Dolar je s svojim bataljonom zasedel Glavni trg in državni most, konjiški narednik-vodnik Seničar z 2 strojnicama in 24 možmi pa železni most pred cerkvijo sv. Jožefa.

Poveljnik mariborske »Schutzwehr«, podpolk. Kodolitsch je bil od 22. novembra popoldne v Gradcu in sicer — kakor se je pozneje izvedelo — na posvetovanju zaradi napada, ki ga je Schutzwehr namernovala na nas. V Maribor se je vrnil 23. novembra ob 6. uri 30 minut. Na kolodvoru mu je eden od častnikov mojega kolodvorskega poveljstva izročil odstavno listino.

Ob zaprtih vhodih v mesto se je, posebno pred križščem Tržaške ceste z železnico, nabralo polno ljudi in vozov z živili, ki so prihajali na sobotni trg. Ob 7. uri je bil dohod v mesto zopet prost.

Mariborskih Nemk ta dan ni bilo na spregled in so naše gospodinje lahko kar na debelo kupovale po zelo znižanih cenah.

Ob vogalih, kjer je bil nalepljen razorožitveni razglas, se je kar trlo ljudstva, zlasti nemških meščanov in schutzwerehrovcev.

Razglas je bil tiskan v slovenskem in nemškem jeziku in je imel to-le besedilo:

Meščanje in delavci!

Mestno »Schutzwehr« sem zaradi njenega nepoštavnega in občenevarnega početja razpustil: neno razoroženje je v teku.

Meščani in delavci! »Schutzwehr« mesta Maribor je obstajala večinoma, žal, iz takih elementov, da jim nisem mogel več zaupati Vašega blaga in življenja. Na straži stoeči udje mestne »Schutzwehr« so sami plenili, ropali, streljali na ljudi in so tako tvorili ne več »Schutzwehr«, temveč deloma drhal, ki se je moramo batiti.

Od udov mestne »Schutzwehr« storjene zločine bom objavil v listu »Marburger Zeitung«.

Na to veliko in nevarno napako sem ponovno opozoril zastopnike mestne občine, toda naletel sem pri tem vselej le na gluha ušesa. Razen tega sem danes izvedel iz zanesljivega vira, da mestna »Schutzwehr« proti dogovorom in v rušenju vsake vojaške podrejenosti namerava napasta moje čete in vzeti vplivne jugoslovanske osebe za talce. Zato sem to ukrenil in zapovem:

Državno orožje vsake vrste, municipijo, opravo in monture morajo pripadniki mestne »Schutzwehr« do 12. ure opoldne oddati in sicer ti, ki so na severnem bregu Drave, v domobranci vojašnici, oni na južnem bregu Drave v topničarski vojašnici.

Udom mestne »Schutzwehr« izstavljenе legitimacije nimajo nobene veljave več.

Pripadniki bivše »Schutzwehr« so po oddaji navedenih predmetov prosti in se morejo v Mariboru posvetiti svojemu civilnemu poklicu, če se pokorijo mojim odredbam in so rojeni Mariborčani. Udje mestne »Schutzwehr«, ki niso Mariborčani, morajo še danes pred mrakom zapustiti mesto.

Jugoslovani, ki niso Mariborčani, a so pripadali mestni »Schutzwehr«, se morajo do 12. ure opoldne zglašiti v domobranci vojašnici, da dobijo izkaznice. Z udi bivše »Schutzwehr«, ki se temu povelju ne pokorijo brezpogojno, se bo postopalo kot z uporniki.

Vrhu tega morajo vsi prebivalci mesta Maribor državno orožje in municijo oddati na južnem bregu Drave v topničarski vojašnici, na severnem bregu Drave v domobranci vojašnici. Od 12. ure opoldne bodo hodile živahno obhodne straže — patrole — ter od sumljivih zahtevale, da se izkažejo. Pri strankah in v hišah, v katerih se, kakor se domneva, hrani orožje in municija, bom odredil hišne preiskave.

Tega pa nisem ukrenil zoper Vas in ne zoper mesto Maribor, marveč storim le to, kar sem pri nastopu svoje službe obljudil: skrbeti za mir in red, za varnost Vašega življenja in blaga, in hočem držati to svojo oblubo.

Politična uredba mesta Maribora se s tem ne dotakne na noben način, mestni upravitelji ostanejo na svojem mestu. Danes od 12. ure smejo nositi vojaško uniformo samo moje čete, osebe vodstva vojaškega transporta, osebe sanitete: osebe teh zadnjih dveh skupin morajo imeti izkaznice.

Meščani in delavci! Ne bojte se! Moje čete so danes tako močne, da mi je lahko brez druge pomoči vzdržati red. Po moči bom skušal Vaš trdi položaj v zadnjih trenutkih sedanjega težkega časa zboljšati. Dokler mojim naredbam ne nasprotujete, ste pod mojim osebnim varstvom in bom vsako Vam prizadeto krivico najstrožje kaznoval. Nasprotno pa Vas svarim pred vsako nepremišljenostjo, da se zabrani razglasitev prekega soda. Jaz in moji četniki smo odločni in močni dovolj, z našimi vrlimi četami zadušiti vsak upor, če je potrebno, z najostrejšo silo.

Maribor, dne 23. novembra 1918.

General Maister.

Ob 7. uri so se izpustili razoroženi schutzwerehrovci, a naše vojaštvo je, razen na novo zasedenih straž in oddelkov strojnic na državnem in železnem mostu, odkorakalo v svoje vojašnice.

Dan je potekal brez važnejših pripetljajev. V mestu je bila tišina, ulice prazne, okna nemških hiš zastrta.

Nepopisni sta bila gneča in vrvenje pred voj. stacijskim poveljstvom, kjer je podpolk. Cvirn bivšim schutzwehrovcem v smislu razglaša izdajal izkaznice, oziroma potne liste za odhod iz mojega območja.

Ob 11. uri so se zglasili odpolanci nemških socialnih demokratov pri meni in zlasti protestirali proti samo jugoslovanskemu vojaštvu v mestu.

Z razorožitvijo mariborske Schutzwehr se je več dni bavilo avstrijsko in drugo nemško časopisje. Največji krik je zagnalo graško.

»Montags Zeitung« je zahtevala, da Maribor in druga spodnještajerska mesta zasede ena od antantnih sil, če le mogoče Italija, češ, da bi bila ta gotovo obema narodnostima najbolj pravična.

»Grazer Tagblatt« je križem rotil, naj se iz naših krajev takoj odpokličejo v Avstrijo vsi nemški železničarji, da se zruši naš železniški promet, ker da nismo za njegovo vzdrževanje zadostni lastnega izvezbanega osebja. To je bila zapaljena bomba, ki se je razletela — z istim namenom v obliki splošne železničarske stavke — dne 29. novembra.

Razorožitev Schutzwehr je zelo udarila graško vlado, posadko v Lipnici, posebno pa mariborske Nemce, ki so bili vsi uverjeni, da bo ta mestna nemška brambna organizacija uspešno čuvala Maribor in izvojevala njegovo pripojitev k Avstriji. Zato so ji vsi močno zamerili, ker se je dala tako preprosto užugati.

Prizadeti schutzwehrovski častniki, ki niso bili Mariborčani, med njimi glavni poveljnik, podpolk. Kodolitsch, so se zategadelj kmalu umaknili iz mesta. slednji se je pred odhodom pismeno poslovil od župana. Ko je ta na občinski seji prebral Kodolitschevo pismo, v katerem želi Mariboru in njegovim nemškim prebivalstvom »dober izid iz sedanjega težkega položaja«, ni noben občinski svetnik črhnil besedice.

Nekaj važnejših in zanimivejših častniških poročil o razoroževanju Mariborske Schutzwehr navajam v naslednjem dobesedno.

Stot. dr. Dolar Anton:

»Ob 21. uri 22. novembra nas je kakih osem poveljnikov v polkovni pisarni Aleksandrove vojašnice čakalo, da pride general Maister. Tu nas je zaprisegel, da nihče ničesar ne izda s tega posvetovanja.

General Maister je razodel načrt, da bomo v tej noči razorožili nemško Schutzwehr. Razdelil je vse mesto v odseke in jih določil med posamezne poveljnike, izročil pripravljene lističe, na katerih je bilo od njega pisano povelje za razorožitev, in določil, da točno ob 4. uri zjutraj naj pojdemo vsak na svoje »delo«. Podrobno izvedbo je prepustil posameznim poveljnikom. Mojemu, 2. bataljonu, je pripadel oni del mesta Maribora, kar ga je na levem bregu Drave zapadno od črte, ki jo tvori potek Aleksandrove ceste in Mlinske ulice. V moj delokrog so med drugim spadale nemške straže na obeh mostih, državnem in Jožefovem, na izhodih mestnih ulic proti Kamnici, v barakah v takratnem Knabenhortu, v Mestni hranilnici, na pošti, rotovžu, posebno pa v Dravski vojašnici.

To noč seve častniki nismo legli spat. Podrobno sem razdelil posamezne naloge, o polnoči zbudil kuharje, da so skuhalo kavo, nato smo zdramili moštro, ki se je po zajtrku v največji tišini opremilo in vse točno ob določeni uri s poveljniki se razšlo po svojih nalogah. Jaz sem vodil oddelek, ki je imel zavzeti Dravsko vojašnico, kjer je bila glavna opora nemške Schutzwehr. Prav nam je prišlo, da je bil tam nastanjen majhen naš oddelek pod poveljstvom vojaškega upravitelja, hrvatskega stotnika Krummenackerja. Ta nam je dal nekatere informacije in se tudi sam udeležil razorožitve.

Mi nismo mogli vedeti, ali Schutzwehr res presenetimo. Zato smo postopali s potrebno previdnostjo, da ne prelijemo po nepotrebnem krvi, niti nasprotnikove, še manj pa naše. Za rezervo smo imeli postavljene strojnice. No, ni bilo treba. Tiho smo odprli spodnja vrata v vojašnico, hitro jo mahnil preko dvorišča po stopnicah od sobe do sobe. V veliki sobi, ko smo vstopili z nasajenimi bajoneti, je ravno sedeло več mož pripravljenosti okoli dolge mize in kvar-talo, drugi so ležali. Pozvali smo jih, da nam izroče orožje in da mirno ostanejo v sobi, dokler ne dobijo dovoljenja, da smejo oditi domov. Niso se upirali. Pa bi tudi seve nič ne pomagalo. Nato pridemo v sobo, kjer sta bila nemški stotnik Hausenblass in poročnik Gugl Emil. Sklicujoč se na pismeno povelje generalo-vo, da ju razorožimo, ju pozovemo, da izročita orožje. Stotnik je izročil samokres, poročnik pa bajonet. Povem jima, da se jima ne bo nič žalega storilo, če ostaneta mirna v tej sobi in se ne skušata odstraniti. Postavili smo pred njiju duri 2 stražnika z nalogo, da preprečita vsak poskus uteči. Tako smo jih pustili in nato pregledali sobo za sobo in razorožili vse.

Razorožitev Dravske vojašnice sem takoj telefonično javil generalu Maistru, ki se je s svojim štabom nahajal na pošti. Vesel sem bil, ko mi je povedal, da je bila moja vest prva. Nato hitim v rotovž, kjer je po naših informacijah bila nekje nastanjena častniška pripravljenost. Iztkali smo po vseh lokalih, toda ni jih bilo najti. V traktu pri »Rotovški kavarni« najdemo v sobi žensko, ki je pometala. Vprašamo jo, kje so častniki, toda izgovarjala se je, da ničesar ne ve. Ravno sem premišljal, kako jo prisilimo k izpovedi, kar opazi nekdo v kotu hodnika naslonjene puške. Uderemo v sobo in evo idile: vsi nemški častniki so spali spanje pravičnega, njih brovningi pa so čakali na mizi, da jih pobremo in nato predramimo njih posestnike k nepričakovani resničnosti. Tako smo tudi to nalogo srečno rešili.

Med tem izvem, da je v Dravski vojašnici stražnik oddal strel na poročnika Gugla. Hitim tja in ugotovim protokolarično dejansko stanje. Pokličem oba stražnika in druge vojake, ki so bili priče, in začнем v prisotnosti dveh naših častnikov, eden je bil g. Kosi, zasljevanje. Dognal sem, da je poročnik Gugl, ko je mislil, da smo odšli, odpril vrata in silil ven. Stražnik mu je to mirno zabranil, Gugl pa je postal vedno bolj razburjen in nasilen, prijemal je vojaku za puško in odrival z roko bajonet v stran. Ko mu je vojak vedno bolj branil, je začel Gugl zmerjati: Windischer Trottel, Lümmel, Lausbub itd. Vojak ga je opominjal dvakrat, trikrat, nato pa ustrelil. Krogla je šla Guglu v trebuh in so ranjenca takoj prepeljali v bolnico. Slutil sem, da bi ta incident utegnil naši stvari škodovati, ko so prihajale razne antantne komisije v Maribor, zato sem takoj sestavil zapisnik, ga dal podpisati, nato šel k stotniku Hauserblassu, ki je pod svežim vtipom dogodka izjavil dobesedno: »Ich muss leider selber sagen, dass der Herr Leutnant provoziert hat und dass er teilweise selbst das Unglück verschuldet hat. Ich wollte ihm sagen, er sollte doch nachgeben, doch er tat so aufgeregt. Ich stellte mich hinter den Ofen, um nicht mit getroffen zu werden, wenn der Posten schiessen sollte.« Te besede sem takoj stenografiral in stot. Hauserblass jih je podpisal. Ranjeni Gugl je bil v bolnici sicer operiran, toda je v par tednih umrl na mojo posebno žalost, ker je bil svoj čas v gimnaziji moj učenec. Ugonobila ga je njegova burševska nadutost.

Tako je bila v ranih urah one sobote izvršena razorožitev po vsem mestu. Moj oddelek se je postavil na Glavni trg in bil pripravljen za vse slučaje, drugi so patruljirali po mestu. Nemški meščani so zjutraj de-

belo gledali, ko so videli povsod toliko naših vojakov in ko so čitali na oglih razglas generala Maistra, da je dal nemško Schutzwehr razorožiti in da prevzema s svojimi slovenskimi vojaki skrb za splošno varnost.«

Praporščak Hren Vilko:

»Vojaštvo v Meljski vojašnici, ki ni imelo posebnih nalog pri razoroževanju, je ostalo tisto noč v strogi pripravljenosti. Ob izhodu z dvorišča na Meljsko cesto so stali trije tovorni avtomobili, vsak oborožen s 5 strojnicami in pripravljeni na takojšen pochod. Poveljnik teh treh avtomobilov sem bil jaz.

V vsej vojašnici smo bili častniki in moštvo v polni bojni opravi. Eni so molče pili črno vojaško kavo, drugi dremali v svojih oddelkih. Zdela se mi je, kakor da smo kralja Matjaža vojska, ki čaka njegovega znamenja, da se vzdigne za staro pravdo.«

Por. Greif Franjo:

»Moja naloga je bila, da razorožim schutzwehrovce v barakah pri Tomšičevi cesti.

Imel sem 50 mož, med temi 2 narednika in več podčastnikov od 7. stotnije Mariborskega pešpolka, ki ji je bil poveljnik nadporočnik Hergouth Josip.

Vod je bil oborožen tudi z ročnimi granatami in dve ma strojnicama, ker je bilo znano, da so schutzwehrovci barake močno zasedli in imeli svojo stražo v dobrí pripravljenosti. S strojnicami sem zaprl izhod iz barak, pod okna pa je stopil po en mož z ročno granato.

Posadka barake seveda ni bila pripravljena na napad. Večina moštva je odšla prejšnji večer domov in je ostalo samo nekaj nad 20 mož in 2 častnika. Poveljnik straže, mornarski častnik — menda sin trgovca Fontane v Mariboru — se je sprva sicer branil predati barako, a se je končno le vdal.

Zaplenili smo razen precejšnjega števila pušk tudi 1 strojnico, nekaj municije in živil.«

Nadpor. Lederhas:

»Imel sem od generala Maistra povelje, da razorožim nemško stražo pri Mestni hranilnici in se potem pri njem javim v telefonski centrali na glavni pošti, kjer mu ostanem s svojim oddelkom na razpolago za izredne primere.«

Razorožitev hranilnične straže se je izvršila hitro in lahko. Na straži stoječi vojak se je tako prestrašil, ko smo ga pograbiли, da sploh ni dal glasu od sebe. Iznenadili smo potem še glavno stražo, ki se je tudi brez besede vdala.

Kmalu po mojem prihodu v telefonsko centralo je klical poveljnik schutzwehrske straže v jetnišnici okrožnega sodišča na pomoč, »ker so Maistrovi vojaki, ki so v premoči, zahtevali, da se vda.« General je pri centrali sam sprejel ta klic in poslal mene k jetnišnici našim na pomoč. Obstopili smo vhod in jaz sem zavpil: »Auf Befehl des General Maister aufmachen! — Po povelju generala Maistra odprite!« Od znotraj je nekdo nemški zarenčal, da ne. Prav, ko smo hoteli ulomiti vrata, se je izkazalo, da so naši že notri.

Povsod pa ni šlo tako lahko. V 3. odseku, kjer je četa nadpor. Gračnerja razorožila tudi nekaj straž na območju glav. kolodvora, kakor sem izvedel, malo da ni prišlo do težjega sponada.

Straža pri moji prehranjevalni postaji in pri tovornem skladišču glav. kolodvora, kjer so bili dodeljeni nemški mornarji pod poveljstvom nadpor. Trettlerja, je štela 24 mož in imela 4 strojnice. Straže nenadno napasti ni bilo mogoče, ker je več stražarjev bdelo in je bil kraj pregleden.

Povelje za razorožitev te straže so dobili por. Zupančič, praporčak Vidic in narednik-dijak Tomažič z močnim oddelkom pešcev, ki je imel tudi ročne granate.

Stražnike blizu prehranjevalne postaje so kar na tihem razorožili. Povabili so jih na kavo v kuhinjo in jim pobrali odložene puške. Nato se je naš oddelek splazil h glavni straži, toda zapazil jih je nemški vojak in brž admiriral svoje strojničarje. V trenutku so zaprasketale strojnlice nad glavami naših, ki so pa tudi takoj začeli streljati. Vidic je zavpil: »Feuer einstellen! — Nehajte streljati!« Ogenj je res na obeh straneh utihnil, a Vidic je pozval nemško stražo, naj odda orožje, česar pa ta ni hotela storiti. Nato pa svojim vojakom Vidic še glasneje: »Erste Handgranate! — Prvo ročno granato!« — in že so naši začeli snemati ročne granate. To je tako vplivalo na nemško stražo, da je takoj izstopil posredovalec in so se vdali.

Od schutzwehrovcev je bil pri tem sponadu lahko ranjen sin stolarja Lirzerja.«

Nadpor. Malenšek Jože:

»Meni je bil dodeljen za razorožitev 4. odsek. Moje pol 1. stotnije Mariborskega pešpolka je imelo okrog 45 mož. Dodeljeni so mi bili poročnika Groznik in Cestnik, častniški namestnik Predan in narednik Šerbel. Dravo smo prekoračili po železniškem mostu. Onkraj mosta sem razdelil četo na dva dela. Prvi del, 20 mož pod poveljstvom poročnika Cestnika, ki mu je bil dodeljen z dvema strojnicama poročnik Groznik, je bil določen, da razoroži stražo v kaznilični. Ostalih 25 mož je pod mojim poveljstvom odkorakalo proti gostilni Pukl na Pobrežju. Tu je bil glavni stan pobreške Schutzwehr, ki ji je bil poveljnik stotnik Pitschl.

Ko je udarila ura 4, smo naskočili poslopje od treh strani. V gostilno sva skočila prva častniški namestnik Predan in jaz, za menoj pa ves oddelek. Schutzwehrovci so takoj ugasili luč in hoteli zagrabiti za puške, a Predan je v tem hipu ustrelil v prazen kot in zakričal: »Hände hoch! — Roke kvišku!« — Eden mojih je užgal luč, ki nam je pokazala, da so imeli res vsi vzdignjene roke. Odvzeli smo jim orožje, nje pa zaprli v posebno sobo. Predan je nato odšel po stot. Pitschla.

Vse to se je zgodilo v teku 5—10 minut.

Čez pol ure mi je javil tudi oddelek iz kaznilične, da je opravil vse v redu. Tamkajšnja nemška vojaška straža je štela 2 častnikov in okoli 20 mož in je bila za kazniliškim zidom kakor v trdnjavi. Naši so prepelezali železno obcestno ograjo. Poročnik Groznik je pred glavnim vhodom pripravil strojnici na strel, poročnik Cestnik pa vdrl skozi vrata, ki mu jih je odpril prestrašeni pažnik.

Razorožene schutzwehrske častnike in moštvo smo imeli zastražene do 7. ure, ko je prišlo od generala povelje, naj jih izpustimo, mi pa se vrnemo v vojašnico.

Vso municio in zaplenjene puške smo naložili na dva voza ter se med prepevanjem slovanskih koračnic vrnili skoz mesto v Meljsko vojašnico.«

Nadpor. Ortan Ivan:

»Dne 23. novembra ob 4. uri je pol srbske čete pod mojim poveljstvom zasedlo križišče sedanje Aleksandrove ceste na Trgu svobode z nalogo, da razoroži nemški straži v Scherbaumovem mlinu in pri Mari-

borski eskomptni banki in ostane potem na omenjenem križišču za rezervo.

Ob pol 5. uri je pristopil k meni zadnji mariborski nemški župan dr. Schmiderer, pokazal na srbsko četo in vprašal: »Herr Oberleutenant, sind das serbische Soldaten? — Gospod nadpor., so to srbski vojaki?« — Na moje pritrđilo je malodušno vzdihnil: »Es ist Alles verloren! — Vse je izgubljeno!«

Por. dr. Žitko:

»Popoldne dne 22. novembra nas je general Maister več častnikov posebej poklical v svojo pisarno, kjer smo prejeli posebna naročila. Jaz in še nekaj častnikov smo dobili nalogu, da začnemo ob 4. uri nalepljati plakate po delu mesta severno od Drave in vzhodno od Gosposke ulice. Plakate je tiskala tiskarna sv. Cirila tisto noč in smo jih dobili ob štirih. Čudili smo se, kako do podrobnosti in s koliko skrbnostjo je bil izdelan ves načrt; vse niti so se stekale pri generalu Maistru samem, ki je osebno dajal vsa naročila. Bili smo prepričani, da mora stvar dobro končati. Tisti večer sem še bil s tovarišem Ravtarjem v sedanji Veliki kavarni, kjer je bilo takrat še vedno glavno zbirališče mariborskih Nemcev. Videlo se je, da prav nič ne slutijo, kaj se pripravlja za drugi dan.

Čez noč je bilo ves čas vse naše vojaštvo alarmirano; vedelo ni, za kaj gre. Spominjam se zlasti oddelka srbskih vojakov, ki je v polni opremi čakal na dvořišču Meljske vojašnice in se veselil, češ kmalu bom pucali.

Okrog pol četrte ure zjutraj sem odšel s svojo patrullo k Cirilovi tiskarni. Vojaki so šli polno oboroženi, ker ni bilo izključeno, da naletimo pri našem delu na oborožene schutzwehrovce. Imeli smo s seboj tudi veliko posodo, v kateri smo že prejšnji večer skuhalo po vseh pravilih, ki jih je kdo vedel, močnati lep. V tiskarni smo dobili plakate v redu. Potem se je začelo delo; bili smo vsi enaki mojstri in kmalu nam je šlo delo izpod rok, kakor kakemu poklicnemu plakaterju. Noč je bila zelo mrzla. Ker nismo imeli čopica, smo mazali lep s cunjo in je bilo to najhuje, ker so roke takoj otrpnile od mraza in mokrote; zato smo se v tem delu vsi vrstili in bili proti peti uri gotovi.

Ko smo nalepljali blizu glav. kolodvora, smo čuli več strelov od kolodvorskih skladišč. Šli smo nekoliko v tisti smeri, da bi po potrebi pomagali, pa smo brž

naleteli na nekaj naših vojakov, ki so povedali, da je že vse v redu; schutzwehrovci da so se nekoliko upirali, da so pa že razoroženi.

Med lepljenjem plakatov nisem trčil na noben nasprotni oddelek.

V Meljsko vojašnico so medtem že prihajala poročila, da je vse dobro izteklo. Okrog 7. ure je bila naša akcija popolnoma dovršena. Pripravljenih je bilo na važnejših točkah več strojnic, tudi topništvo je bilo pripravljeno; toda vse to ni prišlo do uporabe. Razorozitev je očvidno prišla tako nenadoma in nepričakovano, da je bil že s tem vsak resnejši odpor izključen.

Večji del našega ljubljanskega oddelka je bil pod poveljstvom nadpor. Pibernika Ivana pripravljen na neki točki v mestu; natančnejšega ne vem, ker nisem bil poleg.

Čez dan je bil Maribor že popolnoma miren; le nemški častniki so se preoblačili in hodili na poveljništvo po potne liste.

Vojaki našega Ljubljanskega gorskega strelskega polka so se kosali med seboj, kdo bo imel več zelenobelih trakov, kakršne je nosila Schutzwehr na svojih čepicah; še pozneje, ko smo prišli že v Ljubljano, so se radi postavljal z njimi.«

Denarni konec Schutzwehr.

Schutzwehr je veljala v dvajsetih dneh svojega obstoja mestno občino sila denarja, dasi so služili v nji narodno zavedni mariborski Nemci brezplačno in jo povrh še prav izdatno gmotno podpirali. Veliko imovitejših nemških meščanov pa se je vendar denarnim dajatvam za vzdrževanje schutzwehrovcev uprlo. Tem sta socialna demokrata Suppanz in Koller na skupnem zborovanju vseh mariborskih nemških društev — 9. novembra, na dan razгласa mojega mobilizacijskega povelja — ostro očitala popolno nerazumevanje za nevarni položaj Maribora »in skrajno brezbržnost za prevažno mestno brambno organizacijo. Župan je v »Marburger Zeitung« in z letaki pozival meščane na denarno podporo, da bo mestni občini moči nemudoma izvesti nameravane varnostne priprave (Z. 27.822/18).

Vse to pa ni nič koristilo, zakaj po razpustu mestne brambe je ostalo za njo veliko dolga, ki so ga ustanovitelji zvračali drug na drugega.

Osebe in tveanke, ki so dale mestni občini denarno podporo za vzdrževanje Schutzwehra, so po njeni razočitvi zahtevali neporabljeni denar nazaj. Podžupan Nasko je 12. decembra 1918 res dal izplačati trinajstim strankam v različnih zneskih 37.174 kron iz mestne blagajne.

Mestna občina je zato 7. decembra 1921 vložila na okrožnem sodišču v Mariboru proti Nasku tožbo za povračilo te vsote. Okrožno sodišče je toženca ob sodilo na plačilo 37.174 kron s 5% obrestmi mestni blagajni in na povrnitev pravdnih stroškov določenih na 5689 kron 20 vin.

Bivšega podžupana Naska je zastopal dr. Orosel Oskar. Akt okrožnega sodišča v Mariboru Cg I 347/21.

Nasko je 24. maja leta 1922 v smislu gornje razsodbe plačal mestni blagajni za strankam izplačane zneske

9293.50 Din, obresti 1594.50 Din in za stroške 312.50 Din.

Največ zaslug za postavitev in vzdrževanje mariborske Schutzwehr imajo, kolikor se je dalo ugotoviti, župan dr. Schmiderer, podžupan Nasko in odvetnik dr. Mravlag.

V brambnem in varnostnem oziru Schutzwehr mestu ni nič koristila, toda mariborski Nemci so jo imeli za vzorno in nepremagljivo in ji zato slepo zaupali svoj nacionalni položaj in svoje osebno varstvo.

Glede na to veliko zaupanje je bila nemška Schutzwehr zame v času, ko sem imel le neznatne delce zanesljivih prostovoljcev, neprecenljiva podpora; zaradi njene namišljene vzvišene vrednosti in premoči nad mojimi prostovoljci sem lahko pred očmi mariborske nemške javnosti izvršil svojo mobilizacijo, katere dober uspeh mi je omogočil, da sem razorožil nemško varnostno stražo.

Rudolf Maister:

STAVKE (ŠTRAJKI) ŽELEZNIČARJEV OB PREVRATU V OBMOČJU MARIBORA*

Komaj so se prve množice vojaštva privalile z železnicu v naše kraje, so že nemški železničarji spoznali, da jih nujno potrebujemo za gladko odvažanje transportov in so začeli pomembnost svoje službe prav spretno izkorisčati. Ob vsaki količkaj prikladni priliki so ustavili delo, a na sledenih pogajanjih razen drugega zahtevali zlasti zvišanje deleža za prehrano. Nas te zahteve niso nikdar ovirale, da se ne bi hitro sporazumeli z železničarji, ker proti njim nismo skoparili z živili, samo da so tekli vlaki.

Prve stavke po prevratu, posebno one ob času transportov, so me precej vznemirjale. Ko sem pa prepoznał takto nemških železničarjev in so se začele stavke prepogosto uporabljati, je izgubilo to, sicer resno in tehtno bojno sredstvo, zame vso veljavno.

V mojem območju so izbruhnile v prvih tednih po prevratu sledeče stavke železničarjev:

2. novembra.

Strojevodje so odklonili opoldne vožnjo iz Maribora proti Zidanemu mostu, ker jih je po postajah občinstvo psovalo. Narodne straže pa so jim grozile z orožjem. V kolodvorski restavraciji na Zidanem mostu na nemško besedo niti živil niso dobili.

Sporazumeli smo se kar hitro in so strojevodje od 14. ure dalje zopet vozili po tej progi. Za njih varnost sem odslej vsakemu iz Maribora proti Avstriji ali Madžarski odhajajočemu stroju dodelil, seveda samo do meje, dva vojaka, ki sta skrbela tudi za prehrano vsega vlakovnega osebja. Razen tega je mariborskim železničarjem nakazal kontrolor Pregelj iz Ljubljane tri vagone moke, dr. Lajnšič pa jim obljudil, da bo po potrebi zalagal njihovo živilsko skladisče.

3. novembra smo imeli o zadevi osebne varnosti vlakovnega osebja razgovor, ki so se ga udeležili zastopniki nemških železničarjev in poslanec Wastian, centralni inšpektor J. ž. Zatloukal Franc ter poveljnik ekspoziture vojaških transportov, kapetan Töpfer, od Slovencev pa razen mene dr. Rosina in revident Kitak. Glede na izredno težki železniški promet

zaradi vedno se množičnih vojaških transportov smo se pogodili, da naj se pod zaščito mojih varnostnih odredb nadaljuje vsa železniška služba neizpreno po starih predpisih.

4. novembra.

Po ropanju na Pragerskem niso mogli razkropljeni madžarski vojaki dobiti prostora na vlakih, zato so peš nadaljevali ob železnici pot proti domu in med potjo obstrelevali v njihovi smeri vozeče se vlake, da bi jih ustavili in nanje poskakali.

5. novembra je zadel tak strel madžarskega strojevodja v roko. Takoj se je vse madžarsko vlakovno osebje uprlo in odklonilo vožnjo od Čakovca dalje proti Pragerskemu. Verjetno je bilo, da bi se ob ponovnem zastolu vlakov še povečali ropi na Pragerškem.

Zato sem takoj, ko mi je višji revident Mohorko o stavki poročal, od madžarskega stavkinega odbora v Čakovcu zahteval razgovor na železniški postaji v Središču in se odpeljal tja z dvema častnikoma in dvema madžarskima pomirjevalcema. Razgovor je bil kratek in uspešen. Madžarskemu stavkinemu odboru sem pojasnil, da je madžarskega strojevodja obstrelil sam njegov rojak, podvojil sem vlakom straže, vlakovnemu osebju pa zagotovil hrano, pičačo in tobak. Prav posebno sta pripomogla k hitremu sporazumu moja madžarska pomirjevalca. Čez dve uri je bil promet zopet v redu.

Na železniške postaje Moškanice, Ormož in Središče sem odredil močnejše častniške straže, ki so se 5. novembra ob 9. uri odpeljale s posebnim vlakom na svoja mesta.

8. novembra.

Že 2. novembra sem dal nekaj vhodov v delavnico in kurilnico zapreti, druge pa stražiti, da se ne bi kaj odneslo, kakor se je to nameravalo prejšnji dan.

8. novembra je neki železničar z vso silo tiščal skozi tak zastražen vhod. Srbski stražnik ga ni pustil skozi

* Ponatis iz Mariborskega koledarja 1932, Maribor 1931

in ko je hotel železničarja zaradi vsiljivosti slednjič arretirati, je ta zbežal. Stražnik sicer ni uporabil orožja, pač pa mu je še iztrgal uro z verižico in jo oddal poveljniku straže. Zaradi tega dogodka se je ob 9. uri v delavnici in kurilnici ustavilo vse delo, a ob pol 10. so se zglasili pri meni vodja socialdemokratov Suppanz, dr. Mravlje in inšpektor Husnik Stanislav. Suppanz mi je sporočil, da bi železničarji radi sami z menoj govorili. Zato sem se odpravil v delavnico. Na dvorišču je čakalo železniških delavcev in njih rodbinskih članov gotovo štiri tisoč. Po mojem govoru smo se prav po prijateljsko razšli. Železničar je dobil seveda uro nazaj, za pomirjenje pa vsi skupaj moke in masti. Popoldne se je delo nadaljevalo.

12. novembra

Ta dan se je proklamirala avstrijska republika. Ob 14. uri so ustavila delo vsa železniška službena mesta v Mariboru v prvi vrsti iz simpatije za Avstrijou, obenem pa kot protest proti slovenskemu železniškemu nadzorniku v Mariboru, revidentu Kitaku in železniškemu vodstvu v Ljubljani. Stavkarji so zahtevali:

1. uradovati se sme samo v nemškem jeziku,
2. slovenski železniški uradniki — zaupniki Narodnega sveta — se ne smejo vmešavati v službovanje nemških železniških uradnikov,
3. zvišati se mora odmera živil.

Zaradi te stavke je vodstvo J. ž. v Ljubljani po dogovoru z generalnim ravnateljstvom na Dunaju še isti dan z naredbo št. 1120 f brzjavno obvestilo vse podrejene postaje, da ostane za tedanje prehodno dobo nemščina kot prometni jezik na železnici.

Ta naredba je bila glede na prometno varnost nujno potrebna, ker na vsem spodnjestajerskem železniškem omrežju ni bilo niti 10 prometnih uradnikov, ki bi bili lahko uradovali po slovensko.

Stavka je trajala res samo eno uro, pa je vendar odkrila, da so se bili začeli socialno-demokratski železničarji bolj in bolj obračali na nemško nacionalno stran.

14. novembra.

Ob 16. uri sta ustavili delo kurilnica in delavnica. Šlo je za prehrano. Za pol 18. sem se napovedal v delavnico. Povabil sem s seboj okrožnega načelnika

drja Lajnšiča, župana drja Schmidererja, a dr. Rosina se je sam pridružil. Delavnica je bila polna. Vsi štirje smo govorili in zopet zagotovili moke in masti, ker delavci za svoje težko delo res niso dobivali zadosti živil. Drugo jutro so zopet delali.

29. novembra.

Razne upravne preureditve po Spodnjem Štajerskem, ki jih je izvedla ljubljanska vlada, zlasti odpustitev sodnikov in upravnikov glavne in kolodvorske pošte v Mariboru, najbolj pa naši vojaški uspehi, so mariborskim Nemcem dovolj jasno pričali, da se naša moč in vodstvo v mestu nista le vzdržala, temveč se hitro celo utrjala.

Razen razorožitve mestne Schutzwehr je mariborske Nemce najtežje udarila naša osvojitev Šmilja, ker so dobro vedeli, da pomeni vojaška zasedba jezikovne meje nad Mariborom zanje stalno izgubo mesta.

Lastnega vojaštva naši Nemci niso več imeli. Iz Grada ali od drugod jim zaenkrat tudi še ni bilo pričakovati oborožene pomoči. Zato so se v skrajni sili odločili, da izkoristijo mledo pobratimstvo s socialno-demokratskimi nemškimi železničarji, — edina opora, ki jim je še ostala kot nadomestilo za nekdajno brezmejno mogočnost.

28. novembra zvečer so imeli, kakor smo pozneje izvedeli, zaupniki mariborskih Nemcev in socialnih demokratov sejo, na kateri se je spričo nujno utemeljene zahteve Nemcev sklenilo, da prično železničarji 29. novembra stavkat.

Magistratu in sploh mariborskim Nemcem so bili železničarji to uslugo samo ob sebi umevno dolžni, saj je bila prav na dan nameravane stavke določena slovesna zaobljuba njihovega voditelja, bivšega avstrijskega državnega poslanca Suppanza, za drugega mariborskega podžupana. Župan dr. Schmiderer je na seji zaupnikov socialnim demokratom tudi obljubil, da jih bo med stavko mesto zalagalo z živili in denarjem.

Zavezniki so bili trdno prepričani, da bo segla stavka vsaj do Zidanega mosta, ker so bile postaje, kurilnice in progovne sekcijske J. ž. v veliki večini še v nemških rokah. Z ustavljenim železniškim prometom na progah vsega Spodnjega Štajerskega pa so upali, da presekajo mojo zvezo iz Maribora na ven in tako povzročijo v mestu splošno zmedo, ki naj bi zrušila

mojo vojaško moč in s tem vendar še rešila Maribor Avstriji.

29. novembra ob pol 10. je nekdo, ne vem od kod, ves razburjen telefoniral, da se pripravljajo železničarji za splošno stavko. Takoj nato mi je policijski komisar dr. Senekovič že ustno poročal: Železničarji so sklenili, da bodo stavkali, ker je naša vlada odpustila nemške sodnike in poštne nameščence. Odposlanci da pridejo opoldne s posebnimi zahtevami k meni, železničarji pa da so pripravljeni na daljšo stavko.

Dasiravno mi je bila stavka železničarjev zelo neprijetna, sem imel vendar takrat že tako močno in dobro vojaštvo, da bi bil kos še hujšim dogodkom. Za prehrano mesta je bilo tudi še za mesec dni zaloge.

Popoln zastoj v železniškem prometu pa bi mi bil vseeno skrajno nevaren, ker sem nameraval vprav takrat zasesti nekaj oddaljenejših zame važnih postojank na avstrijski meji. Samo s slovenskim mariborskim železniškim osebjem pa, kakor ob prevratu, tudi sedaj ne bi bilo mogoče vzdržati za to potrebnega prometa. Zato sem telefoniral v Ljubljano kontrolorju Preglju, če bi bilo mogoče od tam dobiti pomagno osebje za primer stavke. Kontrolor Pregelj mi je brez pomisleka zagotovil, da dobimo pomoč najkasneje 12 ur potem, ko jo bomo zahtevali.

Nato sem odredil strogo pripravljenost vsega mariborskega vojaštva.

Tudi komisar dr. Senekovič je vse ukrenil za policijsko četo.

Kmalu po 12. uri se je zglasilo v moji pisarni večje odposlanstvo železniških in poštnih uradnikov, med njimi tudi dve ženski. Vsi so bili prav borbeni. Zahtevali so: da se odpravijo vojaške straže ob delavnici in kuričnici; da se zopet namesti sodniško in poštno osebje, ki se je prejšnji dan odpustilo; da se odstranijo slovenski železniški nadzorniški uradniki in še več takega. Poudarili so, da se je stavka v Mariboru že začela in da se razširi po vsem Spodnjem Štajerskem, če se takoj ne ugodi njihovim zahtevam, ali se vsaj ne zagotovi izvršitev.

Jaz sem upravičenost te železničarske stavke, ki je nastala iz zgolj nemško nacionalnih nagibov, odklonil in odposlanstvo odslovil.

Revident Kitak je o pričetku stavke obvestil kontrolorja Preglja v Ljubljani in prosil za obljubljeno pomoč.

Pol ure potem so močne vojaške straže zavarovale delavnico, kuričnico in vse druge železniške objekte v Mariboru.

Mariborske in obmejne Slovence je ta stavka silno prestrašila. Veliko jih je hotelo zapustiti stalna bivališča, ker se je splošno govorilo, da udari avstrijsko vojaštvo čez Špilje na Maribor. Nemci, ki so se po razorožitvi Schutzwehra poskrili, so se pa začeli kazati po ulicah kar v gručah.

To stavko je odredil delavski svet zbornice, cigarčlani so bili Brdnik Jožef, Hlawaczek Maks, Kašper Jaroslav, Maček Ludvik, Majer Franc, Nahtigal Jožef, Satzinger Tomaž, Strniša Alojz.

Nemški stavkarji so pregnali iz službe tudi one železničarje, ki niso hoteli stavkati. Centralni kretniški mojster Amberger je na bločni pripravi na koroškem kolodvoru prerezal dovodni kabel za električni tok. Zaradi tega zločina dve noči na vseh treh mariborskih kolodvorih niso delovale varnostne naprave. Poškodbo je popravil 1. decembra brzojavni mojster Permé Davorin.

Opombe vredno je, da se trije železniški uradniki italijanske narodnosti iz Južne Tirolske niso pridružili stavkarjem, temveč se takoj priglasili v službo, enako tudi namestnik načelnika glavnega kolodvora, Nemeč inšpektor Hauswirth Jožef, ki pa zaradi popolnega neznanja slovenščine ni mogel opravljati svojega dela.

Nasproti pa je bila značilna nerazsodnost in narodna mlačnost precejnega dela slovenskih železničarjev iz delavnice in kuričnice, ki so potegnili z nemškimi tovariši, dasi so dobro vedeli, da je stavka naprjena proti Slovencem.

Iz vojaške službe smo vse železničarje takoj oddali mariborski železniški upravi, med njimi narednika Konečnika Viktorja (strojevodjo).

Po izbruhu stavke so prevzeli v Mariboru službo sledeči uradniki:

Na glavnem kolodvoru revident Kitak; pomočniki so mu bili adjunkt Zapečnik Ivan, asistent Regoršek Karel in Wurzinger Ivan.

Na koroškem kolodvoru revident Plantan; ostala sta v službi še postajni odpravnik Rataj Nikolaj in blokovni sluga Močivnik Anton.

Na tezenskem kolodvoru sta bila že pred stavko v službi Slovenca adjunkt Majcen Franc in asistent Permé Mirko. Zaradi pomanjkanja prometnih urad-

nikov pa se je postaja Tezno začasno opustila. Majcen in Permé sta odšla na glavni kolodvor, ostal pa je tam lojalni Nemec Klantscher, ki je skrbel, da se ne bi dogajale sabotaže.

V materialnem skladišču je bil revident Jarh Franc. Večjo težavo je delala **delavnica in kuričnica**. Izmed vseh mariborskih ustanov J. ž. sta bili ti dve najbolj protislovenski, inženirji, uradniki in delovodje, sami zagrizeni Nemci. Slovenskih uradnikov sploh niso pripuščali v to službo. Med boljšimi delavci je bilo sicer res nekaj narodno zavednih Slovencev, a tem se nikoli ni odkazalo vodilnega mesta, da ne bi mogli kakorkoli vplivati na svojo delavsko skupino. Nemški nižji delavci so bili večji del socialni-demokrati, toda Slovencem neprijažnji. Pred stavko je bilo v delavnici vsega osebja okrog 1600.

Delavnica je torej ostala po stavki brez vodstva. Zato sem ustanovil Delavnški nadzorstveni svet, čigar člani so bili Čeh inženir Sapak Anton, adjunkt Rajh Mirko, delavci Cerinšek Ivan, Dekleva Urban, Gajšek Ivan, Vokač Feliks. Na poziv tega sveta se je vrnilo v delavnico sicer nad sto Slovencev, vendar so pa z delom še ni dalo začeti, ker so vsi strokovni delavci stavkali in so stavkarji kotle in stroje pokvarili, važnejše dele in orodje pa odnesli.

V kuričnicu je bil med uradniki adjunkt Jager Gregor edini Slovenec in še ta že nekaj mesecev pred stavko bolan. Zato je izvedel o nji šele zvečer. Drugo jutro je našel v kuričnici, kjer je bilo zaposlenih navadno do 1500 oseb, samo strojevodjo Veršiča Ivana, ključnica Lebana Franca in mizarja Mlinariča Ivana. S pomočjo teh je sicer privabil 28 delavcev, a seveda vse premalo tudi za samo delni obrat. Razen tega so stavkarji pokvarili vse lokomotive, ki so se med vojno tako že do skrajnosti izrabile. Nekatere poškodbe so naši zasledili šele pod parnim pritiskom. Kljub tem obupnim razmeram je adjunkt Jager s svojimi pomočniki že do večera popravil in spravil v teken stroj, potem pa vsak dan nekaj.

Vse te stroje je od koroškega kolodvora na glavni kolodvor spremiljaj progovni mojster Ramelli pod vojaškim varstvom.

V noči od 1. na 2. decembra so stavkarji pri kuričnici prevrnili popravljeno in za vožnjo namenjeno lokomotivo v kanal.

Med strojevodji, ki jih je poslala Ljubljana za prvo pomoč, je bilo nekaj nezanesljivih in so se ti takoj po prihodu v Maribor izjavili, da se pridružijo stav-

karjem. Zato sem jim zabranil izhod iz kuričnice, hranilo pa so dobivali od vojaštva.

Zaradi nastalih razmer se je zbral ob 14. uri v Narodnem domu precejšnje število narodnih železničarjev in tudi nekaj jugoslovenskih socialnih demokratov. Vsi so se izrekli proti neupravičeni nemško nacionalni stavki in se v znanimanjje protesta odločili, da začno takoj s službo. Zahtevali pa so, da se odrienejo glavni nemški in nemčurski hujskači, kakor se je to zgodilo že na drugih uradilih v Mariboru, in da se zadostno zastražijo železnički objekti.

S to napisano resolucijo so prišli k meni ob pol 16. uri skladiščnik Cesarec Alojz, kurjač Slomšek Franc in višji sprevodnik Šterbak Jakob. Pridružil se jim je dr. Rosina, ki je bil tudi na njihovem sestanku. Odposlanci železničarskega shoda so ponovno obljubili vso svojo pomoč, se vrnili k tovarišem v Narodni dom in z njimi takoj odšli na svoja službena mesta.

Pobudo za ta shod je dala Zveza jugoslovenskih železničarjev, z največjo vnemo pa si je prizadeval zanj višji sprevodnik Rebolj Anton.

Med 14. in 15. uro so doobile spodnještajerske postaje sledično brzojavko: »An alle Stationen von Marburg bis Steinbrück, von Marburg Nro 2908 f. — hier seit 12 Uhr Mittag Generalstreik. Ersuche bei Fahrkartenausgabe darauf Rücksicht zu nehmen. — Keifl.«

Vsem postajam od Maribora do Zidanega mosta . . . tukaj od 12. ure opoldan generalna stavka. Prosim, da to upoštevate pri izdaji vozovnic. Keifl.«

Inšpektor Keifl Ivan je bil postajni načelnik na glavnem kolodvoru.

Kljub tej brzojavki, ki je bila očiten ukaz za splošno stavko na Spodnjem Štajerskem, se postaje na progu Maribor—Zidani most in Pragersko—Središče niso pridružile mariborskim stavkarjem. Stavkalo pa je osebje na progi Maribor—Špilje—Radgona—Ljutomer.

Ob 16. uri se je zgglasil v moji pisarni Nahtigal Jožef. Tega so železničarji sploh k meni pošiljali s prošnjam in pritožbami, ker mu je gladko tekla slovenska beseda. Bil je pa seveda član društva nemških socialnih demokratov.

Prigovarjal mi je, da bi se začel pogačati s stavkinim odborom. Jaz pa sem poudaril, da stavkinega odbora vobče ne priznavam, a samovoljno in neupra-

vičeno ustavitev dela železničarjev da imam za prostovoljno odpoved službe, kakor prejšnji dan pri poštnih nameščencih. Zato dobe zopet službo samo oni, ki sprejmejo naše pogoje. Če jim je to prav, naj mi sporoče, toda po navadnih odposlancih, ne pa po stavkinem odboru.

Kontrolor Pregelj je že ob pol 13. uri pozval nekatero postajo od Ljubljane do Zidanega mosta, da naj se slovenski železničarji prostovoljno javijo na pomoč Mariboru. Z ljubljanskega glavnega kolodvora so se zglasili uradniki Petek Emil, Pustoslemšek Franc in Škof Franc, nadpremikač Gosar, več premikačev in drugega osebja, ki so vsi skupaj že ob 16. uri oddrčali s posebnim vlakom proti Mariboru.

Kako veliko je bilo navdušenje med slovenskimi železničarji za Maribor, izpričuje jasno postaja Zidan most, kjer so se pridružili ljubljjančanom uradniki Punčuh Mirko, Roglič Ivan in Žekar Franc in cela vrsta premikačev. Na Zidanem mostu je ostalo tako malo železniškega osebja, da so morali na tamkajšnji postaji uvesti 24-urno službo, ki so jo pa delali ostali železničarji brez mržnje.

Na Pragerskem je vstopil revident Gornik.

Kako je v Mariboru, niso mogli na tej postaji nič dolochenega izvedeti. Zaradi gotovosti je spremjal vlak od Pragerskega dalje oddelek tamkajšnje vojaške kolodvorske straže.

Na zadnjo postajo pred Mariborom, v Hoče, so se pripeljali ob pol 22. uri. Tam jim je načelnik postaje Jeras razložil, da nima z Mariborom že vse popoldne nobene zveze, ker so bržas brzojavne in telefonske žice potrgane. Železniški most čez Dravo je baje poškodovan. Najel je voz, ki je odpeljal dva uradnika po cesti v Maribor, da bi revidenta Kitaka obvestila, da se bliža pomoč. Vožnjo pa je nadaljeval tudi vlak, ki se je pa zaradi popolne teme iz previdnost peljal le s hitrostjo pešca. Pred strojem sta svetila dva železničarja. Izkazalo se je, da so bile govorice o poškodovanem mostu izmišljene. Na mariborsko postajo sta se pripeljala ob 24. uri obenem vlak in voz.

Železničarje-prostovoljce sem čakal na glavnem kolodvoru. Ko so poskakali iz vlaka, smo si stisnili roke in si pogledali v oči — in že smo verovali drug v druga. In ko so po mojem kratkem pozdravu prisegli: »Tu smo in tu ostanemo!« sem vedel, da čutijo ti moji novi pomočniki za našo zemljo in njene meje enako, kakor smo čutili 1. novembra jaz in moji ma-

riborski prostovoljci, ki smo tudi prisegli: »V Mariboru smo in v Mariboru ostanemo — živi ali mrtvi!«

— — —

Stroj, ki je bil pripeljal pomoč, so stavkarji 30. novembra med zgodnjo vožnjo z glavnega kolodvora v kurilnico petkrat naskočili in ga skušali ustaviti. Vseh petkrat pa jih je spremno osebje, med katerim sta bila tudi dva uradnika, tako odločno odbilo, da so opustili pozneje vsak boj z našimi železničarji.

Ob 7. uri je adjunkt Roglič v spremstvu vojaške patrole privedel blagajnika, višega revidenta Kofflerja Alberta, iz stanovanja na glavni kolodvor. Koffler je brez obotavljanja izročil blagajniške ključe revidentu Kitaku.

Iz Gradca se je ta dan pripeljal majhen poseben vlak. Pred povratkom ga je poveljnik straže na glavnem kolodvoru poročnik Malenšek Alojz preiskal in našel v službenem vagonu zaboj, ki ga je adjunkt Majcen prepoznal kot ročno blagajno za izplačevanje transportne nagrade železniškemu osebju na koroškem kolodvoru. Blagajna, ki so jo hoteli z denarjem vred spraviti v Gradec, je ostala v Mariboru.

Od prometnikov, ki jih je ljubljansko nadzorništvo z drugih postaj pošiljalo v Maribor na pomoč, so se porazdeli tako:

na glavni kolodvor:

30. novembra adjunkt Pustolemšek Franc in Škof Franc, oba iz Ljubljane.

1. decembra za načelnika višji revident Štefin Karel, dotedanji vodja velike vojaške postaje v Zalogu, revident Petek Emil in adjunkt Šircelj Franc, oba iz Ljubljane, asistent Princ Jože in adjunkt Žekar Franc z Zidanega mosta.

na koroški kolodvor:

2. decembra revident Suhadolnik Ivan iz Ljubljane, adjunkt Habjan Rok iz Trbovelj in postajni odpravnik Oset Franc.

na progi Maribor—Ljutomer:

1. decembra in sicer v Špilju adjunkt Cajnko Alojz in Punčuh Mirko,

v Radgoni adjunkt Kovačič Lojze,

v Ljutomeru adjunkt Komac Karel.

Višji revident Štefin je 1. decembra takoj po prevzetju načelniske službe na glavnem kolodvoru pozval kolodvorske uslužbence na delo. Od 1000 se jih je priglasilo nad 400. Ker pa nam je šlo za prvo silo zlasti za osebni promet, je izbral samo za to službo uporabno in res zanesljivo osebje.

Slovenski železničarji, kar jih je v začetku tudi stavkalo, so se čez dan skoro vsi javili nazaj v službo, ker so videli, da je naša pomoč od zunaj trdno zasedla glavni kolodvor.

Ta dan je načelnik Štefin že odposlal osebne vlake proti Ljubljani in Čakovcu in jih tudi sprejemal iz teh smeri. Promet se je torej začel, s tem pa se tudi preprečil glavni namen stavke.

Proti večeru je bila postaja že dobro zasedena z zanesljivim železniškim osebjem.

1. decembra dopoldne se je zbralo okrog 20 železniških uradnikov iz Maribora in okolice v čitalniški sobi Narodnega doma na posvetovanje, kako bi se na spodnejšterskih železniških progah strl vpliv nemškega uradništva in dunajskega generalnega ravnateljstva.

Revident Jeras je predlagal:

1. za načelnike postaj, kuričnic, progovnih odsekov in delavnice v Mariboru naj se postavijo takoj odločni slovenski uradniki;
2. vse železniške proge na ozemlju, ki ga je zasedlo naše vojaštvo, se podrede prometnemu nadzorništvu v Ljubljani.

Zborovalci so sprejeli predlog brez debate in ga izročili inšpektorju Vrečku, meni pa je revident Kitak o seji osebno poročal.

Za premikanje vojaštva in za zvezo z Ljutomerom in Prekmurjem je bilo nujno potrebno, da sem dobil v posest progo Špilje—Radgona. Špilje sem že zasedel, a 1. decem. je prišla po načrtu vrsta na Radgono. Ker pa so morale priti v zanesljive roke tudi železniške postaje, sem se dogovoril z železniško upravo, da se obenem z vojaško zasedbo Radgone postavijo slovenski uradniki za načelnike na postajah Špilje, Radgona in Ljutomer. Naročilo za to izvedbo je dobil adjunkt Roglič.

Vojaškemu transportu za Radgono, ki je štel 140 mož mariborskega pešpolka in mu je bil poveljnik poročnik Zeilhofer Beno, se je pridružil adjunkt Roglič

z določenimi železniškimi uradniki in drugim pomožnim osebjem. Zaradi pokvarjenega stroja se je odpeljal transport s triurno zamudo ob pol 13.

Postaje na progi Špilje—Ljutomer so se, kakor že omenjeno, pridružile stavki. Zato je adjunkt Roglič, da bi laže izvršil naročilo, brzojavil postajam te proge, da pripelje zvečer »Streikkommissonszug«, — vlak s stavkinim odborom — in da naj čaka vse železniško osebje na postajah. Poročnik Zeilhofer pa je telefoniral takrat še avstrijskima stražnima povelištvoma v Cmureku in Radgoni, da naj bo vse pripravljeno za oddajo orožja.

Rogličev domislek se je obnesel in je šlo s primerenim poudarkom vse gladko.

V Špilju je namestil za postajnega načelnika revidenta Rudello, ki je bil tam že kot vodja prometne ekspoziture.

V Cmureku so vsi železničarji takoj obljudili zvestobo Jugoslaviji.

V Radgoni, kamor so se pripeljali šele ob 20. uri, pa so čakali župan Kodolitsch Ozvald, podžupan dr. Kamniker Franc, avstrijski podpolkovnik Sedlak in veliko drugih ter so protestirali proti prihodu našega vojaštva in slovenskih železničarjev. Adjunkt Kovačič Lojze je kljub protestu prevzel načelništvo postaje. Poročnik Zeilhofer mu je pustil na postaji stražo, sam pa je z oddelkom odkorakal v mesto. Načelniku Kovačiču sta bila v pomoč radgonska železniška uradnika, Slovenca adjunkta Pavlinc Karel in Kolenc Ivan.

V Ljutomeru je Roglič postavil za načelnika postaje adjunkta Komaca Karla.

S tem je izvršil Roglič svojo nalogu in se še v isti noči s spremnim osebjem odpravil nazaj v Maribor, kamor je dospel zaradi poškodovanega stroja z dvajseturno zamudo.

Jerasova resolucija je bila kakor nalašč za moje nameravane zasedbe na jezikovni meji in sem jo zato tudi jaz iz tehtnih vojaških razlogov posebno nujno podprt pri inšpektorju Vrečku in pri ljubljanski vladi, ki sta jo sprejela oba v celoti.

Že 2. decembra je poverjenik za promet, dr. Pestotnik, v imenu vlade z odredbo 20 f razglasil, da so od tega dne vse železniške postaje od nas zasedenega ozemlja podnjene železniškemu nadzorništvu v Ljubljani. Vlada je o tej važni odločitvi seveda obvestila tudi generalno ravnateljstvo J. ž. na Dunaju.

Nekaj osebnih izpreamemb za mariborsko železniško okrožje je odredilo že po izbruhu stavke prometno nadzorništvo v Ljubljani. 2. decembra pa je inšpektor Vrečko v sporazumu z generalnim ravnateljstvom J. ž. izdal odredbo Mb štev. 106 f, s katero so se na obmejnih in drugih važnih postajah sledeči slovenski uradniki imenovali, oziroma potrdili za načelnike:

za Maribor glavni kolodvor višji revident Štefin, koroški kolodvor revident Plantan,

Špilje revident Rudella,

Dravograd revident Seničar Franc,

Velikovec-Sinča vas višji revident Blažon Franc,

Pragersko revident Jeras Ernest,

Ptuj višji revident Turin Viktor,

Hoče adjunkt Borko Franc,

Celje višji revident Mohorko Josip,

za kuričnico v Marlboru nadzornik Šešerko Rudolf, ki je prišel šele čez dolgo časa.

Razen tega se je določil kot prometni nadzornik za Maribor in koroško progo do Sinče vasi višji revident Črnigoj Vaclav,

za progi Pesnica—Špilje—Radgona—Ljutomer in Hoče—Pragersko do ogrske meje pa revident Repič Franc.

2. decembra zjutraj, torej 3. dan stavke, je načelnik Štefin odpravil prvi vlak v Ljutomer in določil že redne vlake: proti Ljubljani, Celju in Čakovcu. Poslovala so za silo tudi brzovozna in tovorna odpravnosti, upravna služba pa je tekla že normalno.

Čisto prenehal je v Mariboru železniški promet samo od začetka stavke do prihoda prvega pomožnega osebja z juga, to je od 12. do 24. ure dne 20. novembra.

3. decembra so se zglasili pri meni trije odpisanci stavkarjev in izjavili, da želijo pogajati se na temelju naših zahtev. Obljubil sem jim, da jim pošljem pisem odgovor.

Tako sem sklical sejo, ki so se je udeležili člani Nароднega sveta dr. Hohnjec, dr. Jerovšek, dr. Koderman, dr. Leskovar, dr. Rosina, dr. Sernek, dr. Slavič in profesor Voglar. V smislu resolucije Jugoslovenskih železničarjev (29. novembra) in Jerasove resolucije (1. decembra) smo sestavili zapisnik s pogoji, s katerimi bi se stavkarji lahko zopet sprejeli v služ-

bo. Zapisnik smo 4. decembra dopoldne podpisali. Opoldne sem izročil listino odpisancem.

Naši pogoji so bili: načelniki postaj in druge osebe, ki jih je na našo zahtevo imenovalo generalno ravnateljstvo, ostanejo na svojih mestih; po potrebi bo generalno ravnateljstvo tudi še na druga vodilna ali podrejena mesta postavilo naše ljudi; vsi nameščenci in delavci, ki se sprejmejo v službo, bodo zastopniku Narodne vlade v Ljubljani izrekli zaobljubo zvestobe za čas svojega službovanja v naši državi; proti krivcem sabotaže se bo postopalo po zakonu, drugih stavkarjev pa se ne bo preganjalo.

Na pogajanjih, ki so se začela 5. decembra, smo bili od nas prve dni vsi, ki smo podpisali zapisnik, na koncu pa sem zastopal Narodno vlado samo jaz z drjem Rosino.

4. decembra popoldne so imeli stavkarji zborovanje pri Gambrinu. Da bi bila udeležba čim večja, so stavkini voditelji med tovariši raznašali, da je ukazalo stavko generalno ravnateljstvo J. ž. in da dobe železničarji in delavci, ki ne bodo delali, za ves čas stavke popolno plačo in doklade, kdor pa bo delal, ne dobi ničesar. Tudi so obljubili, da bodeta Franzov in Scherbaumov mlin dajala stavkarjem moko zastonj. Kljub temu je prišlo na zborovanje od 4300 stavkarjev komaj nekaj čez tisoč, pa tudi od teh jih je veliko odšlo že pred koncem zborovanja.

Glavni govornik je bil inženir Friedl Adolf, ki je strastno odklanjal naše pogoje za sprejemanje stavkarjev v službo. Govorili so še trije moški in ena ženska, vsi v istem smislu. Sklenili so, da bodo stavko nadaljevali, četudi še ves mesec. Odklanjali so monarhijo, grajali sestavo ljubljanske vlade, napadali mojo samovoljnost, izražali vdanost avstrijski republiki in se zaklinjali, da ne ostanejo pod Jugoslavijo.

Zastopniku ljubljanske železniške uprave niti govoriti niso dali.

Zavoljo pičle udeležbe na zborovanju je stavkini odbor 5. decembra — da bi vsaj deloma zakril prvotni pravi, t. j. nemško-nacionalni namen stavke — razglasil z velikimi lepaki, da stavkajo železničarji zato, ker hočejo republiko. Tega pa še sami stavkarji niso verjeli, ker ob izbruhu stavke niti črhnili ni nihče o republiki Jugoslaviji.

Stavkin odbor je izdal tudi tiskane nemško-slovenske letake proti zaobljubi železničarjev za službovanje v Jugoslaviji. Slovensko spakedrano besedilo se glasi:

Železničarji!

Jugoslovanska vlada zahteva Vašo slovesno obljubo. S tem ni rečeno, če se obljubite jugoslovanstu ali pa le za Vašo železničarsko službo. Ni razumevno, če pri tem ni morebiti kakšna skrita misel. Mogoče pa je, da Vas tako obljuba zveže za bodočne, sedaj še ne izvidne nasledke.

Svetimo Vam torej v sedanjem nejasnem času, to je do konca štreika vsakovrstno obljubo opustiti, dokler naši državni može ne odločijo našo usodo.

Dne 9. decembra vršijo se v Ljubljani med jugoslovenski vladni in nemško-avstrijski republiki dogovori vsled železničnih, poštnih in drugih službenikov.

Če zahteva Vaše slovesne obljube nima drugih skritih mislij, je ni treba pred koncem Ljubljanskih dogovorov. Pričakujemo torej od vas, da do te dobe vsakovrstno obljubo na vsak način odklonite.

Ne prisiljevanje, ampak le merodajni državni može bodejo odločili našo usodo.

Vodstvo štreika.

— — —

Lepake in letake je stavkarjem tiskal tiskarnar Mostböck (sedaj Ljudska tiskarna). Pri hišni preiskavi pri Mostböcku so zasegli letak, s katerim se je hujskalo proti Jugoslaviji, kraljevi rodbini in proti slavnostnemu obhodu na dan 15. decembra. Mostböcka je zaradi tega policija arretirala.

Mariborski Nemci, posebno odpuščeni uradniki, so ves čas prav pridno razširjali vznemirljive novice med stavkarji, da bi jih obdržali v stavki in jih, če mogoče, podžigali k nasilju. Zdaj so pripovedovali, da je v Ljubljani revolucija in da so vrgli tamkajšnjo vlado, zdaj zopet, da je v Mariboru ubitih nad petdeset Slovencev, in jaz da sem že zbežal iz mesta. Ženske pa so raznašale laž, da namerava Jugoslavija vse železničarje povojaščiti, voditelje zapreti in da bo vojna z Italijani.

Z druge strani pa so si stavkini vodje prizadevali, da bi kolikor mogoče zavlekli stavko. Zato so sklenili, da se smejo železničarjem izdajati poljubne množine živil iz železniškega živilskega skladišča, in sicer samo na potrdilo, plačalo pa naj bi se pozneje. Tako bi se bili železničarji dobro založili in stavko res lahko raztegnili morda tja do novega leta.

Adjunkt Rajh je za to namero izvedel in preprečil izpraznjenje živilskega skladišča.

Od dne do dne je prihajalo v službo več stavkarjev, sprejemali pa so se samo taki, ki so se zavezali, da bodo zaobljubili službeno zvestobo Jugoslaviji.

Na vseh spodnjestajerskih železniških progah smo imeli razen strojevodij že dovolj osebja za redni osebni in tovorni promet. Zato je poverjenik za promet dr. Pestotnik prišel sprejeto osebje zaobljubljat.

6. decembra je zaobljubljal na progi **Hoče—Pragersko—Središče**.

8. decembra dopoldne v **Mariboru**; pri tej zaobljubi sem bil tudi jaz navzoč. Udeležila se je je cela vrsta železničarjev, ki so do takrat še stavkali, a so že uvideli, da stavka ne bo uspela.

8. decembra dopoldne na progi **Pesnica—Špilje—Radgona—Ljutomer**.

Mariborski narodni železničarji so imeli na dan svoje zaobljube shod, na katerem so sprejeli resolucijo, da naj se odpustijo vsi stavkajoči uradniki in vsi znani hujskači, da naj se odredijo za železniška poslopja slovenski napis, da naj vlada dožene, kdo plačuje stavkanje itd. Resolucije so poslali vsem pričojnim oblastvom.

V kurihnicu v Mariboru je število delovnih moči do 10. dne stavke naraslo na 86. Ljubljana je pridno pošljala zanesljive strojevodje, tako da se ni več pogrešalo mariborskih stavkajočih. Za vodjo kurihnice je ostal še precej časa adjunkt Jager. Za njim je po odredbi generalnega ravnateljstva J. ž. prevzel vodstvo kurihnice že davno za to mesto imenovani mariborski rojak inženir Šešerko Rudolf, ki se je sicer kazal Slovenca, a ni znal slovenščine niti za službeno potrebo.

Tudi **delavnica v Mariboru** je oživelia in ko so se nakopičila popravila, se je začelo z rednim delom. Inšpektor Vrečko je začasno potrdil inženirja Sapaka za tehničnega vodjo delavnice, adjunkta Rajha pa za njenega upravnika. Kmalu pa je prevzel celotno vodstvo delavnice inženir Ogrinc Mihael.

Postajni načelniki so se ravnali po resoluciji narodnih železničarjev z dne 8. decembra, v delavnici in kurihniči pa je po prihodu novih načelnikov ostalo še dolgo vse po starem.

— — —

Stavkinemu vodstvu je ubežalo že nad polovico stavkine vojske, pogajanja z nami pa se niso še nikamor ganila.

Udeleževali so se redno teh pogajanj:

za J. ž. inšpektor Vrečko,

za nemške železničarske organizacije Posch Engelbert in Weigl,

za stavkarje strojni mojster Falk Franc, višji revident Fontana Adolf, višji sprevodnik Hlavaczek Vaclav, adjunkt Kotsch Ludvik, Petelinšek Janez, Strniša Alojz in revident Thörner Franc.

Na končne tri seje so prihajali za avstrijsko vlado tudi višji svetnik državne železnice inženir Eizinger Emil, dr. Eisler in dr. Wutte.

Številčno močni železničarski zastopniki so na vse načine skušali izpodbiti naše pogoje ali jih vsaj omiliti, vendar pa sva z dr. Rosino ustregla samo želji Poscha in Weigla in vpletla v zapisnik pripombo, da so naši uradniki zasedli načelnika mesta le »začasno«. To sta prosila, da s pogajanj ne bi prišla praznih rok pred svoje organizacije.

Ko so stavkarji slednjič spoznali, da so njih vodje proti nam brez moči in ko so jim že pojemala živila in denar, so začeli sami siliti, da se pospeši poravnava, ki se je prav brez potrebe po krivdi zastopnikov zavlekla tja do 14. decembra.

Ta dan smo podpisali zapisnik:

za našo vlado dr. Rosina in jaz,

za stavkarje gori navedeni zastopniki in odposlanca železničarskih organizacij,

za J. ž. inšpektor Vrečko.

Javni vodje te obsežne stavke so bili socialno-demokratični železničarji, predvsem bivši avstrijski državni poslanec, strojvodja Suppanz in stavkin odbor. Skriti vodje in pravi povzročitelji stavke pa so bili mariborski občinski svet z županom drjem Schmidererjem na čelu, dr. Juritsch Fric, dr. Mravlak, mariborski nemški uradniki, posebno železniški ter eksponenti Südmarke in Schulvereina.

Stavko je podpiralo tudi graško obratno nadzorništvo, kar potrjuje sledeči dogodek. Adjunkt Žekar je 30. novembra ponoči nalašč telefoniral v Gradec inšpektoratu, da je v Mariboru po prihodu pomoči iz

Ljubljane in z Zidanega mosta zopet popoln promet. V graškem uradu je nastalo razburjenje. Sam prometni šef, centralni inšpektor Zatlouka, ki mu je pripadala proga Gradec do všetih Rimskih Toplic, je od Žekarja osorno zahteval pojasnila, kako da si drznejo železničarji iz tržaškega nadzorništva v njegovem območju opravljati službo. Žekar pa mu je odgovoril, da za Maribor ni več ne tržaškega ne graškega nadzorništva, temveč samo še ljubljansko.

Tudi inšpektor Wallner je v graški »Tagesposti« 5. decembra zagovarjal stavko v imenu eksekutive in končal v svojem članku: »Stavka bo ne glede na njen izid vsemu svetu jasen dokaz brezobzirne sile slovenskih mogočnežev, a obupni boj nemško govorečih južnih železničarjev bo živa slika slovenskega pojmovanja demokratske misli za narodno samodoločbo.«

Gmotno so podpirali stavko razni spodnještajerski denarni zavodi, mariborski bogatini in mariborski mestni magistrat.

Pozneje se je izvedelo, da je tudi avstrijski državni svet mariborskim stavkarjem dal izdatno podporo.

Stavkarjem, ki so bili sprejeti v službo, je bilo že spočetka na voljo, v katerem jeziku naj se zaobljubijo. V Mariboru se jih je od 4300 izreklo dobra polovica za slovensko oblubo, a tudi 10 % Nemcev, ki so razumeli slovenščino, se je priglasilo za Jugoslavijo. Po drugih postajah pa razen uradnikov ni bilo skoraj nobenega Nemca.

Od železničarjev so se glavni hujškači in zagrizeni sovražniki Jugoslavije po stavki deloma prostovoljno izselili, deloma so morali čez mejo. Pa tudi strpljivim Nemcem, ki so se obdržali v službi, nove razmere niso ugajale in so kmalu prosili za premestitev, ali pa se javili bolne.

Izmenjava nemških železničarjev je trajala do aprila 1919. Postajo Ribnico-Brezno je prevzel adjunkt Zaprečnik po višjem revidentu Prelogu Ignacu. Ta znani nemški hujškač je bil sin dr. Preloga Ivana, buditelja štajerskih Slovencev in soustanovitelja »Slovenskega Gospodarja«, najstarejšega, še sedaj živečega slovenskega časopisa.

Jaz sem vedno uvaževal vestno in naporno službo nemških železničarjev. Njihovim upravičenim željam glede na telesno varnost in na prehrano sem do skrajnosti ustrezal. Odpolanci železničarjev so mi

to tudi odkrito priznavali in zato na vseh pogajanjih poudarjali svojo lojalnost. Z izvolitvijo Suppanza za 2. mariborskega podžupana pa jih je mestni občinski svet tako presleplil, da so temu in drugim našim nasprotnikom na ljubo pogazili svoja internacionalna strankina načela in se kot kupljeni stavkarji s svojimi novimi vsenemškimi zavezniki vrgli v nacionalni boj proti Jugoslaviji.

Za železničarje ta borba ni imela niti običajnega stavkinega uspeha, niti kakih stanovskih koristi.

Mariborski Nemci pa so s to naročeno in plačano železničarsko stavko sebi na kvar napravili veliko nacionalno taktično napako. Namesto zase pričakovane zmage so:

1. znatno pospešili zasedbo spodnještajerskega železniškega omrežja s slovenskim osebjem in
- 2 meni s tem omogočili, da sem o pravem času lahko neovirano premikal vojaštvo za trajno zavarovanje naše severne meje.

Rudolf Maister

PREVZEM MESTNE UPRAVE V MARIBORU, DNE 2. JANUARJA 1919*

Dne 1. novembra 1918 sem se s svojim pičlim vojaštvom polastil vojaškega poveljstva v Mariboru. Veliko je bilo vredno, da je ta dan prešla v naše roke tudi politična uprava na Slov. Štajerskem.

Dr. Verstovšek in dr. Rosina sta namreč v imenu našega Narodnega sveta po dolgem prizadevanju in z raznimi koncesijami, zlasti glede na prehrano dosegla v Gradcu, da je tamkajšnji cesarski namestnik s 1. novembrom imenoval slovenske upravne uradnike za vodje okrajnih glavarstev na vsem Slov. Štajerskem. Nasproti tej privolitvi sta se naša zastopnika morala zavezati, da ostane samouprava Maribora nedotaknjena, dokler se za vedno veljavno ne odloči pripadnost mesta. Obvezo sta dala s pridržkom, da bosta uprava mesta in mestno prebivalstvo lojalna proti naši državi.

Dne 9. novembra sem razglasil mobilizacijsko povelje, ker so mi od dne do dne bolj uhajali prostovoljci, ki so se javili prve dni po prevratu. Z vojaki, ki so se priglasili na to povelje, smo v dveh dneh postavili Mariborski pešpolk in 2 bateriji. Dne 23. novembra smo razorožili nemško mestno Schutzwehr, ki je naraščala že prav nevarno.

Od 25. novembra do 1. decembra sem zasedel našo jezikovno mejo na črti Radgona — Špilje — Velikovec. S to zasedbo je bil Maribor trdno v naši oblasti. Dne 28. novembra smo prevzeli okrožno in okrajno sodišče v Mariboru. Zaradi tega prevzema je dne 29. novembra začelo stavkati vse nemško poštno in železniško osebje. Že naslednji dan pa smo prevzeli s pomožnim osebjem iz Ljubljane poštno in železniško upravo v mestu in kmalu tudi na podeželju.

Tako je ostala mariborskim Nemcem nedotaknjena samo še mestna samouprava. To pa je bila zaradi zgoraj omenjene nedotakljivosti silna zapreka za naše brambno in upravno delo v mestu. Za vsako našo naredbo, ki se je količkaj dotikala pravic občinskega sveta — včasi tudi brez pravega vzroka — se je ta takoj pritožil naravnost pri Narodni vladi v Ljubljani ali pa prosil za posredovanje dunajsko, še rajši pa graško vlado. Nemških protestov ni bilo ne konca ne kraja.

Občinski svet se je tudi branil proti nalepljenju mojega mobilizacijskega povelja in vseh drugih lepa-

Ponatis iz Kronike slovenskih mest, Ljubljana 1 (1934) 3

kov, katerih vsebina je v zvezi z Narodnim svetom ali pa z mojim vojaštvom. K našim slovenskim vlogam je zahteval nemške prevode, ki jih sicer ni dobil, pač pa se je s pisanjem izgubljalo veliko časa.

Trikratno osebno posredovanje, dr. Lajnšičeve in moje telefonične prošnje, da naj se postavi na mesto nemškega župana naš vladni komisar, so bile brez uspeha — ker je ostal Maribor lojalen.

Zadevo je rešil nazadnje mariborski občinski svet sam, ko je 12. novembra 1918, na dan proklamacije Avstrije za republiko, na javni slavnostni seji izrazil pripadnost Maribora k Avstriji in tej izrekel svojo vdanost.

Narodna vlada za Slovenijo je zato 16. decembra 1918 imenovala dr. Vilka Pfeiferja za vladnega komisarja mesta Maribora.

Dr. Pfeifer je prišel 22. decembra v Maribor na posvet, kjer smo določili 2. januar 1919 za prevzetje mestne občine; bilo je treba še priprav za izmenjavo uradništva. Čas prevzetja se je naznani županu drju Schmidererju pismeno.

Pri prevzetju mestne občine, ki je bilo na določeni dan ob 11. uri v občinski posvetovalnici, smo bili navzoči od nas: zastopnik narodne vlade za Slovenijo dr. Lajnšič, novo imenovani komisar dr. Pfeifer, jaz in stotnik generalnega štaba Koser, policijski komisar dr. Ivan Senekovič in člana Nar. sveta dr. Rosina in Žebot; od nemških zastopnikov pa župan dr. Schmiderer, podžupana Nasko in Suppanz, mestna svetovalca Franc Bernhard in Krištof Futter, poslanec Wastian in magistratni uradniki dr. Josip Schinner, dr. Emil Url in dr. Ralf Valentin.

Dr. Lajnšič je prebral naredbo narodne vlade o postavitvi dr. Pfeiferja za vladnega komisarja v Mariboru, za njim pa dr. Schmiderer oster protest proti temu ukrepu naše vlade; na koncu pa je s sožnimi očmi izjavil, da se pokori sili. Mi smo nato odšli. Na hodnikih mestne hiše in po stopnicah je bilo zbrano vse mestno uradništvo, v veži pa mestna policija. Na trgu pred magistratom se je nabrala velika množica meščanov, tihih prič tega za Maribor važnega zgodovinskega dogodka.

Dr. Pfeifer je dal še ta dan po mestu nalepiti razglas, tiskan v nemškem in slovenskem jeziku:

PREBIVALSTVU MESTA MARIBORA!

Narodna vlada SHS v Ljubljani je razpustila občinski svet mesta Maribora, ker se ni podvrgel ukrepom odnosno avtoriteti države SHS in je Narodna vlada SHS mene imenovala vladnim komisarjem z nalogo, da začasno prevzamem in vodim posle mariborskega občinskega sveta.

Prevzel sem danes vodstvo mestnega magistrata v Mariboru.

O tem obveščam prebivalstvo mesta Maribora s pristavkom, da bom po najboljši moči skušal zadostiti željam in potrebam prebivalstva in se tudi nadejam, da mi bo prebivalstvo brez razlike na stranke in narodnost v svojem lastnem interesu pomagalo in zaučalo in elemente, ki bi hoteli redno uradovanje ovirati, zavračalo.

Maribor, dne 2. januarja 1919.

Vladni komisar: **dr. Pfeifer**, s. r.

Marburger Zeitung je na mojo zahtevo priobčila Pfeiferjev razglas tudi s slovenskim besedilom. To je bila menda prva slovenska uradna objava v tem vsemškem listu in zato izredna posebnost, ki je mariborskim Nemcem razkrila prihajajočo usodo mesta. Popoldne je bila z dovoljenjem drja Pfeiferja in v njegovi navzočnosti zadnja seja mariborskega nemškega občinskega sveta. Dr. Schmiderer se je kot župan lepo in mirno poslovil od občinskih svetovalcev. Za njim je govoril drugi podžupan, socialni demokrat Suppanz, ki je v popolnoma z vsemškim duhom prepojenih besedah poudarjal, da poverjenštva drja Pfeiferja ne pripoznava noben občinski svetovalec in da se bodo pismeno pritožili pri Narodni vladi v Ljubljani.

Dr. Pfeifer mu je odgovoril, da se lahko pritožijo, toda ne kot zastopniki mariborske občine in tudi ne z uporabo uradnega pečata, ampak samo kot zasebniki.

Po tej seji je prevzel dr. Pfeifer županovo pisarno, v kateri je deloval 14 mesecev. Sicer to ni dolga doba, toda ze prvega slovenskega vladnega komisarja v Mariboru vendar doba polna velikih nalog, skrbi in odgovornosti.

Magistratnih nameščencev je bilo na dan prevzema skupno okrog 250 oseb. Bili so to sami izraziti nasprotniki Slovencev. Če je po prevratu do Pfeiferjevega prihoda prišel kak naš človek po opravkih na mestni urad in govoril po slovensko, so mu uradniki odgovarjali: *Wir verstehen nicht französisch. — Ne razumemo francoski.*

Dr. Pfeifer je že prvi dan odpustil iz službe vse 3 pravnike, dr. Schinnerja, Urla in Valentina, ki so bili hudi vsenemci in vse uradnike ter policijsko osebje, ki so krivično in sovražno ravnali s Slovenci. Na njihova mesta je Narodna vlada postavila le pičlo število slovenskih uradnikov, vendar je bilo uradovanje že prve dni brezhibno.

Narodna vlada je drju Pfeiferju dodelila sosvet, v katerega so bili imenovani ravnatelj Cirilove tiskarne, dr. Anton **Jerovšek**, odvetnik dr. Josip **Leskovar** in dr. Franjo **Rosina**, železniški revident Franc **Kitak**, dalje Franjo **Močnik**, Ferdo **Leskovar**, Hubert **Misera**, Karel **Nasko** in Julius **Pfriemer**.

Na mesto **Pfriemerja**, **Naska**, **Močnika** in **Kitala** so bili pozneje imenovani Leopold **Barta**, Franc **Jarh**, Anton **Turk** in Ferdo **Vincetič**.

Huda je bila za prehrano mesta. Dr. Pfeifer je prevzel v mestnih skladiščih samo slabo kislo zelje in repo ter posušeno povrtnino brez okusa, ki se je med vojno imenovala v zaledju »Dörrgemüse«, na fronti pa so ji rekli »Drahthindernis«. S pridobitvijo mariborskih slovenskih trgovcev Berdajska, Kozinca, Preaca in Šoštariča se je vladnemu komisarju posrečilo, da je oddal večino tega blaga v Avstrijo, mariborski živilski trg pa založil z mastjo, sladkorjem, mlekom in drugimi za tiste čase veliki redkostmi. Tudi tržne cene je tako uravnal, da je bil leta 1919. Maribor znan kot najcenejše mesto v Jugoslaviji.

Ko je dr. Pfeifer prevzel mariborsko občino, je mesto kazalo še popolnoma nemško lice. Državni uradi in slovenski trgovci in obrtniki so imeli res že slovenske napise, toda ti so utonili med nemškimi napisnimi deskami trgov, ulic in nemškutarskih in nemških trgovcev.

Ulice in trge je nemško zagrizeni mariborski občinski svet namenoma krščeval po najbolj znanih nemških voditeljih, da se je tudi na ta način poudarjal nemški značaj Maribora. Tako je imel svojo ulico Bismarck, Jahn, ustanovitelj nemške telovadbe, cesar Jožef — duhovnik Kernstock — v Mariboru rojeni sloviti nemški pesnik, ki je podžigal svoje mariborske rojake: »Lieber rauchgeschwärzte Trümmer, als ein windisch Maribor — Rajši osmojeno groblje, ko slovenski Maribor« — in so mariborski Nemci njemu na čast v starodavni mariborski gostilni »Zum schwarzen Adler«, sedaj najlepši mariborski hotel »Orel« krstili po njem malo gostilniško sobo »Kernstockstüberl«; Luther; skladatelj Richard Wagner. Še leta 1918. je občinski svet na tajni seji dne 17.

aprila sklenil, da se prekrsti Magdalenski trg na »Kaiser Wilhelmsplatz« in dr. Orosel je utemeljeval to prekrstitev — »ker nas, mariborske Nemce, veže hvaležnost in zvestoba z nemškim narodom, čigar predstavnik je bil Wilhelm.«

Dr. Pfeifer se je kmalu lotil tudi te preureditve. Ker pa ni hotel sam prekrstiti starih ulic in tudi ne krstiti onih, ki so bile tedaj še brez imen, je poveril to izvršitev odboru zgodovinarjev in drugih strokovnjakov. Zadeva pa se je precej zavlekla, deloma ker so se začele puliti za ulična imenovanja naše politične stranke, deloma zaradi počasne dobave napisnih desk.

Hitreje je šlo pri trgovinah in obrtih, ker je na osnovi obstoječega obrtnega reda bilo drju Pfeiferju samemu mogoče izdati tale razglas:

Mestni magistrat

Št. 7549/19

RAZGLAS

o zunanji označitvi obratovališč.

Po določitvi obrtnega reda mora biti vsako obratovališče na zunaj primerno označeno in sicer z imenom lastnika in z označbo obrti.

Ti napisi so v Mariboru zelo pomanjkljivi; zaradi tega tem potom opozarjam obrtnike, da si do **najdalje 30. junija t. I.** preskrbe na svojih obratovališčih pravilne nove napise, ki morajo biti, ker so uradno in postavno zahtevani, pisani v uradnem jeziku, to je v slovenščini, oziroma srbo-hrvaščini. **Prepovedana pa je označba obratovališč v nemškem jeziku** in pozivam obrtnike, ki imajo še nemške napise, da si dano do najkasneje 30. junija t. I. napraviti v pravilni slovenščini ali srbo-hrvaščini pisane zunanje napise.

Pri tej priliki priporočam obrtnikom, da pregledajo krstne liste svojih dedov in ne pačijo svojih rodbinskih imen z nepotrebnimi »itsch-i in igg-i.«

Proti obrtnikom, ki bi se določilom tega razгласa ne pokorili, bo mestni magistrat najstrožje postopal.

Vladni komisar: **dr. Pfeifer**, s.r.

Prizadeti Nemci so že po dveh, treh tednih v smislu Pfeiferjevega razglasu spremenili napise in so bili tiste dni pleskarji noč in dan na delu. Maribor pa je naposled tudi za tujca dobil obraz slovenskega mesta.

To je za Maribor ena najtehtnejših odredb vladnega komisarja drja Pfeiferja.

Za Pfeiferjevega komisariata je, prešlo v slovensko upravo nemško gledališče s kinom in kazino, slovenska last sta postala dva močna nemška gospodarska zavoda »Steiermärkische Eskomptbank« Filiale Marburg, poznejsa »Slavenska banka« in tiskarniško podjetje »Leopold Kraliks Erben« sedaj »Mariborska tiskarna«, ustanovila se je pod vodstvom ravnatelja Mateja Dolenca slovenska »Trgovska šola«, ki se je 16. avgusta 1926 izpremenila v »Trgovsko akademijo«, prevzel se je vzorno oskrbovani »Deutsches Töchterheim«, sedanja naša »Vesna« itd.

Prevzeti zavodi pa pod novim vodstvom niso ostali samo na prejšnji višini, marveč so se lepo razširjali in izboljševali.

Tudi v klavnici, plinarni, kopališču in pri vodovodu je teklo poslovanje v polnem redu.

Ker je pohajal v mestu drobiž, je izdal dr. Pfeifer za Maribor papirnate novčanice po 10 in 20 dinarjev, ki jih je nemško občinstvo imenovalo »Pfeifergeld«. Na dan, ko so razveljavili ta drobiž, so ljudje z njim kar obsipali berače. Drugi dan pa je bila veljavnost »Pfeifergelda« za teden dni, ne vem iz kakšnega vzroka, — podaljšana in berači so se za nekaj dni imeli kakor velika gospoda.

Po nemških demonstracijah dne 27. januarja 1919, ob prihodu ameriškega polkovnika Milesa v Maribor, je dal dr. Pfeifer zapleniti na stotine frankfurtskih zastav, ki so jih demonstrantje izobesili. Iz črnega in rumenega blaga je dal napraviti srajce in jih poslal po koroški ofenzivi mojim vojakom na Koroško, rdeče blago pa je porabil za naše narodne zastave.

Na magistratu je bilo po magistratnem prevratu, zlasti prve mesece, od jutra do večera vse črno strank. Novo slovensko magistratno uradništvo je kljub novim razmeram premagovalo vse zapreke in z obzirnim ravnanjem zadovoljilo celo najnestrnejše narodne nasprotnike.

Posebno krepka opora drju Pfeiferju je bil njegov pomočnik okrajni komisar Milan Makar, sedanji sreski načelnik.

Dne 8. marca 1920 je prevzel Pfeiferjevo mesto odvetnik dr. Josip Leskovar.

Rudolf Maister:

PRVO POGLAVJE KOROŠKEGA PLEBISCITA*

O prizadevanjih za rešitev Koroške takoj po preobratu je naši javnosti razmeroma malo znanega.

Zato hočem kratko izpregovoriti o tej dobi in njenih dogodkih jaz: prvič, ker so se ti dogodki od preobrata naprej odigravali ves čas neposredno pred menoj in drugič, ker hočem tej za nas prevažni in odgovornosti polni periodi rešiti suhi zgodovinski značaj.

Je pa to, kar podajam danes, samo zgodovinska skica, v katero nisem mogel vplesti vseh podrobnosti.

Ta skica pa bo vendar pripomoček k razumevanju poznejših trdih orožnih in peresnih bojev za ozemlje, ki je bilo tisočletna last našega naroda.

Vsi detajli pa dobe svoje mesto v posebni knjigi, ki bo govorila o Koroški od preobrata do plebiscita.

Rado se naglaša, da nas je preobrat l. 1918, ki smo ga sicer težko pričakovali, zadel vendar nepripravljene, ker je bušnil po splošnem računu prezgodaj v svet. Res! Jaz pa še pristavljam, da bi nas bil zalotil preobrat leta 1920. istotako nepripravljene in danes tudi.

Naši vodilni politiki niso bili pred preobratom z našimi oficirji v prav nikakem stiku. Menda tudi sploh ni bilo nobene organizacije za primer preobrata in nobenega izdelanega fiksnega programa, kakor so ga imeli Čehi. In ako je eksistiral tak program za nas, ni v pravem trenutku nihče mislil na njegovo izvršitev.

Veliki moment za dosego nacionalnih aspiracij je brezpogojno podlegel hrupnemu veselju, da se je Avstrija sploh zrušila. Zato je vsaka nacionalna obmejna ofenziva iz naših central popolnoma izostala. Iz Beograda, iz Ljubljane, iz Zagreba. In premišljena, krepka, a takojšnja nacionalna ofenziva enega samega dne za časa preobrata in splošne zmede, bi bila več zaledla in rešila, nego najtrša narodna reševalna borba celih stoletij v normalnih časih. A ne samo, da je izostala taka ofenziva za naše slovenske meje iz Ljubljane. Tudi navodil in nobene zveze in nobene tipalnice ni bilo od tam. Mnogo so menda res pripomogle k tej pasivnosti vešti, da nam

bodeta dala Wilson in Pariz vse, kar hočemo: Trst, Gorico, celo Koroško, celo Prekmurje in na Štajerskem makari Gradec. Na vsak način pa da pridemo vsi Slovenci pod eno streho. In vse je verovalo tem dobrodejnim pravljicam.

Tako so ostale jezikovne meje na Koroškem, Štajerskem in v Prekmurju v najhujših in obenem najodločilnejših dneh prepuščene našemu obmejnemu prebivalstvu, ki pa je zbegano vse trepetalo pred nezanimi, prihajajočimi dogodki.

V Mariboru smo začetkom oktobra l. 1918. včrtali v specialno karto s prof. dr. Kovačičem, prof. dr. Slavičem in drugimi poznavatelji obmejnih jezikovnih razmer naše maksimalne narodne zahteve za Štajersko, Koroško in Prekmurje z namenom, da od tega, kar mogoče rešimo izrabljajoč situacijo. Seveda v prvi vrsti na Štajerskem. In ta mali program nam je zadostoval, da smo mogli na Štajerskem iztrgati vladu iz rok Nemcem.

Stanje koroških Slovencev. ob preobratu je bilo posebno nevzdržno. Plutje boljševiško navdahnjenega vojaštva vseh narodnosti iz soške fronte, požig beljaškega kolodvorskega skladišča, ropanje na celovški in na drugih postajah, drzni ropi in najrazličnejša nasilja po deželi, žuganje zagrzenih Nemcev — vse to je naše Korošce, v strahu za izgubo življenja in imetja, pritisnilo prav do obupa.

Narodni sveti v Borovljah, Podkloštru, Pliberku in drugod so bili prepičla zaslomba in sami zbegani. Naranost izvrstno pa je delovala politična organizacija v Celovcu, katere vodstvo je imel v rokah vikar Smodej, namestnik mu je bil celovški odvetnik dr. Müller. Žalibog nista imela ta dva koroška stebra za eksekutivo potrebnih moči za seboj. Informacije, ki sta jih pošiljala ljubljanski vlasti in meni, pa so bile tako točne, da bi noben poizvedovalni urad ne bil mogel podajati boljšega materiala o početju in stanju koroških Nemcev.

Tako prve dni novembra je kriknilo: Pomagajte nam Korošcem! Prva sta bila omenjena dva voditelja. Potem pa je venomer jekalo: Od Obira, od Pece, od Dobrača. Najprej v Ljubljano, potem v Maribor. Deputacije, posamezniki, pisma. Jaz za koroško akcijo takrat nisem bil še dovolj močen. Pošiljal sem torej prošnjike v Ljubljano. Vsaki dan sem sam govoril

* Ponatisnjeno iz 231. številke Slovenskega naroda, z dne 11. 10. 1922

telefonično s poverjeništvom za narodno obrambo, kakor tudi z II. vojnim okrožjem in opominjal k zasedbi Koroške.

Dne 5. novembra je dospela deputacija Korošcev pod vodstvom dr. Pirlata v Ljubljano. Torej Korošci so morali sami na vlado pritisniti, da se jih je spomnila in se ganila. Na rotenje te deputacije je dobil kapt. Lavrič dne 8. novembra od predsedništva Narodne vlade povelje, da »proizvede vojaško organizacijo slovenske Koroške in dovede pokrajino v slovensko območje.«

* * *

Od poverjenika za narodno brambo je dobil še naročilo, **da naj izvede vojaško organizacijo le pod Dravo in izvzemši sodni okraj Pilberk.** —

Vojaška oblast pa je še podčrtala, da mu za to akcijo ne more dati niti enega vojaka, ker jih ima še za najnujnejšo varstveno službo premalo, naj se torej sam potrudi, da dobi moštvo, za drugo pa da se bo že poskrbelo.

Zbiranje moštva bi se imelo vršiti na samem Koroškem. Izteklo pa se je v strašni klavernosti brez vsega uspeha. Popolno, brezprimerno ravnodušje med koroškimi Slovenci. V nekaterih krajih so preplášeni naši Korošci celo očitno kazali nezaupanje in sovražen duh nasproti našim nabornim osebam. Zato je posegel Lavrič na Gorenjsko in nabral s pomočjo nadpor. Hajnricharja, Krena in drugih do 16. novembra v okoliših Škofje Loke, Jesenic in Tržiča 7 oficirjev, 58 mož, s katero peščico in 3 strojnircami je proti večeru istega dne odrinil preko Tržiča v Borovlje, ki jih je ponoči zasedel in brez boja razrožil tamkajšnjo nemško gardo.

Lavrič je delal v Borovljah in okolici na vse kriplje in nastopal samozavestno, da se je Celovec vstrasil premoči in poslal k Lavriču v Borovlje podpolk. Hülgertha in odvetnika dr. Pflanzla na pogovor. Po točnih navodilih, ki jih je bil dobil Lavrič od svojega poverjeništva v Ljubljani, je določil hočeš — nočeš s Celovčani kot demarkacijsko črto Dravo.

S to demarkacijsko črto se pa seveda komisar Smodej ni strinjal in ž njim vred sploh vsa slovenska koroška javnost ne. Iz tega je nastalo nesoglasje med koroškimi Slovenci in ljubljansko centralo in je bežal komisar Smodej v Ljubljano protestirat proti nezadostnim varnostnim odredbam in proti nezasedbi jezikovne meje.

Videlo se je torej že takoj iz početka, koliko bi bila zaledla dobra zveza Narodne vlade s koroškimi voditelji. Tudi Lavrič ni bil zadovoljen z Dravo kot demarkacijsko črto. Pa kaj naj in kam naj s 65 mož broječo četico? Da je imel vsaj 200 mož in popoln strojniški oddelek, kolikor poznam njegovo energijo in iniciativu, bi bil gotovo na lastno odgovornost in proti dobljenim navodilom zasedel Celovec in nam rešil situacijo. Takrat je bil čas za to. In ko bi bil dobil v tem času komisar Smodej Celovec v roke, bi bil postal in ostal gospodar Koroške.

Nemci so res dobili z omenjeno demarkacijsko črto nekoliko duška in so začeli v prvi vrsti misliti na odvoz bogatega materiala iz koroških skladis. Vsa poročila: od mariborskega policijskega komisarja dr. Senekoviča, komisarja Smodeja, dr. Müllerja, dr. Pirlata, gg. Oseta, Tavčarja in drugih so soglašala, da so skladisča vojaška in kolodvorska v Celovcu nabasana z živili in drugim blagom. V Beljaku pa je ležalo provianta, čevljev, oblike, perila, usnja i. dr. za soško armado za nekaj mesecev. Torej velikansi milijoni in milijoni. Pa sto in sto tovornih avtomobilov.

Discipliniranega vojaštva Nemci tiste dni še niso imeli. Policijski komisar dr. Senekovič je odšel po mojem naročilu v Celovec, Beljak in druge kraje in mi prinesel natančne podatke o številu in sestavi koroške »Volkswehr«. Ti podatki so se popolnoma ujemali s poročili, ki sem jih dobil od dr. Müllerja in komisarja Smodeja: vsega skupaj okrog 400 delmržnih pohajkovcev, ki so volili svoje komandante. Medtem je izbruhnila v Mežiški dolini pravcata anarhija. Odposlanci so prihajali k meni po pomoč zoper nemške tolpe in oborožene delavce. V sporazumu s celjsko posadko sem odredil, da gre od tam vojaški oddelek v Spodnji Dravograd.

Nadporočnik Malgaj se je sam takoj javil in s tremi oficirji, 40 možmi in štirimi strojnircami zasedel dravograjski kolodvor. Še istega dne je zavzel z delom svojih brambovcev Prevalje. Pridružil se mu je še poročnik Arnejčič s 15 možmi slovenjegraške narodne straže. Arnejčič je zasedel Guštanji, kjer je Rajko Kotnik organiziral svoje krdele. Ko je Malgaj dobil pomoč iz Celja (poročnik Mikič in 30 mož), je še postavil straže v Črni, Mežici in Libeličah. Dne 23. novembra je zasedel Pliberk in 30. novembra Velikovec s četo sto mož.

Dne 1. decembra je prišel v Velikovec k Malgaju odposlanec celovškega nemškega »Wehrausschussa«

podpolkovnik Verständig protestirat proti zasedbi Velikovca in zapretil, da naskoči mesto, če se Malgaj ne umakne. Malgaj je naglašal, da je »dobil od generala Maistra povelje, zasesti in držati ta kraj in da se ne gane od tu, pa naj pride, kar hoče.«

Res so se nato nemške čete razvrstile v smeri iz Celovca za napad. Njihova moč je bila 600 pešev, dva oklopna, 15 tovornih avtomobilov, 7 topov je ostalo ob Krki. Malgaj je imel 5 oficirjev: Ludvik, Mikič, Oset, Pavlič in Svetozar Mitrovič, dalje 100 mož in 6 strojnic.

Odločni nastop Malgaia je prisilil Verständiga, da se je po kratkem streljanju, kateremu so naše strojnice prav uspešno odgovarjale, vrnil k Malgaju kot parlamentar, telefoniral v Celovec, da se umakne, ker jugoslovanske čete komaj čakajo boja z Nemci in se res odstranil v smeri Celovca.

Dne 1. decembra smo imeli torej v rokah Pliberk, celo Mežiško dolino in Velikovec z okolico in to vse brez pomoči iz Ljubljane in brez pravih bojev.

Koroški nemški voditelji so bili zaradi teh dogodkov popolnoma pripravljeni na zasedbo Koroške, ker se je tudi splošno govorilo po Celovcu, da prihajajo črez Ljubelj Srbi in da udarim jaz preko Velikovca na Celovec.

Dne 29. novembra mi je še pisal dr. Müller: »Celovčani so pripravljeni na to, da se mesto zasede in se menda nikdo ne bo zapostavljal. Nekateri so mnenja, da so Srbi že zasedli Celovec, ker hodi g. major Lavrič vedno v spremstvu kakih šestih Srbov k pogajanju... Nemci bodo sedaj izvažali vse, kar bodo mogli!! Zato prosimo nujnosti, vse bo šlo mirno.«

Sredi teh dogodkov sem imel v Mariboru s polkovnikom Passyjem, odposlancem štajerske deželne vlade in zastopnikom graške vojaške oblasti, dogovor zaradi štajerske demarkacijske črte. V svojih zahtevah sem upošteval že zasedbo Koroške in potegnil črto tako, da bi tekla sklenjeno dalje po Koroški. Tudi zasedba te dežele je bila v pogodbi omenjena. To pogodbo so Celovčani nasproti komisarju Smodeju in kapt. Lavriču seveda spodbijali, češ da imajo Korošči samostojno poveljstvo in da niso odvisni od Gradca.

Ljubljano sem o tej pogodbi obvestil telefonično in zopet pritiskal na zasedbo Koroške in posebno Celovca. Poudaril sem, da sedaj sam z izdatnim oddelkom lahko podpiram to akcijo.

Telefonično mi je odgovorilo Poverjeništvo za narodno brambo: »Saj je vse lepo to. A tekla bi kri. Mi smo pa sedaj v demokratski državi in v demokratski državi ne sme niti ena kaplja krvi teči. Dosegli bomo vse potom pogajanj.«

In II. vojno okrožje: »Pitanje koroško nije zadača štajerskog obmejnog poveljstva (komandant tega sem bil jaz), nego jest zadača II. vojnog okružja u Ljubljani.«

Razen tega so se bali v Ljubljani, kako prehranjevati Koroško, ako je zasedeno, dasi so imeli od zanesljivih oseb poročila, kaki zakladi hrane leže tam.

Čutil sem, da mi Ljubljana ni bila naklonjena, zato tudi negativno stališče poverjenika za Narodno brambo nasproti vsem mojim predlogom. Dne 26. novembra sem namreč že dobil natančno zarisan delokrog mojega poveljstva, ki je izključeval vsak moj vpliv na Koroško, izvzemši velikovško okrajno glavarstvo.

Tudi prej sem že od Poverjeništva za narodno brambo dobil pod nos zavoljo mobilizacije, ki sem jo razgalsil na lastno roko za slovensko Štajersko. Češ, zakaj izdajam tako krvave ukaze. Da bodo že v Ljubljani vedeli, kdaj bo čas za vpoklic vojaštva in kdo da bo prehranjeval vojaštvo in kdo oblačil.

In vendar sem s to mobilizacijo rešil državi sedanje štajersko mejo.

In ko sva prišla dne 17. novembra s poverjenikom dr. Verstovškom v Ljubljano, sem bil od iste strani prav nemilostno sprejet: »Kaj pa vendar delate tam v Mariboru? To so ja operete.«

Koroški nemški voditelji pa zaradi moje pogodbe s Passyjem vendar niso vedeli, pri čem da so. Zato so v spremstvu kapt. Lavriča prišli k meni v Maribor dne 29. novembra podpolkovnik Hülgerth, dr. Pflanzl, dr. Reinlein, poslanec Gröger in še dva gospoda. Namen te deputacije: da se dogovorimo o najvažnejših točkah Maister-Passyjeve pogodbe glede na štajersko in koroško demarkacijsko črto. Vse drugo pa naj bi se obravnavalo v Ljubljani na konferenci, ki je bila zamišljena za prve dni decembra.

Lavrič se je upravičeno bal, da ne bi med tem Nemci iz Beljaka, Celovca in od drugod odvažali preko Št. Vida bogati armadni material, ki je bil gotovo toliko naš, kolikor nemški. Zato je zahteval na mariborskem sestanku zadavno kontrolo od naše strani. Predlagal sem, da pošljemo v Beljak in Ce-

lovec po 20, v Št. Vid 10 naših oficirjev za nadziranje prometa. Nemška deputacija je pristala na to s pripombo, da naj se vse podrobno določi na ljubljanski konferenci in obljubila, da se do konference ne bo nič izvažalo.

Med razgovori s Celovčani sem čutil, da so ti brez prave odporne moči. Videli so v Mariboru številno, dobro opremljeno in disciplinirano vojaštvo in red ter gotovo uvideli zadevno razliko med nami in Celovcem. Zato sem še med razgovorom govoril z Ljubljano in zopet silil k zasedbi Celovca. Odgovor je bil, da nimam jaz pogajati se zaradi Koroške z nemškimi deputacijami, da je edini poblaščenec za to kapitan Lavrič.

Po moji mobilizaciji sem bil že toliko močan, da sem imel preko potrebe vojaštva. Zato sem nameraval kljub ljubljanski negativnosti udariti na Celovec, posebno po že omenjenem dr. Müllerjevem pismu. Tedad pa je izbruhnil v mariborski delavnici in kurilnici in deloma med progovnim železniškim osebjem štrajk, ki mi je onemogočil izvršitev te namere.

Tudi pogajanja s Celovcem sem prekinil.

Od 9. do 12. decembra se je vršila v Ljubljani konferenca naših in nemških delegatov. Predsedoval je povrjenik dr. Triller. Konferenca pa ni imela uspeha zavoljo pretiranih zahtev in vsak sporazum izključuječega nastopa nemških delegatov posebno dr. Reinleina. Nemci so na Koroškem že proti koncu novembra posebno pa začetkom decembra z nervozno naglico organizirali narodne straže in zbirali proti dobrini plači vojaštvo. Do ljubljanske konference so imeli že toliko oboroženih ljudi skupaj, da so pri posvetovanjih nastopali ošabno in prevzetno.

V tem času so se tudi že začela pojavljati vsakodnevna nasilja po slovenski Koroški od strani teh nemških straž. Posebno Ziljska dolina je bila polna oboroženih nemških tolp. Nastopale so povsod prav nasilno in skrajno surovo. Naše ljudstvo je bilo vse brez glave. O kakem odporu ni govora. Saj slovenski Korošči nikdar niti mislili niso, da se bodo sami narodno osamosvojili. Jaz sem ob prevratu to popolnoma razumel in je moral razumeti vsak Slovenc, ki je poznal obupni politični položaj Korošcev in ki je le količaj pogledal v njihova zaradi stoletnega nemškega nacionalnega pritiska za vsak pokret nezmožna in otrpla srca. Zakaj pa so pravočasno klicali in zatekali se koroški slovenski voditelji v Ljubljano? Pač zato, ker so vsi naši Korošci, kmet-

sko ljudstvo in inteligenco, pričakovali rešitve edino le od tam.

Okrog 1. decembra se je Ljubljana vendar nekako otajala in se začela intenzivneje zanimati za Koroško, od koder so prihajale vedno razburljivejše vesti in je posebno II. vojno okrožje točno zasledovalo koroške dogode.

Zavoljo vedno hujših nemških izgredov ob demarkacijski črti in vedno se ponavljajočih napadov na naše prebivalstvo, je prišlo sredi decembra nekaj vojaških oddelkov iz Ljubljane in Maribora na pomoč Korošcem, tako v Rožno dolino, kakor v Velikovec in njegov okoliš. Ob demarkacijski črti so nemške puške kar same pokale. Proti Božiču so prišla zopet nova ojačenja. Nemci so se tačas čutili dovolj močne, da so začeli pripravljati večje napade. Tako so prekoračili pri Rožku Dravo in prišlo je do bojev pri Podkloštru, Št. Jakobu, Podrožici in drugod. Povsodi so se morale nemški premoči umikati naše čete. V Gorcah je bil dne 7. januarja težko ranjen kapitan Lavrič, njegov pobočnik, por. Sirnik je padel. Obenem so se pripravljali Nemci na velikopotezen napad na naše velikovske postojanke, ki so ga dne 12. januarja 1919. res izvršili, a so bili popolnoma odbiti in so prosili za premirje.

27. januarja 1919 je prišel proučevat na Štajersko in Koroško slovensko-nemške jezikovne meje ameriški podpolkovnik Milles. Mariborski in sploh štajerski Nemci ter mariborski socialni demokratje so ta dan demonstrirali pod zaščito Millesove navzočnosti proti naši državi in hoteli z močnim pučom — demonstrantov je bilo okrog 10.000 — polastiti se zopet Maribora. Vojaštvo in policija sta ta puč preprečila. Pri tem je bilo nekaj demonstrantov ubitih. Ko se je Milles odpravljal v spremstvu dr. Ehricha iz Maribora na Koroško, sem mu izrazil obžalovanje, da se je pripetil ta dogodek baš v njegovi navzočnosti. Milles je to kvitiral: »Saj to ni nič, taki slučaji se pojavljajo povsodi, kjer se ljudstvo upre vladajoči oblasti in njenim postavam.«

Zaseden je bil torej od nas Maribor, zasedena štajerska jezikovna meja in imeli smo tam oblast in moč, kar je Millesu popolnoma zadostovalo — pripoznal nas je za gospodarje.

V Parizu je nekaj tednov pozneje rekel maršal Foch odličnemu našemu dostojanstveniku: »Kaj imate zasedenega svojega ozemlja in če vlada tam red, ostane vaše.«

Iste besede mi je pisal iz Pariza glede Maribora in Štajerske dr. Kovačič in glede Prekmurja dr. Slavič. Na Koroškem pa se je Millesu po odhodu iz Štajerske pokazala druga slika. Povsod so ga sprejemali le Nemci, videl je od Velikovca dalje le nemške vojaške postojanke, Celovec v nemških rokah. Ves krvavi trud in vse stvarno dokazovanje koroškega domaćina dr. Ehrlicha je doseglo pri komisiji le pol gluha ušesa.

Milles je na osnovi vsega, kar je videl, predložil Parizu in menda tudi Wilsonu svoj referat o Koroški. Iz tega referata je vstala beseda »Klagenfurter Becken — Celovška kotlina« in iz te se je rodil plebiscit za Koroško — ker te, po božjem in človeškem pravu naše dežele nismo pravočasno zasedli. Skrčeni pregled te prve a za vse poznejše koroške dogodke odločilne dobe je torej:

1. Od preobrata do približno srede decembra 1918. niso imeli koroški Nemci nobene odporne moči, zato so v tem času naše najmanjše čete povsodi lahko vkorakale brez vsake praske. Ta situacija se od naše strani za koroško slovensko ozemlje ni izkoristila, iz česar sledi že takratna izguba velikomilionskega vojaškega materiala in vse poznejše težave in nesreče za slovensko Koroško.

2. Od približno srede decembra 1918. do 13. januarja 1919. so se pojavljali po oboroženju nemških Korošcev (zaradi naše pasivnosti) že zelo občutni napadi na naše postojanke. Pohod na Celovec in koroško slovensko jezikovno mejo sedaj že ni bil več izpeljiv brez trdih bojev.

3. 27. januarja prihod amerikanske komisije na Koroško, ki je v sledečih dneh na osnovi od nas nezasedenega slovenskega koroškega ozemlja proučevala tamkajšnjo jezikovno situacijo in potem predlagala v Parizu, da se ustvarita v Celovški kotlini coni A in B in tam izvede plebiscit.

To je konec prvega in odločilnega poglavja našega koroškega vprašanja.

In kdo je zakrivil to poglavje?

V širokem okviru: splošno in popolno nepojmovanje in nerazumevanje preobratne situacije.

V ožjem okviru, to je, od strani nekaterih za slovenske neuspehe odločilnih in odgovornih, ob preobratu pa vodilnih faktorjev:

Ozkosrčno stopicanje po starih pravnih potih v času, ko so si drugi osvobojeni narodi kovali nove paragafe, pomanjkanje vsake odločnosti za doseg maksimalnih, no, pa recimo tudi še tako minimalnih nacionalnih ciljev in bojanzen pred odgovornostjo.

Bruno Hartman

RUDOLF MAISTER-VOJANOV, SLOVENSKI GENERAL IN PESNIK, 1874 — 1974*

Na spomeniku bojevnikom za severno mejo na začetku sprehajališča v mestnem parku je kipar Drago Tršar stilizirano upodobil oglate može, drugega drugemu podobne; le enemu je nadel brke in mu v roke položil meč. Koliko je v Mariboru ljudi, ki slutijo ali vedo, da je ta stilizirani možak slovenski general in pesnik Rudolf Maister? Da je to mož, ki je pred dobrimi petinpetdesetimi leti ob razsulu avstro-ogrsko monarhije z drznostjo pravega vojščaka zagotovil Maribor in severno Slovenijo Sloveniji in Jugoslaviji? Kipar Tršar je z umetniško resnico upodobil Maistra in njegove bojevниke: v begu let, ob silnih premikih, ki spreminjajo svet tudi v njegovih najbolj oddaljenih kotih, se je Maistrovo dejanje, se je dejanje njegovih bojevnikov odmaknilo že skorajda v legendu ob še živih, častitljivih pričah, ki so ta dejanja sooblikovali.

Stoletnica rojstva Rudolfa Maistra in štiridesetletnica njegove smrti pa sta obletnici, ob katerih je prav, da se zlasti mi, ki v tem mestu živimo, ob spominu, ki ga do živega podžiga avtentični zgodovinski material, čez legendo skušamo prebiti do zgodovinske resnice. Ta je gorka, mučna, opominjajoča, pa tudi optimistična. Bilo bi prav, da bi jo spoznalo čimveč soobčanov, da bi se zavedeli korenin, iz katerih se je razrasel današnji Maribor, posredno pa tudi Slovenija. Z vsem, kar nam je bilo kasneje navrženo dobrega in hudega.

Kdorkoli se poskuša ob odkrivanju premnogih zgodovinskih silnic vmisli v položaj slovenskega častnika, ki je s še sedmimi tovariši častniki in 87 vojakiki upostavil vojaško oblast v mestu z napušljivim, do besa zagrizenim nemško nacionalnim občinskim svetom, ki se je že izjasnil za priključitev Maribora k Nemški Avstriji, v mestu, ki so se čezenj valili z italijanske fronte razbiti ostanki avstro-ogrsko armade, ta še zdaj strmi in tehta: ali je general Maister ravnal kot drzen vojščak, ki je svoje ravnanje postavil na konico meča; ali je general Maister ravnal kot tankočuten poznavalec duševnih vzgibov v ljudeh, ki jih je do tedaj stiskala avstro-ogrška uradniška in soldaška mentaliteta; ali pa je ravnal v navdihu pesnika-vojaka? Po mojem vse troje.

* Govor dr. Bruna Hartmana, ravnatelja Univerzitetne knjižnice v Mariboru ob otvoritvi istoimene razstave, dne 29. marca 1974.

Usodo Maribora so ob zlому Avstro-Ogrske poskušali krojiti na vseh koncih sveta — v Gradcu, na Dunaju, v Beogradu in Parizu, v Ženevi in Tokiu, za generalštavnimi in diplomatskimi mizami. Že so pomikali našo severno mejo do Drave, na vrh Pohorja, čez Pohorje do Vitanja in Konjiške gore pa celo do Save, pa je nekaj tednov Maistrove politične in vojaške strategije z močjo slovenske vojske vso to mednarodno računico vrglo čez meje, kakršne stoje še danes.

In ne nazadnje je bilo Maistrovo ravnanje resnično dejanje, ukrepanje namesto puhlega cincanja in vdanega čakanja, da bodo veliki zmagovalci svoja razglašena načela o pravičnosti Slovencem tudi uresničili. Če je zgodovina res učiteljica življenja, potem bodi Maistrov primer še vnaprej naše vodilo. Maribor je Maistru dolžan lep spomin ne samo zaradi neustrašnosti v prevratnih dneh, marveč zaradi njegove zanesenosti, s katero mu je želel pomoci do čimprejšnjega kulturnega vzpona. Saj je bil pobudnik živih stikov med likovno umetnostjo in ljudmi v Mariboru, saj se je z vso vnemo potegoval za razcvet mariborskega gledališča, prizadeval pa si je tudi združiti vse, ki so se v Mariboru zapisali besedni umetnosti.

V Mariboru je Maister tudi najbolj dozorel kot pesnik. Pravzaprav čudno: pesniki so bili v slovenski preteklosti zmeraj tudi glasniki prihodnosti, Maister pa je bil pesnik-vojak, ki je prihodnost zakoličil v sedanost. S tem pa je bil prednik poetov, ki so prihodnost zvezali s sedanostjo v narodnoosvobodilnem boju:

Morda je kipar Tršar umetniško res najbolj razodel Maistra v zavesti naše družbe — morda je Maister res že bolj legenda kot resnica. Toda po enem se je čez legendu naselil v slovenskega človeka — s pesmijo, za katero ta sam ne ve, da jo je napisal Maister. Poje jo, njegova je, pa se mu je porazgubilo, da jo je ustvaril človek, ki mu je ubranil tudi dom. Živeti dalje ne samo v zgodovinski resnici, pač pa tudi v legendi in v pesmi, ki jo je kdo sam zapel, je vredna stvar. Človeku, ki mu je bilo to dano v našem slovenskem svetu, smo dolžni spoštovanje in živ spomin.

Oton Župančič

NA, MOJSTER*

Na, Mojster, ki od misli ti in sanj
bilo je dčno priti do dejanj . . .
Kaj hočem jaz, ki v tega časa zmede
metati morem prazne le besede! —

Pesnik je verzom dodal: »V prijazen spomin dragemu generalu Maistru. V Ljubljani, dne 14. III. 1920«. Posvetilo je vpisal v izvod zbirke **V zarje Vidove**, ki ga je poklonil Maistru.

Župančič se je spoznal z Maistrom že pred prvo vojno in med njo; tedaj sta si kot urednik in sodelavec pri isti reviji izmenjala tudi nekaj pisem. Po Maistrovih pogumnih dejanjih ob koncu prve vojne, ko je na lastno pobudo osvobodil Maribor, rešil severno mejo od Radgone do Dravograda in se izkazal tudi v bojih za Kočevsko, je njegova cena v Župančičevih očeh zrasla in tedaj je nastalo zgornje posvetilo. Le-to zato nima v mislih Maistra pesnika in bibliofila, ampak vojaka, moža dejanj in vsebuje tudi besedno igro Maister — Mojster.

Leta 1926 je obiskala Maribor, kjer je Maister že tri leta živel v pokoju, skupina slovenskih književnikov in recitirala občinstvu Prešernove pesmi. Župančič je tedaj z Albrehtom, Finžgarjem in Vidmarjem obiskal prijatelja Maistra (glej Vidmarjev članek Iz dnevnika, Delo 5. II. 1966) in se vpisal v njegovo spominsko knjigo. General-pesnik se mu je zahvalil za obisk s temle pismom, ki je značilno za nacionalno usmerjenost obeh in je ohranjeno v Župančičevi zapuščini:

Maribor, 11. III. 1926

Ljubi Župančič!

Hvala Ti za obisk in podpis! Kar nekako svečanostno me gledajo zdaj moje knjige, kadar stopim med nje.

Veseli me, da Te je Maribor tako iskreno in toplo sprejel. Pa tudi upravičeno, kajti je gotovo, da so Tvoji mejniki (mišljen je sonet **Zemljevid** z zadnjima dvema verzoma) užgal narodno zavest ob vsej naši meji in še prav posebno navduševali moje bojevниke v borbi za Maribor, tako da imaš tudi Ti svoj delež za rešitev tega mesta. Če bi pa bili ljubljanski »ministri« v novembru I. 1918 ugodili moji zahtevi, da zasedem še Celovec, bi nesli Ti in Tvoje spremstvo iz Maribora zdaj tudi na Gosposvetsko polje slavo Prešerna. —

Kadar prideš zopet v naše mesto, me, prosim, obišči. Bog Te nam ohrani!

Pozdrav! Tvoj Maister.

* Oton Župančič: Zbrano delo IV., Ljubljana 1967, str. 348—349.

V. Bračič

CITAT IZ GOVORA OB ODKRITU DOPRSJA O. ŽUPANČIČU, BORŠTNIKOVO SREČANJE, DNE 19. 10. 1978 V SNG MARIBOR

»Za Prešerna govorimo, da je s svojim umetniškim delom postavil zgodovinski mejnik v razvoju slovenskega ljudskega občestva na poti iz ljudstva neomikanih tlačanov, v narod, sposoben kulturnega tekmovanja z ostalimi narodi Evrope. Prešerna pa je Župančič cenil nad vse, saj je zapisal: »Trubar je bil prvi, Prešeren edini ... brez njega bi bili Slovenci ostali v somraku, narod brez genija, ljudstvo brez luči ...« Ko je Župančič pred petdesetimi leti govoril mariborski mladini v tej hiši, je rekel: »**Prešerna ljubiti se pravi, ljubiti lepoto in resnico in pravico; ljubiti domovino brez šovinizma in ljubiti človeštvo in vse narode brez hlapčevstva in ponižanja! Pomnite to vi, ki vas je usoda postavila na periferijo slovenstva.**« In če ugotavljamo, da nam je Prešeren s svojo drobno knjižico Poezij utrl pot v družbo evropskih kulturnih narodov, potem moramo reči tudi to, da je Oton Župančič s svojim obširnim pesniškim opusom izredno razširil obseg slovenske lirike, jo idejno, vsebinsko, oblikovno in jezikovno obogatil ter slovensko pesem ponovno postavil med najvišje evropske in svetovne vrhove. Slovenskemu narodu je utrdil pravico stati v krogu kulturnega človeštva kot enakemu med enakimi. S tem nas je obvezal za vedno in nikoli mu ne bomo mogli biti dovolj hvaležni za genialno delo, za neminaljivo lepoto in bogastvo besede in misli, za slavo in ugled, ki ga je ustvaril našemu narodnemu občestvu.

Župančič je v mladosti precej potoval po Evropi ter si na teh potovanjih širil pesniško in obče kulturno razgledanost, hkrati pa je ob spoznavanju tujih krajev raslo v njem spoštovanje in ljubezen do domače zemlje in njenih ljudi. Svojo ožjo domovino Slovenijo je občutil kot del sebe in svoje ustvarjalne biti. Do njene preteklosti je izražal spoštovanje, za bodočnost je izkazoval strah in skrb. Svoja domorodna čustva je prečudovito izpovedal v mnogih svojih pesmih, predvsem pa v Dumi in za nas Mariborčane še posebej aktualni pesmi »Zemljevid«. V njej je preroško vprašal: »boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst? O, kaj bo z vami, vi mejniki širje, Celovec, Maribor, Gorica, Trst?« Danes vemo, da je bil njegov strah upravičen, saj je od štirih imenovanih mejnikov ostal svoboden le Maribor. Na to dejstvo opozarjam še posebej zato, ker se te dni v spominih vračamo šestdeset let nazaj, v čas bojev za severno slovensko mejo. **In danes tudi nesporno vemo, da je Maribor in okolico Slovencem ohranila peščica narodno zavednih fantov in mož na čelu s pesnikom Vojanom — generalom Maistrom, ki so zbegani in nesposobni Narodni vladi v Ljubljani navkljub s smelo oboroženo akcijo oteli ta predel slovenske zemlje. In če bi te akcije ne bilo, bi se nam danes godilo tako kot našim rojakom na Koroškem, ali še slabše, saj je bil germanizacijski pritisk na Štajerskem takrat hujši kot na Koroškem. Vemo pa tudi, da vse žrtve in prelita kri slovenskih partizanov kljub popravku meje na zahodu ni uspela vrniti treh izgubljenih mejnikov. Ostali so zunaj meja svobodne slovenske narodnostne skupnosti.«**

Dr. Vladimir Bračič, rektor Univerze v Mariboru, ob odkritju doprsja O. Župančiču, Boršnikovo srečanje, dne 19. oktobra 1978 v SNG Maribor.

Maistrov spomenik v Kamniku

IZBOR IZ ZBIRKE PESMI RUDOLFA MAISTRA „KITICA MOJIH“, MARIBOR 1929

NAPREJ*

Bratje! V Triglavu ognji gore:
žarki kresovi, krvavi plameni,
kakor silni meči ognjeni,
ki jih sami arhangli vihte.
Bratje! Naša pomlad gre iz tal,
bistra kot burja, močna ko val:
v naša domovja se je zagnala,
tmò razklala, sonce skovala,
sonce — kralja Matjaža dan.

Bratje, v sedlo, vajeti v dlan:
Drava nas zove, Jadran rjove,
vranci naj skrešejo trde podkove,
bratje — naprej!

* Ta pesem je izšla med vojno v »Straži« z naslovom
»Jugoslovanska himna« in s podpisom »Kranjc«.

GOSPOSVETSKA STRAŽA

Od Labuda do Baškega jezera
je naša straža stala.
Je včasi iz src in včasi iz pušk zapelo
in tam pri Vovbrah, tam ob kraškem bregu
je v naših vrstah rdeče zacetelo
zdaj v klasju, zdaj v božičnem snegu
za našo Gospo sveto.

A v letu dvajsetem so nam Gospo
iztrgali z lažjo
in v naših okencih so nageljci
zajokali —
iz novih cvetov pa jim vdarja vera,
da še bo Gospa sveta zvala.

MALGAJ TRKA

Ko majske ave
zapoge v guštanjske dobrave,
izgloda se iz večnih ur,
zapusča tesni svoj Šentjur
in hodi gor v koroški kraj
in trka v okenča skrivaj:
O, jaz ne spim, le čakam čas
in čakam vas,
da gremo skupaj čez Šentvid
med brate našo Zilo pit.

NAŠI MEJNIKI

Mladi! Da ste pripravljeni:
meča ne dajte nikoli iz desnice,
naše pravice nikoli iz zenice!
Vranec naj zoblje osedlan,
da se ko strela do mej zaprašite
in prevalite lažnike kamnite
ko se ukreše — vaš dan.

Bratje stražarji — pozdravljeni!

NAZAJ PA JIH NI

Jemal jih je dan in jemala jih noč,
a vriskali vsi so veseli
in z naglji po prsih, z zelenjem v rokah
Bog ve kam od nas so odpeli.

In nihče ni vprašal s kod fantje gredo,
kdo v strahu za njimi zdaj plače
in nihče ni vprašal, če vrnejo kdaj
pod ljube se strehe domače.

In nihče ni vprašal kdo križ zasadil
tam zunaj v predaljno gomilo,
če fantom tem našim veselo srce
bi v grenki samoti odbilo.

ZIMSKI VEČER

Te zebe, zlato dékle ti,
ker mrzli, beli sneg leti?

E, kaj bo nama beli sneg,
kaj mrzli gozd, ledeni breg,
v gorkoto mojo se zavij,
veselja si v srcé nali!

In piti mi ljubezni daj,
saj piti rad ti dam nazaj.

Naj le jezični, zli ljudje
za hrbotom nama govoré,

nič zlega v naju, dékle, ni,
prevare ne in ne laži.

Le čistost biva v naju dveh,
po zemlji pa se plazi greh.

ZÁVRŠKI FANTJE

Zvečer se pa závrški fantje zbero,
zbero in na Selce pojo.
Pod vrhom med sливами hramek čepi,
po poti mu gledajo okenca tri,
za tretjim, za cvetjem pa Katrca spi.
Saj spi, a se precej zbudi,
ko fantje svoj glas zaženo:
do okenca v temi poskuša,
skoz roženkravt skrito posluša,
ker mamke boji se močno.
A závrški fantje nalašč prav glasno
po trikrat na vrh mimo hramka pojo
in trikrat počasi navzdol pripoji.
Zakaj pa ti mladi bi fantje veseli
ne peli
in vriskali ne?
Saj trtica v sladke že jagode grè,
a Katrca v dvajseto leto.

GENERAL MAISTER PROTI POLITIČNI DESNICI

Na pomlad 1932, v času šestojanuarske diktature torej, je v Beogradu zavrelo v književniških krogih. Vnel se je nov spopad, ki je bil sprva videti le praska med pisci, pisateljska zadeva, v resnici pa se je raznetil v širše družbenomoralno in svetovnonazorsko opredeljevanje. Iz Beograda se je zanesel še v Zagreb, v Ljubljano, od ondod pa tudi v Maribor.

Miloš Crnjanski, pesnik, pripovednik in eseist, ki je le tri leta popred zablestel z romanom *Selitve* (1929), je ob prelому desetletij vse bolj vlekel na politično desnico. Iz njegove potopisne »Knjige o Nemčiji« (1931) je iz impresij o nemški družbi po prvi svetovni vojski vela izrazita protisovjetska, protikomunistična naravnost. Spojila se je z militaristično, »jugoslovenarsko«, svetosavsko nacionalistično misijo. Crnjanski je kot izrazit desničar I. 1934 zasnoval revijo »Ideje«, v kateri je »zastopal najmračnejše nazore tistega časa« (Velibor Gligorić).

V začetku I. 1932 je Miloš Crnjanski v beograjskem listu »Politika« pisal o tem, da ni prav, če se v Jugoslaviji izdaja toliko prevodov tuje literature, predvsem socialno angažirane. Zavzemal se je za domačo književnost, zavračal pa tujo, »socialno« literaturo, ki da je marksistična, s tem pa tudi sprednja straža komunizma. Ostrica Crnjanskega je bila uperjena zoper beograjsko založbo Nolit (okrajšava za Nova literatura), ki je bila ustanovljena I. 1929 in ki je dotedaj objavila prevode del Isaka Babelja, Jacka Londona, Sinclaira Lewisa, Uptona Sinclaira, Ericha Maria Remarqua in drugih. Crnjanski je denuncantsko potegnil vzporednice k imenu založbe — omenil je dve reviji, eno iz Beograda, drugo iz Berlina, z istim imenom in ju ožigosal za komunistični in boljševiški. Šlo je tedaj za izrazito diskvalifikacijo in denunciranje založbe, hkrati pa za zavračanje pomembnih del sočasne svetovne literature. Na ta napad je odgovoril ugledni literarni kritik in zgodovinar Milan Bogdanović, član uredniškega odbora založbe Nolit, sicer pa urednik »Srpskega književnega glasnika«. Crnjanskemu je očital, da ravna v duhu režima na oblasti. Ko je Crnjanski Bogdanoviču odgovoril še z ostrejšim političnim napadom, se je za Bogdanovića s podpisno akcijo potegnilo

25 književnikov, med njimi Gustav Krklec, Velibor Gligorić in Josip Kulundžić. Iz Slovenije so oster protest zoper Crnjanskega politično podtikanje podpisali levičarski pisci Bratko Kreft, Tone Čufar, Ivo Vuk, Fran Kozar in Vilko Ivanuša. Crnjanski je v »Politiki« 22. marca 1932 še nadalje vztrajal, da si ne da vzeti pravice, braniti domačo književnost pred tujo marksistično literaturo: »Ja žu davati otpor toj literaturi i onda, ako me svi prijatelji nazovu konfidentom.«

Zoper tako očitno politično diverzijo se je s podpisi izreklo še nadaljnjih 34 beograjskih kulturnih delavcev, pridružilo pa se jim je 43 pisateljev, likovnikov in drugih umetnikov ter urednikov iz Zagreba.

V načelnem spopadu, ali naj literaturo presojamo po omejenih nacionalističnih vrednostnih kriterijih ali pa naj veljajo vrednostni kriteriji svetovne literature, četudi so njeni ideološki temelji levičarski, se je zoper Crnjanskega in njegove režimske ovaduške prijeme izreklo tudi 44 literatov, likovnih umetnikov, režiserjev in urednikov iz Ljubljane. Že navedeni peterici so se pridružili še nadaljnji levičarsko usmerjeni pisci (n. pr. Mile Klopčič, Tone Seliškar, Angelo Cerkvenik), pa tudi nekateri pisci iz svobodomiselnih in katoliških vrst (n. pr. Oton Župančič, Josip Vidmar, France Vodnik, dr. Joža Lovrenčič). Njihovo izjavo je objavil dnevnik »Jutro« 2. aprila 1932. Šest dni zatem (8. aprila 1932) pa je »Jutro« objavilo tudi solidarnostno izjavo dvajset mariborskih kulturnih delavcev. V njej so zapisali, da »iz principijalnih razlogov najostreje obsojajo metode, ki se jih poslužuje g. Miloš Crnjanski v svoji neloyalni polemiki z urednikom 'Srpskega književnega glasnika' in biblioteke 'Nolit'«. Med podpisniki je bil tudi pesnik general Maister. S svojim podpisom je izpričal, da so mu bili tuji ozko nacionalistični umetnostni kriteriji in politično ovadušto, uperjeno zoper levičarsko naravnane umetnostne ustvarjalce.

Maistrovo možato opredelitev velja visoko oceniti zlasti zato, ker jo je kot ugledna vojaška osebnost javno oznanil v zadušljivem in nevarnem ozračju kraljeve diktature.

U OFRANU KNJIŽEVNOG RADA

Gospodin Milč Crnjanski, beogradski novinar i književnik napisac je u jednom od prošlih brojeva beogradske Politike, da je Nova Literatura, koja je svojedobno izlazila pod uredništvom Pavla Pišalyja u Beogradu, bila časopis komunističke literaturе.

I ujedno je tom zgodom isti gospodin povukao paralelu, kako je svojedobno izlazio na njemačkom jeziku u Berlinu i stoimeni časopis Nolit, koji je bio bolje već klasični literarni list.

A za poznato izdavačko preduzeće Nolit kazao je da čini kod nas stranu de fctis tičku literaturu, a preduzeće da je pokrenuo Pavle Pišaly, poslije svog zatvora, pod istim imenom, kao što je bio prije onaj časopis.

Na svršetku svih, možda za nekoga i interesantnih, izvoda nadodaje u pluralu doslovno ovako: Mi smo hteli da raspravljamo o krizi naše knjige, ali je ovo ono što je, pre svega, trebalo reći.

Kako je vrlo čudnovat o v a k a v način književnog raspravljanja, koje ne samo da nije ničim opravданo, ni uobičajeno u ostalom kulturnom svijetu, već je i teško u našim skušenim prilikama, u kojima se ne može uvijek izražavati ono, što se bi zapravo moralo izraziti, pridružujemo se mi slovenački književnici iz drugarske solidarnosti prema svim beogradskim literarnim drugovima, da o v a - k a v čudnovat postupak gospodina Miloša Crnjanskoga putem javnosti n a j o š t r i j e o s u d i m o !

Mi bi tom gospodinu i dolično odgovorili, postavivši ga na ono pravo mjesto, na koje on zapravo i pripada, ali ne činimo to iz razumljivih razloga i iz poštovanja prema postojećem Zakonu o tamponi.

Tom prilikom speliramo na ceste svoje drugove i grupe književnika, umjetnika i ostalih javnih radnika, da se našoj akciji pridruže, kako bi se sličnim čudnovatim pothvatima u budućem likvidiralo, dok je vrijedno da se radi ta gospodina Miloša Crnjanskoga upamtiti, kako bi se mogla u pravo vrijeme i po zasluzi negraditi.

Vilko Ivanuš
Kreft
Kozar

Fran Kozar
Fran
Čufar

Zgodovinski arhiv CKZKS

dokument 16	mikrofilm 1
110	52

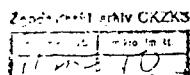
Izjava V obrambo književnega dela, ki so jo podpisali slovenski levicarski pisci Vilko Ivanuš, Bratko Kreft, Fran Kozar, Ivo Vuk in Tone Čufar.

Podpisani kulturni delavci iz Maribora iz principijalnih razlogov najostrejše obsojajo metode, ki se jih poslužuje g. Miloš Crnjanski v svoji nelojalni polemiki z urednikom "Srbskega književnega glasnika" in biblioteko "Nolit".

Izjava slovenskih kulturnih delavcev iz Maribora

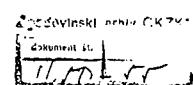
Prejeli smo:

K znani izavi slovenskih kulturnih delavcev, s katero so obsodili metode g. Milosa Crnjanskega, ki se jih je pozidal svoji nelojalni polemiki z urednikom "Srbskega književnega glasnika" in z biblioteko »Nolit«, se pridružujejo tudi podpisani kulturni delavec iz Maribora: Bož Frezija, profesor — zgodovinar — Bešković Alojz, farmacevt — književnik — Švai Ivan, profesor — Glaser Janko, raziskovalec književnik in književništvo — Golob Friderik, novinar — Golob Rudolf, šef Borze dela, književnik — Gorinsk Danilo, član Narodnega gledališča in književnik — Kostanjevec Jože, književnik — Kršlji Vladimir, profesor — Maister Rudolf, divizijski general v pokolu in književnik — Rebar Radivoj, novinar in književnik — dr. Reisman Avgust, predsednik JC, član in Ljudske knjižnice — Samec Janez, učitelj in književnik — Čupanova Milica, učiteljica in književnica — Silba Gajšev, profesor in književnik — dr. Šauder, Maks, književnik — Teply Bogoz, profesor in urednik »Cankarjeve družbe« — dr. Vavovec Franjo, novinar — dr. Žgusta Karlo, profesor.

Izjava slovenskih kulturnih delavcev iz Maribora.
Objavljena je bila v ljubljanskem dnevniku Jutro
8. aprila 1932.

(Presnetki dokumentov, ki so spravljeni v Zgodovinskem arhivu CK ZKS.)

128

NARODNOSTNO STANJE IN SLOVENSKO-NEMŠKA ETNIČNA MEJA NA ŠTAJERSKEM KOT DEJAVNIK OSVOBODITVE SEVEROVZHODNE SLOVENIJE 1918|1919*

Ko ob šestdesetletnici razbitja Avstroogrške monarhije in osvoboditve dveh tretjin Slovencev izpod tuje oblasti pristopamo kot zgodovinarji k analizi in oceni dejavnikov, ki so omogočili ta zgodovinski prelom v severovzhodni Sloveniji, moram najprej poudariti, da gre tudi pri tem — kot pri vsakem velikem zgodovinskem prelomu — za zgodovinski rezultat daljšega obdobja in ne le za vojaške dogodke v Mariboru in Štajerskem Podravju in Pomurju med 1. novembrom 1918 in 13. februarjem 1919 ter za diplomatski boj v Parizu med 12. januarjem in 29. avgustom 1919. Gotovo je bil boj borcev za severno mejo 1918/19 in tudi posebej osebni nastop in vloga Rudolfa Maistra v tem prelomu njegov bistveni sestavni del, brez katerega bi se vprašanje meje razrešilo prejkone vsaj za Dravsko dolino do vzhodno od Maribora in za znaten del Slovenskih goric drugače kakor se v resnici je. Toda kot moramo gledati v rezultatu pariške mirovne konference rezultat dotedanjega zgodovinskega razvoja in tedanjega zgodovinskega položaja, uresničenega po borchih za severno mejo, tako predstavlja tudi boj za severno mejo 1918/19 rezultat prejšnjega zgodovinskega razvoja. Posebej velja to vsaj za dve izmed treh vprašanih, ki so v avgustovski razpravi 1919 v Parizu prevagala zoper avstrijski predlog plebiscita v dravski dolini in ob Muri: le eden izmed teh momentov je bilo dejstvo, da so imeli Jugoslovani sporno področje v svojih rokah ves čas od razpada dvojne monarhije, pri čemer za francoske zagovornike slovenskega stališča pač ni bilo nepomembno, da je bilo vojaško vprašanje dokončno razrešeno 13. februarja 1919 z mariborskim sporazumom o demarkacijski črti med deželnima vladama v Ljubljani in Gradcu ob navzočnosti predstnikov francoske misije, ki so prišli iz Zagreba; v razpravi pa sta bila vsekakor precej močnejše poudarjena dva druga momenta — dejstvo, da je bil Maribor gospodarsko in intelektualno središče južne Štajerske, kar je priznavala tudi prejšnja avstrijska uprava, ki je mogla to pokrajino upravljati le iz Maribora, dalje dejstvo, da je razen v mestu Maribor po statističnih podatkih v vsej pokrajini zelo močna slovenska večina ter da imajo Slovenci znatno ve-

čino tudi posebej v mariborskem okrajinem glavarstvu, vztem kot celota z mestom vred. Trajne značilnosti pokrajine so pač prevladovale v razpravi nad dogodki zadnjega časa in prav one so bile temelj ugotovitve, da je po avstrijski strani predložena južna meja plebiscitnega ozemlja nesprejemljiva, ker je preračunana le na politični uspeh in na umeten način reže gospodarsko enoto in zajema pokrajino, kjer imajo v podeželju Slovenci absolutno večino. Ko glede na ta dejstva obravnavam narodnostno stanje v severnem delu Slovenskega Štajerskega v zvezi s postankom avstrijsko-jugoslovanske državne meje med Golico in Radgono, gre vnovič za zgodovinski rezultat, ki ga kratko izražam s tezami o bistvenih momentih, ki so omogočili Slovencem v Mariboru, Štajerskem Podravju in v Pomurju, da so se 1918 osvobodili avstrijskega gospodstva.

a) Prvi temelj, ki je pomenil zavoro germanizacijskega pritiska v dravski dolini do Maribora — kot neke vrste dopolnitve ureditve mariborskega okrožja (krešije) kot slovenskega okrožja Štajerskega iz let 1849/1850 — je bila preureditev lavantinske škofije v slovensko škofijo na Štajerskem (o tem bom še govoril) in s tem skladna sprememba njene severne meje; prenos sedeža škofije s takšnim značajem leta 1859 v Maribor pa je postavil v mesto pomembno deželno cerkveno inštitucijo s slovenskim značajem in je z njenim dijaškim domom (glede na potrebno jezikovno znanje duhovštine v takšni škofiji) okreplil slovenstvo tudi med srednješolci; tega temelja ni mogoče ločiti od osebnega deleža škofa Antona Martina Slomška.

b) Hitra rešitev vprašanja Maribora in dravske doline s prevzemom oblasti s pomočjo organizirane vojaške sile novembra 1918 je bila mogoča le po zaslugu »predvojne politične akcije« (F. Baš), slovenskega narodnopolitičnega prebujanja od šestdesetih let 19. stoletja naprej (taboril!), slovenske politične organizacije (ne glede na njene različne svetovnonazorske koncepte) od konca 19. stoletja naprej in vnovič razgibanega političnega življenja v zvezi z deklaracijskim gibanjem in z vsemi komponentami socialnega in političnega nezadovoljstva z oblastjo stare države,

* Ponatisnjeno iz Zgodovinskega časopisa 1979 z dovoljenjem uredništva.

ki so se uveljavljale — posebej po Oktobru 1917 — v zadnjem letu vojne.

c) Glede na pomen Maribora v tem prostoru in glede na germanizacijske procese, pritisk vsenemškega gibanja med meščanstvom ter vpliv nemško-avstrijske usmerjenosti nemške socialdemokratske organizacije delavstva v tem mestu je bila oborožena akcija pod Maistrovim vodstvom ob podpori štajerskega naravnega sveta in liberalnih denarnih sredstev — brez dvoma bistven dogodkovni element osvoboditve Slovencev v tem prostoru.

d) Drugi bistveni dogodkovnozgodovinski dejavnik pa je bilo seveda tudi poseganje francoske — pa tudi angleške diplomacije — v vprašanje jugoslovanskoavstrijske meje na pariški mirovni konferenci 1919; tega pa vnovič ni mogoče odsekati od narodnostne strukture tega prostora, temelja slovenskih zahtev za razmejitve Avstrije in Jugoslavije.

Te teze so hkrati utemeljitev potrebe, da se ob vprašanju slovensko-nemške etnične meje na Štajerskem kot dejavnika razrešitve narodnostnega vprašanja ob prevratu vendarle moramo ozreti na postanek tedanjega stanja vsaj od srede 19. stoletja naprej. Težišče mojega referata bo na etničnem položaju ob obeh prelomnicah (ob vprašanju meje med lavantinsko in sekovsko škofijo v petdesetih letih prejšnjega stoletja ter ob istem vprašanju v I. 1918/19) obenem s kratko analizo vzrokov za spremembe v vmesnem obdobju v obmejnem ozemljiju Podravja in Pomurja; prikaz statističnih podatkov posebej od 1880 do 1910 in za njihovo vrednotenje je predmet posebnega referata, tako da se bom v tem pogledu omejil z ene strani le na nekaj sintetičnih momentov, ki so mi pri drugem pač nujni okvir, z druge strani pa bom upošteval razmerje rezultatov štetja 1910 do različnih predlogov razmejitve na pariški konferenci 1919. Poleg statističnih virov in opisov etnične meje pa uporabljam doslej malo uporabljene ali neuporabljene vire o tem vprašanju iz arhiva lavantinske škofije v zvezi z vprašanjem razmejitve s sekovsko škofijo (1854—1858) ter zlasti iz Kovačičevega fonda v Pokrajinskem arhivu v Mariboru v zvezi s pripravljanjem jugoslovenske zahteve in različnih elaboratov ob različnih možnostih in predlogih na mirovni konferenci ter ob delu razmejitvene komisije I. 1920. Na to sem položil težišče tudi zaradi dejstva, da je bilo vprašanje etnične meje in etničnega položaja na slovenskem Štajerskem v prvih desetletjih našega stoletja po statističnih virih

(objavljenih in neobjavljenih) v nemški¹ in slovenski² statistični, geografski in zgodovinski literaturi dovolj pogosto obravnavano in vzeto na sploh ne ponuja več posebno pomembnih odprtih vprašanj.

1. Etnična vprašanja ob preureeditvi lavantinske škofije v slovensko škofijo na Štajerskem. — Vprašanje sedeža lavantinske škofije in njenega obsega je bilo sicer postavljeno že ob in po jožefinski reorganizaciji škofij (izvršeni glede lavantinske škofije I. 1789). Štajerska in Koroška sta bili tedaj razdeljeni med štiri škofije: na zgornjem Štajerskem je nastala nova in sorazmerno majhna (1850 po cerkvenem štetju 186.997 duš) leobenska škofija; bruško, graško in mariborsko okrožje je zajemala sekovska škofija (1850 po cerkvenem štetju 662.972 duš), beljaško in celovško okrožje krška (1850 z 225.561 dušami), velikovško okrožje na Koroškem (1850 88.381 duš) in celjsko okrožje na Štajerskem (1850 235.741 duš) lavantinska škofija (skupaj 1850 po cerkvenem štetju 324.122 duš). Od načrtov za to reorganizacijo do srede 19. stoletja so razpravljali o lavantinski škofiji (zaradi jedru škofije oddaljenega sedeža škofije, ki je bil v nemškem delu škofije, čeprav je imel ta le 3 dekanije proti 17 dekanjam s slovenskim prebivalstvom, ter zaradi težav ob uporabi koroških duhovnikov v štajerskem delu škofije³ kar štirikrat (1785—1789, 1804—1807, 1810 in 1822—1832). Toda le ce-

¹ Iz zelo obsežne literature navajam v tej in naslednji opombi le nekaj temeljnih del, ki se nanašajo posebej na Štajersko: R. Pfaundler, Die nationalen Verhältnisse in Steiermark am Ausgänge des 19. Jahrh., Stat. Monatschr. N.F. XI, 1906, in isti, Die Grundlagen der nationalen Bevölkerungsentwicklung Steiermarks, isto XII, 1907; G. Werner, Sprache und Volkstum in der Untersteiermark, Stuttgart 1935.

² A. Beg, Slovensko-nemška meja na Štajerskem, Ljubljana 1905; J. Mačkovšek, Statistika Slovencev, v knjigi L. Niederle, Slovanski svet, Gorica 1911, 245—260; Fr. Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od srede XVIII. st. do današnjih dni, Ljubljana 1936, in isti, Nemci na Slovenskem, Sodobnost 6, 1938, 483—497 (podrobna navedba lit. in statističnih publikacij v Zwitterjevi knjigi ter pri A. Melik, Slovenija I/2, 1936; nekatere publikacije navajam še pozneje).

³ Fr. Kovačič, Zgodovina Lavantinske škofije, Maribor 1928, 353-355, 357 sl., 374-385; isti, Anton Martin Slomšek, II, Celje 1935, 84-99; isti, Nameravani škofijski sedež v Ptuju, ČZN 28, 1933, 200-207 (v cesarjevem dekreту 1804 se trdi, da v mariborskem okrožju »fast durchaus die windische Sprache herrschet«, celjsko pa da je popolnoma slovensko); M. Klun, Fürstbischof Anton Martin Slomšek in Kärnten, Klagenfurt 1969, 179-184; Škofijski arhiv Maribor (poslej ŠAM), Slomšek XXI A, št. 6 (Tharnoczyjeva spomenica v konceptu in čistopisu).

sarjev odlok iz l. 1804, ko je bila leobenska škofija po smrti prejšnjega škofa (1800) izročena v upravo sekovskemu škofu poleg njegove škofije, naj bi se »škofija Leoben opustila in bi se vsa ta cerkveno-upravna enota združila s sekovsko, mariborsko okrožje izročilo lavantinskemu škofu, čigar sedež naj bi se prestavil iz Št. Andraža v Maribor, Celje, Slovensko Bistrico ali Ptuj, in župnije, ki jih ima ta škof pod svojim vodstvom na Koroškem, naj se odstopijo krškemu škofu«, je podoben l. 1858 izvedeni reorganizaciji, enako kot ena izmed petih možnosti, o katerih se je razpravljalo po l. 1825, medtem ko bi bila po načrtu iz l. 1810 in po štirih možnostih iz l. 1825 lavantinska škofija odpravljena, le po eni izmed njih bi bilo celjsko okrožje pridruženo ljubljanski škofiji, po ostalih ali krški ali sekovski, po treh izmed teh možnosti bi ostalo ločeno od mariborskega okrožja. L. 1832 je bilo razpravljanje presekano s cesarjevo odločbo, naj vse ostane pri starem.

Medtem ko so izhajale vse te razprave zgolj iz cerkvenoupravnih vprašanj (glede na različne velikosti škofij, prometne težave, težave pri stikih s političnimi oblastmi in razlike med političnimi in cerkvenimi upravnimi enotami), pa poglavito izhodišče spomenice salzburškega nadškofa Maksimilijana Tarnoczyja — sestavljene v sporazumu z lavantinskim škofom Antonom Martinom Slomškom (»Fürstbischof Anton Martin Slomschek hat mir nicht nur seine volle Zustimmung, sondern auch den dringenden Wunsch erklärt, daß endlich in dieser Weise dem schreienden Bedürfnisse abgeholfen werde«), v čemer je nadškof gledal »temeljni pogoj« za uresničenje načrta — ki je l. 1853 vnovič sprožila reorganizacijo lavantinske škofije, ni bilo več le cerkvenoupravno, marveč predvsem jezikovno-narodnostno. V nekem smislu je bil to rezultat slovenskega političnega gibanja l. 1848/49, se pravi slovenskega mariborskega okrožja, ki je kot edini rezultat zahtev po upravni ločitvi slovenskega od nemškega ozemlja (oz. po Zedinjeni Sloveniji) ter načrtov o rešitvi narodnostnega vprašanja v habsburški monarhiji v odboru za pripravljanje ustave od 1850 do 1859 združevalo skoraj vse slovensko ozemlje na Štajerskem.⁴ Severna meja tega okrožja se je razlikovala od današnje jugoslovansko-avstrijske državne meje (če pustimo ob strani malenkostno razliko jugovzhodno od Radgone med nekdanjo in današnjo

⁴ Že v ustavnem načrtu ustavnega odbora v Kromeriju; cesarjeva odločba jeseni 1849, izvedeno 1850.

glavno strugo Mure brez prebivalcev) na štirih točkah: k mariborskemu okrožju je spadala občina Sobot (župnija Sv. Jakob) ob štajersko-koroški deželni meji, h graškemu okrožju pa so spadali Gornja in Spodnja Kapla južno od Arveža, del katastrske občine Veliki Boč južno od Lučan ter del Slovenskih goric z Apaškim poljem južno od Mure od Sladke gore do Litvercev in Plitvičkega vrha; ta meja se je tudi po odpravi mariborskega okrožja (1859) ohranila kot meja med »slovenskimi« okrajnimi glavarstvi (oz. sodnimi okraji) na jugu in »nemškimi« na severu do konca monarhije. V bistvu je to meja med slovenškim in nemškim ozemljem na Štajerskem, kot je včrtana že l. 1792 na Kindermannovem zemljevidu tedanjega mariborskega okrožja,⁵ z nekaterimi razlikami (Sobota, Ceršak ob Muri), ki jih je pokazalo Czörnigovo štetje l. 1846.⁶ Zveza s tem stanjem je dokumentirana tudi neposredno, ne le z vprašanjem »marposke duhovšne« na Slomška, ali bi mu »ne bilo po volji jih v našo (= svojo) skerb prevzeti«,⁷ marveč tudi s sporočilom okrožnega glavarja novega mariborskega okrožja Vincenca Ritscha l. 1850 (8. V.), da je splošna želja štajerskih Slovencev, ki spadajo v Podravju v sekovsko škofijo, da bi tudi oni dobili Slomška za svojega škofa in da bi se škofijski sedež prestavil mednje; mnenju je pritegovač tudi glavar sam.⁸ Podobne želje so se v istem času kazale tudi med Celjani.⁹

Novo izhodišče vprašanja ureditve škofij se zelo jasno kaže tudi v spomenici salzburškega nadškofa, ki je po posredništvu štajerskega namestništva pred vladu vnovič postavila to vprašanje. Predlog so sestavljale štiri točke, in sicer:

1. Škofija Leoben naj se odpravi in škofijsko področje trajno združi s sekovsko.
2. Sekovska škofija naj obsegata sedanji okrožji Građec in Bruck in naj prepusti svoj del v okrožju Maribor lavantinski škofiji.

⁵ Podatki niso zanesljivi — tako ima karta Apače in Žepovce za Slovenske, Lučane s Klanci, Pesnico, Gradiščem in Kaplo za nemške, enako tudi Radvanje in Mlake pod Soboto; nad Mariborom teče meja med Špijlem in Šentiljem, na nemški strani so tudi Ceršaki in Sladka gora.

⁶ K. Czörnig, Ethnographische Karte der österreichisch-ungarischen Monarchie, 1855; B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda V, Ljubljana 1974, 264-265, 270-275.

⁷ Slomškovo pismo Vodušku 2. VI. 1848, AZN I, 1930-1932, 189; prim. F. Illešič, Korespondenca dr. Josipa Muršca, ZMS VI, 1904, 161, 163; ZMS VII, 1905, 4, 65.

⁸ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 2.

⁹ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 3.

3. Lavantinsko škofijo naj sestavlja bogato oblikovano mariborsko okrožje, s tem da odstopi koroški del dieceže Krki.

4. Škofija Krka naj zajema vso Koroško.¹⁰

Eden izmed namenov je bil seveda tudi doseči vsaj večje ravnotežje pri razdelitvi vernikov med škofijski (pri sekovski zmanjšanje od 832.382 na 662.972, pri lavantinski in krški pa povečanje od 324.122 na 405.151 oz. od 225.561 na 313.942) ter lažje stike z ustreznimi političnimi oblastmi v Gradcu, Mariboru in Celovcu (kar je veljalo zlasti za lavantinsko škofijo s sedežem v odročnem Št. Andražu ter ozemljem v dveh različnih deželah). Toda zagovor svojega predloga začenja nadškof le z vprašanjem, ali ne bi bilo mogoče olajšati težav pri postavljanju škofov, ki nastajajo v krški, lavantinski in sekovski škofiji, ker je pri jožefinski reorganizaciji »dobila vsaka od teh škofij pomembno število vernikov slovenskega naroda«, spričo česar bi bilo treba za škofa »dati vsaki moža, ki je poleg nemškega povsem sposoben tudi slovenskega jezika«, čeprav se je to načelo v zadnjih letih včasih žrtvovalo drugim vzrokom, »čeprav je slovenske škofije ta pomanjkljivost globoko prizadela« in čeprav je postala v sedanjih časih še pomembnejša. »Narodna zavest se je živahno zbudila in zahtevala toliko bolj naklonjeno upoštevanje, čim mirneje se ohranja v zakonskih okvirih. Visoka c. k. državna uprava je upoštevala tozadevne upravičene želje različnih narodnosti in se je prav pri arondiranju okrožij Štajerske naklonjeno ozirala na to okoliščino. Vsakokratni salzburški nadškof bi se moral torej po pravici batiti, da vernike slovenskega jezika občutno prizadene, če ne bi hotel upoštevati njihove želje, da tudi oni slišijo božjo besedo iz ust svojega škofa in da mu morejo svoje težave osebno zaupno predložiti. »Potrebnost upoštevanja narodnostnih in jezikovnih razlik« pri cerkveni ureditvi kot tudi »dolgo vzdrževane želje (velikega in lepega dela sekovske škofije), ki si že desetletja želi nadpastirja, ki razume deželni jezik in upošteva narodne interese« (»Izvor, jezik, politična uprava povezujejo ta del sekovske dieceze kar najtesneje s štajerskim delom lavantinske dieceze«), se poudarja v spomenici še večkrat, vse z očitnim ciljem, spremeniti lavantinsko škofijo v škofijo za slovenski del Štajerskega.¹¹

¹⁰ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 6, str. 8.

¹¹ ŠAM, isti akt, str. 9, 10-11, 16 (ob obravnavanju nalog nadškofa in položaja v sekovski škofiji).

Mejo med graškim in mariborskim okrožjem sta imela očitno oba predlagatelja (formalno le Tarnoczy, dejansko tudi Slomšek, ki je bil z nadškofom o predlogu vnaprej dogovorjen) za narodnostno mejo med Slovenci in Nemci na Štajerskem. Tudi za Slomška je razvidno iz več njegovih aktov in z druge strani iz njegovega poznejšega drugačnega nastopa, da je po njegovem mnenju ta meja zadovoljevala slovenske potrebe (dobesedno naj navedem le njegovo uradno izjavo, s katero je v soglasju s kapitljem 12. decembra 1856 izrekel soglasje s predlogom: »cupo ac perlibenter assentio ut parochiae ac curiae in Styria inferiori in **moderno circulo Marburgensi** sitae usquemodo ad diozesim Secoviensem pertinentes . . . ad Episcopatum Lavantinum transferantur«), ne da bi do 1858 kadarkoli izrazil predlog po pri-družitvi kakšne župnije graškega okrožja.¹² Tako je popis župnij, ki naj bi se izročile lavantinski škofiji s strani sekovske (vsega 10 dekanij) glede župnij ob novi meji proti sekovski škofiji povsem v skladu z obstoječo mejo med okrožji (to so Sv. Jakob pri Soboti, Pernica, Sv. Jernej, Radlje, Remšnik, Brezno, Sv. Ožbalt, Selca ob Dravi, Sv. Jurij, Svečina, Šentilj, Jarenina, Sv. Jurij v Slovenskih goricah, Sv. Ana na Krempergu (del župnije s sedežem), Sv. Benedikt, Negova, Sv. Peter pri Zgornji Radgoni).¹³ Kozlerjeva karta slovenskega ozemlja pač tedaj še ni izšla in čeprav nam je po korespondencah znano, da se je Kozler obrnil pri opisu drugačne narodnosti meje na Štajerskem tudi na nekaj duhovnikov sekovske škofije (gradivo samo se nam žal v Kozlerjevi zapuščini ni ohranilo),¹⁴ vendar do Slomška kakršnikoli podatki te vrste očitno niso prišli. Že dve leti poprej je pripravljenost mariborskega mesta in meščanov za prevzem velikega dela stroškov s pripravljanjem zgradb za novi sedež škofije pomagala do Slomškove odločitve, naj se sedež prenese v Maribor in ne v Celje (uradno sporočilo štajerskemu namestništvu v Gradcu 18. X. 1854);¹⁵ že 9. januarja 1855 se je mariborski župan zahvalil Slomšku za njegovo pripravljenost na žrtve »za dobro stvar Maribora in Slovencev (für die gute Sache . . . Marburgs und der Slovenen).¹⁶ Župnika Pichler in

¹² ŠAM, Slomšek XXI A, št. 42 in 43 (prim. še 12, 17, 62, 66).

¹³ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 44.

¹⁴ V. Bohinec, Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja, Ljubljana 1975 (s starejšo literaturo); Fr. Ilešič, ZMS VII, 1905, 70-71, 73-75.

¹⁵ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 17 (o tem je zelo bogata dokumentacija v vsem fondu o »prenosu škofijskega sedeža«).

¹⁶ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 20.

Glaser (prvi iz Maribora, drugi iz Kamnice) sta se obrnila s posebno »Promemorio« (tiskana 2. III. 1858) na slovenske duhovnike v sekovski škofiji, ki jih pozivata k sodelovanju pri morebitnih stroških, zvezanih z zadnjo fazo izvršitve reorganizacije lavantinske škofije v opisanem smislu; tu govorita o novi lavantinski kot o »slovenski škofiji«, o tem, da bo s pridružitvijo »slovenskega dela (sekovske) škofije« združen »slovenski del Štajerskega pod eno pastirsko palico«, čeprav je iz promemorije razvidno tudi to, da gre za območje mariborskega okrožja.¹⁷

Prav ta akt je zelo hitro izval odmeve, ki so pomemben vir za potek narodnostne meje v južnem delu tedanjega graškega okrožja. že 22. marca 1858 je župnik na Gomilici (Gamlitz) Ignac Kuckenschinigg poslal Marku Glaserju za Slomška »Memorandum in Betreff der neuen Diözesen-Regulierung des Bisthums Seggau und Lavant« (datiran že 16. III. 1858). V njem dokazuje, da je severno od meje med okrožjem že 12 župnij ali »lokali«, ki potrebujejo zaradi povsem ali delno slovenskega prebivalstva slovenščine sposobne duhovnike, kakršnih vnaprej sekovska škofija ne bo imela in bi jih bilo zaradi tega potrebno pridružiti lavantinski škofiji.¹⁸ V župniji Apače je 3000 Nemcev (v 10 nemških in 1 mešanem kraju) ter 1000 Slovencev v 4 povsem slovenskih in 1 mešanem kraju (v cerkvi je enkrat mesečno slovenska pridiga, vsako nedeljo slovenski evangelij, ob postu in poleti slovenski krščanski nauk); pri Mariji Snežni (1168 duš) je »daleč največji del« farnov slovenski (dušno pastirstvo in pridige skoraj samo slovenski; to oceno potrjujejo tri prošnje farnov med 1859 in 1870 za pridružitev župnije lavantinski škofiji, kar so — do 1918 med spornimi župnijami le oni — 1. VI. 1870 vendorle dosegli¹⁹); Špilje (Spielfeld, 1070 duš) je »pretežno slovensko« in slovenščina prevladuje tudi v dušnem pastirstvu; v Gomilici (Gamlitz, 3800 duš), ki je bila »pred malo desetletji že povsem slovenska«, so le slovenščine sposobni Slovenci, raztreseni v 11 krajih, »znan del« prebivalstva (enkrat na mesec je slovenska pridiga, vsako nedeljo slovenski krščanski nauk, spovednica »zelo močno slovenska«); v Lučanah (Leutschach, 4512 duš) se govorí nemško v trgu (čeprav znajo vsi tudi slovensko) in deloma v dveh manjših krajih, v vseh drugih krajih, ki imajo štiri petine prebivalstva župnije, pa le slovensko (vsako nedeljo

ena nemška in ena slovenska pridiga, toda krščanski nauk in šola sta le nemška); Sv. Duh na Ostem vrhu (1062 duš) in Kapla (1363 duš) sta povsem slovenska (prav tako tudi bogoslužje); pri župnijah Arnfels (3047), Wies (3573) in Eibiswald (4451) je slovenska služinčad in dinarji (zato so včasih slovenske pridige, zlasti ob žegnanjih, slovenščina je duhovniku potrebna tudi za spovedovanje; zaradi tega v vseh treh župnijah kličejo včasih na pomoč slovenske duhovnike); pač pa je v navadi le slovensko bogoslužje v eibiswaldski podružnici Sv. Antona na severnem pobočju Kozjaka ter vzhodno od Sobote v lokalijah Sv. Lovrenz (St. Lorenzen, 600 duš) in Sv. Ožbold (St. Oswald, 1009 duš).

Kot cerkveno mejo med škofijami je predlagal avtor spomenice od Radgone do Špilja Muro (čeprav je na levem bregu reke pri Radgoni že »pet velikih slovenskih občin«, a zanje je slovensko bogoslužje v predmestni cerkvi sv. Petra), med Špiljem in Soboto pa črto, ki bi zajela vse naštete župnije in cerkve, toda etnična meja po teh podatkih vsekakor ni tekla po isti črti: vzhodno od Radgone je na levem bregu Mure zajemala pet slovenskih občin (enako kot po statistiki med 1880 in 1910), delila apaško župnijo v večji nemški del (pač v ravnini ob Muri) in manjšega slovenskega (na obrobju Slovenskih goric), pač pa je med Muro in Soboto zajemala še Špilje, Gomilico, tekla med Lučanami in Arvežem in zajela že Sv. Antona, Sv. Lovrenca in Sv. Ožbolda (hribovski rob župnije v Eibiswaldu). To je skoraj natanko takšna meja, kot jo je ugotovil Peter Kozler²⁰ (razlika je le v tem, da Kozler zajema tudi Arvež, izpušča pa Sv. Ožbolda) in podobno Šuman²¹ (le da gre z mejo na levi breg Mure med Cmurekom in Špiljem).

Nekatere med temi podatki potrjujejo še drugi dopisi, ki so nastali v istem času. Arveški župnik Kurnik je pisal 19. marca 1858 Marku Glaserju, da je »nemogoče, da bi kdaj nemški duhovniki mogli delovati v Lučnah«.²² Župnik Anton Sernez pri Sv. Ani na Krempergu je 5. junija 1858 (ali že 1857?) predlagal kot mejo med škofijama Muro vzhodno od Špilja; v svojem imenu, po pozivu župnika Eiletza pri Sv. Ani ter po želji »duhovštine iz Apač in ljudstva« je škofu poročal, da sta »Sv. Ana in Marija

¹⁷ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 69 (koncept) in 73 (tisk).

¹⁸ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 83.

¹⁹ Fr. Kovačič, Zgodovina Lav. škofije, 1928, 382.

²⁰ P. Kozler, Kratki slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskega kraljestva in Štajerskega vojvodstva, Dunaj 1854, XXI, in Zemljovid slovenske dežele in pokrajin, Dunaj 1853.

²¹ J. Šuman, Slovenski Štajer I, Ljubljana 1868, 8-12; M. Pleteršnik, v Slovanstvo, Prvi del, Ljubljana 1873, 152.

²² Fr. Kovačič, n.d., 381.

Snežna povsem, Apače pa deloma slovenske«; od mariborskega okrožja so te župnije ločene šele od I. 1849 naprej, župnija pri Sv. Ani je z okrožno mejo celo presekana (300 hiš v mariborskem, 249 v graškem okrožju) in spada glede na sedež župnije v mariborsko dekanijo Sv. Lenart.²³ Sami pa so posegli v to vprašanje župljani Šmilja in prosili dekana v Jarenini za pridružitev lavantinski škofiji, ker da so Slovenci; podobno prošnjo so poslali tudi prebivalci petih občin vzhodno od Radgone (Potrna, Žetinci, Dedonci, Zenkovci in Slovenska Gorica).²⁴

Ta opozorila so — ob sodelovanju Marka Glaserja — nagnila Slomška k spremembji njegovega stališča o meji med škofijama. Ko se je proti koncu leta pripravljala pogodba o razmejitvi lavantinske in sekovske škofije, je v lastnorocnem konceptu predlagal sledečo razmejitev (8. X. 1858): ker »a) niti politična podlaga niti jezik ne moreta dati trdne in trajne meje obeh diecez, se določa kot meja reka Mura od takoimenovanega otoka (od mesta Radgone) do inclusive župnije Ernovž (Ehrenhausen),²⁵ tako da vsa dušopastirska središča, občine in hiše na desnem bregu Mure spadajo k lavantinski diecezi, in ona na levem bregu Mure sekovski diecezi. — b) Od župnije Ernovž proti zahodu se postavi kot podlaga za mejo diecez jezik, v katerem se opravlajo govorji pri božji službi, tako da spadajo vse one dušopastirske postojanke, v katerih se sedaj pridiga in poučuje krščanski nauk izključno le v nemškem jeziku, v sekovsko diecezo, nasprotno pa one dušopastirske postojanke, v katerih se sedaj podeljuje cerkveni krščanski pouk čisto slovensko ali v nemškem in slovenskem jeziku, v lavantinsko diecezo. — c) Stvar obeh ordinarijatov Sekava in Lavanta bo, da izvedeta spremembe farne pripadnosti posameznih občin ali hiš, ki bi morda izhajale iz te določitve meje, kot tudi da poravnata spore, ki bi morebiti nastali, ali pa ju predložita v odločitev ekskutorju arondacijske buli«.²⁶ To stališče je utemeljeval tudi v posebnem dodatku h konceptu pogodbe. Opira se največ na stališča Kuckenschiniggove spomenice; koncept tega spisa je pisani z drugo

²³ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 92.

²⁴ Fr. Kovačič, n.d., 381 (teh aktov ni v Slomškovem fondu ŠAM).

²⁵ Kuckenschinigg Ernovža ne šteje za slovenskega, čeprav omenja v kraju slovensko služinčad in da je zaradi tega »neredko potrebljeno slovensko pastoriranje«; predlaga pa njegovo vključitev v lavantinsko škofijo predvsem zaradi naravnježe meje.

²⁶ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 109.

(Glaserjevo?) roko, nekoliko skrajšano končno besedilo pa je napisal Slomšek sam.²⁷

Toda na sestanku nadškofa ter krškega in lavantinskega škofa (sekovski škof ni bil navzoč in dogovora ni parafiral) v Salzburgu (22. XI. 1858) je moral Slomšek popustiti in se zadovoljiti z obljubo možnosti poznejšega popravka meje: »Med sekovsko in lavantinsko diecezo naj velja politična meja graškega in mariborskega okrožja, dokler ne bo mogoče dosegči primernejšega popravka meje, in stvar obeh ordinarijev bo, da z medsebojno zamenjavo nekaterih župnij, kjer je to potrebno, popravita večje nepravilnosti«.²⁸ Sekovskemu škofu še 28. decembra, ko je predvsem glede na vse prejšnje dogovarjanje in na stališče političnih oblasti — pa tudi da se ne bi z drugačno mejo delila »mesta od dežele« — branil razmejitev škofij po okrožni meji, doseženi dogovor ni bil znan. Šele 24. januarja 1859 se zahvaljuje v novem pismu Slomšku, da je glede meje »tako velikodušno« popustil.²⁹

Pomen spremembe lavantinske škofije, izvršene že jeseni 1859, se je z ene strani pokazal v večji skrbi za slovensko dušno pastirstvo (naj opozorim na ureditev slovenskih pridig ne le v predmestni cerkvi sv. Marije, marveč tudi v mariborski mestni cerkvi sv. Alojzija že I. 1859,³⁰ ter na spor okrog slovenskega pridiganja in cerkvenega petja v Radljah od januarja do marca 1860, ki ga je presekal zoper pritožbo nekaterih trških Nemcev ordinariat z odločbo, naj se uporabljata slovenščina in nemščina v bogoslužju sorazmerno z jezikom vsega prebivalstva župnije³¹); z druge strani kažejo pomen te razmejitev šestdeset let poznejše ugotovitve pri različnih župnijah, ki so ostale v sekovski škofiji, da je zlasti v času po 1900 tudi cerkev podpirala napredujčo germanizacijo. Le v enem pogledu je cerkveni značaj nove slovenske inštitucije v Mariboru pomenil tudi zavoro slovenskemu napredku, in sicer v mestu samem: že Fr. Baš je ugotovil, da je pomen te inštitucije za Slovence podpiral na Štajerskem slogaštvo in njegov konservativni značaj dalj kot na Kranjskem in v Primorju, hromil liberalno meščansko gibanje in s tem lajšal vsaj vnanjo, politično germani-

²⁷ ŠAM, priloga pod isto številko: koncept in Slomškov čistopis; prim. tudi št. 122.

²⁸ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 116; M. Klun, n.d., 183.

²⁹ ŠAM, Slomšek XXI A, št. 117, in XXI B, št. 122.

³⁰ ŠAM, Slomšek, XXX, B, št. 112 in 117.

³¹ ŠAM, Slomšek XXX B, št. 116 (vrsta aktov od 27. I. do 26. III.)

zacijsko v spodnještajerskih mestih tudi glede Slovencev, ki so prihajali v mesto.³²

2. Pregled etničnega položaja na Štajerskem sredi 19. stoletja in razvoja do 1910. — Narodnostni položaj na ozemlju mariborskogata okrožja sredi prejšnjega stoletja je dajal temu okrožju nesporno slovenski značaj. Po štetju iz l. 1830 so predstavljali Nemci okrog 3 % prebivalstva na tem ozemlju (v tedanjem celjskem okrožju niti 0,5 % — 876, v slovenskem delu tedanjega mariborskogata okrožja največ do 5 % — gotovo pod 10.000, po Zwitterjevi oceni celo ne »mnogo več kakor v celjskem okrožju«). Po Czoernigovi statistiki 1846 je bilo v novem mariborskem okrožju tudi le 5 % Nemcov (1857 vsega 19.670 ob 361.626 Slovencih); značilno pa je, da je na Štajerskem tudi na zemljevidu, kjer je sicer podatke posploševal v nemško korist, južno od narodnostne meje označil le redke otroke širšega mešanja (okrog Lučan, Ribnice na Pohorju, Maribor s pasom do Šentilja, okrog Ptuja, Slovenske Bistrike ter Rogaške Slatine) — sicer je označil le še nemško manjšino v različnih mestih in trgih (npr. v Celju, Šoštanj, Laškem in Žalcu), ne pa v njihovi okolici.³³

Če kratko povzamemo poglavite poteze te strani razvoja štajerskih Slovencev (opiram se zlasti na rezultate Frana Zwitterja),³⁴ se pokaže med 1846 in 1910 naslednja podoba: število Slovencev v deželi je absolutno še naraščalo (1846 — 362.742; 1880 — 388.419; 1890 — 400.480; 1900 — 409.531; 1910 — 409.684), toda relativno je spričo naraščanja števila Nemcov (1846 — 640.332; 1910 — 983.252) padel njihov delež deželnega prebivalstva za preko 6 % (1846 — 36 %; 1880 — 32,74 %; 1890 — 32 %; 1900 — 31,18 %; 1910 — 29,37 %). Vzrok tega razvoja ni bil v prirodnem upadanju Slovencev, ker je bilo več desetletij konec 19. stol. celo absolutno število rojenih v slovenski tretjini dežele višje od števila novorojenec v dveh nemških tretjinah. Pač pa predstavlja Slovenska Štajerska v tem času značilno področje izseljevanja (1870—80 zajema izseljevanje 1/3 naravnega prirastka, 1880—90 polovico, 1891—1900 2/3 in 1901—10 še vedno več kot polovico). Zna-

ten del te gospodarske emigracije je usmerjen v predele nemške Štajerske, kjer pa postaja pri jezikovnih štetjih neviden, ker je prijavljen med prebivalci z nemškim občevalnim jezikom (v nemških okrajih na Štajerskem je živilo l. 1900 37.177 v slovenskih krajih rojenih prebivalcev, slovenščino kot občevalni jezik pa je pri štetju prijavila le slaba desetina, 3.697). Drugi vzrok tega razvoja pa je absolutno in relativno naraščanje prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom v slovenskem delu dežele. V mariborskem okrožju oz. v političnih glavarstvih na njegovih tleh (po 1859) je bilo razmerje med Slovenci in Nemci že 1880 379.992 : 41.378, l. 1890 390.512 : 47.855, l. 1900 398.201 : 52.716 in l. 1910 400.005 : 67.825; delež prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom je torej zrasel od 5 % l. 1846 na 14,5 % l. 1910. Pri tem naraščanju prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom pa ne gre za spremembo podeželskega prebivalstva in v zelo skromni meri za priseljence z nemškega ozemlja (prebivalcev, ki so imeli domovinsko pravico v nemških občinah Avstrije je bilo na slovenskem Štajerskem l. 1910 le nekaj pod 6000³⁵). V resnici gre za naraščanje neagrarnih jezikovnih otokov, posebej mest (prebivalstvo Maribora se je povečalo ob nespremenjenem obsegu mesta med 1846 in 1910 od 7.868 na 27.994 ljudi); približno polovica prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom je živila v treh avtonomnih mestih Maribor, Celje, Ptuj. Priseljenci, s katerimi so se mesta večala, so prihajali večinoma s slovenskega podeželja (v Mariboru je bilo 1900 55 % prebivalcev in celo 69,74 % zunaj mesta rojenih v mesto priseljenih prebivalcev iz slovenskih krajev, po domovinski pravici pa celo 70 % vseh mestnih prebivalcev); tako je naraščalo število nemškega prebivalstva s tem, da so Slovenci po rodu v novem okolju prijavljali nemški občevalni jezik, postali nekake dvoživke, ki pa so tudi pri volitvah kazali v največji meri nemško politično orientacijo. V podeželju se kaže ponekod — v manjši meri — tudi pritisk razvijajočih se kapitalističnih podjetij.

Nedvomno pa pomeni dravska dolina pri Mariboru — čeprav so vasi v hribih severno od nje ostale tudi po štetju 1910 trdno v slovenskih rokah — poseben

³² F. Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi, ČZN N.V. 3, passim, posebej izrazito 215 in 226; tezo je manj izrazito postavil že v razpravi K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem, ČZN 26, 1931, 23-88.

³³ Fr. Zwitter, Prva štajerska narodnoštarna statistika, ČZN 32, 1937, 190-193 (tudi op. 6!).

³⁴ Fr. Zwitter, Prebivalstvo, Nemci na Slovenskem (op. 2).

³⁵ Fr. Kovačič, Mariborsko vprašanje, ČZN 16, 1920, 14-27; za razvoj Maribora Fr. Baš, Maribor, ČZN 24, 1929, 143-173, in op. 32 (Baš navaja za Maribor s predmestji za l. 1849 celo le 4168 prebivalcev).

primer, zlasti zaradi vplivov neagrarnega gospodarstva (nekaterih industrijskih podjetij in lesne trgovine). Ne le da je Maribor sam v germanizacijskem smislu vplival na štetja tudi v okolici mesta (Krčevina, Pekre, Leitersberg, Pobrežje, Radvanje, Razvanje, Studenci in Tezno — skupno 2454 s slovenskim in 9902 z nemškim občevalnim jezikom), marveč je rastlo število ljudi z nemškim občevalnim jezikom tudi v okolici Radelj (Gortina, Radlje, Muta, skupaj 387 s slovenskim in 2378 z nemškim občevalnim jezikom), podobni vplivi pa so se kazali tudi pri nekaterih krajih v cmureškem okraju (zlasti Sladka gora, 41 s slovenskim in 466 z nemškim občevalnim jezikom).

Od Podjune proti vzhodu je vse do Maribora kazalo narodnostno stanje za Slovence postopno večjo stopnjo ljudi z nemškim občevalnim jezikom. V Podjuni (do današnje avstrijske državne meje) jih je bilo 15 %, v Mežiški dolini 17 %, v radeškem sodnem okraju (brez Sobote) 28 %, v mariborskem sodnem okraju (z mestom vred) 46 %. Fr. Baš je že pred dobrimi štiridesetimi leti pokazal podlage teh sprememb v gospodarstvu (le nekaj malega je temu dodal M. Zgonik v svoji Dravski dolini, kjer se je pa začuda narodnostnemu vprašanju doline skoraj v celoti izognil³⁶): v okolici Mute je utrjevala svoj položaj nemška mučka železarna (nastala sredi 19. stol.), pri Radljah prevlada tržanov v zemljiški posesti (zvezani z lesno trgovino), zlasti po polomu slovenske posojilnice konec 19. stol. in po nemškem načrtinem pritisku (s podporo Südmarke) od Eibiswalda preko Radeškega sedla proti Radljam; tudi v Šentlovrencu in Puščavi je industrija podpirala uveljavitev nemškega jezika pri štetju (446 slovensko in 793 nemško govorečih), medtem ko se je pri Fali in Rušah začel podoben pritisk šele med prvo svetovno vojno. Pri Šentilju se je slovenski politični in gospodarski dejavnosti posrečilo ustaviti nemško agrarno kolonizacijo (Südmarke), kar je bila v boju za Maribor in narodno bodočnost Podravja pred vojno po Baševem mnenju najpomembnejša zmaga. Tudi pri Sladki gori se je uveljavljala industrija, medtem ko so imele vse druge spremembe le krajevni značaj, celo pri Radgoni, kjer je gospodarski vpliv mesta in širjenja meščanske zemljiške posesti v okolici precej omajal slovenski položaj v vseh med Muro in Kučnico.

³⁶ Fr. Baš, Slovenska narodnostna meja na severovzhodu, Naši obmejni problemi, Ljubljana 1936, 19-35, in Maribor..., ČZN N.V. 3, 1967, 184-243; M. Zgonik, Dravska dolina, Maribor 1977, 123-144, 167-175.

3. Vprašanje etnične meje 1918/20 in njena vloga pri osvoboditvi slovenskega Podravja in Pomurja na Štajerskem. — Po spominskih virih se sicer poroča, da je major Maister — s pomočjo Kovačiča — že spomlad 1918 skušal opredeliti slovensko-nemško etnično mejo na Štajerskem.³⁷ Kolikor so ti spomini zanesljivi, sta se prejkone opirala predvsem na knjizico Ante Bega iz I. 1905.³⁸ in na objavo štetja iz I. 1910,³⁹ ki jo je Kovačič vsekakor podrobno proučil. Zbiranje dodatnih podatkov o vprašanju položaja ob etnični meji pa se je vendarle začelo šele po prvi seji narodnega sveta za Štajersko (28. IX. 1918), na kateri so zaupali vodstvo dela za »določitev narodne meje z ozirom na Maribor in Ptuj« Fr. Kovačiču, za posamezne dele pa so nameravali pritegniti še Ljubšo, dr. Kukovca, Vračka, Gabr. Majcna, Vida Janžekoviča in Hrena (večinoma župnike v obmejnem področju, med katerimi je bil zlasti Šentiljski župnik Evald Vračko zaslužen za odpor zoper nemško kolonizacijo v njegovem okolišu).⁴⁰ Obenem so sprejeli naslednje načelno izhodišče pri tem delu: »Zahlevamo kot sestavni del SHS vse ozemlje dosedanje kronovine Štajerske, kjer je prebivalo skozi zadnje stoletje slovensko ljudstvo brez ozira na delno vsled sistema umetno povzročeno ponemčenje navideznih jezikovnih otokov Maribora, Marenberga, Celja, Ptuja, Radgone in drugih, ki tvorijo vsled svojega značaja kot prometna središča svojega slovenskega kmečkega okoliša neločljiv del slovenske zemlje. Narodnim manjšinam se zagotovi zakonito varstvo«.⁴¹

S tem se je sprozilo Kovačičeve dopisovanje z navezenimi in še nekaterimi poznavalci (na katere so ga opozorili že omenjeni) o vprašanju položaja ob narodnostni meji z Nemci. Podatki so manj konkretni in manj zanesljivi kakor oni iz I. 1858, brez dvoma tudi zaradi povezave z vprašanjem, kje je **treba postaviti bodočo politično mejo proti Nemcem**. Ta odgovornost je na zaupnike očitno premočno pritisnila.

³⁷ L. Ude, Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, 35.

³⁸ A. Beg, Slovensko-nemška meja na Štajerskem, Ljubljana 1905; v Kovačičevi korespondenci iz I. 1918 se večkrat omenja kot najboljša podlaga za seznanjanje s potekom meje.

³⁹ Specialortsrepertorium der österreichischen Länder... auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, IV. Steiermark, Wien 1917; za primerjavo je pritegoval včasih tudi starejša štetja (zlasti 1900). Knjiga o štetju 1910 je prišla v Kovačičeve roke šele junija 1918.

⁴⁰ Pokrajinski arhiv Maribor, arhivski fond o prevratu 1918/19 (poslej PAM), Zapiski sej narodnega sveta za Štajersko, 1. seja, 28. IX. 1918.

⁴¹ Na istem mestu kot sklep razprave (str. 6-7).

Zaradi tega povzemamo iz teh pisem Kovačiču⁴² le podatke o sodobnem stanju, razporejene od Sobote do okolice Radgone, brez spominov ali argumentacije za slovensko pripadnost glede na bolj ali manj oddaljeno preteklost.

Sobota je bila že 1883 »ponemčena«, čeprav so tedaj stari ljudje še govorili slovensko in se je na patrocinij (žegnanje) »tudi takrat pridigovalo slovensko«, »zaveden Slovenec« pa je bil le eden, priženjen iz Šentjerneja (Rakfelj; le za preteklost drugače Hren). **Pernice** (utrakovistična šola, »v cerkvi še vse slovensko«) in **Sv. Jernej** (v nemški enorazrednici prevladuje slovenski učni jezik, »ker otroci niso razumeli nemško«, »v cerkvi je še vse slovensko«, le 10 pridig letno v nemščini) sta slovenska; v **Št. Lovrencu** na Kozjaku je šola nemška »in v cerkvi vlada le nemščina«; »trdo nemški« župnik ne zna slovenski, zaradi česar se »več starih mož in žena ... sedaj še spovedati ne morejo; proti severu je le »še nekaj Slovencev raztresenih v okraju Ivnik (Eibiswald) in Travnik (Weis), a ti so v veliki manjšini« (Hren). V krajih v dravski dolini je Nemcev bistveno manj, kot jih navaja šteje 1910: v Radljah niti 1/5, v Muti 1/3, v Gortini niti 50 (Hren). Za okoliš od Remšnika (nad Radljami) do Špilja so tri poročila. **Arvež** je popolnoma nemški; **Sv. Duh na Ostrem vrhu** je povsem slovenski (s slovensko šolo in bogoslužjem); **Gradišče** (Schloßberg) je delno slovensko — bolj med starejšimi kot med »mlajino« (vpliv šole v Lučnah) in isto velja za lučanski **Remšnik**; **Veliki Boč** in **Vurmat** sta slovenska kraja in enako **Kapla** (kljub nemški šoli in bogoslužju v cerkvi); trg **Lučane** so zelo ponemčene in enako **Eichberg-Trautenberg**, medtem ko v **Klancih** »doma govore vse slovenski — zunaj doma pa nemški (vzrok: cerkev, šola in Lučane)« (G. Majcen). Tudi drugo poročilo se v bistvu ujema s prvim: slovenski kraji (ali župnije) so **Sv. Duh**, **Kapla** (le 5 nemških družin, vendar močan nemški vpliv Schulvereina), in **Remšnik nad Radljami**; »z malimi izjemami« slovenska sta **Gradišče** in **Klanci**; **Kranach** je mešan, v trgu **Lučane** je slovenska služinčad (a zaradi okolice so v cerkvi na 14 dni slovenske pridige), lučanski **Remšnik** ponemčen, **Eichberg** nemški, enako kot **St. Lorenzen**, **Ivnik** in **Arvež** (Piškur). Tretje poročilo omenja le zelo

⁴² PAM, 10. X. 1918 Mavričij Teraš iz Lipnice; 11. X. Evald Vračko iz Šentilja; 16. X. Vid Janežič (brez navedbe kraja); 16. X. Rudolf Rakfelj z Bizejskega (1883 kaplan v Soboti); 20. X. Hren iz Mute; 21. X. Jakob Piškur od Sv. Duha na Ostrem vrhu; 29. X. Gabriel Majcen od Sv. Duha pri Lučnah; 18. VIII. 1919 Leopold Vozlič iz Špilja.

redke slovenske pridige (enkrat do dvakrat na leto) v **Špilju**, **Gomilici** in do 1914 v **Arvežu** ter znanje slovenščine pri starejših ljudeh tudi v **Ernovžu** in **Lučnah** ter slovenske priseljence v **Lipnici** (Janžekovič). Za črto od Špilja do Radgone je zaslužni narodni delavec Vračko kljub dvema slovenskima vasema severno od Mure pri Radgoni predlagal Muro kot »določeno, naravno mejo«; severno »so še Slovenci tu, a malo jih je zavednih«, v glavnem je »vse nemško, oziroma ponemčeno«. Enako je sodil Vozlič iz Špilja, češ da »v Ernovžu in okolici v obče imenujejo desni breg Mure 'das Windische', levi breg Mure pa 'der deutsche Boden'«. Končno je sodil glede Mure enako tudi Teraš iz Lipnice, ker »dela od Spielfelda do Radgone Mura jezikovno mejo med Slovenci in Nemci«; seveda priznava tudi nemštvo Apaške kotline, vendar pove, da se je v delu crnareške fare na desnem bregu Mure šele »sedaj ... mladina v Logatcu (Lugatz) in na Sladki gori že močno ponemčila«; v Apačah je prebivalstvo »po celi fari mešano«. Vasi Nasova, Slovenske Lešoje (sic! — Lešene) in Plitvice (sic: gotovo le skupaj s Plitvičkim vrhom, op. B. G.) so »skoraj popolnoma slovenske vasi« (Teraš). Pri Radgoni šteje Vračko za slovenski le še dve občini (pač po štetju 1910), medtem ko Teraš šteje za »popolnoma slovenske« še vseh pet in dodaja, da je »v mestu prebivalstvo mešano, seveda Slovenci niso zavedni«. Pogosto se omenja ob priznavanju napredka germanizacije v območju sekovske škofije vpliv ordinariata na odpravljanje slovenščine iz cerkve, češ »unser Bischof will es einheitlich haben in der Diözese« (Piškur), včasih tudi z odpravo slovenskih pridig po župniku I. 1914 »zaradi takozvanega srbskega mišljenja slov. duhovščine« (Teraš o Arnovžu).

Na podlagi načelnega sklepa narodnega sveta (»Jugoslaviji se priklopi vse slovensko ozemlje na Štajerskem; kot nemško ozemlje se pa ne morejo smatrati tisti kraji, ki so se ponemčili od konca 18. stoletja vsled nasilstva in krivičnega političnega sistema«), statističnih podatkov in teh poročil je izdelal Kovačič (nedatirani) predlog meje,⁴³ ki je zajemal poleg današnjega jugoslovanskega ozemlja še občino Soboto, južni del arveške župnije (brez samega Arveža!), župniji Lučane in Gomilico ter Špilje (z dodanimi krajema Belič-Wielitsch in Evič-Ewitsch); od Špilja do Farovcev pri Radgoni je predlagal za

⁴³ PAM, Nemško-slovenska meja na Štajerskem, nepodpisani tipkopis z lastnoročnimi Kovačičevimi popravki.

mejo Muro (z izrecno opombo: »železniška proga Špielfeld—Radgona ni zadosten razlog, da se slovenska meja premakne na levi brez Mure; železnica ob mejnem robu, ki ga loči od glavnega ozemlja reka, nima posebnega pomena, razen, če bi se meja pomaknila tako visoko, da bi železnica bila dovolj odmaknjena od meje, a ker so kraji levo od Mure pretežno in zavedno nemški, bi se tukaj ob robu Jugoslavije rodilo le nemško iredentstvo«). Pač pa je zajel še radgonski kot s črto od Farovcev ob Muri do Slovenske Gorce ob Kučnici, delno zaradi narodnostnih, delno zaradi gospodarsko-prometnih razlogov.

Čeprav je Fr. Kovačič pozneje poskušal zahtevo vendarle razširiti še na pas ozemlja severno od Mure med Radgonom in Špiljem, na Ernovž in Arvež (La Styrie, zaradi česar se še sedaj včasih napačno trdi, da je bila to prvotna uradna jugoslovanska zahteva na mirovni konferenci v Parizu),⁴⁴ je jugoslovanska delegacija te dodatke že sama odklonila kot narodnostno neutemeljene in je bila začetna uradna jugoslovanska uradna zahteva na mirovni konferenci skoraj enaka navedenemu prvotnemu elaboratu za štajerski pokrajinski narodni svet (nebistveno je bila razširjena le zahteva glede radgonskega kota).⁴⁵ Že ko je teritorialna komisija velesil 13. marca tretjič razpravljalna o jugoslovansko-avstrijski meji pa se je uveljavil kompromisni predlog francoskih, angleških in ameriških zastopnikov, ki je prepustil dravsko dolino Jugoslaviji, a brez Sobote, Lučanskega kota in Špilja ter z zmanjšanim radgonskim kotom.⁴⁶ Jugoslovanska zahteva je bila tako zmanjšana za ozemlje z okrog 9000 prebivalci (med njimi po štetju 1910 1573 s slovenskim občevalnim jezikom in 127 tujimi priseljenci, Prekmurci).⁴⁷ Meja, ki jo je vseboval predlog saintgermanske mirovne pogodbe in ki je z izjemo radgonskega kota (s 4208 prebivalci, med njimi 314 s slovenskim občevalnim jezikom ter 1408 priseljenci iz Prekmurja ob 2468 (59 %) z nemškim občevalnim jezikom) današnja državna meja

⁴⁴ F. Kovačič, *La Styrie*, Paris 1919; L. Ude, n.d., 123.

⁴⁵ B. Grafenauer, Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919, Plebiscitni zbornik, Ljubljana 1970, 327–328; B. Krizman — B. Hrabak, Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920, Beograd 1960, 27–37, 318, 349, 351.

⁴⁶ B. Grafenauer, Plebiscitni zbornik, 329–333, 335, 338.

⁴⁷ Po izračunu Fr. Kovačiča v nedatiranem elaboratu »Na Štajerskem odstopimo od pravtne revindikacije«, PAM (računa tudi druge izgube: koridor severno od Mure, slovenske izseljence v nemški del dežele).

med Jugoslavijo in Avstrijo,⁴⁸ je severna meja ozemlja, za katero si moramo ogledati še narodnostno sestavo prebivalstva glede na različne — zlasti poznejše — predloge o jugoslovansko avstrijski meji na Štajerskem.

Že pred to odločitvijo je po italijanskem posredovanju stala pred razpravljanjem konference avstrijska uradna zahteva, izražena najprej z zakonom dne 22. novembra 1918 o obsegu, mejah in odnosih državnega ozemlja Nemške Avstrije (na Štajerskem do grebena Pohorja od Dravograda do Pragerskega, nato mimo Makol na vzhodni greben Boča, Donačko goro in deželno mejo na Maceljskem pogorju, nato po deželni meji do Drave ter odtod skozi Slovenske gorice do Radgone), kar je bilo potrjeno z zakonom o volilnem redu za konstituanto 18. XII. 1918, ki je štel k Avstriji poleg mest Maribora in Ptuja sodne okraje Arvež, Ivnik, Marenberg-Radlje, Maribor, Cmurek, Radgono. Št. Lenart v Slovenskih goricah in kraj Gornjo Radgono; na istem stališču je bila tudi izpolnilna uredba avstrijskega državnega sveta v zvezi z zakonom 22. XI. 1918., izdana 3. I. 1919).⁴⁹ Le nebistveno obsežnejša je bila Pfaundlerjeva zahteva (marenberški sodni okraj, mariborski politični okraj z mestom, ptujski sodni okraj z mestom, gornjeradgonski sodni okraj, cmureški sodni okraj na desnem bregu Mure, radgonski sodni okraj desno od Mure in radgonski kot, del arveškega sodnega okraja).⁵⁰

Ozemlje, ki ga je zajemal južno od predložene meje Pfaundlerjev predlog, je štelo 60.000 ljudi z nemškim občevalnim jezikom (28,17 %) in 153.000 s slovenskim (71,83 %). Tudi če ne vemo vsega, kar dokazujejo podatki iste statistike o izvoru prebivalstva (po rojstvu in občinski domovinski pravici), že te številke dovolj jasno govore o resničnem narodnostnem značaju tega ozemlja, ki ga še potrjuje politično gibanje na njem.⁵¹ Uradna avstrijska zahteva je za-

⁴⁸ Po sklepu vrhovnega sveta mirovne konference 29. VIII. 1919: B. Grafenauer, Plebiscitni zbornik, 362 sl. in zemljevid 6; številke o radgonskem kotu so povzete po Kovačičevem elaboratu »Narodnostne razmere v mariborski okolici za slučaj, da se po Pfaundlerjevem načrtu potegne Jugoslaviji meja po vrhu Pohorja in po Slovenskih goricah ob dosedanji sod. okrajni meji ter se med to črto in v mirovnom traktu predloženo mejo določi plebiscit«, vsekakor iz avgusta 1919, PAM.

⁴⁹ B. Grafenauer, Plebiscitni zbornik, 301, 316 in zemljevid 1; L. Ude, n.d., 70; W. Krallert, *Atlas zur Geschichte der deutschen Ostbesiedlung*, 1958, zemljevid 21.

⁵⁰ Fr. Fr. Kovačič, ČZN 16, 1920, 26.

⁵¹ Številke po Kovačiču na navedenem mestu, a zmanjšane za prebivalce občin Gradišče in Klanci.

jemala le nebitveno manjše ozemlje, tako da je razmerje med Slovenci in Nemci na njem v bistvu isto.⁵²

Ker so glede na celotni narodnostni položaj spodnještajerskega ozemlja ob načrtu saintgermainške mirovne pogodbe ta stališča propadla, je avstrijska delegacija 6. avgusta predložila pripombe k načrtu, ki so predlagale na Štajerskem plebiscit za ozemlje dravske doline, ozko omejen mariborski okoliš, takoj imenovano »Mursko kotlino« (južni del cmureškega okraja, Apaško kotlino in radgonski kot).⁵³ Tako so (po Kovačičevem izračunu)⁵⁴ zajeli ozemlje, ki je imelo 47.416 (48,38 %) ljudi s slovenskim občevalnim jezikom (1910) in 50.585 (51,61 %) z nemškim (brez upoštevanja slovenskih prekmurskih priseljencev: z njihovim upoštevanjem bi se spremenilo razmerje na 49.514 — 49,46 % proti 50.585 — 50,53 %, še vedno z nemško večino). Po posameznih okrajih je bilo seveda to razmerje zelo neenakomerno (v marenberškem 10.390 Slovencov [72 %] proti 4.054 Nemcem ([28 %]; v arveški Kapli 1196 [98,11 %] proti 23 [2 %], v delu mariborskem z vstetim mesto 32.681 s slovenskim in 37.155 z nemškim občevalnim jezikom [46,8 % : 53,2 %], v cmureškem 2497 s slovenskim in 3361 z nemškim občevalnim jezikom [42,04 % : 56,58 %] in v radgonskem 732 s slovenskim in 5992 z nemškim občevalnim jezikom ob 2016 priseljenih prekmurskih Slovencih [brez »inozemskih« Prekmurcev 10,88 % : 89,11 %, z njimi 8,37 + 23,06 % : 68,11 %]). Če bi se omejili le na ozemlje severno od Drave, ki jo je avstrijski predlog vseboval kot mejo med različnimi plebiscitnimi območji, bi bil položaj za Slovence severno od Drave še težji (v marenberškem okraju 4250 s slovenskim in 3545 z nemškim občevalnim jezikom ([54,52 % : 45,48 %], s Kaplo vred 5446 s slovenskim in 3568 z nemškim občevalnim jezikom [60,41 % : 39,58 %] v mariborskem sodnem okraju 23.831 s slovenskim in 28.995 z nemškim občevalnim jezikom [46,8 % : 53,2 %], v cmureškem in radgonskem okraju z nespremenjenimi podatki, a skupaj nad Dravo 32.426 s slovenskim in 41.890 z nemškim občevalnim jezikom, brez priseljenih prekmurskih Slovencov [43,63 % : 56,36 %], 34.524 proti 41.890 [45,18 % : 54,82 %] z njimi).

Vprašanje obravnavam zaradi tega, ker je bil predlog z ene strani konec avgusta 1919 za Slovence

⁵² Gl. op. 49; razlika se nanaša le na ljutomerski sodni okraj.

⁵³ B. Grafenauer, Plebiscitni zbornik 358 sl. in zemljevid

⁵⁴ Fr. Kovačič, »Narodnostne razmere...«, PAM.

zelo nevaren, z druge strani pa se je še v zadnjem času — prejkone prav na podlagi tega stanja in zahtev — pojavila trditev, da je bila dosežena pariška odločitev glede dravske doline na Štajerskem ob »zanemarjanju« narodnostnega stanja, podobno kot v korist Avstrije na južnem Koroškem.⁵⁵ Očitno pa je bilo, da je nastal za Avstrijo ugodni položaj v predloženem obsegu plebiscitnega ozemlja predvsem v tem, da je bilo odrezano območje Maribora z okoliškimi občinami, na katere je mesto intenzivno vplivalo (aglomeracija s 36.187 prebivalci) prav ob meji od slovenskega ozemlja na jugu in vzhodu. Že če bi prišteli k temu prebivalstvo odrezanega mariborskega sodnega okraja, bi se povečalo število slovensko govorečih za 11.915 in nemško govorečih za 920, tako da bi bilo po štetju 1910 razmerje 59.331 (53,53 %) s slovenskim proti 51.505 (46,46 %) z nemškim občevalnim jezikom. Če so razumeli ameriški in italijanski predstavniki pod »vsem radgonskim« sodnim okrajem tudi zgornjeradgonski okraj, bi se spremenilo razmerje še za 11.629 s slovenskim in 827 z nemškim občevalnim jezikom, torej na 70.960 s slovenskim (57,55 %) in 52.332 z nemškim občevalnim jezikom (42,44 %).

Jugoslovanska stran (s francosko podporo) tudi s tem ameriškim in italijanskim predlogom ni bila zadovoljna; predlagala je, naj se o pripadnosti Maribora in dravske doline odloča vse področje, ki mu je Maribor gospodarsko in upravno središče — torej vse ozemlje, ki ga je zajel Pfaundlerjev predlog, ob njem pa tudi ljutomerski okraj. Tako se je spremenilo razmerje na 166.000 s slovenskim in 60.666 z nemškim občevalnim jezikom (73,19 % : 26,8 %), in pred tem predlogom, ki ga je vrhovni svet mirovne konference sprejel, se je Avstrija umaknila, zadovoljna le z ohranitvijo radgonskega kota med Muro in Kučnico.

Ob vseh teh podatkih najbrže ni več mogoče primerjati štajerskega položaja s koroškim — razen če bi na Koroškem pritegnili k vsej oceni tudi plebiscitno cono B s Celovcem. Konč koncev je prav meja med plebiscitnima conama prav pred vrati Celovca mesto na Dravi povzročila popolni neuspeh za Jugoslavijo, čeprav je delež glasov za Jugoslavijo v celotni coni A presegel stopnjo, za katero je menil

⁵⁵ B. Gräfenauer, Plebiscitni zbornik, 358-363; H. Haas in K. Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen, Wien 1977, 29.

Renner, da bo ob njej potreбno doseči z Jugoslavijo sporazum o razdelitvi plebiscitnega ozemlja.⁵⁶

Po podpisu saintgermainske mirovne pogodbe se je postavilo še vprašanje podrobne določitve meje po bilateralni avstrijsko-jugoslovanski komisiji na podlagi na več mestih dovolj ohlapno določenih »kot« mirovne pogodbe same. V elaboratih, ki so bili izdelani v ta namen, je še nekaj podatkov o slovensko nemški narodnostni meji, čeprav se v bistvu opirajo tudi na rezultate štetja I. 1910.

Glede Kaple in Apaške kotline si je pripravila jugoslovanska stran le argumentacijo zoper morebitne avstrijske predloge, ki pa so bili glede na določbe mirovne pogodbe pač vnaprej obsojeni na neuspeh, podobno kot jugoslovanske priprave na razpravo o radgonskem kotu, kjer je razmejitev resnično povzročala gospodarske težave. Tudi privatnega štetja iz začetka 1920 za Apaško kotlinu (2207 Slovencev, 1199 Nemcev) in vasi vzhodno od Radgone (brez Zenkovcev 894 Slovencev, 80 Nemcev)⁵⁸ v tej argumentaciji — ki se sklicuje le na uradno štetje 1910 — jugoslovanska stran ni uporabila.

Za vprašanja razmerja narodnostne in državne meje so zanimivi le elaborati o dveh delih meje med Soboto in Muro. Medtem ko se Sobote zlahka odrekajo, skušajo dobiti glede na nejasen opis meje v pogodbi Mlake (Laaken, 89 z nemškim, 129 s slovenskim občevalnim jezikom), Radvanje (Rotwein, 56:12) in Sv. Jerneja (78:288); medtem ko »od Sv. Lovrenca do Sv. Duhu razvodenje naravno mejo, ki je več ali manj tudi narodna meja, torej ne bo kaj spremenjati«, pa se pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu navajajo vnovič nerešena vprašanja: na podlagi podrobatega elaborata Matije Ljubše je v poročilu za razmejitevno komisijo načeto le vprašanje obrobnih občin lučanskega kota, v katerih so tudi po štetju 1910 imeli večino prebivalci s slovenskim »občeval-

⁵⁶ W. Neumann, *Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918-1920*, Klagenfurt 1970, 115.

⁵⁷ Kovačičevi (večinoma rokopisni) elaborati za sektorje: I. Od koroške meje do Sv. Duhu; II. Okoliš Sv. Duhu do lučanske ceste; III. Od lučanske ceste do Plača; IV. Apaška kotlina; V. Radgona; poseben elaborat je — pač za pripravo zoper morebitne avstrijske zahteve, kot v zvezi z Apaško kotlinou — obravnaval tudi Kaplo; M. Ljubša je pripravil že 2. VIII. 1919 poseben natančen elaborat o občinah Gradišče in Klanci; vse v PAM.

⁵⁸ PAM; podatki štetja so daleč pretirani v slovensko korist; gospodarsko-prometne težave pri Radgoni so povzročile še 5. XII. 1921 pritožbo »prebivalstva Murškega polja in Prekmurja« na predsednika pokrajinske uprave za Slovenijo, Ivana Hribarja, PAM.

nim jezikom«: Veliki Boč (707 Slovencev, 5 Nemcev), Klanci (376:62), Pesnica (363:431), Gradišče (211:853). Mimo tega je bilo načeto le vprašanje, ali ne bi bilo pri Špilju mogoče doseči jasnejše in razvidnejše meje z dodelitvijo Obegga in Glassnitzberga z majhnim številom prebivalstva (prvi 128 z nemškim, 22 s slovenskim občevalnim jezikom, drugi z 210 oz. 49).

Leonid Pitamic je že 10. avgusta 1920 opozarjal Kovačiča, da moremo zagovarjati naša stališča o meji (Kapla, Apaška kotlina), le ob priznanju istih načel avstrijski strani,⁵⁹ in v resnici se je končal spor glede katastralnih občin z njihovo razdelitvijo (Mlake in Radvanje, del Velikega Boča), medtem ko sta Gradišče in Klanci ostali v Avstriji ne glede na njihov narodnostni značaj. V »strogemu zaupni informaciju« glede radgonskega kota je v tej stopnji razpravljanj tudi Kovačič mislil na delitev po strogi narodnostni meji: »naj se reši vsaj to, kar je za nas najvažnejše: železniški most in vasi vzhodno od Radgone, ki so do najnovejšega časa bile popolnoma slovenske.«

Za sklep tega pregleda enega izmed bistvenih momentov, ki so vplivali na osvoboditev Slovencev v Podravju z Mariborom in v Pomurju izpod avstrijske oblasti (tako glede obsega jugoslovanskih zahtev kot glede odločitev mirovne konference v Parizu 1919),⁶¹ želim vprašanje narodnostne meje vnovič povezati s širšim zgodovinskim okvirom.

Ob koncu prve svetovne vojne je bilo štajersko Podravje — če upoštevamo tedanje imperialistične meddržavne obveznosti (londonski pakt o Slovenskem Primorju) kot dejstva, ki so vprašanje pripadnosti Primorja za tedaj že zaprla (kljub drugačnemu mnenju Henrika Tume in v zgodovinopisu zlasti Dušana Kermavnerja)⁶² — za Slovence vzporedno s Koroško brez dvoma najpomembnejše vprašanje. Anton Melik je l. 1919 po pravici opozarjal, da bomo izgube na račun Italije še mogli popraviti, izgube na račun Nemcev v korist Avstrije pa bodo dokončne.⁶³ Pogodbe po drugi svetovni vojni so dokazale utemeljenost tega presojanja.

⁵⁹ Pismo Kovačiču 10. VIII. 1920 iz Ljubljane, PAM.

⁶⁰ Kovačičev posebni »dodatek« elaboratu o Radgoni, PAM.

⁶¹ Gl. op. 45 glede Zapisnikov; B. Grafenauer, *Plebiscitni zbornik*, 361-362.

⁶² Gl. zlasti D. Kermavner, *Temeljni problemi primorske politične zgodovine*, Ljubljana 1978.

⁶³ A. Loboda, *Moderna politična načela in naši obmejni spori*, LZ 39, 1919, 352-357, 420-424 (posebej 421).

Med sredo 19. stoletja in l. 1918 se je etnična meja — čeprav malenkostno — premaknila nekoliko proti jugu zlasti med Soboto in Muro zaradi napredovanja germanizacije v posameznih krajih, ki so 1858 veljali še kot slovenski (Sobota, Sv. Ožbold, Sv. Lovrenc in Sv. Anton v okolišu Sobote in Ivnika, župnija Gomilica in Špilje). V tem delu je segalo slovensko ozemlje preko nove državne meje le z dvema hribovskima vasema južno od Sobote (Mlake in Radvanje) in predvsem v lučanskem kotu do grebena Slovenskih goric na severu in trga na zahodu (politični občini Gradišče in Klanci). Severno od tod so bili seveda še raztreseni Slovenci, a le kot posamezni priseljenci in le v nekaj krajih še ostanki starejše generacije, ki je pod germanizacijskimi vplivi že izginjala. Ob Muri vzhodno od Špilja se meja ni spremenila, pač pa se je za Slovence poslabšal položaj v dveh že 1858 mešanih krajih (Sladka gora, Lokavec -Lugatz), enako kot v nekaj vaseh ob Kučnici vzhodno od Radgone, čeprav manj kakor kaže ljudsko štetje 1910, ki ne navaja občevalnega jezika priseljencev iz »inozemskega« Prekmurja. Preseganje slovenskega narodnostnega ozemlja preko meje nekdanjega mariborskega okrožja je v mejah rezultatov štetja iz l. 1900 upošteval tudi vladni predlog volilne reforme (1906/07 pri severni meji slovenskih podeželskih volilnih okrajev (marenberškemu so pridružili poleg občine Kaple tudi občino Gradišče iz arveškega sodnega okraja, ne pa tudi Klancev; mariborskemu okraju naj bi se po neuresničenem načrtu pridružile občine Velka, Dražen vrh in Ščavnica iz sodnega okraja Cmurek ter občine Plitvički vrh južno in Slovenska gorca, Zenkovci, Potrna, Dedonci in Žetinci severno od Mure iz sodnega okraja Radgona.⁶⁴ Od 1876 naprej so pri deželnih in državnozbornih volitvah v podeželskih volilnih okrajih, ki so zajemali štajersko Podravje brez mest in trgov (po l. 1907 pa tudi brez podeželskih občin z nemško večino glede na občevalni jezik v okolini Maribora in Radelj) vselej zmagali slovenski kandidati, v okrajih, v katere so bila združena mesta in trgi (od 1907 tudi z nekaj pridruženimi podeželskimi kraji), pa vselej nemški.⁶⁵

Čeprav vemo, da so podatki ljudskega štetja 1910 o občevalnem jeziku v velikem nasprotju z istimi podatki o izvoru prebivalstva (in potem takem tudi o materinskem jeziku) in da so bili v marsičem izraz

⁶⁴ V. Melik, Volitve na Slovenskem 1861-1918, Ljubljana 1965, 105.

⁶⁵ V. Melik, n.d., 67, 212-214, 226-238, 283-399.

ne le gospodarskih gibanj, marveč tudi germanizacijskega pritiska — vse to podrobnejše obravnava Matjaž Klemenčič v svojem referatu — imajo ti podatki vendarle poleg rezultatov volitev svoj pomen za ocenjevanje subjektivne politične usmerjenosti prebivalstva. Kovačič podatkov o prebivalstvu z avstrijske strani predloženih plebiscitnih področij na Štajerskem ni brez vzroka preračunaval kar po uradnem štetju brez vsakih popravkov.⁶⁶ Štajersko ozemlje do meje, ki jo je vseboval predlog saintgermainske mirovne pogodbe (torej z radgonskim kotom) je imelo po štetju 1910 med 491.793 prebivalci 76.436 takih z nemškim občevalnim jezikom (15,54 %; brez radgonskega kota, t.j. po končni obliki te pogodbe je to razmerje 487.585 prebivalcev, 73.950 z nemškim občevalnim jezikom, t.j. 15,16 %).⁶⁷ Ti podatki kažejo dovolj jasno slovenski narodnostni značaj celotne pokrajine (toliko bolj, ker je že 1921 — ko je izginil nemški pritisk in se je zamenjal števni kriterij od »občevalnega« v »materinski« jezik — ob izselitvi le majhnega dela Nemcev pokazalo ljudsko štetje na istem prostoru med 480.015 prebivalci 449.485 Slovencev in le 21.786 Nemcev (4,53 %), in tudi lastno, tendenčno nemško računanje manjšine je l. 1928 doseglo le število 32.578, po popisu Kulturbunda januarja 1941 pa celo le 15.157).⁶⁸

Brez dvoma pa je bilo od vsega tega ozemlja najbolj ogroženo štajersko Podravje do Maribora ter pas ozemlja ob Muri do Radgone, kjer je bilo Apaško polje res področje stare nemške agrarne kolonizacije. Ni le naključje, da je bilo avstrijski delegaciji mogoče — čeprav ob preziranju vseh gospodarskih vprašanj in pomena Maribora za ves slovenski del Štajerskega — odrezati na severu strnjén del ozemlja, na katerem je med predloženo mejo (z radgonskim kotom) kazalo štetje 1910 47.416 prebivalcev s slovenskim in 50.585 (51,61 %) prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom; severno od Drave je bilo to razmerje celo 32.426 :

⁶⁶ Fr. Kovačič, »Narodnostne razmere . . .«, PAM.

⁶⁷ Število prebivalstva po izračunu Ž. Širerja, Prikazi in študije (Zavod SRS za statistiko) VIII/2, 1962, 15, število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom pa po izračunu Wernerja, Sprache und Volkstum in der Untersteiermark, Stuttgart 1935.

⁶⁸ Fr. Zwitter, Sodobnost 6, 1938, 495 sl.; D. Biber, Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941, Ljubljana 1966, 20-22; prim. tudi T. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, v uvodnem delu, str. 62-89.

41.890 (56,36 %) in le z upoštevanjem slovenskih »inozemcev«, priseljenih v ta prostor iz Prekmurja bi se delež prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom nekoliko zmanjšal a še vedno ne pod 50 % (na 50,53 na vsem predloženem plebiscitnem ozemlju oz. 54,82 % severno od Drave). Seveda je tak položaj nastal le zaradi Maribora, ki je sam z okoliškimi vasmi z značajem novih predmestij že presegal 35.000 prebivalcev, kar pa je bila več kot tretjina prebivalstva celotne plebiscitne cone. Prav to je za kratek čas spremenilo avstrijski predlog celo v resno nevarnost, čeprav je bil končno zavrnjen zaradi etničnega značaja širšega z Mariborom najtesneje povezanega okoliša in zaradi gospodarsko nevzdržne mreje, ki bi jo ustvaril (saj je od mesta odrezala celo

znaten del mariborskega sodnega okraja), pa tudi zaradi pomena mesta za vso Slovensko Štajersko.⁶⁹

Vsa ta dejstva pa vendarle dokazujejo — in tu se vnovič vračamo k začetnemu širšemu zgodovinskemu okviru — kako bistvenega pomena je bil za štajersko Podravje in za njegove slovenske prebivalce I. 1918 tudi nastop borcev za severno mejo pod Maistrovim vodstvom in poseg Maistra samega 1. novembra v vprašanje oblasti nad spodnještajersko prestolnico. Ob tem se je odločalo gotovo — po prepričanju zgodovinopisja obeh strani — o bodočnosti znatno večjega slovenskega ozemlja na Štajerskem, kot pa ga je zajel avstrijski predlog o plebiscitu.

⁶⁹ B. Grafenauer, Plebiscitni zbornik, 359-362 (z navedenimi viri).

FRANJO MALGAJ

Od borcev-prostovoljcev za severno slovensko mejo leta 1918/19 je bilo ob razpadu Avstro-Ogrske in po njem poleg nekaj desetin slovenskega kadrskega vojaštva v Mariboru največ kmetov iz Prlekije, Slovencev iz celjskega okraja, Gorenjcev (med njimi mnogo delavcev), pa tudi beguncev z ozemlja, okupiranega od Italije.

Izmed prostovoljcev celjskega okraja, borcev za severno mejo 1918/19 in posebej za osvoboditev koroških Slovencev, je najbolj znan Franjo Malgaj. Da pa je bilo v celjskem okraju splošno bojevitejše razpoloženje v boju za severno slovensko mejo kakor drugod, nam kaže bojna udeležba še mnogih drugih Slovencev celjskega okraja. Naj naštejem nekaj poglavitnih njihovih bojnih akcij in v poglavitnih črtah orišem zgodovinske razmere celjskega okraja, v katerih se je ta bojevitost razvila.

Zgodovinske okoliščine v habsburški monarhiji so prav Slovence celjskega okraja budile bolj kakor druge in jim krepile nacionalno zavest in bojevitost. Vprašanje slovenskih sporednic na štirih nižjih razredih celjske gimnazije (sporednic z nemškim in slovenskim učnim jezikom) je bilo kot »celjsko vprašanje« nekaj let — to je današnji generaciji težko razumljivo — celo eno izmed osrednjih političnih vprašanj v Avstriji. Ko je proračunski odsek avstrijske poslanske zbornice na Dunaju 15. junija 1895 z večino glasov prvič sprejel postavko za te sporednice, so nemški nacionalisti izsilili odstop avstrijske vlade pod predsedstvom kneza Windischgrätzta. Ta proračunska postavka je bila tudi v poznejših letih še večkrat predmet polemik v avstrijski poslanski zbornici in v štajerskem deželnem zboru. Štajerski deželni zbor so slovenski poslanci od leta 1895 do 1. svetovne vojne večkrat s protestom zapustili, trikrat prav zaradi nemško-slovenskih sporednic na celjski gimnaziji in zaradi slovenske kmetijske šole v Šentjurju.¹ Obstruirali so. V boju proti vsestranskemu nacionalističnemu pritisku nemškega meščanstva se je narodna zavest pokazala pozneje

¹ Janko Orožen, Političen razvoj v Celju in celjski pokrajini od leta 1848 do 1918, ČZN 7. letnik, 1971, 2. zvezek, posebej stran 234 do 254 in Zgodovina Celja in okolice, II. del, Celje 1974, posebej stran 285 do 295.

prav v celjskem okraju v najširših ljudskih plasteh. Na narodno zavest slovenskega dijaštva celjske gimnazije je od leta 1909 dalje zelo močno vplival daktični vodja nemško-slovenskih vzporednic, slovenski zgodovinar profesor Emilijan Lilek. Še več drugih slovenskih profesorjev je poučevalo na celjski gimnaziji, med drugimi tudi dr. Anton Dolar, pozneje eden izmed poglavitnih soborcev generala Maistra. Velik del slovenskih dijakov celjske gimnazije je leta 1912 zajelo tudi preporodovsko gibanje, iz katerega je izšel tudi najizrazitejši od njih, Srečko Puncer. V decembru 1913 je skupina dijakov celjske gimnazije ustanovila tajni dijaški klub »Kondor« (po Župančičevem verzu: »... ti, kondor, soncu brat«), ki je januarja 1914 začel izdajati mesečnik »Savinja«, leposlovno znanstvene vaje. V ta čas spada tudi celjsko službovanje Rudolfa Maistra — Vojanova, tedaj stotnika (od novembra 1913 do septembra 1914), ki je kot Vojanov našel takoj prijateljski stik s temi dijaki in jim z nasveti pomagal pri pisanku in urejevanju »Savinje«.

Po taki zgodovinski pripravi se je slovenska narodna zavest Slovencev celjskega okraja zelo vidno pokazala v deklaracijskem gibanju in ob razpadu Avstro-Ogrske v oboroženem boju za severno mejo 1918/19. Deklaracijsko gibanje imenujemo gibanje, ki ga je sprožila deklaracija jugoslovenskih poslancev avstrijske polovice habsburške monarhije (Jugoslovanski klub — Jan. Ev. Kreka) z izjavo 30. maja 1917 v avstrijski poslanski zbornici na Dunaju. Zahteva za ustanovitev jugoslovenske države iz vseh pokrajin habsburške monarhije, naseljenih z Jugoslovani, pod habsburškim žezлом. Pod vplivom oktobrske revolucije, nacionalnega radikalizma Čehov, ameriške vojne napovedi tudi Avstro-Ogrski in pod vplivom politike Jugoslovenskega odbora v Londonu (organizacije jug. politikov, emigrantov iz Avstro-Ogrske) pa je to gibanje začelo zapuščati habsburški okvir in je prav na slovenskem Štajerskem zajelo najširše ljudske plasti ter dobilo najodločnejši izraz. Število občinskih odborov in raznih osebnih in društvenih podpisnikov, ki so se izjavljali za majniško deklaracijo, je bilo na Štajerskem precej večje, kakor na Kranjskem, kjer je dušil to gibanje z Jugoslovanskim klubom sprti, brezpogojno avstrijakantski deželni glavar dr. Ivan Šušteršič. Od 72038 podpisnikov za majniško deklaracijo na Slovenskem

Lluís Sagrera
Fred
Les Mm's desetimi
Isaac Israely
magistratik
Fernando Matalgai

Siguenza en fiesta

En su primera edición en la revista de turismo *Cartagena* (enero 1975), el periodista Fernando Matalgai nos recomendaba que no perdemos la oportunidad de visitar la villa de Sigüenza, en la provincia de Guadalajara, que él definía como «un misterio». Hoy no le quedará duda: en su visita de este verano, ha descubierto que la villa, que es un auténtico tesoro de historia, arte y cultura, sigue siendo un misterio para la mayor parte de los turistas que se acercan a ella.

«Sigüenza es una villa que tiene todo lo que se necesita para ser un destino turístico: historia, arte, cultura, paisajes, gastronomía... pero parece que nadie sabe de su existencia», dice Matalgai. «Los turistas que visitan la villa son más bien la familia de los autores que se reúnen cada año en su festival literario, o los que van a ver el toro en la plaza de toros, o los que vienen a hacer una excursión a la Sierra de Albarracín. Pero casi nadie viene a visitar la villa por su propia voluntad, a pesar de que tiene mucho que ofrecer».

Matalgai explica que la villa es conocida por su belleza arquitectónica y su rica historia. «La villa tiene un centro histórico muy bien conservado, con numerosas casas palaciegas y palacios que datan del siglo XVI al XVIII. La iglesia de San Miguel es una joya del arte mudéjar, con magníficas pinturas murales y esculturas. La villa también tiene un teatro romano bien conservado, y un hermoso parque con estatuas y jardines. La gastronomía local es excelente, especialmente el queso de manchego y el vino de la zona».

Matalgai recomienda visitar la villa en primavera o otoño, cuando las temperaturas son más suaves y el ambiente es más tranquilo. «Es una villa que merece la pena visitar, aunque sea por un día o dos. Los lugares que no debes perderte son la plaza de toros, la iglesia de San Miguel, el teatro romano y el parque. Y no te pierdas la oportunidad de probar los platos típicos de la villa, como el queso de manchego y el vino de la zona».

«Sigüenza es una villa que tiene mucho que ofrecer, pero parece que nadie sabe de su existencia. Es un auténtico tesoro que se está perdiendo».

MASTER MATEGAI

Cada año, desde 1966, Fernando Matalgai celebra el Festival de Música Clásica de Sigüenza. El año pasado, el festival tuvo como invitados a la Orquesta Sinfónica de Madrid y a la Orquesta Filarmónica de Gran Bretaña, entre otros. El año anterior, el festival contó con la participación de la Orquesta Sinfónica de Barcelona y la Orquesta de la Comunidad de Madrid.

«Este año, el festival tendrá lugar del 25 al 29 de junio, y contará con la participación de la Orquesta Sinfónica de Madrid, la Orquesta Filarmónica de Gran Bretaña, la Orquesta Sinfónica de Barcelona y la Orquesta de la Comunidad de Madrid.

«El festival es un evento muy importante para la villa de Sigüenza, que atrae a miles de personas cada año. El festival es una gran oportunidad para que los amantes de la música clásica puedan disfrutar de conciertos de primera calidad en un ambiente único».

22 mag 1975/76

El Tiempo

Junko Kaster

- Kirokō

Rápidos en la carretera
Sobrevuela sobre el sistema vial
el primer dron que hace
frente a la velocidad

Rápidos en la carretera. Así titula el diario inglés *The Times* la prueba que el dron Junko Kaster realizó el 2 de octubre en el circuito de Donington Park en Inglaterra. El dron, que voló durante 25 minutos, logró una velocidad media de 143 km/h.
Ayer, se celebró en el mismo circuito de Donington Park, en Inglaterra, la primera competición entre coches de radiocontrol y aviones de control remoto. El resultado fue aplaudido por todos: el dron ganó la carrera.

El dron, que pesa poco más de un kilo, lleva una cámara que graba imágenes en movimiento. La velocidad máxima del dron es de 160 km/h. La distancia máxima que puede recorrer es de 100 km. El dron es impulsado por un motor de tres cilindros que gira a 20.000 revoluciones por minuto. El dron es impulsado por un motor de tres cilindros que gira a 20.000 revoluciones por minuto. El dron es impulsado por un motor de tres cilindros que gira a 20.000 revoluciones por minuto.

En Inglaterra, se están probando ya los primeros modelos de dron para la aviación civil. Se espera que dentro de unos años los dron sean utilizados para el transporte de mercancías.

12.22. mag 1975

El Tiempo

22 mag 1975

El Tiempo

Nº 150. CARRERA 1400.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. mag 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

El dron Junko Kaster
alcanzó una velocidad
media de 143 km/h en
la prueba disputada en
el circuito de Donington
Park en Inglaterra

12.22. Oct 1975

El Tiempo

PRIMER DRON
que logró una velocidad
media de 143 km/h

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

EL DRON GANÓ LA CARRERA.
Algunos de los pilotos de
coches de radiocontrol que
compitieron con el dron
Junko Kaster, en la Carrera
1400

EL DRON JUNKO KASTER.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

CARRERA 1400.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

AVIÓN EN LA CARRERA.
Junko Kaster, el dron que
logró una velocidad media
de 143 km/h en la prueba
de la Carrera 1400

Octubre 1975

El Tiempo

12.22. Oct 1975

El Tiempo

AVIÓN EN LA CARRERA.

Štajerskem pa je bilo v celjskem okraju 29788 podpisnikov, gotovo največ izmed vseh tedanjih političnih okrajev na Slovenskem.² V celjskem okraju, na velikem manifestacijskem zborovanju v Žalcu 17. marca 1918, je bila sprejeta resolucija za jugoslovansko državo, ki opušča habsburški okvir, ter postavlja deklaracijsko gibanje na načelo narodne samoodločbe. To je v vrstnem redu takih resolucij druga, za resolucijo, sprejeto 10. marca 1918 na taboru v Šentpetru na Krasu, s to razliko, da je bila, kakor je to razvidno iz objave te resolucije v Slovenskem narodu 18. marca 1918 št. 64, sestavljena iz spontanih predlogov posameznih zborovalcev, ne da bi bila od vodilnih govornikov v naprej pripravljena.

Celje je bilo za Avstrije tudi kadrski sedež 87. pešpolka, ki se je rekrutiral poglavitno iz celjskega okraja. Bil je torej skoraj popolnoma slovenski; med častniki je bilo mnogo absolventov in maturantov celjske gimnazije. Ob razpadu Avstro-Ogrske oktobra 1918 so bili vojaki tega polka med prvimi prostovoljci za boj za severno slovensko mejo in bili ves čas teh bojev med najbolj pogumnimi, odločnimi in discipliniranimi borci.

Najbolj splošno znana pa je seveda drzna in od vsega začetka ofenzivno zamišljena vojaška akcija nadporočnika Franja Malgaja iz Celja 6. novembra 1918 na Koroško, najprej v Mežiško dolino in nato dalje v Podjuno in severno od Drave proti Velikovcu kot izhodiščnemu mostišču za prodiranje proti Celovcu. Natančneje o njej pozneje.

A še mnogo drugih vojaških akcij, kakor že rečeno, dokazuje izredno nacionalno zavest Slovencev celjskega okraja. že 11. novembra 1918, ko se še ni vedelo, kakšen bo odziv na Maistrov mobilizacijski razglas z dne 9. novembra 1918, je pripeljal nadporočnik Viktor Rode iz Celja pomoč 200 mož z 10 častniki in dvema strojnicama. »Pri novem državnem mostu nas je čakal general Maister, mimo katerega smo defilirali, da je naš prihod napravil čim večji vtis.«³

Disciplinirani oddelek Celjanov je bil za tiste negotove dneve v Mariboru res izdatna pomoč. 23. novembra 1918 ob 1 uri zjutraj, torej 3 ure pred začetkom razoroževanja mariborske Schutzwehr, pa so prišle pod poveljstvom nadporočnika Franja Pavlina

² Dr. Fran Kovačič, Odmevi majniške deklaracije, Čas XXI, 1926—1927, str. 280—281.

³ Ervin Mejak, V boju za našo severno mejo, 1937.

v Maribor še tri čete celjskega pešpolka. Pod poveljstvom stotnika Antona Kosa se je nato udeležil razoroževanja cel bataljon celjskega pešpolka.⁴ Po proslavi združitve Srbije z Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev v Mariboru 15. decembra 1918 (združitev 1. decembra 1918 se je to leto proslavljala 15. decembra) je odšel bataljon celjskega polka pod poveljstvom stotnika Kosa iz Maribora v Velikovec. Zopet so bili Celjani tisti, ki so prišli na Koroško kot prva okrepitev velikovskega mostišča, kakor ga je zasedel Malgaj s svojimi slovenskimi prostovoljci in z oddelkom Srbov ljubljanskega 26 pp (bivših srbskih ujetnikov).

V ofenzivnem sunku slovenske vojske proti Celovcu 29. aprila 1919 sta najdlje prodrla prvi in tretji bataljon celjskega pešpolka, vse do Krke. V kritičnih dneh nemške protiofenzive v začetku maja 1919 pa je celjski pešpolk tako po uradnih poročilih vojaškega poveljstva kakor po časniskih poročilih tistih dni, pokazal še največjo disciplino, bojno odločnost in odpornost proti razkrojevalni, apokrifno revolucionarni propagandi vojaških svetov iz Avstrije.⁵

Na 97. seji slovenske deželne vlade 11. maja 1919 (AS) je izjavil dr. Verstovšek med drugim: »Vojaki, ki so bežali, so odmetavali orožje. Edino celjski polk je še vse držal, zato so imeli zelo težke izgube. Slovenski Narod z dne 22. maja 1919 pa je napisal: »Naš celjski polk je danes ljubljenec naroda, on je rešil našo čast.«

9. maja 1919 pa je bila v Celju — kot edini tak primer v tistih kritičnih dneh v Sloveniji — ustanovljena Celjska legija prostovoljcev, sestavljena iz 35 sedmo- in osmošolcev celjske gimnazije in 54 bivših vojakov, ki jih ni zajela mobilizacija.⁶

V zmagovali jugoslavanski ofenzivi od 28. maja do 6. junija 1919 je glavno bitko na odseku Koroškega odreda pri Črni 28. maja 1919 izvojeval celjski pešpolk. Najtrši odpor je koroško-nemška vojska nudila sicer na odseku labotskega odreda (general Maister), sestavljenega iz vojaštva Mariborskega in Tržaškega pešpolka.

⁴ Rudolf Maister, Marburger Schutzwehr, Mariborski kaledar, 1933, str. 79.

⁵ Prim.: Lojze Ude, Vojaški boji na Koroškem, ZB. Koroški plebiscit, str. 188—191 in članek »Četrtni maj 1919 na Jesenicah«, TV 15, 1973, št. 43 do 45.

⁶ Ervin Mejak, V boju za našo severno mejo, 1937, str. 41.

II.

Franjo Malgaj se je rodil 10. novembra 1894 v vasi Hruševec pri Šentjurju pri Celju. Njegov brat pripoveduje v svojih spominih (z dne 23. 4. 1950, pri U.): »Ko sem nastopil železniško službo, Franjo še ni bil na svetu. Nekaj let pozneje, ko sem prišel na dočasno, sem dognal, da se je število mojih bratov pomnožilo še za enega, ki je bil tako velik, da je vzne-mirjal vso hišo«. Že v šentjurski ljudski šoli, tako pripoveduje Franjev brat dalje, »je bil ta mali poglavar navdušen Jugoslovan«. Mogoče bi to bilo, kajti dogodki na Hrvatskem leta 1903 in v Srbiji, odstranitev absolutističnih Obrenovićev in nastop kralja Petra Karadjordjevića, o katerem je šel glas, da je demokrat, je obrnil pozornost na Srbijo in povečal simpatije zanjo. Vsi slovenski časniki so tako pisali. Posebno slovensko dijaštvo, organizirano v narodno radikalnem gibanju, se je začelo v tem času izraziteje jugoslovansko usmerjati. Ivan tudi pripoveduje, da je njegov brat Franjo z velikimi simpatijami za Ruse spremjal rusko-japonsko vojno leta 1904—1905. Tako je bilo tedaj splošno razpoloženje slovenskega ljudstva. »Franjo je bil navdušen«, tako priponinja brat Ivan. Oče Franja Malgaja je bil železniški delavec. Kljub skromnim dohodkom je po dveh sinovih tudi tretjemu najmlajšemu sinu Franju omogočil gimnazialski študij. Leta 1907 je Franjo vstopil v 1. razred celjske gimnazije. V zgodovinskem razpoloženju tistega časa pod vplivom aneksijske krize leta 1908 in prve balkanske vojne leta 1912, preporodovskega gibanja, je mogel postati Franjo odločen slovenski kulturni in jugoslovanski politični nacionalist. Tako je mogoče že najbolj točno označiti duhovno razpoloženje velikega dela slovenske študirane mladine tistega časa. Tudi socialno kot razredno vprašanje ji ni bilo tujje. Nižje dvojezične sporednice celjske gimnazije z nekaterimi slovensko nacionalno odločnimi profesorji — od leta 1909 dalje pod nacionalno jasnim didaktičnim vodstvom profesorja Lileka — so mogle prav tako nacionalno zavest le utrijevati. To zavest je večina dijakov ohranila tudi še v višjih, čisto nemških razredih celjske gimnazije. V nacionalnih nasprotjih v teh razredih so postali nacionalno bojevitejši. To dokazuje izjava za majniško deklaracijo, ki jo je 17. marca 1918 podpisalo 64 celjskih višjih gimnazijcev in katero so poslali Jugoslovanskemu klubu. Izjava se glasi: »Celjski slovenski dijaki se pridružujemo jugoslovenski deklaraciji z 30. maja 1917 l. v njenem polnem obsegu. Prisegamo ji zvestobo do smrti. Navdušeno

pozdravljamo jugoslovanski pokret, vse, kar je proti njemu, pa proklinjamo. Jugoslavija je naše življenje, izven nje je tema in smrt. Kličemo ji ob tej slovesni priliki naš viharni živijo, naši veliki, nepremagljivi Jugoslaviji! —

Slava velezaslužnemu voditelju naše velike ideje, dr. Korošcu in vsem poslancem jugoslovenskega kluba. Vemo, da niso ugasnili v njih sрcih zlati cilji, vermo, da bo sledila zarji prava luč svobode. Odobravamo odločen nastop knezoškofa dr. Jegliča. Našim češkim sobojevnikom bratski: Na zdari!

Proklinjam dr. Šušteršiča in njegove privržence, izdajice, kojih delo je smrt, kojih pristaš biti pomeni duševni samomor.

Z največjim poudarkom zahtevamo mir s samoodločbo narodov, ki nam naj prinese prostost in ki naj napravi konec brezmiselnih, živinski moritvi.

Jugoslaviji pa kličemo še enkrat: Mi smo tvoji otroci, zvesti in srčni. Mi smo tvoja bodočnost. Zavedamo se naše dolžnosti, o majka naša, Jugoslavija!«

To izjavo v originalu mi je podaril Cyril Špindler, tudi eden izmed podpisnikov te izjave, ko sem ga l. 1974 v Mariboru obiskal. Malgaj je preživel počitnice v svojem domačem okolju. Tu je s strastjo poslušal in si zapisoval, kar so bajali ljudje o dogodkih v davnji preteklosti. Sam je pričel razkopavati tla ob razvalinah bližnjega gradu Rifnika — stare ilirske in slovenske naselbine. Ob gostijah in drugih priložnostih si je zapisal nad 150 ljudskih pesmi, ki jih je sproti pošiljal dr. Karlu Štreklju. Ta je v svoji zbirki »Slovenskih narodnih pesmi« še posebej navedel ime dijaka Franja Malgaja kot enega izmed svojih najvnetejših zbirateljev. »Časopis za zgodovino in narodopisje« mu je 1919 objavil razpravo »Svetina nad Celjem in njena okolica« (str. 159—163). Značilno zanj je, da je to razpravo napisal kot vojak, čeprav na osnovi narodopisnih podatkov, ki jih je nabral še kot dijak.⁷

Franja Malgaja poznamo predvsem kot vojaka. Bil pa je Malgaj torej tudi kulturni delavec.

»Na docela nemški višji gimnaziji v Celju pa se odporni Malgaj ni hotel dobro znajti«, pravi Franjo Roš. Tudi je rahlo obolel na pljučih. V 7. razred, to je jeseni leta 1913, se je preselil na kranjsko gimnazijo. Tudi na kranjski gimnaziji je ohranil stik s celjskimi gimnazijci. Postal je poverjenik revije »Savinja«,

⁷ Franjo Roš, Malgaj, Celjski zbornik, 1959.

ki so jo začeli izdajati člani ilegalnega literarnega kluba Kondor, ustanovljenega jeseni 1913 v okviru prav take ilegalne preporodovske dijaške organizacije.

O Malgajevi življenjski nazorski usmerjenosti in o njegovem življenju in delu v Kranju imamo poročilo od njega samega in sicer v pismu z dne 3. februarja 1914,⁷ v katerem odgovarja na Puncerjevo povabilo, naj bi med kranjskimi dijaki nabiral naročnike za Savinjo. Razodeva življenjsko resnobo in veliko zavzetost za slovensko kulturo in knjigo. To pismo, ki ga je F. Roš objavil v mariborskem Večeru z uvodom in opombami, je shranjeno med zapuščino Srečka Puncerja v Muzeju revolucije v Celju.⁸

Nabiral je naročnike za Slovensko Matico. Ostro se izraža o kulturni nevednosti in brezbriznosti večine kranjskih gimnazijcev. Pohvalno omenja petošolca Josipa Žigona, ki da mu pravijo »poeta natus«; Antona Štefančiča, šestošolca Ivana Štempiharja in Ivana Webra, katerega priporoča za naslednika kot posvejnika »Savinje« ter še nekaj drugih. S profesorjem za matematiko in fiziko dr. Simonom Dolarjem, Štajerskim rojakom, se pa menda nista dobro razumela. Za »Savinjo« je nabral 14 naročnikov, toži pa v pismu tudi, da boleha na pljučih in da je gorjenjski zrak zanjo preoster. Zaprosil je za sprejem na gimnazijo v Gorici. In res je Malgaj na jesen 1914 zapustil Kranj ter se je vpisal v 8. gimnaziski razred že v vojnem času — na goriško gimnazijo namreč ni bil sprejet — na gimnazijo v Pazinu. Za Pazin se je očividno odločil ne samo iz zdravstvenih razlogov, temveč tudi kot Jugoslovan tistega časa. V ciklostiranem dijaškem glasilu »Naprijed« je objavil več slovenskih ljudskih pesmi. Oktobra meseca 1914 je bil njegov letnik mobiliziran. Malgaj je bil poklican k 87. pešpolku, katerega kadrski sedež je bil v Celju.

»Ne moremo trditi, da se je Franjo navduševal za vojaški stan«, piše njegov brat Ivan v svojih spominih. Bil pa je izredno pogumen fant, menda eden tistih, ki jih mika drzno dejanje samo po sebi. Iz njegovega službovanja v avstrijski vojski je znano njegovo drzno dejanje, zopetno zavzetje Monte Cebija na Južnem Tirolskem leta 1916 pod njegovim prostovoljnim vodstvom. Ob tem dejanju se moramo vprašati: kako je treba to dejanje razumeti? Ni dvoma, da je bil Franjo Malgaj nacionalno zaveden, da je bil politično Jugoslovan, in vendar se je izkazal

z dejanjem, ki je bilo v velikem interesu avstrijske vojske. Gre za tragičen, sicer razumljivo različen odnos Slovencev do Italije tistega časa. Splošno je bilo znano, da zahteva Italija od Avstro-Ogrske velike dele slovenskega in hrvatskega ozemlja; že so prodrli tudi glasovi o londonskem paktu 26. aprila 1915, v katerem antanta za italijansko vojno udeležbo na njeni strani obljublja Italiji velike dele avstrijskega ozemlja, naseljenega s Slovenci in Hrvati. Preporodovci so bili sicer od vsega začetka brezpogojno za razbitje Avstro-Ogrske. Postavljeni na italijansko fronto pa se tudi preporodovci niso enotno odločali. Na srbski ali ruski fronti je bilo to lahko (Rusija je sicer tudi podpisala londonski pakt, a njen podpis je bil manj znan, oz. ga Slovenci niso jemali resno. Rusija je bila slovanska država in zdelo se je neverjetno, da bi slovanska država resno hotela izročiti tuji državi slovansko zemljo). Nasproti imperialistični Italiji je bilo slovensko ljudsko razpoloženje sovražno. In Franjo Malgaj je bil, tako ga označujejo razni pisci spominov in biografi, ljudski človek. Preporodovec Juš Kozak priponuje v »Pavlihovi kroniki« (Ljubljana 1964), kako je starejši mož s Krasa preporodovcu Javorju (Jušu Kozaku) v strelskem jarku zakričal, da ga je treba ustreliti, ker je ustavil ogenj proti napadajočim Italijanom. »Zavedel se je svojih revolucionarnih utepij«, piše Juš Kozak, »Sovražnost do Italijanov je bila zagrzena« (str. 168 do 187). V knjigi »Skozi plamene prve svetovne vojne«, (Ljubljana, 1966) opisuje Ivan Matičič na več mestih bojno odločnost slovenskega vojaka na soški fronti (str. 77, 89). To bojno odločnost omenja večkrat tudi Ivan Hmelak v spisu »Pred 50 leti... na soški fronti*. Zdravko Kroflič, abituirant celjske gimnazije, poročnik v avstrijski vojski, ki je šel pozneje z Malgajem iz Celja na Karoško, pravi v svojih spominih (pri U.): »Zavedni Slovenci smo bili takrat mnenja, da se proti Italijanom moramo boriti, čeprav smo nosili avstrijsko uniformo, katero smo iz dna srca sovražili. Vedeli smo za londonski pakt in se dobro zavedali, da slovenska zemlja ne bo nikdar več naša, če jo bodo zasedli Italijani. Preveč pesimistično gledanje, a tako je bilo.

Na italijanski fronti so bili slovenski, hrvatski in bosanski polki pogumni in zagrzeni borci. Splošno znan po izrednem pogumu je bil v avstrijski vojski dalmatist 22. pešpolk pod poveljstvom strašnega podpolkovnika, Bosanca Stanka Turudija. Tudi piscu tega

⁷ Franjo Roš, Večer, 2. avgusta 1969.

* Izhajalo v TT, 1966—1967

spisa ni dezertacija na italijanski fronti, za razliko s čustvi na ruski fronti, prišla nikdar resno na misel. Eden izmed vodilnih slovenskih socialdemokratov tistih dni, dr. Hernik Tuma, je bil v skrbi za slovenski, jugoslovanski Trst, nasprotnik Italije. Bil je za ohranitev skupnega avstroogrškega gospodarskega prostora v isti državi.

Razmeroma zelo redki so bili primeri, da se je slovenski človek na italijanski fronti z nekim političnim prepričanjem odločil za dezertacijo. En tak znani mi primer je prebeg Prežihovega Voranca na italijansko stran 19. avgusta 1916 pri Assiagu na Južnem Tirolskem. Motiv tega primera še ni raziskan. Vse druge pomisleke zavračanja je sovraštvo koroškega Slovence do germanizatorične Avstrije, bi mogel biti tak motiv. Jože Koruza navaja v Prežihovem zborniku (Maribor, 1957, str. 189—190) tudi antimilitarizem Prežihovega Voranca. Zaradi antimilitarizma na stran imperialistične Italije? Jasne misli v tem ni.

Najbolj znan pa je primer dr. Ljudevita Pivka. Sama po sebi je bila njegova akcija pri Carzanu na tirolski fronti 17. septembra 1917, pogumno in organizacijsko občudovanja vredno dejanje. Po ideološkem in smotrostnem utemeljevanju pa ni prepričljiva. Zasnovana je bila, tako se zdi, preveč s češkega interesnega gledišča, saj je bilo češko vedenje na italijanski fronti drugačno kakor slovensko. Pri Ljudevitu Pivku je treba pripomniti, da je doštudiral na praški univerzi in da je bila njegova žena Čehinja.

III.

Zlata hrabrostna medalja, s katero je bil Malgaj za osvojitev Monte Cebija odlikovan, je v nadalnjem imela tako za Malgaja osebno kakor za njegove prijatelje in za koroške Slovence daljnosežen pomen. Povišan je bil tudi v nadporočnika.

Malgaju samemu je bila kot imetniku zlate hrabrostne medalje po avstrijskih vojaških predpisih omogočena premestitev v zaledje. Bolehen še na pljučih je bil imenovan za poveljnika zdravilišča Horgoš (severovzhodno od Subotice, ob današnji jugoslovansko-madžarski meji). Tam se je učil angleščine. Pogosto je obiskal rojstni kraj Šentjur in Celje. V že omenjenem spisu pripoveduje Malgajev osebni znanec Franjo Roš, da so se okrog Malgaja zbirali dijaki in drugi znanci. Malgaj jim je govoril o bližajočem se času, ko bodo Jugoslovani sami odlo-

čali o sebi. Tudi oktobrsko revolucijo je pravilno ocenjeval kot dogodek zgodovinskega pomena, ki odpira novo obdobje v družbenem življenju človeštva. Kot imetnik zlate hrabrostne medalje je bil Malgaj varnejši pred avstrijskimi oblastmi, ki so imela pred ljudmi s takimi dokazi »avstrijskega patriotizma« rešpekt. Kaj pa je vedel avstrijski birokrat, v kakšni duhovni stiski je bil zaveden Slovenec na italijanski fronti!

Največ pa ve povedati iz tega obdobja Malgajevega življenja v svojih spominih njegov šentjurski rojak Andrej Oset.

Je več konceptov teh spominov. Zadnji so bili napisani za zbornik »Boj za Maribor in štajersko Podravje«, ki jo je hotela izdati sekcijska Maistrovih borcev pri okrajnem odboru Zveze borcev NOV v Mariboru leta 1958. Ta zbornik pa ni izšel. Oset je bil do 25. leta svoje starosti kmet v Šentjurju, nato je študiral v Kmetijski in mlekarski šoli v Friedlandu na severnem Češkem. Dobil je službo pri podjetju Tolstovrške slatine pri Ravnah, ki jo je kupil in nato odprl »Gostilno Tolstovrške slatine«, kakor jo v spominih sam imenuje. Bil je tipičen predstavnik tistega maloštevilnega slovenskega liberalnega meščanstva na slovenskonemškem obmejnem ozemljiju, ki je s svojo nacionalno zavednostjo in delavnostjo odvračalo liberalce slovenskega rodu od nemškega nacionalistično napadnega liberalizma. V nacionalnih zadevah je vzdrževal tudi stike s slovenskimi klerikalci. Imena, ki jih imenuje kot obiskovalce gostilne Tolstovrške slatine so prepričljiv dokaz za njegovo nacionalno širokosrčnost. Njegovi gosti so bili n. pr. Ivan Hribar, dr. Brejc, dr. Müller, dr. Valentin Rožič, Rudolf Mencin, Kotnik, Prežihov Voranc itd. Pripoveduje, kako se je seznanil z dr. Francem Kidričem, (očetom Borisa) tedaj uradnikom v dunajski dvorni knjižnici, kakšne napotke mu je dajal Kidrič za delo na Koroškem in kako se je Oset po njih ravnal. V njegovi gostilni so visele slike vseh pomembnih slovenskih pesnikov in pisateljev. Iz obdobja deklaracijskega gibanja omenja razgovor, ki ga je imel z dr. Antonom Korošcem v Mariboru januarja 1918 in sestanek, prav tako januarja 1918, na katerem je govoril dr. Vekoslav Kukovec. Opisuje shod v Šentjanžu pri Dravogradu. Gre za nekaj še neznanih posameznosti, ki bi v primeru, da so res točne, predrugačile sliko, ki jo imamo sedaj o eni ali drugi osebnosti, o enem ali drugem dogodku. Leta 1941 je bil pregnan v Srbijo. Po povratku v do-

movino je bil po upokojitvi pri mariborskem okraju referent za gostinstvo.

Malgaj ga je večkrat obiskal. Šele na obiskih pri Osetu na Tolstem vrhu pri Guštanju (to so današnje Ravne, a v tem spisu bom uporabil še staro ime), se je natančneje seznanil s položajem koroških Slovencev in se zainteresiral za njihovo usodo. Posebej opisuje Oset obisk Malgaja in njegovih priateljev 3. sept. 1918. Pridružila sta se jim tudi dva Guštanjčana, Simon in Rajko Kotnik. V spominsko knjigo koroške podružnice Slovenskega planinskega društva, katerega sedež je bil v Osetovi gostilni, so po razpoloženju tistega časa napisali: »Zastopniki severnega dela jugoslovenskega naroda pri polni kupci Botovega vina kličemo: Živela Jugoslavija!« Podpisali so se: Franc Malgaj, nadporočnik in zastopnik Slovenske Štajerske, Mirko Hafner, nadporočnik in zastopnik Kranjske, I. Kenda, profesor in zastopnik Primorske, Rajko Kotnik, zastopnik Hrvatske (živel je na Reki), Andrej Oset, zastopnik Slovenske Koroške. Nato so odšli še v trg Guštanj k »narodnim bratom« Lečnikom. Skozi trg so prepevali sokolsko: »Zovi, samo zovi« ter klicali: »Živijo Jugoslavija!«

Pri Lečniku so se načo »posvetovali o razmerah na Koroškem in razpravljalni, kako dolgo bosta Avstria in Nemčija še vzdržali.«

Nekaj dni nato je bila Osetu zaradi teh dogodkov napovedana aretacija. Značilno za ugled, ki so ga uživali odlikovanci z zlato hrabrostno medaljo, je, da so Oseta izpustili, ko je omenil, da je bil v njihovi družbi Malgaj. Ko so Oseta, ki je bil tolstovrškega občinskega odbora občinski odbornik, vendarle poklicali k vojakom, je uspelo Malgaju in Špindlerju, da je dobil bolezenski dopust. »In zopet smo agitirali za Jugoslavijo«, pripoveduje Oset. Tudi Oset je Malgaja obiskoval. Septembra in oktobra je bil Malgaj v Gradcu, kjer se je vpisal na juridično fakulteto. Dijaki so namreč imeli pravico, da po dočeni dobi frontne službe zaprosijo za študijski dopust. Ko ga je Oset v Gradcu obiskal, ga je našel pri branju knjige »Gospovetsko polje« in z zemljevidom Koroške pred seboj. Malgaj mu je pokazal še več drugih knjig o Koroški, na zemljevidu pa nekaj najznamenitejših krajev in rekel: »Koroški Slovenci ne bodo več dolgo trpeli krivic... Obljubil mu je, »da pride ob prevratu reševat koroške Slovence.«

IV.

V tako imenovanih slovanskih dneh v Ljubljani avgusta 1918 je bil ustanovljen Narodni svet za Slovenijo in Istro, zamišljen kot sestavni del bodočega osrednjega Narodnega sveta, ki naj se ustanovi v Zagrebu kot predstavnik vseh Jugoslovanov habsburške monarhije. Septembra nato so bili ustanovljeni pokrajinski odseki Narodnega sveta za Slovenijo, 19. sept. Narodni svet za Koroško.

Krajevne narodne svete in tako imenovane narodne straže kot pomožno policijo za vzdrževanje reda in miru (poleg žandarmerije) ali — po krajevnih razmerah različno — kot vojaško silo za utrditev slovenske, jugoslovanske oblasti proti aktivnim ali potencialnim nasprotnikom, nemško nacionalističnim in madžarskim, pa so začeli ustanavljati na Slovenskem po 19. oktobru. Tega dne je osrednji jugoslovanski narodni svet (Narodno vijeće) SHS v Zagrebu, ustanovljen 6. oktobra za vse jugoslovansko ozemlje habsburške monarhije, izjavil, da prevzame v svoje roke vodstvo narodne politike. Razkroi avstro-ogrsko vojsko konec oktobra in v začetku novembra 1918 ter vračanje frontnih vojakov na svoje domove po železnici in po cestah, peš in na raznih vozilih, sta pospešila ustanavljanje narodnih straž. V tem času so tudi na Koroškem začeli Slovenci ustanavljati krajevne narodne svete in straže z zelo različnim stvarnim in časovnim uspehom.

V svojih spominih pripoveduje Andrej Oset, da je konec oktobra — točnega datuma ne navaja — sklical v svojih gostilniških prostorih sestanek predstavnikov vseh političnih struj iz Guštanja, Tolstega vrha in Kotelj in da so ustanovili narodne svete za te kraje. Celovski časnik Mir z dne 1. nov. 1918 je objavil oglas Narodnega sveta Slovencev na Koroškem, podpisani od njegovega predsednika Franca Smodeja in poziv: »Ustanavljajte narodne straže!« Tak poziv je Mir v novembru še večkrat ponovil. 5. novembra pa je v zvezi s transporti vojnega materiala, živil in vojaštva, ki se je z italijanske fronte in z raznih kadrskih mest vračalo domov, prišlo v Mežiški dolini do velikih nemirov. Lačno vojaštvo, z udeležbo civilnega prebivalstva, je napadlo živilske transporte in po nekaterih krajih, v Prevaljah, Guštanju, v Lešah, v Mežici, Črni, tudi privatne trgovine. Značilno je, da so v istih dneh izbruhnili taki nemiri tudi v Prekmurju in v taki obliki in množično v vsej Sloveniji le tam. Mir z dne 9. novembra št. 45 te nemire precej obširno opisuje. V Prevaljah n. pr. takole:

»Proti 5. uri je boljševička množica napadla in oropala hišo pri Bizjaku, nekoliko pri Štekeljnu, popolnoma pa razdejala trgovino in privatno stanovanje pri Zimmerlu in Henriku Filipovskem, pri Fritzu Filipovskem. Župan Lahovnik jih je odpravil s kruhom in sirom« itd. Nekateri slovenski zgodovinarji označujejo te dogodke kot revolucionarne, ves polažaj, v katerem so se Slovenci v tem času znašli, kot socialno revolucionaren prav v marksističnem pomenu te besede in sicer ne samo po razpoloženju ljudskih množic, temveč tudi načelno po mogočnosti uspeha.

Po pravilu zgodovinopisja, da je pri znanstvenem pojasnjevanju dogajanja treba upoštevati vsa dejstva situacije in ne dogmatično anticipirati rezultata, zastopam v svojih spisih tezo, da je bila v letih 1918/19 na dnevnem redu zgodovine osvoboditev izpod madžarskega in nemškega gospodstva in da socialna revolucija v marksističnem pomenu te besede ni bila mogoča. Malgajev poseg v dogajanja na Koroškem je bil v bistveni stvari, za katero je šlo, kljub nekaterim napakam, popolnoma ustrezan in edino mogoč

Andrej Oset se je v tej situaciji, še ko je zvedel, da nemško meščanstvo prosi za vojaško pomoč deželno vlado v Celovcu, spomnil na nekdanjo Malgajeve obljubo in je poslal v Celje Bena Kotnika, sina od avstrijske oblasti odstavljenega tolstovrškega slovenskega župana Dominika, da spomni Malgaja na to obljubo in ga prosi, da pride čimprej na pomoč. 6. novembra so v Prevaljah sicer ustanovili Narodni svet za Mežiško dolino pod predsedstvom Andreja Oseta, ustanovili so tudi narodno stražo, katere poveljstvo je prevzel poročnik Franc Sušnik (po drugi svetovni vojni prvi ravnatelj ravenske gimnazije). Toda bati se je bilo, da bo s prihodom vojaštva iz Celovca, pod pretezo, da vzpostavijo red in mir, Mežiška dolina zasedena za Nemško Avstrijo. To je bilo treba na vsak način preprečiti. Narodna straža po vsem svojem značaju tega ne bi mogla. Štela je tudi le 28 mož. Za ustrezan nastop proti celovškemu vojaštvu je bila potrebna vojska pod poveljstvom pravega, odločnega vojaka, kakor je bil Malgaj.

Srečna okoliščina je bila v tem, da je bila v Nemški Avstriji in tudi v Celovcu prve tedne po razpadu Avstro-Ogrske zaradi vojnega poraza velika zmeda in negotovost. V novi, od socialdemokratov na prostovoljni osnovi ustanovljeni vojski so imeli oblast vojaški sveti, v katerih sta se borili za odločilno vodstvo socialdemokratska in nemško nacionalistična

struja pod vodstvom častnikov, kakor sta bila Hans Steinacher in Meier-Kaibitsch. Boj ta čas še ni bil odločen, vendar proti koncu novembra, v začetku decembra, pa že z zmago pangermanskih nacionalistov. Tako je mogel Wehrauschuss — Obrambni odbor — koroške deželne vlade poslati 6. novembra v Mežiško dolino le nekega Lt. Leukerta z osem vojaki in z dvema strojnicama na tovornem avtomobilu. Leukert je prišel v Mežiško dolino sicer že 7. novembra zgodaj zjutraj, a se ustavil šele v Črni.⁹ Tudi na slovenski, jugoslovanski strani so organizirali do zedinjenja s Srbijo in še nekaj časa potem, vojsko na prostovoljni osnovi, a brez vojaških svetov. Toda tudi v tej vojski je bila disciplina rahla. Narodna vlada SHS v Ljubljani organizaciji te vojske tudi ni posvetila resnejše skrbi. Mislila je, da bodo Slovenci nasproti premagani Nemški Avstriji dobili mejo, kakor jo bodo zahtevali. Bilo pa je nekaj vojaštva, častnikov in navadnih vojakov, navdušenih za narodno osvoboditev, kateri se niso zanašali na meglene obljube antante, o katerih je govorila narodna vlada. Pravico narodne samoodločbe so pojmovali dejavno in so po krajevnih razmerah različno osebno iniciativno posegli v boj za severno slovensko mejo: na štajerskem odseku, na Gorenjskem. V sporazumu s celjskim vojaškim poveljnikom Ivanom Sancinom, je Malgaj na dan celjskega praznovanja osvoboditve, 6. novembra, z lahkoto zbral 40 prostovoljcev s 4 strojnicami in se še istega dne, spremeljan in viharno pozdravljen od Celjanov, odpeljal z vlakom proti Mežiški dolini. Na dravograjskem kolodvoru je takoj razorožil nemško stražo. Tu se mu je pridružil tudi poročnik Arnejčič s 15 Slovenigradčani. Trg Dravograd na levem bregu Drave je za sedaj še pustil ob strani.

Ko je prišel Malgaj s svojimi 55 prostovoljci (40 iz Celja in 15 iz Slovenj Gradca) ter s šestimi strojnicami v Prevalje, je bilo nemirov pravzaprav že konec. Začelo se je 5. novembra v Prevaljah in se od tod razširilo po Mežiški dolini do Črne. Tega datuma nima samo že citirano poročilo v Miru 9. nov. 1918, temveč ga imata tudi Wutte v svojem delu Kärntens Freiheitskampf.¹⁰ (Weimar, 1943, str. 90) in Knaus v 1. delu knjige Freiheitskampf in Deutsch-Österreich (Berlin, 1941, 23).¹¹ Hudi nemiri so bili še 6. nov. Ni bil torej Malgaj s svojimi prostovoljci

⁹ Sigmund Knaus, Freiheitskämpfe in Deutsch Österreich, I, Berlin 1941, 23.

¹⁰ Wutte, Kärtens Freiheitskampf, Weimar 1943, str. 90.

¹¹ Knaus, Freiheitskampf in Deutsch-Österreich, Berlin, 1941, str. 23.

tisti, ki da je zatrl »revolucijo« ali razbil »razredno fronto«, o kateri nekateri pisci govorijo. Vobče ni mogoče imeti teh nemirov za organizirano in zavestno »revolucijo«. To je bilo, kakor tudi drugod v podobnih dogodkih tistih dni, anarhično plenjenje lačnih, kakorkoli užaljenih ali tudi grabežljivih ljudi, plenjenje imovine, ki je ni več ščitila državna oblast ali revolta proti nekaterim nemškim imovitim zasebnikom, zlasti trgovcem, vojnim dobičkarjem, ki jih je bilo na Koroškem tako in tako mnogo več, kakor slovenskih. Janko Gačnik, ki je kot prostovoljec, Libeličan, v obrambi dobrega glasu Malgaja natančno raziskal te dogodke (njegov apoletičen, 60 tipkanih strani obsegajoči rokopis je pri meni), pravi: »Pri plenjenju niso sodelovali samo rudarji in fužinarji v Mežiški dolini; zlasti ne v Libeličah, pa tudi ne na Prevaljah, Ravnah, v Mežici in Črni. Plenjenja so se udeležili tudi lesni delavci in delavci s kmetov, bajtarji, mali kmetje, nekaj tudi obrtniki in naščenci, pa tudi večji posestniki — »vampeljini«, kakor jim pravi Sušnik — zadnji prav gotovo iz gole grabežljivosti. Mnogi so pri tem poslu šli predaleč, daleč preko tega, kar bi mogli opraviti dolgo zadržani srd, užaljenost, glad ali slabo odeto telo« (str. 18).

Preden pa se je mogel Malgaj dobro razgledati in napraviti načrt za nadaljnje prodiranje, je moral napraviti najprej red v Mežiški dolini ter proti nemškemu meščanstvu, veleposestnikom, a tudi nemško nacionalistično usmerjeni avstrijski socialdemokraciji utrditi novo državno oblast. V sumaričnem poročilu o dosedanjem delu z dne 6. dec. 1918, ki ga je poslal Malgaj štajerskemu obmejnemu poveljstvu iz Velikovca, poroča Malgaj tudi, kakšen položaj je našel 7. nov. v Mežiški dolini. (V Pokrajinskem arhivu v Mariboru (PAM), v mapi: Malgajeva vojaška poročila.) Govori o 50-kratni premoči »roparjev«. Da jih ustrahuje, je razglasil nagli sod ter v dveh dneh vzpostavil v Mežiški dolini red in mir. 90 voditeljev in najhujših roparjev je pobral in jih poslal v zapore v Celje. Rešil je mnogo ukradenega blaga, aprovizacijskemu oddelku narodnega sveta za Mežiško dolino pa je od vojaških transportov dal 60 glav živine, kajti Mežiška dolina s 15.000 prebivalci, po večini delavcev, je bila pred lakoto. Gačnik priponinja k temu poročilu, da je število »roparjev« navedel Malgaj pod vplivom nekontroliranih, paničnih govoric in da je navedeno število nedvomno previsoko. Vsi aretiranci so se vrnili iz Celja domov že pred prazniki.

Prežihov Voranc v »Požganici« (II. izd.) na več mestih označuje Malgaja kot sicer navdušenega nacionalista, a do delavstva pravičnega. Rajka Kotnika, ki opozarja Malgaja na »politično« stran nemirov s čisto meščansko-nacionalističnim pojmovanjem narodne discipline, zavrača Malgaj takole: »Politična stran! ... Vi vsi tako pojete! Toda rečem ti, vi imate kurjo pamet! Za nekaj magnatov se bojite, ki so jih delavci upravičeno izpraznili magacine ... Te bi radi pridobili, množice pa odbili! Kdor misli, da so dogodek zadnjih dni povzročili grabežljivost, ropažljnost, dobičkarstvo, ta se moti! Motiv je bil čisto drug: srd nad stoletnim poniranjem, to je vodilo množico, vi pa iščete zajca za čisto drugim grmovjem ... Toda to nam bo škodovalo — povzročilo bo med delavstvom hudo kri! Že tako bomo morali pomesti z nekaterimi voditelji (U. nemško-avstrijskimi socialdemokratami), ki so začeli rovariti za Avstrijo, zdaj pa še ta preiskaval! ... Malgaj je spet pobral listek z mize, še enkrat pogledal vanj, ga spet zagnal pod mizo, potem pa rekel: »Povelje je povelje, čeprav je idiotsko! Začnimo torej s to prokleto preiskavo — ali rečem ti, da morate biti previdni. Ni treba pov sod nosu vtikati!« (97—98 stran). Te, po Prežihovem Vorancu izgovorjene besede so sicer v nasprotju z Malgajevim diktijom v omenjenem službenem poročilu obmejnemu poveljstvu za Štajersko z dne 6. dec. 1918 in deloma tudi z ugotovitvami Janka Gačnika. Dokazujejo pa, da je Prežihov Voranc videl v Malgaju človeka s srcem za delavstvo. Povelje pa je pač povelje, vojaško še posebno.

S toplo hvaležnostjo je v Požganici opisano Malgajev ravnanje s Petrom Kvocarjem, Močivnikovim iz Jazbine, s po domače Petruhom, osumljenim, da je ubil trgovca Gnido. Malgaj tega ne verjame, hoče ga pridobiti za vstop med svoje prostovoljce. »Petruh je pogledal Malgaju v oči in ugajale so mu: gledale so naravnost, s svetlim žarom, ter dramile v njegovi notranjosti prijetne občutke. In že je rekel na glas in odločno: Vzemite me! Malgaj ga je prijel za obe roki in je dejal: »Živio, novi tovariš!« (115)

In še na eno mesto v Požganici, značilno za presojo Prežihovega Voranca o razpoloženju prostovoljev v boju za slovensko severno mejo 1918/19, naj opozorim!

V razgovoru med Malgajevimi prostovoljci pripoveduje Petruh zgodbo o Verhunu iz Jazbine, ki si je kupil lepši grunt v nižavi in je tam udobneje živel. Toda vsako jutro je pogledal na Jazbino. Potem je nekega dne stopil na gumno in se ustrelil. »Vidite,

rajši se je končal ta Verhun, kot da bi od daleč gledal rodni vrh, katerega je zapustil, čeprav je v nižini mnogo lažje živel kot v Jazbini...» »Vuga (U.: Slovensec z zasedenega ozemlja po Italijanih), ki se ves čas ni mešal v pogovore, se je zdaj zganil, se počasi oprl na roke in pritegnil puško k sebi: 'Kar se nas tiče, je vsaj eno gotovo: v vsem nesmislu je vsaj neka stvar pravična — mi se borimo za svobodo slovenskega ljudstva! V zgodovini bodo nekoč rekli: vse skupaj je bila godlja, edino borba za narodno svobodo je bila pozitivna!'« (174).

Malgajeva pozornost se je po teh dogodkih obrnila na utrjevanje slovenske, jugoslovanske oblasti v Mežiški dolini. Narodni svet za Mežiško dolino z gospodarskim in prosvetnim odsekom ter z raznimi drugimi odseki in z narodno stražo za Mežiško dolino s poveljnikom poročnikom Sušnikom so imeli pogoste seje. Vedno so se posvetovali tudi z vojaškim poveljnikom Mežiške doline, Malgajem. Tako priponuje v svojih Spominih Andrej Oset, pri čemer je zanimivo njegovo ločevanje med »narodnimi stražami« in Malgajevim »vojaštvom«. V vseh večjih krajih so priredili shode in ljudstvu razložili novo nastali položaj. Ljudstvo se je teh shodov udeleževalo v lepem številu. V Guštanju je imel poseben shod za delavstvo Anton Kristan.

Število Malgajeve vojske se je v tem času pomnožilo. Različne so številke, ki jih pri tem navajajo. Naj citiram zaradi tega kar Malgajovo poročilo Maistru z dne 24. novembra 1918 iz Pliberka (Pokrajinski arhiv v Mariboru, PAM), čeprav tudi Malgajeva poročila glede na številke niso brez nasprotij:

»Vojno štacijsko poveljstvo v Prevaljah.

Gospodu

generalu Maistru
v Mariboru

Od 6. 11. t.l. imam zasedeno z oddelkom 87. pp. Mežiško dolino (Libeliče, Guštanji, Prevalje, Mežico in Črno). Ker se je četa od prvih 40 mož in 4 strojnimi puškami pomnožila na 170 mož in 9 strojnih pušk, sem zasedel včeraj, tj. 23. t.m., z 80 možmi (med temi 35 Srbov) in 6 strojnimi puškami Pliberk, ki je bil zaseden od nemškega vojaštva iz Celovca (26 mož z dvema strojnima puškama). Orožje so nemški vojaki predali nam in so odšli. Naše patrulje imajo zasedeno do Drave, kakor kaže skica (U.: V tej, s svinčnikom narisani skici je Malgaj prikazal, da ima zasedene vse kraje med Dravo in Karavankami od

Sinče vasi, Žitare vase do Libelič in Dravograda). V Velikovcu je nagromadenega mnogo vojnega materiala, živeža in sladkorja. Nemškega vojaštva v Velikovcu ni čez 100 mož. Do železniške proge, ki pelje iz Žel. Kaple do Sinče vasi, ima na levo zasedeno s kakimi 60 možmi stotnik Knez, tako da je sedaj južna Koroška pod Dravo v naših rokah in sicer je razdeljena grupacija v tri dele: Odsek I: stotnik Lavrič s sedežem v Borovljah, zahodni del južne Koroške. Odsek II: stotnik Knez organizira okoli Žitare vasi narodne straže. Odsek III: nadporočnik Malgaj s sedežem v Pliberku (80 mož, 9 strojnih pušk).

Pododdelki v Libeličah, Guštanju, Prevaljah, Mežicu in Črni (v vsakem kraju 20 mož in po ena strojna puška), v Globasnici, Šmihelu in Blatu organizirane narodne straže. Lipiški most in Žvabek z malimi patruljami zasedena.

Prevalje, dne 24. listopada 1918.

Franjo Malgaj I.r.
poveljnik voj. oddelka s sedežem
v Pliberku.«

Dobrodošla mu je bila zlasti pomoč 40(!) Srbov s 6 strojnircami pod poveljstvom poročnika Mitrovića, ki jih je na prošnjo predsednika Narodnega sveta za Mežiško dolino, Oseta, poslal v Prevalje podpolkovnik Stevan Švabić, poveljnik nanovo organiziranega, iz bivših avstrijskih ujetnikov sestavljenega srbskega 26. pešpolka v Ljubljani. Malgaj je zasedel Pliberk istega dne, ko so Maistrove čete razorožile mariborsko Schutzwehr. Pozdravil ga je narodni svet v Pliberku; tako piše Mir 30. nov. 1918; torej je bil narodni svet v Pliberku ustanovljen že 23. nov. Na občini je bil postavljen gerent oz. vladni komisar, slovensko uradništvo je prevzelo pošto in davkarijo, sodni starešina je postal dr. Rado Kuše, poznejši profesor za cerkveno pravo na pravni fakulteti v Ljubljani.

V.

30. novembra je Malgaj s sto vojaki, med katerimi je bilo 40 Srbov pod poveljstvom poročnika Mitrovića s 6 strojnimi puškami, pri Lipici prekoračil Dravo in od vzhodne strani vkorakal v Velikovec. Vnaprej poslani patrulji sta že pred vkorakanjem Malgaja zasedli velikovški dravski most in velikovški poštni

urad. To prekoračenje Drave je koroške Nemce posebno razburilo. Začenja se s tem pravzaprav novo poglavje v vojaškem boju za slovensko Koroško. Bürgerwehr je morala položiti orožje. Vsi meščani so morali v 24 urah izročiti orožje, tako pripoveduje Malgaj v svojem poročilu »Vrhovnemu poveljstvu v Mariboru« z dne 6. dec. 1918 (PAM).

Velikovški Nemci so klicali na pomoč Celovec. že 1. dec. popoldne je prišel pred Velikovec razmeroma močan oddelok Volkswehr s topovi pod poveljstvom Obstl. Schenka. Iz opisa tega dogodka v nemški zgodovinski literaturi, razgovorov med Malgajem in žandarmerijskim Oberstom Verständigom kot nemškim parlamentarcem je razvidno zlasti dvoje: peklo jih je predvsem prekoračenje Drave. Zahtevali so izpraznitve Velikovca in da se umakne Malgajev oddelok na južni breg Drave. Niso zahtevali, da zapusti Koroško. Razen tega si niso bili na jasnen, ali naj imajo Malgajev oddelok za »antantno« če to ali ne. Motila jih je navzočnost srbskega poročnika Mitrovića, ki je stal med razgovorom z Verständigom poleg Malgaja. Malgaj je odločno odbil in zagrozil s požigom Velikovca, če bi Volswehr napadel. Malgaj poroča: »Parlamentarec je rekel, da smo mi demarkacijsko linijo Drave prekoračili, kar je proti dogovoru nemške in naše vlade. Povedal sem mu, da sem zasedel Velikovec na povelje generala Maistra. Nemška trditev sicer ni bila točna. Pogodbo za demarkacijsko črto po Dravi so sklenili le z Lavričem za zahodni del Koroške. Celovcu pa je bilo očitno do tega, da naj velja ta demarkacijska črta za vso Koroško. Med pogajanji so začeli Nemci streljati. Nadporočnik Tine Pavlič, ki je bil tudi navzoč pri teh pogajanjih, pripoveduje: »Ker pa smo dobili sporočilo, da se Nemci še nadalje razvijajo za napad in da kljub pogovoru s parlamentarjem spet streljajo na naše položaje, je poročnik Stanko Oset potegnil veliko vojaško pištolo in jo naperil proti polkovniku Verständigu ter dejal, da ne jamči za njegovo življenje, če bodo Nemci še nadalje streljali. Ta dogodek je bil tako impresiven, da mi je ostal še danes v živem spominu, kot da se je to zgodilo včeraj. — Spričo takega položaja je polkovnik Verständig v naši prisotnosti kar iz Malgajevega štaba telefoniral v Celovec, da je v naši sestavi tudi srbski oddelok in da naj se prekine napad na Velikovec ter zapove umik nemških čet. Celovec je takrat očitno sprejal predlog, nakar smo polkovnika Verständiga spet odpeljali do njegovega vozila pred barikadami na celovški cesti. Kmalu nato je streljanje ponehalo in

Nemci so se začeli spet umikati.« (Z Malgajem na Koroškem, TV 15, 22. januarja 1969).

Nemška poročila pišejo o tem dogodku o velikem razburjenju, ki je nastalo zaradi tega med oficirji, ki so temu oddelku poveljevali in med drugimi sta bila tudi Steinacher in Maier-Kaubitsch. Napadalni duh nemških nacionalistov je ob tem dogodku zelo narasel.

Pospesil je ta dogodek tudi rešitev vprašanja, kako naj gledajo koroški Nemci na slovensko, jugoslovensko vojsko oz. na vojake 26. pešpolka v Ljubljani, ki so ga sestavljali Srbi, nekdanji avstrijski ujetniki. Okrajno glavarstvo v Velikovcu je prevzel slovenski glavar dr. Matija Kakl. Nemškega župana so odstavili in za gerenta imenovali Slovence Jurija Čarfa. Poštno poslovanje je prišlo pod slovensko nadzorstvo itd.

Ali je Malgaj zavzel Velikovec po svoji osebni odločitvi in na lastno odgovornost ali na povelje generala Maistra, je zaradi tega zanimivo vprašanje, ker sta v tem času narodna vlada (NVI) oziroma poveljstvo drugega vojnega okrožja v Ljubljani (II VO) začela že močno omejevati krajevno pristojnost generala Maistra. V povelju z dne 22. novembra 1918, št. 121, ki ga je sprejelo Štajersko obmejno poveljstvo v Mariboru 26. novembra, sta N VI in II VO določila »provizorično ureditev poveljstev v II. vojem okrožju«. 1. točka se glasi: »General major Maister poveljuje kot Štajersko obmejno poveljstvo SHS vsem četam v prostoru od ogrska-hrvatske-štajerske meje do vključno črte (po generalni karti): Dob, Pliberk (U.: v originalu Aich in Bleiburg), kota Travnik. Proti jugu sega njegov okraj do južne meje okrajnih glavarstev Ptuj, Maribor, Slovenj Gradec.«

Po tem povelju, podpisanim od podmaršala Istvanoviča, Maister torej ne bi več imel pravice ukazati Malgaju, naj zasede Velikovec. Toda poročila o svojem delu, o svojih bojih, je Malgaj slej ko prej posiljal Obmejnemu poveljstvu za Štajersko, generalu Maistru. V svojem že omenjenem poročilu z dne 6. dec. 1918 poroča Malgaj tudi, da je na telefonično sporočeno povelje generala Maistra od 2. dec. 1918 interniral 10 uglednih velikovških meščanov (ki pa jih je izpustil že 4. dec.). Ta dejstva spadajo v poglavje trenj med N VI oz. II. VO v Ljubljani in generalom Maistrom, ki so se ponavljala v mesecu

¹² PAM, mapa: Koroška, Osvobodilni boji 1918/19, Malgajeva vojaška poročila.

novembru in še nekaj časa v decembru. Gotovo je, da Velikovec ni bil zavzet po volji ali na povelje iz Ljubljane. V Ljubljani so sicer vedno bolj nategovali vajeti in osredotočali vanjo oblast v Sloveniji ter se uveljavljali proti iniciativnim in na boj pripravljenim ljudem ob meji, niso pa poznali obmejnega nacionalnega položaja in po tem položaju narekovanih nujnosti. Zanašali so se na dejstvo, da so po Srbiji v družbi zmagovalcev in da bodo proti poraženi Nemški Avstriji dobili Slovenci vse, kar bodo upravičeno zahtevali. Take splošne oblube so od posameznih antantnih funkcionarjev tudi dobivali.

O Malgajevih in Maistrovih namenih za nadaljnje prodiranje proti Celovcu je istega dne, ko je Malgaj s svojimi prostovoljci in z oddelkom srbskega 26. pp. zavzel Velikovec, padla na seji N VI in II. VO v Ljubljani, glede na državno pripadnost slovenske Koroške morda najodločnejša odločitev. V sejnem zapisniku z dne 30. nov. 1918 je zapisano: »Ko so prebrali poročila o pogodbi Maister-Passy z dne 28. nov., ki je N VI ni odobrila in zaradi nje izrekla Maistru celo grajo, poroča obširno o vojnem položaju na severni državni meji generalštabni podpolkovnik Ulmansky na osnovi dobljenih informacij. Poročevalci je mnenja, da je z vojaškega stališča mogoče zasesti Celovec, težave pa nastanejo s prehrano. Poverjenik za prehrano, dr. Tavčar, je izjavil, da ni v stanu prevzeti še aprovizacijo Celovca. Zato naj vojaštvo zasede samo še Grabštajn pri Celovcu in Celovec samo ogroža...«¹³

S to odločitvijo sta N VI in II. VO v Ljubljani Malgaju in Maistru izrečno prepovedala vsako nadaljnje prodiranje proti Celovcu, toda prav Tavčar je istočasno predlagal, da naj zasede jugoslovanska in slovenska vojska Grabštajn, da ogrozi Celovec.

Malgaj je s svojimi vojaki razširil velikovško mostišče, zasedel na vzhodu Grebinj in Vobre, še dalje na vzhodu ga je varovala zasedba Šentpavla po oddelku, sestavljenem poglavito iz Srbov 26 pp s poročnikom Jurkom. Proti severu in zahodu je dal Malgaj zasesti Trušnje in Tinje. Po ozemlju v mejah teh krajev in še preko njih, do Djekš in do Krke, so krožile stalne patrulje. V sporazumu s stotnikom Knezom je bila pri Galiciji za zavarovanje dravskega mosta Galicija — Zagorje (od Nemcev imenovanega Annabrücke) zgrajena stalna postojanka (Klopčaver-Staudekar). Glavno pozornost je obrnil v celovško

smer. V Celovec je čimprej hotel ter čakal le na okrepitev. Žal, zaman.

V PAM sta ohranjeni dve razglednici, podpisani od Malgaja: ena z dne 7. 12.: »Sedaj je zopet prišla pošta; bili smo 10 dni brez nje. V Ljubljani so nas ustavili, da ne moremo naprej...« in druga z dne 12. 12.: »Že zdavnaj bi bili v Celovcu, če bi nam ljubljanska vlada ne vezala rok. Prišli smo v velikovškem okraju že do zadnje slovenske vasi, Dješke, na jezikovni meji. Z Nemci se pa že močno strelijamo.«

Glavno pozornost Malgajeve dejavnosti v dneh po 1. dec. je bila obrnjena na utrjevanje in zavarovanje oblasti na zasedenem ozemlju. Samostojno, s svojim vojaštvom, brez ozira na dolžno poslušnost častnikom z višimi čini, pa je mogel odločati le še nekako do 20. decembra. Iz teh dni je sicer le malo avtentičnih, konkretnejših poročil o njegovi dejavnosti, morda več v nemški literaturi, kakor v slovenskih časnikih: »9. dec. popoldne je oddelek nemških oborožencev napadel Trušnje in odpeljal slovenskega župnika Dolinarja. Malgaj je sam odježdil za njimi, jih dohitel in jih razoržil ter pripeljal v Velikovec«, tako priponuje »Slovenski gospodar« 12. dec. 1918, št. 50. To je bil Malgajev stil. Ko so folksverovci 19. dec. ujeli poročnika Martina Pavliča in ga odpeljali v Wolfsberg, je Malgaj zagrozil z najostrejšimi represalijami — in izpustili so ga.

Množile pa so se v tem času za zasedbo Celovca tudi že težave objektivnega značaja. Nemci so se otresli živčnega pretresa zaradi svojega vojnega poraza. Organizirali so novo vojsko, v vojaških svetih je zmagala nemškonacionalistična struja s parolo »svobodne in nedeljive Koroške«. Ta struja je izvala 1. dec. že velikovški spopad z Malgajevim vojaštvom. Wehrausschuss koroške deželne vlade ni odpoklical svojega vojaštva izpred Velikovca samo zaradi trdne odločnosti Malgaja, da bo branil Velikovec za vsako ceno, temveč tudi zaradi neodločnosti, ali naj Malgajevemu vojaštvu prizna »antantni značaj« ali ne. Begal jih je posebno oddelek Srbov 26 pp. pod veljstvom por. Mitrovića, ki je pred Nemci poudarjal antantni značaj svojega oddelka.

Že 5. dec. nato pa je koroški provizorični deželni zbor po posvetovanju deželne vlade z dunajsko vlado soglasno, tudi z glasovi socialdemokratov, sklenil »... da se je treba vdoru jugoslovanskih čet z vsemi močmi upreti ... le antantnim četam, ki se kot take izkažejo, se ni upirati.«

¹³ Arhiv Slovenije (AS); o tem piše tudi Wutte, Kärntens Freiheitskampf, Weimar 1943, str. 116.

¹⁴ Wutte: Kärntens Freiheitskampf, Weimar, 1943, str. 116.

V prvi polovici decembra 1918 so se verjetno iztekali zadnji dnevi za uspešen ofenzivni nastop slovenske, oziroma maloštevilne, po večini iz prostovoljev sestavljene vojske. Malgaj, Maister in major Lavrič v Borovljah so zaman opozarjali. Ljubljanska vlada je bila drugačnega mnenja. Poročilo, ki sta ga po vrnitvi iz Pariza 2. dec. 1918 podala na vladni seji tedanja vodilna slovenska politika dr. Anton Korošec in dr. Gregor Žerjav, jo je moglo o pravilnosti svojih odločitev le potrditi. Zadevni del poročila se po zapisniku te seje glasi: »Podal je (U.: namreč Korošec) splošno sliko o mišljenju, ki vlada med antantnimi državami o problemih naše severne in zapadne meje. Naš položaj glede severne meje je kar najugodnejši in je popolna izpolnitve naših narodnih zahtev zagotovljena.« (Arhiv Slovenije — AS). To izjavo sta naslednjega dne objavila slovenska dnevnika Slovenec in Slovenski narod. Vsak Slovenec si je mogel misliti: zakaj torej s puško, če bomo tudi brez nje dobili vse, kar bomo zahtevali. Vojaki, ki so prišli pravkar iz dolge, težke štiriletne vojne, so bili povsem doveztni za take misli. Odtod tudi težave z mobilizacijo.

Do zadnje gotovosti, kako je z vprašanjem antantnosti slovenskega vojaštva in srbskih vojakov 26 pp., pa je prišla koroška deželna vlada po dogodkih pri Grabštanju 15. dec. 1918. 12. dec. je prišel iz Ljubljane prek Maribora v Velikovec bataljon srbskega 26. pp. Ni bil podrejen Malgaju in je po poveljniku višjega čina, kakor je bil Malgaj, postal samostojen ter kot srbski oddelek slej ko prej neposredno podrejen svojemu polkovnemu poveljniku,¹⁶ ki je poslal ta bataljon na severno slovensko mejo očividno v sporazumu z II. VO in N VI v Ljubljani (Tavčarjev predlog na vladni seji 30. novembra).

Koroške nemške čete, zopet pod poveljstvom častnikov, kakor sta bila Steinacher in Maier-Kaibisch, so dve četi tega bataljona 15. dec. zajele in razorožile ter ju poslale prek Budimpešte nazaj v Jugoslavijo. Opogumil jih je k temu verjetno tudi sovražni odnos tedanje Italije proti Jugoslaviji, posebej proti Slovencem in Hrvatom. V Italiji je videla koroška deželna vlada svojega zaveznika proti Slovencem. Knaus npr. piše o tem: »Ker je Italija zahtevala obširne dele nekdanje avstro-ogrsko jadranske obale in je do 19. nov. 1918 zasedla zahodni naseljeni del Slovenije z okrog 400.000 Slovenci, je prišlo med Italijo in Jugoslavijo do ostrih nasprotij. Iz tega nasprotja so

¹⁵ Seručar Zdravko, Vojne akcije u Koruškoj, Beograd, 1950, str. 40.

pognala med Koroško in Italijo enaka čustva do Slovencev«.¹⁷

14. dec. 1918 je bil med italijanskim generalom Luzatijem v Trbižu in z zastopniki koroške deželne vlade razgovor.¹⁷

Poveljnik, kapetan Milosavljević, se je mogel izkazati pred nemškim poveljnikom le z legitimacijo iz Ljubljane, ne pa z legitimacijo vrhovnega poveljstva vzhodne antantne vojske izpred Soluna (general Freanchet d'Esperey!) ali vsaj z legitimacijo vrhovne komande srbske vojske. Za nemško priznanje antantnega značaja teh dveh srbskih čet ljubljanska legitimacija ni zadostovala. Srbska vlada proti zajeđu teh dve srbskih čet ni protestirala, kakor da je vse to nič ne briga.

Po Grabštanju je pogum koroških Nemcev in njihovega vodstva močno zrasel. »Uspešni odpor proti Grabštanju je rešil Celovec hude nevarnosti in je osvobodil prebivalstvo pritiska, ki je izviral od besede »Antantne« čete. Vodilnim možem Koroške je dal svobodo za nadaljnje ravnanje«, tako piše glavni koroški nemško nacionalistični zgodovinar dr. Martin Wutte (str. 123). To je vobče soglasno mnenje vseh koroških nemških piscev, ki pišejo o grabštajskih dogodkih.

Pa tudi slovenska narodna vlada in II. vojno okrožje v Ljubljani sta iz grabštajskega dogodka izvedla dočene posledice. Naše nesrečno vodstvo z vojašvom, ki je hotelo imeti antantni značaj, a imelo obenem povelje, da naj se ne spušča v boje, je z grabštajsko akcijo, ki je poteklo brez Malgajevega sodelovanja, poseglo v boj za severno slovensko mejo. Ko pa sta sedaj hoteli to popraviti, sta do maja 1919 odvzeli obema najbolj iniciativnima, pogumnima in uspešnima časnikoma slovenske vojske v boju za severno slovensko mejo na koroškem, Malgaju in Maistru, vsako poveljniško moč. Vse te ukrepe Narodne vlade in II. VO je vodila obrambno čakajoča ne pa ofenzivna misel.

Svoj in 26. srbskega pp. hudi grabštajski poraz sta hotela Narodna vlada in II. VO popraviti s pravo mobilizacijo petih letnikov 1895. do 1899. leta in s pošiljanjem novih bataljonov slovenskega vojaštva na velikovško fronto. Prvi bataljon je bil zoper

¹⁶ Siegmund Knaus, Freiheitskämpfe in Deutsch Österreich, Kärtner Freiheitskampf, I Berlin, 1941, str. 116.

¹⁷ Alfred Lavrič, Spomini, 87, po konfidentskih poročilih pri U.

bataljon celjskega pešpolka pod vodstvom stotnika Antona Kosa. 16. dec. ga je poslal na Koroško Maister iz Maribora. Nekaj dni nato je prišel na velikovško fronto bataljon ljubljanskega pešpolka pod poveljstvom majorja Alfonza Žerjava. Že po šablioni podrejenosti častnika z nižjim činom častniku z višjim činom je pomenilo to za Malgaja poveljniško degradacijo in utesnитеv. Ni odločala osebna zmožnost, temveč še v avstrijski vojski pridobljen častniški čin. To je bilo za mladega moža s tako odločno, pristno nacionalno revolucionarnostjo, kakor je bil Malgaj, občutno ponižanje. Potem pa so njegov oddelek še razdelili na več med seboj oddaljenih odsekov. V tem je Malgaj mogel videti še prav določen namen.

Med frontni odsek obmejnega poveljstva za zahodno Koroško (major Lavrič) so iz koroškega frontnega odseka, ki je doslej spadal v območje obmejnega poveljstva za Štajersko, ustanovili nov odsek obmejnega poveljstva za vzhodno Koroško pod poveljstvom majorja Žerjava, o katerega mirni »preudarnosti« govore tudi avstrijski zgodovinarji. S tem so tudi Majstrovo poveljniško območje utesnili, na odsek Dravograd—Radgona. Vodstvo vojaških akcij na Koroškem so hoteli ljubljanski starinski politični voditelji zase. Odstranili so tista dva častnika, ki bi jih mogla v tem motiti.

V teh, za Malgajovo vojaško veljavnost in za njegov vojaški ugled razočaranja polnih dneh, pa je Malgaj s prijateljem Srečkom Puncerjem, ki je prišel za njim iz Celja že 20. novembra v Prevalje, zasnoval list za politična in kulturna vprašanja — »Jugoslovenski Korotan«; Malgaj je bil izdajatelj, Puncer pa urednik. Doživel je 16 številk. Ko sta Puncer in Malgaj padla, je izšlo le še dvoje številk in je s 7. junijem 1919 prenehal izhajati. Pisan je bil sicer jugoslovensko unitaristično, toda v revolucionarno osvobodilnem duhu velikega dela slovenske mladine tistih dni, proti nebojevitosti civilnih in vojaških funkcionarjev v Ljubljani. Kar Malgaj ni mogel več kot vojak, je hotel nadaljevati s pomočjo Puncerja kot agitator. V kakšnem duhu je bil Jugoslovenski Korotan urejevan, naj pokaže tale del Puncerjevega članka »Korotan vstaja« v prvi številki: »... jednjasto let je ječal naš narod v težkih verigah, v katere ga je vkoval nasilni tujec ... Ponižan in brezmočen prosil je naš krasni korotanski narod pomoči pri svojih bratih, ki jim je usoda namenila srečnejše

življenje. Toda bratje so bili med seboj nesložni in zato slabotni. Pomoči ni bilo od nikoder. Že se je zdelo, da bodo vse prošnje zaman, da je Korotan izgubljen za vedno. — Tedaj pa so se razprtia brača Srbi, Hrvati in Slovenci složili in zbudili spečo majko Jugoslavijo. In vstala je krasna, velika, silna ter povzdignila svojo svarečo roko nad nasilnim tujcem: Roke proč od mojih zvestih otrok!«

V svojem spisu o Malgaju v Celjskem zborniku 1959 trdi Franjo Roš, dober osebni znanec in prijatelj Malgaja in Puncerja, da je bila resolucija, ki jo je 6. jan. 1919 sprejelo na ustanovnem občnem zboru vsedijaške Stanovske zveze »več tisoč slovenskih dijakov in drugega občinstva« skupno delo Puncerja in Malgaja. Glasí se:

»Mladina, brez razlike strui in političnih naziranj, zahteva glede na veliko nevarnost, ki preti Slovenscem na Koroškem in Štajerskem, in ko je že sama meja Kranjske na severu ogrožena, da:

1. Narodna vlada v Ljubljani odredi v sporazumu z osrednjo vlado v Beogradu najpozneje do 10. januarja takojšnjo splošno mobilizacijo letnikov 1880 — 1901, ki jo mora izvesti z vso strogostjo, kakršna odgovarja vojaškemu pravu in predpisom;
2. da postavi takoj vse tiste častnike, ki so se v teku vojne pregrevili proti lastnemu narodu, pred vojno sodišče;
3. da se poveri vrhovno vodstvo operacij na severni fronti izkušenemu generalu Maistru, ki je že ponovno pokazal svojo organizacijsko zmožnost;
4. da se pošlje vse razpoložljivo vojaštvo v zaledju nemudoma na severno fronto, da se ustavi prodiranje nemških čet;
5. da dovoli Narodna vlada takoj vsem srednješolcem, ki so za vojaško službo sposobni in žele vstopiti v prostovoljno legijo, zadeven dopust in iste izpitne ugodnosti, ki jih je dovoljevala bivša avstrijska vlada dijakom prostovoljcem;
6. zahteva skupščina, da Narodna vlada v Ljubljani sporoči te zahteve, ako jih ne mara upoštevati, osrednji vladni v Beograd.«

Ne v vseh posameznostih, gotovo pa po pozivu na odločen nastop na koroškem bojišču, je ta resolucija izraz velike jasnovidnosti obeh sestavljalcev. To je najbolj odločna resolucija tistih dni, katere pristnost sta oba sestavljalca dokazala z darovanjem svojega življenja.

¹⁸ Vojno-zgodovinski inštitut JLA Beograd: Podaci za historiju 39 pp (celjskega).

Malgaj je zasedel Velikovec, ga ubranil v boju s celovškim vojaštvom 1. dec. 1918; toda ko sta posegla v koroške boje Narodna vlada in II. VO v Ljubljani, je doživel ponižanje za ponižanjem ter je končno Velikovec moral zapustiti. Katerega dne točno je odšel iz Velikovca, ni ugotovljeno. Verjetno, da je odšel najkasneje tedaj, ko je prevzel obmejno poveljstvo za vzhodno Koroško polkovnik Milan Bleiweis, to je okrog 5. januarja.¹⁹

»Malgaju so dodelili nalog, da v Ravnah osnuje nekakšno vojaško okrožje, ki bo zajelo domačine in jih izvezbal v ekserciranju in uporabljanju orožja«, pripoveduje Roš.

Iz časa njegovega bivanja v Guštanju je sicer malo znanega. »Jugoslovenski Korotan« je do njegove smrti 6. maja 1919 še nosil ime Malgaja kot izdajatelja. Ko pa se vprašujem, kako je mogel Prežihov Voranc v Požganici podati tako jasno podobo Malgaja, prihajam na misel, da je Prežihov Voranc Malgaja morda tudi osebno poznal. Dokazov za to pa ni.

Sredi aprila 1919 se je Malgaj vpisal med slušatelje pravne fakultete v Zagrebu (ljubljanske univerze še ni bilo). Nabavil si je juridične knjige in jih začel študirati. Pri vojakih je hotel ostati le še toliko časa, da bo odločen boj za slovensko Koroško.

Med Malgajevim bivanjem v Guštanju, spomladi 1919, se ni na velikovškem odseku koroške fronte do konca aprila 1919 zgodilo nič posebnega. Zadnji, toda slabo pripravljeni nemški napad na velikovško mostišče 12. januarja se je končal, predno se je prav razvil. 14. januarja 1919 je nastopilo premirje, ki so ga sicer eni kot drugi pogosto kršili, a večjih spopadov ni bilo. 29. aprila 1919 pa je slovenska vojska po slabih vesteh iz Pariza hotela postaviti mirovno konferenco v Parizu pred izvršeno dejstvo in je napadla. Že prvi dan je padel Malgajev priatelj Puncer, po nesrečnem naključju ujet, a nato ustreljen in z bajonetom skozi usta na tla pribit. Dobro pripravljena in številčno precej močna nemška vojska je po začetnih uspehih slovenske vojske, posebej celjskega pešpolka, napad zaustavila in prešla v protiofenzivo. 2. maja so nemške čete zavzeme Velikovec in vrgle slovensko vojsko na južni breg Drave. 4. maja pa so z napadom na Šmarjeto v Rožu začele potiskati slo-

vensko vojsko, moralno razkrojeno še po številnih apokrifno socialno revolucionarnih letakih nemških vojaških svetov, proti Štajerski. 5. maja so se nemške čete že bližale Guštanju in Dragogradu.²⁰ Naj iz Maistrovega službenega poročila komandi dravske divizije z dne 30. 6. 1919 (vojno zgodovinski inštitut v Beogradu) citiram tisti del, ki se nanaša na Malgaja: »**5. maja 1919** ... na dragograjskem kolodvoru sem zapovedal podpolkovniku Uzorincu (U.: 36 karlovški pešpolk), da razširi mostišče tudi na južni in zahodni breg Drave in posebno zavaruje sotesko Guštanj—Dragograd. — Po kratki informaciji sem se peljal v spremstvu polkovnika Bleiweisa, podpolkovnika Uzorinca, kapetana Vuksana kot poveljnika posadke guštanjske soteske ... načelnika štaba kapetana Koserja in kapetana Janeža v Guštanj ... Izdal sem v Guštanju kapetanu Vuksanu in nadporočniku Malgaju osebno povelje, da z vso možnostjo ustavita nadaljnje prodiranje nemških čet proti Dragogradu in sicer četa kapetana Vuksana v črti Schl. Gamsenegg — rob gozda, približno 800 korakov severno od imenovanega gradu. Nadporočnik Malgaj je zasedel s svojim oddelkom, 57 borcev in 4 strojnice, grad Streileben, z nalogu, da se priklopi šele, v primeru premočnega nemškega napada, četi kapetana Vuksana ...«

»**6. 5. 1919** ... Ob 15. uri poroča podpolkovnik Uzorinac, da je sovražnik okrog 500 do 600 mož močan, napadel z oklopнимi avtomobili iz Guštanja skupino kapetana Vuksana. Nadporočnik Malgaj se je moral s svojim oddelkom umakniti iz gradu Streileben in se je pridružil četi kapetana Vuksana. Nemci so prodirali čez obe krili guštanjske posadke, ki se je v hrabrem, tri ure trajajočem boju umaknila od mesta kota 366 severno Dobrisch. Nadporočnik Malgaj je bil pri tem umiku zadet od sovražne granate in je padel. Njegova smrt ni zbegala samo njegovega oddelka, ki se je popolnoma razpršil, ampak je vplivala tudi na četo kapetana Vuksana.« Živi Malgaj je bil torej moralna opora tudi Karlovčanom.

Od raznih piscev spominov (pri Udetu) ima še največ o tem poslednjem Malgajevem boju Zdravko Kroflič, a nekoliko drugače, kakor je v Maistrovem službenem poročilu po telefonskem poročilu Uzorinca. Naj nekatere odstavke citiram: »**5. maja** (U.: Kroflič ima, nedvomno pomotoma 4. maja) se je pripeljal zvečer general Maister. Pojasnil nam je situacijo in povedal,

²⁰ Lojze Ude, Vojški boji na Koroškem 1918/19, Zbornik Koroški plebiscit 1970, str. 190—191 in 4. maj 1919 na Jesenicah, TV 15, 1973, št. 43—45.

¹⁹ Seručar Zdravko, Vojne akcije u Koroškoj 1918/19, Beograd -950, str. 40.

da še edino Malgajev odred nudi odpor, sicer je pot za Nemce prosta proti Mariboru in Celju. Bodril nas je, naj vztrajamo vsaj še 24 ur, pa bo situacija rešena. Sporočil nam je, da so že na poti srbske čete, ki nam bodo nudile pomoč. Obljubili smo, da bomo storili vse, kar bo mogoče. — Zakopali smo se na pobočju gričevja okrog Guštanja in razdrli železniško progo med Guštanjem in Prevaljami, da bi onemočili vožnjo nemškemu oklopнемu vlaku. — Ko se je je 6. maja zdanilo, smo zagledali na železniški postaji v Prevaljah oklopni vlak, ki ni mogel nadaljevati vožnje zaradi razdrte proge. Od vseh strani smo opazili prodirajoče nemške čete. Ko so prišli v zadostno bližino, so jih ustawili rafali naših štirih strojnic. Tako smo zadržali njihovo napredovanje približno do 3. ure popoldne. Tedaj smo opazili, da smo že skoraj obkoljeni. Poleg tega nam je začelo primanjkovati municije. Da bi bolje pregledal situacijo, je splezal Malgaj na drevo. Pri tem se mu je sprožila za pasom viseča ročna granata in ga težko ranila.«

Kroflič pa pri Malgajevi smrti ni bil navzoč. Bil je na skrajnem desnem krilu en kilometer dolge fronte. Skoro še popolnoma obkoljen se je s 5 možmi umaknil. Na cesti, ki pelje po levem bregu Mežice, je srečal ostanek Malgajeve skupine. Bilo jih je le še 7 z enim mitraljezom. Od njih je zvedel za Malgajovo smrt. »Jokali so in bili vsi obupani, ker niso mogli rešiti ranjenega poveljnika iz sovražnikovih rok. S skupaj 12 možmi se je Kroflič nato umaknil proti Slovenj Gradcu.

Po nemških opisih tega boja je bil Malgaj ubit od ročne granate, ki jo je imel za pasom in jo je zadela in vžgal puškina krogla.

»Mariborski delavec z dne 6. julija 1919, št. 151, je pod naslovom »Grob junaka — rojaka« prinesel Osetov članek z opisom, kako so Nemci ravnali z Malgajevim truplom: »Nemške beštje, na čelu jih bivši guštanjski podžupan, so prvotno zahtevali, naj Malgajevu truplo vržejo v vodo, ki naj ga zanese v Srbijo, kamor ga je vleklo srce. Tudi so nemške hijene pljuvale na njegovo truplo. Pokopali so ga slednjič na desni strani pokopališča, kjer navadno pokopujejo samomorilce. Tudi pogreba se Slovenci niso smeli udeležiti. Vrle slovenske Korošice se pa niso ustrašile nemških groženj ter so kljub prepovedi uredile in venčale gomilo z venci s slovenskimi trobojnicami ter vsadile na grob razne cvetke.«

V svojem življenjepisu Franja Malgaja (priu.) pripoveduje njegov brat Ivan: 24. oktobra 1919 je vojaštvo prepeljalo krsto do Dravograda, od koder so jo drugi dan dopoldan prepeljali z vlakom do Celja. Na vsaki postaji se je zbrala množica ljudi, ki je izkazala pokojnem zadnjo čast. V Celju so krsto položili v okrašenem vestibulu, kjer so ga stražili šentjurski Sokoli. Naslednje jutro so položili krsto na topovsko lafeto in jo prepeljali v Šentjurij, kjer so ga pokopali ob velikanski udeležbi ljudstva. Pogreb je vodil general Maister v spremstvu mnogih častnikov. Na dan pogreba so odkrili na Malgajevi rojstni hiši spominsko ploščo z napisom: »V tej hiši je bil rojen dne 20. novembra 1894 Franjo Malgaj, nadporočnik. Padel je za osvoboditev Koroške dne 6. maja 1919 na Tolstem vrhu pri Guštanju. — Junak živi, da umre, rojakom v ponos, domovini v slavo.«

29. maja 1924 so na kraju Malgajeve smrti pri Guštanju odkrili spomenik, na katerem so znameniti Maistrovi verzi: »O jaz ne spim — le čakam čas — in čakam vas — da gremo skupaj čez Šentvid — med brate naše — Zilo pit. Vojanov«

Ta spomenik so nacistični okupatorji med II. svetovno vojno porušili. Toda na istem mestu smo 11. maja 1947 odkrili nov spomenik, na katerem so na vzhodni strani v sredini isti verzi, kakor so bili na prejšnjem spomeniku. Na južni strani je napis: »Malgaju in tovarišem, ki so padli v borbah za Koroško 1918—1945«, na zahodni strani na sredini pa so Kajuhovi verzi: »Lepo je veš — mama — lepo je živeti — toda za kar sem umrl — bi hotel še — enkrat umreti.« Na nagrobnem spomeniku v Šentjurju je poleg rojstnega in smrtnega datuma napis: »Vse, kar si imel — si dal domovini v dar — počivaj v miru — svobode naše zidar.«

Na spomeniku, ki so ga postavili v Šentjurju v počastitev spomina borcev padlih v narodnoosvobodilni vojni so na eni strani tudi verzi Malgaju v spomin: »Iz krajev teh je vodil četo — za pravdo in svobodo vneto — in korotanske zemlje prag — s krvjo posvetil je junak.«

27. avgusta 1977 je bila v Šentjurju iz samoprispevkov občanov zgrajena nova osnovna šola, na kateri je tale napis: »Franju Malgaju 1894—1919, borcu za slovensko Koroško v I. 1918-19. — Lik junaka in njegovih borcev je mladini svetal zgled, kako se je treba boriti za domovino.«

Po Malgaju so poimenovane ulice v Celju, Mariboru in Ljubljani.

V oboroženem boju na Koroškem sta se srečala dva najizrazitejša borca dveh zgodovinskih konceptov tistega časa. Na nemški strani Hans Steinacher, pisec knjige »Sieg in Deutscher Nacht« (Wien, 1943), pralik pangermanskega imperialističnega bojevnika za nedeljeno, nemško Koroško in za združitev Avstrije z Nemčijo. Pod nacizmom je imel člansko legitimacijo nacional-socialistične stranke (NDSAP) s številko 7753.917. Njegov veliki nasprotnik na slovenski, jugoslovanski strani je bil Franjo Malgaj, bojevnik za osvoboditev koroških Slovencev in njihovo združitev v jugoslovanski Sloveniji. Prvič sta si stala nasproti 1. dec. 1918, ko so koroški Nemci hoteli zavzeti Velikovec, ki ga je 30. novembra zasedel Malgaj s svojimi prostovoljci. Steinacher z Maier-Kaibischem, leta 1942 organizatorjem nasilne preselitve 300 slovenskih družin, sta bila glavna pobudnika tega napada. Napad so Malgajevi prostovoljci odbili in Steinacher se je moral s svojo četo umakniti za Krko. 6. maja 1919 sta se Steinacher in Malgaj srečala zadnjič pri Guštanju. Steinacher je bil v tem boju težko ranjen, Malgaj je bil ubit.

Nemški pisci omenjajo srečanje Steinacherja in Malgaja v vojaških bojih na Koroškem kot srečanje dveh najizrazitejših zastopnikov obeh taborov, vendar po veliki večini le kot najizrazitejših po vojaškem pogumu. V globljo analizo zgodovinskih konceptov, ki sta jih zastopala, se ne spuščajo niti socialistični pisci. Socialdemokrat Hans Lager obravnava Malgaja še skoraj sovražno kakor drugi nemški pisci.

V svoji knjigi »Sieg in deutscher Nacht« imenuje Steinacher Malgaja »dieser grimmige Soldat« — »ta srditi vojak« (73), o Malgajevem gospodovanju v Velikovcu pa trdi, »da je Malgaj z razglasitvijo naglega soda vzpostavil divje nasilno oblast« (77). Vobče se Steinacher o Malgaju od vseh nemških zgodovinskih piscev izraža najbolj surovo in žaljivo. Koroški hišni zgodovinar dr. Martin Wutte pravi v knjigi »Kärntens Freiheitskampf« (Weimar, 1943), »da je pri zasedanju Mežiške doline, Pliberka in Velikovca, Malgaj nastopal posebno trdo« (besonders hart, 104), pri opisu zadnjega bojnega srečanja Steinacherja z Malgajem 6. maja 1918 pa se izraža: »Tu je zadel Steinacher na svojega starega nasprotnika, pogumnega nadporočnika Malgaja« (223).

General Sigmund Kaas, zgodovinar samo vojaških bojev na Koroškem, označuje Malgaja v svoji knjigi »Freiheitskampf in Deutsch-Österreich. Kärntner Freiheitskampf« (Berlin, I, 1941, II, 1942) kot »odločnega častnika« (I, 23), o zadnjem bojnem srečanju Steinacherja z Malgajem pri Guštanju, 6. maja 1919, pa pravi: »Njegov pogumni nasprotnik, nadporočnik Malgaj, je našel v tem boju smrt« (II, 33).

Vinzenz Schumy, »vindišar«, politični voditelj koroškega nemško-nacionalistično orientiranega Landbunda in predsednik nemško-avstrijske organizacije za pripravo koroškega plebiscita, Heimatdiensta, od leta 1923 do 1927 koroški deželnji glavar, pred nacizmom večkratni minister v dunajski vladi, trdi v svoji knjigi »Kampf um Kärntner Einheit und Freiheit« (Wien, 1950), da so bili koroški Nemci v spopadu pri Velikovcu 1. dec. 1918 trikrat močnejši kakor Malgaj s svojimi prostovoljci in da so odstopili zaradi Malgajeve grožnje, da bo Velikovec začgal. O boju pri Guštanju 6. maja 1919 pravi: »V tem boju je padel pogumni jugoslovanski nadporočnik Malgaj, ki je, kot desna roka Maistra, leta 1918 zasedel vso spodnjo Koroško do Velikovca« (137).

Da je Malgaj predstavljal v bojih za osvoboditev koroških Slovencev posebno bojevitost, izraža po II. svetovni vojni zgodovinar vojaških bojev na Koroškem Erwin Steinböck v svojem spisu »Die Kämpfe im Raum Völkermarkt (Wien, 1969) posredno na ta način, da ugotavlja, da je bil Malgaj v drugi polovici decembra 1918 zamenjan s »preudarnim Žerjavom« (8). Žerjav, na čelu bataljona ljubljanskega pešpolka, je bil res pravo nasprotje ognjevitega Malgaja.

Vsi ti pisci vidijo v Malgaju samo predstavnika slovenskega, jugoslovanskega »imperializma«, Nemci, Avstrijci, so »patrioti«, ki branijo samo svojo »domovino«. Po neki stalnici svojega narodnega značaja pa rešpektirajo vojaški pogum tudi pri slovenskem, jugoslovanskem nasprotniku.

Nekoliko, čeprav ne bistveno drugače, pojmuje vojaško najbolj pogumna borca v bojih na Koroškem leta 1918/19, Steinacherja in Malgaja Josef Friedrich Perkonig v svojem zgodovinskem romanu »Patrioten« (Graz-Salzburg-Wien, 1950, 779 strani). Perkonig hoče biti nekak pomirjevalni posredovalec med obema taboroma. Steinacher (v romanu Steiner) in Malgaj (v romanu Olgay) oba sta mu ognjevita patriota. Pri tem zagreši bistveno zmoto, da obravnava izrazito imperialističen, germanističen patri-

tizem Steinacherja in protiimperialističen, osvobodilni patriotizem Malgaja na isti človeški moralni ravni.²²

Le neki Joachim Reinhardstein je nekaka izjema. V zgodovinskem spisu »Fuerbrand im Kärntner Land. Der Heldenkampf eines Volkes« (Požar v koroški deželi. Junaški boj nekega ljudstva), objavljen v Berliner Illustrierte Zeitung leta 1937 št. 31 do 35, naslavlja poglavje z opisom boja pri Guštanju 6. maja 1919 »Pogumen nasprotnik umre« (Ein tapferer Gegner stirbt). »Bilo je ob treh popoldan,« tako pripovedujejo, »ko se je začel nasprotnik pod pritiskom Steinacherjevega oddelka umikati z ozemlja, ki ga je tako trdoživo držal... Le na posameznih mestih se je še upiral. Bled, s stisnjениmi ustnicami,

je Malgaj s svojimi zvestimi vztrajal. Zadnji košček koroške zemlje mu je bil zaupan. Kot lev se je boril za to zemljo, fanatična verá v združitev vseh Slovencev mu je vlivala moč, da je preziral nevarnost. Še včeraj mu je general Maister stisnil roko: Ti si naše zadnje upanje. S trudnimi očmi se je oziral Malgaj na svoje ljudi.« Nato opiše Reinhardstein, kako je Malgaj padel in končal: »Mrtev je, so šepetali njegovi ljudje in so zapustili postojanko. Ko so Korošci stali ob Malgajevem truplu, je izpregovoril častnik: Pogumen nasprotnik je umrl in vsi so molčali.«

Tako Berlinčan Joachim Reinhardstein, kakor bi po njegovem mnenju moralo biti. Vemo, da je bilo drugače.

²¹ Lojze Ude, Roman o Koroški, Naš svet, 1951, str. 268—276.

²² Drago Druškovič, Različnost dveh pisateljskih sporočil v Zborniku Koroški plebiscit, Ljubljana, 1970, str. 437—506

BOJ ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918|1919 V PREKMURJU*

Ob razpadu Avstro-Ogrske oktobra 1918 so mogli biti ogrski oz. prekmurski Slovenci, kakor so jih nazivali Slovenci v Avstriji, na osvoboditev, združitev s Slovenci v novo ustanovljeni jugoslovanski državi, najmanj pripravljeni.

Poglavitni vzrok te slabe pripravljenosti je v pritisku madžarskega nacionalizma, katerega nosilca sta bila madžarsko plemstvo in meščanstvo s svojo ideologijo o integriteti ozemlja svetoštefanske krone. Ves vpliv uprave in šolske vzgoje posebno od dualistične ureditve Avstro-Ogrske 1867 dalje je bil usmerjen na uveljavljanje te miselnosti in zlasti tudi na zaviranje vseh, tudi kulturnih stikov s Slovenci v Avstriji.

V svoji socialni sestavi in maloštevilnosti — okrog 100.000 konec 19. stoletja — so se mogli prekmurski Slovenci temu pritisku težko upirati. Bili so mali kmetje, ki se po večini niso mogli preživljati z delom na svojih kmetijah, temveč so morali iskati zaslужka še z delom na madžarskih veleposestvih. Madžarski veleposestniki, grofi in knezi, so imeli toliko zemlje, da si od severozahodnega do jugovzhodnega dela Prekmurja mogel priti, ne da bi stopil na zemljo slovenskega kmeta. Zaslужka so iskali tudi s sezonskim delom zunaj Prekmurja, najraje v Slavoniji in med Slovenci na avstrijskem Štajerskem. Razen kmetov je bilo Slovencev še nekaj obrtnikov, toda gostilničarji in trgovci so bili po večini madžaronski židje. Posvetni inteligenți, največ učitelji, so bili redko zavedni Slovenci. Le duhovščina, po svoji legalistični miselnosti sicer ogrsko svetoštefansko patriotska, je po vernosti imela s slovenskim ljudstvom tudi jezikovni stik in je bila proti jezikovni madžarizaciji. Politično se prekmurski Slovenci v lastni stranki niso mogli organizirati, ker so v madžarski »demokraciji« imeli volilno pravico predvsem plemiči in meščanski davkopalčevalci, ter njihova inteligencia.

Madžarizacijske tendence so bile vidne posebno v tehle zakonih, ki so izšli kljub zakonu št. XLIV iz leta 1868 o »narodni, jezikovni enakopravnosti« na Ogrskem, ki pa se je v nadaljnjem izkazal le kot lepa deklaracija za zunanjji svet in ne kot resna pravna obveznost.

* Povzetek obsirnejše razprave, ki je izšla v knjigi Lojzeta Udeti »Boj za severno slovensko mejo 1918/19« I. 1977 pri založbi Obzorja v Mariboru.

Že s kazenskim zakonom iz leta 1878 je bilo po členu 171 in 172 mogoče kazensko preganjati vsako delovanje, ki je nasprotovalo madžarizaciji.

S šolskim zakonom XVIII iz leta 1879 (minister Agoston Trefort) je bilo določeno, da se mora madžarsčina kot učni jezik uesti v vse šole, tudi verske. Le glede verouka do nadaljnega niso bile izključene olajšave, kar je v veliki meri bilo zavisno od slovenskih župnikov.

Z zakonom LXXX iz leta 1883 je bila popolnoma pomadžarjena srednja šola. Materinski jezik drugih narodnosti se ni smel poučevati tudi kot predmet.

Z zakonom XV iz leta 1891 so bili pomadžarjeni vsi vrtci. Z Banffyjevim zakonom iz leta 1898 so bila pomadžarjena vsa krajevna imena.

Z letom 1900 so ogrska uradna ljudska štetja prekmurske Slovence kot take sploh prenehala štetiti. Številčno so bili upoštevani samo še med tistimi, ki so bili navedeni v rubriki »drugi«. Do tega leta so jih šteli vsaj kot »Vende«, toda leta 1900 so izbrisali v uradnih ljudskih štetijh tudi to ime.

Oblastnemu madžarizacijskemu pritisku se je pridružil pritisk privatnih organizacij madžarske družbe. V osrednjem mestu Prekmurja, v Murski Soboti, je bila kot taka organizacija leta 1885 ustanovljeno društvo »Vendvideki magyar közművelődesi egyesület — VMKE« (Prosvetno društvo za širjenje madžarsčine v Vendski krajini).

Z Apponyijevim šolskim zakonom iz leta 1907 je bilo šolstvo brezizjemno pomadžarjeno in so madžarski oblastniki šele med I. svetovno vojno ublažili to politiko. Uspeli so sicer navdati nemadžarske narodnosti z nekim ogrskim patriotizmom ali ga jim vtepsi, niso pa uspeli z jezikovno madžarizacijo. Prav iz tega dejstva je posebno pri prekmurskih Slovencih vzniknila politična osvobodilna težnja, težnja po združitvi s Slovenci v skupni jugoslovanski državi. Vzrokov, da z jezikovno madžarizacijo niso uspeli, je bilo več. Slovenci so bili v razmerju do Madžarov avtohtono prebivalstvo. Govorica avtohtonega kmeta pa je v odnosu do naroda zavojevalca trdoživa. Šolstvo, to najbolj učinkovito sredstvo potujčevanja v 19. stoletju je bilo na Ogrskem organizirano tako, da ni moglo doseči namena pomadžarjenja. Po te-

melnem šolskem zakonu XXXVIII iz leta 1868 so namreč mogle biti šole na Ogrskem državne, verske, občinske in zasebne. Že s tem je bila omogočena različna praksa. Še leta 1918 je bilo največ šolverskih. Otroci so obiskovali šolo le do izpolnjenega 12. leta in še to samo pozimi od novembra do aprila. Sicer uzakonjena šolska obveznost ni bila strogo izvajana. V začetku 90. let je bilo v območju osrednjega, to je murskosoboškega okraja, v šolanih le 50 do 60 % šoloobveznih otrok. Kljub strogim ukrepom slovenski starši niso pošiljali otrok v šolo. Znano je poročilo murskosoboškega glavarja velikemu žu-

panu v Somboteliju iz leta 1890, da se nauči madžarsčine razmeroma le malo prebivalcev. Semenišča so bila sicer madžarska, toda s slovenskim ljudstvom je duhovnik moral moliti slovensko.

Prekmurski Slovenci so ustvarili tudi svoj tisk. Temelj tisku v prekmurskem slovenskem narečju so položili Ferenc Temlin, Mihall Sever, najtrdnejši in najtrajnejši vpliv pa je z izdajo abecednika in katekizma imel evangeličan Štefan Kuzmič (1723—1779). V nadalnjem so tisk v slovenskem prekmurskem narečju pospeševali predvsem slovenski katoliški du-

SEVERNA SLOVENSKA MEJA 1918—1978

BELI OREI RADGONE

JANEC SVAJCER

Pokrov, vojvodstvo, toda vsej vzrahvali
čudovit barbarski Kamnički ulice se je
zadnjih dveh v zgodovini. Gornje
vzrahvali, z leti seveda, je bil v
zgodovini, ne pogumni, nadporočni
zgodovinski. Zadnjič, ne povzeti generala
Benedikta Zeithofera, ki je leta 1918 s svojo
čudojedno jedino v Dobruški v fronti bojih
vzrahvali 1919 z nemškodržavno zgodovino
zgodovinski, a tudi sam pred svetoj kri-
zom, vendar tudi severna slovenske in jugo-
slovenske.

POGUMNI VINIČARSKI FANTJE
Voz je bil narodno obvezbeni boj-
in sploh je minil že takško let, da si je
danes težko predstavljati vojno vlovo ob
severni slovenski meji v letih 1918 in
1919. Tudi možje, ki so jo bili imajo-
dane vse vse čim večje let. Ob srca-
mu z njimi, aliček v sobesednosti
nugovni miladič, in skupa povezati
človeka pred seboj z enim izred čestih
desetlet.

Benedikt Zeithofr je zelo izvahan
sogovornik. Beseda mu teče, da je kaj
za kaj odvoda žurnim, takoj prliko
na formacije, tudi svežne papirje. Dolga
čas je skrbno zbiral in urejal vse, kar se
je posamezni in teksanega namadal na
bo in severno mejo.

Nat接触到, da je za moje otroke in
zadnje zbiranje vse o bojih za Radgona
pa o mojih sončavcih iz nečesa ča-
si. Gleste, tudi moje črnične raspravki
Miki je v tem papirju, in zgovorji sta
še pokazala rdeča ter pa spet eno mapo.
Hoka se trebuje, pa mi zaradi tega niso
mamti zaresovali, ko mora nači prav list
in na kupa papirje zbirat, kar se treba
listi huj podkresitiv pogovoru.

V temi papirji je tudi vse o nadpo-
ročniku Jožetu Miklu, povojnemu
zurčenemu nemški-madžarskemu odstav-
ku partizan, ki tudi zmanj takratne zad-
njanske bolničarji dr. Kamniker. Bil je
radgonski, poučevan in v zagržen
razstrelkom sovjetnega gibanja. Zaslo-
pal je tudi radgonski in občinske Nemci pri mirovnih pogovorjih v Panzu 1919.

Pred Benonom Zeithoferjem sta ob-
novljova raspravki, te danes kot nekaj
obvezali, se mu ravnati na

desnem boku in brka je tekla dalej.

Za njegovo junakovo vedenje v boju so mu po spodnji pripeljali na prvi red
helega orla, pole te stopnja z medji. To je
odlikovanje, na katerega so njegovi no-
sili takoj, saj je danes ponoven. Odlikova-
no, tako kot Karložičevev zvezek z
medji in črnično medailjo Obrača, v-
zorno z upodobinami, ki jih udi nova
Jugoslavija daje kot priznanje za hrab-
rost v bojih za nino narodno svobodo in
Jugoslovijo.

SLOVENEC IN NEMEC
Voz je bil narodno obvezbeni boj-
in sploh je minil že takško let, da si je
danes težko predstavljati vojno vlovo ob
severni slovenski meji v letih 1918 in
1919. Tudi možje, ki so jo bili imajo-
dane vse vse čim večje let. Ob srca-
mu z njimi, aliček v sobesednosti
nugovni miladič, in skupa povezati
človeka pred seboj z enim izred čestih
desetlet.

Benedikt Zeithofr je zelo izvahan
sogovornik. Beseda mu teče, da je kaj
za kaj odvoda žurnim, takoj prliko
na formacije, tudi svežne papirje. Dolga
čas je skrbno zbiral in urejal vse, kar se
je posamezni in teksanega namadal na
bo in severno mejo.

Nat接触到, da je za moje otroke in
zadnje zbiranje vse o bojih za Radgona
pa o mojih sončavcih iz nečesa ča-
si. Gleste, tudi moje črnične raspravki
Miki je v tem papirju, in zgovorji sta
še pokazala rdeča ter pa spet eno mapo.
Hoka se trebuje, pa mi zaradi tega niso
mamti zaresovali, ko mora nači prav list
in na kupa papirje zbirat, kar se treba
listi huj podkresitiv pogovoru.

V temi papirji je tudi vse o nadpo-
ročniku Jožetu Miklu, povojnemu
zurčenemu nemški-madžarskemu odstav-
ku partizan, ki tudi zmanj takratne zad-
njanske bolničarji dr. Kamniker. Bil je
radgonski, poučevan in v zagržen
razstrelkom sovjetnega gibanja. Zaslo-
pal je tudi radgonski in občinske Nemci pri mirovnih pogovorjih v Panzu 1919.

Pred Benonom Zeithoferjem sta ob-
novljova raspravki, te danes kot nekaj
obvezali, se mu ravnati na

črnična. Oba je tudi osobno srečal. Slo-
venski borci so takrat zmagali in tako je
usoda pomette tudi z nadporočnikom
Miklom.

Bil je sposoben častnik, pravi da-
ne, ko so desetletja z patrino pokrila
najbolj kravne boje, zanj nujev naspro-
nik, z neke strani.

V letem in prijetnem spomenu ima
Benedikt Zeithofr drugočas radgonske
državnike dr. Franja Stenfelsena. Ta
je pred let umrl v Celju. Kako cuhna in
nerezumirjo so bili cesi, ko je bil zdrav-
nik s čisto slovenskim primikom
Kamniker, najhuj in najbolj zagrijen
Nemec, zdravnik s primikom Stenfel-
der pa Slovenski in odločen zagovornik
slovenskih borcov?

SESTDESET LET DALEČ
Nadporočnik Zeithofr je po krovu
nugovnega rodu v Dobruški na peni tekla
z leta 1919 preko "povestne" državne
fronte pa je preko k okrevari v Rad-
gon. Potem so pritočila dolga leta sur-
vajanja v starogradskega vojaka. V
več dvajsetih letih stare Jugoslavije je
pogumni nadporočnik z redom paljek
z medji uspel priti do kapetana
prvega rezreta. Nova država mu je bila
— kot tako drugimi, ki so pretivali, tri
Dobruški, na koncu fronte in na se-
verni meji — dokaj metelček. Del
grad, pred tedaj tudi generala Maistra
velikodusno upokojil z manjšo
pokojnino, in prav zboril s ali moral, da
je prejel takoj vse, kar je dobroval vse
drug upokojil, kar je dobroval vse
nugovnik.

Radgonskega uranca je zatoka, ko
en vojna. Podelitevler je morala z
družino v izgnanstvo na Tiroško. Še
soboba pa je v vrata v domovino. Bene-
dict mu oru se je kot novo prizbrane fronte
ži se red zaslug za ljudstvo.

Danes je Benedikt Zeithofr upokoj-
enec, ima svoje otroke in vnake, s
katerimi deli storost, ima prijatelje
nekajkrat sebze, ki so bi z tem dalo
jo, pomembajo in so, ko je takrat sam
med seboj, za celo desetletja mali. Pa
kaj, ko se let reči zbristi, ko je ostal in ko roke držajo. Zeithofr se
in mod mi blja v nove redovje. Bene-
dict Zeithofr ima tri otrocke, tako se
nada, da rod Zeithofrovih družina
zdravnik Zeithofr in Franjan, najhuj
in najbolj zagrijen slovenski kmete.

113

hovniki. Skozi vse 19. stoletje je prekmursko ljudstvo uporabljalo v cerkvi in družini zlasti molitvenik Mi-kloša Kuzmiča (1739—1804) iz leta 1780 »Knjiga molitvena z dvojnim pridavakom na hasek slovenskega naroda«. Ponatisnjena je bila ta knjiga nad 20-krat. Njena zadnja izdaja je iz leta 1931.

Preprečiti v Prekmurju pojav in razvoj slovenske tiskane besede, slovenski kulturni napredek, otežiti ali celo onemogočiti branje slovenskih knjig, tiskanih v Avstriji in s tem zbljižanje Slovencev z desnega in levega brega Mure, je bila v teh desetletjih glavna skrb raznih ogrskih upravnih oblastev, celotne madžarske družbe. Ne samo vzgoja, povsod navzoče navajanje k ogrskemu državnemu patriotizmu svetoštefanske krone, temveč tudi nacionalna jezikovna madžarizacija je bila njihov glavni cilj.

Po šolskem zakonu XVIII iz leta 1879, ki je določal, da se mora madžarski jezik kot učni jezik uvesti tudi v vse verske šole, so izšla škofijska navodila, da naj se tudi verouk poučuje v madžarščini. Na ta navodila pa župniki niso bili strogo vezani. To je izrabil Ivanocy, da je po večletnem poučevanju verouka v madžarščini kot župnik v Tišini začel poučevati verouk v slovenščini tudi v šoli in je kot dekan mursko-soboške dekanije dosegel, da je bila v prekmursko slovensko narečje prevedena Gerelyjeva *Male biblija*, uvedena leta 1897 kot obvezen učbenik v šole v soboški, lendavski in monoštrske dekaniji, torej na skoraj celotnem slovenskem ozemlju Ogrske. Madžari so zaradi tega Ivanocja v časnikih silovito napadali. Označevali so ga kot veleizdajalca. Zagovarjati se je moral pred oblastjo. Somboteljski škof Hidasy se zanj ni zavzel. Z Apponyijevim šolskim zakonom leta 1907 je bilo v šolah konec tudi slovenskega verouka.

Ivanocy pa se je po uspehu s prevodom Gerelyjeve *Male biblije* ukvarjal tudi z načrtom ustanoviti družbo, ki naj redno vsako leto izda za prekmurske Slovence nekaj nabožnih, a tudi drugih knjig. Pridobil je za to idejo tudi somboteljskega škofa dr. Vilmosa Istvána, katerega pa so vodili pri tem drugi motivi kakor Ivanocja in njegove pomočnike, kar se je pokazalo že takoj po izidu prve knjige — Kalendarja Srca Ježušovega za leto 1904. Kalendar je bil pisan v prekmurskem slovenskem narečju, v slovenskem duhu, z zavestjo slovenske samobitnosti in je bil zamišljen kot trajna ustanova. Vse to pa je bilo proti namenom škofa, ki so ga, kakor je to napisal Ivanocy v župnijski kroniki, vodili pri vsem »skriti ma-

džarsko-nacionalni cilj», to je pričakovanje, da se bo tiskanje slovenskih knjig ob napredujoči madžarizaciji tako in tako kmalu izkazalo za nemogoče, nesmiselno. Tisk v prekmurskem slovenskem narečju pa je pokazal nepričakovano trdoživost. Kalendarju se je pridružil še mesečnik Marijin list in leta 1913 tednik Novine, ki je pod uredništvo Jožefa Klekla starejšega leta 1917 dosegel že 6200 naročnikov. Po Novinah je prišel Klekl starejši še do priznanja, da je »voditelj« prekmurskih Slovencev.

Posamezni pisci so z uvajanjem novega besedišča že pred letom 1913 približali prekmursko narečno pisano besedo slovenskemu književnemu jeziku. Novine so storile še en korak dalje. Prenehale so pisati v madžarskem črkopisu in začele pisati v galici. V Kalendarju za leto 1904 je Ivanocy v članku o Sv. Cirilu in Metodu napisal še: »Med današnjim slovenskim ljudstvom na Štajerskem in Ogrskem v preteklosti ni mogoče potegniti take mejne črte, ki bi to ljudstvo kot narod delila.« V tišinski župnijski kroniki pa je leta 1905 napisal o Strossmayerjevem kulturnem pomenu prav slavoslovne besede: »... če se bodo kdaj jugoslovanske višje ideje realizirale, je Strossmayer temu položil temelj.« Verjetno bi bili prekmurski Slovenci na leto 1918 bolje kakor pod Kleklovim konservativnim vodstvom pripravljeni, če ne bi Ivanocy že leta 1913 umrl. Sme pa se trditi, da je tisk v slovenskem prekmurskem narečju bistveno pripomogel, da prekmurski Slovenci niso podlegli madžarizaciji.

Hudo so madžarske oblastnike vznemirjale tudi Mohorjeve knjige, ki so jih v zadnjem desetletju 19. stoletja širili med prekmurskimi Slovenci zlasti Ivanocy in tudi njegovi sodelavci. Tiskane v Avstriji, v Celovcu, v slovenskem knjižnem jeziku, so jih prekmurski Slovenci vendarle razumeli. To je dokazovalo njihovo sorodnost s Slovenci v Avstriji in prav to je madžarske oblastnike najbolj vznemirjalo. Širjenju teh knjig so delali različne težave. Naročniki so bili izpostavljeni raznim šikanam. Zato so jih štajerski Slovenci, posebno semeniščniki mariborskega semenišča, v Prekmurje tudi vtihotapljali.

Lastnega političnega programa pa prekmurski Slovenci niso imeli. Po nasvetu Ivanocja so volili leta 1895 ustanovljeno madžarsko ljudsko klerikalno stranko, ki je v nasprotju z liberalno stranko imela v svojem političnem programu vsaj realizacijo zakona iz leta 1868 o narodni enakopravnosti. Če izvzamemo Ivanocja, niso poznali jugoslovanske ideje. Vodilna

plast prekmurskih Slovencev, duhovščina, čeprav proti jezikovni madžarizaciji, je bila ogrsko patriotska.

Bilo pa je še več drugih dejstev in silnic, osebnih in socialnih, ki so tudi v preteklosti spletale vezi med Slovenci na desnem (avstrijskem) in levem (ogrskem) bregu Mure.

Tudi ogrski, prekmurski Slovenci so sebe kakor Slovenci v Avstriji, nazivali Slovence, svoj materin jezik, slovenski in so odklanjali ime Vend, s katerim so jih nazivali Madžari. Globlja zavest iste jezikovne, narodne skupnosti s Slovenci v Avstriji, pa je šele nastajala.

Posamezni slovenski politični pisatelji kakor koroški Slovenec Matija Majar in štajerski Slovenec Oroslav Caf so že leta 1848 zahtevali priključitev prekmurskih Slovencev k Sloveniji. Geograf Peter Kozler jih je v svojih zemljevidih vključeval v slovensko jezikovno ozemlje. Številni slovenski znanstveniki in drugi slovenski pisatelji v Avstriji so v teku 19. stoletja jasno in nedvoumno prištevali prekmurske Slovence k slovenski jezikovni in narodni skupini: Jernej Kopitar, Franc Miklošič, Anton Murnik, Vatroslav Oblak, Stanislav Škrabec in pisatelji: Josip Jurčič, Fran Levstik in drugi. Posebno pozornost pa so jim s spisi o življenjskih razmerah prekmurskih Slovencev, njihovih navadah, narodnih pesmih posvetili: kranjski Slovenec Matija Valjavec, štajerska Slovenca Božidar Raič in Anton Trstenjak in v desetletjih pred prvo svetovno vojno štajerska Slovenca: prof. dr. Matija Slavič in zgodovinar dr. Fran Kovačič, ki sta nato leta 1919 kot člana etnografske sekcijs Jugoslovenske delegacije na pariški mirovni konferenci utemeljevala jugoslovanske zahteve po priključitvi prekmurskih Slovencev k Jugoslaviji.

Psihološke pregrade ogrskega državnega patriotizma, privzgojenega v šoli in v cerkvi, z vsemi, tudi terorističnimi sredstvi javnega vplivanja, strah pred stiki s Slovenci v Avstriji, pa je premagovalo prekmursko slovensko ljudstvo prej kakor njegova inteligenco. Že prve besede v Ljutomeru 6. sept. 1863 so se udeležile skupine prekmurskih, največ beltinskih Slovencev. A tudi prvega slovenskega tabora v Ljutomeru leta 1868 se je udeležilo čez 600 prekmurskih Slovencev, zopet največ iz beltinske župnije. Ljutomer in Beltinci sta bila tudi pozneje, zlasti v letih 1918/19 med glavnimi žarišči združevalnih teženj Slovencev desnega in levega brega Mure.

Celo Klekl piše: »Naše ljudstvo je često hodilo čez Muro, kjer je imelo zemljo, ki jo je obdelovalo in srodnike, ki jih je obiskovalo in ker je bila živa trgovina med avstrijskim in madžarskim delom države. Zato je tudi **ljudstvo** (podčrtal U.) opozorilo duhovščino na jugoslovansko deklaracijsko gibanje in ji dalo priložnost, da o pravem času zavzame svoje stališče za rešitev tega vprašanja.« Deklaracijsko gibanje se je moglo med prekmurskimi Slovenci širiti le z veliko težavo. Madžarske oblasti so imele to gibanje, ki je zahtevalo v meje Jugoslavije tudi slovensko Prekmurje, že od vsega začetka za veleizdajalsko gibanje. Dokumentirano znan je pravzaprav le en primer zbiranja podpisov za majniško deklaracijo. Ob razpadu in po razpadu Avstro-Ogrske pa se je pokazalo, da je ljudsko razpoloženje za Jugoslavijo in sicer v obliki združenja s Slovenci v popolnoma svobodni jugoslovanski državni tvorbi, nepričerno odločnejše kakor razpoloženje »voditelja« prekmurskih Slovencev Jožefa Klekla starejšega. To se je v tedanjem tisku zelo jasno dokumentirano pokazalo na več zborovanjih, shodih: že 20. oktobra v protestnih klicih proti madžarskim govorom na zborovanju v Murski Soboti; s številno udeležbo prekmurskih Slovencev za združitev Slovencev v novi jugoslovanski državi 3. nov. 1918 v Ljutomeru: z udeležbo blizu 3000 prekmurskih Slovencev na manifestacijskem zborovanju za Jugoslavijo v Radgoni 26. dec. 1918 in na velikem, od madžarskih oblastnikov sklicanem zborovanju v Beltincih 17. januarja 1919, torej še po ponesrečeni vojaški akciji kapetana Erminija Jurišiča, ki je kot podaljšek akcije vojske zagrebškega Narodnega vijeća za osvoboditev Medmura hotel zasesti še Prekmurje. Ta akcija in spontana akcija prekmurskega Slovenca, dijaka Jožefa Godine s prostovoljci iz treh Bistric v božičnih dneh leta 1918 pa je bila edina vojaška akcija za osvoboditev Prekmurja izpod madžarske oblasti. Načrtov je bilo še nekaj drugih. Tudi sami prekmurski Slovenci so bili pripravljeni, da se z orožjem bore za osvoboditev izpod Madžarske. General Maister, pod katerega vodstvom je bil izvojevan boj za severno slovensko mejo na štajerskem odseku, je hrvaško vojaško akcijo za osvoboditev Medmura podprt z dvema četama Mariborskega pešpolka. Vojaško akcijo za osvoboditev Prekmurja pa so njemu kakor prekmurskemu Narodnemu svetu v Ljutomeru ter tamkaj zbranim prekmurskim legionarjem preprečevali trije dejavniki: slovenska narodna vlada v Ljubljani, srbska vrhovna komanda, ki se je čutila vezano na beograjsko premirje z dne 13. nov. 1918

ter francoska vojaška misija, ki se je prav tako čutila vezano na to premirje. Na beograjsko premirje sta se čutili vezane vrhovna komanda srbske vojske in francoska vojaška misija tudi v času sovjetske Madžarske od 21. marca do 1. avgusta 1919. Za osvobodilno vojaško akcijo pripravljenim nad 500 prekmurskim prostovoljcem ali kakor so se sami imenovali, legionarjem, zbranim maju meseca 1919 v Ljutomeru, komanda dravske divizijske oblasti ni hotela dati orožja, francoska vojaška misija pa jih je prepričevala, da bo Prekmurje tako in tako priznala Jugoslaviji pariška mirovna konferenca, čeprav vprašanje o državni pripadnosti Prekmurja na mirovni konferenci v Parizu ta čas za Jugoslavijo še ni bilo ugodno rešeno.

Legionarji so se razšli, le 34 se jih je pridružilo Sokolski legiji v Štrigovi. Vodilni prekmurski prostovoljci so bili: višja gimnazijca Josip Godina in Ivan Jerič ter Miško Kuhar in Mihail Erjavec.

Na pariški mirovni konferenci je z velikim znanjem in z veliko vnemo utemeljeval upravičenost jugoslovanskih zahtev po priključitvi Prekmurja dr. Matija Slavič, član etnografske sekcije jugoslovenske delegacije. Toda šele ko je bilo Jugoslaviji priznano štajersko Podravje z Mariborom, je Vrhovni svet petorice 8. julija 1919 priznal Jugoslaviji tudi Prekmurje. 15. julija nato je vložila jugoslovanska delegacija na predsedstvo mirovne konference še prošnjo, da sme Prekmurje vojaško zasesti. 1. avgusta 1919, na dan, ko je bila sovjetska Madžarska zrušena, je Vrhovni svet odločil, da sme Jugoslavija Prekmurje v določenih mejah zaseseti. Jugoslovanska vojska je vkorakala v Prekmurje 12. avgusta 1919, sprejeta od slovenskega prebivalstva, kakor z občudovanjem pripoveduje hrvatski udeleženec te vojaške akcije dr. Jerko Frenetović, z navdušenjem.

Sovjetska Madžarska pač ni znala zadovoljiti prekmurskih Slovencev niti v zanje najbolj občutljivem vprašanju razdelitve veleposestniške zemlje niti v jezikovnem, narodnem pogledu. Tako ugotavljajo tudi marksistični slovenski pisci: Miško Kranjec, Mirko Kokolj in Julij Titl. Od obljubljene jugoslovanske agrarne reforme so pričakovali več, kakor jim je dala sovjetska Madžarska. Mirovno tako imenovano trianonsko pogodbo pa je podpisala Horthyjeva Madžarska šele 5. junija 1920 in jo ratificirala 15. novembra istega leta. A tudi še po ratifikaciji, med komisijskim določanjem meje po ozemlju, so Madžari in madžaroni skušali doseči v svojo korist nekaj bistvenih odstopov od črte trianonske pogodbe. V nekaj primerih

so posegli v dogajanje zopet prekmurski legionarji. Tako je razmejevanje med Horthyjevo Madžarsko in Jugoslavijo po ozemlju trajalo od avgusta 1921 do julija 1924.

VIRI IN LITERATURA, KI SEM JO UPORABLJAL PRI TEM SPISU:

VIRI

1. Spomini prekmurskih legionarjev v PAM, fascikel Prekmuriana, oštreljeni: Ivan Jerič, 46; Jožef Škarf, 80; V. Kukovec-Baukart, 90; Josip Godina, 102; Janez Edšid, 105; Vincenc Šeruga, 107; Jožef Klekl starejši, 116; Božidar Sever, 121; Mihail Erjavec, 127; Pavle Horvat, 128; Miško Kuhar, 184. Ti spomini so odgovori na Maistrovo anketno polo iz leta 1924. — 2. Jožef Klekl starejši. Moj odgovor, prevod iz madžarsčine, PAM. Klekljev odgovor na madžarske obtožbe za časa okupacije 1941. — 3. Pismo Ivana Jeriča generalu Maistru z dne 8. aprila 1924, PAM. — 4. Franc Gumičar, O prekmurskem šolstvu v 19. stoletju, v rokopisu v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. — 5. Informacija Vasje Melika o volilni pravici na Ogrskem. — 6. Informacija Miška Jeriča z dne 7. avgusta 1974 o zbiranju podpisov za majniško deklaracijo v Prekmurju. — 6a. Informacije in prevodi Vilka Novaka iz madžarskih časnikov. — 7. Časniki: Novine, od 1. novembra 1918 do marca 1919, spominski članki ob 10-letnici osvoboditve in vkorakanja jugoslovenskih čet v Prekmurje, Novine, 18. avgusta 1929, št. 33; Slovenec, 18. avgusta 1929, št. 186; še nekaj drugih številok Slovencev, Slovenskega naroda, Jugoslavije, Slovenskega gospodarja s podatki o dogajaju v Prekmurju. — 8. Sejni zapiski Narodne vlade v Ljubljani od novembra 1918 do avgusta 1919, posebej 39. sejni zapisnik, AS. — 9. Božidar Borko o osvoboditvi Štrigove, Jugoslavija, 31. decembra 1918. — 10. Spomini stotnika Metoda Rakuše, povelnika dveh čet mariborskega pešpolka, ki jih je poslal general Maister decembra 1918 na pomoč vojski Narodnega Vijeća za osvoboditev Medmura, pri U. — 11. Dnevnik Vrhovne komande srbske vojske od 3. XI. 1918 do 24. II. 1919, v overovljenem prepisu, Vojnogzgodovinski inštitut JLA, Beograd. — 12. Dr. Dragoslav Janković in dr. Bogdan Krizman, Gradja o stvaranju jugoslovenske države, I. in II. del, Beograd, 1964.

LITERATURA

Knjige:

1. Matija Slavič, Prekmurje, Ljubljana, 1921. — 2. Edvard Beneš, Der Aufstand der Nationen, Berlin, 1928. — 3. Vilko Novak, Franc Ivanoc, Murska Sobota, 1937. — 4. Miško Kranjec, Zalesje se prebuja, Ljubljana, 1936; Pisarna, kronika, Ljubljana, 1950; Rdeči gardist, roman v treh knjigah, Ljubljana, 1964, 1965, 1967. — 5. Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 12. zvezek, Celje, 1933. — 6. Fran Zwitter — J. Šidak — V. Bogdanov, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji, Ljubljana, 1962. — Enzo Santarelli, Madžarska revolucija, Zgodovina revolucij XX. stoletja, v slovenskem prevodu, Ljubljana, 1971. — 8. Dr. Julij Titl, Murska republika 1919, Murska Sobota, 1971. — 9. Prof. dr. Fran Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana, 1926. — 10. Dr. Fran Sušnik, Prekmurski profili, Maribor, 1929.

Razprave v zbornikih:

1. Zbornik Slovenci v desetletju 1918—1928, Ljubljana, 1928, posebej: Dr. Janko Brejc, Komisija štirih generalov. Matija Slavič, Državni prevrat v mariborski oblasti. — 2. Zbornik Slovenska krajina, Beltinci, 1935, posebej: Vilko Novak, Slovstveno delo Slovenske krajine, Kulturni stiki do osvobojenja. Matija Slavič, Narodnost in osvoboditev Prekmurja, Prekmurske meje v diplomaciji. — 3. Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana, 1939, posebej: Nacionalizacija premoženja. Agrarna reforma. — 4. Zbornik Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije, Zagreb, 1940, posebej: Dr. Vinko Žganec, Medjimurska revolucija u godini 1918, Ivan Tomasević, Pokušaj oslobođenja Medjimurja 13. studenog 1918. godine. Dr. Jerko Franetović, Dobrovoljačka Sokolska legija u borbama za oslobođenje Medjimurja, Slavko Lipovščak, Bitka kod Murske Subote — Katastrofa kapetana Jurišića; Petar Jelavić, Erminij Jurišić. — 5. Zbornik Prekmurski Slovenci v zgodovini, Murska Sobota, 1961, posebej: Franjo Baš, Posebna poteza prekmurske zgodovine. — 6. Istoriski zbornik, XVI, Zagreb, 1961, posebej: Bogdan Krizman, Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske. — 7. Zgodovinski časopis XVIII, Ljubljana, 1965, posebej: Fran Zwittter, Slovenski prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike. — 8. Panonski zbornik, Murska Sobota, 1966, posebej: Štefan Barbarič, Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja;

Jože Ftičar, Slovenci na levi in desni strani Mure in njihovi kulturni stiki; Bogo Teply, dr. Fran Kovačič in dr. Matija Slavič, njuno delo za Prekmurje. — 9. Zbornik Svet med Muro in Dravo, Maribor, 1968, posebej: Vlado Valenčič, Prebivalstvo v Slovenskih goricah v preteklosti in do današnjih dni; Viktor Vrbanjak, Prvi slovenski tabor v Ljutomeru. — 10. Zbornik Koroški plebiscit, posebej: dr. Bogo Grafenauer, Koroška v diplomatski igri.

Razprave v revijah:

1. Kronika II, 1935: Franjo A. Pivka, Mariborska letalska stotnja. — 2. Delo, Glasilo ZKS, XXI, 1952, št. 5-6: dr. Rudi Kyovsky, Slovenska krajina (Prekmurje). — 3. Svet ob Muri, 1957, št. 4-6: Miroslav Kokoli, Prekmurje v prevrtni dobi. — 4. Nova pot, 1. XIX, 1967, št. 7-9: Ivan Zelko, Narodnost prekmurskih Slovencev in Miško Kranjec. — 5. Dialogi, 1970, št. 4-5: Vanek Šiftar, Madžarizacija in pomurski tisk v začetku XX. stoletja, št. 7-9: Ivan Škafar, Slovenska narodna zavest dr. Franca Ivanocja in narodnostni pomen prekmurskega tiska v XX. stoletju; št. 11: Vilko Novak, Pomen narečja za ohranitev narodnosti v Prekmurju. — 6. Nova mladika, 1973, št. 7—10: Ivan Škafar, dr. Franc Ivanoc in mohorske knjige v krajini med Muro in Rabo. — 7. Prostor in čas, 1974, št. 3—6: Ivan Škafar, Pred sedemdesetimi leti. — 8. Revija Donauraum, 19. Jahrg, Wien, 1974, 1/2 Heft: Franz Hieronymus Riedl, Die ungarische Nationalitätenpolitik.

JESENIŠKI TRIKOT*

V imperialističnem tekmovanju za obvladovanje raznih ozemelj Evrope, Afrike in Azije sta se v zadnjih desetletjih 19. stoletja in v prvih desetletjih 20. stoletja izoblikovala dva velika imperialistična tabora: francosko-angleški-ruski caristični, takoimenovani antantni tabor, in nemško-avstro-ogrski tabor, kateremu se je 1882. leta v tako imenovani trozvezi pridružila Italija. V pogodbi s Francijo leta 1912 pa se je Italija zavezala, da bo v primeru konflikta med Francijo in srednjeevropskimi silami, torej Nemčijo in Avstro-Ogrsko, ostala nevtralna. Ko je torej 3. avgusta 1914 prišlo do vojne med Francijo na eni ter Nemčijo in Avstro-Ogrsko na drugi strani, je italijanska liberalna vlada pod predsedstvom Salandra proglašila svojo nevtralnost; »sacro egoismo«, sveti italijanski egoizem, je bila vodilna politična smernica te vlade. Ko je 3. novembra 1914 postal italijanski zunanjji minister Sonnino, se je Italijo, sklicujoč se na 7. člen trozvezne pogodbe, ki opravičuje Italijo do nadomestil za avstrijske balkanske zahteve, postavila na stališče, da ji mora Avstrija odstopiti Južno Tirolsko z Boznom, nadalje Goriško, Gradiško, Istro in Trst, dalmatinske otoke in oporišča v Albaniji, Italija pa se za odstop tega ozemlja zaveže, da ostane dobrohotno nevtralna. Prve ozemeljske zahteve Italije torej še ne vsebujejo kakšnega ozemlja na Koroškem in Kranjskem. Avstrija je bila pripravljena odstopiti le Južno Tirolsko, a tudi to le na pritisk Nemčije. Italija se je torej obrnila na atantne države, ki so ji mogle obljudbiti seveda dosti več, saj ni šlo za njihovo ozemlje. Tako je prišlo do tako imenovane londonske pogodbe z dne 26. aprila 1915, v kateri so obljudibile antantne države Italiji ozemlje s temile mejami na Koroškem in Kranjskem: po Karnskih Alpah, Trbižko kotlino, po razvodju Julijskih Alp, po soteski Predil, nato po Mangartu, Triglavu, po razvodju sotesk Podbrdo-Podlanska (Podlasnica) in Idrija, nato na Javornik-Nanos-Snežnik, puščajoč izven Italije vse porečje Save in njenih pritokov, torej tudi Postojno, brez porečja Pivke¹ (Bogdan Krizman: Zapisnici sa sednice delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920, Beograd 1960, 305, 307).

* Iz predavanja na Jesenicah 11. novembra 1978 ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo.

^{1,2} Bogdan Krizman: Zapisnici sa sednice delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920, Beograd 1960, 305, 307.

renciji u Parizu 1919-1920, Beograd 1960, 305). Italija pa se je zavezala, da najkasneje v enem mesecu stopi v vojno. Dobesedno ista meja kakor v londonski pogodbi z dne 26. aprila 1915, je bila v premirju z dne 3. novembra 1918 določena demarkacijska črta, do katere naj antanta, dejansko italijanska vojska, zasede avstrijsko, posebej slovensko ozemlje. Italijanska vojska se na to demarkacijsko črto ni čutila vezano. Na več krajih jo je prekoračila. Ponekod so na ozemlju preko demarkacijske črte tudi ostali. Kako se je to zgodilo pri Postojni, nazorno opisuje v svojih spominih Postojnčan Matija Štefin, pozneje, za Alfredom Lavričem, poveljnik zahodne koroške fronte, ki je bil v tistih dneh doma. Od poveljnika za narodno obrambo dr. Lovra Pogačnika je bil imenovan za poveljnika narodne obrambe za postojnski okraj. 9. novembra je prišel v Postojno italijanski polkovnik »na ogled« kakor se je izrazil. Pozdravil pa ga je prišel kot predstavnika »zavezniške« države sam predsednik slovenske narodne vlade Jože Pogačnik. Polkovnik, tako prioveduje Štefin, je bil vzhičen nad to prijaznostjo. Nekaj dni nato je prikorakal v Postojno polk italijanske vojske z godbo. Štefin je protestiral, češ da je s tem prekoračena demarkacijska črta, a je dobil odgovor: »Italijanska vojska ostane tu.« In je ostala. Štefinov opis zasedbe Postojne po italijanski vojski je edini natančnejši opis tega dogodka. Nadaljnji pohod italijanske vojske proti Ljubljani je, kakor znano, 14. novembra pri Vrhniku zaustavil oddelek 26. pešpolka, sestavljenega v Ljubljani iz Srbov, bivših avstrijskih ujetnikov, pod poveljstvom podpolkovnika Stevana Švabića. Še na več drugih krajih je italijanska vojska prekoračila v premirju z dne 3. novembra 1918 določeno demarkacijsko črto. Jugovzhodno od Trbiža so zasedli Belo peč in tudi del občine Rateče. Pojavljanje in zavračanje italijanskih vojaških oddelkov v jeseniškem trikotniku, to je v Gornjesavske dolini med demarkacijsko črto in Karavankami od Rateč do Radovljice, opisujeta največ Karel Šefman kot poveljnik skupine prostovoljev iz Zgornjesavske doline s sedežem v Podkorenju in stotnik Vinko Potočnik kot poveljnik Okrajnega obrambnega in orožniškega poveljstva SHS v Radovljici, kakor je bilo uradno ime tega poveljstva. Bolj natančno kakor v spominih, shranjenih v Tehniškem muzeju

železarne Jesenice, opisuje Šefman te dogodke v TV-15 od 2. — 5. številke 1965 in v Tovarišu 1968, številka 40 in 43 takole: »Nasproti Italijanom smo si na lastno pest zagotovili začasno demarkacijsko črto, toda čez njo so zmeraj bolj silile sovražne patrulje in posamezni častniki z najrazličnejšimi izgovori, da vidijo, kako in kaj. V samoobrambi smo razširili vesti, da jih na naši strani čaka korpus Bosancev. Kakšen svet strah so imeli pred njimi še s soške fronte, je menda predobro znano. In tako so Italijani obstali na Vršiču, pri Beli peči in pod Petelinjekom nad Ratečami (pri Planici). — Hkrati smo imeli gornjesavski prostovoljci dovolj opravka z organizacijo svojih enot. Ko smo bili najštevilnejši, nas ni bilo več kot okrog 150 fantov in mož. Največ jih je bilo doma iz Podkorena, Rateč, Kranjske gore in Rut (Gozd Martuljek). Iz srbskih vojnih ujetnikov, ki so se vračali domov iz Nemške Avstrije čez Kranjsko goro, smo sestavili poseben odred. Le-ta je zasedel železniško postajo Bela peč (med Ratečami-Planico in Trbižem). Pričakovali smo namreč, da bodo imeli Srbi kot antantni zaveznički večjo avtoriteto pri Italijanih kot mi slovenski 'Avstrijci'. Kljub temu pa smo se morali nekaj kasneje umakniti na črto kakih 200 metrov pred vasjo Rateče. No, in tod še danes poteka jugoslovansko-italijanska državna meja... Zgoraj na hribu Petelinjek, kjer smo imeli svojo bojno postojanko, pa se srečajo vse tri meje. — Januarja 1919. leta so Italijani poskušali prodreti do Jesenic in sicer kar po železniški progi. Pripravljeni so bili celi transporti do zob oboroženih vojakov. Za to je zvedel železničar Franc Smolej, ki me je pravočasno obvestil. V Kranjski gori je uničil kretnice... Takole pripoveduje: »Bila je jasna in mrzla noč. Mesec je svetil, ko sem razporedil svoje fante na borbene položaje v Ratečah. Dve strojni puški sta držali v šahu cesto, pri Jalnovi žagi pa dve železniško progo... Po cesti je pripeljala kolona tornjakov, po progi pa vlak. Z nekaj rafali smo opozorili makaronarje, da gre tokrat zares. Bili smo dovolj odločni, da so se nas nočni vsiljivci pošteno ustrašili. Ročno so opustili svojo namero, se obrnili in jo urezali nazaj proti Trbižu«.

V svojih nedatiranih spominih, pisanih morda leta 1921, pripoveduje poveljnik radovljiskega okrajnega in obrambnega orožniškega poveljstva stotnik Vinko Potočnik: »Zelo olajšana mi je bila moja naloga ob prihodu v Radovljico s tem, da sem našel v vseh večjih krajih že v precejšnjem številu zbrane in po domačih rezervnih oficirjih organizirane narodne straže, ki so s svojo neutrudljivo žilavostjo, narodno

zavednostjo in gorenjskim ponosom oživili in podešetorili obrambne skalnate zidove karavanškega in julijskega obmejnega gorovja. Posebno krepko oporo in pomoč sem imel pri tem delu v rezervnem poročniku Šefmanu v Kranjski gori in v rezervnem poročniku, danes že pokojnem Mencingerju, v Bohinjski Bistrici, v teh zelo važnih najbolj ogroženih obmejnih krajih z ogromnim vojnim materialom.« Potočnik opisuje, kako je z zakurjeno lokomotivo, ki jo je imel vedno pripravljeno na radovljiski železniški postaji, oddrvel na Jesenice in do Bele peči, ki jo je na povelje italijanskega brigadirja v Trbižu zasedel oddelek italijanske vojske in se nastanil v tamkajšnji osnovni šoli. »Kundaki gorenjskih fantov«, tako pripoveduje Potočnik, »treščijo ob pod. Presenečenje — porazno! Predstavimo se kot delegacija slovenske pokrajinske vlade in vprašamo, kdo jih je poslal v Belo peč, kaj delajo tukaj. Po izmenjavi nekoliko internacionalno vljudnih fraz je bilo šele mogoče govoriti s prestrašenimi Italijani. Izjavili so, da morajo vprašati najprvo svojega komandanta v Trbižu, kaj naj store. A ostali so v Beli peči. Zaustavljeni so bili čez nekaj dni šele pred vasjo Rateče, kakor to opisuje tudi Šefman. Že naslednji dan po intervenciji v Beli peči je dobil Potočnik od Šefmana obvestilo, da je prispeло v Kranjsko goro troje kamionov italijanskega vojaštva. Šefman jih je zadržal do Potočnikovega prihoda. Medtem je dobil Potočnik na svojo prošnjo iz Kranja 20 Srbov 26. pešpolka. Uvidel je namreč, da imajo Italijani pred srbsko šajkačo več rešpekta, kakor pred našo še avstrijsko vojaško kapo. S poročnikom Sajovićem, enim kaplarom in tremi srbskimi vojaki se je z avtomobilom odpeljal v Kranjsko goro in res dosegel, da so se Italijani v spremstvu Šefmana odpeljali nazaj proti Trbižu. »Nepopisno navdušenje je izzval ta prizor med narodnimi stražami, ki so kakih 100 mož po številu, stale ob cesti in stražile italijanske automobile do našega prihoda.« Tako piše Potočnik. »Podobno se je zgodilo tudi z Italijani, ki so prišli v Bohinjsko Bistrico, kjer jih je do Potočnikovega prihoda zadržal poročnik Mencinger.« Sototenente se je z oddelkom alpinov na Potočnikovo zahtevo, ki je bil v spremstvu Srbov, med veselimi vzkliki narodnih straž odpeljal,« tako piše Potočnik, »s prvim vlakom skozi predor nazaj v Podbrdo. Prek demarkacijske črte so do rapaljske pogodbe med Jugoslavijo in Italijo 12. novembra 1920³ imeli Italijani zaseden tudi širok pas logaške občine, večino občine

³ Krizman: »Zapisnici« in zbornik »Slovenci v desetletju 1918—1928«, Ljubljana 1928, 374—375.

Sorica in Gladki vrh (Ratitovec) nad Selško dolino ter Blegoš nad Poljansko dolino. V Mojstrani in na Jesenicah so se pojavili Italijani v novembru 1918, menda res kot ogledniki, a tudi tu s sovražnimi načrti, ki so jih potem odkrito pokazali na pariški mirovni konferenci.

Odločilni boj za jeseniški trikot, to je komu naj pripade, ali naj ostane še pod Avstrijo ali pa naj pripade Jugoslaviji, je bil izvojevan šele na pariški mirovni konferenci od 18. januarja do konca avgusta 1919. Spisa, ki bi obravnaval samo boj za jeseniški trikot na pariški mirovni konferenci, pa še nimamo. Največ o tem boju je v spisu Boga Grafenauerja »Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919«,⁴ mnogo zadevnih zapisnikov Vrhovnega sveta pariške mirovne konference in teritorialne komisije je objavljenih v nemškem prevodu v knjigi koroškega hišnega zgodovinarja dr. Martina Wutteja⁵ in še v več drugih spisih, posebej v raznih angleških in francoskih zbirkah dokumentov s pariške mirovne konference je opisan boj za jeseniški trikot.

Mirovna konferenca po prvi svetovni vojni se je začela v Parizu januarja 1919. Kot datum začetka navajajo navadno 18. januar 1919, ko so se zbrani predstavniki zmagovalnih velesil Francije, Anglije, Amerike, Japonske in Italije zedinili za poslovnik konference. Sebi so pridržali končno odločitev v vseh spornih zadevah, ki so jih obravnavali v tako imenovanem Vrhovnem svetu desetih, to je vladnih predsednikov teh petih zmagovalnih velesil in njihovih zunanjih ministrov. Ameriko sta zastopala v tej desetorici Vrhovnega sveta Wilson Woodrow in Robert Lansing, Anglijo Lloyd George in A. Balfour, Francijo Clemenceau in Pichon, Italijo pa Vittorio Emanuele Orlando in Sonnino Giorgio Sidney. Od 24. marca 1919 dalje je odločal Vrhovni svet navadno tajno in brez objave sklepov, le še kot svet četvorice: Franca Clemenceau-a, Angleža Gloyd Georgea, Amerikanca Wilsona in Italijana Orlando. Ustanovljenih je bilo več strokovnih komisij. Najvažnejša komisija za mejna razmejitvena vprašanja Jugoslavije in Romunije z drugimi državami je bila posebna, takoimenovana teritorialna komisija, ki je po političnih, etnografskih, geografskih in gospodarskih kriterijih predlagala določene državne meje in razmejitve. Odločal je le Vrhovni svet.

⁴ Zbornik »Koroški plebiscit«, Ljubljana 1970.

⁵ Wutte: Kärntens Freiheitskampf, Weimar 1943.

Jugoslovanska delegacija se je na pariški mirovni konferenci uradno interno imenovala »Delegacija Srbov, Hrvatov in Slovencev na mirovni konferenci v Parizu«, od Vrhovnega sveta konference pa je bila do priznanja nove jugoslovanske države upoštevana le kot delegacija Srbije in šele od dejanskega (de facto) priznanja maja 1919 od nekaterih držav, od podpisa versajske mirovne pogodbe junija 1919 pa od vseh držav kot delegacija Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev izrečno — de iure — tudi od Italije. Kot opolnomočeni delegati, ki naj zastopajo Jugoslavijo na sejah konference in ki naj podpišejo mirovne pogodbe, so bili imenovani: Nikola Pašić kot predsednik, dr. Ante Trumbić kot zunanji minister, Milenko Vesnić kot srbski poslanik v Parizu in Slovenec dr. Ivan Žolger. Z raznimi člani izvedenci je narasla delegacija na blizu 100 članov.⁶ Prva naloga delegacije je bila, predložiti mirovni konferenci natanko izdelane predloge glede bodočih mej Jugoslavije. To so storili opolnomočeni delegati pred Vrhovnim svetom ustno 18. februarja, pisorno pa je to storila delegacija v dvanašt natisnjениh uradnih spomenicah. Nasproti Italiji je predlagala oziroma zahtevala jugoslovanska mirovna delegacija stara predvojno avstrijsko-italijansko mejo, proti kateri so se Italijani uspešno sklicevali na antantna zagotovila londonske pogodbe z dne 26. aprila 1915. Z izjavo italijanskega zastopnika Vannutellija v teritorialni komisiji 2. marca 1919 se začne diplomatski boj za jeseniški trikot. Vanutelli je izjavil, da si italijanska delegacija predrži pravico svoje mnenje o meji zahodno od Ljubelja šele pozneje povedati (Grafenauer, 330).

Na seji 6. aprila 1919 je teritorialna komisija določila vzhodni del meje Jugoslavija-Avstrija po Karavankah do ceste Ljubljana—Tržič—Ljubelj—Celovec, do tu ob pridržkih tudi zaradi določitve meje koroškega plebiscitnega ozemlja (Wutte 426). Zahodno od ceste Ljubljana—Tržič, Ljubelj—Celovec, glede na ozemlja Savske doline med demarkacijsko črto in Karavankami od Rateč do Radovljice, torej glede jeseniškega trikota, meje še niso bile določene zaradi italijanskih zahtev.

Na seji četvorice 8. maja je Sonnino na opozorilo angleškega zastopnika Lloyd Georgeja, da bi bilo potrebno za pogodbo z Avstrijo določiti najprej njene meje, pripomnil, da vprašanje avstrijsko-jugo-

⁶ Dr. Lambert Ehrlich, Mirovna konferenca in Jugoslavija, Koledar Mohorjeve družbe 1922, str. 30.

slovenske meje interesira Italijo, ker je tu železnica, ki povezuje Trst z Dunajem, prehod z avstrijske na italijansko ozemlje naj ne bi šel preko kateregakoli dela Jugoslavije, torej ne preko Jesenic, dodeljenih Jugoslaviji.

ZDA niso bile vezane na londonski pakt z dne 26. aprila 1915 in so v diplomatskem boju za jugoslovansko-italijansko državno mejo na pariški mirovni konferenci nasprotovale italijanskim imperialističnim mejnim zahtevam tudi znotraj demarkacijske črte, določene v premirju z dne 3. novembra 1918. Wilson in posebej ameriški izvedenec Johnson sta bila pri tem tudi pod vplivom Srba (Banatčana), v Ameriki bivajočega in zelo uglednega fizika in elektrotehnika, Mihajla Pupina. Po informacijah ki jih je imel od Pašiča, opozarja na ta vpliv Ivan Hribar v svojih spominih (prim.: II. Ljubljana 1928, 473-474). Dr. Matija Slavič, slovenski izvedenec v etnografski sekciji jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci, piše: »Za prekmurske meje se je trudil tudi srbski rojak Pupin, ki je bil ta čas univerzitetni profesor na univerzi Columbia kakor Johnson. Prišel je v Pariz in govoril pri Amerikancih za naše meje« (Prekmurske meje v diplomaciji, zbornik Slovenska krajina, Beltinci 1935, 55). Grafenauer govorí v zvezi z bojem za jugoslovansko-italijansko državno mejo o Pupinovem za Slovence blagodejnem vplivu pri ameriških izvedencih.⁷ A tudi angleški zastopnik Ballfour je zahteval, naj v nasprotju z italijanskim stališčem, izdela teritorialna komisija najprvo poročilo o etnografskih in vseh gospodarskih okoliščinah spornega ozemlja. Kakšno težo je polagala Italija na svojo zahtevo po jeseniškem trikotu, po Karavanški železnici, se vidi najbolj iz tega, da je na ta Ballfourov predlog izjavil Sonnino, da je Italija pripravljena popustiti Jugoslaviji pri Mariboru, če se ugodni njeni zahtevi, da bodo Jesenice z jeseniškim trikotnikom dodeljene Avstriji, da proga Podrožca—Jesenice—Bohinjska Bistrica—Podbrdo torej ne bo prekinjena po tretji državi, Jugoslaviji. Ballfour svojega predloga na to Sonninovo izjavo ni umaknil in teritorialna komisija je izdelala najprvo poročilo, kakor je to predlagal Ballfour, že do naslednjega dne, 10. maja. Italijanski delegat v teritorialni komisiji je zahteval, naj ostane gornji del Savske doline do Radovljice pri Avstriji. Železniška linija Trbiž—Pontebera—Udine za promet med Trstom in Avstrijo ne zadostuje niti po zmogljivosti niti zaradi dolžine:

Popolnoma svobodna uporaba železniške proge Goriča—Jesenice—Podrožca je za gospodarski razvoj Trsta neobhodno potrebna. Načrtovana kratka zvezna proga med Tolminom čez Predil do Trbiža še dalje ne more biti uresničljiva itd. (Wutte, 434). Francoska, angleška, ameriška in japonska delegacija so bile proti.

Na seji petih zunanjih ministrov Francije, Anglije, Amerike, Italije in Japanske, ob udeležbi članov teritorialne komisije 9. in 10. maja, je Sonnino takole utemeljeval italijansko zahtevo glede jeseniškega trikotnika: »Italija hoče v interesu tržaškega pristanišča neprekinjeno zvezo pristanišča z nemško Avstrijo in Češko. Zato naj železniška proga ne poteka po ozemlju države, ki nima nobenega neposrednega interesa na razvoju te ilnije, dà, mogoče ima celo interes ... Ozemlje, za katerega gre, je ozek, gorat predel ...« (Wutte, 432-433).

Italijanska argumentacija je doživljala ostro kritiko od vseh drugih delegacij, posebno ostro od ameriške delegacije. Wilson, ki se je na osnovi poročila vsljene nam ameriške komisije, ki je v dneh od 28. januarja do 8. februarja 1919 potovala po Koroški, najbolj odločno zavzemal za to, da se vprašanje državne pripadnosti slovenske Koroške reši s plebiscitom in ne kar z dodelitvijo k Jugoslaviji, je v vprašanju državne pripadnosti jeseniškega trikota ostro zavračal italijanski predlog in zahtevo, da se jeseniški trikotnik dodeli Avstriji. Angleški zunanjji minister Ballfour je izjavil: »Italijanski predlog nasprotuje etnografskim (narodnostnim) in geografskim ozirom, ker bi stopila Avstrija preko svoje prirodne meje (U.: to je Karavank) proti jugu« Ameriški zunanjji minister Lansing je rekel: »Jugoslovanskim prijateljem naj bi torej to ozemlje odvzeli in ga dali sovražnim Avstrijcem. Gre pa vendar za to, da ustrezemo raje zahtevam prijateljev kakor sovražniku« (Wutte, 434), nakar je Sonnino odvrnil, da Slovenci niso bolj prijatelji kakor Avstrijci. Dejansko so Italijani, če izvzamemo njihovo zahtevo po meji na Brennerju, obravnavali Avstrijo na pariški konferenci kot prijateljico, Slovence, Jugoslavijo pa skozi in skozi kot sovražnico. Francoski zastopnik Tardieu je govoril na tej seji o etničnih, narodnostnih razmerah v jeseniškem trikotu, po katerih pripada jeseniški trikot Jugoslaviji (Grafenauer, 336). Iz istih razlogov so bili v začetku junija 1919 zavrnjeni tudi italijanski predlogi glede na razmejitve plebiscitnega ozemlja na Koroškem.

⁷ Slovenska Koroška v diplomacijski igri leta 1919, zbornik Koroški plebiscit, 334.

Toda Italijani so svoje zahteve glede jeseniškega trikota še kar naprej ponavljali. Na seji četvorice 12. in 13. maja jih je Wilson osebno zopet odločno zavrnili z besedami: »Progo s Trbižem naj dobi Italija, Jesenice Jugoslavija in Beljak Avstrija«. 14. maja je sicer vnovič obveljal predlog, da se Avstria odreče ozemlju južno od Karavank (Grafenauer, 338). Ponovno pa so prišli Italijani s svojo zahtevo glede na jeseniški trikot na razširjeni seji četvorice, to je tudi ob udeležbi članov teritorialne komisije 29. maja ter so bili od Wilsona zopet odločno, to pot v prav dramatičnih okoliščinah, zavrnjeni. Ko je namreč Orlando pripomnil, da redakcijska komisija za sestavo pogodbe z Avstrijo še ni dobila dobenega navodila o meji med Avstrijo in Italijo (Wutte, str. 441), je rekel Wilson: »Kolikor se spominjam, smo se sporazumeli, da pride kot meja med Italijo in Avstrijo v poštvet tista, ki je določena v londonski pogodbi... Italiji se pri Trbižu dodelijo le še nekatere občine. To je treba na karti razločno označiti«. Četvorica se je nato podala v gornje nadstropje in Wilson je razprostril po tleh zemljevid in ga kleče pregledoval, kolikor se je nanašal na Celovec in Jesenice. Ko mu je italijanski zastopnik Vennuteli zopet navajal neke gospodarske in trgovske argumente, da se karavanška proga z Jesenicami ne dodeli Jugoslaviji, ga je Wilson ostro prekinil: »Takih argumentov ne dopuščamo«. (Wutte, 442). In vendar so Italijani še na sejah 6. in 7. junija ponovili svoje zahteve in predloge glede jeseniškega trikota. Ponovno zavrnjeni, svoje zahteve glede na jeseniški trikot na pariški mirovni konferenci v celoti niso več ponovili, delno pa še enkrat.

S tem delnim predlogom so prišli Italijani 6. avgusta 1919. in sicer v tako imenovani neformalni komisiji za rešitev italijansko-jugoslovanskega vprašanja pri najozjem Clemenceaujevem pomočniku na pariški mirovni konferenci — Tardieuju: »Črta londonskega pakta naj se spremeni blizu jeseniškega križišča tako, da bo omogočena zgraditev proge, ki bi šla po italijanskem ozemlju direktno od Trsta do Beljaka«. Po priloženem zemljevidu je predlog zajemal tele občine oziroma kraje: Kranjsko goro, Dovje, Gorje, Bled, Ribno, Bohinjsko srednjo vas, Bohinjsko Bistrico s skupaj 754 m² in 14.362 prebivalci (Grafenauer, 363). Ni jasno, kako so si Italijani vse to pravzaprav zamislili. Sicer pa so Francozi, Angleži in Američani predlog takoj odločno zavrnili.

Šele konec avgusta 1919, ko je dobila natančna jamstva za uporabo Karavanške železnice, je Italija izrečno umaknila vse ozemeljske zahteve glede na jeseniški trikot (Grafenauer, 363-364) in s tem omogočila začrtanje jugoslovansko-avstrijske meje in podpis avstrijske državne pogodbe 10. septembra 1919.

Ko se spominjamo 60-letnice bojev za severno slovensko mejo vseh, posebno gornjesavskih prostovoljcev, vendarle upamo, da bomo po realiziranih osimskih sporazumih, podpisanih 10. novembra 1975 in ratificiranih februarja 1977, sčasoma pozabili na gorje, ki nam ga je prizadel imperialistični pohlep predfašistične in fašistične Italije.

RECENZIJA KNJIGE ERVINA STEINBÖCKA, DIE KÄMPFE IM RAUM VÖLKEMARKT 1918|1919, WIEN 1969, 48 STRANI

Kot trinajsti zvezek vojaškogodovinskih spisov, ki jih izdaja Militärwissenschaftliches Institut na Dunaju, je izšel spis o bojih pri Velikovcu leta 1918/19. Steinböck je leta 1963 med publikacijami avstrijskega inštituta za novejšo zgodovino objavil že spis »Die Volkswehr in Kärnten«.

Po kratkih uvodnih besedah o razpadu Avstro-Ogrske in o njegovih posledicah za Koroško (str. 1—3) opisuje Steinböck v okviru vojaškega dogajanja na Koroškem leta 1918/19 predvsem boje pri Velikovcu. A tudi boje pri Velikovcu Steinböck bolj našteta kakor opisuje, omejujoč se pretežno na navajanje datumov, krajev in vojaških enot, ki so v teh bojih nastopale, z njihovimi komandanti. Le tu in tam tudi komentira, označuje.

Opis okvirnega položaja bojev na Koroškem ob razpadu Avstro-Ogrske ne ustreza dejanskemu položaju. Narodnega sveta za Kranjsko (Nationalrat Krains, str. 1) npr. ni bilo, bil je narodni svet za Slovenijo in Istro s svojimi deželnimi slovenskimi narodnimi sveti za Koroško, Štajersko, Goriško in Trst. Narodni svet za Slovenijo in Istro je bil tisti, ki je za vse Slovence zasnoval ustanovitev Narodnega Vijeća v Zagrebu ter sodeloval pri ustanovitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Avstrijski zgodovinarji so pri opisovanju zgodovinskega dogajanja na ozemlju, kjer mejijo Nemci na Slovence, to je na nekdanjem Koroškem in Štajerskem, zelo splošno nagnjeni k regionalnemu obravnavanju razmejitvenega vprašanja: deželna skupnost je vrednotno še danes nadrejena narodni skupnosti. Seveda so zastopali to stališče le v deželah, kjer so bili Nemci v večini, ne pa npr. na Češkem. In stalno govore o narodnostno mešanem ozemlju ter o težavnosti razmejitve zaradi te mešanosti. Steinböck pravi, »da je ta mešanost otežavala, če že ne onemogočala pravično razmejitve« (1). Te težave pa je povzročalo predvsem velenemško nacionalistično razpoloženo in usmerjeno meščanstvo, ki je zaradi svojih gospodarskih in političnih oblastnih pozicij v trgih in mestih sredi sicer strnjenega slovenskega ozemlja, številčno v veliki manjšini, odreklo Slovencem pravico do združitve v lastni upravni enoti, leta 1918 pa do združitve v Sloveniji kot sestavnem delu

Jugoslavije. To velja za vso Štajersko do današnje državne meje, za Koroško pa v času oboroženega in plebiscitnega boja še za vso plebiscitno cono. A, za velik del tudi plebiscitne B — cone in za Ziljsko dolino. Razen tega Slovenci upravičeno govorimo o nasilni germanizaciji vsaj od sredine 19. stoletja dalje in je bil regionalni koroški in štajerski patriotism zgorj sredstvo velenemškega imperializma, germanizacije, s katerim je zatiral in z različnimi metodami razkral slovenski osvobodilni nacionalizem. Ne poznam avstrijskega zgodovinarja, ki bi to jasno, pošteno priznal. Ali molča ali pa govore o »naravnem razvoju«, o naravnem razvoju v tem smislu, da je naravno, da slabotni podlegajo močnejšim in da temu pač ni pomoči. Steinböck, kakor kaže, o tem še ni razmišljal in sprejema zgodovinsko filozofijo avstrijskega zgodovinopisja, kakršna pač še danes je.

Steinböck pa je po svojem političnem prepričanju očitno avstrijski socialist današnjega tipa. S simpatijami piše o Volkswehr (Vw), po zamisli tedanjih socialdemokratov, Juliusa Deutscha, avstrijski rednivojski tistih let. Poudarja prvenstvene zasluge in številnejše žrtve Vw za Koroško stvar v bojih leta 1918/19, to je pred zaslugami in žrtvami Alarmkompanien. Heimwehr (Hw), katerih sicer ne zanika. Popolnoma molči o protestih ali pomislekih posameznih vojaških svetov in enot Vw proti napadalnim akcijam na koroško slovensko ozemlje ali vsaj proti ofenzivnim akcijam na južni breg Drave. O tem zemo nekaj le iz spisov koroškega hišnega zgodovinarja dr. Martina Wutteja in vojaškega zgodovinarja generala Siegmunda Knausa, ki so izšli v letih 1941 do 1943, torej za časa nacizma, ko je bilo treba pokazati na »nepatriotsko«, protiimperialistično miselnost in ravnanje nekaterih socialdemokratskih vojaških svetov. Omenjam jih v spisu »Vojaški boji na Koroškem leta 1918/19« (zbornik Koroški plebiscit, npr. str. 164, 172, 185). Steinböck omenja le svarilo avstrijskega kanclerja Rennerja in vojnega ministra Deutscha proti nadaljevanju ofenzive koroškega nemškega vojaštva preko Drave v začetku maja 1919, a pri tem zamolči nasprotovanje beljaškega vojaškega sveta (19). V nasprotju s celotno zgodovinsko resnico in očividno s tekmovalnim namenom v poudarjanju zaslug za »nedeljivo, svobodno Koroško« današnji socialistični tisk molči o vsem, kar bi uteg-

* Ponatis iz Zgodovinskega časopisa XXV, I. 1971, zv. 3—4, str. 331—334.

nilo zmanjšati te njihove zasluge. Še danes se boje očitkov nemških nacionalistov, nacistov, da niso bili vsi koroški nemškoavstrijski socialdemokrati brezpogojno za »nedeljivo, svobodno« Koroško.

Od kod podatek, da je bilo v novembru na Kranjskem 9000 vojakov, 234 strojnih pušk in 537 topov (3), Steinböck ne pove. Takega jugoslovanskega uradnega vira sploh ne more biti.

Med trditvami važnejšega značaja je napačna trditev, da je prekoračenje Drave, zasedba Velikovca 30. novembra 1918 po Malgaju, pomenilo kršitev boroveljskega dogovora Lavrič-Hülgert 19. novembra 1918 (5). Ta dogovor je izrečno veljal le za odsek od Zilje do Breze, od 26. novembra dalje pa celo le do Frajbeta. Malgaj ni bil pod Lavričevim poveljstvom, temveč pod Maistrovim. Več o tem v »Vojniških bojih na Koroškem leta 1918/19«, zbornik Koroški plebiscit.

Za drugimi koroškimi nemškimi zgodovinarji in publicisti ponavlja Steinböck Lahkotno trditev o »natančnem, trudapolnem in nepristranskem delu« ameriške študijske komisije na Dunaju (10). V nasprotju s svojo nalogo, določeno ji od ameriške delegacije na pariški mirovni konferenci, se je ta komisija na prošnjo koroške deželne vlade oziroma avstrijskega sekretariata za zunanje zadeve vsilila (nepristranost!) kot arbiter za določitev demarkacijske črte, ki bi morala biti po povodu in prvotnem namenu razmejitvena črta med dvema vojaškima zasedbama, ne pa izdelan predlog za državno mejo, za kar ta komisija še celo ni bila kompetentna. Štirje člani te študijske komisije so se nato pod predsedstvom podpolkovnika Milesa z avtomobili vozili po koroških cestah in z značilno ameriško brezčutnostjo za nacionalna vprašanja v Evropi, brez poznanja zgodovinsko razvojnega položaja posebej koroških Slovencev, pod vtisom raznih nemških napisov, spraševali ljudi (natančnost in trudapolnost!) ter so nato trije člani te komisije predlagali kar Karavanke za demarkacijsko črto, eden pa Dravo. Najobširnejši spis o delu te komisije je knjiga Kromerjeve »Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärnten 1918—1920« s podatki, ki logično narekujejo očitek pristranosti in površnosti, ne pa pohvalo »natančnosti, trudapolnosti in nepristranosti«. Kromerjeva piše seveda s hvaležnostjo koroškega velenemškega nacionalističnega patriotizma. Temeljito kritično analizo dela te komisije podaja Bogo Grafenauer v svoji razpravi »Slovenska Koroška v diplomatski igri« v zborniku Koroški ple-

biscit. Glede vsiljivosti uide tudi Steinböcku priznanje: »Ko je grozilo, da se pogajanja razbijajo, sta se vmešala (mischten sich) dva člana ameriške komisije.« (10) Dobro preračunan predlog koroške deželne vlade, pristranska nediscipliniranost in vnetost vodje ameriške študijske komisije Coolidgea in plasnost slovenske narodne vlade, ki se ni upala zameriti Američanom, to so bili dejavniki tega za »pravično« mejo na Koroškem tako dalekosežnega nastopa in poročila ameriške študijske komisije. Govoriti o »natančnem, trudapolnem in nepristranskem delu« te komisije je neresno in nepošteno, je ena od tistih trditev avstrijskega zgodovinopisa, ki ga v obravnavanju koroškega vprašanja karakterizira kot reakcionalno patriotično, neobjektivno. Naj v zvezi s to ameriško študijsko komisijo pripomnim nekaj še k Steinböckovi trditvi na str. 31: »Obrambni boj je opozoril svet na koroško vprašanje in je avstrijskim politikom omogočil, da so, oprti na ta dejstva, dosegli, da je prišel koroški plebiscit v mirovno pogodbo«. Dejansko se imajo avstrijski politiki predvsem Milesovemu poročilu zahvaliti, da je senžermenska pogodba določila koroški plebiscit.

Z nevednostjo in Lahkomiselnostjo govori Steinböck v zvezi z Milesovo akcijo o »krvavih, proti Avstriji naperjenih dogodkih 27. januarja 1919 v Mariboru« (10). Slovenica non leguntur. Tudi za Steinböckva velja ta očitek. Neglede na to pa bi moral Steinböck tudi sicer vedeti, da je bilo poleg večine mariborskega nemškega meščanstva tudi delavstvo pod vodstvom nemško-avstrijske socialdemokracije tisti čas odločno pangermansko in ne avstrijsko nacionalno usmerjeno. V demonstracijah 27. januarja 1919 je tudi delavstvo nastopilo z razvitimi frankfurtericami. Godbe v demonstracijskem sprevodu so igrale »Deutschland, Deutschland über alles«. Demonstranti so hoteli zavzeti mariborski magistrat in razoroziti policijo ter vojaštvo, ki je stražilo magistrat. Prvi strel je po pričevanju neoporečnih prič padel iz vrst demonstrantov. Ko bi Steinböck vedel vsaj to, kar ve Kromerjeva, ki v zvezi s temi demonstracijami opozarja na to, da so bili tudi Američani, ki so bili 27. januarja v Mariboru (Miles in še trije drugi člani študijske komisije na Dunaju) izjavili, da je policija začela streljati šele, ko so demonstranti podrli na tla policijskega častnika (55—56). Več in natančneje o teh demonstracijah je v spisu »Boj za Maribor in Štajersko Podravje«, ZČ XV, stran 138—143.

Od važnejših napačnih Steinböckovih trditev naj omenim še trditev, da se je ofenziva slovenske vojske

konec aprila 1919 začela »interessanterweise« brez vednosti komande dravske divizijske oblasti (13). Tako zatrjujejo sicer tudi mnogi jugoslovanski pisci (npr. Andrejka, Seručar, Stambolić), Wutte pa v tem primeru pravi: »Nobenega dvoma ni, da napad Jugoslovanov 29. aprila ni bil ljudska vstaja, temveč vojaško podjetje, ki se je izvršilo z dovoljenjem ljubljanske vlade in komande dravske divizije (Kärntens Freiheitskampf, stran 213). Več o tem v zborniku Koroški plebiscit, str. 176—177.

Kršitve premirja očita Steinböck samo slovenski vojski (11—12). Nasilna dejanja je zagrešilo samo slovensko vojaštvo in to predvsem vojaštvo pod pozivljstvom generala Maistra (30), česar ne trdi niti Wutte. Resen pisec, vojaški strokovnjak, bi se moral takih očitno pristranskih, politično tendenčnih trditev izogibati. O premirju in vojaškem nasilstvu pišem jaz v razpravi: »Vojaški boji na Koroškem leta 1918/19«, zbornik Koroški plebiscit, stran 173—175 in 180, 186, 188 ter 205, op. 100 in 101.

Napačna je trditev, da je bilo med Srbi, ki so bili zabit 15. decembra 1918 pri Grabštanju, 100 Slovencev. V poročilu poveljnika teh Srbov, kapetana Milovana Milosavljevića, komandantu 26. srbskega pešpolka (arhiv Vojno-istorijskega instituta JLA) govori le o 1. in 4. četi tretjega baona — 287 ljudi. Nemška poročila iz tistega časa govore o preoblečenih Slovencih v tem oddelku zaradi tega, da bi laže opravičila zajetje in razorožitev tega oddelka, če bi intervenerala srbska vrhovna komanda ali beografska vlada.

Od manj važnih napačnih, zmotnih ali nasprotujočih si trditev naj navedem le tele:

Lavrič je s svojimi prostovoljci prekoračil Ljubelj 18. novembra 1918 zvečer in ne 19. novembra. — Prvi je okrepil Malgajev oddelek pri Velikovcu baon celjskega pp in ne slovenskega planinskega polka. — Poveljnik jugoslovanske posadke v Št. Pavlu je bil nadporočnik Jurko in ne Gjurković (8). Slovenec, ki se je izdajal za Srba. — V spisu »Die Volkswehr in Kärnten«, stran 74, govori Steinböck o drugem ponesrečenem napadu na Velikovec 12. in 13. januarja 1919, v tem spisu pa o »opuščenem napadu« v teh dneh (9). — Steinböck trdi, da je bil Malgaj potem, ko je moral na povelje iz Ljubljane zapustiti Velikovec in iti v Guštanj, poveljnik šestim stotnijam. Malgaj je v Guštanju vežbal vojaštvo, v boju pri Guštanju 6. maja 1919 pa je imel le 57 mož. — Cilj jugoslovanske vojske v ofenzivi od 28. maja do 6. junija 1919 ni bil doseči demarkacijsko črto, to je za-

sedbeno črto po stanju 14. januarja 1919, temveč črto po v Kranju 6. junija sklenjenem premirju.

Pri naštevanju bojev, vojaških enot, ki so v teh bojih nastopale, med kratkim opisom nekaterih bojev, kar vse je glavna vsebina Steinböckovega spisa, pa je navedenih več dejstev, s katerimi se more okoristiti tudi slovenski zgodovinar, ker ga ali potriujejo o resničnosti tega, kar je tudi že sam ugotovil ali ker so zanj čisto nova, doslej še neznana dejstva, okoliščine:

Po Steinböcku so padli prvi strelji v bojih na Koroškem 17. novembra 1918 na ljubeljskem prelazu (3). S slovenske strani so mogli biti to le strelji tržiških prostovoljcev, ki so 14. novembra zasedli Ljubelj. — Prvi jugoslovanski mrtvec v koroških bojih je bil po Steinböcku Srb (7). — Po sklepnu koroškega začasnega deželnega zборa 5. decembra 1918, naj se koroške nemške čete ne upirajo le tistem vojaštvu, ki se more izkazati kot antantno. Steinböck izrečno pravi, da bi bile od jugoslovanskega vojaštva take antantne čete »nur nachweisbar serbische Truppen« (6).

Zanimivo je, da kakor Wutte in Knaus tudi Steinböck imenuje ljubeljsko skupino prostovoljcev »Die heilige Legion« (14). Že tedaj smo vedeli, da jo Nemci tako imenujejo.

Steinböckov opis bojev pri Velikovcu dokazuje, da slovenska poročila o izrednih začetnih uspehih slovenske ofenzive 29. aprila 1919 z zahodnega loka velikovškega mostišča proti Krki niso pretirana. Ne soglaša sicer z vsemi trditvami slovenskih poročil, navaja pa, da so slovenske čete, prvenstveno celjski pp, pri Malem Št. Vidu dosegle Krko in da so koroške nemške čete zapustile topove pri Tinjah, Grabštanju in pri Brezju (14). Steinböck govori o znatnih izgubah celjskega pešpolka. V zgodovini tega polka (arhiv Vojno-istorijskega instituta JLA v Beogradu) navaja Slekovec, da je bilo okrog 80 mrtvih, 60 ranjenih, 9 častnikov ter 200 drugih vojakov pa ujetih (18). Številka o mrtvih je pretirana.

Pri umiku slovenskih čet od Krke proti Velikovcu nazaj so streljale tudi ženske, pripoveduje Steinböck (15), v vseh bojih na Koroškem pa se je borila tudi žandarmerija (16). Na jugoslovanski strani žandarmerija ni spadala pod vojaško poveljstvo.

Vw je bila redna avstrijska vojska na podlagi prostovoljne prijave. V primeru potrebe pa je imela država po zakonu z dne 6. februarja 1919 pravico

vpoklicati nekatere letnike kot vojaške obvezance. Po tem zakonu je centralna vlada 15. 4. 1919 poobla-stila koroško deželno vlado, da vpokliče letnike 1896 do 1900, 14 dni nato pa še letnike 1877 do 1899, torej skupno 28 letnikov (13). Dejansko so maja 1919 vpoklicali le letnike 1896 do 1900. Steinböck pravi, da se je od pričakovanih 25.000 do 30.000 (?) odzva-lo pozivu 11.000 od katerih pa je 4.500 bilo že ob vpoklicu uvrščenih v Hw, 2.200 je bilo službovanja oproščenih, 1.900 se je odstranilo in ostalo je le 790 mož (25). V pričakovanju jugoslovanske ofenzive je torej koroški patriotizem močno popustil. Steinböck omenja tudi slabo stran Hw organizacije. Njene enote so bile preveč krajevno zainteresirane.

Razmeroma zelo obširno opisuje Steinböck tudi boje na labotskem odseku, kjer je v jugoslovanski ofen-zivi od 28. maja do 6. junija 1919 operiral labotski odred — mariborski in tržaški pp — pod poveljstvom generala Maistra. Od vseh odsekov so bili na tem odseku v začetnih dneh ofenzive najhujši boji. Raz-meroma številne nemške čete na tem odseku so nudile trd odpor. Šele, ko se je pri Dravogradu pre-peljal na severni breg Drave del koroškega odreda, je bil ta odpor zlomljen. Prve so se začele razkrnjati Hw kompanije in maršformacie. Poveljstvo nemških labotskih čet je nato 5. junija na svojo roko, mimo koroškega deželnega poveljstva, zaprosilo generala Maistra, ki je bil ta dan v Št. Andražu za premirje,

ki ga je Maister dovolil. Izročiti pa so morale nem-ške čete 650 pušk, 4 strojne puške in 4 topove (29). Zanimivo je, da je koroški parlamentarec že 31. ma-jja opozoril generala Jankoviča na »pariško zapoved«, da se morajo jugoslovanske čete umakniti s ple-biscitnega ozemlja. Tudi od Steinböcka je torej potrjena nepravilnost Wuttejeve trditve, da avstrijska vojaška delegacija, ki je v začetku junija prišla v Kranj pogajat se za premirje, ni vedela za to zahtevo. Po Steinböcku so bili zadnji boji na Koroškem 6. ju-nija 1919 pri Mostiču in na Djekšah (29). Ob koncu navaja Steinböck tudi izgube v bojih na Koroškem na eni kakor na drugi strani. Jugoslovani da so imeli 154 mrtvih. Ta številka je očividno posneta po Andrej-kovem spisu v zborniku »Slovenci v desetletju 1918—1928«, stran 288—292, ki pa ni popoln. De-jansko gre za večje število in bo treba to poglavje nekomu še obdelati.

Še nekaj drugih novih ali zanimivih, verjetnih, toda manj važnih podatkov je v Steinböckovem spisu.

Ko sem Steinböckov spis prebral, nisem imel namena pisati recenzije. Na željo uredništva ZČ pa sem se je lotil, ker poleg upoštevanih navedb na razmeroma majhnem prostoru še v letu 1969 ponavlja tudi celo vrsto napačnih, nekritično patriotičnih, politično tendenčnih trditev avstrijskega zgodovinopisja pre-teklih desetletij ali gre z molkom preko važnih dej-stev.

ZVEZA PROSTOVOLJCEV BORCEV ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918—1919

Ustanovni občni zbor te zveze je bil 15. maja 1966. Statut, sprejet na tem zboru, je bil dopolnjen na rednem občnem zboru 11. novembra 1973, na rednem občnem zboru 14. marca 1976 pa usklajen z novimi zakonskimi predpisi o društvih (Uradni list SRS, št. 37/74) ter je registriran pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve SRS pod številko 16.3.-5-024/13-69, 1. oktobra 1976.

Prvi poizkus organiziranja prostovoljcev, ki so se leta 1918/19 borili za severno slovensko mejo, je že iz leta 1920. Pod imenom Organizacija koroških prostovoljcev so tvorili odsek Društva jugoslovenskih dobrovoljcev za Slovenijo. Njihov organizator Lojze Ude je postal drugi podpredsednik tega društva. Pojavili pa so se načelniki spori. Lojze Ude, sedanji predsednik Zveze ZIOSM, je že tedaj zastopal misel o slovenski narodni samobitnosti in federalistični ureditvi Jugoslavije, dočim je bilo Društvo jugoslovenskih dobrovoljcev jugoslovansko unitarniščno in politično centralistično usmerjeno. Zaradi tega je Lojze Ude kot drugi podpredsednik odstopil in izstopil iz Društva jugoslovenskih dobrovoljcev. Zaradi teh načelnih in raznih osebnih razlogov se je s tem končal tudi ta prvi poizkus organiziranja koroških prostovoljcev. Pri Udetu je ohranjenih le še kakih 100 pol z osebnimi podatki teh prostovoljcev.

Leta 1927 pa je dal pobudo za ustanovitev organizacije borcev za severno mejo sam general Maister in sicer na sestanku njegovih nekdanjih oficirjev in podoficirjev. Izbran je bil pripravljalni odbor, ki je v naslednjih mesecih zbiral člane na mariborskem mestnem področju, v Dravski dolini in na Dravskem polju, povsod tam, od koder so se priglašali v usodnih mesecih novembra in decembra 1918 v vojsko štajerskega obmejnega poveljstva pod vodstvom generala Maistra zavedni prostovoljci. Tako je ta organizacija borcev za severno mejo 1918/19 zajela le borce na štajerskem mejnem odseku in se je imenovala Zveza Maistrovih borcev. Ko so bila od oblasti potrjena pravila te organizacije, se je vršil v Mariboru prvi občni zbor Zveze Maistrovih borcev. Za častnega predsednika je bil izvoljen general Rudolf Maister, za poslovodečega predsednika bivši Maistrov adjutant, stotnik v rezervi, prof. dr. Anton Dolinar, za podpredsednika pa poveljnik prve čete mari-

borskega pešpolka, učitelj Jože Malenšek. Namen društva je bil predvsem obramben in domoljuben z ostjo predvsem proti tistem nemškemu nacionalističnemu in nemškutarskemu meščanstvu, ki pod vplivom političnega razvoja v Nemčiji in Avstriji, ni hotelo priznati položaja, ustvarjenega o bojih leta 1918/19. Člani organizacije so bili pristaši iz vseh tedanjih političnih strank. Generalu Maistru so voditelji stalno poročali o delu tudi še potem, ko je začel bolehati. Dajal jim je nasvete, kako bi se organizacija čim bolj okrepila in uveljavila v slovenski javnosti, da bi vsestransko služila domoljubnim interesom in koristim članstva. Z zahtevo, da bi bili v pravicah izenačeni z jugoslovanskimi (solunskimi) dobrovoljci, pa niso uspeli.

Borci, ki so se leta 1918/19 borili predvsem na koroškem odseku in so bili doma na Kranjskem, so ostali izven te organizacije.

Konec leta 1932 je Franc Štaudekar, doma iz Prevalj, prostovoljec iz bojev 1918/19, tedaj uslužbenec Trboveljske premogokopne družbe, poizkusil organizirati te borce najprej s pomočjo Kluba koroških Slovencev, ki je združeval tiste koroške Slovence, ki so morali po plebiscitu zapustiti Koroško in se umakniti v Jugoslavijo. A ta poizkus se je ponesrečil. V začetku leta 1934 je Štaudekar začel pripravljati osnutek pravil posebne organizacije koroških borcev, ki ji je dal ime Legija koroških borcev. Ta organizacija naj bi zajemala vse borce v bojih na Koroškem, prostovoljce in mobilizirance, poleg Slovencev tudi Srbe in Hrvate. Z osnutkom je šel najprej h generalu Maistru (od leta 1923 že v pokoju) ter mu razložil svoj načrt. Maister je ta osnutek odobril. Štaudekar je nato sklical v Trbovljah ustanovni zbor, ki je predlagani osnutek sprejel. Banska uprava pa pravil ni hotela potrditi. Šestkrat jih je vinila. Zahtevala je, čisto v duhu takratne politične smeri črtanje tistih določil v pravilih, ki so med nalogami organizacije govorila o skrbi za zaščito koroških Slovencev. Končno jih je spomladis leta 1935 le potrdila. General Maister je izdal proglaš »Vsem koroškim borcem« in jih pozval, da se včlanijo v Legiji koroških borcev.

Sedež organizacije je bil najprej v Trbovljah. Prijav pa je bilo toliko, da se je ob koncu leta 1934 glavni

268.

Na podlagi tretjega odstavka 187. člena ustave Socialistične republike Slovenije izdajam

UKAZ

o razglasitvi zakona o borceh za severno mejo v letih 1918 in 1919

Razglasja se zakon o borceh za severno mejo v letih 1918 in 1919, ki ga je sprejela Skupština Socialistične republike Slovenije na seji republikanskega zbora dne 17. julija 1968 in na seji socialno-zdravstvenega zbora dne 19. novembra 1968.

St. 59-4/68

Ljubljana, dne 20. novembra 1968.

Predsednik
Skupštine SR Slovenije:
Sergej Kraigher l.r.

ZAKON

o borceh za severno mejo v letih 1918 in 1919

1. člen

Za borce za severno mejo v letih 1918 in 1919 (v nadaljnjem besedilu: borce) se po tem zakonu štejejo udeleženci bojev, ki so v času od 1. novembra 1918 do 1. februarja 1919 vstopili v slovenske prostovoljske vojaške enote, ki so se borile za osvoboditev severnih krajev Slovenije.

2. člen

Borce imajo po tem zakonu pravico do zdravstvenega varstva v enakem obsegu kot zaposleni delavci, če ga nimajo že iz kakšnega drugega naslova, če pa so kmetje, se zanje uporabljajo določbe zakona o zdravstvenem varstvu kmetov-borcev narodnoosvobodilne vojne in njihovih družinskih članov (Uradni list SRS, št. 1-1/67).

Borce imajo pravico, da vsako leto izkoristijo eno brezplačno in dve vožni s 75 odstotnim popustom z železnico, ladjo ali avtobusom v Socialistični federativni republikni Jugoslaviji.

3. člen

Borce iz 1. člena tega zakona, ki so bili v bojih na severni meji najmanj šest tednov, imajo poleg pravic po 2. členu tega zakona še pravico do nadomestila za stroške letnega dopusta v znesku 600 dinarjev.

4. člen

Borcem iz 3. člena tega zakona, ki so bili poveleniki ali organizatorji slovenskih prostovoljskih vojaških enot in obrambnih položajev v bojih za severno mejo, Izvršni svet Skupštine SR Slovenije lahko podeli republiko priznavalnino.

5. člen

O pravicah borcev po 2. in 3. členu tega zakona odloča občinski upravni organ, ki je pristojen za varstvo vojaških vojnih invalidov in borcev narodnoosvobodilne vojne, ko dobi mnenje republiškega odbera Zveza prostovoljcev-borcev za severno mejo 1918—1919.

6. člen

Pravice po tem zakonu lahko borgi uveljavijo najpozneje do 31. decembra 1970.

7. člen

Osebe, ki so bile v času narodnoosvobodilne vojne sodelavci okupatorjev ali njihovih pomagateljev, nimajo pravic po tem zakonu.

8. člen

Sredstva, ki so potrebna za uresničevanje pravic po tem zakonu, se zagotovijo v proratuju SR Slovenije.

9. člen

Za izvrševanje tega zakona skrbi republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo.

10. člen

Pravice po tem zakonu gredo upravitencem od dneva vložitve zahtevka, vendar najprej od 1. januarja 1969.

11. člen

Ta zakon začne veljati osmi dan po objavi v "Uradnem listu SRS".

odbor preselil v Ljubljano. Organizacijske posle sta prevzela sprva Srb, upokojeni podpolkovnik Miličević, kot predsednik in Ivo Božič kot tajnik. Že naslednjo pomlad pa sta bila na občnem zboru izvoljena za predsednika upokojeni generalštabni polkovnik Viktor Andrejka, za tajnika pa Franjo Kristan, ki je tajnik tudi sedanje Zveze borcev prostovoljev za severno mejo 1918/19. V naslednjih letih je imela Legija koroških borcev že 27 krajevnih organizacij in blizu 10.000 članov. Legija je imela krajevni odbor tudi v Beogradu. Za odnos tedanjega režima nasproti legiji je bilo značilno, da je bilo leta 1936, ob odkritju dvojnika knežjega kamna, na Poljanah pri Prevaljah predstavnikom Legije zabranjeno govoriti, »po nalogu ljubljanske banske uprave«, kakor je izjavil komisar. Leta 1936 so se organizirali v Udrženju dobrovoljaca boraca za oslobojenje sjevernih krajev Jugoslavije tudi na Hrvatskem. Organizacija je dejansko zajela le tiste borce, ki so o božiču 1918 zasedli Medžimurje. Istega leta je bila ustanovljena tudi Zveza legionarjev Jugoslavije. Za tajnika je bil izvoljen Franc Štaudekar. Izdajala je v Zagrebu glasilo Jugoslovanski legionar. V boju za priznanje pa so do leta 1940 dosegle vse te organizacije od jugoslovanske vlade le podelitev spominskih medalj na rdečem (borci) in na modrem (drugi udeleženci) traku.

Legija koroških borcev je pripravljala zbornik razprav in spominov na boje na Koroškem. Zbrano gradivo pa je bilo med osvobodilno vojno 1941/45 uničeno. Urednik tega zbornika, Edo Pičman, je rešil le nekatere spomine na boje na zapadnem Koroškem, predvsem na boje pri Podrožci, katerih se je sam udeležil. Prepisi teh spominov so pri Lojetu Udetu.

Med osvobodilno vojno se je mnogo članov te organizacije takoj priključilo Osvobodilni fronti. Mnogo jih je bilo postreljenih kot talcev, mnogo jih je pomrlo v koncentracijskih taboriščih ali je bilo nasilno preseljenih v Srbijo ter Nemčijo. V Tržiču n. pr., kjer je bil 29. decembra 1940 ustanavljen Kulturbund (»v ljubljanskem okrožju« poleg tistega v Ljubljani, edini), so bili med prvimi poslani v Begunje ali bili preseljeni v Srbijo prav koroški prostovoljci. Dva sta bila prav kot koroška prostovoljca ustreljena kot talca. To sta bila delavec Anton Ahačič in prof. Jože Šter. Andrej Tišler je prav kot koroški prostovoljec moral v Dachau. V pokrajinskem arhivu v Mariboru je shranjena listina Maistrovih borcev, sestavljena od nacističnega Sicherheitsdiensta. Malo znano je,

da sta člana Zveze prostovoljnih borcev za severno mejo 1918/19 tudi Franc Leskošek-Luka in Jože Rus, med vojno podpredsednik AVNOJ. Člana sta bila tudi že pokojna viceadmiral Josip Černi in general-podpolkovnik Božidar Kraut in še nekaj drugih družbeno političnih in oblastnih funkcionarjev.

Po vojni je preteklo nekaj let, preden je bila v razgovorih s političnimi in oblastnimi funkcionarji in po številnih spomenicah najdena prava oblika nove organizacije borcev za severno mejo 1918/19.

Prva leta po osvoboditvi je minil v novem položaju, ustreznem reorganiziranju Zveze Maistrovih borcev in Legije koroških borcev v trajnem stiku z Zvezo borcev NOV. Po poizkusu, obnoviti nekdano Zvezo Maistrovih borcev in Legije koroških borcev, je bil na pobudo takratnega sekretarja IO OF, Franca Primožiča, sklican 12. januarja 1947 (tako ima v svojem poročilu predsednik RO Zveze prostovoljev za severno mejo — ZPBSM) dr. Pohar na jubilejni skupščini republiškega odbora ZPBSM 9. marca Lojze Ude pa je bil tedaj pri zunanjem ministerstvu v Beogradu) občni zbor skupno s koroškimi partizani.

Ta organizacija pa ni mogla prav zaživeti, ne dejansko in ne legalno. Pri predsedstvu ZB NOV Slovenije so se namreč pojavili statutni pomiclesi proti priznavanju te organizacije kot sekcije ZB NOV. Okrajni odbor ZB NOV v Mariboru pa je Zvezi Maistrovih borcev kljub temu priznal položaj svoje sekcije, tako da je mogla Zveza Maistrovih borcev nastopati pod nekim stalnim legitimnim vodstvom, dokim so se mogli v Ljubljani in drugod shajati koroški borce le na sestankih, na katerih so volili komisije, ki so se nato z raznimi spomenicami obračale na različne družbenopolitične in oblastne organe s predlogi in željami za ureditev njihovega položaja in za priznanje nekaterih pravic in ugodnosti. Za nadaljnji razvoj organiziranja koroških borcev pre-judicielno je bila akcija sekcije koroških (Maistrovih) borcev pri Okrajnem odboru Zveze borcev NOV v Mariboru za postavitev spomenika generalu Maistru ob 40-letnici osvoboditve Maribora in sporedno za neko priznanje vsem borcem, ki so se leta 1918/19 udeležili bojev za severno mejo. Glavni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva v SRS je, v sporazumu z Glavnim odborom ZB NOV, sklenil, da se reši vprašanje tega priznanja najprej s tem, da Okrajni odbor ZB NOV v Mariboru podeli koroškim borcem prostovoljcem (samo njim!) spomenico, listino s sledečim napisom: »Okrajni odbor Zveze borcev

Z U K A Z O M
P R E D S E D N I K A
S O C I A L I S T I C K E F E D E R A T I V N E R E P U B L I K E J U G O S L A V I E
J O S I P A B R O Z A T I T A

S I E V I K A 60. Z L A T E 16. junija 1979.
ob desetdeseti obljetnici kada su osnovali svoje in su ponosno
mimo posluge pri razvijanju proletarijata in radnika in
vođi tih su poslovima u razvijanje socialističke samoupravljačke
zavrsne društva.

O D L I K O V A N J E

*Tvorca proletarijatsko-
boravske naševane moje države*

Z R E D O M
Z A S L U G E Z A N A R O D
Z Z L A T O Z V E Z D O
K A R P O T R J U J E T A L I S T I N A
P I S A R N E O D L I K O V A N J

B E O G R A D D N E 16. junija 1979.

S E P I S A R N E O D L I K O V A N J,

M. Šeremet

NOV v Mariboru izraža ob 40. obletnici bojev za severno mejo spomenico X. Y. kot priznanje za njegovo patriotsko zavest in borbenost, ki jo je pokazal kot prostovoljec v bojih za osvoboditev Maribora in obrambo severnih mej Slovenije v času od novembra 1918 do februarja 1919. — Maribor, 14. decembra 1958.

V formalnem in stvarnem pogledu je bil to čas nejasnosti in zmede. Zato so se borgi za severno mejo 1918/19 v Mariboru in drugod shajali v tem času le na raznih priložnostnih sestankih, na katerih so volili komisije, ki naj bi s spomenicami, naslovjenimi na predsedstvo Skupščine SRS, na CK ZK Slovenije, na Glavni odbor SZDL, na Glavni odbor ZB NOV Slovenije in na razne občinske skupščine, samostojno ali koordinirano, opozarjale na v vsakem pogledu neurejen položaj teh borcev. V Mariboru se je taka komisija kot stalna formirala pod vodstvom dr. Maksra Poharja in Janka Gačnika že ob 40-letnici bojev za severno mejo 1918/19. V Ljubljani pa se je stalna taka komisija konstituirala 17. februarja 1967 pod predsedstvom Lojzeta Uleta in s člani Franjem Kristanom, Francem Štaudekarjem, dr. Julijem Felaherjem in Edom Pičmanom.

Spomenice, ki so jih sestavljale te komisije, so izražale željo, da bi bili borgi za severno mejo 1918/19 legalizirani kot sekcija Zveze borcev NOV. Njihov socialni položaj naj bi bil urejen z zveznim zakonom (češ: boj za slovenske meje je bil tudi boj za meje Jugoslavije), njihova vojna leta na primer naj bi bila na nek način upoštevana v zveznem pokojninskem zakonu. Deležni priznanja in posebnih pravic pa bi bili tako kot s spomenico, ki jo je podelil Okrajni odbor ZB NOV v Mariboru ob 40-letnici bojev za severno slovensko mejo, samo prostovoljci.

Vprašanje vključitve borcev prostovoljcev za severno mejo k sekciji Zveze združenj borcev NOV je bilo končno veljavno negativno rešeno na kongresu Zveze združenj borcev NOV od 29. septembra do 1. oktobra 1965 v Sarajevu. Zadevni predlog zastopnika borcev prostovoljcev za severno mejo ter člena Zveze združenj borcev NOV dr. Maksra Poharja je bil zavrnjen. Toda navzoči predsednik ZZB NOV za Slovenijo tov. Franc Leskošek, je nato v razgovoru s Poharjem svetoval, naj se borgi-prostovoljci za severno mejo 1918/19 pač samostojno organizirajo ter da jih bo podprt. Proti urejanju položaja borcev prostovoljcev za severno mejo 1918/19 z zveznim zakonom, se je stalno ugotavljal, da bi kakršnokoli priznanje zaslug borcev prostovoljcev za

severno slovensko mejo 1918/19 v zveznem merilu odprlo vprašanje priznanja posebnih pravic tudi drugim borgem prostovoljcem tistega časa na jugoslovanskem ozemlju, to je vojvodinskim, makedonskim, onim na albanski meji, v Črni gori. Zaradi velikega števila borcev in tudi iz političnih razlogov, so bili sprva mnenja, da to ni mogoče. Akcije teh prostovoljcev so potekale sporedno z akcijo redne srbske vojske in niso bile vedno politično neoporečne. Slovenski prostovoljci so nastopali samostojno. V zvezi z bojem prostovoljcev, borgov za severno mejo 1918/19, je mogel napisati Edvard Kardelj, da je slovensko ljudstvo dokumentiralo hrepenenje po svobodi med drugim tudi »na koroški fronti« (Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1957, 316.)

15. maja 1966 je bil ustanovni občni zbor Zveze borcev prostovoljcev za severno mejo 1918/19. Po glavljivna razlika s statutarnimi določili borgov za severno slovensko mejo 1918/19 med obema vojnoma, katera so določala nevmešavanje v politične zadeve, je v členu 3 Statuta z dne 15. maja 1966: »Organizacija čuva in neguje moralno politični lik prostovoljca, da sodeluje z družbenopolitičnimi in drugimi organizacijami v razvoju socialističnega patriotizma, posebej na primeru osvobodilne borbe naših narodov«. V členu 6 tega prvega statuta je bilo določeno, da morejo biti redni člani zveze le prostovoljci. Natančnejšo definicijo prostovoljca pa je dal šele Zakon o borgih iz leta 1968.

V raznih spomenicah je nato Zveza PBSM opozarjala, naj se uredi položaj njenega članstva z republiškim zakonom. Odločilen je bil glede tega razgovor zastopnikov Zveze 17. junija 1967 s predsednikom Skupščine SRS tov. Sergejem Kraigherjem. Ob 50-letnici bojev za severno mejo nato je prišlo do ureditve tega vprašanja. Dvoje velikih prireditiv, ki so se jih udeležili nekateri naši najvišji politični in oblastni predstavniki, je bilo v letu 1968: 9. novembra je bila v Ljubljani v Filharmoniji akademija, ki so se je udeležili tudi predsednik Skupščine SRS tov. Sergej Kraigher in predsednik Glavnega odbora SZDL tov. Janez Vipotnik. Pokrovitelj te prireditve, predsednik ZZB NOV tov. Franc Leskošek, je izročil mestni organizaciji Ljubljane prapor in 40 zaslужnim borgem odlikovanja. Slavnostni govor je imel Lojze Ude. 24. novembra je bilo v Mariboru na Trgu svobode slavnostno zborovanje, na katerem je govoril podpredsednik Izvršnega sveta Skupščine SRS tov. dr. Franc Hočavar. V avli mariborske občinske

skupščine je bil zopet postavljen doprsni kip Rudolfa Maistra (med nacizmom skrit nekje v kleti). Največje priznanje pa je bilo dano tem borcem z republiškim zakonom o borcih za severno mejo 1918/19, objavljenim v Uradnem listu SRS št. 37 z dne 28. novembra 1968.¹ V členu 1. določa ta zakon, da se kot prostovoljec šteje le tisti, ki je v času od 1. novembra 1918 do 1. februarja 1919 vstopil v slovensko prostovoljno vojaško enoto, ki se je borila za osvoboditev severnih krajev Slovenije. Člen 2. določa pravico do zdravstvenega varstva v enakem obsegu kot zaposleni delavci, če pa so kmetje, se zanje uporabljajo dolöbe zakona o zdravstvenem varstvu kmetov-borcev narodnoosvobodilne borbe in njihovih družinskih članov. Borci imajo pravico, da vsako leto izkoristijo eno brezplačno vožnjo in dve vožnji s 75 % popustom z železnico, ladjo ali avtobusom v SFRJ. Po 3. členu imajo tisti borci-prostovoljci, ki so bili v bojih za severno mejo najmanj 6 tednov, poleg pravic po 2. členu tega zakona še pravico do delnega nadomestila za stroške letnega dopusta. Prekluzivni rok za uveljavljanje teh pravic pa je 31. december 1970. To so glavna določila.

V zvezi PBSM 1918/19 je bila po objavi tega zakona ustanovljena komisija, ki je v stiku s tedanjim Sekretariatom za zdravstvo in socialno varstvo na osnovi izpolnjenih posebnih vprašalnih pol dajala svoje mnenje za zadevne odločitve občinskih skupščin. Na ta način šele je bilo mogoče ugotoviti resnično število še živečih borcev. Od 1700 podeljenih spomenic iz decembra 1958 se je leta 1969 dvignilo število na 3.200, od katerih je po reviziji, zahtevani od Sekretariata, ostalo še vedno blizu 3.000 članov. Število se zaradi odmiranja hitro spreminja. V poročilu predsednika Zveze Lojzeta Ude-ta na občnem zboru 14. marca 1976 je navedeno še število 2.135 živih. Ta čas, maja 78, je po evidenci predsednika socialne komisije Zveze (tov. Franca Grčarja) živih še 1.600 borcev, v dveh letih torej 535 manj. Po seznamu iz novembra 1978 je bilo živih še 1517. Zveza ima 25 občinskih organizacij.

V ustavi socialistične republike Slovenije z dne 28. februarja 1974 jim je v členih 238 in 321 priznano kakor borcem NOV posebno družbeno varstvo. V sistemu zdravstvenega varstva ter zdravstvenega pokojninskega in invalidskega zavarovanja so deležni posebne pozornosti. Regionalna skupnost zdravstvenega varstva v Socialistični republiki Sloveniji je

pod št. 7 — SI./78 z dne 14. junija 1978 izdala navodilo, da so borci prostovoljci za severno mejo oproščeni participacij za zdravstvene usluge. Važna je tudi spremembra po novem zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o borcih za severno mejo v letih 1918 in 1919 in o slovenskih vojnih dobrovoljcih iz vojn 1912 do 1912, ki v 3. členu na predlog republiškega komiteja za vprašanja borcev NOV in po dogovoru z nami spreminja 3. člen tako, da znesek za rekreatijo zvišuje od 600.— din na 75 % mejnega zneska najnižjih pokojninskih prejemkov. Ta znaša letos 2.175.— din. Za našo 60-letnico je Republiški komite za vprašanja borcev z okrožnico z dne 17. novembra 1978 in ponovno z okrožnico z dne 6. aprila 1979 priporočil vsem slovenskim občinskim skupščinam, naj po svojih finančnih možnostih izplača borcem za severno mejo za 60-letnico teh bojev enkratno priznavalnino.

Zaradi hitrega odmiranja, med temi mnogo takih, ki bi mogli opravljati v organizaciji razne funkcije, zveza organizacijsko čedalje bolj peša in čedalje teže sestavlja svoje vodilne organe. Čedalje bolj je vezana na pomoč članov Zveze združenj borcev NOV, Socialistične zveze in občinskih skupščin.

Lojze Ude

Lojze Ude

BOJ ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918/19 IN NARODNO OSVOBODILNA VOJNA 1941/45*

I.

V boju za severno slovensko mejo 1918/20 je šlo tako-ekoč samo za meje, za osvoboditev Slovencev na obmejnem slovensko-nemškem in slovensko-madžarskem ozemljiju. V letih 1941/45 je šlo za vse, za obstoj slovenskega naroda, je šlo za revolucionarno preobrazbo našega življenja tako v nacionalnem kakor razrednem pogledu.

Je pa nekaj dejstev, ki postavljajo boje za severno slovensko mejo 1918/20 in narodno osvobodilni boj 1941/45 v isto vrsto.

V obeh bojih smo imeli opraviti s sovražniki enakega duha. Koroški nacistični zgodovinar Moschner n. pr. piše: »Koroški obrambni boj in plebiscit pomenita prvo vzplapolanje nacionalsocialistične revolucije na Koroškem« (Kärnten, Berlin 1940, str. 7). Koroški dvorni zgodovinar dr. Martin Wutte pravi: »In to je zadnji smisel in zgodovinski vsenemški in srednjeevropski pomen koroškega osvobodilnega boja: Korošci v letih 1918/20 s svojim bojem z orožjem duha in pesti niso ohranili samo svobode in enotnosti svoje domovine, oni so, zvesti ciljem, za katere so

* Ponatis iz Vestnika koroških partizanov, XII, 1978, julij, str. 6—10.

¹ Glej prilogo na koncu.

se njihovi predniki borili od leta 1848, z žrtvovanjem imetja in krvi ohranili svoje obmejno deželo nemško, dokler niso postale njene meje meje velikonemškega Reicha našega voditelja Adolfa Hitlerja» (Kärntens Freieheitskampf, Weimar, 1943, 411). Hans Steinacher, poslovodja avstrijske organizacije za pripravo plebiscita — Heimatdienst, je napisal: »Ne samo lažnivi, temveč tudi smešni so poizkusi nekega avstrijskega povojnega časa, prikazovati uspeh Koroške v dveletnem boju 1918/20 kot »zmagu avstrijske državne misli. Boj Koroške smo mogli voditi le kot nemški boj z odgovornostjo za vizionarni nemški Reich« (Sieg in Deutscher Nacht, Wien, 1943, str. 6). Z »Avstrijci« istega duha smo imeli opraviti tudi v narodnoosvobodilni vojni in imamo opraviti na Koroškem še danes. Njihova najvplivnejša in najbojevitjša organizacija nosi ime nemško-avstrijske organizacije za velenemškem duhu vodenje pripravo plebiscita — Heimatdienst Abwehrkämpfverbund pa posebej združuje tiste, ki gojijo nemško nacionalističen kult boja z orožjem za »svobodno nedeljivo Koroško« v letih 1918/19. Že preprosta poštenost, zvestoba duhu, ki nas je vodil v bojih leta 1918/19 in v letih 1941/45, zahteva, da podpremo koroške Slovence v njihovem sedanjem boju.

II.

So pa še druga dejstva, ki opravičujejo vzpotrejanje bojev 1918/19 in bojev 1941/45 kot značajsko enakih.

Vse boje za osvoboditev Slovencev na obmejnem slovensko-nemškem etničnem ozemlju so do februarja 1919 izvajali slovenski prostovoljci, slovenska vojska z marmorskim, ljubljanskim, celjskim, tržaškim in slovenskim planinskim pešpolkom in oddelki drugih vrst orožja. Uspeh je bil velik. Za Slovenijo, Jugoslavijo, je bil osvobojen Maribor s štajerskim Podravjem in z Mežiško dolino ter posledično tudi Prekmurje. Vse boje v narodnoosvobodilni vojni 1941/45 so do mobilizacijskega razglaša Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in Glavnega poveljstva NOV in POJ Slovenije z dne 11. septembra 1943 pravtako izvajevali prostovoljci, ti v okupacijskih razmerah, v katerih je bilo treba še mnogo več poguma in požrtvovalnosti kakor v razmerah po prvi svetovni vojni, v katerih pa je splošno razpoloženje utrujenosti po dolgi, težki prvi svetovni vojni za prostovoljsko odločitev pravtako zahtevalo izredno požrtvovalnost.

Kakor prostovoljske vojaške akcije 1918/19 leta so tudi vojaške akcije 1941/45 potekale v stalnem nasprotovanju, stalnih trenjih med voditelji teh akcij in legalnimi oblastmi. Za vojaške boje prostovoljcev 1918/19 ni imela nobenega globljega razumevanja slovenska narodna vlada v Ljubljani ali jim je celo nasprotovala. Glavna in najuspešnejša voditelja teh bojev, Maister in Malgaj sta bila odstranjena s koroškega bojišča v odločilnem času. Za partizanski boj v letih 1941/45 pa ni imela razumevanja ali mu je nasprotovala emigrantska jugoslovanska vlada v Londonu s svojimi privrženci doma.

Politično moralni lik prostovoljcev v bojih za severno slovensko mejo 1918/19 in borcev v narodnoosvobodilni vojni 1941/45 ima iste bistvene poteze. Prve kakor druge je prevezala zavest, da je usoda slovenskega naroda odvisna predvsem od lastne borbenosti, požrtvovalnosti in

da ima vsak narod predvsem to, kar si sam pribori. Načelo narodne samoodločbe so slovenski prostovoljci v letih 1918/19 in partizani v letih 1941/45 dejavno uveljavljali. To je obenem slovenska državotvorna miselnost, ki je končno privredila do ustanovitve socialistične, federativne republike Jugoslavije.

III.

V narodnoosvobodilni vojni 1941/45 in po njej je šlo za vse, za nacionalno osvoboditev in za revolucionarno socialno preobrazbo naše družbe. Tudi glede mej se je ta boj nasproti Italiji končal z velikim, čeprav še vedno nepopolnim uspehom (Gorica, Trst). Po prvi svetovni vojni smo bili glede mej nasproti Italiji strahotno posiljeni. Z osvoboditvijo Slovencev izpod nemškega gospodstva smo z bojem Maistra in njegovih borcev na štajerskem odseku dosegli sicer velik uspeh. Brez Maistrovega nastopa bi bil Maribor danes avstrijski. Ob 60-letnici teh bojev je treba to dejstvo še posebej poudariti. Tudi narodnoosvobodilna vojna 1941/45 ne bi mogla na tem dejstvu nič spremeniti. Na koroškem odseku pa nismo uspeli ne leta 1918/19 in tudi ne v narodnoosvobodilnem boju 1941/45. Premalo pa so nam še pred očmi vsi in to prav odločilni vzroki za ta neuspeh.

Avstria je država, ki ni nastala po odločilni volji samih Avstrijev, temveč tako po prvi kakor po drugi svetovni vojni odločilno po volji, da ne rečem diktatu zmagovite antante, zmagovitih zavezniških sil. Po razpadu Avstro-Ogrske se je Avstria 12. novembra 1918 proglašila za del nemške države. 1. oktobra 1920 je sprejel avstrijski Nacionarlrat soglasno resolucijo, da se izvede glasovanje za združitev z Nemčijo. V glasovanjih na Tirolskem, v Gornji Avstriji in nato na Salzburškem so se Avstrijci z večinami nad 90 % glasovalcev izjavljali za združitev z Nemčijo. Nadaljnja glasovanja je zmagovita antanta prepovedala. Tudi pozneje so morali Avstrije prav prisiljevati, da so se odrekali Anschlussu. Z ženevskimi protokoli z dne 4. oktobra 1922 je dobila Avstria posojilo za to, da bo v smislu člena 88 senžermenske pogodbe varovala svojo neodvisnost. 19. marca 1931 je bila med Avstrijo in Nemčijo sklenjena carinska zveza, glede katere je haaško razsodisce razsodilo, da je v nasprotju z njeno obveznostjo, da bo varovala svojo samostojnost. Dobila pa je zopet podkupnino, posojilo 300 milijonov šilingov, da se je 15. junija 1932 ponovno zavezala, da bo varovala svojo samostojnost. Avstrijo je bilo treba vedno znova silili k temu, jo podkupovati, da se je zavezovala k samostojnosti. Anschluss, izveden marca 1938 ob tako hrupnem odobravanju Avstrijev, prav tako ni bil razveljavljen po odločilni volji Avstrijev, po njihovi borbi, temveč z moskovsko deklaracijo zaveznikov z dne 1. novembra 1943. Revolucionarni socialisti, med katere se je prišteval tudi sedanji avstrijski kancler Bruno Kreisky, so bili sicer proti nacizmu, bili pa so za združitev Avstrije z Nemčijo. Pozabljamo na vsa ta dejstva.

Interes zmagovalcev v I. in II. svetovni vojni, tudi Sovjetske zveze je bil pač ta, da preprečijo Veliko Nemčijo, da Nemčijo oslabe. Pri tem pa so hoteli in hočejo Avstriji državno samostojnost olajšati z različnim popuščanjem, z raznimi darovi. Sovjetski zvezi posebej je šlo še za to, da Avstrija ne postane država z vojaškimi oporišči zahod-

nih sil (NATO!), da je vsaj v tem smislu nevtralna. Med te darove spada tudi Koroška, koroški Slovenci. Tako so bile naše žrtve v bojih 1918/19 in v bojih 1941/45 prav glede osvoboditve koroških Slovencev zaman. Manjšinsko-zaščitna določila v avstrijski državni pogodbi z dne 15. maja 1955 hočejo biti sicer nekaka kompenzacija za zavrnitev naših mejnih zahtev po I. in II. svetovni vojni, niso pa spričo nemškonacionalistične miselnosti Avstrijev, posebej na Koroškem, nadomestilo za nacionalno svobodo. Pod avstrijsko firmo se nadaljuje germanizacija. O tem bi bilo treba še in še pisati in dopovedovati velikim podpisnikom avstrijske državne pogodbe z dne 15. maja 1955, da naj v duhu namena manjšinsko-zaščitnih določil avstrijske državne pogodbe preprečijo Avstriji voditi politiko germanizatoričnega nacionalizma, ki do prve priložnosti — v zgodovini ni nič nemogočega — pripravlja le nov Anschluss. Spominjam se besed našega državnega predsednika Tita, ki jih je spregovoril po moskovski konferenci, spomlaši leta 1947: »Meja tam zgoraj ni samo avstrijska,

temveč tudi nemška. Avstrijci bodo vedno ostali Nemci in naj bi bile okolnosti kakršnekoli, gotovo bi se udeležili vojne, ki bi jo Nemci nekega dne začeli.« (Slovenski poročevalec, 20. aprila 1947, št. 93). Statistika, ki so jo objavili s člankom »Danes nam pripada Avstrija« Naši razgledi z dne 7. aprila 1978 po avstrijskem Extrablattu je vkljub poizkusu dobrohotne interpretacije dovolj grozljiva. Zato mora in more Avstrija prav na primeru koroških Slovencev dokazati, da opušča nemški zgodovinski germanizatorični imperializem proti Slovencem. Ne razumem, zakaj se na vsa ta dejstva pozabljaj. V bodočnost je treba gledati tudi po še vedno živih sovražnih stalnicah preteklosti in ne samo po naprednih razvojnih silnicah sedanjosti. V avstrijstvo Avstrije bo mogoče verovati šele, ko bo izpolnila vsa manjšinska zaščitna določila državne pogodbe z dne 15. maja 1955. Žrtve v bojih za severno slovensko mejo leta 1918/19 in žrtve partizanov, posebej koroških, v narodnoosvobodilni vojni 1941/45 bi šele s tem dobile neko ustrezno zadoščenje.

Milan Ževart

OB 60-LETNICI BOJEV ZA MARIBOR IN SEVERNO MEJO*

Pred 60 leti se je končala prva svetovna imperialistična vojna, ki je terjala velikanske žrtve in še zlasti velike od jugoslovanskih narodov. Ko se je vojna končala, svet ni bil pomirjen. Vojno in njen konec so spremljali veliki pretresi. Ob koncu vojne je razpadla tudi stara habsburška monarhija, ki je že dalj časa neozdravljivo bolehalo in o kateri je Sperans — Edvard Kardelj zapisal, da je postala ovira družbenega napredka in svobodnega razvoja njenih narodov. V avstro-ogrski monarhiji je bila glavna oblast v rokah nemških in madžarskih vladajočih razredov. Južni Slovani so bili v obeh polovicah monarhije zatirani in so vedno bolj iskali skupno jugoslovansko rešitev. Jugoslovansko vprašanje je tudi po mnenju vladajočih krogov Avstro-Ogrske pomenilo veliko nevarnost za njen obstoj. Hoteli so ga rešiti z vojno proti Srbiji. Jugoslovansko vprašanje se je začelo neposredno reševati v času prve svetovne vojne. Po njenem koncu je nastala Kraljevina SHS ozziroma Jugoslavija in 1918. leto je pomemben mejnik v zgodovini njenih narodov in narodnosti. Narodnoosvobodilna vojna in revolucija narodov in narodnosti Jugoslavije je potem potrdila vse tisto, kar je bilo pozitivnega v zedinjenju 1918. leta.

Ko je razpadla Avstro-Ogrska, so se jugoslovanski narodi, ki so prej živeli v njenem okviru, najprej združili v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ta država, ki mednarodno ni bila priznana, se je takoj po svojem nastanku znašla v hudih težavah. Na zahodu je začela naše ozemlje zasedati italijanska vojska, na severu proti Nemški Avstriji pa ni bila določena demarkacijska črta. Začel se je boj za severno mejo. Ta boj, v katerem smo izgubili večino slovenske Koroške, je bil na štajerskem odseku uspešen in je zagotovil izvršitev samoodločbe štajerskih Slovencev. Bil je izbojevan v pravem času in v marsičem v nasprotju s stališčem pasivnosti, ki ga je zastopala tedanja narodna vlada v Ljubljani.

Naša vojaška in druga aktivnost v Mariboru konec 1918. in v začetku 1919. leta, ki je privedla do osvoboditve štajerskega Podravja izpod avstrijskega gospodstva, je temeljila na narodnostnem boju štajerskih Slovencev v drugi polovici 19. in v začetku 20.

* Govor na seji Skupščine občine Maribor, 17. oktobra 1978

stoletja in na dejstvu, da so na spornem ozemlju razen v Mariboru bili Slovenci v veliki večini in da so imeli znatno večino tudi na območju mariborskega okrajnega glavarstva. To je bila tudi posledica boja proti germanizacijskemu pritisku. K očuvanju jezikovne meje je pripomogla preureditev lavantinske škofije v slovensko škofijo za štajerske Slovence in s tem povezana sprememba njene severne meje in prenosa njenega sedeža v Maribor. Predvsem pa je treba poudariti pomen velikega slovenskega ljudskega gibanja, ki je znano kot deklaracijsko gibanje. To gibanje, ki se je pojavilo v času vojne, ob njenih grozotah, ob razočaranju nad oblastjo, ob hrepenuju po miru in koncu brezumnega klanja, je postajalo vedno močnejše in vedno bolj radikalno ter je izražalo željo ljudstva po svobodi ter tudi spremembi gospodarskih in socialnih razmer. Nanj so vplivala tudi širša dogajanja in še zlasti obe revoluciji v Rusiji. Deklaracijsko gibanje s podpisnimi akcijami in tabori, kot njegovo najbolj borbeno obliko, je bilo najmočnejše na slovenskem Štajerskem in ga lahko označimo za neposredno politično pripravo in osnovo za slovenske vojaške akcije po zlomu habsburške monarhije. Tudi uspeh mobilizacije, ki jo je po prevratu ukazal general Rudolf Maister na svojem območju, ima osnovo v širokem ljudskem deklaracijskem gibanju.

V okviru političnih priprav na prevratne dogodke je bila za slovensko Štajersko pomembna ustanovitev narodnega sveta za Štajersko konec septembra 1918. Ta svet, ki je imel sedež v Mariboru, je vodil s slovenske strani politične priprave na prevrat in med drugim zbiral podatke o narodnostni meji na štajerskem odseku. Konec oktobra je dosegel nekaj pomembnih uspehov in še predvsem to, da je avstrijsko vladno namestništvo v Gradcu imenovalo slovenske okrajne glavarje na slovenskem Štajerskem in tudi v mariborskem okraju.

Ko je bila konec oktobra proglašena Država SHS, vprašanje državne pripadnosti Maribora in s tem znatnega dela slovenske Štajerske še ni bilo rešeno. V mestu Mariboru je pred vojno le 13,7 % njegovih prebivalcev prijavilo slovenščino kot občevalni jezik, kljub temu, da je 55 % Mariborčanov bilo tedaj takih, ki so bili rojeni v slovenskih krajih in so bili ob naselitvi v Maribor. Slovenci ozziroma je bil njihov materni jezik slovenski. Mariborski občin-

ski odbor, ki so ga sestavljali samo nemški meščani, je 30. oktobra 1918, torej dan po razglasitvi Države SHS, sprejel sklep, da je Maribor z njegovim zaledjem del Nemške Avstrije, 12. novembra pa je že skupaj s socialno demokracijo proslavil ustanovitev nemško-avstrijske republike in ponovno razglasil Maribor za njen sestavni del. Vendar se mariborsko nemško meščanstvo ob prevratu le ni povsem znašlo, balo se je nemirov in predvsem se je balo za svoje premoženje. Uvidelo je tudi, da pri stikih s Slovenci zaenkrat le ne morejo nastopati v vlogi gospodarjev, kot so prej. Prepričano pa je bilo, da bo vojska ohranila Maribor za Nemško Avstrijo.

Toda 1. novembra je narodni svet za Štajersko v zvezi z imenovanjem slovenskih okrajinih glavarjev z okrožnico obvestil županstva in župnijske urade, da je »prevzel danes vlado« in jih obvestil, da je »slovensko vojaštvo priseglo na jugoslovansko domovino«. Major Rudolf Maister pa je tega dne na sestanku višjih oficirjev v Mariboru odstavil mestnega poveljnika polkovnika Holika, proglašil Maribor za jugoslovansko mesto ter se v imenu Jugoslavije proglašil za mariborskoga štacijskega poveljnika. Narodni svet za Štajersko je še istega dne imenoval Maistra za generala, da bi lahko z večjo avtoriteto ukazoval oficirjem, ki so bili dotlej višji po činu, zaradi česar je potem ljubljanska vlada negodovala. General Maister je nato pozval slovenske vojake, naj ostanejo pod orožjem, drugim pa ukazal, da morajo zapustiti Maribor, kar so tudi storili. Tako so 1. novembra Slovenci v boju za Maribor, v času, ko je bila morala nemškega meščanstva in nemških oficirjev zaradi porazov nizka, prevzeli vojaško oblast v Mariboru. Pojavil se je nov faktor v boju za oblast — slovenska vojska, ki je odigrala potem v boju za Maribor zelo pomembno vlogo.

Vendar so bile tedaj v prvih dneh po prevratu težave. Tudi slovenski vojaki so bili naveličani vojne in vojaške sukne in so odhajali domov. V takem položaju je nemško meščanstvo vztrajno zahtevalo ustanovitev varnostne straže, da bi zavarovalo svoje premoženje pred vojaki, vräčajočimi se s fronte, obenem pa je hotelo na ta način ustvariti svojo vojsko. Tudi narodni svet in general Maister sta bila za red in mir in sta v pomanjkanju svojega vojaštva pristala na ustanovitev varnostne straže oziroma Schutzwehra, ki je pomenila za Nemce veliko pridobitev, za Slovence pa nevarnost. Nemški občinski odbor se je v teh dneh tudi tesno povezal s socialno demokracijo, ki je bila v Mariboru v nemških rokah.

Na seji občinskega odbora 18. novembra je bilo že deset socialnih demokratov. Tako je nastal za slovensko stran v Mariboru težaven položaj. Nasprotoval ji je znaten del prebivalstva v Mariboru, in sicer nemško meščanstvo in tudi delavstvo, organizirano v socialni demokraciji ter oborožena formacija Schutzwehr. V takem položaju je bil zelo pomemben ukrep mobilizacija, ki jo je razglasil general Maister. Naletela je seveda na odpor pri avstrijskih oblasteh, a tudi v Ljubljani, je pa kljub temu uspela in omogočila ustanovitev mariborskega pešpolka in pa uspešno razorožitev Schutzwehra, ki jo je ukazal general Maister 23. novembra v zgodnjih jutranih urah.

Boj za Maribor je bil neločljivo povezan z bojem za severno mejo. Razorožitev Schutzwehra je sprostila slovensko vojsko, ki je začela zasedati ozemlje ob narodnostni meji, v Mariboru pa so Slovenci začeli postopoma prevzemati upravo.

Po razorožitvi Schutzwehra sta mariborskemu nemštvu ostali le še občinska uprava in organizirana socialna demokracija in nanjo so računali v boju za priključitev Maribora k Nemški Avstriji. V mestu tedaj ni bilo organizirane politične sile, ki bi vodila revolucionarni boj proti meščanstvu. Voditelji socialne demokracije so bili reformisti in so sodelovali z nemškim meščanstvom. Socialna demokracija je v Mariboru v novembru in decembru organizirala več stavk — največja je izbruhnila 29. novembra — toda te stavke so imele poudarjeno nacionalno-politično vsebino oziroma cilj, in sicer priključitev Maribora k Nemški Avstriji. Stavkajoči so izražali tudi ekonomiske zahteve in v stavkah so bile tudi socialne primesi. Ekonomskim zahtevam je bilo v glavnem ustrezeno, v celoti pa so bile le-te drugotnega pomena. Tedanje stavke so bile izraz posebne mariborske situacije, ko je šlo za vprašanje, kam bo pripadal Maribor s starejskim Podravjem. Revolucionarne akcije v Mariboru pa so se začele predvsem sredi 1919. leta in v te moramo šteti julijsko stavko in pa vojaški upor, ki je bil izraz nezadovoljstva z razmerami v novi državi.

V začetku januarja 1919 so Slovenci prevzeli mariborsko, dotlej nemško občinsko upravo, odstavljen je bil nemški župan in imenovan slovenski vladni komisar, ki mu je bil dodeljen mestni svet. Tako je nemško meščanstvo izgubilo v Mariboru vso oblast in ostalo mu je le še upanje, da bo mirovna konferenca prisodila Maribor Avstriji. Pripravljalo je prebivalstvo Maribora in obmejnih krajev na more-

bitni plebiscit in organiziralo je konec januarja 1919, ko je prišlo v Maribor nekaj članov ameriške študij-ske komisije s podpolkovnikom Milesom; veliko demonstracijo, da bi pokazalo nemški značaj Maribora. Pri tem je prišlo do neredov in streljanja na Glavnem trgu. Z razbijanjem demonstracije je bil zadnji poizkus nemškega upiranja v Mariboru strt, konec demonstracij s streljanjem pa je še utrdil Milesovo naklonjenost do Nemške Avstrije.

Ob zaključku pregleda odločilnih dogodkov v Mariboru in ob poudarku dejstva, da je temeljil naš uspeh v boju za Maribor in štajersko Podravje na prejšnjih dogajanjih, pa moramo vendar naglasiti dejstvo, da so borci za severno mejo in njihov poveljnik general Rudolf Maister izpolnjevali eno od zelo pomembnih nalog prevratnih dni. Borili so se za pravične meje domovine svojega majhnega naroda. Boj, ki so ga bojevali, in uspehi, ki so jih v tem boju dosegli, so bistveno pripomogli, da je mirovna konferenca Maribor z zaledjem prisodila k Jugoslaviji in ga odtegnila nadaljnemu ponemčevanju. Osebni prispevek generala Maistra ob upoštevanju naporov vseh drugih, ki so sodelovali v boju za meje, je bila nejgova presoja pravilna, da je v boju za meje potrebna akcija ne pasivno čakanje na odločitev drugih.

Nemški imperializem ni mogel preboleti dejstva, da je izgubli slovensko Štajersko in nemške imperialistične pretenzije do slovenske Štajerske niso zamrle. Te pretenzije, ki so jih med obema svetovnima vojnama izražali mnogi nemški publicisti in lažni znanstveniki, so po priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu postale uradna stališča nemških nacističnih uradov v Gradcu in v Celovcu, o čemer pričajo njihove spomenice z ozemeljskimi zahtevami po slovenskem ozemljju, ki so glede na slovensko Štajersko zahtevali mejo po t. i. vitanjski črti ali po t. i. laški črti sredi Kozjanskega ali celo na Savi. V zvezi s temi imperialističnimi pretenzijami so v prvem obdobju druge svetovne vojne potekale stvarne priprave za zasedbo slovenskega ozemlja, ki so bile najbolj načrtne in najbolj intenzivne za slovensko Štajersko. Ko je do te zasedbe prišlo, sta množični

narodnoosvobodilni boj pod vodstvom komunistične partije in popoln polom okupatorjevih ponemčevalnih ukrepov potrdila, da je to slovenska zemlja.

Ob spominu na dogodke in boje pred 60 leti se moramo spomniti vseh tistih, ki so v usodnih dneh, ko se je odločalo o meji, pripravljeni na žrtve, prostovoljno zgrabili za orožje, da bi zavrnili nemško-avstrijske aspiracije po našem ozemlju in tako pripomogli, da slovenski narod, ki so ga po prvi svetovni vojni razkosali in razdelili z državnimi mejami, ni tedaj doletela še hujša katastrofa.

Počastiti moramo spomin tistih, ki so tedaj prelili svojo kri v boju za našo severno mejo. Omeniti pa moramo tudi dejstvo, da so se preživeli borci za severno mejo v času narodnoosvobodilnega boja in revolucije v veliki večini znova vključili v boj.

Končno mi dovolite opombo, da o prelomnih dogodkih 1918—1919 zelo nazorno priča razstava Boj za Maribor in severno mejo 1918—1919 na območju štajerskega obmejnega poveljstva, ki smo jo pred kratkim odprli v muzeju NO Maribor.

OPOMBE:

Pri pripravi tega govora sem uporabil predvsem tole:

- Bogo Grafenauer, Narodnostno stanje in slovensko-nemška etnična meja na Štajerskem kot dejavnik osvoboditve severovzhodne Slovenije 1918/1919 (Referat na XIX. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Mariboru konec septembra 1978)
- Lojze Penič, Konec avstrijske oblasti v Mariboru 1918—1919 (Referat na XIX. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Mariboru konec septembra 1978)
- Lojze Ude, Boj za severno slovensko mejo 1918—1919, Maribor 1977
- Milan Ževart, Vojaški upor v Mariboru julija 1919, Dialogi, Maribor 1967, št. 11, str. 561-570.
- Tone Ferenc — Milan Ževart, Nekatere značilnosti in posebnosti fašistične okupacije ter narodnoosvobodilnega boja in revolucije na slovenskem Štajerskem (Referat na XIX. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Mariboru konec septembra 1978)

KONEC AVSTRIJSKE OBLASTI V MARIBORU 1918 — 1919*

V Mariboru je v ožjem mestnem jedru (brez takratnih okoliških občin Pobrežje, Tezno, Radvanje, Studenci, Kamnica, Krčevina, Košaki) po štetju iz leta 1910 živelo 27.994 prebivalcev. Le 3.823 Mariborčanov ali 13,7 odstotkov je prijavilo kot občevalni jezik slovenščino, 22.653 ali 80,9 odstotkov pa nemščino. Raziskave so ugotovile, da je bilo še leta 1910 nad 50 odstotkov Mariborčanov rojenih v slovenskih krajih in so bili ob prihodu v Maribor Slovenci. V mestu so mnogi podlegli ponemčevalnemu pritisku ter spremenili jezik in politično usmeritev. Zato ob prevratu slovensko vodstvo v Mariboru ni moglo računati na veliko več somišljenikov, kot jih je prikazalo štetje leta 1910. Slovenci so bili v mestu v manjšini.¹

Priprave na preverat je s slovenske strani vodil narodni svet za Štajersko, ki je bil ustanovljen 26. septembra 1918. V odboru narodnega sveta so bili: predsednik dr. Karel Verstovšek, profesor, podpredsednik dr. Franjo Rosina, pravnik, tajnik Franc Voglar, profesor in blagajnik dr. Fran Kovačič, zgodovinar in teolog. Narodni svet se je sestajal po potrebi. Sprva so bili sestanki vsakih štirinajst dni, konec oktobra vsak drugi dan, od 2. novembra dalje pa vsak dan. Obravnaval je ustanavljanje krajevnih narodnih svetov in narodnih straž, razpravljal o prehrani, zbiral podatke o narodnostni meji na štajerskem mejnem odseku in v Prekmurju ter se pripravljal na preveratne dni. Konec oktobra 1918 je dosegel nekaj pomembnih uspehov. V svojih rokah je imel nadzorstvo nad hrano, ki so jo pošiljali iz slovenske Štajerske, in je znal to spremeno izkoristiti. Dosegel je, da je avstrijsko vladno namestništvo v Gradcu imenovalo slovenske okrajne glavarje na slovenskem Štajerskem, ki so prevzeli svoje dolžnosti

* Ponatisnieno iz Časopisa za zgodovino in narodopisje 1979 z dovoljenjem uredništva

¹ Specialortsrepertorium der Österreichischen Länder, IV Steiermark, Wien 1917, str. 3;

Dr. Fran Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926, str. 404;

Fran Zwitter, Nemci na Slovenskem, Sodobnost 6, 1938, str. 492;

Franjo Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi, Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta, 3. letnik, Maribor 1967, str. 253 (navajam ČZN);

Lojze Ude, Boj za severno slovensko mejo 1918—1919, Maribor 1977, str. 32 (navajam Ude, Boj za mejo).

1. novembra 1918 (v Mariboru je postal okrajni glavar dr. Srečko Lajnščič). Z grožnjo, da bo prepričil oskrbovanje mesta s prehrano, si je narodni svet pridobil avtoriteto pri mariborski nemški občinski upravi. Vodstvo občinske uprave je obljubilo, da brez odobritve narodnega sveta ne bo storilo ničesar. Pogajal se je tudi z mariborskim vojaškim veljtvom. V zapisniku seje sveta z dne 31. oktobra 1918 o tem piše: »Nemški officirji zahtevajo, da jih ne prisilimo do prisege in do trikolore in da lahko prosto gredo v Deutsch Österreich. To jim je on (dr. Verstovšek) zajamčil.«²

Mariborske Nemce je vodil občinski odbor, ki so ga sestavljali predstavniki nemških meščanskih strank. V prvi polovici leta 1918 je nekajkrat protestiral proti »veleizdajalskemu deklaracijskemu gibaju«. Po cesarjevem zagotovilu z dne 25. maja 1918, da bodo ostale kronovine nerazdeljene in da slovenske dežele ne bodo priključene k jugoslovanski državi, so se Nemci pomirili. Resnejše so pričeli razmišljati o usodi Maribora konec septembra 1918, ko so zvedeli, da bo jugoslovanska država ustanovljena in da bodo njene meje na Dravi ali pa celo severno od Drave. Mariborski občinski odbor je sredi oktobra 1918 s protestnim pismom spomnil cesarja na izjavo z dne 25. maja. Pri nadaljnjem delu občinskega odbora se je vedno bolj kazala negotovost glede bodoče državne pripadnosti Maribora.³

Dne 29. oktobra so se sestali mariborski občinski odbor, predstavniki nemških društev in združenj ter predstavniki nemške socialne demokracije in se pomenili o najnovejših dogodkih. Za pogajanja s Slovenci so izvolili tričlanski izvršilni odbor, ki so ga sestavljali: deželni poslanec Heinrich Wastian, odvetnik dr. Ernest Mravlagg ter deželni poslanec in predstavnik socialne demokracije Hans Suppanz. Nemci so spremenili odnos do Slovencev. Ugotovili

² Zapiski sej narodnega sveta za Štajersko (ob ustanovitvi so ga imenovali tudi »Narodni svet, odsek za Štajersko«), v pokrajinskem arhivu Maribor (navajam PAM).

³ Zapiski sej mariborskega občinskega odbora, v PAM; Janko Pieterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Ljubljana 1971, str. 177; 11.

Lojze Penič, Boj za Maribor in severno štajersko mejo leta 1918/19 (diplomska naloga), str. 11 (navajam Penič, Boj za Maribor).

so, da pri pogajanjih s Slovenci ne smejo vzbujati videza, da še vedno igrajo staro vlogo gospodarjev in da so Slovenci meščani drugega razreda. Brez pristanka Slovencev in socialnih demokratov ne smejo storiti ničesar. Ugotovili so tudi, da odnos do delavcev ni bil pravičen. Dati bi jim bilo treba pravice, ki si jih zaslужijo. Izdatneje bi bilo treba upoštевati socialne demokrate, ki so pripravljeni sodelovati z Nemci.

Dne 30. oktobra je mariborski občinski odbor na osnovi Wilsonove samoodločbe narodov sprejel sklep, da je Maribor skupaj z njegovim nemškim in gospodarsko pripadajočim zaledjem sestavni del novo ustanovljene Nemške Avstrije. Slovenskim somišljenikom pa so Nemci zagotavljali svobodno gospodarsko in narodnostno dejavnost.⁴

Mariborski Nemci so v težkem položaju tik pred prevratom in prve dni po njem niso najbolje značili. Bali so se, da bo slovenski narodni svet oviral preskrbovanje mesta s prehrano in bo zato prišlo do neredov. Bali so se vojske, ki se je skozi Maribor v velikih množicah vračala s front na svoje domove. Se-stradani vojaki bi lahko napadli in izropali mesto. Nemci niso še povsem zaupali delavcem, ki so bili povečini člani avstrijske socialne demokracije, čeprav so z nekaterimi predstavniki delavstva že sodelovali. Vznemirile so jih nemške in slovenske demonstracije v noči od 29. na 30. oktober 1918. Nezadovoljni so bili z obnašanjem diašta. Z mestnim vojaškim poveljstvom niso imeli stikov (za razliko od slovenskega narodnega sveta, ki se je z vojaštvom že pogajal!). Brez dovoljenja narodnega sveta niso upali prositi vojaškega poveljstva za stražo na kolodvorih in pri skladiščih. Kljub vsemu pa so vojski zaupali. Na seji dne 1. novembra 1918 nemški občinski odborniki niso hoteli verjeti govoricam, da je slovenska vojska že prisegla in bo ostala v Mariboru, nemška pa da bo morala mesto zapustiti. Pripričani so bili, da bo vojska storila vse za priključitev Maribora k Nemški Avstriji.

⁴ Zapiski sej mariborskega občinskega odbora, v PAM; General R. Maister, Tik pred prevratom, Koledar nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru za leto 1929, str. 72 (navajam Mariborski koledar); Ude, Boj za mejo, str. 45.

⁵ Zapiski sej mariborskega občinskega odbora, v PAM; Maister, Mariborski koledar 1929, str. 73—74; Jan Šedivý, Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije II, ČZN, 3. letnik, Maribor 1967, str. 124—125; Penič, Boj za Maribor, str. 17.

Naš spomenik

Kip generala Maistra, ki so ga te danj spreheli v svoje okrige mladinci v Senilju, ima za seboj že burno preteklost. Bil je edini med obema vojnoma v Mariboru postavljeni javni spomenik, čeprav v zaprtem prostoru. Leta 1934 je dala mestna občina odliči v bron 50 centimetrov visoko umetnino — kip, ki ga je izdelal Nikolaj Fornat. Postavili so ga v stavbo, kjer je bilo nekoč Maistrovo poveljstvo (kjer je danes nameščena občinska skupščina) in odkoder je živi Maister poveljeval v bojih za slovensko in jugoslovansko severno mejo. Pred dednimi sovražniki slovanstva so morali mariborski rodoljubi leta 1941 kip skriti — in tako se je bronasti Maister moral iz svojega poveljstva umakniti pred nacisti. Varno skrit je dočakal svobodo in novo socialistično družbo, ki je ohranila severno mejo tam, kjer jo je priboril on s svojimi soborci. Kip je imel dolga leta nato svoje mesto v pokrajinskem muzeju. Leta 1970 je bil končno spet davnoščno vrnjen na svoje mesto — in mimo bronastega generala je znova tekla vsakdanja reka Mariborčanov s svojimi velikimi in malimi skrbmi, ki so jih pripeljale v stavbo občinske skupščine. Od sobote dalje stoji kip prvega slovenskega generala pred stavbo osmorne šole v Senilju. Tako bo v odmaknjem in tihem kotičku ob robu naselja bronasti Maister zaživel novo življenje z mladim rodom okrog sebe — mladost pa je naša bodočnost.

J. Šrajcer

Medtem ko so Nemci na seji občinskega odbora razpravljali o zavarovanju mesta ter celo o podreditvi vojske mestnemu svetu, je major Rudolf Maister 1. novembra 1918 odstavil mestnega poveljnika polkovnika Antona Holika in prevzel vojaško oblast v Mariboru. Še istega dne je narodni svet za Štajersko imenoval Maistra za generala, da bi lahko z večjo avtoriteto ukazoval oficirjem, ki so bili dotlej višji po činu. General Maister je pozval slovenske vojake, naj ostanejo še naprej pod orožjem, drugim vojakom pa je ukazal, da morajo do 3. novembra zapustiti Maribor. To so tudi storili. Zadnji je odkorakal iz Maribora v Lipnico 47. pehotni polk, ki so ga sestavljali predvsem Nemci. Oficirji tega polka so bili pripravljeni ostati v Mariboru in bi zadržali tudi manjšo vojaško enoto, vendar predstavniki mestnega sveta takšne odločitve niso upali spreteti. 47. pehotni polk pa je tudi v Lipnici še naprej predstavljal nevarnost za Maribor.

Dne 1. novembra se je v boju med Nemci in Slovenci v Mariboru pojavil nov faktor — slovenska vojska pod vodstvom generala Maistra in prav vojska je pozneje odigrala v boju za Maribor odločilno vlogo. V prvih dneh so bile tudi s slovenskimi vojaki težave. Bili so naveličani vojne in so odhajali domov. Po nekaj dneh je ostalo le kakih 200 vojakov in to predvsem v meljski in topniški vojašnici. Nemci so vztrajno zahtevali ustanovitev varnostne straže, da bi se zavarovali pred ropanjem vojakov, ki so potovali skozi Maribor, želeli pa so po tej poti priti do svoje vojske. Tudi narodni svet in general Maister sta bila za red in mir. Zaradi pomanjkanja slovenskih vojakov sta Nemcem popustila. Nemški in slovenski predstavniki so se sporazumeli in 3. novembra ustanovili varnostno stražo — Marburger Schutzwehr, ki so jo Slovenci po zeleno-belih trakovih na kapah imenovali tudi zelena garda. Pripadnike Schutzwehra so vzdrževali Nemci, bili pa so pod poveljstvom generala Maistra. Sklep o ustanovitvi Schutzwehra sta obe strani sprejeli v stiski in ga smatrali le za taktično potezo. Nemci so takoj po ustanovitvi Schutzwehra postali samozavestnejši. Na seji občinskega odbora 4. novembra 1918 so poročali, da se je že javilo okoli 300 mož. Na isti seji je Wastian poudaril, da so se Nemci v resni uri prisiljeni pogojati s Slovenci, čeprav jim je to še tako neprijetno. To pa se jim je izplačalo, kajti Nemci korak za korakom pridobivajo, položaj Slovencev

pa se slabša. Dejal je, da bo prišel trenutek, ko bodo lahko Nemci nastopili s svojimi zahtevami.⁶

Dejansko je pomenila ustanovitev Schutzwehra za Nemce veliko pridobitev. Začasno so odvzeli Slovencem prednost, ki so si jo le-ti pridobili s prevzemom vojaške oblasti. Če je 1. novembra že zgledal, da se je premoč obrnila na slovensko stran, so Nemci že 3. novembra z ustanovitvijo Schutzwehra ponovno vzpostavili ravnotežje. Slovenci v Mariboru (v drugih krajih je bilo drugače) več kot 20 dni niso dosegli bistvenega napredka. V teh dneh se je nemški občinski odbor tesno povezal s socialno demokracijo. Skupaj s socialno demokracijo je proslavil 12. novembra 1918 ustanovitev republike Nemške Avstrije. Svečano sejo je vodil predstavnik socialne demokracije. Na seji je občinski odbor ponovno razglasil Maribor za sestavni del republike Nemške Avstrije. Delavci v delavnicah južne železnice in v kurilnici so ustanovitev republike proslavili z enourno stavko med 14. in 15. uro. Po navodilih nemškega mestnega sveta so bile tedaj zaprte vse trgovine in delavnice.

Sodelovanje nemškega meščanstva s socialno demokracijo se je še bolj okreplilo, ko je bilo na seji občinskega odbora 18. novembra v odbor vključenih deset socialnih demokratov. Njihov najagilnejši predstavnik Hans Suppanz je bil na naslednji seji izvoljen za drugega podžupana.

Slovenci so bili potisnjeni v težak položaj. Proti sebi so imeli združeno nemško meščanstvo in delavstvo ter oboroženo enoto Schutzwehr. Bili pa so toliko spretni in močni, da so uspeli vzdrževati ravnotežje in da so končno v tekmi s Schutzwehrom zmagali. Nemci so nekajkrat z dovoljenjem Slovencev ali samostojno pozivali ljudi v Schutzwehr. Tudi Slovenci so se zavedali, da bo treba čimprej okreptiti slovensko vojsko. Manjše vojaške okrepitev je general Maister dobival iz Celja. Izredno pomemben ukrep je bila Maistrova razglasitev mobilizacije 9. novembra 1918, ki je naletela na odpor pri avstrijskih oblasteh pa tudi v Ljubljani. Mobilizacija je

⁶ Zapiski sej mariborskega občinskega odbora, v PAM; Fran Russ, *Erinnerungen an Marburgs Kampf und Fall*, Graz 1937 (rokopis v PAM), str. 35—54 (navajam Russ Erinnerungen);

General R. Maister, *Marburger Schutzwehr — Mariborska varnostna straža*, Mariborski koledar 1933, str. 65—91;

Ude, *Boj za mejo*, str. 39—53;

Penič, *Boj za Maribor*, str. 20—38.

kljub temu uspela. Zbral se je toliko vojakov, da je bil do 20. novembra ustanovljen mariborski pešpolk. Vse pogosteje je prihajalo do nasprotij in do streljanja med Schutzwehrom in slovensko vojsko. Na obeh straneh so bile žrtve. Za obe oboroženi enoti ni bilo več prostora. Z dovoljenjem narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov je dal general Maister 23. novembra 1918 razorožiti Schutzwehr. Ta dobro pripravljen ukrep so izvedle slovenske enote skoraj brez odpora. Smrtno ranjen je bil le prednik Schutzwehra, ki se je skušal upirati. Razorožitev Schutzwehra je sprostila slovensko vojsko. Slovenske vojaške enote so na ukaz generala Mai-vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov je dal general stra pričele zasedati ozemlje ob narodnostni meji, v Mariboru pa so Slovenci pričeli prevzemati sodstvo, šolstvo in upravo.⁷

Dne 28. novembra je posebna delegacija, ki so jo sestavljali predstavniki narodnega sveta in general Maister, odstavila mariborske nemško usmerjene sodnike. Istega dne sta bila odstavljena tudi poštna upravitelja glavne in kolodvorske pošte. Te spremembe so bile povod za stavko sodnikov, uradnikov na sodišču in na poštah 29. novembra, stavkati pa so začeli tudi železničarji ter delavci v delavnicah južne železnice in kurilnice. Že do tedaj so železničarji večkrat za krajši čas prekinili delo. General Maister in narodni svet sta vselej takoj ugodila njihovim zahtevam in železničarji so se že čez nekaj ur vrnili na delo. Stavka od 29. novembra do 14. decembra pa je povzročila Slovencem velike težave. General Maister je menil, da so z njo Nemci želeli preprečiti zasedanje meje in odrezati Maribor proti jugu. Po razorožitvi Schutzwehra je ostala mariborskim Nemcem na voljo le še organizirana socialna demokracija in nanjo so računali v boju za priključitev Maribora k Nemški Avstriji. Tega so se zavedali tudi Slovenci in ker so menili, da so dovolj močni, so tvegali spopad z železničarji. Prišli so delavci iz drugih krajev Slovenije in prevzeli najnujnejše delo stavkojčih. Stavka je pospešila prehod železnice v slovenske roke. Obratno nadzorstvo v Ljubljani je 2. decembra 1918 prevzelo vse železniške proge na ozemlju, ki so ga zasedli Slovenci in na teh progah uvedlo slovenski uradni jezik. Po končani stavki so bili odpuščeni vsi uradniki, ki slovenščine niso znali

⁷ Zapiski sej mariborskega občinskega odbora, zapiski narodnega sveta za Štajersko in gradivo o prevratni dobi 1918—1919, vse v PAM;
Ude, Boj za mejo, str. 55—80;
Penič, Boj za Maribor, str. 39—54.

ali pa je niso hoteli znati. Odpuščeni so bili tudi delavci, ki so jih slovenske delovne organizacije označile za nemške hujšače. Te je policija s silo izgnala čez mejo.

Za vse stavke v tem času lahko trdimo, da so, kljub nekaterim socialno-ekonomskim elementom, v tedenjem položaju podpirale nemške težnje po slovenskem ozemlju.⁸

Konec leta 1918 in v začetku 1919 se je narodni svet ukvarjal s prevzemanjem šol. Novembra 1918 je narodna vlada Slovencev, Hrvatov in Srbov izdala odlok, da morajo slovenski otroci hoditi v slovenske šole. Nemške šole so ostale le v krajinah, kjer je bilo nad 40 nemških otrok. Število nemških šol se je z izseljevanjem Nemcev hitro manjšalo. V začetku decembra so v Mariboru ustanovili popolno slovensko gimnazijo. Za Nemce so bile ustanovljene nemške vzporednice, ki so delovale le do konca šolskega leta. Poslovenili so privatno žensko učiteljišče in moško državno učiteljišče. V privatnem ženskem učiteljišču so ostale nemške vzporednice, ki so postopoma prenehale. Državno žensko učiteljišče je bilo začasno ukinjeno. Nemška realka je v Mariboru ostala do konca šolskega leta 1924/1925. Ukinjali so jo postopoma in vzporedno ustanavljali slovensko realko. V začetku leta 1919 so Slovenci prevzeli nemško vinarsko in sadjarsko šolo v Mariboru. Ob prevratu so v Mariboru delovale štiri deške in štiri dekliške osnovne šole ter ena deška in dve dekliški meščanski šoli. Vse te šole so bile nemške, le vadnica pri moškem učiteljišču je bila dvojezična, pri zasebnem ženskem učiteljišču pa slovenska. S 1. aprilom 1919 so šole prevzeli slovenski upravitelji in učitelji. Začasno je ostalo še nekaj zmernih nemških učiteljev. Z leti so se nemški razredi vedno bolj krčili in nemški učitelji so zapuščali našo državo. Decembra 1918 so Slovenci prevzeli mestno policijo in za policijskega komisarja imenovali dr. Ivana Senekoviča. Sledil je 2. januarja 1919 prevzem mariborske nemške občinske uprave. Odstavili so nemškega župana dr. Hansa Schmidererja in za vladnega komisarja imenovali dr. Vilka Pfeiferja. Vladnemu komisarju je bil dodeljen iz Nemcev in Sloven-

⁸ General R. Maister, Stavke (štrajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora, Mariborski koledar 1932, str. 85—103;

Lojze Penič, Boj za Maribor in severno mejo 1918—1919 na območju štajerskega obmejnega poveljstva, Maribor 1978, str. 10;

Penič, Boj za Maribor, str. 55—74.

cev sestavljen mestni sosvet. Ob prevzemu občinske uprave je general Maister žezel preprečiti upiranje Nemcev. Dne 3. januarja je določil 21 vidnih mariborskih nemških meščanov za talce, ki jim je grozil z ustrelitvijo, če bi Nemci uresničili svoje grožnje. Že 10. januarja je Maister ta oster ukrep preklical. Nobenemu talcu se ni nič zgodilo.

V nemških rokah so začasno ostali še nekateri uradi, denarni zavodi in ustanove, ki so jih Slovenci prevzemali v letu 1919. Tedaj je prišlo na vrsto še poslovenjenje uličnih imen in javnih napisov.⁹

Ko so Nemci izgubili v Mariboru vso oblast, so upali le še na odločitev mirovne konference. Pripravljali so prebivalstvo Maribora in obmejnih krajev na morebitni plebiscit. Sredi januarja 1919 so zvedeli, da pride 27. januarja v Maribor nekaj članov ameriške študijske komisije, ki je delovala na Dunaju. Članom komisije, a še zlasti podpolkovniku Sherman-

nu Milesu so hoteli pokazati, da je Maribor nemško mesto. Dne 27. januarja ob 10. uri so pričeli po Mariboru izobesati nemške zastave. Prenehali so delati v delavnicah državnih železnic in v kurilnici ter z godbo na čelu odkorakali proti Glavnemu trgu. Zaprlji so trgovine, delavnice in tudi nekatere šole ter odšli demonstrirat. Množica je odšla pred okrajno glavarstvo, da bi se poklonila Milesu, od tam pa na Glavni trg, kjer je prišlo do neredov in do streljanja. Nekaj ljudi je bilo ubitih, več je bilo ranjenih. Po podatkih v literaturi je bilo ubitih ali je umrlo za ranami osem do trinajst ljudi. Po podatkih v mrlških knjigah so bili na Glavnem trgu ubiti štirje demonstranti, sedem pa jih je umrlo v bolnišnici. Dejstvo je, da je bil s tem ostrim posegom strt še zadnji poskus nemškega upiranja v Mariboru. Prav gotovo pa je takšen konec demonstracij še bolj utrdil Milesovo naklonjenost do Nemške Avstrije, s tem pa je posredno vplival tudi na stališče ameriške delegacije na mirovni konferenci.¹⁰

⁹ Šedivý, Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije II, ČZN, 3. letnik, Maribor 1967, str. 125—126;
Šolstvo v Mariboru, Mariborski koledar 1931, str. 148—164;
General R. Maister, Prevzem mestne uprave v Mariboru dne 2. januarja 1919, Kronika slovenskih mest 1934; str. 227—231; Mirko Lešnik, Zgodovina mariborskega učiteljišča od ustanovitve do konca prve svetovne vojne, 100 let učiteljišča v Mariboru (1863—1963), Maribor 1964, str. 19 in 20;
Penič, Boj za Maribor, str. 75—80.

¹⁰ Mrlški matični knjigi župnij sv. Janeza in sv. Magdalene v Mariboru za leto 1919, v Skupščini občine Maribor;
Dr. I. Senekovič, Sedemindvajseti januar 1919 v Mariboru, Kronika slovenskih mest 1936, str. 59—64 in 110—114;
Russ, Erinnerungen, str. 69—78;
Totengedenkbuch der Deutsch — Untersteier, Graz 1970;
Ude, Boj za mejo, str. 104—114;
Lojze Penič, Boj za Maribor in severno mejo 1918—1919 na območju štajerskega obmejnega poveljstva, Maribor 1978, str. 12;
Penič, Boj za Maribor, str. 84—97.

Podprimo postavitev spomenika Eudoluhi Maistrju

B

TVJ3 (15. 1. 1973)

Danes, v sredo, je na območju podprima postavljen spomenik načelniku Eudoluhi Maistrju. Spomenik je v skladu z željo občine Postojna izdelal načelnik občine Štore. Ta želja je nastala po tem, da je občina Štore poslala zahtevko načelu občine Postojna, da se spomenik postavi na podprimu. Načelnik občine Postojna je odgovoril, da bo spomenik postavljen na podprimo. Načelnik občine Štore je na spomenuku napisal: »Eduard Maistr, rojen 1862, umrl 1935, načelnik občine Štore, postavljen 1972.«

Teden kasneje, v soboto, je načelnik občine Štore poslal načelu občine Postojna zahtevko, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Postojna je odgovoril, da bo spomenik postavljen na podprimo. Načelnik občine Štore je na spomenuku napisal: »Eduard Maistr, rojen 1862, umrl 1935, načelnik občine Štore, postavljen 1972.«

Po tem, ko so spomeniki postavljeni, so občini Štore in Postojna obvezali, da ne bodo spremenili mesta postavljanja spomenikov.

Načelnik občine Štore, Ante Kralj, je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, počasni predstavnik občine Štore na spomenuku.

Pomembno je verjeti ljudem in biti človek

Pravljino za odgovor

Y

TVJ3 (15. 1. 1973)

Pravljino je včeraj, v petek, 12. januarja, načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, obvestil načelnika občine Štore, Antona Kralja, da je načelnik občine Štore, Ante Kralj, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Nakon, da je načelnik občine Štore, Ante Kralj, postavil spomenik načelniku Eudoluhi Maistrju na podprimo, je načelnik občine Štore, Ante Kralj, kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Načelnik občine Štore, Ante Kralj, je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Proslava ob 60-letnici bojev za severno mejo

Občina Postojna, Državna Republika občine Postojna, 1973

TVJ3 (15. 1. 1973)

Včeraj, v četrtek, 12. januarja, je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, obvestil načelnika občine Štore, Antona Kralja, da je načelnik občine Štore, Ante Kralj, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Načelnik občine Štore, Ante Kralj, je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Načelnik občine Štore, Ante Kralj, je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Načelnik občine Štore, Ante Kralj, je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

Zgodovinska resnica mora živeti

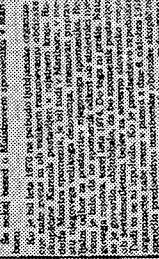
Frodati letaštelište bo pre 40 let vrene naprijed! 1919 na rob

TVJ3 (15. 1. 1973)

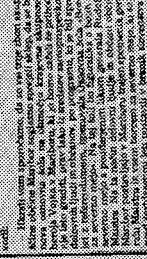
Včeraj, v četrtek, 12. januarja, je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, obvestil načelnika občine Štore, Antona Kralja, da je načelnik občine Štore, Ante Kralj, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo. Načelnik občine Štore je kazal, da je načelnik občine Postojna, Boštjan Škerlavšek, želel, da se spomenik postavi na podprimo.

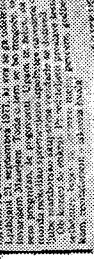
Članice in članovi društva Zgodovinska resnica mora živeti

Anton Kralj, načelnik občine Štore

Boštjan Škerlavšek, načelnik občine Postojna

Članica društva

factory

Maistro končno le spomenik?

Rai una paricolă se văză pe stânga surorile studente într-o atenționare atât de puternică astăzi că arăta doară săptămână în urmă. Totuși genială Măriei lăudă și mulțumirea lui se însoțea la răsuflare generală. Măriei în ceea ceva cunoscătorie Mariana — prima sa soră — dinaintea de sfârșit și chiar după ce bătrâna româncă a plecat pe stradă, a spus că este de 10 ani, probabil 12 sau 13, sănătatea ei.

...ak je je spoznala k te
njih, tako je vsebina spozna-
vila tistino. Razloži potek
...ak te je je spoznala
vsebina spoznave. ...ak
...ak je je spoznala
vsebina spoznave. ...ak
...ak je je spoznala
vsebina spoznave. ...ak

• Precise
• Robust
• Efficient

19. 1. 1960

... könnte da nur die gesuchte
Spirale + Kreislinie in einem Kreis-
umfang zusammenfallen?"

— Tu es bien nommée Je
sais tout, mais tu n'as pas
tenu ta promesse.

“Be my love child, edictip
dove. Cusco je vek, k
kotolku poslušno ukončeno ne
dojde, več je sklon, ne
pravítejte společná sestra
Mare.”

...do much greater damage
to people, than the people

Beret Shiner, *Most
admirable as Justice and
admirable in character.*

...abordar no proximamente, da leitura excedente da literatura, que é sempre o seu maior medo.

Edo se vše vysvětluje, podporuje. Až do října měl prezident V. Chárařík, který měl svou předstihu o možnosti zrušení nového letního rozvrhu, když v říjnu 1945, když bylo všechno povolené pořádat, pořádal Mariborský sněm dnešní. Podle něj byl všechny ročníky zrušeny bez ohledu na všechny politické rozměry. Pořádáním prvního

alrededor de 1900, cuando se produjo el desarrollo de la industria del petróleo en Venezuela.

Her p. words are full
the true deity and will
not withdraw his mission.

mentri sono vere nello
stato dei negozi, da 10 a 12
per cento. La somma
non ha perciò sede nella
cassa di 10, da 14 al 16
medievali in cui bolli primitivi
sono garantiti a pagamento
con pomeriggio buono. In
questo tempo, gli sordelli
non fanno.

Maistru spomenik!

Міжнародні засади є відомими засадами
права, на якім відповідає міжнародне право, а не окремі правові
системи. Міжнародні засади, які є засадами
применювання міжнародного права, є засадами
права, пов'язаного з правом, яким вони є предметом
застосування, та засадами правового процесу, яким
застосування цих засад є предметом.

Yerkes' research has shown that the best way to increase the retention of learned material is to have the student practice it.

VICKE, penedel Tex, 21. mars 1977

— Da, Maister se je botti s svojimi borcevendar — žal — te boj n- bi del neke celotne fronte. Koroska bi bila takrat naša, če bi ljubljanska borbicajčica sledila generalu Maistru, izde mobilizacijo in postala zetje na sever. Korosko smo zgubili zaradi ljubljanske borbicajčice, zaradi njihove neodločnosti.

Med njimi je manjkal v ljubljanih še en Maister, na ki se drogali obvezni domačini.

O Majstru mislim najlepše. Bil je eden
čistih največjih slovenskih mož bilega časa.
Majstora in druge sem vedno občudoval.
Visoko ga cenim tudi kot pesnika, pred-
vsem pa je bila genialna njegova poteka oso-
vaditev Maribora. V danem trenutku je storil,
kar je bilo treba. Vam ne bi bilo mogoče da
es hodil sem na Gorenjsko k meni iz slo-
venskega Maribora, če nista ne bi bilo — iz
emškega pa tudi ne bi imeli po kar priti. Mai-
ster je novembra 1918 edini vedel, kaj je tre-
ba storiti. Moral je naglo udariti, ker je odručen
organizator in zato je tudi prvi slovenski gene-
ral. Bil je večji vojak. Vedel pa je, da Nemci
iso mejnih sovražniki. Sramota je, da v Mari-
boiu nima postreženega generala.

ONE SVETINA
/ reportaži J. Švajncerja:
udičeva borben narod.
D 28. 11. 1977 |

Vladimir Bračič

OB 60-LETNICI BOJEV ZA MARIBOR IN SLOVENSKE SEVERNE MEJE*

Mnogim letošnjim zgodovinskim jubilejem priključujemo tudi spominske slovesnosti, posvečene 60. obletnici političnega in še posebej oboroženega boja za severno mejo na Štajerskem. Prav je, da si dogodek izpred 60 let podrobneje osvetlimo.

V revolucionarnem letu 1948 smo si Slovenci postavili svoj politični program — Zedinjeno Slovenijo. Zaradi hitre reakcije konzervativnih sil in naše nebogljenososti nismo poželi posebnih rezultatov, vendar smemo kot posredni rezultat revolucionarnega dogajanja smatrati leta 1849/50 ustanovljeno mariborsko okrožje. Z njegovo ustanovitvijo je avstrijska uprava priznala, da je južni del vojvodine Štajerske slovenski, in da ga ni mogoče upravljati iz Gradca, temveč le iz Maribora. Meja med graškim in mariborskim okrožjem je bila postavljena z manjšimi izjemami na liniji današnje državne meje, torej v glavnem po etnični meji. Drugi tak dogodek je preureditev bivše lavantinske škofije v samostojno slovensko škofijo za Štajersko s sedežem v Mariboru. Ustanovitev samostojne deželne cerkvene institucije s slovenskim značajem je nedvomno učvrstila slovenstvo v deželi in še posebej v Mariboru. Tudi meja med novo mariborsko in sekovsko škofijo je potekala skoraj po isti liniji kot današnja državna meja. Želje Slovencev onstran Kozjaka, da pridejo v slovensko škofijo, Slomšek zaradi ostrega nasprotovanja sekovskega škofa ni upal odločneje podpreti. Maribor je postal vedno bolj pomembno kulturno in politično središče štajerskih Slovencev in to naključ prevladujočemu nemškemu gospodarskemu vplivu. Omenimo samo slovensko semenišče kot prvo visokošolsko institucijo v Mariboru, pa čitalnico, posojilnico in dramatično društvo, dalje ustanovitev zgodovinskega društva in Časopisa za zgodovino in narodopisje kot prvega slovenskega znanstvenega časopisa.

Sprožilo pa je leto 1848 tudi pri nas Slovencih proces narodnostnega osveščanja, ki je dobilo širok razmah v taborskem gibanju, ki ga je tovariš Kardelj ocenil takole: »Tabori so spontano razglasili, da je vir moči slovenskega naroda boj ljudskih množic in njihovo demokratično odločanje. Skoraj simbolično je, da

so na taborih prvič po kmečkih puntih slovenske ljudske množice glasovale za predlagane programe in s tem zavestno prevzemale odgovornost za njih uresničevanje. Zato taborsko gibanje ni bilo samo narodnoosvobodilno, temveč tudi demokratično in socialno gibanje kmetskih in drugih osnovnih plasti slovenskega ljudstva«.

Avstro-Ogrska monarhija je bila zaradi svojega konzervativizma neposredna ovira za naprednejši družbenoekonomski razvoj in ječa za v njej živeče južnoslovanske narode. Zato so povsem naravno vedno bolj iskali rešitev v medsebojnem povezovanju in jugoslovanski ideji, ki je dobila konkretne oblike političnega boja v času prve svetovne vojne. To jugoslovansko gibanje je dobilo na Slovenskem najbolj množično obliko v tako imenovanem deklaracijskem gibanju, ki je postalno v zadnjem letu prve svetovne vojne vse bolj množično, radikalno in v marsičem celo revolucionarno. S podpisnimi akcijami in tabori kot najbolj borbeno obliko protiavstroogrskih usmerjenosti, je deklaracijsko gibanje izražalo željo in zahtevo širokih ljudskih množic po spremembji državne ureditve ter gospodarskih in socialnih razmer. Posebej je pri tem opozoriti na vlogo deklet in žena, saj so marsikje vodile podpisno akcijo, ker so bili možje na fronti. Spomnimo se nadalje na vojaške upore slovenskih vojakov in mnoge sodne procese proti tako imenovanim — srbofilom. Skratka, široke množice vseh socialnih slojev od viničarjev do meščanstva so bile nacionalno razgibane. Same so mnogo žrtvovale in zahtevali razbitje osovražene črnožolte monarhije ter ustanovitev samostojne jugoslovanske države enakopravnih narodov. Nihče namreč ni želel priti iz ene podrejenosti pod drugo. Deklaracijsko gibanje in vse kar je iz njega ob koncu vojne in razpadu Avstroogrskih nastalo, smemo oceniti kot neko obliko, kot pravi Kardelj, slovenske zakasne meščanske revolucije, torej nadomestilo za tisto, kar smo zamudili leta 1848; vse akcije pa, ki so bile usmerjene na razbitje stare države, kot napredna dejanja, še posebej zato, ker to niso bile samo akcije meščanstva, temveč so jih izsilile zahteve širših ljudskih množic, ki so bile politično osveščene in prevratniško nastrojene. Prav nasprotno s tem pa je razpad Avstroogrskih monarhije slovenske meščanske stranke prehitel. Bile so zmedene, pasivne in nesposobne za pomembnejše akcije. Naivno so pri-

* Govor rektorja mariborske univerze prof. dr. Vladimira Bračiča ob slovenski podelitvi domicilne listine SO Maribor, dne 18. novembra 1978 v Unionski dvorani v Mariboru

čakovale pravične rešitve nacionalnih meja s strani Antantnih sil. Za takrat prelomne dni pa je značilna tudi nezrelost slovenske socialne demokracije, ki ni bila sposobna popeljati prevratno nastrojenih množic v revolucionarne akcije. Mariborsko delavsko gibanje, ki je bilo organizacijsko del nemškoavstrijske socialdemokracije in torej pod močnim nemškim vplivom, je bilo revizionistično ter se je povsem spajdašilo z nemškim meščanstvom in se aktivno vključilo v boj za priključitev Maribora Nemški Avstriji.

Ko je bilo vedno bolj očitno, da bo stara monarhična razpadla, so bili ustanovljeni Narodni sveti, med njimi je bil 26. septembra 1918 ustanovljen tudi Narodni svet za Štajersko s sedežem v Mariboru. Čeprav so sestavljali te Narodne svete predstavniki slovenskih meščanskih strank, jim smemo v začetnem obdobju pripisovati napredno vlogo, saj so pospeševali razpad Avstro-ogrsko monarhije, pred svetom so monifestirali voljo slovenskega ljudstva po nacionalni samoodločbi ter krepili splošno demokratično vrenje in pospeševali borbeno mobilizacijo množic. Tako je tudi Narodni svet v Mariboru vodil politične priprave na prevrat. Med temi pripravami sodi posebej opozoriti tudi na zbiranje gradiva o poteku narodnostne meje na štajerskem odseku. S tem Narodnim svetom je tesno sodeloval tudi Rudolf Maister, takrat major v avstrijski vojski in poveljnik 26. črnovojniškega polka v Mariboru.

29. oktobra 1918 je bila razglašena država Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS), ki pa mednarodno še ni bila priznana in se je takoj po razglasitvi znašla v težavnem položaju. Zmagovita italijanska vojska je zasedla slovenske kraje na zahodni narodnostni meji, meje proti Madžarski in Nemški Avstriji še niso bile določene. Mariborski mestni svet, ki so ga sestavljali samo meščani nemške narodnosti, je 30. oktobra, torej drugi dan po razglasitvi samostojne države SHS, razglasil sklicajoč se na od ameriškega predsednika Wilsona deklarirane pravice narodov do samoodločbe, Maribor z njegovim zaledjem za del Nemške Avstrije, prepričan da bo v Mariboru stacionirana vojska z orožjem ohranila Maribor za Nemško Avstrijo.

Toda naslednji dan, 1. novembra, je major Rudolf Maister na sestanku višjih oficirjev, demoraliziranih ob poročilih o polomu na frontah, drzno sporočil, da razglaša Maribor za jugoslovansko posest, sebe pa za mariborskoga garnizijskega poveljnika. Osuplim

oficirjem je povedal, da bo vsak, ki ne bo sledil njegovim poveljem, postavljen pred vojaško sodišče. Kako samozavestno odločen je moral biti Maistrov nastop, da so ga zbrani oficirji, tudi višji po činu, sprejeli skoraj brez odpora, lahko razumemo ob poznavanju vloge subordinacije v vojski na sploh in v avstrijski vojski še posebej. Narodni svet je Maisrovo diverzijo potrdil in ga še isti dan imenoval za generala, da bi mu tako lahko dali dovolj avtoritativn položaj. To dejanje je Narodna vlada v Ljubljani sprejela z negodovanjem. Maister pa je ne glede na kritiko tudi vnaprej ukrepal hitro in odločno. Slovenske vojake je pozval naj ostanejo pod orožjem v obrambo slovenstva. V prvem trenutku se je pozivu odzvalo 7 oficirjev ter 87 podoficirjev in vojakov. Vojakom ostalih narodnosti pa je ukazal, da morajo takoj zapustiti Maribor in to so tudi storili. Slovenski vojaki — prostovoljci so prisegli novi državi s prisego naslednje vsebine: »Prisegam in se rotim pri Bogu Vsemogočnemu in svoji časti, da hočem zvesto in z vso dušo, z vsem svojim srcem, z vso svojo voljo služiti vladni Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov kot ljudski in zakoniti vladni. Prisegam sebi in svojim dragim, svoji deci in svojim roditeljem, da hočem uredbe Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov brezpogojno, povsod in v vsakem času izvrševati in da hočem biti pokoren ukazom predpostavljenih zapovednikov in vsem narodnim postavam in zakonom za napredek, edinstvo, mir in slavo naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov!« Očitno je, da je besedilo prisege pripravil Maister sam.

S temi zgodovinsko prelomnimi dejanji 1. novembra 1918 sta Maister in Narodni svet za Štajersko začela tudi oborožen boj za severno slovensko mejo. Razglasitev Maribora za jugoslovansko mesto, odstavitev vojaškega poveljnika Holika ter razglasitev sebe za stacijskega komandanta, je nesporno odločjujoč osebni doprinos Maistru k procesu, ki je štajerskim Slovencem tedaj in kasneje omogočil izvršitev samoodločbe, to pa pomeni odcepitev od Nemške Avstrije in ustanovitev lastne nacionalne države.

Maister in Narodni svet za Štajersko pa sta se morala tiste dni spoprijemati z mnogimi težavami. Skoz Maribor so se valile množice razpuščenih vojaških enot, ki so zahtevale hrane in poizkušale tudi z nasilnimi dejanji. Tudi slovenski vojaki so bili naveličani vojne in vojaške sukne in posamezniki so odhajali domov. Slovenske Maistrove prostovoljne vojaške enote, ki so bile številčno dokaj šibke, niso

bile v stanju vzdrževati reda in miru. Nemško meščanstvo je zato preko svojega občinskega sveta vztrajno zahtevalo ustanovitev varnostne straže z nalogom, da bi naj zavarovala njihovo premoženje. Mariborsko nemštvu pa je z varnostno stražo že lelo še kaj več, obenem si je namreč hotelo na ta način ustvariti svojo oboroženo silo kot protiutež Maistrovi slovenski vojski. Ker pa sta tudi Narodni svet in general Maister bila zainteresirana za red in mir, sta v pomanjkanju svojega vojaštva pristala na ustanovitev varnostne straže, imenovane Schutzwehr. Ustanovitev Schutzwehra je predstavljala za mariborske Nemce veliko pridobitev, za Slovence pa pretečo nevarnost. Da bi svoje pozicije še pojačala, se je nemška meščanska gospoda s svojim občinskim svetom povezala z nemškoavstrijsko usmerjenimi socialnimi demokrati, ki so imeli močan vpliv na delavstvo. Za slovensko stran je nastal v Mariboru zelo težaven položaj, saj je imela proti sebi organiziran znaten del prebivalstva ter oboroženo formacijo Schutzwehra. Slovenska osvobodilna akcija je bila resno ogrožena!

V takšni nevarni situaciji je naredil general Maister ob podpori Narodnega sveta v Mariboru in brez predhodnega privoljenja Ljubljane drugo zgodovinsko prelomno dejanje. 9. novembra je razglasil mobilizacijo nekaterih letnikov. Avstričci so iz Gradca in Dunaja ostro protestirali, Ljubljana je grajala, ker je bila neodločna in bojavljiva ter se je zato že lela izogniti eventualnim zapletom. Čeprav za mobilizacijskim pozivom ni stala nobena prava državna oblast in je med ljudmi vladalo protivočno razpoloženje, je imel Maistrov mobilizacijski poziv lep uspeh, mnogi slovenski fantje in možje so se mu odzvali. Zakaj? Spomnimo se na naša uvodna razmišljanja o taborskem in deklaracijskem gibanju, ki sta široke ljudske množice narodnostno osvestili ter krepili njihovo borbenost in pripravljenost na akcije za razbitje stare osovražene in ustanovitev nove lastne nacionalne države. Brez takšnega prevratniškega razpoloženja slovenskega ljudstva na Štajerskem bi bil ostal Maister povsem nemočen. Uspel je, ker se je v pravem času opri na prebujene množice. Maister je v tem primeru zoperstavil pasivnosti Narodne vlade v Ljubljani akcijo, akcija pa v zgodovini vedno nekaj pomeni. Tudi to Maistrovo dejanje je oceniti kot njegov osebni prispevek k rešitvi Maribora in dela slovenske Štajerske za slovensko stvar.

Mariborsko nemštvu pa ni mirovalo! 12. novembra je nemški mestni svet ponovno razglasil Maribor in

njegovo zaledje za del Nemške Avstrije. Schutzwehr je postal vedno bolj oblasten in napadalen. Situacija se je zaostrovala. Po uspeli mobilizaciji in ustanovitvi slovenskega mariborskega pešpolka je po Maistrovi presoji napočil čas obračuna s Schutzwehrom. Z dobro pripravljeno in povsem tajno ter nenadno akcijo je slovensko vojaštvo 23. novembra v zogdnih jutranjih urah brez resnejšega odpora razorožilo Schutzwehr. Nemška stran je izgubila svojo oboroženo enoto, slovenske pozicije so bile utrjene in del slovenskega vojaštva je bil sproščen za druge naloge. Razorožitev Schutzwehra je bilo tretje pomembno dejanje v bojih za Maribor, saj pomeni dejansko likvidacijo nemško-nacionalnega vojaškega odpora ter hkratno utrditev slovenskega osvobodilnega gibanja.

Po razorožitvi Schutzwehra sta mariborskemu nemštvu ostali samo še občinska uprava in nemško orientirana socialna demokracija. In prav na to relativno številčno in dobro organizirano socialno demokracijo je računala nemška meščanska gospoda kot zadnjo oporo v svojih prizadevanjih za priključitev Maribora k Nemški Avstriji. V mestu takrat ni bilo revolucionarnih subjektivnih sil, ki bi usmerile prevratno in revolucionarno vrenje množic v boj proti meščanstvu za socialne reforme. Naročne, voditelji mariborske socialne demokracije so se povezali z meščanstvom in skupno so načrtovali akcije, da bi zadržali Maribor. Zato so organizirali vrsto stavk. Ena največjih je izbruhnila 29. novembra. Stavkojoči so sicer izražali tudi ekonomske zahteve, katerim pa je Narodni svet v glavnem takoj zadostil. Vse temeljitejše analize teh novembrskih in decembrisih stavk nesporno kažejo, da je bil ekonomsko-socialni moment povsem drugotnega pomena, in da je bil njihov temeljni cilj nacionalno politične narave, to je priključitev Maribora Nemški Avstriji. Tako je v zvezi s tem zanimivo ugotoviti, da so ob stavki železničarjev v začetku slovenski železničarji sodelovali, ko pa je bilo njihovim ekonomskim zahtevam ustreženo, so se začeli vračati na delo, ker so pač spoznali, da nima smisla štrajkati zato, da bi nemškemu taboru pomagali izsiliti, da Maribor pripade Nemški Avstriji. Maister je z vsemi navedenimi prelomnimi dejanji branil in utrjeval svojo prvo temeljno dejanje z dne 1. novembra. Branil in utrjeval je pozicijo slovenstva v Mariboru in na slovenskem Štajerskem v njegovih pravičnih narodnoosvobodilnih akcijah.

Boj za Maribor je bil neločljivo povezan z bojem za severno mejo, kajti jasno je bilo, da bo tisti, ki bo

dobil Maribor, dobil tudi vso njegovo neposredno zaledje — Dravsko dolino in Slovenske gorice. Za samo usodo Maribora pa obratno ni bila brez pomena politična situacija v širšem okolju. Upoštevajoč to dejstvo, je Narodni svet za Štajersko vzpodobil široko politično akcijo, ki je pomenila nekakšno nadaljevanje deklaracijskega gibanja. Vzdolž slovenske etnične meje na Štajerskem so organizirali ljudske tabore, ki so bili politična mobilizacijska akcija pred nameravano vojaško zasedbo obmejnih krajev. To aktivnost je omogočila razorožitev Schutzwehra, ki je sprostila slovenski vojaški potencial. Seveda so z Dunaja proti vojaški zasedbi obmejnih predelov protestirali, toda Maister je akcijo vojaške zasedbe obmejnih krajev izvedel po predvidenem načrtu in 27. novembra 1918 podpisal z avstrijskim polkovnikom Rudolfom Passyjem pogodbo o nekakšni začasni razmejitveni črti, ki je potekala precej severneje od današnje državne meje. Narodna vlada v Ljubljani te pogodbe ni potrdila. Bila pa je 13. februarja 1919 s tkim mariborskim sporazumom med deželnima vladama v Ljubljani in Gradcu postavljena demarkacijska črta, ki je potekala v glavnem po današnji državni meji. S tem pa so Maister in njegovi borci opri na revolucionarno razpoložene množice z oboroženo akcijo trdno zakoličili državno mejo na Štajerskem odseku.

V začetku januarja 1919 so odstavili nemško občinsko upravo v Mariboru in imenovali slovenskega vladnega komisarja, ki mu je bil dodeljen mestni sosvet. Tako je mariborsko nemštvu dokončno izgubilo vso oblast. Ostalo mu je le še upanje, da bo mirovna konferenca naklonjena Nemški Avstriji. S tem namenom so pripravljali mariborsko prebivalstvo na plebiscit in organizirali 27. januarja 1919 ob prihodu člana ameriške študijske komisije, podpolkovnika Millesa, veliko demonstracijo, ki naj dokaže nemški značaj Maribora. Pri tem je prišlo na Glavnem trgu do neredov in streljanja z žrtvami. S tem ostrim posegom, ki je pomenil hkrati grožnjo vsaki uporni akciji, je bil zatrт zadnji poizkus nemškega upiranja v Mariboru. Ob tej konstataciji pa je treba povedati, da sta demonstracija na Glavnem trgu in njen epilog utrdila Millesove simpatije do Nemške Avstrije, kar ni bilo povsem brez vpliva na zadržanje ameriške delegacije na mirovnih pogajanjih v Parizu.

Izjemna situacija takrat zmedenih prevratnih dni je dvignila generala Maistra kot najmočnejšo iniciativno osebnost v ospredje. Naredila ga je, kot se to sicer često dogaja, za simbol bojev za Maribor in severno

slovensko mejo in mu često nekritično pripisovala tudi tisto, kar bi šlo nekaterim njegovim ožnjim sodelavcem. Ne glede na to pa lahko pritrdimo mnenju, da bi bilo za usodo slovenskega naroda v prelomnih dneh leta 1918 zelo pomembno, če bi imeli namesto pasivnosti več akcijsko nastrojenih Maistrov!

Ob zaključku pregleda odločilnih dogodkov v prevratnih dneh pred 60. leti v Mariboru, želim ponovno podprtati uvodne misli, da je temeljil naš uspeh v boju za Maribor in štajersko Podravje na prejšnjih političnih akcijah, ki so narodnostno osvestile široke množice in jih revolucionirale ter da je Maister izkoristil njihovo prevratno narodnoosvobodilno akcijsko pripravljenost. Ob tem pa moramo posebej naglasiti, nesporno dokazano dejstvo, da so borci za severno mejo s svojim poveljnikom generalom Rudolfom Maistrom, s svojo oboroženo akcijo, odločajoče prispevali k temu, da sta Maribor in njegovo zaledje bila iztrgana iz Nemške Avstrije in vključena v novo jugoslovansko državo. Tako so borci za severno mejo z generalom Maistrom na čelu uresničili misel, ki jo je v tistih dneh izrazil Ivan Cankar, ko je dejal, da je napočil čas, ko si je treba izboriti lasten dom, do katerega ima pravico vsak, tudi majhen narod. Izborili so nam severni del slovenskega nacionalnega doma in ohranili slovenstvu enega od štirih župančičevih mejnikov. To je njihova in Maistrova nesporna zgodovinska zasluga.

Nemški imperializem ni mogel preboleti dejstva, da je izgubil ta del slovenske zemlje. Velikonemške imperialistične pretenzije do slovenske Štajerske niso nikoli zamrle. Posebej so oživele po priključitvi Avstrije k hitlerjevemu rajhu. Takrat so začele organizirane priprave za ponovno prisvojitev naših krajev. V teh pripravah so sodelovali predvsem avstrijski hitlerjanci, ki so po zlomu Jugoslavije sestavljali tudi jedro okupacijskih sil. Zvesto so skušali z najbolj grobimi metodami uresničiti Hitlerjevo povelje — »Naredite mi to deželo zopet Nemško!« Toda delali so račun brez krčmarja. Njihove zločinske namene je preprečil množični narodnoosvobodilni boj. Tokrat so zrevolucionirane ljudske množice pod vodstvom komunistične partije in tovariša Tita odločno povedale, da je tu slovenska zemlja in da hočemo biti svoji gospodarji v svobodni hiši.

Ko so si borci za severno mejo in ostale ljudske množice prizadevale za postavitev lastnega slovenskega doma, so si žeeli, da bi bilo v njem lepo, drugače kot v stari državi. Toda njihove želje se niso

izpolnile. Buržoazija in monarhija sta hitro vsilili svoj hišni red. Uzakonili sta izkoriščanje delovnih ljudi, narodno neenakopravnost in socialno krivico. Tudi slovenski general Maister jim ni bil po volji; zato so ga predčasno upokojili. Proti temu nasilju so se napredne sile, predvsem pa delavski razred, upirale nadaljujoč revolucionarno akcijo borcev za severno mejo. V tem boju so mnogi trpeli in dajali celo človeške žrtve. Šele zmagovalna narodnoosvobodilna vojna je ustvarila temeljne pogoje, da so si delavski razred in drugi delovni ljudje v preveratnih dneh leta 1918 izbojevali lasten dom lahko uredili po svojih željah. Pri tem kaže povedati, da se je velika večina nekdanih Maistrovih borcev odzvala

pozivu na oborožen odpor, sodelovali so v Osvobodilni fronti in v partizanskih enotah. Prav tako je večina tudi aktivna v povojni obnovi in graditvi samoupravne socialistične družbe ter bratske skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Ob spominu na dogodke in boje za Maribor in severno slovensko mejo pred 60. leti je prav, da se poklonimo spominu tistih, ki so takrat prostovoljno zgrabili za orožje in v boju dali tudi življenja. Vsem še živim borcem za severno slovensko mejo pa bomo danes izrazili svoje spoštovanje in zahvalo tako, da jim občinska skupščina podeljuje domicilno listino.

Janez Švajncer

ZNAKI IN ODLIKOVANJA BOJEV ŽA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918—1919

Skromni, preskromni so skozi odlikovanja in znake izraženi spomini, ki bi segali nazaj do bojev za našo severno mejo. Kar naravnost lahko zapišemo, da Slovenci nismo uspeli ustanoviti niti preproste spomenice, do katere bi bili upravičeni vsi udeleženci bojev za severno slovensko mejo. Vrenje in želja po takih spominskih medaljih je bila prisotna vse od samih bojev — vendar nič. Večina borcev, ki so nam leta 1918 in 1919 ohranili slovenski Maribor in druge kraje ob naši meji, je že legla k počitku, ne da bi si pripela tako dolgo željeno spomenico bojev za naše meje.

Po prvi svetovni vojni boj za meje novonastale države ni nekaj znanega samo nam, Slovencem. Vsa Evropa je bila bolj ali manj polna prerivanja na mejah. Zaradi plebiscita pogosto radi delamo primerjave z bojem Poljakov za Šlezijo. Skromno utihnemo, ko pogledamo, kako so se Poljaki oddolžili svojim borcem. Pustimo ob strani spomenike in stalno ustvarjanje žive vezi med boji za Poljsko v prvi svetovni vojni in z boji za demokratično Poljsko v drugi svetovni vojni. V Šleziji in v vseh drugih pokrajinalah, za katere so se borili v letih 1918-20, so Poljaki že med boji ustanovili celo vrsto raznih napravnih znakov za pripadnike posameznih enot in za udeležence posameznih bojev. Takoj po vojni pa je posebne križe za posamezne boje ustanovila tudi nova država in jih obnovila nova Poljska po letu 1945. Ni treba posebej poudariti, da so tudi na nasprotni strani, na nemški, že med boji nastali razni znaki. Tudi Čehoslovake spominja posebni križec na boje z Madžari za slovaško mejo v letih 1918-19.

Naš prvi znak (mogoče je še kateri?), ki je nastal po bojih za severno slovensko mejo, je bila značka generala Maistra. Leta 1919 je kipar Anton Sever upodobil generala Maistra in to plaketo s premerom okrog 25 centimetrov hrani Maistrova družina. Po njej je bila oblikovana pozlačena bronasta značka s premerom 25 mm. Na njej je lepo izdelana Maistrova glava, ki gleda v levo. Od uniforme je videti visok trd ovratnik in del generalske epolete. Okrog vratu še ni značilnega reda belega orla III. stopnje z meči, ker je bil Maister upodobljen že leta 1919. Levo pod obrazom piše v polkrogu GENERAL MAISTER, desno zatoča pa z nekoliko manjšimi črkami

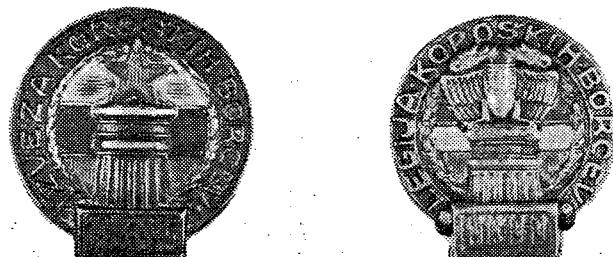

Znak generala Maistra, delo Antona Severja, 1919. Levo kot značka in desno z ušesom za trak

A. SEVER 1919. Na zadnji strani je samo igla za pripenjanje.

Povsem enaka je različica tega znaka, ki nima igle za pripenjanje, pač pa zgoraj uho za obesek. To uho je sestavni del znaka in ni naknadno pritrjeno na kovino. Znan je primerek te oblike znaka, ki visi na trikotno zloženem traku v slovenskih narodnih barvah. Na obeh straneh je trak črno obrobljen. Tako se da sklepati, da je bil namenjen za nošenje že po smrti generala Maistra leta 1934.

Ob dvajsetletnici bojev za severno mejo je nastal znak »Legija koroških borcev«. Namenjen je bil vsem borcem za severno mejo, ki so bili v okviru bojevniškega združenja združeni v Legiji koroških borcev. Nosil se je na zavihu sukniča. Leta 1938 ali 1939 ga je izoblikoval v Ljubljani Drago Vahtar, ki je kiparstvo študiral v Pragi (bil med vojno kasneje

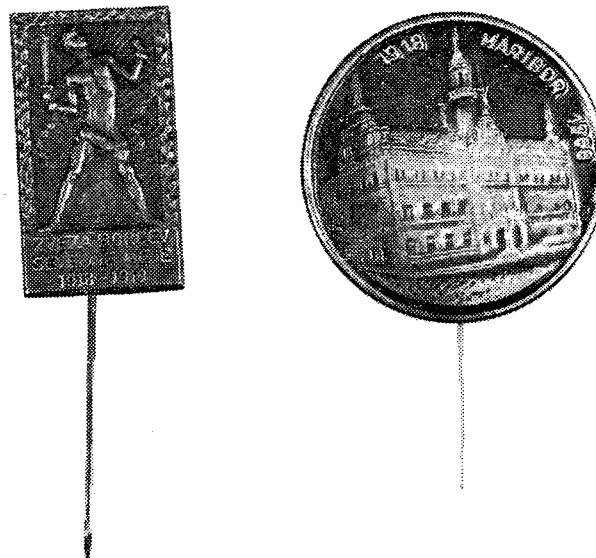
Levo: znak Zveze koroških borcev 1918—1945 in desno znak Legije koroških borcev 1918—1919

aktivist OF in se kot restavrator ponesrečil pri delu leta 1948). Znake je izdelala delavnica Josipa Stirna v Ljubljani. Znak je okrogel s premerom 18 mm, iz katerega izstopa spodaj le pravokotnik z letnicama 1918—1919. Okrog po znaku teče napis LEGIJA KOROŠKIH BORCEV. Ob njem je na notranji strani ozek venec. V sredini je na živo emajlirani podlagi v jugoslovanskih barvah knežji kamen z Gospovskega polja in na njem dvoglavi orel starojugoslovenskega državnega grba. Zadaj je na znaku kovinski zavih za v gumbnico in na njem ime izdelovalca JOSIP STIRN LJUBLJANA.

Po drugi svetovni vojni je bil ta znak obnovljen v enaki izdelavi in v premeru 19 mm — seveda nekoliko spremenjen. Spodaj v pravokotniku je staro letnico zamenjala novo 1918-1945. V krogu okrog teče nov napis ZVEZA KOROŠKIH BORCEV. V sredini je podlaga še vedno zastava, le da ne več jugoslovanska, pač pa slovenska belo-modra-rdeča. Ni emajlirana, pač pa pobarvana. Že na prvem znaku je bil knežji kamen nekoliko svojsko oblikovan in je bolj spominjal na del stebra (kar je naš knežji kamen nekoč tudi bil). V povoju znaku je podoba stebra še bolj očitna. Na njem je rdeče obarvana petokraka zvezda. Zadaj je na znaku kovinski zavih za v gumbnico, ni pa napisa delavnice. Ta drugi povojni znak je dosti manj znan in manj pogost kot oni izpred vojne. Najverjetnejše so bili do njega upravičeni samo nekdanji borci za severno mejo, ki so sodelovali tudi v NOB.

Klub prej omenjenemu znaku Zveze koroških borcev 1918-1945, dolga leta po vojni ni bilo znaka, do katerega bi bili upravičeni vsi nekdanji borci za severno mejo (seveda z izjemo onih, ki so si med okupacijo umazali svoje roke v sodelovanju z okupatorjem). Stare Legije koroških borcev ni bilo več, pa tudi njen znak ni bil več primeren novim časom. Vse do leta 1968 je bilo treba čakati, da je prišlo do znaka Zveze borcev severne meje 1918-19. Tako je nastal znak, ki ga še danes nosijo borci na levem zavihu svojih sukničev in pripovedujejo o njihovem boju pred leti — čeprav gre zgolj za znak pripadnosti organizacij Zveze borcev. Izdelan je zelo prikupno in predvsem domiselno. Uporabljen je lik »verigarja« z naših prvih znamk iz leta 1918, le da je na znaku borcov dobil v desnico meč, ki ga na znamkah slikarja Vaupotiča ni imel. Znak je izdelan iz brona v obliki pokončnega pravokotnika, ki je širok 16 mm in visok 27 mm. Izza stoječega verigarja izhajajo žarki svobode, v ozadju pa je

videti stilizirano podobo našega slovenskega simbola Triglava. Spodaj je napis ZVEZA BORCEV SEVERNE MEJE 1918—1919. Zadaj je samo igla za zatikanje. Večina borcev je dobila ta znak, ko so se zbrali na veliki proslavi ob 50-letnici bojev, ki je bila novembra 1968 na Trgu svobode v Mariboru. Drugim udeležencem na proslavi je bila namenjena druga značka. Bila je naprodaj za nekaj dinarjev. Osnutek zanjo je oblikoval prof. Ivan Kos, značke pa je

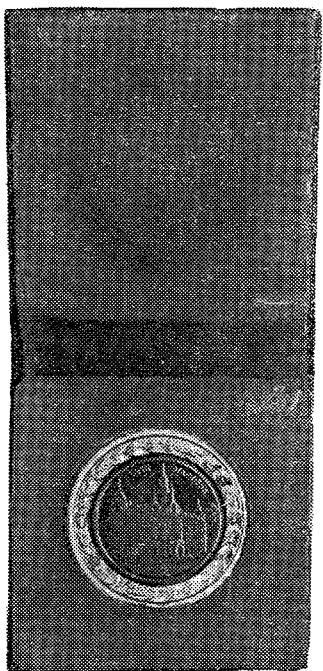

Levo znak Zveze borcev severne meje 1918—1919 in desno značka proslave v Mariboru novembra 1968

izdelala delavnica Soklič v Mariboru. Značka je iz tanke bakrene pločevine, okrogle, s premerom 30 mm. Na njej je upodobljen Narodni dom v Mariboru, nad njim pa v polkrogu piše 1918 MARIBOR 1968. Zadaj je na znački igla za zatikanje. Ni naključje, da je bil uporabljen za temeljni lik na znački prav Narodni dom. V njem je bilo pred prvo svetovno vojno in med njo srce našega narodnega gibanja. Danes je v nekdanjem Narodnem domu Dom JNA.

Ob tej proslavi so borci za severno mejo dobili prej omenjeno značko Maribor 1918-1968 v posebni izvedbi. Ni bilo nobenih fanfar in slavnostnega podeljevanja, pa tudi pregleda ne, po katerem bi vsi borci prišli do té izvedbe. Značka Maribor 1918-1968 je pritrjena na podlago iz rdečega žameta. Okrog značke je venec iz bakrene pločevine. Ta izvedba

značke je bila bolj želja po nečem posebnem, vsaj po plaketi, če že niso uspeli načrti za spominsko medaljo borcem za severno mejo.

Značka proslave 1968 kot plaketa za Maistrove borce

Leta 1968 so borci za severno mejo 1918-19 upali, da se jim bo uresničila želja po njim namenjeni spominski medalji, ki jo je dala slutiti že starojugoslovanska spomenica za boje za severno mejo in ki je razen redkih, niso borci nikdar dobili in večinoma

Plaketa, ki so jo dobili leta 1975 borci za severno mejo in desno spominska medalja 1918—1968 kot je bila izdelana najprej

niti videli (o njej bomo govorili kasneje). Pred leti mi je danes že pokojni Zmago Hren, ki je bil tajnik Zveze borcev za severno mejo v Mariboru, povedal, kakšna je bila približno pot »spomenice 1918-68«. Po njegovem pripovedovanju sodeč, so se borci odločili za precej nenavadno pot do odlikovanja. V Ameriki je akademski kipar Franc Gorše izoblikoval in izdelal vse potreбno za kovanje okrogle medalje s premerom 40 mm. Na njej je spredaj upodobil glavo generala Maistra, ki gleda pol v desno. Okrog teče napis GENERAL RUDOLF MAISTER OSVOBODITELJ SEVERNE SLOVENSKE MEJE 1918. Na drugi strani je v sredini obris podobe Jugoslavije. Zgoraj piše Jugoslavija, levo letnica 1918 in desno 1968, spodaj pa še enkrat Jugoslavija, le da v cirilici. Iz tujine

Zadnja stran spominske medalje 1918—1968

je prišlo k nam nekaj poskusnih kovov te medalje. Zanimivo je, da imajo zgoraj uho za obesek, ki je oblikovano kot je značilno za italijanske medalje. Z orodjem za to medaljo so šli mariborski Maistrovi borci v Livarno Maribor. Tam so jih zelo prijazno sprejeli in jim bili pripravljeni brezplačno skovati 3000 teh medalj — kar so tudi storili. Mariborski borci so želeli, da bi to medaljo dobil vsak slovenski borec za severno mejo. Obrnili so se kar na Pisarno odlikovanj v Beograd z željo, da bi preko te pisarne razdelili medalje. Šli so tudi v Ljubljano na SZDL k Benu Zupančiču. Iz vsega tega seveda ni bilo nič in tako so že skovane medalje počivale nekaj let. Potem so vsaki posebej odpilili kovinski obesek za trak, tako so nastale plakete, ki so jih vložili v bele plastične škatljice Zlatarne Celje. Te plakete so leta 1975 podeljevali po posameznih občinah še živečim borcem za severno mejo. Zgodilo se je tudi, da občinski predsednik tega ni hotel storiti (iz kakšnih razlogov?). Vsako plaketo je spremila

tudi listina, kjer je pisalo, da »Republiški odbor Zveze prostovoljcev-borcev za severno mejo 1918-19 v Ljubljani podeljuje plaketo tovarišu ... kot priznanje za njegovo ljubezen do domovine in borbenost, ki ju je izkazal kot prostovoljec-borec v bojih za osvoboditev severne meje v letih 1918-19. V Ljubljani, dne 15. marca 1975«. Spodaj je bil žig in podpis predsednika republiškega odbora Lojzeta Udet.

Listina k plaketi 1918—1975

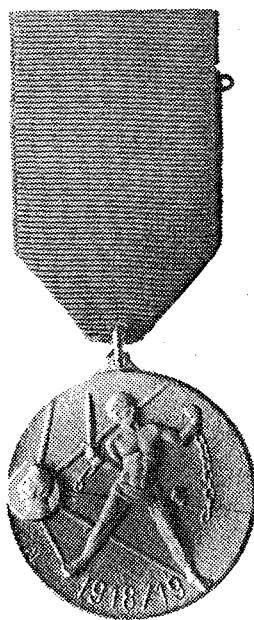
Tako je po sedmih letih Maistrova medalja le končala svojo odisejado. Posamezniki so si ohranili nekaj v tujini izdelanih medalj 1918-68. Da se jih spoznati po lepem kovu. Primerki izdelani v Livarni Maribor so nekoliko bolj grobi. Teh je tudi več, ker so prišli najverjetneje iz Lavarne tudi pod roko in ne samo k borcem. V Lavarne je nastala čisto »neuradno« tudi ponikljana oblika te medalje.

Plaketa Občinske konference SZDL Jesenice borcem za severno mejo ob 60-letnici 1978

Čeprav plakete ne sodijo na področje znakov in odlikovanj, ki so namenjeni nošenju, le navedimo, da so na Jesenicah kar dvakrat po vojni izkazali posebno priznanje borcem za severno mejo. Ob 45-letnici bojev so bile leta 1963 v hotelu Pošta na Jesenicah podeljene prostovoljcem borcem spomenice (v obliki listine) in ob 60-letnici bojev leta 1978 so borci prejeli od občinske konference SZDL Jesenice posebne lepo izdelane plakete, visoke 75 mm in široke 120 mm. Na njih je upodobljen verigar, pod njim piše ALPINSKA, LJUBELJSKA IN DOBROVOLJSKA ŠEFMANOVA ČETA, JESENIŠKI IN LJUBELJSKI ODRED, desno od verigara pa napis PROSTOVOLJCU BORCU ZA SEVERNO MEJO JESENIC (1918-1919) z znamen verzom partizanskega pesnika Mihe Klinarja ČE V ONEM ČASU NE BILO BI NAS / ŠE VEČJI KOS SLOVENSKE ZEMLJE / BI ODTRGAL TUJI PLAZ / NOVEMBER 1978. Ta verz je vklesan v spominsko ploščo na železniški postaji v Jesenicah. Plaketa je v škatljici obloženi z rjavim žametom.

Letos smo tik pred tem, da bodo vsi še živeči bori za severno mejo (in svojci padlih ali umrlih, ki bodo to žeeli) dobili posebno samo njim namenjeno medaljo. Po zamisli Janka Kustra, predsednika Kluba koroških Slovencev v Mariboru, jo je oblikoval akad. kipar Tone Lagonder iz Škofje Loke, izdelala pa delavnica Stanislava Jeraše v Ljubljani. Medalja je okrogle oblike s premerom 35 mm in visi na traku v karminsko rdeči barvi. Na njej je posnetek Severjeve upodobitve generala Maistra in stoječ verigar, ki je z znakom Zveze borcev prostovoljcev 1918-19 postal že nekakšen simbol boja za našo severno slovensko mejo. Na hrbtni strani s Klinarjevim ver-

Spominski znak, kot ga je izoblikoval akad. kipar Tone Lagonder

Starojugoslovanska spomenica za boje za osvoboditev severnih krajev Jugoslavije s prednje strani...

... in od zadaj

zom je prostor za vgraviranje začetnice imena in priimka nosilca znaka. Izdelanih bo 1800 teh medalj. Nekaj primerkov bo skovanih v čistem srebru in namenili jih bomo spominu generala Maistra, Malgaja, Lavriča in še koga.

Ob teh posebnih slovenskih znakih in priznanjih borcem za severno mejo, je treba omeniti tudi starojugoslovanska odlikovanja, ki so bila namenjena temu boju. Ob tem je treba najprej zapisati, da borci za severno mejo niso bili upravičeni do starojugoslovanske spomenice »vojne za osvoboditev in združitev 1914-18«. Niti njihov boj že po prvem decembru 1918, ko so bili Slovenci že del Kraljevine SHS, ni sodil pod »združitev« iz imena medalje, ki so jo dobili vsi srbski vojaki in dobrovoljci iz Rusije in Soluna (razen disidentov) za svoj prispevek za »osvoboditev in združitev 1914-18«.

Težko je reči, ali je stara Jugoslavija hotela popraviti svojo napako, izkazati zapozneno priznanje ali je bilo vse skupaj posledica že grožnje nove vojne vihre, kakorkoli že, 10. oktobra 1939 je bila ustanovljena »spomenica bojev za osvoboditev severnih krajev Jugoslavije 1918-1919«. Na okroglji medalji je spredaj starojugoslovanski kraljevi orel, ki drži v kremljih grb županije Zala (v srednjem veku skupni grb

Prekmurja in Medjimurja), grb Štajerske in grb Koroške. Štajerski in koroški grb sta vidna samo delno, kar bi naj verjetno simboliziralo, da obe pokrajini nista prišli v celoti v Jugoslavijo. Na drugi strani medalje je v vencu napis spomenica / na / borbe za oslobodjenje / severnih krajeva / Jugoslavije / 1918-19. Medalja je bila ustanovljena z dvema različnima trakoma. Trak rdeče barve z belo in modro črto v levem vogalu trikotno zloženega traku je bil namenjen za borce na bojišču, trak modre barve z rdečo in belo črto v vogalu pa za neborce. V Službenem vojnem listu št. 24 z dne 28. junija 1940 in št. 45 s 1. decembrom 1940 (ter nekaj zamudnikov v številki tik pred vojno) je bilo natanko določeno kdo je odlikovan z medaljo na rdečem in kdo na modrem traku.

Kot smo že prej zapisali, večina borcev za severno mejo teh spomenic nikoli niti ni videla, kaj šele dobila. Razdeljena je bila samo častnikom v aktivni vojaški službi in raziskati bo še treba, ali so do nje prišli samo aktivni častniki iz prvega ukaza 28. junija 1940 ali mogoče tudi častniki iz decembrskega Službenega vojnega lista? V vsakem primeru je bilo razdeljeno majhno število teh spomenic. Če so jo dobili samo aktivni častniki junijskoga ukaza, kar je najverjetneje, je bilo razdeljenih vsega okrog 280 teh medalj. Vojna je preprečila nadaljnje podeljevanje. Tako so do odlikovanj prišli tudi srbski častniki, ki so prišli v Slovenijo šele leta 1919, pogumni mladi slovenski rezervni častniki in fantje vojaki, ki so kot resnični prostovoljci stopili na naše meje novembra 1918 pa so ostali brez medalj. Razen tega medalja ni bila namenjena samo koroškim borcem, pač pa tudi četam, ki so vkorakale v Prekmurje in Medjimurje. Pri teh posegih je igrala svojo vlogo tudi že svetovna politika in strah pred »rdečo« madžarsko republiko. Stara Jugoslavija je pri ustanovitvi medalje gledala zgolj na pridobljeno ozemlje in na nič drugega.

Ob tej posebni medalji velja pogledati še na odlikovanja, ki jih je Kraljevina SHS podelila za boje »na koroškem bojišču« kot je bilo zapisano v Službenem vojnem listu. Odlikovanja se ne nanašajo na novembirske dogodke leta 1918 in tako general Maister za svoj junški nastop prvega novembra 1918 v Mariboru ni dobil nič. Z redom belega orla z meči III. stopnje je bil odlikovan kot poveljnik Lobotskega odreda v majske ofenzivi 1919. Primerjajoč z odlikovanji drugih srbskih generalov v prvi svetovni vojni, je Maister dobil sploh skromno odlikovanje. Leta

1920 so ga Čehoslovaki odlikovali še s svojim vojnim križem 1914-1918 in to je bilo vse, kar je dobil za svoj prispevek k osvoboditvi naše severne meje. Najlepše se mu je s spomenikom oddolžilo rodno mesto Kamnik.

Skrbno bi bilo treba prebrati vse Službene vojne liste, da bi se dalo dobiti podobo o vseh odlikovanih in odlikovancih »koroškega bojišča«. Prav gotovo niso bili navedeni zgolj v listu št. 25 z dne 24. junija 1920. Velika, velika večina pa je bila takrat odlikovana in zato ni naroč, če na podlagi tega Službenega vojnega lista obnovimo spomin na odlikovance za »koroško bojišče«. Že bežen pogled na v cirilici zapisana imena pokaže, da je vrsta imen in priimkov popačenih, žal pa skoro odmerjeni čas do izdaje tega zbornika ne dopušča, da bi se dalo popraviti vse, kar je naroč napisano.

Z redom Karadjordjeve zvezde z meči IV. st. so bili odlikovani: peh. podpol. August Škabar, poročnika Franjo Malgaj in Janko Kranjc; z redom belega orla z meči IV. st.: polk. Teodor F. Raktelj, major Alfred Lavrič, Viktor J. Andrejka, kapetan I. st. Anton I. Lokar, poročnik Ivan I. Novak ter kapetan I. st. Josip Jaklič; z belim orлом z meči V. st.: podpor. Franc F. Miklavčič, Milan Pribanič, Beno Zeilhofer, Milan Kvartič, Jurij Mušič; z belim orлом V. st.: kap. I. st. Ludvik J. Skuhala.

Z zlato medaljo za hrabrost: majorji: Anton Kos, Ivan I. Loger, Bogomil V. Burnik; kapetani I. st.: Franc Grošel, Mario Grizold, Metod Rakuša, Karl Potočnik, Ferdo Plaskan, Ivan Rojnik; kap. II. st.: Ciril Rakuša, Hinko Karl, Rudolf Knez; poročniki: Miloš Gnuš, Ivan Pribernik, Janko Ahačič, Josip Hočevsar, Vladimir Borošič, Vladimir Šuput, Peter Kiler, Janko Juvanc, Luka Demšar, Martin Bevk, Adolf Bezjak, Bogomil Vizjak, Vinko Vošnjak, Vladimir Kalan, Ivan Juvančič; podporočniki: Josip Kos, Stjepan Burazovič, Božidar Plauer, Janko Milavec, Ivan Pečar, Vojteh Knop, Drago Janežič, Anton Kervin, Vladimir Vodopivec, Andrija Kvaternik, Ivo Pertot, Rudolf Adamič, Janko Gačnik, Jerko Franetović.

S srebrno medaljo za hrabrost: poročniki: Pavel Ločnikar, Oskar Umek, Franc Hajnšurej, Jakob Potočnik, Janko Pikuž, Viktor Naglas; podporočniki: Oton Pečar, Janko Drnovšek, Mirko Podgornik, Janko Kovač, dr. Ivan Lenšterl.

Z zlato medaljo za hrabrost: Ivan Orehek, Josip Rus, Linius Dekanev, Franc Nejedli, Mirko Peterlin, Milovan Janež, Anton Šlander, Joško Majaron, Anton

Košmelj, Alojz Ude, Cvetko Božič, Srečko Žitnik, Ante Frlič, Vekoslav Savšek, Dušan Podgornik, Ivan Gračnar, Bogomil Zeban, Milan Mak, Josip Vricelj, Drago Senekovič, Dimitrije Svirčević, Joško Bergoč, Mile Trošt, Vinko Zorc.

S srebrno medaljo za hrabrost: Zdravko Begič, Ljudevit Pogačar, Viktor Babnik, Andrej Likar, Viktor Rode.

— iz Slovenskega planinskega polka: s srebrnim vojaškim redom Karadjordjeve zvezde kaplari: Anton Zupan, Ivan Zajec, Ivan Brinskele ter vojaki: Štefan Levičnik, Leopold Kovač, Andrej Kotnik; z zlato medaljo za hrabrost: naredniki-vodniki: Rudolf Kafol, Franc Kuhman, Rudolf Trost, Jožef Dernovšek; naredniki: Primož Peterman, Janko Bergant, Peter Franko, Franc Krvina, Andrej Vončina, Franc Trček, Franc Vodopivec, Albin Semolič, August Zrimšek; kaplari: Vinko Žužek, Božidar Černe ter vojaki: Andrej Kavčič, Ivan Ožanc, Martin Kren, Ivan Okorn, Matija Buh, Ivan Kužar, Alojz Ban, Peter Jazbar, Franc Pavlič, Leopold Kavčič, Srečko Oberstar, Pavel Uršič, Jožef Makše, Franc Kok, Franc Stegnar, Albert Karolin, Mojzija Ljubič; s srebrno medaljo za hrabrost naredniki-vodniki: Tinko Steherni, Franc Žunko, Joža Mastnak, Lojz Suhač, Franc Kopriva, naredniki: Ivan Boštjančič, Hrabroslav Sever, Dominik Lambergar, Ivan Stare, Ivan Bošnak, kaplari: Hrabroslav Žagar, Anton Zajc, Viktor Ankon, Franc Potočnik, Anton Homan, Pavel Lorenci, Gregor Žagar, Jurij Ohris, Franc Šušteršič, Josip Funda ter vojaki: Viktor Grahov, Franc Jaklič, Ivan Zajc, Ivan Zabukovec, Vinko Požar, Joža Golc, Dragotin Kohne, Ivan Šolta, Martin Perc, Jožef Zakrajšek, Leopold Konda, Jožef Stupica, Ivan Jankovič, Ivan Omejc, Ivan Žagar, Karl Koprivec, Valentin Mihelčič, Jože Bratkovič, Franc Jelovčan, Franc Hren, Franc Udovč, Jernej Kočkar, Ivan Bajt, Miha Bavdaž, Rudolf Toplak, Joža Hotko, August Pečnik, Peter Mišmaš, Joža Mahkovec, Angel Mozetič, Tomaž Herič, Miha Gabrič.

— iz Mariborskega pehotnega polka: z zlatim redom vojaške Karadjordjeve zvezde z meči narednik Leopold Hostnik, s srebrno medaljo za hrabrost narednik vodnik Anton Žerak, Franjo Savrič, naredniki Matija Fras, Ciril Draksler, Ivan Obed, Ivan Belak, Stanko Ozmec, Martin Tomažič ter kaplari: Ivan Zagoršek, Franc Šifta, Franc Konič, Franjo Gregorinčič.

— iz Mariborske poljske baterije: srebrna medalja za hrabrost naredniki: Andrej Habjanič, Franjo Šrot, Martin Repič; podnaredniki: Franjo Ogrinc, kaplari: Josip Kostanjevec, Franjo Galan, Ivan Goltner, Anton Pintarič, Karel Verglez ter topničarji Josip Kirbas, Ivan Domiš, Martin Pevec, Franjo Šumak, Ivan Vogrinec, Alojz Cvilak, Lovrenc Gradišnik.

— iz Tržaškega pehotnega polka: z zlato medaljo za hrabrost: narednik vodnik Vladimir Anzlovar in vojaki Ivan Rade, Adolf Bregant, Rudolf Kovačič; s srebrno medaljo za hrabrost narednika-vodnika Ivan Cvelf in Vladislav Arko, naredniki: Viktor Delfabro, Josip Mahnič, Ivan Peršolja, Jakob Ris, Anton Defar, kaplari: Ljubomir Horvatin, Angel Hočevar, Alojzij Matelič, Josip Golja, Andrej Hladnik ter vojaki: Anton Cek, Ivan Četrtič, Josip Kolenc, Ivan Kosmin, Ivan Opeka, Alojzij Vardaš, Anton Hribljan, Andrej Selinec, Josip Urbin, Anton Horvat, Ciril Zabukovec, Vekoslav Černe, Vekoslav Perčič, Ivan Udovičič, Josip Perdec, Simon Bakša, Karel Jakončič, August Krpan, Ivan Valantič, Mirko Zbogar, Alojzij Brerec, Franc Poberaj in Alojz Škerl.

— iz Ljubljanskega pehotnega polka: z zlato medaljo za hrabrost narednik-vodnik Viljem Jaklič, naredniki Ivan Hiris, Peter Červ, Janko Resman, kaplari: Franc Cankar, vojaki: Ivan Mišič, Ivan Centar, Alojz Jerin, Ivan Karničar, Rok Slivnik, Anton Stupek, Jakob Zupan, Jožef Mostar, Anton Božnar, Franc Zajc, Ivan Varl in Stanko Stanič; s srebrno medaljo za hrabrost: narednika Viktor Podkrajnik, Alojz Martelak, kaplari: Pavel Kovač, Franc Rolih, Ivan Urh, Filip Kosec, Alojzij Pavlič, Rudolf Jezeršek, Alojzij Franjc, Andrej Janežič, Leopold Mälker, Drago Pivc, Anton Klemen ter vojaki: Ivan Barle, Pavel Kotnik, Ivan Grubič, Jožef Černe, Jakob Ažbe, Joža Kumara, Dragotin Erjavec, Anton Benčina, Anton Sodnikar, Franc Kobe, Joža Pirc, Franc Florjančič, Franc Zelnik, Joža Brolih, Janez Ratajč, Ivan Vrenjak, Janez Bernot, Vinko Ažbič, Vinko Vivoda, Josip Zupančič, Jernej Jesenovec, Mirko Smolej, Vinko Lavrič, Alojzij Šušteršič, Josip Pokovec, Andrej Prašnikar, Ciril Skerlovnik, Jakob Pogačar, Alojzij Bajc, Josip Rom, Alojzij Kolenko, Drago Debeljak, Josip Javornik, Jakob Frelih, Franc Pančura in Alojzij Kunštek

- iz Ljubljanske haubične baterije: z zlato medaljo za hrabrost: narednik Leopold Vončina; s srebrno medaljo za hrabrost: narednik-vodnik: Marcel Bela, podnaredniki: Anton Lorko, Peter Gorupič, Josip Marn, kaplari: Anton Grodišar, Josip Rozman, Albert Sindič ter topničarji: Ivan Šubič, Franc Babič in Jakob Kurnik
 - iz Ljubljanske težke baterije: z zlato medaljo za hrabrost: narednik-vodnik Ciril Vajt, narednik Rudolf Rajner in topničar Kajetan Juvančič; s srebrno medaljo za hrabrost: narednik Josip Kopotec, kaplari Mihael Frelih, Josip Kostelič, Martin Lavrenčič, Andrej Kregar, Ivan Kveder, Stanko Pikmajer ter topničarja Franc Podkov in Franc Krajnik
 - iz Celjskega pehotnega polka: z medaljo za hrabrost: narednik Franjo Derenda, kaplar Rudolf Dobnik in vojak Jakob Konrad; s srebrno medaljo za hrabrost: narednik-vodnik Ferdo Pristovšek, naredniki Anton Kuder, Štefan Vaupotič, Ivan Šume, Viktor Špes, Franc Fijavž, Franc Jecl, Albert Medved, kaplari Jakob Gajšek, Štefan Gračner, Anton Krajnc in vojaki: Ivan Padernik, Franc Vidmar, Anton Bračun, Franc Kunšek in Franjo Veternik
 - iz Celjske haubične baterije: z zlato medaljo za hrabrost narednik-vodnik Ivan Virant, narednik Peter Ermonko, podnarednik Jehart Pankrac, kaplar Anton Čink, topničarji: Leopold Berzgoršek, Vidon Robnik, Ivan Vrbovšek
 - iz štaba koroškega odreda: z zlato medaljo za hrabrost narednik Dragomir Ahačič in vojaki: Joško Kikel, Josip Ahec, Janko Terček, Josip Mulej
 - iz letalske eskadrile: z zlato medaljo za hrabrost: naredniki Mirko Ogrizek, Ernest Turk, Franc Senekovič, Janko Colnar
 - iz Ljubeljskega odreda: z zlato medaljo za hrabrost: narednika Karel Pangeršič in Rudolf Ahačič; s srebrno medaljo za hrabrost narednik-vodnik Slavko Hudales, narednika Jakob Šmid, Vinko Primožič, kaplari: Josip Potočnik, Franc Černe, Franc Mavrič ter vojaki Lovro Humer, Josip Rehar, Ivan Gradišar, Vencelj Bertoncelj, Jakob Cegnar, Rok Vergelj, Martin Erzar, Franc Vojvoda, Pavel Klemenčič
 - iz jurišne čete Dravske divizije: z zlato medaljo za hrabrost kaplar Vinko Gostinčar
 - iz Dravskega gorskega artilerijskega polka: z zlato medaljo za hrabrost kaplar Alojzij Bršnak in topničarji Stanko Kastelic, Lojze Jaš, Franc Marolt
 - iz Dravskega konjeniškega polka: z zlato medaljo za hrabrost konjeniki: Filip Fatur, Josip Vidovič, Anton Skuhala, Ivan Žorger, Josip Strniša, Franc Draisinger, Mihael Škrabelj
 - iz Prvega konjeniškega polka: zlati red vojaške Karadjordjeve zvezde z meči: Jovan Zlatkovič in srebrni red vojaške Karadjordjeve zvezde z meči: Franc Zorič ter tri medalje za hrabrost
 - iz 36. pehotnega polka: s srebrnim redom vojaške Karadjordjeve zvezde z meči narednik Andrija Laskovič, kaplarja Franjo Troha, Mile Skulič, vojak Peter Vrzič ter 6 vojakov z zlato medaljo za hrabrost
 - iz Donavskega poljskega artilerijskega polka: 7 odlikovanih z zlato medaljo za hrabrost in 13 s srebrno medaljo za hrabrost
 - iz Prvega pehotnega polka: 7 odlikovanih z zlato medaljo za hrabrost in 14 s srebrno medaljo
 - iz 7. pehotnega polka: z zlatim redom vojaške Karadjordjeve zvezde z meči kaplar Nikola Mihailovič, s srebrnim redom vojaške Karadjordjeve zvezde z meči vojaki: Ilijia Stavrič, Čedomir Djurič, Radoje Smiljančić in en vojak z zlato medaljo za hrabrost
 - iz Drinske haubične baterije: 13 srebrnih medalj za hrabrost
 - iz 1. srbskega konjeniškega eskadrona: z zlato medaljo za hrabrost narednik Dragomir Arambašič in Franc Tavčar
 - iz 43. pehotnega polka: 4 zlate medalje za hrabrost in 9 srebrnih
 - osebje državnih železnic v Sloveniji: z zlato medaljo za hrabrost kontrolor Rihard Negovetič.
- Večje število častnikov in podčastnikov je bilo odlikovanih tudi s srebrnimi in zlatimi medaljami za prizadetvo službo (za revnosnu službo). Navedimo še primer medalje za hrabrost, ki ni na našem spisku. Po dveh desetletjih po bojih je do nje prišel Maistrov

borec in celjski odvetnik dr. Ervin Mejak. Poveljstvu dravske divizijske oblasti je leta 1937 postal svojo knjigo V boju za severno mejo leta 1918-19 in pripisal, da ni bilo nič s predlogi za medalje, ki so v knjigi omenjeni. Poveljstvo je namreč nekaj Celjanov predlagalo za odlikovanja. Kmalu potem so Ervina Mejaka poklicali na sresko načelstvo v Celju, kjer mu je načelnik izročil brez kakšne posebne slovesnosti zlato medaljo Miloša Obiliča za hrabrost.

Tudi nova socialistična Jugoslavija je borce za severno mejo odlikovala s svojimi odlikovanji. Večje število jih je bilo podeljenih v letih 1958 in 1968. Borci so bili večinoma nagrajeni z medaljami zasluga za ljudstvo ter tudi z redi zaslug za ljudstvo in redi bratstva in enotnosti. Podeljena odlikovanja so področje, ki ga bo treba še temeljiteje obdelati. Ob tem bo vsekakor prišlo do izraza tudi dejstvo, da so razen redkih sramotnih izjem borg za severno mejo 1918-1919 tudi med narodnoosvobodilnim bojem bili na strani ljudstva in so se kljub svojim letom borili proti okupatorju. Na Štajerskem so Nemci borce in njihove družine izgnali z njihovih domov. Iz vrst borcev za severno mejo je izšel tudi kasnejši komandan slovenskega Glavnega štaba in eden voditeljev jugoslovanske komunistične partije narodni heroj Franc Leskošek-Luka. Tudi legenda Pohorskega bataljona, padli narodni heroj Alfonz Šarh je bil med Maistrovimi prostovoljci takoj v začetku. Med borgi za slovensko Koroško je bil tudi kasnejši organizator vstaje na Gorenjskem narodni heroj Stane Žagar. V vodstvu OF sta bila dr. Makso Šnuderl in Lojze Ude, precej nekdanjih borcev za severno mejo je postalo nosilcev Partizanske spomenice 1941. Med najbolj zanimimi partizani v težavnih razmerah partizanštine na Koroškem je bil kljub svojim letom nekdanji Maistrov borec Janko Kuster-Korošec.

Priznanje boju za severno mejo 1918-19 je naša družba dala tudi z ureditvijo statusa borcev. Vrsta slovenskih občin je borgem za severno mejo podelila domicilne listine. Posebno priznanje je leta 1970 izkazala borgem za severno mejo mariborska občina. Kot prve jih je odlikovala z najvišjim priznanjem — zlatim grbom mesta Maribora.

Ob koncu se velja vsaj bežno ozreti tudi na odlikovanja naših nasprotnikov v letih 1918-19. Avstrijci pri tem niso skromni in ustanavljajo skoraj vsako leto ob plebiscitnih obletnicah razne značke in znake. Tako po bojih je 4. novembra 1919 koroški deželni svet ustanovil spominski križ za »koroški osvobodilni boj 1918/1919«. Še danes ga vidimo kot

Zlati grb mesta Maribora borgem za severno mejo

simbol vseh »domoljubnih« parad Heimatdiensta na Koroškem pa naj bo na prsih nekdanjih kempferjev ali na zastavah. Ima dve stopnji. Prva se nosi kot križec brez traku in se z iglo pripenja na suknič. Druga stopnja je nekoliko manjši križec, ki visi na traku v koroških barvah: rumena-rdeča-bela. Ta stopnja se nosi obešena na gumbnici sukniča. Ena in

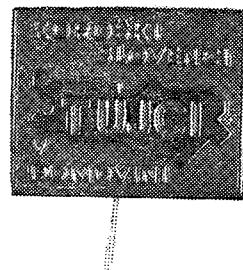

Avstrijska štajerska »osvobodilna« medalja in koroški križec 1918—1919 prve stopnje »za zasluge«

druga stopnja je lahko namenjena za hrabrost ali za zasluge v boju 1918-19. Na križcih za hrabrost piše zadaj »fur Tapferkeit«, na križcih za zasluge pa »fur Verdienst«. Spredaj je na teh sivo kovinskih križcih na zgornjem kraku križca letnica 1918 in spodaj 1919, med obema pa je napis »kärntner freiheits-kampf«. Do križca za hrabrost druge stopnje so bili upravičeni vsi pripadniki bojnih enot, štabov, ki so vodili boje in vsi ranjeni. Razlika med obema križcema je podobna pomenu kasnejšega rdečega in modrega traku starojugoslovanske spomenice 1918-19. Ti Kerntnerkreuze so v sosednji Avstriji precej cenjeni. Med plebiscitnimi spominskimi medaljami je najbolj znana iz leta 1940 in druga iz leta 1941, ki pa se ne nosi več na traku v koroških barvah, pač pa ima črno-bejo-rdeč trak.

Manj znana pri nas in ker je novejša pa toliko bolj zanimiva je štajerska spominska medalja 1919-20. Ustanovila jo je štajerska deželna vlada 16. maja 1960. Namenjena je »za hrabrost in zasluge« v »štajerskem osvobodilnem boju 1919-20«. Čudno, da naši severni sosedje niso tudi l. 1918 proglašili za svoj »osvobodilni« boj. Na medalji je spredaj štajerski deželni grb, okrog piše STEIRISCHE FREIHEITS-KÄMPFE in spodaj 1919-20. Medalja visi na trikotnem traku z dvema belima in dvema zelenima črtama.

Če sklenemo ta zapis, lahko rečemo, da nam tudi znaki in odlikovanja na svoj način pripovedujejo o bojih za našo severno mejo pred šestimi desetletji. Ta pogled je nekoliko svojstven, vendar tudi zanimiv. Seveda niso bila odlikovanja in želja po slavi

Borcem za severno mejo gre hvala, da nam ni treba nositi in Mariboru in še kje značk, kot jih nosijo naši bratje na avstrijski strani meje »ne damo se preštevati« in »koroški Slovenci — tujci v domovini«

tista, ki so naše prostovoljce popeljala v boj za svojo domovino. Pogosto pa radi rečemo, da starost živi od spominov in prav odlikovanja so pogosto opredmeteni spomini.

VIRI IN LITERATURA

- Službeni vojni list, letnik 33, št. 25, 24. junij 1920
- Službeni vojni list, letnik 59, številka 24, 28. junij 1940
- Službeni vojni list, letnik 59, številka 45, 1. dec. 1940
- dr. Desanka Nikolić, Naša Odlikovanja do 1941, Beograd 1971
- Nada Todorović, Jugoslovenske i inostrane medalje, Beograd 1964
- Janez Švajncer, Odlikovanja in znaki na Slovenskem, Maribor 1978
- Radomir Stolica, Spomenica na borbe za oslobodjenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-19 godine, Numizmatičar, Beograd 1978
- Die Streitkräfte der Republik Österreich 1918-1968, Dunaj 1968
- Roman Freiherr von Prochazka, Österreichisches Ordenshandbuch, München 1974
- Major Ivan J. Krpan, Istorija 45. pešadijskog mariborskog puka 1918-1922, Maribor 1926.

Sergej Vrišer

UNIFORME BORCEV ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918 — 1919*

Zgodovinsko pisanje, posvečeno bojem za severno slovensko mejo 1918/1919, se doslej ni posebej ukvarjal z vojaško nošo udeležencev teh bojev. Temu se po svoje ni čuditi: v ospredju našega zanimanja sta predvsem požrtvovalnost in borbenost slovenskih enot, po večini prostovoljev, in dosežki njihovih vojaških akcij, adjustiranje pa je imelo, razen kar zadeva osnovne razpoznavne označbe in distinkcije, prehodni in s tem obrobeni pomen. Na splošno

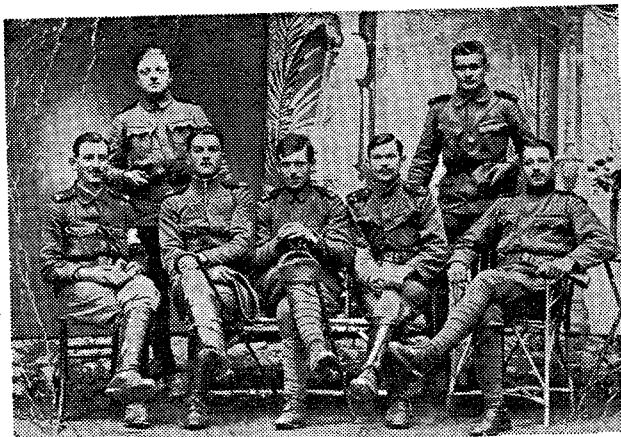
je znano, da je bila slovenska vojska oblečena iz zapuščine avstro-ogrskega erarja, da je k avstrijskim uniformam nosila sprva samo slovenske in jugoslovanske nacionalne značke, pozneje tudi srbske distinkcije in da se je ob zlitju z vojsko kraljevine SHS podredila odredbam o oblačenju te vojske.

Vendar pa kaže uniformiranje slovenskih borcev v letih 1918/19 ob značilnostih avstrijskega in približevanju srbskemu adjustiraju nekatere posebnosti,

General Rudolf Maister s častniki mariborske garnizije in štajerskega obmejnega poveljstva I. 1919. Častniki nosijo predelane avstrijske in srbske oziroma jugoslovanske sukniče ter »interimske« šapke in trde šajkače.

* Ponatis iz Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino — 26/1978

Skupina podčastnikov — borcev za severno slovensko mejo v l. 1918/19

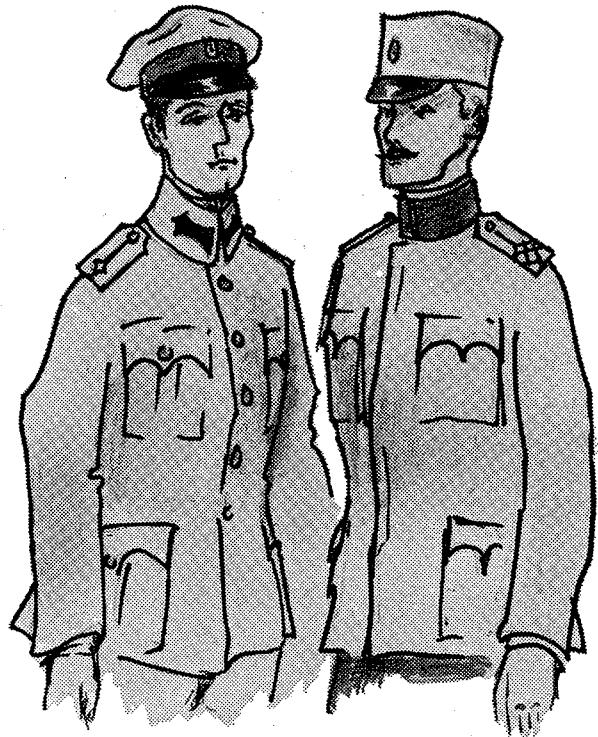
ki so bile značilno neavstrijske in nesrbske, nekatere tudi kar slovenske, in zaslužijo zato z gledišča razvoja uniforme večjo pozornost.

Med uniformami avstro-ogrsko in srbske vojske je bilo že v času pred prvo svetovno vojno nekaj sorodnosti, posebej opaznih npr. pri suknjičih. Vojaški suknjiči — bluze so imeli v obeh vojskah visoke ovratnike, pokrite gumbe in značilne, v lokih pritezane prsne in stranske žepne. Avstrijske suknjiče te vrste so slovenski borce zlahka predelali tako, da so bili podobni srbskim. Odstraniti je bilo treba samo našitke na ovratnikih in prišiti, kjer je bilo to potrebno, distinkcije na ramenih.

Avstrijci so v času vojne poleg omenjenih nosili še novejši krov bluze z mehkim, navzdol obrnjениm ovratnikom. Proti koncu vojne so si nekateri častniki pri teh bluzah proti predpisom omišljali gumbe in našite žepne. Fotografije nam pričajo, da so tovrstne avstrijske suknjiče nosili tudi v slovenskih enotah v letih 1918/19. Teh suknjičev seveda ni bilo moč ustrezno predelati in približati srbski uniformi z visokim ovratnikom in brez gumbov. Podoba je, da so bili ti suknjiči med Slovenci posebej priljubljeni in da so si dali nekateri celo starejše suknjiče predelati po tem modelu. Mnogo teh bluz zasledimo npr. pri slovenskih letalcih in v bojih za slovensko Korosko. Borci so jih nosili na način, ki bi ga mogli označiti za nekakšno interimsko uniformo, na pol poti med avstrijsko in srbsko. Značilno je namreč bilo, da so bili na ovratnikih teh bluz in to celo na belih poletnih suličasti našivki rodu vojske, kakršne

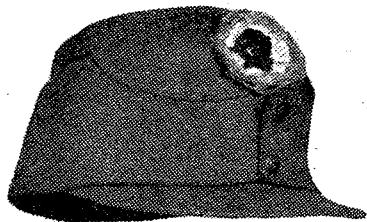
so nosili v srbski vojski samo na plaščih in kratkih povrhnjih suknjah — dolamicah, nikoli pa na bluzah. Skupaj s častniškimi ali podčastniškimi distinkcijami je predstavljala tako opremljena bluza neko slovensko različico jugoslovanske uniforme, ki je ostala v rabi še tja do leta 1921. Pozneje so bluze takšnega kroja nosili v jugoslovanskem orožništvu in pri finančni straži, v vojski pa se niso uveljavile. Če pomislimo, da so bile srbske uniforme z visokim ovratnikom ob koncu vojne že močno nesodobne, bi mogli videti v »slovenski« bluzi sodobnejše vojaško oblačilo, ki se je smiselno ponujalo za adjustiranje nastajajoče jugoslovanske vojske. Pričakovati bi bilo, da bo krenil oblačilni razvoj dejansko v smer večje smotrnosti in sodobnosti. Kakor znano, pa je vojska stare Jugoslavije vse do svojega zloma trdovratno vztrajala pri zastarelih visoko zapetih suknjicah in drugih srbskih oblačilnih tradicijah.

Drugi in nemara še izrazitejši rekvizit z interimskim značajem je bila častniška in podčastniška kapa borcev za severno mejo. Zlom monarhije so dočakali

Uniforma častnikov — borcev za severno mejo 1918/19 — levo: »slovenska« varianta s šapko in »interimskim« suknjičem; desno: s srbsko in častniško šajkačo in predelanim avstrijskim suknjičem

njeni vojaki v najrazličnejših pokrivalih. Prvi znak pripadništva slovenski narodni vojski je bila tri-barvna kokarda ali preprosto trak, našit na vojaško kape. Ob prvem nastopu narodne vojske 15. decembra 1918 v Mariboru so nastopile vse enote z avstrijskimi pokrivali in nasploh v bolj ali manj nespremenjeni avstrijski monduri.

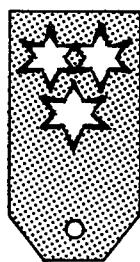
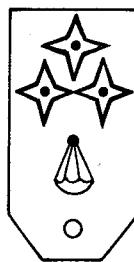

Avstrijska kapa z jugoslovansko kokardo 1918/19

Proti koncu leta 1918 so prišle v rabo za vojake mehke šajkače, sešite po srbskem vzorcu in za častnike in podčastnike že omenjene kape — šapke. Šapke so nosili tudi v vojski Narodnega vijeća na Hrvatskem, torej splošno v jugoslovanskih, nesrbskih enotah. Kaže, da pojavu te kape na Slovenskem ni botroval poseben dekret. Med bivšimi pripadniki avstro-ogrskih armada jo je narekoval sam čas, v prvi vrsti želja, ustvariti neavstrijski videz, saj avstrijsko adjustiranje kap te vrste ni pozna. Srbski častniki so nosili poleg trdih šajkač za parado tudi šapke, podobne ruskim. Vendar je malo verjetno, da bi Hrvatje in Slovenci žeeli posnemati prav srbske paradne kape. Slovenske šapke so imele bodisi mehak bodisi z žico napet zgornji del, obšiv v barvi rodu vojske in na njem srbsko kokardo ter kratek senčnik. Še najbolj so spominjale na nemške ali ruske kape tedanjega časa in kakor zatrjujejo borci, so bile najverjetneje v resnici posnete po Rusih. Kape so izdelovali doma, v Mariboru jih je npr. prodajala trgovina Gränitz. Vprašajmo se, kako da so se borci najprej odločili za takšno pokrivalo in ne takoj za tipično srbsko častniško šajkačo, ko pa se je tudi pri ostalem uniformiraju uveljavljala vse večja naslonitev na Srbe? Ali so tudi pri tej noši sprva odločale samostojnejše, nesrbske, jugoslovanske in predvsem sodobnejše zamisli? Že kmalu je slovensko šapko pričela spodrivati šajkača, ki je bila nedvomno najznačilnejši znak srbske vojske. Tudi če bi utegnili obstajati zoper to pokrivalo med Slovenci kakšni pomisleki; jih je bilo treba pregnati in se postopoma prilagajati srbskemu videzu. Sovražniki na

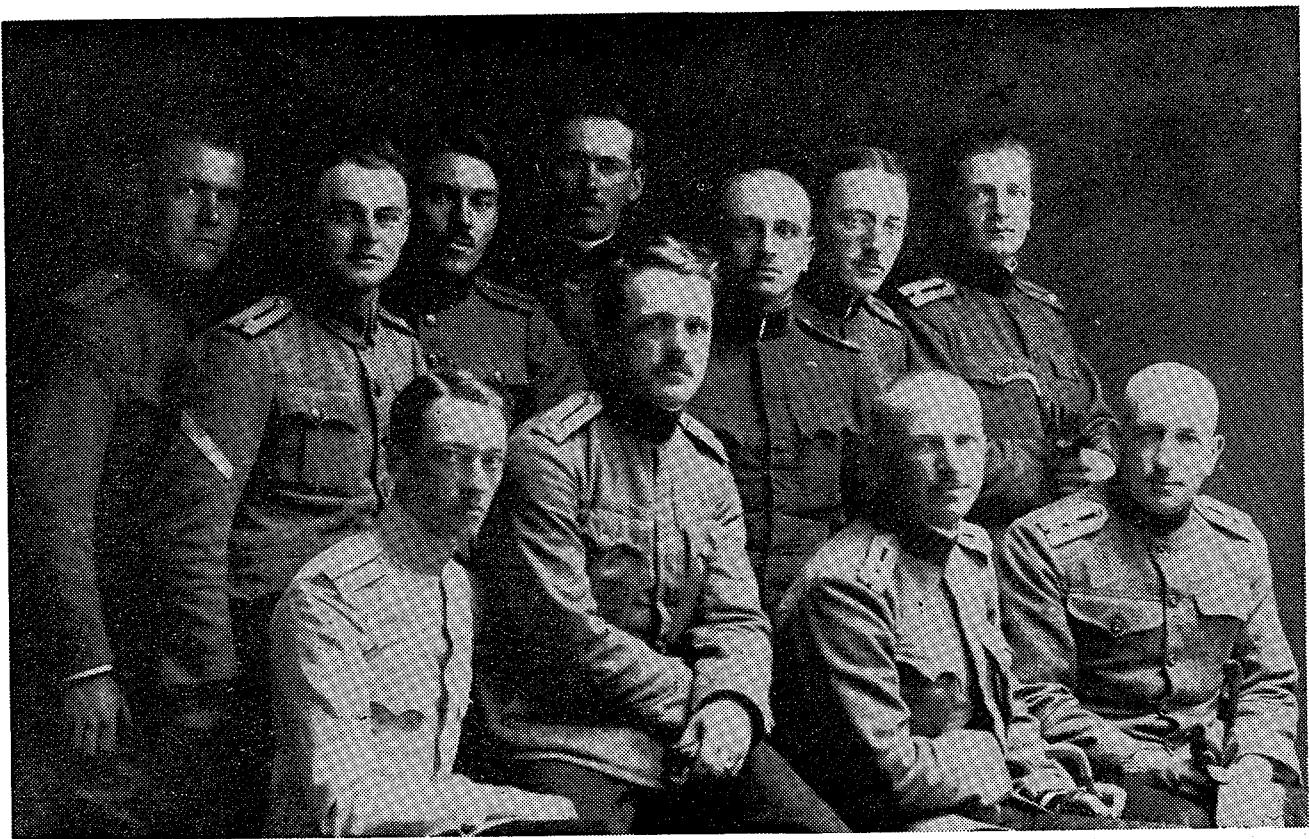
avstrijski strani in antantne sile, ki so imele pri vprašanjih razmejitve na Slovenskem odločilno besedo, so namreč upoštevali samo uniformo regularne srbske vojske. Kratko po svojem zgodovinskem nastopu v meljski vojašnici v Mariboru si je srbsko uniformo omislil tudi general Rudolf Maister. Uniformo so mu sešili iz avstrijskega blaga, kazala je npr. pri kroju plašča, gumbih itd. še spomine na avstrijski model, v zasnovi, predvsem po generalski kapi in spletenih epoletah pa je bila značilno srbska in je ustrezala nalogam v odločilnih dneh.

Drugi bistveni znak pripadnosti slovenskim oziroma jugoslovanskim enotam so bile poleg nacionalne kokarde častniške in podčastniške epolete. Neavstrijsko je učinkovalo že dejstvo, da so se čini nosili odslej na ramenih in ne več na ovratnikih. Nabavljanje srbskih častniških epolet je bilo v prvih mesicih precejšen problem in Slovenci so ga reševali na različne načine. Mnogo epolet so sešili iz avstro-ogrskih zlatih ovratnih in narokavnih našitkov za višje častnike in generale. Zopet se tukaj srečujemo s posebnostjo, ki je bila izrazito nesrbska, morda kar slovenska. Podčastniki v srbski vojski niso imeli

Podčastniške epolete 1918/19: desno z avstrijskimi, levo z srbskimi zvezdicami in znakom letalske enote

epolet, marveč mehke naramnice z zvezdicami. V slovenskih enotah pa so podčastniki nosili posebej pritrjene epolete, podobno kot častniki, s to razliko, da so bile iz blaga v barvi ovratnika, torej v barvi rodu vojske. Na epoletah so bile pritrjene zvezdice, sprva šesterokrake avstrijske, pozneje štirioglata srbske, pripadniki avtomobilskega oddelka in letalci so nosili še znake svojih strok, prvi kolo z volanom, drugi balon, povzete iz avstrijske vojske. Podobno kot pri šapki se zdi, da so tudi tem barvitim epoletam botrovali ruski vzori. V poznejši jugoslovanski vojski so prišle epolete te vrste v rabo šele z uredbo leta 1919, ko so jih uvedli kot distinkcije za narednike — vodnike.

Skupina častnikov tržaškega polka I. 1921 v avstrijskih, srbskih, »interimskeh« in ameriških suknjičih

Od drugih značilnosti velja omeniti, da so častniki nosili na sabljah avstrijske portepéje s tem, da so cesarske znake prekrili s tribarvnicami. Daljši čas so ostale v rabi avstrijske častniške črne dolge hlače, ki so sodile k oblačilu zunaj službe.

Žal se nam je od opisanih slovenskih uniform ohranilo samo nekaj prav skromnih spominov. Mariborski muzej hrani v zbirkah uniform avstrijsko častniško kapo s slovensko tribarvnicijo v kokardi, ki jo je nosil ob svojem nastopu Rudolf Maister. V zbirkah so tudi epolete, sešite iz avstrijskih generalskih našitkov, nadalje portepéje s tribarvnicijo. Častniška šajkača in uniforma inženirskega stotnika, sešiti iz ameriškega blaga, pripadata sicer tudi zdognjemu obdobju jugoslovanskega uniformiranja in sta bili last slovenskih borcev za severno mejo, vendar sta nastali že zunaj dobe, o kateri govorimo.

Več nam o slovenskih enotah in njihovih uniformah povedo ohranjeni fotodokumenti npr. posnetki s prvega obhoda slovenske vojske 15. decembra 1918 v Mariboru, nadalje fotografija generala Maistra v krogu častnikov štajerskega obmejnega poveljstva, prav tako številni posnetki enot iz bojev na Štajerskem in Koroškem, letalcev, avtomobilskega oddelka in seveda osebni posnetki borcev. Za zgodnejši čas je posebej zgovorna fotografija mariborských častnikov iz leta 1919, ki nam predstavi mnogovrstnost, ki je vladala v oblačenju in nas hkrati opozori na slovenska, obenem pa tudi že srbska, oziroma jugoslovanska prizadevanja za poenotenjem uniform. Druga pomembna fotografija je iz leta 1921 in nam kaže skupino častnikov tržaškega bataljona, posneto v Ljubljani. Tudi na tej sliki zasledimo še različne uniforme, temno modre avstrijske suknjiče, iz avstrijske predelano »slovensko« interimsko varianto z na-

šitimi žepi, srbske in že tudi ameriške bluze kaki barve z visokimi ovratniki in gumbi. Ameriške uniforme so bile od leta 1921 daljši čas v rabi v regularnih enotah jugoslovanske vojske. Še pred tem so srbske čete nosile uniforme francoskega izvora. S Srbi, ki so se borili na slovenskem Koroškem, so se te uniforme pojavile tudi v naših krajinah in jih zasledimo na nekaterih fotografijah, pomešane med avstrijskimi uniformami slovenskih vojakov.

Skromni donesek v uniformiraju borcev za slovensko severno mejo 1918/19 naj pomaga s svoje strani osvetliti velike dni pred 60 leti, ki jim tudi naš čas priznava odločilen nacionalni in družbenozgodovinski pomen.

VIRI IN LITERATURA

1. Arhivski podatki in fotografije iz Pokrajinskega arhiva, Muzeja narodne osvoboditve in Pokrajinskega muzeja v Mariboru
2. Ustne izjave borcev za severno mejo
3. Adjustierungsvorschrift für das k. u. k. Heer, Wien 1911
4. Službeni vojni list, Beograd 1919
5. R. Knötel — H. Sieg, Handbuch der Uniformkunde, Hamburg 1937
6. P. Vasić, Nošnja naroda Jugoslavije kroz istoriju, Beograd 1967
7. P. Vasić, Odelo i oružje, Beograd 1974
8. L. Ude, Boj za severno slovensko mejo 1918/19, Maribor 1977

Janez Hartman

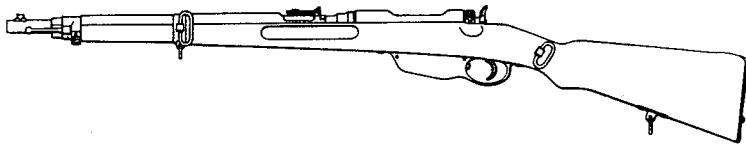
OROŽJE BORCEV ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918 — 1919

Pri prikazu orožja, ki so ga uporabljali borci za severno slovensko mejo, gre pravzaprav za prikaz nekaterih orožij avstro-ogrskih armade iz obdobja prve svetovne vojne. Večina borcev-prostovoljev je bila veteranov avstro-ogrsko vojske in kot taki so to orožje dobro poznali in mu zaupali; iz razumljivih razlogov je bilo tega orožja po našem ozemju koncem leta 1918 v znatnih količinah; orožje je bilo dobro, treba je bilo le še srčnih mož, ki so njegove cevi — še ne prav ohlajene od štiriletne vojne — obrnili proti sovražniku s Severa.

PUŠKE

Osnovno orožje borcev za severno slovensko mejo je bila manliherica. Pehotna puška M 95 je s svojo 77 centimetrov dolgo cevjo nekoliko okorna, zato so boriči radi segali po kratki puški M 95, opremljeni s krajšo 50-centimetrsko cevjo. Te kratke puške so imenovali »štucne«, po nemškem Repetierstutzen. Koncem novembra 1918 je mariborski pešpolk raz-

Konstruktor vseh omenjenih in vrste drugih avstro-ogrskih pušk je Ferdinand Ritter von Mannlicher — od tod puškam seveda tudi ime. Prva puška, ki mu jo je avstro-ogrsko vojska odobrila za oborožitev, je bila 11-milimetrska M 86, sledila ji je 8-milimetrska M 88 in pa M 90, ki je že uporabljala strelivo z malodimnim smodnikom. Tudi prvi dve manliherici so priredili za malodimne naboje (sprememba merka zaradi izboljšanih balističnih lastnosti) in tako dobili puški M 86/90 ter M 88/90; med to zadnjo in M 90 skoraj da ni razlike. Vse omenjene manliherice so imele sorazmerno šibak premovlečni zaklep. Nekako takrat kot malodimno strelivo pa se je pojavila tudi manliherica z bistveno izboljšanim zaklepom, ki je bil še vedno premovlečen (ročico je treba potisniti le k sebi in nazaj brez dvigovanja), vendar je imel v čelnem delu vrtljivo glavo z dvema zaklepnim bradavicama, kar predstavlja izredno močno in zanesljivo rešitev. To je bila karabinka M 90, v bistvu enak zaklep pa je dobila tudi naslednja, za avstro-ogrsko vojsko v isti sapi poslednja, manliherica, M 95. Ta se je razlikovala od starejših

polagal s 399 kratkimi in 1737 dolgimi manlihericami M 95. Oddelek nadporočnika Franja Malgaja, ki se je 6. novembra 1918 odpeljal iz Celja proti Dravogradu, je bil oborožen v glavnem s štucni M 95, ki so — to vidimo tudi na fotografijah tistega časa — v začetnem obdobju bojev sploh prevladali. Štucne so imeli tudi častniki, poleg tradicionalnejše (a manj učinkovite) pištole. Do neke mere velja to tudi za podčastnike, predvsem višje, nekateri pa so imeli običajne dolge pehotne manliherice.

Od manliheric drugih modelov je treba omeniti predvsem pehotno puško M 88/90, ki je prav tako služila v bojih za slovenski Sever, vendar v sorazmerno skromnem številu. Med drugim se razlikuje od M 95 po šibkejšem zaklepu in večji teži.

med drugim po tem, da je imela leseno oblogo tudi na zgornji strani cevi. M 95 so izdelovali v Steyrju (delno tudi v Budimpešti) in to več milijonov primerkov. Tako konstrukcija kot izdelava sta bili na višini in zato je bila manliherica priljubljeno orožje.

Za vse manliherice je bilo v rabi ostro strelivo M 93 z malodimnim smodnikom. Kaliber je bil 8 mm, krogle z zaokroženo konico so imele jekleni plašč, medeninasti tulci pa so imeli rob. Po pet nabojev je bilo nameščeno v pločevinasti okvir M 90, ki je po vstavitvi zadnjega naboja v ležišče v cevi izpadel skozi odprtino v dnu magacina. Borci so nosili pri sebi nemalokrat le 30 do 40 nabojev, dasi je bil običajni

»bojni komplet«, ki naj bi ga vojak takratnih vojsk nosil s sabo, nekako trikrat večji.

Čeprav se je nabralo ob koncu svetovne vojne na naših tleh veliko pušk in karabink najrazličnejših sistemov in kalibrov (tako je imel na primer mariborski pešpolk koncem novembra 1918 v skladisčih kar 840 ruskih pušk mosin-nagant M 91, predelanih iz originalnega kalibra 7,62 na avstrijsko strelivo M 93), so slovenski borci uporabljali praktično le manliherice. Tu in tam je kdo segel po italijanski karabinki z zapogljivim bajonetom (mannlicher-carcano M 91, kalibra 6,5 mm), ki so jo avstro-ogrski vojaki poznali dobro s soške fronte, vendar zgolj zato, da bi bili nekaj posebnega, odnosno »zaradi lepšega«, kot se spominja nekdanji Malgajev soborec.*

Majske ofenzive se je delno udeležila tudi srbska solunska vojska, ki je od leta 1916 dalje bila oborožena s francoskimi puškami mannlicher-berthier M 1907/15 kalibra 8 mm. Srbija jih je do julija 1916 dobila 100.000. Te puške so uporabljale okvire manliherjevega tipa, vendar le s tremi naboji za razliko od petih pri avstrijskih. Naboji kljub enakemu nominalnemu kalibru niso bili zamenljivi.

Tehnični podatki za kratko manliherico — »štucen« (Repetir-Stutzenkarabiner) M 95:

kaliber: 8 mm

dolžina: 1005 mm

dolžina cevi: 498 mm

teža: 3150 g

začetna hitrost: 580 m/sek.

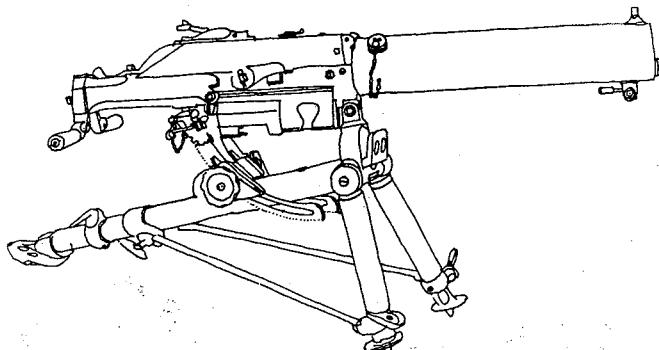
kapaciteta magacina: 5 nabojev

MITRALJEZI

Lahko trdimo, da so bili mitraljezi jedro ognjene moči naših enot na severni meji. Mitraljezi, ali kakor so jih takrat imenovali, »strojne puške«, so bili standardni avstro-ogrski schwarzlose. V uporabi sta bili dve osnovni različici mitraljeza schwarzlose: težka in lahka, s tem da je bila glavna razlika med obema v konstrukciji in teži podstavka. Vsak bataljon ljubljanskega, mariborskega in celjskega pešpolka, ki so jih organizirali nekako sredi novembra 1918, naj bi imel v svojem sestavu četo težkih mitraljezov. V četi je bilo predvidenih od šest do osem mitraljezov. Poleg tega naj bi četrtri vod vsake čete imel

* Izjava Janka Virantá meni, dne 20. 4. 1978

štiri lahke mitraljeze. Mariborski pešpolk je koncem novembra imel 81 mitraljezov, od tega je bilo 39 težkih in 42 lahkih; pri tem je zanimivo, da je bilo v enotah 21 težkih mitraljezov in le dva lahka, drugi pa so bili v skladisčih. Prav tako je bilo na voljo 276 850 odgovarjajočih nabojev kailbra 8 mm. V istem obdobju so imeli v celjskem pešpolku 50 mitraljezov. Sredi decembra srečamo nekaj teh mitraljezov že na Koroškem, slovenska stran jih je imela 14. decembra 1918. leta skupaj okroglo 40. V enotah je prišel en mitraljez na 10—20 mož. Nekaj mitraljezov je med boji padlo v sovražne roke, na drugi strani pa so jih Slovenci tudi iztrgali iz nemških rok; v bojnem plenu mariborskoga pešpolka se jih je nabralo ob zaključku zmagovalne jugoslovanske ofenzive (28. maj — 6. junij 1919) na primer 22.

Prvi mitraljez schwarzlose v avstro-ogrski vojski je bil M 07. Konstruiral ga je Andreas Wilhelm Schwarzlose, drugače častnik pri avstro-ogrskem topništvu. Še pred svetovno vojno so uvedli izboljšan model mitraljeza schwarzlose, ki je sedaj dobil oznako M 07/12. Schwarzlosejev mehanizem je nekoliko nenavaden; značilen zanj je sistem vzvodov ter težka povratna vzmet in zaklep, kakor tudi oljna črpalka za mazanje nabojevih tulcev. Mitraljez je bil prizren za običajno avstro-ogrsko 8-milimetrsko strelivo M 93, polnil pa se je z lanenega pasu z 250 naboji. Hlajenje je bilo vodno, liter vode je zadostoval za nekako 400 nabojev.

Mitraljez M 07/12 je bilo težko orožje, ki je imelo veliko dodatne opreme (npr. jekleni ščit), zanj pa je bilo potrebno seveda tudi dosti streliva. Za transportiranje vsega tega so uporabljali tovorne živali.

V tretjem letu svetovne vojne se je težkemu mitraljezu M 07/21 pridružila lahka izpeljanka M 07/12/16, ki ni imela ščita, namesto 18-kilogramskega trinož-

nika je imela le slaba dva kilograma težak podstavek, imela pa je tudi enostavno kopito. Ta verzija je uporabljala pasove s po sto naboji M 93.

Tehnični podatki za mitraljez M 07/12 schwarzlose (v oklepaju so podatki za lahki mitraljez M 07/12/16):

kaliber: 8 mm

teža: 22 kg, vključno 3 l vode

teža podstavka: 18 kg (1,8 kg)

teža ščita M 17: 26 kg

hitrost streljanja (teoretična): 500 nabojev v minutu

SAMOKRESI

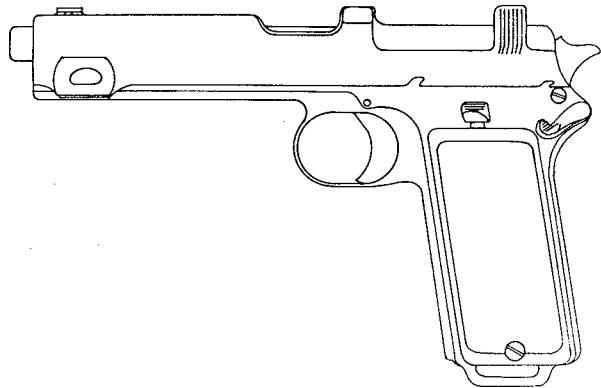
Borci za severno slovensko mejo so, ko je šlo za samokrese, segali skoraj brez izjeme po avstrijski

polavtomatski pištoli steyr M 12. To res dobro orožje se odlikuje po zanesljivem delovanju in močni konstrukciji in velja za eno najboljših pištol prve svetovne vojne. Uporablja močno 9-milimetrsko strelico, polni pa se pri odprttem zaklepu s posebnim okvirčkom z zgornje strani, ne pa z vstavitvijo pločevinastega okvira s spodnje strani v ročaj, kot je to običaj pri polavtomatskih pištolah. Ta, na prvi pogled morda nekoliko nerodna rešitev, ima nekaj pomembnih prednosti, med drugim se s tem doseže večja zanesljivost delovanja, kar je pri pištoli kot orožju za osebno obrambo in boj na kratke razdalje odločilnega pomena. Magacin sprejme osem nabojev. Druga značilnost pištole M 12 je močan zaklepni mehanizem, pri katerem cev rotira za 60 stopinj. Kot praktično vse vrste orožja, izdelane v Steyrju (M 12 so izdelovali tudi v Budimpešti), gre tudi tu za vrhunski izdelek orožarske industrije.

ST. 60 STROJNA PUŠKA - V POSTOJANKI. PODROŠČICA. — vod. Škujev Franc.

Med prostovoljci je bilo veliko častnikov in podčastnikov in zato je bila pištola pogosto orožje. Posebno v začetnem obdobju je vsak nosil tisto orožje, ki si ga je sam izbral in tako so imeli pištole tudi nekateri borci, ki jim po togi vojaški

formaciji sicer to orožje ne bi pripadalo. Pištole so običajno nosili v usnjeni torbici na pasu z desne strani. Drugi samokresi, ki so jih uporabljali Avstrijci med svetovno vojno in so bili kot taki dosegljivi tudi našim prostovoljcem, sta pištoli steyr M 07 kalibra 8 mm (prva polavtomatska pištola v avstroogrski vojski) in mauser M 96 kalibra 7, 63 mm s snemljivim kopitom ter revolver gasser M 98 kalibra 8 mm.

Tehnični podatki za pištolo steyr M 12:

kaliber: 9 mm

dolžina: 205 mm

dolžina cevi: 129 mm

teža: 980 g

začetna hitrost: 340 m/sek.

kapaciteta magacina: 8 nabojev

BAJONETI

Bajonet je bil pri borcih za severno slovensko mejo zelo pogosto orožje; imel ga je praktično vsak. Avstrijski bajoneti so bili dovolj praktično oblikovani, ne pretirano težki ali veliki, tako da se jih je dalo uporabljati tudi kot nože. Nosili so jih na pasu z leve strani — seveda v nožnici, ki je bila iz jeklene pločevine, nemalokrat pa so bili nasajeni na puškah, kamor po svojem osnovnem namenu tudi sodijo.

Tehnični podatki za bajonet (za puško M 95):

dolžina bajoneta: 362 mm

dolžina rezila: 246 mm

teža bajoneta: 285 g

težina nožnice: 90 g

SABLJE

Sablja pri borcih za severno slovensko mejo ni imela pomena orožja; nosili so jo kvečemu nekateri častniki in tudi to ne kot frontno orožje, pač pa kot privesek uniforme. Sabljo so kot frontno orožje pehote uradno odpravili v avstro-ogrski vojski 15. januarja 1917, ko so za vse čine predpisali nošenje bajoneta namesto nepraktične sablje. Kolikor so sablje še bile v uporabi, so jih orožarji krajšali in odstranjevali izdajalsko ponikljanje, tako da so dobili kolikor toliko uporabno orožje za boj iz bližine. Tako prirejeno sabljo je na primer leta 1917 nosil na tirolski fronti kot četovodja dr. Ervin Mejak; ko se je odpravil na koroško fronto, pa jo je pustil doma.

JURIŠNI NOŽ

Jurišni nož je — vsaj kar se avstro-ogrsko vojsko tiče — značilen predvsem za soško fronto; ohranjene fotografije pa nam nedvoumno dokazujejo, da so bili z njimi oboroženi tudi nekateri borci za severno slovensko mejo.

Jurišni nož je enostavno oblikovano jekleno bodalo z lesenim ročajem in pločevinasto nožnico. Z njim so bili oboroženi predvsem jurišni oddelki, od tod tudi ime. Nosili so ga na pasu z leve strani poleg bajoneta.

ROČNE BOMBE

V začetku borci za severno mejo ročnih bomb niso posebno cenili, niso se jima zdele potrebne. Kasneje se je to spremenilo in ročna bomba je postala nepogrešljivi del njihove oborožitve.

Ročne bombe so uveli v avstro-ogrsko vojsko 1. marca 1915. leta. Avstrijske bombe so bile do uvedbe »štilerice« nemškega tipa primitivne in nezanesljive. To so vedeli tudi borci za severno slovensko mejo in so se oboroževali zato predvsem s »štilericami«, imenovanimi tako zaradi podolgastega lesenega ročaja. Te več kot pol kilograma težke bombe so nosili na pasu z leve strani; nekateri borci so nosili kar po dve. Z njimi so bili oboroženi tudi častniki, med njimi nadporočnik Franjo Malgaj, ki ga je to stalo življenje: v boju pri Guštanju 6. maja 1919 je storil smrt, ko se mu je pri plezanju na drevo zaradi pregleda situacije po nesreči sprožila za pas zataknjena ročna bomba.

PEHOTNI TOP

Morda nekoliko manj znano orožje, ki pa je v obo-rožitvi naših borcev za severno mejo kljub temu odigralo svojo vlogo, je pehotni top kalibra 3,7 cm.

Ljubeljska skupina, pod vodstvom stotnika Hrena, je na primer konec aprila 1919 razpolagala z dvema pehotnima topoma, ki pa sta med umikom glavnine ljubeljske skupine po nesrečni ofenzivi padla so-vražniku v roke.

Pehotni top »škoda« so uvedli v avstro-ogrsko armado leta 1915 ne kot nadomestek za topništvo pač pa za podporo pehoti na krajsih razdaljah, tako v napadu kot v obrambi.

Manj kot kilogram težka granata je omogočala hitro polnjenje in praznjenje orožja, tako da je bilo moč doseči hitrost streljanja 8 — 16 granat v minutu, kar je bilo pač odvisno od izurjenosti posadke. Pehotni top je dovolj lahek, da ga je lahko transportirala tudi posadka sama.

Tehnični podatki za pehotni top škoda L 310 M 15:

kaliber 3,7 cm

teža topa: 56 kg

teža granate: 0-75 kg

začetna hitrost granate: 174 m/sek.

domet: 1800 m

ŠLEMI

Šlem uvrščamo med obrambna orožja, v avstro-ogrski vojski pa je bil — ravno tako kot jurišni nož — značilen predvsem za naskočne, jurišne enote. Fotografije nam nazorno kažejo, da so jih nosili tudi naši borce za severno mejo, čeprav je bila čepica neprimerno pogostejše pokrivalo. Poleg avstrijskih šlemov, oblikovanih po nemških, so bili na Koroškem v rabi tudi srbski šlemi francoske vrste, oboji predvsem za velike ofenzive v maju in juniju 1919. leta.

V avstro-ogrski vojski so šleme uvedli pozno in še to v omejenem številu. Najprej so jih dobivali od Nemcev (M 16), kasneje so jih izdelovali tudi sami; westnova tovarna v Celju (sedaj EMO) jih je napravila milijon. Bili so skoraj popolnoma slični značilnim nemškim šlemom. Zaščita, ki jo je nudil, je bila večja kot pri drugih vojaških šlemih tistega časa. Na zunanjji strani so imeli avstro-ogrski šlemi z obeh strani značilne »rogličke«, na-

stavke za dva in pol-kilogramske jekleni ščitnik; zaradi velike teže pa je bila njegova uporaba re-zervirana predvsem za ostrostrelce. Avstrijski tip nemškega šlema M 18 je tehtal kilogram in pol.

TOPOVI

Kot v vsaki vojni operaciji večjega obsega je tudi na Koroškem pehoto podpiralo topništvo.

Na slovenski zemlji je bilo ob razpadu avstro-ogrsko iz razumljivih razlogov dosti topov. Celjsko topniško poveljstvo je na primer razpolagalo konec novembra 1918 s 315 topovi in havbicami. Na Koroškem jih je bilo mesec dni kasneje bolj skromno število: slovenske enote so jih imele 14. decembra deset, kar je bilo že vseeno več, kot jih je imela takrat nasprotna, nemška stran.

Konec aprila 1919 se je moč slovenskega — ali bolje jugoslovanskega — topništva že povečala na 40 kosov orožja. Na Koroškem je bilo konec aprila v rezervi tudi nekaj srbske artillerije in to ena srbska gorska baterija v Škocjanu in druga v Kosezah. V zmagoviti jugoslovanski ofenzivi (maj-junij 1919) je naše topništvo razpolagalo s 94 topovi in havbicami raznih modelov in kalibrov, nemška stran pa je imela okoli 50 kosov tovrstnega orožja.

Zanimiv primer, kako so Slovenci s pomočjo topa, pravzaprav havbice, rešili svoj nezavidni položaj ob napadu močne nemške skupine, se je dogodil 9. januarja 1919 pri karavanskem predoru. Nemci so s posebej izbrano napadačno skupino hoteli pre-senetiti slovensko moštvo pri predoru, kar se jim je v precejšnji meri tudi posrečilo; Slovenci so bili ujeti v predoru in so na slepo streljali ven s puškami. Tedaj pa se je topniški nadporočnik Edo Pičman moško odločil, planil iz predora, s krikom: »Živila Jugoslavija! Fantje za menoj!« stekel k eni izmed dveh havbic kalibra 10 cm (maloprej so jih z vlakom pripeljali iz Ljubljane), jo pod močnim so-vražnim ognjem nabasal in sprožil kartečni strel. Za njim je stekel četovodja Gostinčar z mitraljezom. Po četrtem kartečnem strelu je sovražnik odnehal, Nemci so zbežali. Havbici sta zatem začeli obstre-ljevati nemške postojanke in železniško postajo. Naslednji dan, 10. januarja, so Nemci z zelo močno koncentracijo topništva (dva gorska topa, dva poljska topa, dve 10 cm havbici in dve 10 cm havbici) udarili po Slovencih. Že ena prvih nemških granat je zadela pročelje predora in podrla moštvo pri slo-

venski 10 cm havbici. Vsega je padlo ta dan — v izredno zagrizenem in hudem boju — devet slovenskih prostovoljcev, ranjenih pa je bilo štirideset. Boj pred karavanškim predorom 10. januarja 1919 šteje med najbolj krvave na severni slovenski meji.

Tehnični podatki za 10 cm havbico »škoda« M 14:

kaliber: 10 cm
pohodna teža: 2367 kg
teža na položaju: 1417 kg
teža granate: 13,65 kg
začetna hitrost 407 m/sekc.
domet: 9280 m

pa pomembne dele letala (ena je na primer uničila vplinjač). Nujen je bil zasilni pristanek, ki je po zaslugu spretnega pilota odlično uspel in to k sreči na jugoslovanskih položajih. Poročnik Burazovič je še istega dne, seveda z drugim letalom, uničil del letališča v Celovcu.

Poleg poletov bojnega značaja je eskadrila opravila tudi vrsto zelo pomembnih tako imenovanih propagandnih poletov, pri čemer so trosili jugoslovanske letake.

S končano jugoslovansko ofenzivo na Koroškem, kjer je zaupane ji naloge odlično opravila, je počasi prenehalo delovanje mariborske eskadrile. Dne 6. oktobra 1919. je bila z ukazom razpuščena. Njena letala so bila priključena letalski enoti v Zagrebu.

LETALA

Letalsko poveljstvo v Ljubljani je začelo v decembru 1918 z ustanavljanjem mariborske letalske stotnije, ki je imela pomembno vlogo v bojih za Koroško in Prekmurje. Letalski poveljnik v Mariboru, poročnik Mihailo Dorčič, je kmalu zatem prišel do svojih prvih letal: zasegel jih je na vlaku na tezenski železniški postaji, ko so jih Madžari vozili s soške fronte. Letala so bila praktično nova, bilo jih je osem, od tega štiri tipa veliki brandenburg z benzovim motorjem 250 KM, preostala štiri pa dvoseda vrste uci z motorjem hiero, izdelek dunajske tvrdke Warchlowski Eissler & CO. A. G., moči prav tako 250 KM. Kasneje so dobili iz Ljubljane še dve enosedelni letali berg, serije 92. Kot prvega so sestavili in usposobili za letenje veliki brandenburg serije 169, ki je bil lahki bombnik; uporabljali so ga prav tako za izvidovanje. Letalo je prvič poletelo 14. decembra 1918. leta, redno službo letenja pa so uvedli 13. marca naslednjega leta. Aprila je prišlo zavoljo zaostritve položaja na koroški fronti do reorganizacije mariborske eskadrile, ki je imela tedaj šest izvidniških letal in lahkih bombnikov ter štiri enosedelna borbena letala. Oddelek v Pliberku je dobil dve enosedelni borbeni letali. Letala so bila oboržena z mitraljezi in bombami; streliva za mitraljeze in bomb je bilo dovolj na voljo. Prvo bojno naloge je eskadrila opravila 1. maja 1919, do petega junija pa so opravili skupaj 117 poletov v skupni dolžini 25.200 km. Med najbolj dramatičnimi poleti je bil tisti 30. maja, ko sta pilot narednik Majer in opazovalec poročnik Burazovič letala zelo nizko in pri tem naletela na močan sovražnikov ogenj; več kot deset krogel je zadelo letalova krila, nadaljnje krogle

GLAVNA LITERATURA

1. Chamberlain, Peter in Gander, Terry: Axis Pistols, Rifles and Grenades G, London 1976
2. Gabriel, Erich: Von der Luntensmukete zum Sturm-Gewehr (katalog), Dunaj 1967
3. Krpan, Ivan J.: Istorija 45. Peš. puka 1918-1922, Maribor 1926
4. Lukas, I. S.: Austro-hungarian Infantry 1914-1918, London 1973
5. Lugs, Jaroslav: Firearms Past and Present, London 1973
6. Pivka, Franjo A.: Mariborska letalska stotnija, v: Kronika slovenskih mest 2 (1935)
7. Ranković, Živ. J., pukovnik: Naoružanje pešadije, Sarajevo 1922
8. Seručar, Zdravko, potpukovnik: Vojne akcije u Koroškoj 1918-19 godine, Beograd 1950
9. Smith, Joseph E. in Smith, W. H. B.: Small Arms of the World, Harrisburg 1973
10. Ude, Lojze: Boj za severno slovensko mejo 1918-1919, Maribor 1977

ILUSTRACIJE

- 1) Kratka manliherica M. 95 (Repetier-Stutzen gewehr)
- 2) Schwarzlose M. 07/12
- 3) Steyr M. 12
- 4) Mitraljez na položaju.
Podrožca 1919 (podčastnik z očali je vodnik Franc Škufca)

Janko Kuster in Lojze Ude

DOMICILI ORGANIZACIJAM ZVEZE BORCEV PROSTOVOLJCEV ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918—1919 V SLOVENSKIH OBČINAH

V znak posebnega družbenega priznanja so posamezne slovenske občine podelile svojim občinskim oziroma medobčinskim organizacijam Zveze prostovoljcev za severno slovensko mejo 1918—1919 domicile v tem časovnem zaporedju:

- 1) Skupščina občine Novo mesto, dne 6. 10. 1971
- 2) Skupščina občine Sevnica, dne 26. 11. 1971
- 3) Skupščina občine Ljutomer, dne 2. 6. 1972
- 4) Skupščina občine Celje, dne 30. 6. 1972
- 5) Skupščina občine Velenje, 30. 6. 1972
- 6) Skupščina občine Brežice, dne 12. 10. 1972
- 7) Skupščina občine Kranj, 29. 3. 1973
- 8) Skupščina občine Slovenj Gradec, dne 10. 5. 1973
- 9) Skupščina mesta Ljubljana, dne 24. 9. 1974
- 10) Skupščina občine Kamnik, 19. 7. 1976
- 11) Skupščina občine Domžale, dne 27. 7. 1976
- 12) Skupščina občine Nova Gorica, dne 11. 9. 1976
- 13) Skupščina občine Slovenska Bistrica, dne 27. 10. 1978
- 14) Skupščina občine Maribor, dne 17. 11. 1978

1

Skupščinska pisarna

P O R O Č I L O

k predlogu odloka o podelitevi domicila
v občini Novo mesto
prostovoljski enoti stotnika Otona Gregoriča

Zveza prostovoljcev borcev za severno mejo 1918—1919, ki deluje na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje s sedežem v Novem mestu, bo na slovesnosti dne 10. oktobra 1971 razvila svoj prapor. Ob tem se bo tudi poimenovala po pokojnem komandantu prve slovenske artilerijske enote stotniku Otonu Gregoriču, ki je bil dolenjski rojak. Organizacija se bo poimenovala v prostovoljsko enoto stotnika Otona Gregoriča.

V zvezi z navedenim je zveza prostovoljcev-borcev za severno mejo 1918—1919 Novo mesto zaprosila občinsko skupščino, da prostovoljski enoti stotnika Atona Gregoriča podeli domicil v občini Novo mesto. Predlagamo, da skupščina predlog obravnava in upoštevajoč zgodovinski pomen bojev za severno mejo v letih 1918—1919, ko se je slovensko ljudstvo spontano z orožjem uprlo za doseg s svojih nacionalnih ciljev na severni meji, za ves slovenski narod, podeli prostovoljski enoti Otona Gregoriča domicil v občini Novo mesto.

Novo mesto, 1/10-1971

O D L O K

o podelitevi domicila v občini Novo mesto prostovoljski enoti stotnika Otona Gregoriča

1. člen

Prostovoljski enoti stotnika Otona Gregoriča se podeljuje domicil v občini Novo mesto.

2. člen

Ta odlok začne veljati takoj in se objavi v Skupščinskem Dolenjskem listu.

Številka: 93-2/71

Datum: 6. 10. 1971

Predsednik
Občinske skupščine Novo mesto
Franci Kuhar, l. r.

2. januarja 1919 je koroško nemško poveljstvo odpovedalo pogodbo Lavrič-Hülgertt z dne 19. novembra 1918, po kateri so slovenski prostovoljci pod poveljstvom stotnika Alfreda Lavriča zasedli Koroško južno od Drave, zahodno od Zilje in Ziljice, vzhodno do Breze, jugozahodno od Velikovca. Nato so 5. januarja koroške-nemške čete napadle najprej slovensko posadko v Podkloštru. Od tam so udarile proti Podrožci, da bi zavzele severna vrata Karavanškega predora. Začele so silovito napadati postojanke 1. bataljona ljubljanskega pešpolka pred predorom. Že 8. januarja pa se je pripeljala iz Ljubljane z vlakom 3. ljubljanska baterija z dvema 10-centimeterskima havbicama pod poveljstvom nadporočnikov Otona Gregoriča, doma iz Št. Jerneja na Dolenjskem, in Eda Pičmana. Po velikih težavah pri raztovarjanju topov, je ta baterija zaradi ozkega prostora pred predorom 9. januarja s kartečnim ognjem odločilno odbila hud nemški napad. Ta 3. ljubljanska baterija je pod poveljstvom Otona Gregoriča tudi v končni jugoslovanski ofenziji 28. maja do 6. junija 1919 odločilno posegla v boje, v sestavu ljubeljskega odreda, pri zavzetju Malega Ljubelja.

2

Na podlagi 100. člena statuta občine Sevnica (Uradni vestnik okraja Celje, št. 35/64) je Občinska skupščina Sevnica na predlog Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/1919 na seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti dne 26. novembra 1971 sprejela

O D L O K

o podelitvi domicila v občini Sevnica prostovoljni enoti stotnika Pavla Razloga*

1. člen

Prostovoljni enoti stotnika Pavla Razloga se podeljuje domicil v občini Sevnica.

2. člen

Ta odlok začne veljati takoj in se objavi v Uradnem listu SRS.

Št. 204-68/71-1

Sevnica, dne 26. novembra 1971

Predsednik
Skupščine občine Sevnica
Marjan Gabrič, l. r.

Uradni list SRS, št. 47 — 15. XII. 1971.

3

Z namenom, da ohranimo hvaležnost sedanjih generacij prostovoljcem-borcem za njihov pomemben prispevek v bojih za severno mejo, ki so se jih udeležili pod vodstvom generala Maistra v letih 1918/19, je Skupščina občine Ljutomer ob praznovanju XVI. občinskega praznika in na podlagi 150. člena statuta občine Ljutomer na svečani seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti v navzočnosti predstavnikov družbeno-političnih organizacij občine Ljutomer dne 2. junija 1972 sprejela

S K L E P

**o podelitvi domicila medobčinski organizaciji
prostovoljcev — borcev za severno mejo
Edo Vaupotič v Ljutomeru**

1.

Medobčinski organizaciji prostovoljcev-borcev za severno mejo Edo Vaupotič s sedežem v Ljutomeru se podeljuje domicil v občini Ljutomer.

2.

Organizacija prejme o podelitvi domicila spominsko listino.

3.

Ta sklep se objavi v uradnih objavah.

Številka: 204-1/72

Ljutomer, dne 2/6-1972

Predsednik
Skupščine občine Ljutomer
Ivo Šumak, dipl. pravnik

Sklep je objavljen v uradnih objavah občin Pomurja št. 11/72.

1. novembra 1918 je sklical avstrijski štacijski polveljnik v Mariboru, polkovnik Holik, sestanek višjih štacijskih častnikov, na katerem naj bi se odločilo, kako v dneh, ko je bilo jasno, da je Avstria vojno izgubila, v Mariboru nastopiti. Za Holika je bilo samo po sebi razumljivo, da spada Maribor k Nemški Avstriji. Prvotno določeno uro na ta sestanek pa je Holik premaknil z 10. na 8., ni pa o tem obvestil Maistra. To bi moglo biti za nadaljnji potek boja za Maribor usodno. Na odločno zahtevo stotnika Eda

Vaupotič pa je štajerski poveljnik Holik počakal na prihod Rudolfa Maistra, ki se je potem prav na tem sestanku z izredno odločnim nastopom polastil avstrijskega štajerskega poveljstva v Mariboru, ta čas še poglavitev vojaške postojanke v slovenskem delu Štajerske. Edo Vaupotič je bil tudi še nadalje med glavnimi vojaškimi Maistrovimi pomočniki. Pod poveljstvom Eda Vaupotiča so vojaške in druge važne objekte severno od Drave še istega dne zasedli slovenski vojaki — prostovoljci. 8. novembra je preuzev pri štajerskem obmejnem poveljstvu referat za varnostne zadeve ter tudi pozneje kot poveljnik 2. bataljona mariborskega pešpolka je bil na zelo izpostavljenih položajih. Po razorožitvi mariborskog Schutzweltra je bil kot poveljnik tega bataljona v Špilju na najbolj izpostavljenem mestu slovenske severne meje na štajerskem odseku. Špilje je bilo najbolj proti Gradcu potisnjeno del te fronte, kar je graško Miliarkomando zelo vznemirjalo. Kot poveljnik 2. bataljona se je pozneje, posebej v jugoslovenski ofenzivi konec maja in v začetku junija 1919, na laboskem odseku pod poveljstvom generala Maistra zopet izkazal. Pri vojakih, ki so bili v velikem številu njegovi rojaki, Prleki, je bil zelo priljubljen.

Prlekija z Murskim poljem, z vzhodnimi Slovenskimi goricami in vzhodno okolico Ptuja s svojim takozekoč glavnim mestom Ljutomerom, se je poleg slovenskega vojaštva iz kadrov hivših avstrijskih polkov v Mariboru pod poveljstvom generala Maistra najbolj številno in odločno vključila v boj za severno slovensko mejo na štajerskem odseku. Ljutomerskemu narodnemu svetu je predsedoval zelo agilni industrialec Viktor Kukovec, »revolucionar«, kakor ga imenuje prekmurski pisatelj Miško Kranjec. V Ljutomeru je že 3. novembra 1918 sklical shod, ki so se ga udeležili tudi mnogi prekmurski Slovenci z zahtevo po priključitvi slovenskega Prekmurja k Jugoslaviji. Že v 19. stoletju je vzdrževal Ljutomer živahne stike s prekmurskimi Slovenci. Prlekija se je nadalje od vseh delov slovenske Štajerske v največjem številu odzvala Maistrovemu mobilizacijskemu pozivu z dne 9. novembra 1918. Iz Ljutomera so prišli prostovoljci na pomoč radgonski posadki, 6. četi mariborskog pešpolka, ki so jo 6. februarja 1919 napadli štajerski Nemci z udeležbo Madžarov pod poveljstvom Oblt. Mikla, poznejšega nacističnega generala. V Ljutomeru so se zbrali begunci iz Prekmurja, zasedenega od Madžarov. Tu je bil v začetku meseca marca 1919 ustanovljen narodni svet za Prekmurje, katerega predstavniki so šli v Beograd

s prošnjo — sicer zaman — da jugoslovanska vojska Prekmurje takoč zasede. V Ljutomeru se je nato meseca maja 1919 zbralo nad 500 tako imenovanih prekmurskih legionarjev, da bi vdrli v Prekmurje in ga osvobodili. Preprečila pa je to dravska divizijska oblast in intervencija francoske vojaške misije, ki sta se čutili vezani na pogoje beograjskega premirja z dne 13. novembra 1918. Iz Ljutomera pa so do zasedbe Prekmurja po jugoslovanski vojski 12. avgusta 1919 slej ko prej vzdrževali stike z zavednimi prekmurskimi Slovenci.

4

Skupščina občine Celje je po 6. in 136. členu statuta občine Celje, na seji občinskega zbora dne 30. junija 1972 sprejela

S K L E P

o podelitevi domicila enoti nadporočnika

Franca Malgaja

Enoti borcev za severno mejo v letih 1918—1919, ki jo je vodil nadporočnik Fran Malgaj, se podeli domicil v občini Celje.

II

Ta sklep se objavi v Uradnem listu SRS.

Številka: 02-2/1972-1
Celje, dne 30. junija 1972

Predsednik
Skupščine občine Celje
Dušan Burnik, dipl. inž. I. r.

V priznanju vsem živim ter v spomin vsem padlim in umrlim borcem prostovoljcem za severno mejo, ki so s svojo nacionalno zavestjo razbijali okove stare avstro-ogrške monarhije, se borili za našo severno mejo in katerih mnogo je izšlo prav iz območja občine Velenje, je Skupščina občine Velenje na seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti občine Velenje, dne 30. junija 1972 po 149. členu statuta občine Velenje (Uradni vestnik okraja Celje, št. 34-282/64 in Uradni vestnik občine Velenje, št. 1-1/66, 5-58/66, 2-20/67, 6-86/67, 7-108/68, 1-1/69, 3-19/69, 1-1/70 in 1-1/72) podelila

D O M I C I L

društvo borcev za severno mejo občine Velenje*

Številka: 204-6/72-1

Velenje, dne 30. junija 1972

Predsednik
Skupščine občine Velenje

Nestl Žgank, l. r.

»Skupščinski Šaleški rudar«, št. 5/72.

Domicil občinski organizaciji Zveze prostovoljcev borcev za severno slovensko mejo 1918/19 Velenje je dan kot priznanje vsem živim ter v spomin vsem padlim in umrlim borcem-prostovoljcem z ozemlja velenjske občinske skupščine, ki so se borili v letih 1918/19 z neomajno nacionalno zavestjo in požrtvovljenostjo v velikem številu, po večini v slavnem celjskem pešpolku, za osvoboditev Slovencev izpod nemškega gospodstva.

Na podlagi 125. in 133. člena statuta občine Brežice (Uradni list SRS, št. 27/70) je Skupščina občine Brežice na skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti, dne 12. 10. 1972 sprejela

O D L O K

o podelitvi domicila borcem za severno mejo — Prostovoljni enoti majorja Antona Kosa

1.

Borcem za severno mejo — Prostovoljni enoti majorja Antona Kosa podeljujemo domicil v občini Brežice.

2.

Listina o podelitvi domicila se izroči predstavniku te enote na dan občinskega praznika občine Brežice, dne 28. oktobra 1972.

3.

Ta odlok začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem listu SRS.

Številka: 93-1/71-1

Datum: 12. 10. 1972

Predsednik
Skupščine občine Brežice
Vinko Jurkas, l. r.

Od vseh bataljonskih poveljnikov v novembru 1918 formiranega celjskega pešpolka se ime majorja Antona Kosa v vojaških akcijah v boju za severno slovensko mejo 1918 najbolj pogosto pojavlja. Prvikrat se imenuje kot poveljnik celjskega bataljona, ki je sodeloval pri razorožitvi mariborskega nemškega Schutzwehra 23. novembra 1918. Razorožitev je izvedel v prvem odseku južno od Drave, zahodno od všete Tržaške ceste. Anton Kos je bil tudi poveljnik bataljona celjskega pešpolka, ki je bil po praznovanju osvoboditev v Mariboru 15. decembra 1918 kot prvi poslan na pomoč Malgajevim prostovoljcem na velikovškem odseku slovenske fronte na Koroš-

kem. V končni, sicer ponesrečeni slovenski ofenzivi 29. aprila 1919 je prav skupina pod Kosovim poveljstvom najbolj odločno in daleč, do Krke, prodrla proti Celovcu. Pri Krajcariju je zajela in onesposobila za strel topove nemške težke artilerije in pomagala tudi skupini pod poveljstvom stotnika Dolenca pri zavzetju Trušenj in zajetju nemške artillerije pri Trušnjah. Toda na vzhodni strani velikovškega mostišča so Nemci prodrali postojanke 3. bataljona mariborskega pešpolka ter prodirali proti Velikovcu. Kosova skupina je bila ogrožena izza hrbta in se je morala umakniti, a tudi šele na povelje, na izhodiščne položaje pri Velikovcu in to ob velikih izgubah na južni breg Drave. Dnevnik Slovenski narod z dne 22. maja 1919 je tedaj napisal v uvodniku »Slovenski vojak«: Naš celjski polk je rešil našo čast. V zmagovalni jugoslovanski ofenzivi od 28. maja do 6. junija 1919 je bil celjski pešpolk v »koroškem odredu«. Glavno bitko na tem odseku pri Črni je zopet zmagovalno odločil 3. bataljon celjskega pešpolka pod poveljstvom majorja Antona Kosa. Odlikovan je bil z zlato Obiličeve medaljo za hrabrost. 4. junija 1919 je prodrl do Krke 3. bataljon celjskega pešpolka pod poveljstvom majorja Kosa, potem ko je pri Trušnjah odbil nemški protinapad. Mali Št. Vid je bil zavzet z jurišem. V bojih za severno slovensko mejo 1918—1919 je Kosovo ime eno najslavnejših.

7

Na podlagi 70. člena statuta občine Kranj (Uradni vestnik Gorenjske, št. 24/67, 23/68, 3/69 in 27/69) je Skupščina občine Kranj na seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti dne 29. 3. 1973 sprejela naslednji:

ODLOK

o podelitvi domicila zvezi prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/19

1. člen

Zvezi prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/19 Kranj se podeli domicil v občini Kranj.

2. člen

Zveza prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/19 Kranj prejme listino o podelitvi domicila in trak na bojno zastavo.

3. člen

Listina o podelitvi domicila in trak na bojno zastavo se izročita na dan ustanovitve osvobodilne fronte — 27. aprila 1973.

4. člen

Ta odlok se objavi v Uradnem vestniku Gorenjske.

Številka: 204-343/72-02/D

Datum: 29. 3. 1973

Predsednik
Skupščine občine Kranj
Slavko Zalokar

8. novembra 1918 sta narodna vlada SHS in II. vojno okrožje v Ljubljani določila »za vrhovno vodstvo obrambe koroške meje« stotnika Alfreda Lavriča. Iz zadevnih instrukcij z dne 12. novembra 1918 je razvidno, da je dobil Lavrič pooblastilo, da vojaško organizira najprej le slovensko ozemlje južno od Drave in sicer izrecno s prostovoljci. Ker sta bila ta čas Mežiška dolina in del Podjune, torej vzhodna Koroška južno od Drave zasedena že od celjskega vojaštva pod poveljstvom nadporočnika Franja Malača in od nekaj koroških slovenskih narodnih straž, je bilo ozemlje, po katerem naj bi potekala Lavričeva akcija, omejeno predvsem na zahodno Koroško z Ziljsko dolino in Rožem. Kot ozemlje, na katerem naj bi se zbrale prve prostovoljske vojaške čete, pa je poleg same Koroške prihajala v poštev predvsem Gorenjska s Kranjsko goro, Jesenicami, Radovljico, Tržičem in Kranjem. Za zbirališče prostovoljcev iz vseh teh krajev je določil Lavrič mesto Tržič. V samem Tržiču je bila že v začetku novembra 1918 močna narodna straža, ki so jo sestavljali Tržičani sami in prostovoljci z ozemlja Tržič — Kranj. 14. novembra je poročnik Lojze Ude, Tržičan, na lastno pobudo s 14 tržičkimi delavci in dijaki, višjimi gimnaziji kranjske gimnazije zasedel Ljubelj in zahteval od komandanta koroškega nemškega vojaškega oddelka v Ljubljanski dolini, da se umakne s slovenske

zemlje. V noči od 18. na 19. november 1918 pa je stotnik Lavrič s prostovoljci, ki jih je nabral po večini med delavci na Jesenicah, prekoračil Ljubelj in 19. novembra zjutraj zasedel Borovlje. Izsilil je od koroškega deželnega poveljstva pogodbo, da zasede del spodnje Ziljske doline in Rož južno od Drave. Iz Tržiča je nato še v začetku decembra 1918 pripeljal nadporočnik Janko Ahačič v Borovlje še 120 prostovoljev, zbranih v kranjskem okraju. Kranjska občinska organizacija Zveze PBSM 1918/19 je še danes med najbolj številnimi.

8

SKUPŠČINA OBČINE SLOVENJ GRADEC

p o d e l j u j e

D O M I C I L
V OBČINI SLOVENJ GRADEC

PROSTOVOLJNI ENOTI BORCEV
ZA SEVERNO MEJO 1918—1919
NADPOROČNIKA KRPAČ FRANCA

za zasluge v bojih za severno mejo

Št. 01-1-72

V Slovenjem Gradcu, dne 10. maja 1973

Predsednik skupščine občine
Peter Planinšek, dipl. ing. gozd.

Po avstrijskem ljudskem štetju je imel dne 31. decembra 1910 Slovenj Gradec 1.162 prebivalcev, od katerih je 906 oseb navedlo nemščino kot občevalni jezik. Slovenj Gradec s sedežem okrajnega glavarstva, je bil eden izmed tipičnih nemškutarskih mestec tistega časa, z nemškim županom, z nemško večino v občinskem odboru, z nemškim uradništvom.

Konec oktobra 1918 pa sta bila tudi v Slovenj Gradcu ustanovljena slovenski narodni svet in narodna straža, v katero so se priglasili poleg nekaj Slovenjgradčanov tudi Podgorčani, Šmartčani, Pamečani in drugi. Prvi poveljnik je bil poročnik Zmago Kristan, kmalu za njim pa je prevzel poveljstvo nadporočnik Franc Krpač iz Šmartnega.

V začetku novembra 1918 je del te narodne straže, pod poveljstvom poročnika Zmaga Kristana in praporčaka Pavla Armejčiča, zasedel dravografski kolodvor. Razoroževal je avstrijsko vojaštvo, ki je drvelo z italijanske fronte domov. Zaplenil je mnogo orožja in živil. 15 mož pod poveljstvom Pavla Arnejčiča se je 7. novembra pridružilo Malgajevim prostovoljcem, ki so se tega dne pripeljali iz Celja in nadaljevali pot globlje v Mežiško dolino. V zahvali, objavljeni v mariborski Straži 13. decembra 1918, omenja general Maister tega člena slovenjgraške narodne straže med najbolj zaslužne. Ostali del slovenjgraške narodne straže pod poveljstvom Franca Krpača se je pridružil oddelku Srbov, bivših avstrijskih ujetnikov, in slovenskim prostovoljcem, ki so pod poveljstvom nadporočnika Stanka Jurka 3. decembra zavzeli trg Dravograd severno od Drave in od tod prodri do Laboda in Št. Pavla. Ta oddelek so koroško-nemške čete 26. decembra 1918 napadle in po večini zajele. Franc Krpač je v teh bojih zbolel in 29. decembra 1918 umrl. V spomin svojih tovarišev je ostal vzor vojaka, borca za slovensko severno mejo.

9

Skupščina mesta Ljubljana je na 3. redni seji vseh zborov dne 24. septembra 1974 sprejela sklep o podletivi

D O M I C I L A

Mestnemu odboru Zveze prostovoljcev —
borcov za severno mejo 1918-19

Domicil je podeljen za posebne dosežke pri razvijanju narodne zavesti ter prizadevanjih za politično, nacionalno, kulturno in gospodarsko svobodo slovenskega naroda.

Ljubljana, 24. 9. 1974

Predsednik
skupščine mesta Ljubljana
Tone Kovič, dipl. ing., l. r.

Ljubljanska mestna organizacija ZPBSM 1918/19 zanjema člane vseh petih ljubljanskih občin, razen tega pa še občin Kamnik, Domžale, Litija, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Ribnica, Grosuplje, Cerknica, Logatec, Vrhniška. Ta čas je živih še okoli 300 članov, približno četrtina vsega članstva Zveze, Domicil velja najprvo kot priznanje prostovoljski borbeni odločitvi borcev s tega ozemlja, v času po težki, dolgi prvi svetovni vojni, kot priznanje njihovi veliki požrtvovalnosti, dejavni domovinski ljubezni.

Ljubljanska mestna organizacija ZPBSM 1918/19 pa zaslubi to priznanje posebej kot zelo delavna organizacija. Pod dolgoletnim predsedstvom sedaj že pokojnega tov. Jožeta Hribarja je razvila veliko, vsestransko dejavnost. Posebej iniciativa za postavitev spomenika slovenskemu pesniku, generalu Maistru, možu, ki je dal znak za začetek vojaškega boja za ogroženo slovensko mejo ob razpadu Avstro-Ogrske, je izšla od ljubljanske organizacije. Kamniška občinska skupščina je rada sprejela vse potrebne skele za realizacijo zamisli, da dobi Kamnik kot rojstni kraj generala Maistra dostenjen spomenik. Denarna sredstva pa je skoraj v celoti zbrala ljubljanska organizacija ZPBSM 1918/19 sama. Tako je ob sodelovanju ljubljanske organizacije in občinske skupščine Kamnik dobil 25. oktobra 1970 mož, kateremu predvsem pripada zasluga, da je Maribor s štajerskim Podravjem v mejah Federativne socialistične republike Jugoslavije, doslej najizrazitejše spominsko obeležje v Sloveniji. Tudi spominska plošča na hiši predsmrtnega bivanja generala Maistra na Uncu je bila postavljena prav na iniciativo ljubljanske organizacije ZPBSM 1918/19. Ljubljanska mestna organizacija je zbrala tudi sredstva za ustrezno pripravo plakete generala Maistra, ki je bila nato v letih 1975/76 s spomenico podeljena vsem članom zveze. Sprejel jo je tudi tov. Franc Leskošek-Luka.

10

Skupščina občine Kamnik je z namenom, da ohrani in krepi spomin na boje prostovoljcev — borcev za severno mejo in osvoboditev slovenske Koroške in Štajerske leta 1918—1919 pod vodstvom kamniškega rojaka generala Rudolfa Maistra, sprejela na podlagi 9. in 176. člena Statuta občine Kamnik (Ur. vestnik Gorenjske, št. 6-64/1974) na skupni seji vseh zborov (22. seja zborna združenega dela in zborna krajevnih skupnosti ter 20. seja družbenopolitičnega zborna) skupščine občine Kamnik naslednji

O D L O K

I.

Ljubljanskemu mestnemu odboru zveze prostovoljcev za severno mejo 1918—1919 se podeli DOMICIL OBČINE KAMNIK.

II.

Odbor prejme spominsko listino in trak.

Številka: 020-23/76

Kamnik, dne 19. 7. 1976

Predsednik
Skupščine občine Kamnik
Franc Svetelj

S sistematično organizacijo lastnega vojaštva sta začela narodna vlada SHS oziroma drugo vojno okrožje v Ljubljani po razpadu Avstro-Ogrske šele sredi novembra 1918. Iz prostovoljcev bivših avstrijskih polkov, ki so se rekrutirali na Kranjskem, so formirali ljubljanski pešpolk in slovenski planinski polk. Prvi bataljon ljubljanskega polka pod poveljstvom stotnika Miroslava Martinčiča pa je prišel na Koroško, v Št. Jakob v Rožu šele 11. decembra 1918. 14. decembra je 2. četa tega bataljona zasedla Podklošter. V tem času se je redna nemško-avstrijska vojska, to je Volkswehr, še čutila vezano na pogodbo Lavrič-Hülberth z dne 19. novembra 1918, po kateri je imela slovenska, jugoslovanska vojska pravico zasesti Koroško južno od Drave, zahodno od Zilje in Ziljice, vzhodno do Breze (Pirk), južno-vzhodno od Velikovca. V začetku januarja 1919 pa je koroško-nemško poveljstvo to pogodbo odpovedalo. V bojih, ki so sledili, je bil ta 1. bataljon ljubljanskega pešpolka zapleten v hude boje pri Podrožci pri obrambi severnih vrat Karavanškega predora. 10. januarja 1919 je ob težkih izgubah na mrtvih in ranjenih (navajajo se številke od 49—63) odbil silovit napad nemško-avstrijske vojske. 14. januarja 1919 je bilo sklenjeno premirje, ki je trajalo do 29. aprila 1919.

Ohranitev severnih vrat karavanškega predora v jugoslovanski oblasti je bil v tem času velik uspeh. Nemško-avstrijska obramba je morala zaradi možnosti, da bi jugoslovanska vojska skozi predor dobila nove okrepitev, imeti pred predorom razmeroma številne čete. Za jugoslovansko delegacijo na mirovni konferenci pa je bil ta vojaški uspeh en argument več pri zavračanju italijanske zahteve po priključitvi jeseniškega kota Avstriji.

V priznanje vsem živim ter v spomin vsem padlim borcem — prostovoljcem za severno mejo, ki so s svojo nacionalno zavestjo razbijali okove stare Avstro-Ogrske monarhije, se borili za našo severno mejo in katerih mnogo je odšlo iz občine Domžale, je Skupščina občine Domžale na seji zборa združenega dela, zборa krajevnih skupnosti in družbenopolitičnega zboru Skupščine občine Domžale, dne 27. julija 1976 na podlagi 109. člena statuta občine Domžale (Uradni vestnik št. 4/74) podelila

D O M I C I L

Ljubljanskemu mestnemu odboru zveze prostovoljcev — borcem za severno mejo (1918—1919)

V Domžalah, dne 27. julija 1976

Predsednik
Skupščine občine Domžale
Jornej Lenič, I. r.

12

Na podlagi 149. člena statuta občine Nova Gorica (Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, št. 4/74) je Skupščina občine Nova Gorica na skupni seji zboru združenega dela, zboru krajevnih skupnosti in družbenopolitičnega zboru dne 11. septembra 1976 sprejela naslednji

S K L E P

1.

»Zvezi prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918—1919, enoti poročnika Franca Jurca, Nova Gorica« se dodeli domicil v občini Nova Gorica.

2.

Ta sklep velja takoj in se objavi v Uradnem glasilu občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin.

Številka: 93-2/76
Nova Gorica, dne 11. septembra 1976

Predsednik
Skupščine občine Nova Gorica
Jože Šušmelj

Domicil, podeljen občinski organizaciji Zveze PBSM 1918/19 Nova Gorica, velja kot priznanje vsem prostovoljcem, ki so se v času italijanske okupacije po prvi svetovni vojni umaknili ujetništvu v Jugoslavijo in se tamkaj izredno požrtvovalno in tvegano uvrstili med prostovoljce v boju za severno slovensko mejo. Slovenska narodna vlada v Ljubljani je hotela iz njih organizirati »tržaški« pešpolk s kadrovskim sedežem v Novem mestu. Organiziran je bil dejansko le tako imenovani tržaški bataljon. Mnogo Primorcev pa se je razvrstilo v druge tedaj formirane polke, največ v ljubljanski pešpolk. Poveljnik mariborskega pešpolka je postal Tržačan, podpolkovnik Avgust Škrabar.

Četi tržaškega bataljona, pod poveljstvom stotnika Fabiani, z oddelkom strojnic, je bila zaupana zasedba Lučan. Sredi januarja je ta četa nemški napad Volkswehra, torej redne avstrijske vojske, odločno odbila. Labotski odred jugoslovanske vojske pod poveljstvom generala Maistra, je konec maja 1919 prešel v ofenzivo; sestavljeni sta ga mariborski pešpolk in tržaški bataljon. Prvo je ponudilo premirje, pod pritiskom labotskega odreda, poveljstvo labotskih nemških čet.

Franc Jurca iz Velikega Otoka pri Postojni je bil pri 3. bataljonu ljubljanskega pešpolka. 11. stotnija in polovica 12. stotnije sta bili v Šmarjeti v Rožu. 4. maja 1919 so ju z veliko premočjo napadle koroške nemške čete. Popolnoma obkoljeni sta se branili štiri ure. Ko je bilo že več ranjencev in ni bilo s strani oddelka ljubljanskega pešpolka pri Apačah nobene pomoči, je nekaj vojakov prodrlo obkolitev, drugi so se vdali. Med ujetnike so nemški vojaki vrgli več ročnih granat. Ko je ujeti poveljnik stotnik Pavel Razlag prosil za življenje svojih vojakov, so ga ustrelili. Poročnik Franc Jurca se je zatekel v župnišče, a so ga ujeli po izdajstvu. Ustrelili so ga in ga še na tleh prebadali z bajonetni. To pobijanje ujetnikov »je za vedno zapisano v črni knjigi tedanje koroške soldateske, ki je z njim nečloveško surovo kršila predpise mednarodnega prava«, pravi pisec članka »Pregled vojaških dogodkov od prevrata do danes« Viktor Andrejka (v Zborniku »Slovenci v desetletju 1918—1928«). Prav z imenom Franca Jurca je še posebej združen spomin na žrtve, ki so jih dali primorski Slovenci pod italijansko okupacijo v boju za severno slovensko mejo 1918/19.

Na podlagi 8. in 164. člena statuta občine Slovenska Bistrica (Medobčinski uradni vestnik, št. 13—181/74) je Skupščina občine Slovenska Bistrica na seji družbenopolitičnega zbora, dne 26. oktobra 1978 in na seji zbora združenega dela ter zbora krajevnih skupnosti, dne 27. oktobra 1978, sprejela

O D L O K

o podelitvi domicila zvezi prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/1919 v občini Slovenska Bistrica

1. člen

Podeljuje se domicil borcem za severno mejo 1918/1919 v občini Slovenska Bistrica.

2. člen

Zveza prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/1919, občinski odbor Slovenska Bistrica, sprejme listino o podelitvi domicila.

3. člen

Po prenehanju organizacije Zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/1919, občinskega odbora Slovenska Bistrica, prevzame listino o podelitvi domicila in prapor borcov za severno mejo občinski odbor ZZB NOV Slovenska Bistrica.

4. člen

Skrb za izvajanje tega odloka prevzema občinski odbor ZZB NOV Slovenska Bistrica in pristojni občinski organ, za zadeve borcov in invalidov NOV.

5. člen

Ta odlok stopi v veljavo osmi dan po objavi v Medobčinskem uradnem vestniku.

Št. 1/1-59/F-1/78

Slov. Bistrica, 27. oktobra 1978

Predsednik
Skupščine občine Slovenska Bistrica
Mihael Špindler, l. r.

Obrazložitev

k odlogu o podelitvi domicila

Organizacija Zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/1919, občinski odbor Slovenska Bistrica, je zaprosil Skupščino občine Slovenska Bistri-

ca, da podeli domicil borcem za severno mejo in njihovemu praporu, ki je posvečen padlemu protostolcu, borcu za severno mejo, tov. KVARTIČ Milanu, podporočniku, ki je padel 11/5-1919 v bližini Dravograda.

Borci za severno mejo so vsi starejši občani (nad 80 let).

Za čas obstoja organizacije bi radi imeli zagotovilo za skrb nad praporom po prenehanju dela organizacije.

Osnova za sprejem odloka je podana v 8. členu statuta občine Slovenska Bistrica.

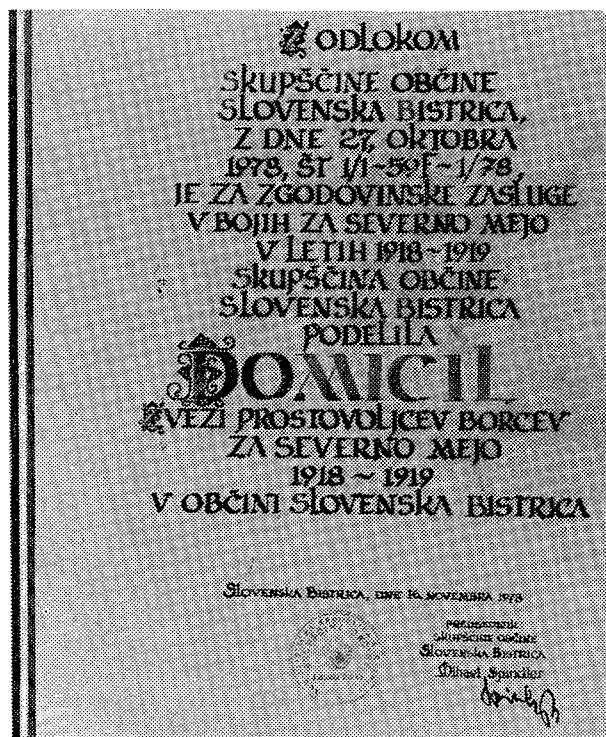
V mesecu novembru bo organizirana proslava ob 60-letnici bojev za severno mejo in bi ob tej priliki podelili listino o domicilu. Zahteva za podelitev domicila je utemeljena.

Delegatom vseh treh zborov Skupščine občine Slovenska Bistrica predlagamo, da z ozirom na dejstvo (60-letnica) sprejmejo odlok po hitrem postopku.

Podlaga za sprejem po hitrem postopku je v drugem odstavku 269. člena poslovnika Skupščine občine Slovenska Bistrica.

Izvajanje odloka ne zahteva finančnih sredstev.

Sestavil:
Jože TEŽAK

MIHAEL SPINDLER*

Pozdravljam vse udeležence proslave ob 60-letnici bojev za severno mejo. Ob tem jubileju velja poseben pozdrav prisotnim borcem — aktivnim udeležencem takratnih bojev.

Danes se spominjamo v oktobru leta 1918 nastalega razpada Avstro-Ogrske monarhije, ko se je pri nas oblikovala država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je decembra istega leta združila še s Črno goro ter preostalim delom Srbije. Z nastankom nove države pa je nastopilo tudi narodnostno vprašanje, ki se je rešilo šele v narodnoosvobodilni borbi, ko smo ustavili zvezno državo, torej državo povsem enakopravnih narodov.

Sama vojna, pa tudi senžermenska mirovna pogodba ob koncu prve svetovne vojne, nista rešili vprašanja vseh naših meja. Za celovško kotlino je bilo določeno ljudsko glasovanje — plebiscit, nesrečno pa je bila določena tudi meja z Italijo.

Če ločimo našo severno mejo na štajerski in koroški del, se štajerski del meje povezuje z dejavnostjo bivšega avstro-ogrskega majorja in slovenskega peshnika Rudolfa Maistra, kasnejšega generala. On je s svojimi vojaki zavzel Maribor ter z boji in poganjiji odločilno vplival na določitev tega dela državne meje.

Težje je bilo na Koroškem, kjer poročnik Fran Malgaj ter stotnik Alfred Lavrič s svojimi vojaki nista uspela zadržati sicer osvojenih ter dogovorjenih meja. Tudi januarja in aprila 1919 objavljen poziv in poizkus slovenske vlade, da se Koroška reši s prostovoljci, ni povsem uspel. Ko je nastopila jugoslovanska (srbska) vojska in v maju, oziroma juniju 1919 zavzela Celovec, je takrat mirovna konferenca že odločila, da bo meja odvisna od ljudskega glaso-

vanja in v oktobru prihodnjega leta smo tako izgubili ta del Slovenske Koroške.

Te dni poteka v Mariboru in Šentilju vrsta prireditev v čast 60-letnice bojev za severno mejo, proslavljanje te pomembne obletnice pa se bo nadaljevalo januarja in spomladji prihodnjega leta. V naši občini praznjujemo sočasno še 80-letnico rojstva podporočnika Milana KVARTIČA, borca za severno mejo in nosilca odlikovanja belega orla z meči. Ta junak je padel v boju z Avstriči, dne 11. maja 1919, v bližini Dravograda in njemu je posvečen prapor, ki so ga borci za severno mejo iz naše občine razvili v mesecu juliju pred 5. leti.

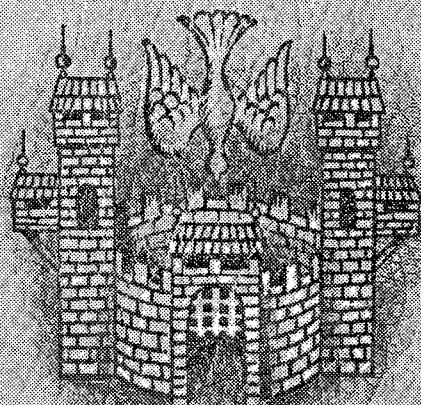
V naši občini so borci za severno mejo združeni v zvezi in se redno sestajajo. O pogojih in problemih dela prostovoljcev — borcev za severno mejo v letih 1918/19, smo razpravljali na 7. seji vseh zborov občinske skupščine v oktobru letos, kjer smo na osnovi razprave in predloga občinskega odbora Zveze prostovoljcev sprejeli soglasni sklep, oziroma odlok, da se jim podeli domicil. Skrb za izvajanje tega odloka smo zaupali občinskemu odboru ZZB NOV in občinskemu upravnemu organu, zadolženemu za reševanje vprašanj borcev in vojnih invalidov.

Prosim predstavnika občinske organizacije Zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo v obdobju 1918/19, da sprejme listino o podelitvi domicila.

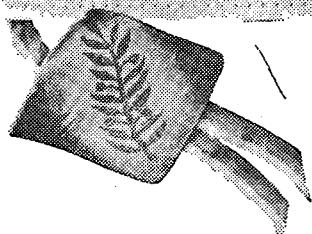
Vam in soborcem želim v svojem imenu ter v imenu skupščine občine in občinskih družbenopolitičnih organizacij, da bi tudi v bodoče prenašali svojo narodno zavest na mlajše rodove, da bi ostali še dolgo čili in zdravi ter da bi se prijetno počutili ob praznovanju 60. obletnice pomembnih bojev za narodno integriteto Slovencev.

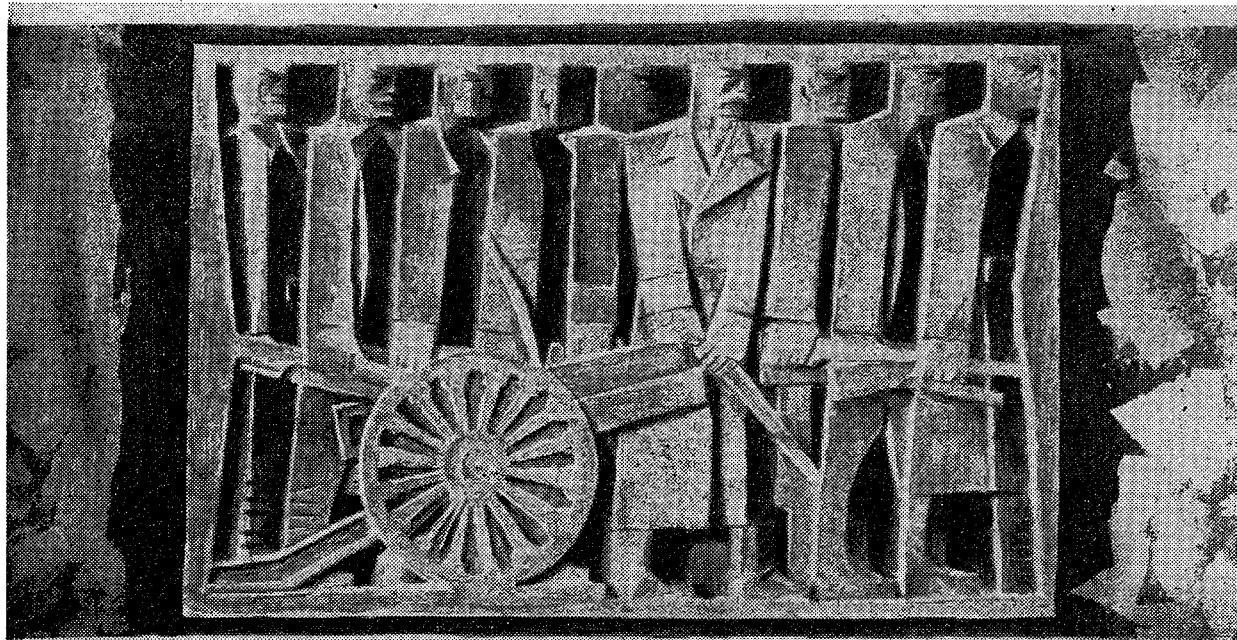
* Slavnostni nagovor predsednika SO Slovenska Bistrica ob slovenski podelitevi domicilne listine, dne 18. 11. 1978 v hotelu Planina v Slovenski Bistrici

SKUPŠČINA OBCINE MARIBOR

LISTINA O PODELITVI DOMICILA
OBCINSKI ORGANIZACIJI
ZVEZE PROSTOVOLJCEV — BORCEV ZA SEVERNO MEJO
1918—1919
MARIBOR

Pred šestdesetimi leti se je končala prva svetovna imperialistična vojna. Njen konec so spremljala velika revolucionarna gibanja in politični pretresi. Tedaj je razpadla tudi stara habsburška monarhija, v kateri je bila glavna oblast v rokah nemških in madžarskih vladajočih razredov. Južni Slovani, ki so živeli v okviru habsburške monarhije, so bili v obeh njenih polovicah — avstrijski in ogrski — zatirani in so vedno bolj iskali skupno jugoslovansko resitev.

Konec oktobra 1918 je nastala Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je takoj po svojem nastanku zmedla v ljudih težavah. Pretresała so jo socialna gibanja, na zahodu je načel ozemlje začela zasedati italijanska vojska, na severu proti nemški Avstriji ni bila doletačena demarkacijska črta. Začel se je boj za severno mejo. Ta boj, v katerem smo izgubili večino slovenske Koroske, je bil na Štajerskem odseku uspešen. Bil je izbojevan v pravem času in v marsičem v nasprotju s stališčem pasivnosti, ki ga je zastopala tedanjša meščanska narodna vlada v Ljubljani.

Slovenska vojska in politična aktivnost v Mariboru in na celotnem slovenskem Štajerskem konec 1918. leta je temeljila na naravnostnem boju Štajerskih Slovencev v drugi polovici 19. in v zacetku 20. stoletja in na dejству, da so na celotnem spornejšem ozemlju bili Slovenci v veliki večini in da so imeli večino tudi na območju mariborskega okrajnega glavarstva. Uspeh boja za severno mejo na Štajerskem odseku je imel močno osnova v velikem slovenskem ljudskem deklaracijskem gibanju, ki je v zadnjem letu vojne postajalo vedno bolj močno, vedno bolj radikalno ter je v njem ljudstvo zahtevalo svobodo in mir, pričakovalo pa je tudi spremembo gospodarskih in socialnih razmer. Deklaracijsko gibanje s podpisnimi akcijami in tabori, kot njegovo najbolj borbeno obliko, je bilo najmočnejše na slovenskem Štajerskem ter je pomnilo neposredno politično pripravo na dogajanja ob preveravi. V okviru teh priprav je bila za slovensko Štajersko pomembna ustanovitev naravnega sveta za Štajersko konec septembra 1918. Ta svet s sedežem v Mariboru je med drugim dosegel, da je avstrijsko vladno namestništvo v Gradiču imenovalo slovenske okrajne glavarje na slovenskem Štajerskem in tudi v mariborskem okraju.

Ob razpadu habsburške monarhije vprašanje državne pripadnosti Maribora in s tem znatnega dela slovenske Štajerske se ni bilo rešeno. Mariborski občinski odbor, ki so sestavljali samo nemški meščani, je 30. oktobra sprejet sklep, da je Maribor z njegovim zaledjem del Nemške Avstrije. Dne 12. novembra pa je za skupaj s socialistično demokracijo, ki je bila v Mariboru organizacijsko sestavni del nemške socialne demokracije in je tedaj sodelovala z nemškim meščanstvom, prošhlil ustanovitev nemško-avstrijske republike in ponovno razglasil Maribor za njen sestavni del. Nemško meščanstvo je bilo prepričano, da

bo vojska obranila Maribor za Nemško Avstrijo. Toda 1. novembra je major Rudolf Maister na sestanku višjih oficirjev v Mariboru oddavil mestnega poveljnika, proglašil Maribor za jugoslovansko mesto ter prevzel vojaško oblast. Narodni svet za Štajersko ga je še istega dne imenoval za generala, da bi mu oljal delovanje. General Maister je pozval slovenske vojake, naj ostanejo pod protijem, drugim pa ukazal, da morajo zapustiti Maribor, kar so tudi storili. Pojavil se je nov faktor v boju za oblast — slovenska vojska. Ki je potem odigrala v boju za severno mejo zelo pomembno vlogo. Ob romanjkanju slovenskega vojaštva v Mariboru v začetku novembra je nemško mestčanstvo doseglo ustanovitev varnostne strale — Schutzwehra. V takem položaju je bil zelo pomemben ukrep mobilizacija na območju Štajerskega obmejnega poveljstva, ki je kljub raznim težavam uspel ter omogočila ustanovitev slovenskega mariborskega poveljstva in razorozitev Schutzwehra 23. novembra 1918.

Boj za Maribor je bil nedoljive povezan z bojem za severno mejo na Štajerskem odseku. Razorozitev Schutzwehra je sprostila enote Štajerskega obmejnega poveljstva, ki so konec novembra začele ozemlje ob narodnosti meji in ga branile ter v ogrenjenih bojih ob Muri in v napadih pri Lukanah in pri Soboti zavrnile nemške napade.

Borci za severno mejo 1918—1919, ki so bili prostovoljci in to so bili v bistvu tudi tisti, ki so se odzvali mobilizacijskemu pozivu z dne 9. novembra 1918, so izplajavali eno zelo pomembnih nalog prevratnih dni. Borili so se za domovino svojega naroda in so tedaj, ko se je odločalo o meji, preleti z narodno zavestjo, pripravljeni na trte, prostovoljno zrabilili za orožje, da bi zavrnili nemško-austrijske težnje po slovenskem ozemlju. Mnogi so v boju prečili svojo kri. Boj, ki so ga bojevali, ni uspehl, ki so jih dosegli, so bistveno prineseli, da je mirevna konferenca Maribor z zaključom primislja Jugoslaviji v k temu, da slovenski narod tedaj, ko so njegovo narodnostno ozemlje razkosali z državnimi mejami, ni doletel še hujši udarec. Osvoboditev Maribora in Štajerskega Podravja izpod nemškega gospodstva je bila zelo pomembna za nadaljnji razvoj Slovencev. Nasproti pasivni politiki osrednjega slovenskega mestanskega vodstva so borci za severno mejo v odločilnih dneh izvajali akcije, ki so trenutje na širokem ljudskem gibanju ter ustvarile zgodovinsko dejanje za nas trajnega pomena.

V začetku leta 1919 je nemški okupator po že priravljениh seznamih takoj začel preganjanje borcev za severno mejo iz leta 1918—1919, leč pa so se večinoma vključili v boj za nacionalno in socialno osvoboditev narodov in narodnosti Jugoslavije.

Zaradi nujnih razlogov so zbor združenega dela, zbor krajevnih skupnosti in družbenopolitičnih zbor Skupščine občine Maribor na sejah dne 17. novembra 1978 sprejeli odlok o podprtvi domaćini v občini Maribor.

**OBČINSKI ORGANIZACIJU MARIBOR
ZVEZE PROSTOVOLJCEV — BORCEV ZA SEVERNO MEJO**
1918—1919

V Mariboru, 18. novembra 1978.

Po 159. členu statuta občine Maribor (Medobčinski uradni vestnik, št. 5-80/78) je Skupščina občine Maribor na seji zbornega dela dne **17. nov. 1978**, na seji zborna krajevnih skupnosti dne **17. nov. 1978** in na seji družbenopolitičnega zborna dne **17. nov. 1978** sprejela

ODLOK

O PODELITVI DOMICILA
OBČINSKI ORGANIZACIJI MARIBOR
ZVEZE PROSTOVOLJCEV — BORCEV ZA SEVERNO MEJO
1918—1919

1. člen

Občinski organizaciji Maribor Zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918—1919 se podeli domicil v občini Maribor.

2. člen

O podelitvi domicila v občini Maribor se Občinski organizaciji Maribor Zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918—1919 izroči ustrezno listino.

3. člen

Ta odlok se objavi v Medobčinskem uradnem vestniku.

št. 93-2/78-4

Maribor, dne **17. nov. 1978**

Fredsednik
skupščine občine Maribor
Rafael Ringer, dipl. ing.

Viktor Andrejka:

PADLI BORCI ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918 — 1919

(Ponatis iz razprave Viktorja Andrejka: Rajvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes v Zborniku Slovenci v 10-letju 1918—1928, Ljubljana 1928.)

PADLI BORCI ZA SEVERNO SLOVENSKO MEJO 1918-19

Čin	Ime	Padel		Pokopan	Rojstni kraj
		datum	kraj		
Skupina gšt. majorja Lavriča*					
Poročnik Nadporoč.	Sirnik Franc	7. 1.	Borovlje	Dev. Marija v Polju	Dev. Marija v Polju
	Vilman Janko	10. 1.	Podrožca	Jesenice	Jesenice
Pešec	Zugelj Alojz	8. 1.	Rožek	Rožek	
Pešec	Rijavec Vincenc	8. 1.	Rožek	Rožek	
Pešec	Stroj Franc	8. 1.	Borovlje	Borovlje	
Pešec	Zelj Ivan	14. 1.	Podrožca	Jesenice	Sorica - Kranj
Pešec	Zupančič Jože	4. 2.	Jesenice	Jesenice	Dolsko - Kamnik

* Pri tej skupini je baje več vojakov padlo, niso se pa mogla vsa imena izvedeti.

Ljubljanski (poznejši 37.) pešpolk

Pešec	Golobič Franc	7. 3.	Šmarjeta	Apače	Dolič - Šmihel - N. mesto
Pešec	Zupančič Franc	31. 3.	Velikovec	Velikovec	Zapodje - Litija
Pešec	Grebenc Franc	20. 4.	Podrožčica	Podrožčica	Rakitnica - Kočevje
Pešec	Pušnik Lorenc	24. 4.	Zidana vas, Velik.	Galicija	Krejavec - Galicija
Podp. v r.	Kranjc Janko	29. 4.	Glinje pri Borovljah	Glinje	Doberla vas - Kor.
Narednik	Babnik Anton	29. 4.	Preble-Kotmara vas	Kotmara vas	Fužine - Ljubljana
Pešec	Jergel Martin	29. 4.	Stari Dvor	Neznano	Bistrica - Velikovec
Pešec	Grmovšek Jožef	29. 4.	Admont p. Tinjah	Neznano	Prapreče - Litija
Pešec	Kozlečar Anton	29. 4.	{ Zg. Dole pri Velik.	Neznano	Jelša - Litija
Pešec	Kozlečar Ignacij	29. 4.	{ Lesinje pri Velik.	Neznano	Novo mesto
Pešec	Češark Anton	29. 4.	Glinje	Neznano	Ribnica - Kočevje
Pešec	Senica Jakob	29. 4.	Velikovec	Sv. Danjal p. Velik.	Sv. Danjal - Korošk.
Pešec	Cegnar Florjan	29. 4.	Svetna vas	Glinje	Guštajn
Pešec	Mlekuš Andrej	30. 4.	{ Šmarje v Rožu	Velikovec	Plužna - Tolmin
Št. nared.	Willenpart Gustav	2. 5.	obkoljeni in ubiti	Kaplja	Boštajn - Dolenjsko
Kapetan	Razlag Pavel	4. 5.	{ Podrožca Podn.	Šmarjeta v Rožu	Prestran. - Postojna
Poročnik	Jurca Franc	4. 5.	med vožnjo Kr.	Grašen nad Podr.	Postojna
Četovodja	Novak Alojzij	4. 5.		Kranj	Novo mesto
Desetnik	Matuš Maks	4. 5.			Dravograd
Pešec	Čapelnik Kristjan	4. 5.			Kotlje - Koroška
Pešec	Janko Jurij	4. 5.			Tolsti vrh - Velikovec
Pešec	Belovič Peter	5. 5.			Nova Lipa - Črnomelj
Pešec	Lipovšek Ciril	24. 5.			Sv. Lucija - Tolmin

Pri koroški ofenzivi:

Št. nared.	Hostnik Leopold	28. 5.	{ Črna	{	Mirna - Novo mesto
Pešec	Centa Ivan	28. 5.			Sv. Greg. - Kočevje
Pešec	Mišič Janez	28. 5.			Podgora - Prečna - N. m.
Pešec	Jerina Alojzij	28. 5.			Vis. - Šenčur - Kranj
Pešec	Mikš Adolf	28. 5.			Radeče - Zid. most
Pešec	Dovšek Jožef	1. 6.			Mokronog - Krško
Pešec	Zupan Jakob	2. 6.	Sična vas	Kozarje	Gojišče - Sr. vas - Boh.
Pešec	Rade Mihael	4. 6.	Stajnič pri Lab.	Št. Pavel	Predrag - Črnomelj
Pešec	Jazbar Frančišek	7. 6.	Mali Ljubelj	Sv. Lenart	Idrija
Pešec	Okretič Alojzij	11. 6.	Mali Ljubelj	Šoštanj	Kostanjev. - Sežana
Pešec	Prijatelj Jožef	14. 6.	Mali Ljubelj	Šoštanj	Laze - Kočevje
Pešec	Esterle Ivan	21. 6.	Velikovec	Velikovec	Celovec
			Ravne pri Rakeku	Št. Jakob v Rožu	

Čin	Ime	Padel		Pokopan	Rojstni kraj
		datum	kraj		
Slovenski planinski (pozneje 40.) polk.					
San. por. Četovodja	Dr. Kecelj Ivan	14. 1.	Lindenhof p. Dravogr.	Velikovec	Trzin - Kamnik
Strelec	Arhar Franc	15. 1.		Velikovec	Maribor
Nar. vod. Četovodja	Košir Franc	5. 3.	Landmanhof	Dravograd	Selca - Škofja Loka
Strelec	Grohar Jožef	29. 4.	Labud	Neznan	Sorica - Kranj
Strelec	Črv Andrej	29. 4.	Labud	Pfarrdorf	Obloke - Tolmin
Strelec	Rozman Alojzij	29. 4.	Rabštajn	Dravograd	Brezovo - Žužemb.
Strelec	Ravbar Franc	29. 4.		Neznan	Brusnice - Novo m.
Strelec	Golobič Martin	29. 4.	Magdal. . pri Št. Pav.	Neznan	Sv. Kriz - Krško
Strelec	Petelinšek Franc	29. 4.	Labud	Neznan	Dev. Marija v Polju pri L.
Poddeset.	Mlinc Anton	2. 5.	Sv. Lovrenc pri Drav.	Dravograd	Grivac - Kočevje
Poddeset.	Vrhovnik Albin	2. 5.	Sv. Lovrenc pri Drav.	Dravograd	Moste pri Ljubljani
Strelec	Pogačnik Jožef	2. 5.	Sv. Lovrenc pri Drav.	Dravograd	Ljubno - Radovljica
Strelec	Košenina Andrej	2. 5.	Sv. Lovrenc pri Drav.	Dravograd	Sp. Senica - Ljublj.
Strelec	Ravnik Rudolf	2. 5.	Sv. Lovrenc pri Drav.	Dravograd	Boh. Bela
Strelec	Stajer Ignac	2. 5.	Velikovec	Velikovec	Verd pri Vrhniki
Št. nared.	Rakovec Franc	3. 5.	Libeliče	Libeliče	Besnica - Kranj
Strelec	Skrinar Franc	3. 5.	št. Jakob v Rožu	št. Jakob v Rožu	neznan
Strelec	Skubic Anton	5. 5.	Nončarvas p. Pliberk.	Nonča vas	Sp. Slivnica - Ljublj.
Strelec	Skubic Jožef	5. 5.	Nončarvas p. Pliberk.	Nonča vas	Zalog - Šmarje
Narednik	Glad Matija	10. 5.	Meža	Marbek	Drežnik - Kočevje
Poročnik	Kvartič Milan	11. 5.	Bukovska vas	Ljubljana	Šoštanj
Četovodja	Markič Anton	11. 5.	Bardnik-Št. Peter	Vuzenica	Glince pri Ljublj.
Pri koroški ofenzivi:					
Strelec	Okorn Ivan	20. 5.	Stari trg, Slov. gr.	Slov. gradec	Vol. - Trebelj. Litija
Strelec	Kotnik Josip	29. 5.	Spod. Bulec	Slov. gradec	Vobre - Velikovec
Strelec	Stenovec Ignac	2. 6.	Suha-Libel.	Suha	Luže - Senč - Kranj
Strelec	Polan Josip	9. 6.	pred Celov.	Terndorf	Gradišče - Gorica
Strelec	Šifrer Andrej	20. 6.	Eppersdorf v Gradu	Sv. Lipš	Oselica - Kranj
Celjski (pozneje 39.) polk.					
Pešec	Klanjšek Franc	1. 1.	Mutengr. pri Drav.	Etna vas	Sv. Lovrenc - Celje
Pešec	Jezovnik Pavel	12. 1.	Sv. Štefan	Št. Rupert	Pameče - Slov. gr.
Pešec	Cigale Jožef	13. 1.	Vobre	Vobre	Gornji grad - Celje
Poddes.	Pečnik Ivo	15. 2.	Velikovec	Brežice	Zakot - Brežice
Pešec	Rančan Ivan	17. 2.	Olšen St. Rok	Velikovec	Špitalič - Konjice
Kadet-as.	Puncer Srečko	29. 3.	Vobre	Vobre	St. Peter - Celje
Pešec	Zagradišnik Alojz	29. 3.	Olšenica	Velikovec	Št. Ilj. - Slov. gradec
Poddes.	Tovornik Alojz	31. 3.	Dobrova	Velikovec	Dobje - Brežice
Pešec	Šešel Franc	31. 3.	Dobrova	Velikovec	Šmartin - Celje
Por. v rez.	Kislinger Ivo	29. 4.	Tinje	Tinje	Teharje - Celje
Poddes.	Šustar Karl	29. 4.	Brankovec V.	Velikovec	Kalobje — Celje
Pešec	Krušč Leopold	29. 4.	Račko	Celovec	Gornji grad - Celje
Pešec	Petan Josip	29. 4.	Grabštajn	Grabštajn	Sromlje - Brežice
Pešec	Žogan Fran	29. 4.	Tinje	Tinje	Št. Vid p. Grobelnem
Pešec	Mesiček Miha	30. 4.	Šmihel	Šmihel	Sevnica
Poročnik	Ješe Janko	2. 5.	Velikovec	Velikovec	Celje
Pešec	Hribenik Vinko	2. 5.	Olšenica	Sv. Neža	Braslovče
Pešec	Boštančič Fran	2. 5.	Velikovec	Velikovec	Št. Peter - Celje
Pešec	Kovše Avgust	2. 5.	Velikovec	Velikovec	Vitanje - Konjice
Podporočni	Pavlin Franjo	3. 5.	Velikovec	Velikovec	Komolec - Novo mesto
Četovodja	Grejan Ivan	3. 5.	Velikovec	Velikovec	Št. Jurij - Celje
Pešec	Ermenc Anton	6. 5.	Guštajn	Guštajn	Gornji grad - Celje
Poročnik	Malgaj Franc	6. 5.	Guštajn	ob c. Guštajn-Tolsti v	Št. Jurij ob J. ž.

Čin	Ime	Padel		Pokopan	Rojstni kraj
		datum	kraj		
Pri koroški ofenzivi:					
Poddes.	Završnik Ivan	2. 6.	Sv. Jožef	Sv. Pavel p. Labudu	Sv. Pavel - Celje
Pešec	Korenjak Ivan	3. 6.	Sv. Pavel pri Lab.	Sv. Pavel	Mozirje - Celje
Pešec	Žilnik Jakob	3. 6.	Sv. Pavel pri Lab.	Sv. Pavel	Tabor - Celje
Desetnik	Murko Franc	5. 6.	M. Št. Vid pri Velik.	M. Št. Vid	Kapla - Maribor
Mariborski (pozneje 45.) polk.					
Četovodja	Ajd Fran	4. 2.	} Radgona		
Pešec	Zorman Jakob	4. 2.			
Pešec	Govedič Friderik	4. 2.			
Pešec	Utič Ivan	4. 2.			
Pešec	Jurgec Ivan	5. 2.	} Misselsdorf, Cmurek		
Pešec	Ozmeč Alojzij	7. 2.			
Zast. rez.	Kaučič Jakob	22. 3.			
Pešec	Malič Jakob	29. 3.			
Pešec	Horvat Jožef	15. 4.	} Sobota		
Pešec	Hras Ludvik	29. 4.			
Pešec	Pogačnik Vinko	29. 4.			
Pešec	Simenko Jurij	29. 4.			
Pešec	Jus Ivan	29. 4.	} Vobre		
Pešec	Kaučič Leopold	29. 4.			
Pešec	Zebec Anton	29. 4.			
Pešec	Smigoč Filip	29. 4.			
Pešec	Zel Konrad	1. 5.	} Grebinj		
Pešec	Blažič Miha	2. 5.			
Pešec	Rojzman Mihail	2. 5.			
Pešec	Pušnik Franc	2. 5.			
Pešec	Brus Anton	2. 5.	} Vobre		
Pešec	Hojš Franjo	2. 5.			
Četovodja	Lačko Martin	4. 5.			
Poddes.	Rajsp Anton	5. 5.			
Pešec	Kareš Ivan	9. 5.	} Grebinj		
Pri koroški ofenzivi.					
Podpor. rez	Malič Urh	28. 5.	Dravograd	Dravograd	Loče - Šmohor - Koroška
Pešec	Šuman Ivan	28. 5.	Sv. Duh	Ojstrica-Dravograd	Zg. Žerjanci - Maribor
Pešec	Maček Franc	28. 5.	Sv. Duh	Dravograd	Selnica - Maribor
Podnar.	Kropec Ivan	29. 5.	Farska vas	Dravograd	Sv. Ana - Maribor
Pešec	Plavčak Franc	29. 5.	Wolfsberg	Wolfsberg	Tlake - Ptuj
Pešec	Lepej Anton	29. 5.	Farska vas	Dravograd	Ormož - Ptuj
Pešec	Gajzer Anton	29. 5.	Farska vas	Dravograd	Sv. Florijan - Slov. gr.
Pešec	Korošec Franc	30. 5.	Labud	Dravograd	Laporje - Maribor
Pešec	Mlakar Jakob	30. 5.	Labud	Dravograd	Sv. Ilj. , Sl. gradec
Pešec	Es Avguštin	30. 5.	Sv. Trojica	Dravograd	
Pešec	Sluga Jakob	30. 5.	Sv. Trojica	Dravograd	
Poddes.	Obou Anton	30. 5.	Labud	Etna vas	
Pešec	Budja Ivan	31. 5.	Etna vas p. Labudu	Etna vas	Moravče - Ljutomer
Četovodja	Ferk	31. 5.	Etna vas p. Labudu	Ljutomer	Št. Jakob - Slov. gorice
Poddes.	Kukolj Franc	2. 6.	Št. Jurič p. Labudu		Cven - Ljutomer
Tržaški polk.					
Št. nared.	Trtnik Rudolf	28. 5.	Sv. Lenart-Sobota	} Sobota pri Sl. gradcu	Sežana
Pešec	Martinčič Jakob	1. 6.	Sv. Lenart-Sobota		Vel. Lašče
Dravski konjeniški polk.					
Konjenik	Gorenjec Franc	2. 6.	Št. Jakob-Labud	Št. Pavel	Juršinci - Ptuj
Konjenik	Jamšek Pavel	3. 6.	Ruštat-Velikovec	Velikovec	Dvorje - Kamnik

POIMENSKI SEZNAM BORCEV ZA SEVERNO MEJO V LETIH 1918—1919

Zavedajoč se, da popolnega poimenskega seznama vseh udeležencev bojev za severno slovensko mejo 1918—1919 zaradi časovne odmaknjenosti ter ne-popolnih in med drugo svetovno vojno uničenih evidenc, ne bo mogoče rekonstruirati, sem si na priporočilo uredniškega odbora zadal nalogu, da bi v spominskem zborniku predstavili vsaj tiste borce, ki so si ta status pridobili po zakonu o borcih za severno mejo v letih 1918—1919 (Uradni list SRS, štev. 37/68).

Po 1. členu omenjenega zakona se za borce za severno mejo v letih 1918 in 1919 »štejejo udeleženci bojev, ki so v času od 1. novembra 1918 do 1. februarja 1919 vstopili v slovenske prostovoljske vojaške enote, ki so se borile za osvoboditev severnih krajev Slovenije.« Tisti, ki so bili v času narodno-osvobodilne vojne sodelavci okupatorjev ali njihovih pomagačev, pa nimajo pravic po tem zakonu. S sodelovanjem Republiškega komiteja za vprašanja borcev NOV in vojaških invalidov ter pristojnih občinskih upravnih organov, ki odločajo o pravicah teh borcev in vodijo razvid o njih, sem za objavo v zborniku pripravil ta poimenski seznam borcev za severno slovensko mejo v letih 1918 in 1919, razčlenjen po občinah njihovega stalnega prebivališča po stanju na dan 31. decembra 1970, ko je potekel rok za uveljavitev pravic po že omenjenem zakonu. Ime in priimek borca, ki je po tem roku umrl, sta tiskana polkrepko.

Ta seznam bo poleg počastitve spomina umrlih in še redkih preživelih borcev lahko služil tudi kot krišten napotek zgodovinarjem pri iskanju in podrobnejšem preučevanju drugih, za zgodovino bojev za severno mejo v letih 1918 in 1919; pomembnih elementov.

Na osnovi uradno izdelanih poimenskih seznamov po občinah sem sestavil tudi primerjalni številčni pregled borcev po stanju ob uveljavitvi zakona, dne 31. decembra 1970 in ob natisku zbornika v juliju — septembru 1979.

1. Občina Ajdovščina

1. BOVCON Anton, roj. 1897
2. CEROVŠEK Franc, roj. 1899
3. COTIČ Jožef, roj. 1896
4. DURN Franc, roj. 1892

5. FERJANČIČ Stanko, roj. 1900
6. KOMPARA Štefan, roj. 1893
7. KRAVOS Miroslav, roj. 1895
8. NUSDORFER Alojz, roj. 1893
9. PODGORNIK Rudolf, roj. 1897
10. RUDOLF Maks, roj. 1901
11. STRNAD Anton, roj. 1897
12. ŠKRLJ Alojz, roj. 1898
13. ŠTOR Avgust, roj. 1896
14. TERBIŽAN Ivan, roj. 1899

2. Občina Brežice

1. BALAS Adam, roj. 21. 4. 1897
2. BOSINA Jože, roj. 29. 3. 1897
3. BENKOČ Ivan, roj. 27. 8. 1895
4. BITENC Franc, roj. 20. 11. 1897
5. BOGOVIČ Alojzij, roj. 14. 10. 1894
6. CERJAK Franc, roj. 1. 8. 1896
7. CVETKOVIČ Martin, roj. 25. 4. 1898
8. CIZELJ Julij, roj. 22. 7. 1899
9. CIGLAR Martin, roj. 11. 7. 1894
10. CIRNSKI Alojz, roj. 11. 9. 1898
11. ČERNELČ Ivan, roj. 4. 4. 1891
12. ČRPIČ Janez, roj. 20. 6. 1896
13. DRUGOVIČ Anton, roj. 27. 6. 1895
14. DOMITROVIČ Ivan, roj. 17. 12. 1899
15. FERLAN Jože, roj. 16. 4. 1897
16. FRIGELJ Martin, roj. 31. 7. 1896
17. GLAŽAR Viktor, roj. 27. 3. 1897
18. GLINŠEK Rudolf, roj. 14. 4. 1893
19. GABRON Jože, roj. 28. 3. 1899
20. GEĆ Anton, roj. 11. 5. 1899
21. HOTKO Ivan, roj. 25. 6. 1899
22. HOTKO Jože, roj. 17. 2. 1898
23. HOTKO Franc, roj. 23. 4. 1896
24. HOTKO Vinko, roj. 29. 10. 1899
25. IVANŠEK Anton, roj. 13. 3. 1898
26. KLEMENČIČ Franc, roj. 18. 11. 1895
27. KOSTEVC Anton, roj. 22. 11. 1896
28. KLEMENČIČ Radko, roj. 24. 7. 1894
29. KOVAČIČ Franc, roj. 28. 10. 1896
30. KOŽAR Jožef, roj. 24. 1. 1897
31. KRULC Jože, roj. 27. 10. 1895
32. KINK Alojz, roj. 16. 6. 1899
33. KENE Jože, roj. 15. 12. 1895
34. KOMOČAR Janez, roj. 26. 2. 1899
35. KOS Maks, roj. 12. 7. 1903
36. KRŽAN Franc, roj. 21. 8. 1898
37. KOSTANJŠEK Ivan, roj. 15. 5. 1899
38. KOCJAN Jože, roj. 18. 6. 1899
39. KAJBA Anton, roj. 10. 7. 1896
40. LEBIČ Mihael, roj. 4. 7. 1892
41. LIPEJ Franc, roj. 4. 7. 1899
42. LAPUH Anton, roj. 9. 7. 1898
43. LOPATIČ Franc, roj. 27. 9. 1895
44. LESKOVEC Franc, roj. 4. 2. 1899
45. LOPATIČ Anton, roj. 24. 5. 1898

46. **MATKOVIČ** Miha, roj. 8. 7. 1898
 47. **MOLAN** Martin, roj. 25. 8. 1898
 48. **NOVAK** Franc, roj. 2. 6. 1895
 49. **OMERZEL** Ivan, roj. 14. 9. 1897
 50. **OMERZO** Martin, roj. 15. 8. 1895
 51. **OGRIS** Jurij, roj. 3. 3. 1897
 52. **OSOJNIK** Franc, roj. 31 .1. 1899
 53. **PANGERČIČ** Franc, roj. 4. 9. 1897
 54. **PILTAVER** Martin, roj. 31. 8. 1898
 55. **PAVLJA** Franc, roj. 15. 3. 1896
 56. **PODGORŠEK** Ivan, roj. 14. 12. 1897
 57. **PŠENIČNIK** Matija, roj. 23. 10. 1896
 58. **PAVLOVIČ** Janez, roj. 2. 6. 1898
 59. **PŠENIČNIK** Vincenc, roj. 18. 1. 1897
 60. **PAVLIČ** Franjo, roj. 2. 4. 1898
 61. **PERKMAN** Anton, roj. 24. 9. 1897
 62. **PAVALEC** Jakob, roj. 1. 5. 1896
 63. **ROŽMAN** Jože, roj. 18. 2. 1899
 64. **RADANOVIČ** Jože, roj. 31. 5. 1895
 65. **SOTLER** Alojz, roj. 10. 5. 1899
 66. **STANIČ** Jože, roj. 31. 1. 1897
 67. **SAVNÍK** Mihael, roj. 29. 9. 1898
 68. **STRGAR** Anton, roj. 4. 8. 1897
 69. **STOPAR** Karel, roj. 13. 10. 1889
 70. **SLODEJ** Jože, roj. 28. 2. 1902
 71. **ŠINUK** Martin, roj. 7. 12. 1897
 72. **ŠEKORAJA** Ivan, roj. 19. 7. 1899
 73. **ŠEKORANJA** Josip, roj. 25. 12. 1897
 74. **ŠETINC** Anton, roj. 4. 2. 1898
 75. **ŠETINC** Franc, roj. 28. 8. 1898
 76. **ŠAVRIČ** Jože, roj. 29. 11. 1895
 77. **ŠOŠKO** Ivan, roj. 26. 3. 1897
 78. **ŠETINC** Alojz, roj. 28. 7. 1898
 79. **VRANETIČ** Anton, roj. 22. 11. 1897
 80. **VAŠCER** Karl, roj. 17. 9. 1897
 81. **VEGEJ** Janez, roj. 23. 11. 1899
 82. **VOLANŠEK** Martin, roj. 14. 5. 1899
 83. **VEBLE** Jože, roj. 30. 9. 1898
 84. **VEBLE** Jože, roj. 24. 1. 1891
 85. **VIDMAR** Andrej, roj. 30. 11. 1891
 86. **VOLCANJŠEK** Anton, roj. 22. 1. 1893
 87. **VOGRINC** Ivan, roj. 3. 4. 1896
 88. **VOLČANJŠEK** Janez, roj. 26. 5. 1898
 89. **VRENKO** Franc, roj. 29. 10. 1898
 90. **ZEVNIK** Franc, roj. 12. 9. 1896
 91. **ZORKO** Alojz, roj. 5. 4. 1897
 92. **ZAVOR** Janez, roj. 3. 7. 1899
 93. **ZORKO** Franjo, roj. 20. 1. 1898
 94. **ZAGMAJSTER** Avgust, roj. 1. 4. 1898
 95. **ŽABKAR** Anton, roj. 14. 2. 1898
8. **CAFUTA** Janko, roj. 18. 6. 1895
 9. **CAFUTA** Matevž, roj. 11. 9. 1898
 10. **CILENŠEK** Blaž, roj. 1. 1. 1899
 11. **CENTRIH** Jurij, roj. 9. 9. 1897
 12. **ČREPINŠEK** Martin, roj. 7. 11. 1899
 13. **ČERNE** Alojz, roj. 16. 9. 1893
 14. **FLAJS** dr. Jože, roj. 16. 2. 1899
 15. **GAJŠEK** Rudolf, roj. 13. 4. 1896
 16. **GAJŠEK** Jožef, roj. 8. 3. 1900
 17. **GRETER** Rudolf, roj. 2. 3. 1896
 18. **GUZEJ** Martin, roj. 25. 10. 1828
 19. **GAŠPARIČ** Anton, roj. 27. 5. 1895
 20. **GOLMAJER** Ivan, roj. 23. 11. 1894
 21. **GROBELJŠEK** Ivan, roj. 16. 3. 1895
 22. **GUČEK** Anton, roj. 18. 2. 1897
 23. **GABERŠEK** Štefan, roj. 5. 12. 1898
 24. **GORENJŠEK** Ivan, roj. 12. 6. 1897
 25. **HREN** Jože, roj. 7. 9. 1895
 26. **HOČEVAR** Janko, roj. 24. 6. 1895
 27. **HРИBERNIK** Mihael, roj. 24. 9. 1892
 28. **JERŠIČ** Jožef, roj. 21. 2. 1896
 29. **KLANJŠEK** Anton, roj. 2. 11. 1898
 30. **KOMPARE** Franc, roj. 2. 8. 1897
 31. **KOROŠEC** Jože, roj. 11. 3. 1896
 32. **KLEMEN** Franc, roj. 31. 3. 1896
 33. **KRULEC** Franc, roj. 5. 7. 1897
 34. **KANTUŠAR** Blaž, roj. 30. 1. 1897
 35. **KULTELER** Filip, roj. 1. 5. 1889
 36. **KRAGOLNIK** Franc, 4. 8. 1898
 37. **KOZIKAR** Leopold, roj. 5. 10. 1897
 38. **KOREN** Blaž, roj. 30. 1. 1898
 39. **KALAR** Martin, roj. 20. 10. 1892
 40. **KERNER** Alojz, roj. 13. 6. 1892
 41. **KAJTNA** Mihael, roj. 29. 9. 1895
 42. **KUKOVIČ** Anton, roj. 13. 6. 1897
 43. **KOTNIK** Franc, roj. 15. 2. 1897
 44. **KOLENC** Leopold, roj. 19. 11. 1899
 45. **LIPOVSEK** Ivan, roj. 27. 5. 1895
 46. **LEDNIK** Ivan, 6. 12. 1897
 47. **MUSIL** Franc, roj. 12. 9. 1898
 48. **MASTNAK** Franc, roj. 22. 3. 1896
 49. **MAK** Anton, roj. 17. 2. 1899
 50. **MALI** Mihael, roj. 21. 9. 1898
 51. **MARZIDOVŠEK** Matija, roj. 2. 2. 1897
 52. **MRAVLJE** Franc, roj. 2. 12. 1882
 53. **NOVAK** Franc roj., 9. 2. 1898
 54. **OROŠ** Albin, roj. 20. 2. 1893
 55. **PUNCER** Franc, roj. 15. 9. 1898
 56. **PRELOVEC** Slavko, roj. 3. 3. 1901
 57. **PODVRŠAN** Anton, roj. 4. 6. 1893
 58. **PLAHUTA** Ivan, roj. 15. 5. 1896
 59. **PILER** Minko, roj. 4. 12. 1894
 60. **PODLOGAR** Alojz, roj. 18. 4. 1895
 61. **PALIR** Ivan, roj. 10. 12. 1899
 62. **PETAN** Ivan, roj. 22. 12. 1899
 63. **PRISTOVŠEK** Ferdinand, roj. 27. 4. 1884
 64. **POTOČNIK** Jože, roj. 7. 3. 1897
 65. **REDNAK** Rafko, roj. 17. 9. 1898
 66. **REGORŠEK** Martin, roj. 18. 10. 1899
 67. **REBEVŠEK** Janez, roj. 3. 2. 1896
 68. **RAJHMAN** Josip, roj. 4. 2. 1891
 69. **ROŠ** Franc, roj. 14. 1. 1898
 70. **REPČ** dr. Franc, roj. 7. 10. 1899
 71. **ROŠ** Mirko, roj. 4. 10. 1900

3. Občina Celje

- AMBROŽ** Franc, roj. 29. 5. 1886
- AŽMAN** Jože, roj. 12. 2. 1897
- BRINOVEC** Karl, roj. 2. 11. 1898
- BLAZINŠEK** Rudi, roj. 13. 3. 1898
- BRVAR** Dolfe, roj. 14. 6. 1894
- BORNŠEK** Rudolf, roj. 12. 4. 1898
- BITENC** Martin, roj. 12. 10. 1899

72. RODE Adolf, roj. 8. 8. 1883
 73. RIHTER Mihael, roj. 22. 9. 1887
 74. SREBRE Bogomir, roj. 18. 12. 1889
 75. SLUGA Ciril, roj. 26. 9. 1896
 76. SUHAČ Lojze, roj. 4. 7. 1900
 77. ŠMID Albert, roj. 13. 11. 1885
 78. ŠTANDEKAR Franjo, roj. 20. 9. 1897
 79. ŠVENT Ivan, roj. 5. 2. 1892
 80. ŠMARČAN Franc, roj. 11. 12. 1899
 81. ŠEK Franjo, roj. 12. 5. 1884
 82. ŠVENT Leopold, roj. 26. 10. 1895
 83. TRSTENJAK Alojz, roj. 6. 6. 1899
 84. TOMINŠEK Branko, roj. 25. 2. 1899
 85. TERŽAN Ivan, roj. 28. 4. 1895
 86. VEBER Jože, roj. 16. 12. 1892
 87. VIDETIČ Jurij, roj. 26. 5. 1897
 88. VREČKO Anton, roj. 6. 1. 1894
 89. ŽELEZNİKAR Viktor, roj. 19. 4. 1900
 90. ŽGAJNER Jože, roj. 4. 1. 1899
 91. ARBAJTER Konrad, roj. 28. 11. 1898
 92. BREZNIK Franc, roj. 19. 1. 1902
 93. BREZENŠEK Jože, roj. 20. 12. 1897
 94. BRAČUN Ivan, roj. 5. 2. 1895
 95. ČMOK Ludvik, roj. 19. 8. 1898
 96. ČRETNIK Anton, roj. 8. 6. 1899
 97. ČADEŽ Anton, roj. 26. 2. 1844
 98. ČOPI Anton, roj. 21. 4. 1890
 99. DOLINŠEK Franc, roj. 13. 6. 1894
 100. DOBAJ Tomáž, roj. 5. 3. 1894
 101. FAJGELJ Rudolf, roj. 1. 11. 1897
 102. FLORJANC Vinko, roj. 4. 7. 1898
 103. FEZARIČ Anton, roj. 4. 1. 1898
 104. FLORJANČIČ Karel, roj. 18. 9. 1899
 105. GORIŠEK Simon, roj. 26. 10. 1899
 106. GROSEK Ivan, roj. 17. 12. 1898
 107. JANEŽIČ Jože, roj. 23. 2. 1896
 108. JURČAK Ivan, roj. 24. 4. 1897
 109. KOŽELJ Franc, roj. 28. 6. 1897
 110. KUMER Peter, roj. 29. 6. 1899
 111. KOČJAN Avgust, roj. 6. 10. 1898
 112. KRESNIK Anton, roj. 6. 1. 1894
 113. KOTNIK Bogomil, roj. 4. 5. 1905
 114. KOVAČ Mihael, roj. 29. 7. 1896
 115. KOŠTOMAJ Jože, roj. 11. 1. 1898
 116. LESJAK Juro, roj. 10. 1. 1900
 117. LEBAN Franjo, roj. 12. 5. 1898
 118. LAMPREȚ Franc, roj. 25. 11. 1890
 119. LEDNIK Alojz, roj. 10. 6. 1896
 120. MEJAK dr. Ervin, roj. 19. 4. 1899
 121. MULEJ Anton, roj. 10. 1. 1899
 122. MENHART Alojz, roj. 21. 3. 1895
 123. MLAKAR Ivan, roj. 10. 5. 1897
 124. NOVAK Franc, roj. 6. 9. 1898
 125. OGRIZEK Jurij, roj. 24. 4. 1898
 126. PAVLIČ Alojz, roj. 9. 5. 1899
 127. PECKO Jože, roj. 10. 8. 1895
 128. PRIMEC Ferdo, roj. 27. 6. 1896
 129. PRATNEKAR Alojz, roj. 13. 6. 1896
 130. PIBROVEC Rudl, roj. 11. 9. 1897
 131. PUC Srečko, roj. 13. 8. 1897
 132. PAHOR Jože, roj. 7. 10. 1899
 133. RUPNIK Anton, roj. 3. 7. 1899
 134. REBEK Tone, roj. 13. 6. 1899
 135. SILAN dr. Stanko, roj. 27. 3. 1899

136. SENIČAR Franc, roj. 29. 5. 1897
 137. SOVIC Ivan, roj. 4. 12. 1899
 138. ŠVAJGER Franc, roj. 19. 11. 1897
 139. ŠKUFCA Franc, roj. 15. 11. 1893
 140. ŠTROS Franc, roj. 7. 12. 1899
 141. ŠKOFLEK Vinko, roj. 19. 1. 1896
 142. ŠKOFLEK Franc, roj. 1. 1. 1898
 143. TURK Fortunat, roj. 4. 7. 1898
 144. TURNŠEK Mihael, roj. 22. 9. 1894
 145. TRATNIK Matevž, roj. 6. 9. 1899
 146. TROBIŠ Ivan, roj. 7. 12. 1898
 147. VIVOD Ivan, roj. 9. 5. 1897
 148. VERDEV Franc, roj. 3. 11. 1896
 149. VERBIČ Bernard, roj. 14. 8. 1894
 150. VIRANT Janko, roj. 11. 12. 1891
 151. WAGNER Janko, roj. 29. 6. 1895
 152. ZALOŽNIK Jurij, roj. 20. 4. 1896

4. Občina Cerknica

1. AVSEC Jakob
2. BRANISELJ Franc
3. BRENCE Franc
4. BEČAJ Anton
5. INTIHAR Jernej
6. JANEŽIČ Janez
7. JERANČE Slavko
8. KOVACIČ Andrej
9. KRAŃC Janez
10. KOVŠCA Jože
11. LOGAR Andrej
12. LOGAR Anton
13. LAVRIČ Ivan
14. MLAKAR Janez
15. MARCAN Alojzij
16. MAZI Janez
17. MODIC Franc
18. MELE Andrej
19. MIVEC Matevž
20. MLINAR Janez
21. MRHAR Anton
22. MOHAR Ludvik
23. POPEK Franc
24. PAKIŽ Janez
25. RUPAR Anton
26. ŠIVEC Ivan
27. TRUDEN Ivan
28. TURŠIČ Jakob
29. TOMŠIČ Jože
30. TURŠIČ Ivan
31. URH Jože
32. VOJAK Jakob
33. ZGONC Karl
34. ZALAR Andrej
35. ZAKRAJŠEK Janez
36. ZGONC Janez
37. ZGONC Karel
38. ŽNIDARŠIČ Jože
39. ŽNIDARŠIČ Alojzij

5. Občina Črnomelj

1. BARIČ Ivan
2. BARIČ Jurij
3. FLAJNIK Peter
4. KAVRAN Ivan
5. KOBE Peter
6. LUKANIČ Jože
7. NOVAK Stanko
8. PETRIC Matija
9. PUHEK Lovrenc
10. ŠTERBENC Franc
11. ŠVAJGER Anton
12. ŠVAJGER Janez
13. TOMAŽIČ Štefan
14. TOMC Jože
15. ŽAGAR Franc
16. ŽAGAR Ivan
17. ŽALEC Jože

6. Občina Domžale

1. AVBELJ Franc
2. CAPUDER Martin
3. DAROVEC Franc
4. DROLČ Anton
5. ERJAVŠEK Anton
6. GRAŠIČ Janez
7. JANEŽIČ Ivan
8. JANEŽIČ Jože
9. JERETINA Peregrin
10. JERIČ Franc
11. JEZERNIK Jože
12. JUTERŠEK Alojz
13. KAVČIČ Andrej
14. KOS Janez
15. KOKALJ Ivan
16. KRIŽNAR Matevž
17. LEVSTEK Jože
18. LIPOVŠEK Matej
19. MAJDIČ Peter
20. MALEŽ Jože
21. MALI Albin
22. MARINŠEK Andrej
23. MERČUN Jakob
24. MIKULUŽ Alojz
25. MRČUN Jožef
26. ORAŠ ing. Igo
27. ORAŽEM Franc
28. ORAŽEM Franc
29. ORL dr. Filip
30. PANJAN Franc
31. POGAČAR Janez
32. PRISLAN Franc
33. RAVNIKAR Franc
34. ROJC Anton
35. RUČIGAJ Anton
36. SIARD Jože
37. SMOLE Tomaž
38. ŠARC Jakob
39. ŠKERJANC Franc
40. ŠRIBAR Janez
41. ŠRAJ Janče

42. ŠTEBE Janez
43. TAJČ Anton
44. UŠTAR Feliiks
45. VAVPETIC Franc
46. VODOPIVEC Anton
47. ZAVEC Kondrad
48. ZORMAN Anton
49. ZUPANC Anton
50. ŽEROVNIK Ciril
51. ŽEROVNIK Štefan

7 Občina Dravograd

1. BALAŽIČ Franc
2. BRAJNIK Jurij
3. GOSTENČNIK Jože
4. HARTMAN Ivan
5. HERŠČAK Jakob
6. JUVAN Fortunat
7. KNEŽAR Matevž
8. NAHBAR Jože
9. PARADIŽ Simon
10. PEČOVNIK Franc
11. POHOVNIKAR Simon
12. PRILAZNIK Ivan
13. RAVLAN Andrej
14. RAVLAN Vinko
15. REK Franc
16. ROTOVNIK Franc
17. VRHOVNIK Viktor

8. Občina Gornja Radgona

1. DUH Ivan,
2. DIVJAK Franc
3. BRATKOVIČ Jakob
4. ČUCKO Franc
5. FAJFAR Matija
6. HERBST Franc
7. HERIC Franc
8. HODL Alojz
9. IRGOLIČ Jože
10. JAUŠOVEC Alojz
11. JAUŠOVEC Jožef
12. KRALJ Janez
13. KOS Valentin
14. KEBLER Ivan
15. KOCMUT Drago
16. KNEZ Anton
17. KRAJNC Franc
18. KOŠAR Ivan
19. KOROŠEC Ivan
20. KORELC Ivan
21. KNAFLJIČ Ignac
22. KNIPLIČ Franc
23. LUBEC Martin
24. MARKOVIČ Jakob
25. MALEH Karel
26. MLINARIČ Vinko
27. MISJA Alojz
28. MULEC Anton
29. MEVELKO Jernej

30. **POTISK** Franc
31. **RAUTER** Anton
32. **ROŠKAR** Ferdo
33. **RUPNIK** Andrej
34. **ROJS** Janez
35. **SATLER** Franc
36. **SENJUR** Jože
37. **STANEK** Jakob
38. **ŠTELCER** Franc
39. **ŠVAGAN** Jože
40. **ŠKRLEC** Anton
41. **ŠAFARIČ** Alojz
42. **ŠTEFANEC** Peter
43. **ŠPINDLER** Franc
44. **VOGRINEC** Jože
45. **VIDENŠEK** Anton
46. **VERZEL** Ignac
47. **SUPE** Karel
48. **ZAMUDA** Leopold
49. **ZORJAN** Jožef
50. **ZEMLJAK** Ludvik
51. **HAMLER** Alojz
52. **FEKONJA** Matija
53. **ŠTUHEC** Matej
54. **ŠTUHEC** Franc
55. **PREŠEREN** Franc
56. **STRAH** Janez

9. Občina Grosuplje

1. **ADAMIČ** Jože
2. **BABIČ** Franc
3. **BREGAR** Alojz
4. **BREGAR** Lojze
5. **DEŽMAN** Jernej
6. **DROLE** Albin
7. **GOBEC** Franc
8. **GREGORIČ** Anton
9. **GRIS** Janez
10. **GROS** Štefan
11. **JABORNIK** Jože
12. **KASTELIC** Franc
13. **KOPRIVEC** Franc
14. **KRAMAR** Franc
15. **MEDVED** Ignac
16. **PAJK** Franc
17. **POTOKAR** Janez
18. **PREDALIČ** Franc
19. **PRIMC** Leopold
20. **PITEKELJ** Anton
21. **SMOLE** Jakob
22. **ŠTIBERNIK** Jakob
23. **VODEB** Anton
24. **VOVK** Franc
25. **ZUPANČIČ** Franc
26. **ŽNIDARIČ** Franc

10. Občina Hrastnik

1. **GROZDNIK** Jože
2. **HOMŠEK** Ivan
3. **OBERMAJER** Anton
4. **STRAŠEK** Franc
5. **KOTAR** Jože

6. **SALOBIR** Ivan
7. **ZORNIK** Herman

11. Občina Izola

1. **KORENIKA** Franc

12. Občina Jesenice

1. **ABRUČ** Rudolf, roj. 1890
2. **ANCELJ** Miha, roj. 1898
3. **ARNEŽ** Ivan, roj. 1896
4. **BALOH** Alojz, roj. 1895
5. **BALANČ** Janez, roj. 1888
6. **BERGELJ** Anton, roj. 1899
7. **BERNARD** Matevž, roj. 1897
8. **BLAŽIČ** Henrik, roj. 1901
9. **BOLTE** Alojz, roj. 1893
10. **BRAJC** Alojz, roj. 1899
11. **CUZNAR** Franc, roj. 1893
12. **ČERNE** Janez, roj. 1896
13. **ČOP** Jože, roj. 1893
14. **ČOP** Srečko, roj. 1895
15. **ERLAH** Lovro, roj. 1899
16. **ERLAH** Franc, roj. 1898
17. **ERZAR** Karel, roj. 1898
18. **FAJS** Franc, roj. 1896
19. **FURLAN** Alojz, roj. 1894
20. **GODLER** Kancijan, roj. 1893
21. **GRAŠIČ** Franc, roj. 1898
22. **GREGORI** Franc, roj. 1894
23. **GREGORI** Jože, roj. 1892
24. **HARTMAN** Franc, roj. 1897
25. **HLEBANJA** Lovro, roj. 1899
26. **HLEBANJA** Matevž, roj. 1894
27. **HOČEVAR** Alojz, roj. 1899
28. **HRASTAR** Franc, roj. 1896
29. **HRIBAR** Janez, roj. 1895
30. **JAMAR** Janez, roj. 1891
31. **JANAH** Lambert, roj. 1901
32. **JUGOVIC** Anton, roj. 1897
33. **KARMEL** Jaka, roj. 1901
34. **KAVALAR** Janez, roj. 1898
35. **KIRHMAJER** Jakob, roj. 1895
36. **KISOVEC** Matevž, roj. 1896
37. **KLANČNIK** Janez, roj. 1897
38. **KLEMENČIČ** Pavel, roj. 1897
39. **KNAFLIČ** Anton, roj. 1896
40. **KOBAL** Janez, roj. 1897
41. **KOBAL** Jernej, roj. 1899
42. **KOSMAČ** Anton, roj. 1899
43. **KOŠIR** Anton, roj. 1899
44. **KOŠIR** Gabrijel, roj. 1898
45. **KOŠIR** Gregor, roj. 1900
46. **KOŠIR** Jernej, roj. 1899
47. **KOVAČ** Pavel, roj. 1896
48. **KOZELJ** Feliks, roj. 1901
49. **KRAJNIK** Franc, roj. 1899
50. **KRIVEC** Valentin, roj. 1901
51. **KROPIVNIK** Franc, roj. 1896
52. **LEGAT** Janez, roj. 1892
53. **LIKOZAR** Janez, roj. 1899
54. **LIPOVEC** Alojz, roj. 1897
55. **LUKAN** Valentin, roj. 1898
56. **MAKOVEC** Franc, roj. 1895

57. **MATJAŽ** Janez, roj. 1894
 58. **MEDJA** Jakob, roj. 1896
 59. **MERTELJ** Andrej, roj. 1895
 60. **MERTELJ** Janez, roj. 1984
 61. **MEŽEK** Jože, roj. 1895
 62. **MEŽNAR** Kristijan, roj. 1898
 63. **MLAKAR** Lovro, roj. 1898
 64. **MRAK** Anton, roj. 1900
 65. **MUHAR** Filip, roj. 1899
 66. **NOVAK** Franc, roj. 1898
 67. **OGRIN** Rudolf, roj. 1901
 68. **OITZL** Miha, roj. 1893
 69. **OITZL** Mirko, roj. 1896
 70. **OSVALD** Jože, roj. 1896
 71. **PAVŠIN** Franc, roj. 1897
 72. **PETERNELJ** Franc, roj. 1893
 73. **PERKO** Anton, roj. 1899
 74. **PESJAK** Franc, roj. 1893
 75. **PETRAŽ** Janez, roj. 1896
 76. **PETRIC** Marko, roj. 1895
 77. **PIBERNIK** Božo, roj. 1897
 78. **PIKON** Karel, roj. 1896
 79. **PODREKAR** Franc, roj. 1897
 80. **PODLIPNIK** Janez, roj. 1896
 81. **POLAJNAR** Miha, roj. 1899
 82. **POLDA** Pavel, roj. 1895
 83. **PRAPROTNIK** Albin, roj. 1901
 84. **PRAPROTNIK** Franc, roj. 1897
 85. **PRAPROTNIK** Jože, roj. 1898
 86. **PREŠEREN** Janez, roj. 1898
 87. **RAVHEKAR** Avgust, roj. 1900
 88. **REJC** Metod, roj. 1895
 89. **ROBIČ** Andrej, roj. 1895
 90. **ROGELJ** Anton, roj. 1899
 91. **SKRT** Andrej, roj. 1898
 92. **SLAMNIK** Jože, roj. 1898
 93. **SMOLEJ** Albin, roj. 1898
 94. **SMOLEJ** Alojz, roj. 1896
 95. **SMOLEJ** Andrej, roj. 1897
 96. **SMOLEJ** Jože, roj. 1898
 97. **SMOLEJ** Miroslav, roj. 1899
 98. **SODJA** Simon, roj. 1899
 99. **STRAŽIŠAR** Jože, roj. 1899
 100. **SVETINA** Tomaž, roj. 1895
 101. **ŠIFRER** Franc, roj. 1902
 102. **ŠORLI** Srečko, roj. 1899
 103. **ŠRANC** Janko, roj. 1895
 104. **TARMAN** Jože, roj. 1897
 105. **TUŠAR** Janez, roj. 1897
 106. **VARL** Joža, roj. 1897
 107. **VIŠNAR** Drago, roj. 1890
 108. **VOLC** Jože, roj. 1899
 109. **VRHOVŠEK** Karel, roj. 1896
 110. **ZUPAN** Anton, roj. 1889
 111. **ŽEJN** Ivan, roj. 1901
 112. **ŽIBERT** Janez, roj. 1898
 113. **ŽUŽEK** Vinko, roj. 1895

13. Občina Kamnik

1. **AHČIN** Anton
 2. **BERNOT** Franc
 3. **BERNOT** Janez

4. **CENCELJ** Anton
 5. **ČEBULJ** Jernej
 6. **DROLČ** Miha
 7. **GOLOB** Jože
 8. **GRILJC** Jože
 9. **JAGODIC** Anton
 10. **JAGODIC** Ivan
 11. **JERMAN** Etbin
 12. **JEROVŠEK** Jože
 13. **KERŠMANC** Tomaž
 14. **KLEMEN** Janez
 15. **KOČAR** Jože
 16. **KOPITAR** Ivan
 17. **KORITNIK** Miha
 18. **MIHELIČ** Ivo
 19. **MRAK** Jože
 20. **NARAT** Anton
 21. **PAVLIČ** Janez
 22. **PEČEK** Stane
 23. **POTOČNIK** Franc
 24. **SADJAK** Jože
 25. **SLEVEC** Lovro
 26. **SMOLNIKAR** Maks
 27. **SOKLIČ** Rudolf
 28. **SOVRE** Franc
 29. **TAJČ** Janez
 30. **URANKAR** Jože
 31. **URŠIČ** Janez
 32. **WEBER** Viktor
 33. **ZAMLJEN** Avguštin
 34. **ŽMUC** Anton

14. Občina Kočevje

1. **BAUER** Martin
 2. **BELJAN** Ivan
 3. **CANKAR** Franc
 4. **CURL** Jože
 5. **ČERO** Peter
 6. **ČUK** Karel
 7. **DEBELJAK** Franc
 8. **FUGINA** Jurij
 9. **JURKOVIČ** Jože
 10. **JUŽNIČ** Vladimir
 11. **KRALJ** Pavel
 12. **KRANJC** Zmago
 13. **KLEPAC** Anton
 14. **KORELC** Ivan
 15. **KOVAČ** Anton
 16. **KRIVEC** Leopold
 17. **LEVSTEK** Janez
 18. **MIHELIČ** Anton
 19. **MIKLIC** Jože
 20. **NOVAK** Janez
 21. **OBRSTAR** Jože
 22. **OŽBOLT** Mihael
 23. **PAPIČ** Franc
 24. **PAPIČ** Matija
 25. **PEČJAK** Jože
 26. **PIRŠIČ** Alojz
 27. **PIRŠIČ** Jože
 28. **POJE** Edvard
 29. **PROGAR** Kocjan

30. **PUCELJ** Franc
31. **PUGELJ** Alojz
32. **ROJC** Anton
33. **STRLE** Franc
34. **ŠPILETIČ** Anton
35. **STAUDOHAR** Pavel
36. **TROHA** Edvard
37. **TROHA** Štefan
38. **TURK** Matija
39. **VEBER** Josip

15. Občina Koper

1. **BARUT** Gabrijel
2. **BORDON** Drago
3. **BUTINAR** Ivan
4. **JOGAN** Jožef
5. **LAZAR** Jože
6. **LOVŠIN** Martin
7. **MARTINUČ** Ivan
8. **MUŠIČ** Andrej

16. Občina Kranj

1. **ARH** Franc, roj. 7. 8. 1899
2. **BAJŽELJ** Janej, roj. 23. 5. 1895
3. **BEČAN** Franc, roj. 2. 10. 1900
4. **BEGUŠ** Joško, roj. 11. 10. 1897
5. **BERCKO** Alojz, roj. 1. 5. 1897
6. **BITENC** Jože, roj. 5. 8. 1893
7. **BRATE** Leopold, roj. 15. 11. 1899
8. **BREZAR** Franc, roj. 25. 11. 1899
9. **BREZAR** Jože, roj. 10. 3. 1898
10. **BROLIH** Jože, roj. 17. 3. 1898
11. **BUH** Avgust, roj. 26. 8. 1896
12. **CERAR** Franjo, roj. 11. 1. 1896
13. **DRINOVEC** Lovro, roj. 13. 8. 1895
14. **FLORJANČIČ** Franc, roj. 19. 10. 1892
15. **FRANTAR** Alojz, roj. 16. 6. 1902
16. **GLOBOČNIK** Peter, roj. 28. 6. 1901
17. **GRADIŠAR** Janez, roj. 4. 6. 1898
18. **GRAŠIČ** Anton, roj. 9. 9. 1895
19. **GRAJŽAR** Ciril, roj. 11. 2. 1897
20. **JANEŽIČ** Karel, roj. 29. 12. 1896
21. **JEGLIČ** Andrej, roj. 30. 1. 1900
22. **JENKO** Alojz, roj. 21. 6. 1898
23. **JENKO** Franc, roj. 4. 10. 1899
24. **JENKOLE** Janez, roj. 21. 12. 1897
25. **JERŠE** Franc, roj. 3. 3. 1895
26. **JERŠE** Peter, roj. 13. 1. 1897
27. **JUHANT** Janez, roj. 6. 7. 1897
28. **KEMPERLE** Janez, roj. 14. 5. 1900
29. **KERN** Janez, roj. 28. 8. 1899
30. **KOKALJ** Valentin, roj. 14. 2. 1897
31. **KOSELJ** Albin, roj. 23. 2. 1897
32. **KOŠNJEK** Franc, roj. 3. 12. 1898
33. **KOZELJ** Aleš, roj. 17. 7. 1899
34. **KOZELJ** Franc, roj. 10. 2. 1898
35. **KRANJC** Matija, roj. 31. 1. 1892
36. **KRIŠELJ** Franc, roj. 9. 1. 1898
37. **KRIŽNAR** Franc, roj. 5. 10. 1897
38. **KUSTER** Jože, roj. 13. 3. 1893

39. **LAKNER** Jože, roj. 2. 12. 1897
40. **LEŠNIK** Ivan, roj. 7. 5. 1897
41. **LOTRIČ** Janez, roj. 4. 3. 1898
42. **MALOVRH** Janez, roj. 28. 12. 1898
43. **MARKUN** Jože, 13. 3. 1897
44. **MILAVEC** Karel, roj. 11. 9. 1899
45. **MILAKAR** ing. Jaka, roj. 19. 7. 1899
46. **MILAKAR** Mihael, roj. 3. 9. 1896
47. **MODRIJAN** Jože, roj. 6. 3. 1897
48. **MOHOR** Anton, roj. 13. 1. 1894
49. **SNEDIC** Franc, roj. 18. 10. 1899
50. **NAGLIC** Franc, roj. 8. 9. 1898
51. **NAHTIGAL** Franc, roj. 31. 12. 1899
52. **NAPOKOJ** Ivan, roj. 20. 5. 1892
53. **OBER** Franc, roj. 30. 11. 1896
54. **PANJAN** Leopold, roj. 1. 12. 1898
55. **PEČENKO** Ivan, roj. 14. 12. 1901
56. **PERNE** Alojz, roj. 5. 6. 1899
57. **PISKERNIK** Jakob, roj. 15. 4. 1898
58. **PETERNEL** Tomaž, roj. 15. 12. 1896
59. **PLOJ** Ivan, roj. 9. 2. 1899
60. **POLAJNAR** Franc, roj. 2. 4. 1899
61. **POLJANEĆ** Pavel, roj. 30. 6. 1898
62. **POVŠNAR** Jože, roj. 16. 2. 1897
63. **PERNUŠ** Anton, roj. 26. 5. 1898
64. **PEVEC** Stane, roj. 18. 9. 1897
65. **RAJGELJ** Anton, roj. 17. 1. 1895
66. **REŠEK** Roman, roj. 11. 7. 1898
67. **ROGELJ** Franc, roj. 22. 8. 1899
68. **ROZMAN** Jože, roj. 17. 5. 1895
69. **ROZMAN** Peter, roj. 5. 11. 1901
70. **ROZMAN** Peter, roj. 24. 4. 1891
71. **SAJOVIC** Peter, roj. 18. 2. 1899
72. **SEKNE** Miha, roj. 26. 9. 1898
73. **SKUBIN** Avgust, roj. 14. 4. 1897
74. **SMOLEJ** Alojz, roj. 18. 6. 1896
75. **SMOLE** Avgust, roj. 28. 8. 1893
76. **SUHADOLNIK** Ivan, roj. 1. 3. 1898
77. **SNEDEC** Peter, roj. 9. 7. 1898
78. **ŠPENDAL** Martin, roj. 16. 7. 1899
79. **ŠUMI** Ignacij, roj. 1. 2. 1899
80. **TREBAR** Anton, roj. 13. 6. 1897
81. **TURK** Stanislav, roj. 11. 5. 1904
82. **VILFAN** Alojz, roj. 31. 5. 1895
83. **VODNIK** Franc, roj. 8. 10. 1896
84. **ZIMA** Alojz, roj. 19. 6. 1899
85. **ZEVNIK** Franc, roj. 6. 12. 1897
86. **ZEVNIK** Janez, roj. 22. 6. 1899
87. **ZUPAN** Janez, roj. 22. 8. 1900
88. **ZUPAN** Jože, roj. 20. 1. 1896
89. **ZUPANČIČ** Alojz, roj. 13. 7. 1895
90. **ŽAGAR** Vencelj, roj. 16. 7. 1898
91. **ŽELEZNIK** Simon, roj. 24. 9. 1897

17. Občina Krško

1. **BOGOVIČ** Janez
2. **BOŽIČ** Martin
3. **CINŽAR** Mihael
4. **GOLOBIČ** Janez
5. **HРИBERŠЕК** Alojz
6. **HOSTA** Franc
7. **ILJAŠ** Ivan

8. JAMNIKAR Feliks
9. JAKOPEC Franjo
10. JAKOB Konrad
11. KINK Franc
12. KODRIČ Franc
13. KOŽAR Ivan
14. KUŠLJAN Franc
15. LANINŠEK Franc
16. MOHORČIČ Franc
17. MILER Anton
18. PISEK Alojz
19. PACEK Alojz
20. PAVLIČ Franc
21. RESNIK Franc
22. RIBIČ Jože
23. ŠEPEC Jože
24. ŠKODA Jože
25. URŠKO Janez
26. VERSTOVŠEK Franc
27. ZEMLJAK Anton
28. ZAVRŠEK Martin
29. ŽAREN Andrej

18. Občina Laško

1. AJDNIK Anton
2. BELEJ Florjan
3. BRATEC Matija
4. HORJAK Franc
5. JANEŽIČ Franc
6. KAJTNA Franc
7. KUMŠE Karel
8. MAČEK Karel
9. MEDVED Karl
10. MESAREC Jože
11. MLAKAR Miloš
12. OCVIRK Alojz
13. OJSTERŠEK Jože
14. PALČNIK Ivan
15. PAVBAR Lojze
16. PINTER Avgust
17. UDUČ Franc
18. VREČKO Alojz
19. VODIŠEK Ignac
20. ZEME Anton
21. ŽELEZNÍK Rudolf
22. ŽOHAR Peter

19. Občina Lenart

1. JANČIČ Franc, roj. 5. 12. 1898
2. KRAMBERGER Rupert, roj. 25. 3. 1898
3. KUKOVEC Simon, roj. 6. 12. 1897
4. KURI Lovro, roj. 1. 8. 1897
5. KUHAR Ernest, roj. 25. 12. 1898
6. LAH Franc, roj. 28. 8. 1899
7. LOVREC Tomaž, roj. 18. 12. 1898
8. MAK Karl, roj. 6. 10. 1899
9. PIHLARIČ Franc, roj. 7. 8. 1898
10. MIHELČIČ Franc, roj. 7. 9. 1896
11. PEKLAR Franc, roj. 6. 12. 1897
12. PEČUH Martin, roj. 9. 11. 1890
13. BREZNIK Valentin, roj. 10. 2. 1897
14. BEZJAK Ferdinand, roj. 30. 5. 1890

15. ČEH Franc, roj. 26. 6. 1970
16. ČEH Martin, roj. 6. 11. 1898
17. DAMIŠ Ivan, roj. 12. 12. 1898
18. DRUŽOVEC Adolf, roj. 2. 11. 1899
19. EDER Jakob, roj. 1. 5. 1897
20. FRAS Janez, roj. 30. 1. 1899
21. GAJŠEK Jože, roj. 14. 12. 1896
22. GUMZEJ Ignac, roj. 6. 11. 1897
23. HAS Alojz, roj. 11. 12. 1898
24. ROLA Janez, roj. 18. 8. 1896
25. ŠALAMUN Peter, roj. 29. 6. 1895
26. ŠABEDER Karl, roj. 1. 11. 1896
27. VOGRINEC Janez, roj. 14. 5. 1895
28. ŠIROVNIK Anton, roj. 4. 1. 1895
29. ŠKOFIČ Janez, roj. 28. 2. 1897
30. TOMAŽIČ Andrej, roj. 29. 11. 1889
31. TRAMPUŠ Ernest, roj. 31. 12. 1897
32. VRLIČ Alojz, roj. 16. 5. 1898
33. ZARNEC Ferdinand, roj. 5. 5. 1893

20. Občina Lendava

1. KAVAŠ Jurij
2. LAVRIČ Karel
3. UTROŠA Anton

21. Občina Litija

1. BERČON Franc
2. CVETNIČ Ivan
3. HAUPTMAN Anton
4. HOSTNIK Jože
5. JANŠA Jože
6. KRALJ Alojz
7. KRIVEC Jože
8. KUBOT Franc
9. MLINAR Franc
10. MLINAR Karel
11. MOŽINA Janez
12. NAGLIČ Anton
13. NOGRAŠEK Anton
14. OBOLNAR Anton
15. PERME Ludvik
16. PERME Pavle
17. PETRIČ Franc
18. PIŠEK Ivan
19. POLESNIK Janez
20. POTOČNIK Janez
21. PRIMOŽIČ Franc
22. RAZORŠEK Anton
23. SUSNIK Jože
24. ŠUC Franc
25. TEKAVC Franc
26. TORI Anton
27. TRPIN Jakob
28. VIDIC Anton
29. VODENIK Janez
30. VUK Viktor
31. ZAJC Franc
32. ZAMAN Franc
33. ZIDAR Anton
34. ZORKA Janez
35. ZUPANIČIČ Anton
36. ZUPANIČIČ Jože
37. ŽUNKO Ivan

22. Občina Ljubljana - Bežigrad

1. ARKO Vladislav
2. BADJURA Metod
3. BERGANT Janez
4. BENJE Franc
5. BOŽIČ Ivan
6. BOŽIČ Franjo
7. BOŽIČNIK Anton
8. BRATANIČ Avgust
9. BREGAR Ciril
10. BREŠKVAR Franc
11. CARLO Jože
12. CUGELJ Anton
13. ČERNE Ciril
14. DIMEC Franc
15. DOVIČ ing. Josip
16. DRAKSLER Jože
17. DREMELJ Matevž
18. DREV Franc
19. FELDIN Mirko
20. FLAJS Andrej
21. GAJŠEK Vladimir
22. HOFFMAN Franc
23. JAGODIC Franc
24. JANČAR Jože
25. JANEŽIČ Andrej
26. JAKŠE Martin
27. JEREŠ Josip
28. JERSAN Slavko
29. KADERMAN Jože
30. KALAR Ignac
31. KAVČIČ Stane
32. KERNČ Ivan
33. KONJAR Vinko
34. KOBENTAR Franc
35. KOBŠE Ivan
36. KOKALJ Franc
37. KLANDER Ivan
38. KLOPČIČ Maks
39. KRAMER Marko
40. KRAMARIČ Štefan
41. KRISTAN Franjo
42. KURBUS dr. Bogdan
43. LAH Ivo
44. LAMPič Rudolf
45. LAZAR Ciril
46. LETNAR Rudolf
47. LIKEB Jože
49. MARC Edo
50. MARINŠEK Jože
51. MIKOŠIČ Avgust
52. MEŠE Pavel
53. NOVAK Alojz
54. OSOLNIK dr. Janko
55. OVEN Franc
56. PAULIN Franc
57. PAVČIČ Rudolf
58. PIKL Edvard
59. PETERLIN dr. Maks
60. PEČNIK Alojz
61. PLESTENJAK Franc
62. PLESTENJAK Janez
63. POTOKAR Gabrijel

64. PRAPROTKNIK Jože
65. PUŠ Anton
66. RABIČ Pavel
67. ROT Robert
68. REMIC Adolf
69. RUPIČ Nikolaj
70. RUS Josip
71. SALMIČ Janez
72. SREBOT Franc
73. SVETEK Miroslav
74. STAREC Vladimir
75. SUŠNIK Pavel
76. ŠTAUDEKAR Franc
77. UŠAJ Alojz
78. ULCAR Alojz
79. VALENTIN Konrad
80. VERBOVŠEK Jože
81. VERSTOVŠEK Zdenko
82. ZAJC Ivan
83. ZAVIRŠEK Anton
84. ZLOBEC Andrej
85. ZUPANČIČ Franc
86. ŽITNIK Jože
87. ŽEL Janko

23. Občina Ljubljana Center

1. ABRAM dr. Leo, Zagreb
2. AHČIN Robert, Ljubljana
3. ANKON Viktor, Zagreb
4. BANČIČ Simon, Pula
5. BERGANT Janez, Ljubljana
6. BERTONCELJ Matej, Ljubljana
7. BEZJAK Joško, Ljubljana
8. BIRSA Leopold, Ljubljana
9. BOBNAR Jernej, Sarajevo
10. BOGŠA Franc, Ljubljana
11. BONČA Viktor, Ljubljana
12. BRADEŠKO Anton, Ljubljana
13. BREČKO Josip, Ljubljana
14. BREGAR Jože, Ljubljana
15. BRICELJ Niko, Ljubljana
16. BUCIK Anton, Ljubljana
17. BUTORAC Joso, Knin
18. CEDILNIK Franc, Ljubljana
19. CIGOJ Tone, Ruma — Srbija
20. ČERNEKA Zmagoslav, Beograd
21. ČESNIK Milan, Ljubljana
22. ČISTAR Albin, Ljubljana
23. ČOP Albin, Oplenac, Topola
24. ČUBEJ Franc, Ljubljana
25. ČULINOVIČ Dragutin, Zagreb
26. DEMŠAR Rafael, Ljubljana
27. DERNOVŠEK Hinko, Ljubljana
28. DERGANC Stane, Ljubljana
29. DERŽAJ Rudolf, Ljubljana
30. DOBOVIŠEK Ciril, Ljubljana
31. DOBRILA Peter, Ljubljana
32. DOLENEC Ivan, Ljubljana
33. ELZNER Rikó, Sarajevo
34. ERMENC Franc, Slavonski Brod
35. ERMENC Ivan, Zemun
36. FLORJANČIČ Stanislav, Ljubljana

37. **FERFOLJA** Karl, Savski Marof
 38. **FIJAVŽ** Franc, Beograd
 39. **GOBERŠČIK** Josip, Ljubljana
 40. **GIOSENTO** Vid, Split
 41. **GOLOB** Janko, Ljubljana
 42. **GOMBAČ** Erle, Ljubljana
 43. **GOMIZELJ** Gabrijel, Jelenje-Reka
 44. **GORIŠEK** Franc, Ljubljana
 45. **GRADNIK** Vlado, Zagreb
 46. **GRČAR** Franc, Ljubljana
 47. **HAJNRIHAR** Alojz, Ljubljana
 48. **HARTMAN** Alojz, Ljubljana
 49. **HREN** Vilko, Ljubljana
 50. **HRIBAR** Jože, Ljubljana
 51. **HRUŠEVAR** Mihael, Ljubljana
 52. **HUDNIK** Albin, Ljubljana
 53. **HUMAR** Stane, Ljubljana
 54. **JAKLIČ** Vlado, Ljubljana
 55. **JAPELJ** Franc, Ljubljana
 56. **JANEŽIČ** Milko, Opatija
 57. **JURCA** Rado, Ljubljana
 58. **JURINEC** Franc, Beograd
 59. **KALINGER** Vladimir, Ljubljana
 60. **KASTELIC** Alojz, Ljubljana
 61. **KASTELIC** Anton, Ljubljana
 62. **KAVEC** Ignac, Ljubljana
 63. **KEMPERLE** Ciril, Ljubljana
 64. **KERVINA** Anton, Novi Sad
 65. **KRALJ** Anton, Zagreb
 66. **KRIŽMANIČ** Sime, Pula
 67. **KUMP** Rudolf, Ljubljana
 68. **LAŠIČ** Alojz, Beograd
 69. **LESKOVAC** Florjan, Ljubljana
 70. **LILLEG** Branko, Ljubljana
 71. **LILLEG** Erik, Sombor
 72. **LEDERHAS** Rajko, Ljubljana
 73. **LUPŠINA** Julius, Ljubljana
 74. **MAJER** Ernest, Ljubljana
 75. **MEŽNAR** Kristijan, Zemun
 76. **MEŠIČEK** Franc, Beograd
 77. **MIHEVC** Alojz, Ljubljana
 78. **MIKL** Ivan, Ljubljana
 79. **MILIČ** Angel, Šid — Srbija
 80. **MOLEK** Anton, Beograd
 81. **MRAK** Franc, Dubrovnik
 82. **NARDIN** Mirko, Ljubljana
 83. **NOVAK** Jože, Ljubljana
 84. **NOVAK** Martin, Ljubljana
 85. **NORMALI** Ivan, Zagreb
 86. **OBLAK** Pavel, Ljubljana
 87. **OMAN** Oto, Ljubljana
 88. **OPREŠNIK** Ivan, Ljubljana
 89. **PAHOR** Jože, Karlovac
 90. **PAULIČ** Jernej, Ljubljana
 91. **PAVLIČ** Martin, Ljubljana
 92. **PAVLIN** Matevž, Ljubljana
 93. **PERTOT** Avgust, Ljubljana
 94. **PETELIN** Jakob, Ljubljana
 95. **PAUER** Božidar, Ljubljana
 96. **PIČMAN** Edo, Ljubljana
 97. **PIŠEL** Marjan, Ljubljana
 98. **PITAMIC** Stanko, Ljubljana
 99. **POLAK** Alojz, Ljubljana
 100. **POTOČNIK** Franc, Ljubljana
 101. **POVŠIN** Andrej, Ljubljana
 102. **PODERŽAJ** Franjo, Ogulin
 103. **PREZELJ** Albin, Zagreb
 104. **PUČKO** Jože, Vukovar
 105. **PREPELUH** Emil, Ljubljana
 106. **PURIČ** Franc, Ljubljana
 107. **ROZMAN** Jože, Ljubljana
 108. **PSENICKNIK** Andrej, Zagreb
 109. **RASBERGER** Alojz, Reka
 110. **RAZNOŽNIK** Stane, Ljubljana
 111. **REKAR** ing. Ciril, Ljubljana
 112. **REMIH** Martin, Ljubljana
 113. **RESMAN** Egidij, Ljubljana
 114. **RESMAN** Janko, Beograd
 115. **ROPIČ** Ludvik, Ljubljana
 116. **SUŠA** Karel, Opatija
 117. **STEINER** Karel, Ljubljana
 118. **SVETEL** Ivan, Beograd
 119. **SVETE** Stane, Ljubljana
 120. **SAKS** Stojan, Beograd
 121. **SALAMON** Edgar, Ljubljana
 122. **SENEČIĆ** Vincenc, Zagreb
 123. **SKOPORC** Franc, Ljubljana
 124. **SLEMENŠEK** Franc, Ljubljana
 125. **SLAPERNIK** Rajko, Ljubljana
 126. **SLAVINA** Franc, Zagreb
 127. **SEGULA** Josip, Ljubljana
 128. **ŠENICA** Viktor, Ljubljana
 129. **ŠVAJGER** Slavko, Ljubljana
 130. **SUŠTERŠIČ** Anton, Karlovac
 131. **ŠEFMAN** Karl, Ljubljana
 132. **ŠEME** Ivan, Ljubljana
 133. **ŠTRUKELJ** Janez, Ljubljana
 134. **ŠNUDERL** dr. Maks, Ljubljana
 135. **ŠINKOVEC** Anton, Ljubljana
 136. **ŠTIBLER** Vekoslav, Zagreb
 137. **TAMŠE** Alojz, Beograd
 138. **TANCIK** Jože, Ljubljana
 139. **TAUBER** Karel, Ljubljana
 140. **TELBAN** Franc, Ljubljana
 141. **TERTINEK** Franjo, Zagreb
 142. **TOMAŽIČ** Ivan, Ljubljana
 143. **TRINKAUS** Franc, Ljubljana
 144. **TROJAR** Avgust, Ljubljana
 145. **UDE** Lojze, Ljubljana
 146. **URBAS** Franjo, Jurjevo
 147. **VERBIČ** Anton, Ljubljana
 148. **VERTIN** Janko, Ljubljana
 149. **VIDMAR** Jože, Koprivnica
 150. **VILHAR** Jakob, Ljubljana
 151. **VIŠNJEVEC** Anton, Zagreb
 152. **VODOPIVEC** Vladimir, Beograd
 153. **VOJE** Ignac, Ljubljana
 154. **VONČINA** Viktor, Mostar
 155. **VOVK** Anton, Ljubljana
 156. **VRANČIČ** Stanko, Zagreb
 157. **ZALAZNIK** Ivan, Ljubljana
 158. **ZBAČNIK** Ivan, Ljubljana
 159. **ZUPANIČIĆ** Alojz, Ljubljana
 160. **ŽABJEK** Jože, Ljubljana
 161. **ŽELEZNIK** Jože, Ljubljana
 162. **ŽIVIČ** Franc, Ljubljana
 163. **ŽNIDARŠIČ** Jože, Ljubljana
 164. **ŽUŽEK** Ferdinand, Ljubljana

165. ŠEGULA Konrad, Ljubljana
166. BRIC Ivan, Ljubljana
167. JERŠIN Ludvik, Ljubljana
168. KRATOWHIL Stane, Ljubljana
169. PATE Franc, Ljubljana
170. ŽUMER Alojz, Ljubljana

Živijo v Avstriji

171. BAUMGARTNER Alojz
172. BAUMGARTNER Mihael
173. DROBEŽ Janez
174. GABRIEL Anton
175. KOREN Janez
176. KOBENTAR Jože
177. LEPUSCHITZ Simon
178. LEITGEB Franc
179. MIKLAVČIČ Janez
180. MIKLAVČIČ Jože
181. MIKLAVČIČ Matevž
182. OBILČNIK Franc
183. PINTER Valentin
184. POTOCNIK Valentin
185. ZECHNTER Martin

Živijo v Italiji

186. FLEGO Rafael, Trst
187. KRIŽMANČIČ Matija, Trst
188. SANCIN Danilo, Trst
189. VELUŠČEK Karel, Gorica

24. Občina Ljubljana — Moste — Polje

1. BABŠEK Avgust
2. BENET Andrej
3. BERNIK Jakob
4. BONČA Viktor
5. CVIKL Alojz
6. ČELESNIK Anton
7. ERKLAVEC Avgust
8. FLANDER Ivan
9. FLANDER Valentin
10. GABROVŠEK Franc
11. GALE Franc
12. GRADIŠEK Dominik
13. HEGLER Jože
14. JEZA Luka
15. KLEDE Andrej
16. KOMAN Jože
17. KORES Jurij
18. KROŠELJ Jože
19. KRUŠEC Rudolf
20. LEVIČNIK Štefan
21. LIPIC dr. Lovro
22. LORENCI Pavel
23. MATKO Herman
24. MIHELČIČ Ivan
25. MIKLAVČIČ Franc
26. PETERKA Franc
27. PETERNEL Blaž
28. PLESNIČAR Stane
29. PINTAR Karel
30. POČERVINA Vincenc

31. POHLEVEN Franc
32. POSTRŽIN Janez
33. PRAZNIK Alojz
34. RUPRET Štefan
35. ŠIRCELJ Anton
36. ŠKOFIC Franc
37. ŠKRABA Jakob
38. TOMAN Martin
39. TRDAN Pavle
40. ČUK Jakob

25. Občina Ljubljana Šiška

1. ADAMIČ Jože
2. ALIČ Alojz
3. AVBELJ Janez
4. BEG Anton
5. BIZILJ Anton
6. BIZJAK Josip
7. BIZOVIČAR Mihael
8. BRECL FRANC
9. BUKOVEC Ivo
10. CIRMAN Metod
11. CIZELJ Janko
12. ČATER Jože
13. DEBELJAK Alojz
14. DERMAŠA Ignac
15. EGGER Feliks
16. ERJAVEC Janko
17. FAGANEL Rafael
18. FRANK Anton
19. GOGALA Avgust
20. GOLE Josip
21. GOLEŽ Janez
22. GRADNIK Lovro
23. GRAZER Matevž
24. GREBENC dr. Anton
25. HARIŠ Peter
26. HLEBEC Jože
27. IVANC Josip
28. JAGODIC Franc
29. JAKŠE Martin
30. JAMNIK Valentin
31. JANC Franc
32. JURIČ Jožef
33. KALAN Matevž
34. KARLIN Alojz
35. KAVČIČ Mihael
36. KLINAR Peter
37. KORBAR Stanko
38. KOŠMERLJ Franc
39. KRABONJA Franc
40. KAVEC Ignac
41. KOCUTAR Franc
42. KOMAN Viktor
43. KOŠIR Jože
44. KLOPČAR Ferdo
45. KORENČAN Viktor
46. KOVAČIČ Anton
47. KRANJC Franc
48. KREGAR Franc
49. KREK Anton
50. KUHAR Blaž

51. **KURAT** Anton
52. **KÜRNER** Oskar
53. **MADON** Ivan
54. **MEDVEŠČEK** Marjan
55. **MIHELČIČ** Janez
56. **MIKL** Alojzij
57. **MLAKAR** Franc
58. **MLAKAR** Martin
59. **MOTOH** Bogomir
60. **MULLER** Anton
61. **OSEL** Janez
62. **POLAK** Franc
63. **PARMA** Angelo
64. **PETERNEL** Jožef
65. **PIRC** Alojz
66. **PIRNAT** Leopold, Rukova 22
67. **PIRNAT** Leopold, Torovo 6
68. **PODGORŠEK** Janez
69. **POGAČAR** Jakob
70. **POGAČAR** Jakob
71. **PRAŠNIKAR** Franc
72. **PANČUR** Matevž
73. **POKOVEC** Jože
74. **POVODNIK** Josip
75. **PUSTAVRH** Ivan
76. **RAKOVEC** Jože
77. **RIBIČ** Ivan
78. **RUS** Josip
79. **SENČAR** Ciril
80. **SILA** Evgen
81. **SIROTIČ** Janko
82. **SKARZA** Viktor
83. **SLEKOVEC** Drago
84. **ŠERJAK** Jože
85. **ŠINKOVEC** Ivan
86. **ŠKULJ** Valentin
87. **ŠTIFTAR** Anton
88. **VIDIC** ing. Ignac
89. **VIDIGOJ** Ivan
90. **VIRK** Edvard
91. **VREČA** Oton
92. **VRŠEC** Franc
93. **ZADEL** Anton
94. **ZORE** Alojz
95. **ZORKO** Anton.
96. **ZUPANČIČ** Franc
97. **ŽEROVNIK** Anton
98. **ŽETKO** Gabrijel
99. **ŽUMER** Alojz

27. Občina Ljutomer

1. **BABIČ** Jožef, roj. 17. 3. 1899
2. **BOLEKOVIČ** Anton, roj. 16. 5. 1897
3. **DEŠNIK** Janko, roj. 27. 3. 1896
4. **FARKAŠ** Franc, roj. 27. 6. 1896
5. **DUBROVSKI** Ivan, roj. 23. 9. 1887
6. **FOŠNAR** Jakob, roj. 24. 7. 1896
7. **FRAS** Alojz, roj. 15. 6. 1900
8. **FRAS** Jakob, roj. 1. 5. 1894
9. **GREGORINČIČ** Matija, roj. 19. 2. 1899
10. **GREGORINČIČ** Franc, roj. 2. 12. 1895
11. **HANŽEKOVIC** Anton, roj. 2. 12. 1897

12. **HORVAT** Anton, roj. 11. 1. 1900
13. **JELEN** Alojz, roj. 5. 4. 1897
14. **JELEN** Karel, roj. 5. 2. 1899
15. **KAPUN** Anton, roj. 21. 5. 1900
16. **KAUČIČ** Martin, roj. 1. 11. 1900
17. **KLEMENČIČ** Ivan, roj. 15. 12. 1893
18. **KOTNIK** Alojz, roj. 15. 4. 1899
19. **KOCBEK** Franc, 15. 3. 1897
20. **KOSI** Jožef, roj. 1. 3. 1895
21. **KOSI** Peter, roj. 31. 7. 1897
22. **KOSI** Jožko, roj. 1. 3. 1890
23. **KOLMANIČ** Matija, roj. 6. 9. 1896
24. **KOZAR** Ivan, roj. 10. 5. 1898
25. **KRAJNC** Edvard, roj. 17. 4. 1901
26. **KRAJNC** Alojz, roj. 16. 6. 1897
27. **LENARČIČ** Jakob, roj. 24. 7. 1896
28. **LOVRENČIČ** Ignac, roj. 27. 7. 1895
29. **MAJCEN** Janko, roj. 6. 10. 1897
30. **MAGDIČ** Roman, roj. 8. 7. 1900
31. **MAGDIČ** Ignac, roj. 10. 6. 1898
32. **MURŠIČ** Franc, roj. 11. 11. 1898
33. **OSTER** Jožef, roj. 19. 3. 1896
34. **OZMEC** Martin, roj. 11. 11. 1898
35. **PRELOG** Ivan, roj. 27. 5. 1899
36. **PRELOG** Martin, roj. 15. 10. 1897
37. **PUCONJA** Franc, roj. 22. 1. 1896
38. **RAJH** Izidor, roj. 8. 5. 1895
39. **RAJH** Alojz, roj. 16. 6. 1896
40. **RAKUŠA** Franc, roj. 28. 1. 1898
41. **RAKUŠA** Franc, roj. 15. 11. 1897
42. **RIŽNAR** Martin, roj. 8. 11. 1899
43. **ROZMAN** Mihael, roj. 28. 9. 1900
44. **RUS** Karel, roj. 31. 1. 1897
45. **SENČAR** Franc, roj. 26. 10. 1897
46. **SENČAR** Franc, roj. 11. 8. 1899
47. **SLAVIČ** Jože, roj. 17. 12. 1896
48. **SEVER** Martin, roj. 26. 10. 1895
49. **STERNIŠA** Jožef, roj. 2. 1. 1898
50. **STERNIŠA** Ivan, roj. 2. 12. 1900
51. **SONAJA** Martin, roj. 29. 10. 1884
52. **ŠKERGET** Ivan, roj. 25. 12. 1897
53. **ŠTAMPAR** Vjekoslav, roj. 16. 6. 1879
54. **ŠTAMPAR** Franc, roj. 26. 6. 1896
55. **ŠTRAKL** Martin, roj. 10. 10. 1895
56. **ŠTRAKL** Martin, roj. 6. 6. 1899
57. **TRSTENJAK** Alojz, roj. 6. 6. 1899
58. **VOZLIČ** Matija, roj. 24. 2. 1891
59. **VRBNJAK** Slavko, roj. 29. 11. 1900
60. **ZEMLJAK** Franc, roj. 2. 1. 1898
61. **ŽITEK** Jožef, roj. 22. 8. 1894
62. **VIHER** Martin, roj. 23. 9. 1883
63. **ŽNIDARIČ** Anton, roj. 12. 1. 1899
64. **RUDOLF** Martin, roj. 14. 10. 1898
65. **JESENIK** Ivan, roj. 26. 12. 1895
66. **DIJAK** Fric, roj. 15. 6. 1897
67. **PERSAK** Jože, roj. 2. 7. 1895
68. **NOVAK** Jakob, roj. 30. 6. 1898
69. **NOVAK** Ivan, roj. 5. 10. 1900
70. **HORVAT** Franc, roj. 24. 9. 1894
71. **STRAJNŠAK** Martin, roj. 10. 11. 1898
72. **BRUMEN** Alojz, roj. 22. 4. 1896
73. **NOVAK** Franc, roj. 26. 3. 1890
74. **KRAJNC** Anton, roj. 15. 9. 1900
75. **ŽITEK** Edvard, roj. 13. 8. 1899

76. BRATUŠA Roman, roj. 18. 1. 1899
77. SLAVINEC Jakob, roj. 19. 7. 1896
78. ŠPINDLER Jože, roj. 26. 2. 1899
79. KOSI Franc, roj. 16. 10. 1899
80. RITONJA Jože, roj. 22. 3. 1899
81. LUKAČIČ Lovro, roj. 20. 7. 1898

28. Občina Logatec

1. ALBERT Lovrenc
2. ISTENIČ Janez
3. KERMAVNAR Janez, roj. 11. 6. 1898
4. KRIŽMANIČ Josip, roj. 7. 3. 1892
5. KOŠENINA Alojz, roj. 18. 6. 1899
6. NAGODE Karol, roj. 5. 11. 1899
7. PETERNEL Anton, roj. 4. 6. 1896
8. PINTAR Janez
9. SMREKAR Anton
10. ZUPANC Jože, roj. 15. 3. 1898

29. Občina Maribor

1. ARZENŠEK Leopold
2. AŽMAN Cvetko
3. BAUMAN Karel
4. BERANIČ Franc
5. BERLIČ Alojz
6. BIRSA Jože
7. BOMBEK Karel
8. BREŠČAK Josip
9. BREZNER Martin
10. BREZNÍK Konrad
11. BREZOVŠEK Konrad
12. BUČAR Jože
13. BUDJA Ciril
14. CELCER Jože
15. CVETKO Janko
16. CVIKL Miroslav
17. ČEP Franc
18. ČERIČ Alojz
19. ČIČEK Franjo
20. ČRNIKO Draž
21. ČRNIKO Just
22. ČURIN Ivan
23. DAJČMAN Franc
24. DAMIŠ Ivan
25. DEČMAN Franc
26. DOBERNIK Simon
27. DOBNIK Ivan
28. DOMINKUŠ Maks
29. DREGARIČ Franc
30. DREV Ivan
31. DROZG Franc
32. DUH Joško
33. DVORŠAK Avgust
34. ERTL Henrik
35. FAKIN Franc
36. FEGUŠ Franc
37. FERLEŽ Leopold
38. FERŠ Ivar
39. FERLUGA Štefan
40. FILIPANČIČ Martin
41. FILIPIČ Jože
42. FINŽGAR Avgust
43. FIŠER Martin
44. FLUHER Konrad
45. FLUHER Leopold
46. FRAS Anton
47. FUREK Jože
48. GABERC Alojz
49. GABERŠČEK Ivan
50. GABROVŠEK Jože
51. GALUN Franc
52. GAŠPARIČ Rudolf
53. GOLOB Avguštín
54. GORIŠEK Anton
55. GRAHOR Viktor
56. GNIUŠEK Edo
57. GOBEC Ernest
58. GOJČIČ Ivan
59. GORIČAN Rudolf
60. GORJAK Emil
61. GRANDUČ Jože
62. GRADIŠNIK Ivan
63. HAT Anton
64. HERG Ivan
65. HORVAT Franc
66. HORVAT Simon
67. HOČEVAR Ciril
68. HOMETER Jože
69. HRASTNIH Simon
70. HREN Zmago
71. ISEK Jože
72. JAGER Gabrijel
73. JAKAC Anton
74. JANŽEKOVIČ Anton
75. JANŽEKOVIČ Franc
76. JARC Hinko
77. JAŽBINŠEK Franjo
78. JERETIN Rudolf
79. JEZERNIK Ivan
80. JEZERNIK Jože
81. JURIČ Anton
82. JURKOVIČ Štefan
83. KAC Ivan
84. KACIJAN Anton
85. KALUŽA Jože
86. KARLIN Vincenc
87. KIMESWINGER Ivan
88. KIRBIŠ Ivan
89. KLEMENČIČ Vinko
90. KLINE Alojz
91. KLEINDIENST Franc
92. KLEMENČIČ Konrad
93. KLEMENČIČ Viktor
94. KLOBASA Janko
95. KNEZ Matija
96. KNOP ing. Vojko
97. KNUPLEŽ Alojz
98. KOBALE Ivan
99. KOBALE Jože
100. KOBAN Franjo
101. KOKALJ Rihard
102. KOKOL Ivan
103. KOLMAN Jože
104. KONCILIIJA Jože

105. **KOPŠE** Jože
 106. **KOROŠEC** Franc
 107. **KOROŠEC** Franc
 108. **KORUZA** Albert
 109. **KOS** Štefan
 110. **KOSIČ** Ivan
 111. **KOVAČ** Slavko
 112. **KOZMELJ** Franc
 113. **KRAJNC** Franc
 114. **KRAJNC** Miha
 115. **KRALJ** Franc
 116. **KRAMPL** Ivan
 117. **KRAJNC** Silvester
 118. **KREFT** Konrad
 119. **KRISTAN** Ivan
 120. **KROPIVŠEK** Franjo
 121. **KUPČIČ** Anton
 122. **KUSTER** Janko-Korošec
 123. **LAH** Henrik
 124. **LAVRENČIČ** Ivan
 125. **LENARD** Rado
 126. **LEŠNIK** Franc
 127. **LEŠNIK** Jakob
 128. **LEVIČNIK** Franc
 129. **LEVSTIK** Ivan
 130. **LOBNIK** Jakob
 131. **LORENCIČ** Anton
 132. **LOVŠA** Henrik
 133. **LUBEC** Franc
 134. **LUBI** Rupert
 135. **LUŠENC** Adam
 136. **LUTZ** Alojz
 137. **MAČEK** Ignac
 138. **MAJCEN** dr. Josip
 139. **MALENŠEK** Jože
 140. **MARIN** Franc
 141. **MARINIČ** Matija
 142. **MAROLT** Jože
 143. **MASTEN** Alojz
 144. **MATEKOVIČ** Stanko
 145. **MAVRič** Vincenc
 146. **MEDEN** Martin
 147. **MEDVEŠEK** Jože
 148. **MELAVC** Janko
 149. **MEJOVŠEK** Radovan
 150. **MLAKAR** Jože
 151. **MRAVLJA** Jurij
 152. **MUHIČ** dr. Franjo
 153. **MURŠIČ** Anton
 154. **NARAT** Miha
 155. **NOVAK** dr. Jože
 156. **OCEPEK** Dragotin
 157. **OREL** Pavel
 158. **PADEŽNIK** Ivan
 159. **PAJNKIHER** Franc
 160. **PAJNKIHER** Rudolf
 161. **PAK** Ivan
 162. **PALJUH** Marko
 163. **PASKOLO** Jožef
 164. **PAVLOVIČ** Ivan
 165. **PEČEČNIK** Avgust
 166. **PEKLAR** Rihard
 167. **PEKUŠEK** Alojz
 168. **PETERČIČ** Pavel
 169. **PETERŠIČ** Franc
 170. **PETRIČ** Franc
 171. **PEVEC** Martin
 172. **PIAVEC** Franc
 173. **PINTER** Jakob
 174. **PLANINŠEK** Alojz
 175. **PLANINŠIČ** Anton
 176. **PLAZNIK** Ivan
 177. **PLAVČAK** Stanko
 178. **PLEVNÍK** Ivan
 179. **PLIBERŠEK** Anton
 180. **PLOJ** Ivan
 181. **POGOREVC** Alojz
 182. **POHAR** Jože
 183. **POHAR** dr. Maks
 184. **POLAK** Janez
 185. **PREDAN** Feliks
 186. **RAJH** Jože
 187. **RAKOVEC** Ladislav
 188. **RAKUŠČEK** Karel
 189. **RANŠL** Ivan
 190. **RAUŠL** Anton
 191. **RAVTER** Mirko
 192. **REDNAK** Anton
 193. **REJC** Andrej
 194. **REPINA** Franc
 195. **REŠEK** Vinko
 196. **RIBIČ** Ivan
 197. **RIJAVEC** Alojz
 198. **ROBNIK** Andrej
 199. **ROGLIČ** Dragutin
 200. **RUDL** Karel
 201. **RUPNIK** Ivan
 202. **RUPREHT** Janez
 203. **SAMEC** Ivan
 204. **SATLER** Pavel
 205. **SELINŠEK** Alojz
 206. **SENEKOVIČ** Ernest
 207. **SENEKOVIČ** Franc
 208. **SENEKOVIČ** Jakob
 209. **SENEKOVIČ** Rajmund
 210. **SIMONIČ** Anton
 211. **SIMONIČ** Marko
 212. **SKAZA** Mihael
 213. **SKODIČ** Josip
 214. **SLUGA** Ivan
 215. **SMISL** Julijus
 216. **SOCIČ** Avgust
 217. **SORSAK** Simon
 218. **STERGAR** Joško
 219. **STERGARŠEK** Mihael
 220. **STOPAR** Karel
 221. **STRNAD** Maks
 222. **ŠALI** Viktor
 223. **ŠERBINEK** Anton
 224. **ŠEŠERKO** Anton
 225. **ŠILC** Jože
 226. **ŠKOF** Jože
 227. **SKRABL** Franc
 228. **ŠOBERNIK** Franc
 229. **ŠTANC** Anton
 230. **ŠTERMAN** Alojz
 231. **ŠTERMAN** Ivan
 232. **ŠTIFFAR** Franc

233. ŠTUHEC Franjo
 234. TAJNIKER Viktor
 235. TANCER Ivan
 236. TERNOVŠEK Ivan
 237. TERPIN Štefan
 238. TIPEL Rado
 239. TOPLAK Ivan
 240. TOPOLOVEC Martin
 241. TRATNIK Jože
 242. TURK Alojz
 243. VALDHUBER Franc
 244. VARL Valentin
 245. VAUDA Ivan
 246. VAUPOTIČ Ivan
 247. VEBER Ivan
 248. VEIT Franc
 249. VERANIČ Ivan
 250. VERTIČ Henrik
 251. VERTOVŠEK Rajko
 252. VEŠNAR Franc
 253. VIHER Martin
 254. VISOČNIK Ivan
 255. VODIŠEK Franc
 256. VOGRIN Vinko
 257. VOKAČ Jože
 258. VOLAVŠEK Franjo
 259. VRABL Anton
 260. VREČA Maks
 261. VRŠIČ Ivan
 262. ZABUKOVEC Rudolf
 263. ZALOŽNIK Franc
 264. ZAVERŠNIK Ludvik
 265. ZEILHOFER Benedikt
 266. ZEMLJARIČ Janez
 267. ZEMLIJIČ dr. Zvonko
 268. ZIDARIČ Avgust
 269. ZORMAN Ivan
 270. ŽIBRAT Ivan
 271. ŽNIDARIČ Karel
 272. ŽURMAN Franc
 273. AMBROŽIČ Jernej
 274. AMON Anton
 275. BAUMAN Alojz
 276. BERA Florijan
 277. BOBEK Ivan
 278. BOLE Alojz
 279. BOŽIČ Alojz (1898)
 280. BOŽIČ Alojz (1899)
 281. BRANDNER Anton
 282. BRATUŠA Matija
 283. BREG Franc
 284. BRINOVEC Ivo
 285. BRUMEN Anton
 286. CEBE Anton
 287. ČANDER Ignac
 288. ČELAN Martin
 289. ČERVEK Rudolf
 290. DAJČER Anton
 291. DEŽELAK Franc
 292. DIMITROVIČ Bogomir
 293. DOLAJŠ Ivan
 294. DOLŠEK Jernej
 295. DONKO Franc
 296. DROZG Janko
 297. ERHATIČ Leon
 298. FIDLER Jernej
 299. FILIPIČ Tomaž
 300. FLAJŠER Alojz
 301. GALUN Ivan
 302. GLAZER Alojz
 303. GNUS Ludvik
 304. GORIČAN Ivan
 305. GORNİK Franc
 306. GORNİK Tomaž
 307. GRADIŠER Karel
 308. GRANDA Ivan
 309. GRAŠIČ Anton
 310. HANŽUREJ Franc
 311. HARB Maks
 312. HLADE Ivan
 313. HLADE Jože
 314. HORVAT Albin
 315. HORVAT Alojz
 316. JAVŠNIK Alojz
 317. JESENIK Marko
 318. JUG Franc
 319. KAC Martin
 320. KACJAN Alojz
 321. KARBA Jože
 322. KARNIČNIK Gašper
 323. KAVČIČ Franc
 324. KAVS Ivan
 325. KEMPERLE Ferdo
 326. KLAMPFER Franc
 327. KLASINC Štefan
 328. KOLMAN Janez
 329. KOREN Avguštin
 330. KOS Ivan
 331. KOSI Alojz
 332. KOTNIK Drago
 333. KOVAČIČ Anton
 334. KRAPŠA Albert
 335. KRAUT Štefan
 336. KRESNIK Anton
 337. KRISTL Josip
 338. KUHAR Ferdo
 339. KUMPERŠČAK Anton
 340. KVAC Ivo
 341. LAH Ivan
 342. LAMPO Edvard
 343. LESJAK Metod
 344. LORBER Franjo
 345. LOVRENČIČ Alojz
 346. LOZEJ Vekoslav
 347. LUKMAN Franjo
 348. MAJERIČ Martin
 349. MALEK Maks
 350. MALEŽIČ Jože
 351. MAR Ciril
 352. MARINIČ Martin
 353. MARKO Ivan
 354. MAROLT Jože
 355. MATJAŠIČ Alojz
 356. MEGLIČ Martin
 357. MIHALIČ dr. Boris
 358. MORDEJ Franc
 359. MOŠKOTEVC Janez
 360. MUNDA Franc

361. MURŠIČ Anton
 362. NERAT Karel
 363. NOVAK Franc (1896)
 364. NOVAK Franc (1898)
 365. OGRIZEK Ivan
 366. OSTERC Anton
 367. PAHERNIK Ivan
 368. PAHIČ Alojz
 369. PEITLER Franc
 370. PAVLIČIČ Matija
 371. PAVŠIČ Anton
 372. PEKLAR Ivan
 373. PETEK Viljem
 374. PETRIČ Anton
 375. PEVEC Martin
 376. PIKŠ Ivan
 377. PINTERIČ Jože
 378. PIRJEVEC Jakob
 379. PIRŠ Franc
 380. PISTOR Hanibal
 381. PLAVEC Franc
 382. PLIBERŠEK Ivan
 383. POČIVAVŠEK Franjo
 384. PODREKAR Avgust
 385. POREKAR dr. Ciril
 386. POREKAR Zmago
 387. POTOČNIK Stane
 388. POŽAR Jože
 389. POŽENEL Ivan
 390. PRAJNIK Gašper
 391. PROTNER Franc
 392. PUNGARTNIK Franc
 393. RAJŠP Ivan
 394. RAKUŠA Karel
 395. REPOLUSK Valentin
 396. RIBIČ Ivan
 397. ROBNIK Hinko
 398. ROBNIK Ivan
 399. ROJKO Ivan
 400. ROZMAN Janko
 401. SAGADIN Jurij
 402. SEMENIČ Andrej
 403. SIRANKO Štefan
 404. SKVARČA Ciril
 405. SKOČIR Ignac
 406. STANJKO Jože
 407. STAVBAR Anton
 408. STERGAR Ivo
 409. ŠANTL Alojz
 410. ŠKOF Jože
 411. ŠKROBAR Alojz
 412. ŠONAJA Jože
 413. ŠTROS Miloš
 414. ŠTUHEC Franc
 415. ŠUM Rudolf
 416. ŠUNKO Franjo
 417. SUNKO Ludvik
 418. ŠVAGAN Jurij
 419. TAŠNER Ivan
 420. TOVORNIK Blaž
 421. URANJEK Avgust
 422. VAUDA Mirko
 423. WEIS Jože
 424. VELCER Konrad

425. VODENIK Jože
 426. VORŠIČ Franc
 427. VRČ Ivan
 428. VREČAR Franc
 429. VREČKO Ignac
 430. VUDLER Dominik
 431. ZADRAVEC Anton
 432. ZORJAN Jože
 433. ZORKO Franc
 434. ZORKO Ivan
 435. ŽNIDARIČ Martin

30. Občina Metlika

1. AGNIČ Anton
2. GOVEDNIK Janez
3. GREGORIČ Anton
4. HANZELJ Anton
5. JUŽNA Joše
6. JURAJEVČIČ Niko
7. KOKLIČ Jože
8. KOČEVAR Janez
9. KOČEVAR Jože
10. KOSTELEC Jože
11. MOLEK Anton
12. MUC Alojz
13. MUŠIČ Anton
14. NEMANIČ Anton
15. NEMANIČ Franc
16. NEMANIČ Anton
17. RADOŠ Ivan
18. REŽEK Martin
19. STIPANIČ Janko
20. SLOBODNIK Franc
21. ŠTRAVS Janez
22. ŠTEFANIČ Anton
23. ŠKOF Jože
24. ŠKOF Anton
25. ŠKOF Janez
26. TEŽAK Anton
27. TOMC Janez
28. VUKŠINIČ Martin
29. VAJDA Anton
30. ŽELJKO Anton
31. ŽLOGAR Janko
32. ŽUGELJ Anton

31. Občina Mozirje

1. ATELŠEK Franc
2. BAČUN Ivan
3. BOŽIČ Jože
4. BANKO Anton
5. BIDER Janez
6. BIDER Matevž
7. BASTL Ivan
8. CIGALE Franc
9. CIGALE Jože
10. ČASL Ivan
11. DELEJA Franc
12. DEŽMAN Janez
13. ERMENC Jože

14. **GRUDNIK** Janez
15. **GRUDNIK** Ivan
16. **GOLOB** Franc
17. **HRIBERŠEK** Andrej
18. **HRIBERNIK** Ivan
19. **HREN** Ivan
20. **HREN** Ivan
21. **IKOVIC** Filip
22. **JERAJ** Alojz
23. **JERAJ** Matija
24. **JANKO** Vincenc
25. **JUVAN** Martin
26. **KAKER** Jakob
27. **KAKER** Martin
28. **KREFEL** Ivan
29. **KORENJAK** Franc
30. **KLADNIK** Ivan
31. **LETONJA** Franc
32. **LUKAČ** Anton
33. **LEDINEK** Andrej
34. **MIKEK** Martin
35. **MIKEK** Anton
36. **MATJAŽ** Jože
37. **NATLACEN** Jakob
38. **NADVEŽNIK** Rafael
39. **PORT** Franc
40. **PRODNIK** Janez
41. **PLEŠNIK** Jože
42. **PREPOTNIK** Kristijan
43. **PLANINŠEK** Franc
44. **POLIČNIK** Alojz
45. **PLESNIK** Franc
46. **POJŠKRUH** Franc
47. **PODPEČNIK** Matija
48. **REMIC** Jernej
49. **REMIC** Mohor
50. **RAKUN** Ivan
51. **RUP** Franc
52. **REITER** Franc
53. **ROSEC** Tomaž
54. **SLAPNIK** Ivan
55. **ŠTIGLIC** Ivan
56. **ŠPRUK** Albin
57. **ŠTIGLIC** Jožef
58. **ŠPEH** Franc
59. **TURK** Franc
60. **TIRŠEK** Ignac
61. **TRBOVŠEK** Franc
62. **TRATNIK** Jože
63. **TURK** Ivan
64. **URTELJ** Alojz
65. **VODUŠEK** Franc
66. **VRTAČNIK** Franc
67. **VOLER** Franc
68. **VOLER** Franc
69. **ZIDARN** Ivan
70. **ŽMAVC** Franjo
71. **ZIDARN** Ivan

32. Občina Murska Sobota

1. **DEČKO** Franc
2. **FRATER** Drago
3. **GREGOR** Matija

4. **GRM** Franc
5. **JERIČ** Ivan
6. **KOSI** Franc
7. **KOTNIK** Mirko
8. **KUHAR** Mihael
9. **LAH** Ivan
10. **NOVAK** Franc
11. **PURAČ** Jerolim
12. **ŠIREC** Viktor
13. **ŠTRAKL** Alojz

33. Občina Nova Gorica

1. **BAVDAŽ** Alojz
2. **BERLOT** Ivan
3. **BOLTAR** Ivan
4. **BOLTAR** Karel
5. **CEJ JOŽEF**
6. **FRANCEŠKIN** Franc
7. **FRATNIK** Peter
8. **GRADNIK** Jakob
9. **GABRIJELČIČ** Anton
10. **GRADNIK** Vladimir
11. **GREGORIČ** Anton
12. **GREGORIČ** Ciril
13. **HUMAR** Matevž
14. **JAKONČIČ** Karlo
15. **JURETIČ** Franc
16. **KAVČIČ** Andrej
17. **KOFOL** Alojz
18. **KOLENC** Jožef
19. **KOMJANC** Alojz
20. **KOZLEVČAR** Jožef
21. **KRALJ** Jožef
22. **LAH** Nikolaj
23. **MADON** Ivan
24. **MAKUC** Ludvik
25. **MARAŽ** Karel
26. **MARUSIČ** Alfonz
27. **MASTEN** Jožef
28. **MRAK** Jožef
29. **MUHIČ** Franc
30. **PAHOR** Alojz
31. **PAHOR** Ivan
32. **PAVLIN** Jožef
33. **PERDEC** Jožef
34. **PLESNIČAR** Leopold
35. **PODBERSIČ** Ivan
36. **POBERAJ** Franc
37. **PRINČIČ** Evgen
38. **PULEC** Janez
39. **PUŠPAN** Ignacij
40. **RIJAVEC** Jožef
41. **RIJAVEC** Leopold
42. **SILIČ** Štefan
43. **SIMČIČ** Peter
44. **SKOK** Alojz
45. **SPAGNUL** Rafael
46. **SRENJŠČEK** Avgust
47. **STEPANČIČ** Alojz
48. **ŠTOLFA** Jožef
49. **ŠTROSAR** Jožef
50. **ŠULIGOJ** Leopold

51. URŠIČ Ferdinand
52. VIŽINTIN Valentin
53. VODOPIVEC Romulo
54. VONČINA Franc
55. VUGA Anton
56. ZORN Ivan

34. Občina Novo mesto

1. Avbar Alojz
2. AJDEŠČEK Anton
3. AVSENIK Jože
4. BAMBIČ Anton
5. BEVC Alojz
7. BELE Mihael
8. BENČIKA Jakob
9. BIJEK Franc
10. BOJANC Matija
11. BOŽIČ Ivan
12. BUČAR Franc
13. BRUDAR Janez
14. BRULC Matevž
15. BRULC Martin
16. BUKOVEC Jože
17. ČERNOŠ Mijo
18. DEŽMAN Anton
19. DROBNIC Franc
20. DURJAVA Karel
21. FABJAN JANEZ
22. FABJAN Urban
23. FINK Franc
24. GRANDA Viktor
25. GAZVODA Martin
26. GAZVODA Jože
27. GORENC Alojzij
28. GORENC Alojz
29. GRUBAR Jože
30. HRASTAR Anton
31. HRASTAR Alojz
32. HREN Alojz
33. HROVAT Janez
34. HOČEVAR Alojz
35. JARC Mirko
36. JERAJ Josip
37. JERELE Franc
38. KASTELIC Jože
39. KASTELIC Ivan
40. KREN Ivan
41. KREN Karel
42. KLEVIŠAR Ivan
43. KORAČIN Anton
44. KORAČIN Jakob
45. KUM Alojz
46. LIPAR Jože
47. LUZAR Franc
48. LUZAR Franc
49. LUŠTEK Janez
50. MAKOVEC Franc
51. MEDLE Jernej
52. MIRTIC Alojz
53. MORETTI Jože
54. MUHIČ Anton
55. NAGELJ Franc

56. OTTOWITZ Matevž
57. PAPEŽ Ivan
58. PENCA Karel
59. PETAN Janez
60. PERŠE Alojz
61. PELKO Alojz
62. PIPAN Jože
63. PIRNAR Anton
64. PINTAR Rudolf
65. PICELJ Martin
66. PROGAR Alojz
67. PODBEVŠEK Karel
68. PODBOJ Anton
69. PUST Alojz
70. RABZELJ Mihael
71. RAČIČ Franc
72. REŠETIČ Jože
73. SAJE Franc
74. STANIŠA Jože
75. SENIČAR Ivan
76. SOMRAK Franc
77. SMOLA Rudolf
78. ŠTAMCAR Jože
79. ŠINKOVEC Anton
80. ŠPORAR Jože
81. ŠUŠTARŠIČ Alojz
82. TRATAR Franc
83. TURK Janez
84. TURK Karel
85. TURK Jože
86. VRTAR Ignac
87. WACHTER Matija
88. VIDE Janez
89. VINDIŠMAN Alojz
90. VIRČ Alojz
91. VOVK Anton
92. ZAMIDA Ivan
93. ZGONC Franc
94. ZUPANČIČ Martin
95. ZUPANČIČ Jože
96. ZUPANČIČ Jože

35. Občina Ormož

1. BEDEKOVIČ Ivan
2. BEDJANIČ Ivan
3. BEZJAK Ivan
4. BOGŠA Jožef
5. BOKSA Jožef
6. CIMERMAN Matija
7. CIMERMAN Rudolf
8. CMAGER Alojz
9. ČAVNIČAR Vinko
10. ČURIN Stanko
11. DAJČBAJER Lovro
12. DONAJ Jakob
13. DOVEČAR Ivan
14. DOVEČAR Jožef
15. FILIPIČ Anton
16. GAŠPARIČ Lovro
17. GORIČAN Peter

18. **GRUBIČ** Ignac
 19. **HABJANIČ** Franc
 20. **HABJANIČ** Matija
 21. **HALOŽAN** Franc
 22. **HALOŽAN** Martin
 23. **HANŽELIČ** Ivan
 24. **HANŽELIČ** Lenart
 25. **HERG** Ivan
 26. **HERGULA** Ivan
 27. **HERGULA** Alojz
 28. **HERIČ** Tomaž
 29. **HORVAT** Franc
 30. **HRGA** Štefan
 31. **IVANČIČ** Anton
 32. **JEREMIC** Franc
 33. **JURKOVIČ** Martin
 34. **KANDRIČ** Jožef
 35. **KAUČIČ** Ivan
 36. **KELEMINA** Matej
 37. **KLEMENČIČ** Matija
 38. **KOČEVAR** Jožef
 39. **KOLARIČ** Martin
 40. **KOLBL** Ferdo
 41. **KORPAR** Jakob
 42. **KOSEC** Martin
 43. **KOSI** Ivan
 44. **KOSI** Jakob
 45. **KOTER** Jakob
 46. **KRAMBERGER** Mihael
 47. **KUKEC** Ludvik
 48. **KUKOVEC** Ivan
 49. **LAŠIČ** Ivan
 50. **LEŠKOVAR** Albin
 51. **LEŠNIK** Ludvik
 52. **LOGOŽAR** Valent
 53. **LUKMAN** Albin
 54. **LUKMAN** Bolfenk
 55. **LUKMAN** Jožef
 56. **MAJCEN** Jožef
 57. **MAJCEN** Maks
 58. **MAJERIČ** Avgust
 59. **MAJOŠKO** Anton
 60. **MAJOŠKO** Lovrenc
 61. **MARIN** Jožef
 62. **MARINIČ** Anton
 63. **MARINIČ** Stanko
 64. **MARKRAB** Anton
 65. **MATJAŠIČ** Vinko
 66. **MEDIK** Franc
 67. **MEGLA** Franc
 68. **MEGLA** Jakob
 69. **MEGLA** Peter
 70. **MEŠKO** Jakob
 71. **MIKLIC** Lovro
 72. **MIKLOŠIČ** Martin
 73. **MIŠKO** Matija
 74. **MIŠKO** Rudolf
 75. **MORAVEC** Franc
 76. **MORAVEC** Ivan
 77. **MUNDA** Anton
 78. **MUNDA** Jožef
 79. **MUNDA** Tomaž
 80. **NOVAK** Andrej
 81. **OPAKA** Franc
 82. **OREŠNIK** Ciril
 83. **OREŠNIK** Peter
 84. **OZMEC** Gustav
 85. **OZMEC** Viktor
 86. **PETEK** Franc
 87. **PINTARIČ** Anton
 88. **PINTER** Jakob
 89. **PLOHL** Franc
 90. **PLOHL** Konrad
 91. **PODGORELEC** Jožef
 92. **PODPLATNIK** Ivan
 93. **POTOČNIK** Franc
 94. **PRAPROTKNIK** Vinko
 95. **PRIJOL** Vinko
 96. **PUKLAVEC** Vinc
 97. **RADANOVIČ** Vinko
 98. **RAJH** Ivan
 99. **RAKUŠA** Ivan
 100. **RAKUŠA** Ivan
 101. **RAUŠL** Jožef
 102. **RIBIČ** Ivan
 103. **ROB** Jožef
 104. **ROZMAN** Jakob
 105. **SKOK** Stanko
 106. **SLANA** Anton
 107. **SEVER** Ivan
 108. **SOVIČ** Ivan
 109. **STRMŠEK** Lovrenc
 110. **ŠAVORA** Martin
 111. **ŠERUGA** Jožef
 112. **ŠKERGET** Franc
 113. **ŠKERGET** Štefan
 114. **ŠKORJANC** Ivan
 115. **ŠKRIPEC** Rudolf
 116. **ŠOŠTARIČ** Anton
 117. **ŠOŠTARIČ** Ciril
 118. **ŠPEŠIČ** Matija
 119. **ŠTABUC** Anton
 120. **ŠTAMBERGER** Janko
 121. **ŠTUHEC** Anton
 122. **ŠTUHEC** Janez
 123. **TKALEC** Anton
 124. **ŠUMAK** Franc
 125. **TOLAS** Ivan
 126. **TOMAŽIČ** Ivan
 127. **TOMAŽIČ** Ludvik
 128. **TROP** Franc
 129. **TRSTENJAK** Ivan
 130. **TRSTENJAK** Vinko
 131. **TRUNK** Franc
 132. **VAUPOTIČ** Anton
 133. **VENTA** Martin
 134. **VIČAR** Ivan
 135. **VIZJAK** Ivan
 136. **VOJSK** Franc
 137. **ZADRAVEC** Ivan
 138. **ZADRAVEC** Ludvik
 139. **ZADRAVEC** Matija
 140. **ZADRAVEC** Mihael
 141. **ZORJAN** Anton
 142. **ŽAGOVEC** Anton
 143. **ŽITNIK** Tomaž
 144. **ŽMAVC** Franc
 145. **RIBIČ** Ivan

36. Občina Piran
(stanje iz leta 1975)

1. BERLOT Anton
2. PREMRU Maks

37. Občina Postojna

1. AMBROŽIČ Franc, roj. 18. 9. 1895
2. BELČIČ Matevž, roj. 3. 7. 1899
3. DEVET Andrej, roj. 24. 11. 1895
4. KLEMENC Jožef, roj. 17. 3. 1889
5. MALEC Franc, roj. 9. 10. 1899
6. OZBIČ Alojz, roj. 20. 6. 1895
7. PIKEL Bogomir, roj. 24. 9. 1891
8. ROTENHAJZER Jožef, roj. 18. 3. 1896
9. TRŠAR Ludvik, roj. 2. 8. 1899

38. Občina Ptuj

1. ČEH Ignac
2. ČUŠ Franc
3. DOMANJKO Josip
4. DOVEČAR Jožef
5. GOLOB Martin
6. HRGA Jožef
7. HORVAT Jožef
8. HORVAT Jože
9. HUDŽAR Jožef
10. JURGEC Martin
11. KAMENŠČAK Jakob
12. KARO Mihael
13. KEKEC Franc
14. KEKEC Peter
15. KOLARIČ Jožef
16. KOS Ivan
17. KOSTANJEVEC Jakob
18. KOSTANJEVEC Janez
19. KOZEL Janez
20. KOZEL Jurij
21. KRAJNC Franc
22. KRAJNC Janez
23. KRAJNC Konrad
24. KUKOVEC Alojz
25. MAJERIČ Alojz
26. MLAKAR Martin
27. MLINARIČ Franc
28. MLINARIČ Franc
29. NEŽMAH Jurij
30. OJSTERŠEK Martin
31. PAL Jakob
32. PELC Janez
33. PLOHL Franc
34. POLANEC Janez
35. PUKŠIČ Janez
36. RAJŠP Franc
37. REBERNIK Anton
38. RIS Franc
39. VAUPOTIČ Franc
40. VAUPOTIČ Ivan
41. VIDMAR Alojz
42. VODUŠEK Franc
43. ZAVEC Jožef
44. ZELENIK Mirko
45. ŽIROVNIK Andrej
46. ŽURAN Franc
47. ARBAJTER Franc
48. BELŠAK Ivan
49. BEZJAK Franc
50. CESTNIK Alojz
51. KORENJAK Mihael
52. GASPARIČ Leopold
53. EMERŠIČ Jože
54. EMERŠIČ Anton
55. JANŽEKOVIC Martin
56. LJUBEC Alojz
57. MAJCEN Mirko
58. MATJAŠIČ Mihael
59. MLAKAR Franc
60. ŠTRUCL Franc
61. ZUPANIČ Drago
62. BRUMEN Anton
63. BRUNČIČ Franc
64. CAFUTA Franc
65. CIMERMAN Franc
66. HALOŽAN Janez
67. KODRIČ Vid
68. OSTAPOVIČ Jožef
69. PLOHL Jakob
70. PRINCL Karel
71. PROSENJAK Alojz
72. ŠMIGOC Jože
73. TAŠNER Franc
74. URBANČIČ Josip
75. ZAJC Ivan
76. ŽNIDARIČ Tomaž
77. PERTEKEL Karel
78. LUGARIČ Viktor
79. ŠALAMUN Štefan
80. BANŠTETER Franc
81. KELENC Jožef
82. SAGADIN Andrej
83. ZORKO Karel
84. ŽURAN Ivan
85. BRODNJAK Jožef
86. CEP Alojz
87. JAUŠOVEC Franc
88. KODRIČ Vincenc
89. HORVAT Peter
90. PODPLATNIK Rudolf
91. BRAČIČ Jožef
92. GALUN Franc
93. PLAJSNEK Anton
94. FRIC Ciril
95. MISLOVIČ Franc
96. TUŠEK Alojz
97. VISENJAK Anton
98. VIDOVIC Jožef
99. POTOČNIK Mihael
100. PETROVIČ Anton
101. KOSTANJEVEC Franc
102. PEŠEC Ignac
103. ERHATIČ Anton
104. KELENC Simon
105. OSTRC Franc
106. ŽNIDARIČ Martin

107. **MURŠEC** Jožef
 108. **PANIKVAR** Štefan
 109. **DVORŠAK** Franc
 110. **SKENDER** Oton
 111. **KOLARIČ** Janez
 112. **VIDOVIČ** Anton
 113. **SOLINA** Simon
 114. **OBRAN** Simon
 115. **PETERSIČ** Jožef
 116. **AČKO** Jožef
 117. **VAUPOTIČ** Ivan
 118. **DUCMAN** Lovrenc
 119. **PREDAN** Zvonko
 120. **ZEMLJARIC** Franc
 121. **TURK** Franc
 122. **FOSNERIČ** Franc
 123. **TOMIŽIČ** Tomaž
 124. **BRENČIČ** Vinko

39. Občina Radlje ob Dravi

1. **LADINEK** Ivan, roj. 1895
2. **GRZETIČ** Jože, roj. 1891
3. **KRECENBAHER** Ivan, roj. 1898
4. **PLAZOVNIK** Anton, roj. 1898
5. **ZUPANČIČ** Franc, roj. 1897
6. **VERDNIK** Jakob, roj. 1899
7. **FERK** Ivan, roj. 1891
8. **GROGL** Rajmund, roj. 1898
9. **VELAK** Ožbalt, roj. 1899
10. **TERTINEK** Franc, roj. 1898
11. **RAS** Peter, roj. 1899
12. **ŠUMER** Franc, roj. 1897
13. **OT** Simon, roj. 1898
14. **KRUŠIČ** Jože, roj. 1897
15. **GLAZER** Martin, roj. 1898
16. **KLEMEN** Friderik, roj. 1896
17. **RAZBORNIK** Martin, roj. 1897
18. **VILTUZNICK** Feliks, roj. 1897
19. **PAJTLER** Peter, roj. 1896
20. **ŠKORJANC** Anton, roj. 1899
21. **ROPIC** Anton, roj. 1896
22. **TOPLER** Damaz, roj. 1891
23. **HUTER** Ivan, roj. 1898
24. **ČREŠNIK** Matevž, roj. 1896
25. **ZUPANC** Alojz, roj. 1899
26. **MIKLAVC** Ignac, roj. 1898
27. **BREZNICK** Alojz, roj. 1898
28. **ROBNIK** Mirko, roj. 1899
29. **KORAT** Franc, roj. 1899
30. **VALTL** Anton, roj. 1898
31. **ODER** Pavel, roj. 1898
32. **PERUŠ** Anton, roj. 1898
33. **APLINC** Alojz, roj. 1896
34. **RAUH** Andrej, roj. 1895
35. **ZVIRC** Maks, roj. 1899
36. **KRAGELNIK** Ivan, roj. 1896

40. Občina Radovljica

1. **ARH** Alojz
2. **AŽMAN** Stanko
3. **BOHINC** Jakob
4. **BREŽAN** Janez
5. **CERKOVNIK** Franc

6. **ČAMPA** Alojz
7. **ČRV** Tomaž
8. **DEBELAK** Anton
9. **DOBRAVC** Alojz
10. **FINK** Kristijan
11. **GAŠPARIN** Anton
12. **GRILC** Simon
13. **HABJAN** Anton
14. **HORVAT** Franc
15. **JAN** Janez
16. **JERAJ** Jože
17. **KALAN** Jože
18. **KELIH** Miloš
19. **KLINAR** Alojz
20. **KORENJAK** Tomaž
21. **KOS** Alojz
22. **KRANJC** Bernard
23. **KRIŽNAR** Ivan
24. **LOTRIČ** Janez
25. **MAROLT** Franc
26. **MOLNAR** Aleksander
27. **NEMEC** Franc
28. **OTOVIC** Marko
29. **ORAŽEM** Miha
30. **PERC** Martin
31. **PETRAČ** Lenart
32. **POSAČAR** Jože
33. **POGAČNIK** Jože
34. **POKLJUKAR** Jakob
35. **POKLJUKAR** Janez
36. **POTOČNIK** Jože
37. **PRELOG** Janez
38. **PREŠEREN** Anton
39. **PRISTOV** Alojz
40. **REKAR** Janez
41. **ROZMAN** Franc
42. **ROZMAN** Pavel
43. **ROZMANIČ** Jakob
44. **RUS** Alojz
45. **SARTORI** Leopold
46. **SOKLIČ** Franc
47. **SOKLIČ** Janez
48. **ŠMID** Janez
49. **ŠOLAR** Andrej
50. **TORKAR** Janez
51. **ULČAR** Franc
52. **ULČAR** Tomaž
53. **VOVK** Anton
54. **VURNIK** Alojz
55. **ZAJC** Alojz
56. **ZAKRAJŠEK** Alojz
57. **ZGAGA** Lovro
58. **ZIRTELBAH** Alojz
59. **ZORKO** Edo
60. **ZUPAN** Valentin
61. **ZUPAN** Jernej
62. **ZUPANIČ** Jože

41. Občina Ravne na Koroškem

1. **ANŽELAK** Aleš
2. **BOSTJAN** Anton
3. **BRUNET** Avgust

4. ČAS Kristijan
5. ČEBUL Franjo
6. ČEGOVNIK Alojz
7. ČEKON Silvester
8. GORENŠEK Jože
9. GRADIŠNIK Ivan
10. HABERMAN Franc
11. HAVLE Peter
12. HERMAN Alojz
13. HOVNIK Mihael
14. HRAST Ciril
15. JANEŽIČ Ivan
16. JUH Gregor
17. KOLAR Ivan
18. KOTNIK Andrej
19. LAMPERET Peter
20. LEČNIK Ferdo
21. LIBNIK Alojz
22. LIBNIK Mihael
23. MARIN Hinko
24. MERKAČ Filip
25. MORI Jurij
26. PANDEV Franc
27. PEČNIK Anton
28. PETER Vincenc
29. PETRAČ Ivan
30. PIKO Alojz
31. POLJANEC Jože
32. PORI Jože
33. PRATNEKAR Franc
34. ROZMAN Karel
35. SLANIČ Pavel
36. SLIVNIK Rok
37. ŠTEHARNIK Ivan
38. SUŠNIK Franc
39. ULCEJ Ivan
40. URANC Feliks
41. URBANČIČ Srečko
42. VESELKO Ivan
43. VESELKO Maks
44. VIDOVČIČ Franc
45. VOGEL Rudolf
46. WUTEJ Rado
47. ZAVODNIK Franc

42. Občina Ribnica

1. AMBROŽIČ Štefan
2. ANDOLJŠEK Filip
3. BARTOL Alojz
4. BARTOL Janez
5. BARTOL Jože
6. BOJC Alojzij
7. CAR Matija
8. DEJAK Anton
9. GRAJNAR Ignac
10. GREBENC Ivan
11. IVANC Alojz
12. KORDIŠ Ludvik
13. KOŠIR Jože
14. KROMAR Janez
15. LAVRIČ Franc
16. LEVSTEK Janez

17. MIHELIČ Franc
18. MIŠMAŠ Peter
19. MODIC Jakob
20. MOHAR Jože
21. ORAŽEM Alojz
22. ORAŽEM Franc
23. OZVALD Franc
24. PETRIČ Franc
25. RIGLER Ivan
26. ŠILC Franc
27. ŠKRLEC Ivan
28. TRAMPUŠ Franc
29. TURK Janez
30. VIDEROVOL Jakob
31. VIRANT Janez

43. Občina Sevnica

1. BOŠNJAK Avgust
2. BOŽIČ Alojz
3. BAUMKIRHER Alojz
4. BRATEC Ivan
5. BOŽIČ Ivan
6. BUDJA Alojz
7. ČERNE Viktor
8. DOBOVŠEK Franc
9. DRAGAN Janez
10. DREMŠAK Janez
11. GORENC Janez
12. IRGOLIČ Matija
13. JERAJ Ivan
14. JAZBEC Anton
15. JAZBEC Jože
16. JERINA Janez
17. KLUN Venčeslav
18. KOMLJANC Anton
19. KOZINC Franc
20. KUHAR Janez
21. LISEC Jakob
22. LENARČIČ Jože
23. MIRT Ivan
24. MARN Avgust
25. METELKO Martin
26. MEDVEŠEK Franc
27. MEDVEŠEK Ivan
28. NOVŠAK Anton
29. PEČNIK Franc
30. PRIJATELJ Jernej
31. POMPE Anton
32. REPŠE Jože
33. RESNIK Matija
34. REŽEN Alojz
35. RUŠNOV Franc
36. STERGAR Pavel
37. SIMONČIČ Franc
38. SLAVEC Alojz
39. TREFALT Jože
40. UDOVČ Jože
41. VOVK Jože
42. VOVK Pavel
43. ZABUKOVEC Ivan
44. ŽVAR Dominik
45. ŽELEZNICKI Janez
46. ŽELEZNICKI Franc

44. Občina Sežana

1. BANDELJ Franc
2. COLJA Albin
3. FURLAN Angel
4. FORCIČ Ludvik
5. GORUP Alojz
6. GRGIČ Alojz
7. KOSMINA Ivan
8. KOSMINA Jožef
9. KOVACIČ Jožef
10. MISLEJ Jožef
11. MUHA Franc
12. PAHOR Rafael
13. RAVBAR Franc

45. Občina Slovenj Gradec

1. ANŽELAK Franc
2. APAT Ivan
3. BARL Franc
4. BERLOŽNIK Valentin
5. BRITOVSKEK Anton
6. ČERČE Ivan
7. DULER Martin
8. DEBERŠEK Jože
9. DRAVŠNIK Jože
10. DEBELAK Anton
11. FISER Simon
12. GROS Franc
13. GOLJAT Jakob
14. GOSTENČNIK Ivan
15. GAMS Leopold
16. GNAMUŠ Jože
17. GLADEŽ Bogomir
18. GABERŠEK Ivan
19. HRIBERNIK Ivan
20. HERLAH Franc
21. HRIBERNIK Ferdo
22. JEROMEL Jože
23. JEROMEL Miha
24. JEŠOVNIK Rudolf
25. JUVAN Fortunat
26. JUG Franc
27. KRIVEC Pavel
28. KLEMENC Franc
29. KRENKER Ivan
30. KRAJNC Alojz
31. KOREN Jože
32. KONEČNIK Luka
33. KONEČNIK Ferdo
34. KRAJNC Bernard
35. KOS Franc
36. KRENKER Andrej
37. KONEČNIK Jože
38. KRUŠIČ Vinko
39. KRUMP Anton
40. KAVNIK Ferdo
41. KAC Ivan
42. KREJAN Matevž
43. KRAGELNIK Gregor
44. LUŠNIC Gabriel
45. LAMPRET Ferdo

46. MAUC Ivan
47. MARZEL Valentin
48. OSTOVRŠNIK Ivan
49. OVČJAK Pavel
50. PLESEC Jože
51. POGOREVČNIK Avgust
52. PRITRŽNIK Ferdo
53. POGOREVC Anton
54. PENŠEK Andrej
55. PREVORČNIK Martin
56. RITONJA Jože
57. ROŠER Miha
58. RAZGORŠEK Jože
59. SERUŠNIK Karl
60. ŠIŠERNIK Tomaz
61. TURIČNIK Franc
62. TRETIJAK Ivan
63. URBANCL Jože
64. URBANCL Franc
65. URŠEJ Franc
66. VIVOD Jože
67. VODOVNIK Bogomir
68. VRANJEK Jakob
69. ZBICAJNIK Jurij
70. ZLATOPER Srečko
71. ZUPANČIČ Janko
72. ŽVIKART Peter

46. Občina Slovenska Bistrica

1. AČKO Simon
2. ADELŠTAJN Jože
3. AUER Štefan
4. BIZJAK Franc
5. BOČEK Rudolf
6. BRGLEZ Franc
7. BRUMEC Franc
8. CAPL Bernard
9. ČERNEJŠEK Jože
10. DROZG Jernej
11. FLUHER Ernest
12. FREŠER Ivan
13. GAJSEK Mihael
14. GORIČAN Franc
15. GRAIFONER Franc
16. HAJSEK Peter
17. HAMERŠEK Janko
18. HARIS Anton
19. HEBAR Karl
20. HERIC Franc
21. HORVAT Franc
22. IRŠIČ Oktavijan
23. JANČIČ Jernej
24. JERIČ Anton
25. JUHART Mihael
26. KAC Franc
27. KAMENIK Ignac
28. KAPUN Anton
29. KAUKLER Janez
30. KEGU Alojz
31. KELC Ciril
32. KOBAL Franc
33. KOBALE Jože

34. KODRIČ Leopold
 35. KOREN Jože
 36. KOROŠEC Janez
 37. KRIVEC Lucijan
 38. KUMER Gabriel
 39. LENART Anton
 40. LESKOVAR Maks
 41. MAJER Štefan
 42. MILOŠIČ Jože
 43. MLAKAR Jurij
 44. MLAKAR Mihael
 45. MODRIČ Leopold
 46. MOTALN Jože
 47. MOTALN Jurij
 48. MOTALN Martin
 49. NOVAČAN Alojz
 50. PAJEK Matija
 51. PAVLIČ Ivan
 52. PETEK Ferdinand
 53. PETROVIČ Ivan
 54. PINTER Vinko
 55. PIŠORN Matevž
 56. PLIBERŠEK Franc
 57. PODKRIZNIK Franc
 58. PODVRSNIK Anton
 59. POGOREVC Pavel
 60. POLANEC Anton
 61. PREDAN Ivan
 62. PREPELIČ Jakob
 63. PREŠEREN Franc
 64. PRISTOVNIK Ivan
 65. RAMBAHER Mihael
 66. RIHTAR Ivan
 67. ROZMAN Alojz
 68. ROZMAN Ernest
 69. ROZMANIČ Anton
 70. SATLER Janko
 71. SORŠAK Jože
 72. SMOGAVEC Ferdinand
 73. ŠTEINBAHER Henrik
 74. TURNER Maks
 75. VERHOVNIK Ivan
 76. VIDEČNIK Ignac
 77. ZAFOŠNIK Pavel
 78. ZORKO Jakob
 79. ZORKO Jakob
15. KOROŠEC Gregor, roj. 1896
 16. KRIČEJ Alojz, roj. 1896
 17. KRAJNC Anton, roj. 1899
 18. KRMELJ Anton, roj. 1897
 19. KOVŠE Karl, roj. 1896
 20. KUMER Karl, roj. 1899
 21. KRONEKER Ignac, roj. 1899
 22. LESNIČAR Alojz, roj. 1897
 23. LESKOVAR Franc, roj. 1999
 24. MATAVŽ Pavel, roj. 1895
 25. MERNIK Mihael, roj. 1999
 26. MALEC Albin, roj. 1898
 27. MLAKAR Franc, roj. 1896
 28. POTOČNIK Franc, roj. 1898
 29. POTOČNIK Franc, roj. 1892
 30. PRIMOŽIČ Vinko, roj. 1898
 31. PETELINEK Jurij, roj. 1899
 32. PAK Ivan, roj. 1899
 33. POVH Anton, roj. 1897
 34. PRISTOVŠEK Albert, roj. 1897
 35. REBERNAK Štefan, roj. 1897
 36. RUDOLF Dušan, roj. 1896
 37. SEVŠEK Franc, roj. 1897
 38. SKRLOVNIK Alojz, roj. 1898
 39. SELIH Franc, roj. 1896
 40. VODOVNIK Franc, roj. 1897
 41. VONČINA Milan, roj. 1891
 42. ZORKO Vinko, roj. 1896
 43. ŽMAVCAR Anton, roj. 1899

47. Občina Slovenske Konjice

- ADAMIČ Mihael, roj. 1898
- BAUMHAKEL Ivan, roj. 1890
- BUKOVEC Jože, roj. 1899
- ČERNEC Adolf, roj. 1899
- FRIM Matija, roj. 1896
- FURMAN Karel, roj. 1896
- GORIČAR dr. Ante, roj. 1892
- GOSAK Anton, roj. 1894
- HANŽIČ Karel, roj. 1899
- HREN Alojz, roj. 1899
- IRŠIČ Jože, roj. 1895
- JEZOVŠEK Karl, roj. 1896
- JELOVŠEK Silvester, roj. 1899
- JEZOVŠEK Jožef, roj. 1899

48. Občina Šentjur pri Celju

- GUČEK Adolf
- HERIČ Albin
- HRABUŠEK Jurij
- HRASTNIK Ignac
- JAZBINŠEK Vid
- KOMPLET Janez
- KOLAR Rudolf
- KOPINŠEK Franc
- LABOHAR Jožef
- MASTNAK Franc
- PAJK Ivan
- PEPELNAK Karel
- PLANKO Jakob
- PRELOŽNIK Vinko
- PUŠNIK Karel
- REČNIK Franc
- VODEB Franc
- ZIDANŠEK Franc
- ŽIBRET Franc

49. Občina Škofja Loka

- ARHAR Franc
- BAJT Janez
- BERNIK Andrej
- BEVK Jakob
- BOGATAJ Janez
- BOŽNAR Jurij
- BOGATAJ Vinko
- ČELIK Urban

9. ČERNE Mihail
 10. DERLINK Nikolaj
 11. DOLENC Janez
 12. ERŽEN Andrej
 13. ERZNOŽNIK Leopold
 14. FILIPIČ Maks
 15. FLORJANIČ Matevž
 16. GARTNER Jernej
 17. GOLJAR Franc
 18. HAJNRIHAR Alojz
 19. HOMAN Janez
 20. JELENC Jože
 21. JEREŠ Janez
 22. JESENKO Jože
 23. JELENC Janez
 24. JUSTIN Aleš
 25. JUSTIN Martin
 26. JUSTIN Janez
 27. JUGOVIC Peter
 28. KRAJNIK Franc
 29. KREK Franc
 30. KRISTAN Jože
 31. KOS Anton
 32. KRMELJ Franc
 33. KOVAC Janez
 34. KRMELJ Pavel
 35. KOPAČ Ivan
 36. KAVČIČ Ivan
 37. KRIŽNAR Ignac
 38. MASTERL Matevž
 39. MEZEK Jernej
 40. MIKLAVČIČ Anton
 41. MIKLAVČIČ Pavel
 42. MIKLAVČIČ Gregor
 43. MOHORIČ Janez
 44. OBLAK Anton
 45. PLATIŠA Jože
 46. POTOČNIK Jože
 47. PREZELJ Andrej
 48. PROSTOR Leopold
 49. PODOBNIK Jakob
 50. PRIMOŽIČ Andrej
 51. POTOČNIK Franc
 52. PINTAR Valentin
 53. POGAČNIK Jože
 54. RANT Janez
 55. RANT Janez
 56. SEMEN Jože
 57. ŠUBIC Lovro
 58. TUŠEK Anton
 59. TAVČAR Franc
 60. TAVČAR Matevž
 61. TREVEN Tomaž
 62. URH Matevž
 63. ŽEBRE Franc
 64. ŽBONTAR Jože
50. Občina Šmarje pri Jelšah
- AHAČIČ Ivan, 1898
 - BELCER Franc, 1899
 - BERCKO Jože, 1893
 - BOŽIČEK Karl, 1899
 - BRAČUN Anton, 1895
 - CAGLIČ Ivan, 1895
 - COLNARIČ Anton, 1898
 - COLNARIČ Karel, 1898
 - ČAUS Jožef, 1900
 - ČEPEK Ivan, 1897
 - ČEPIN Franc, 1895
 - DOBERŠEK Franc, 1898
 - DOBRINA Jakob, 1899
 - DOSLER Franc, 1898
 - DROBNIČ Vinko, 1898
 - DROFENIK Alojz, 1897
 - PERLEŽ Miha, 1897
 - FILIPIČ Albin, 1897
 - GORŠIČ Ivan, 1893
 - GUBINA Janez, 1899
 - HAJNŠEK Anton, 1898
 - HOSTNIK Andrej, 1898
 - JERIC Matevž, 1897
 - KOBALE Andrej, 1898
 - KOPRIVC Mihail, 1899
 - KOTNIK Franc, 1897
 - KOVAČIČ August, 1899
 - KRALJ Anton, 1899
 - KRAMER Anton, 1890
 - KREGAR Janez, 1895
 - KRIVEC Franc, 1899
 - KRIŽANEK Martin, 1895
 - KUNEJ Franc, 1897
 - LORENČAK Anton, 1890
 - LORBER Franc, 1899
 - MURKO Anton, 1891
 - NARAT August, 1890
 - OSOJNIK Franc, 1897
 - OSOJNIK Jože, 1895
 - PAVLOVIČ Matevž, 1897
 - PEČNIK Jože, 1902
 - PEPERKO Jakob, 1898
 - PETAVER Franc, 1897
 - PEVEC Franc, 1899
 - PIRŠ Marko, 1896
 - PODREBERŠEK Franc, 1897
 - POVH Martin, 1895
 - POŽEG Anton, 1899
 - POŽEG Janez, 1897
 - POŽEK Jožef, 1898
 - PREVOLŠEK Jože, 1899
 - PRIBOŽIČ Jože, 1897
 - REBERSAK Ivan, 1899
 - REPEC Franc, 1898
 - SINKOVIC Alojz, 1898
 - SINKOVIČ Jožef, 1897
 - STAROVEŠKI Stanko, 1894
 - STEFACIOSA Anton, 1893
 - ŠEPEC Jože, 1896
 - ŠKET Andrej, 1898
 - ŠKET Jurij, 1896
 - ŠTUSEJ Anton, 1896
 - ŠVAJGER Ferdinand, 1898
 - ŠUC Franc, 1896
 - ŠUFLAJ Rajko, 1897
 - TACEK Janez, 1899
 - TACER Jurij, 1898
 - TRAMŠEK Jože, 1896

69. **VALGUNI** Albert, 1896
70. **VIMPOLŠEK** Alojz, 1899
71. **VOVK** Franc, 1899
72. **VRABIČ** Viktor, 1896
73. **VUK** Janez, 1893
74. **ZOBEC** Simon, 1895
75. **ZORENČ** Janez, 1897
76. **ŽAGAR** Franc, 1899

51. Občina Tolmin

1. **BERGINC** Feliks, 1892
2. **BROVČ** Miha, 1898
3. **BUKOVEC** Štefan, 1896
4. **BUTUL** Pavel, 1897
5. **CENČIČ** Mihael, 1896
6. **ČUŠIN** Franc, 1893
7. **FORTUNAT** Miha, 1897
8. **HROVAT** Alojz, 1898
9. **KLAVORA** Andrej, 1897
10. **KOVAČIČ** Rajmond, 1899
11. **KRIZMANČIČ** Matija, 1895
12. **KUTIN** Anton, 1895
13. **LIPUŠČEK** Miha, 1897
14. **PODREKA** Ignac, 1897
15. **SMOLEJ** Alojz, 1898
16. **TREBŠE** Anton, 1894
17. **URŠIČ** Ivan, 1891
18. **VALENTINČIČ** Franc, 1897
19. **VIDMAR** Ivan, 1898
20. **ZORNIK** Anton, 1898

52. Občina Trbovlje

1. **FILAČ** Franc
2. **GERM** Alojzij
3. **GORENC** Janez
4. **MAJNIK** Ivan
5. **PERDIN** Vilibald
6. **RANZINGER** Miroslav
7. **ŽELEZNICK** Jakob

53. Občina Tržič

1. **AHAČIČ** Rudolf
2. **BAHUN** Franc
3. **CANKAR** Franc
4. **CVIRN** Franc
5. **EIGNER** Franc
6. **FERLAN** Ferdinand
7. **JANC** Franc
8. **JEKOVEC** Alojz
9. **MALI** Franc
10. **MALI** Miha
11. **MEGLIČ** Jakob
12. **OMAN** Janez
13. **PRIMOŽIČ** Šimon
14. **PESJAK** Jože
15. **PERNUŠ** Rok
16. **PERKO** Peter
17. **PERKO** Kristjan

18. **PREŠEREN** Karel
19. **POGAČNIK** Janez
20. **PERKO** Miha
21. **PODREKAR** Franc
22. **SNEDIC** Peter
23. **ŠPAROVEC** Jože
24. **ŠUŠTAR** Ivan
25. **ŠTER** Milan
26. **ŠPAROVEC** Alojz
27. **ŠTEFE** Jože
28. **TIŠLER** Andrej
29. **URBANC** Martin
30. **URANIČ** Anton
31. **ZUPAN** Andrej
32. **ZUPAN** Franc
33. **ZUPAN** Franc
34. **ZAPLOTNIK** Janez
35. **ZAPLOTNIK** Janez
36. **ŽEPIČ** Jože
37. **ŽEPIČ** Janez

54. Občina Velenje

1. **ACMAN** Karel
2. **ACMAN** Rudolf
3. **AVBERŠEK** Anton
4. **BERDNIK** Franc
5. **BIZJAK** Martin
6. **CERAR** Franc
7. **CIMERMAN** Jože
8. **ČUJEŽ** Matevž
9. **DOBNIK** Ciril
10. **DOBNIK** Franc
11. **FIŠER** Avgust
12. **GLOJEK** Florjan
13. **GLUŠIČ** Matevž
14. **GORIČNIK** Mirko
15. **HUBER** Vinko
16. **JURIČ** Viktor
17. **KAJTNA** Jože
18. **KNEZ** Vinko
19. **KOPUŠAR** Viktor
20. **KOTNIK** Ivan
21. **KOŽELJ** Valentin
22. **KRAJNC** Franc
23. **KUGOVIČ** Vinko
24. **KUMER** Ferdinand
25. **KUMER** Fortunat
26. **KUMER** Janez
27. **LESJAK** Andrej
28. **MEDVED** Ivan
29. **MEH** Anton
30. **MELAŠEK** Franc
31. **MENHART** Jože
32. **NAPOTNIK** Franc
33. **NAROLOČNIK** Ivan
34. **NAVODNIK** Ivan
35. **PIRECNIK** Janez
36. **POKLEKA** Marko
37. **POTOČNIK** Florjan
38. **POŽENEL** Dominik
39. **PREVORČNIK** Viktor
40. **RUČMAN** Anton

41. SATLER Matija
42. SIVKA Anton
43. STANOVŠEK Franc
44. ŠKRABAR Jože
45. ŠUMAH Franc
46. TAJNIK Anton
47. TAMŠE Ferdinand
48. TRAP Anton
49. TURK Ivan
50. TURNŠEK Franc
51. VAJDL Franc
52. VRČKOVNIK Franc
53. ZABUKOVNIK Franc
54. ZALEZNÍK Ivan
55. ŽAK Karel
56. ŽELEZNÍK Alojz
57. DREV Mihael
58. KOŠENINA Franc
59. ŠARNER Jože
60. POPRASK Jernej
61. KLANČNIK Jože

55. Občina Vrhnika

1. BRENČIČ Nikolaj, roj. 6. 12. 1897
2. BOGATAJ Jože, roj. 13. 3. 1899
3. DORMIŠ Jakob, roj. 25. 7. 1898
4. FEFER Anton, roj. 5. 6. 1899
5. KNAPIČ Janez, roj. 18. 6. 1895
6. KOGOJ Avgust, roj. 7. 8. 1899
7. KRŠMANČ Janez, roj. 29. 8. 1897
8. LAZNIK Jože, roj. 12. 3. 1898
9. NADLIŠEK Leopold, roj. 14. 11. 1898
10. PETKOVŠEK Janez, roj. 8. 6. 1883
11. RIJAVEC Ivan, roj. 19. 4. 1900
12. RETELJ Alojz, roj. 11. 5. 1895
13. SMRTNIK Pavel, roj. 29. 6. 1895

56. Občina Žalec

1. ANTLOGA Ivan
2. AHAC Andrej
3. AMON Miha
4. BOŽIČ Franc
5. BOŽIČNIK Alojz
6. BRINOVEC Mihael
7. BRŠEK Ferdinand
8. BRŠEK Ivan
9. CVIKL Jože
10. CVIKL Martin
11. ČEDE Franc
12. DREO Ivan
13. DRČA Vinko
14. DORNIK Ferdinand
15. EMERSIČ Ivan
16. FABJAN Alojz
17. GMAJNER Franc
18. GORŠEK Franc

19. GRANDA Rudi
20. HRIBERNIK Leopold
21. JANEŽIČ Avgust
22. JUHART Martin
23. JESENIK Ludvik
24. KAVALAR Franc
25. KLINČ Ivan
26. KNEZ Ivan
27. KOVAC Ivan
28. KOČEVAR Jože
29. KRAJNC Franc
30. KRULEC Franc
31. KARNIČNIK Anton
32. KUDER Anton
33. KOLENC Ivan
34. KRONOVŠEK Alojz
35. LEDNIK Franc
36. LEONARDI Franc
37. LESJAK Franc
38. LESJAK Ignac
39. MAJHENIČ Ivan
40. MRAK Anton
41. MIKELN Miroslav
42. NARAKS Ivan
43. OCVIRK Franc
44. OGRAJENŠEK Anton
45. OSETIČ Ignac
46. OCVIRK Jože
47. PEČNIK Ivan
48. PENCCELJ Anton
49. PODGORŠEK Franc
50. PODGORŠEK Alojz
51. PEŠEC Janez
52. PIKL Franc
53. PODGORŠEK Peter
54. RAZBORŠEK Karel
55. ROJNIK Jože
56. ROJNIK Štefan
57. REPNIK Albert
58. REPNIK Ivan
59. ROJNIK Franc
60. SEDOVNIK Jože
61. SEDOVNIK Franc
62. SLATINŠEK Pavel
63. SLEMENŠEK Gregor
64. STOPAR Jože
65. STEPINŠEK Mihael
66. STROJANŠEK Ivan
67. SKOK Franc
68. ŠILDENFELD Otto
69. ŠIRCA Milutin
70. ŠPEH Anton
71. ŠTAJNER Miha
72. TERŽAN Ivan
73. URANJEK Ivan
74. URLEP Franc
75. VERBIČ Janez
76. VIRANT Franc
77. VIZJAK Engelbert
78. ZAKOJŠEK Jože
79. ZIDANŠEK Andrej
80. ŽERAK Ignac
81. ŽOLNIR Ernest
82. ŽAFRAN Štefan

**ŠTEVILLO BORCEV ZA SEVERNO MEJO
V LETIH 1918 IN 1919**

Zap. štev.	Občina	Po stanju	
		31. 12. 1970	julij-september 79
1)	Ajdovščina	14	8
2)	Brežice	95	33
3)	Celje	152	62
4)	Cerknica	39	17
5)	Črnomelj	17	11
6)	Domžale	51	17
7)	Dravograd	17	4
8)	Gornja Radgona	56	16
9)	Grosuplje	26	7
10)	Hrastnik	7	2
11)	Izola	1	1
12)	Jesenice	113	44
13)	Kamnik	34	7
14)	Kočevje	39	17
15)	Koper	8	2
16)	Kranj	91	38
17)	Krško	29	12
18)	Laško	22	9
19)	Lenart	33	10
20)	Lendava	3	1
21)	Litija	37	13
22)	Ljubljana - Bežigrad	87	43
23)	Ljubljana - Center	189	86
24)	Ljubljana - Moste - Polje	40	13
25)	Ljubljana - Šiška	99	44
26)	Ljubljana - Vič - Rudnik	163	68
27)	Ljutomer	81	38
28)	Logatec	10	6
29)	Maribor	435	163
30)	Metlika	32	11
31)	Mozirje	71	22
32)	Murska Sobota	13	2
33)	Nova Gorica	56	12
34)	Novo mesto	96	42
35)	Ormož	145	39
36)	Piran	2	2
37)	Postojna	9	2
38)	Ptuj	124	48
39)	Radlje ob Dravi	36	13
40)	Radovljica	62	21
41)	Ravne	47	22
42)	Ribnica	31	15
43)	Sevnica	46	16
44)	Sežana	13	6
45)	Slovenj Gradec	72	24
46)	Slovenska Bistrica	79	35
47)	Slovenske Konjice	43	12
48)	Sentjur pri Celju	19	6
49)	Škofja Loka	64	32
50)	Šmarje pri Jelšah	76	37
51)	Tolmin	20	11
52)	Trbovlje	7	5
53)	Tržič	37	14
54)	Velenje	61	19
55)	Vrhnik	13	5
56)	Žalec	82	25
Skupaj		3.344	1.290

Izdajo zbornika so z velikim razumevanjem omogočile v seznamu naštete slovenske občine in Kulturna skupnost Slovenije.

V S E B I N A

F. Leskošek-Luka	Uvodna beseda	5
M. Šnuderl	Osvoboditev severne Slovenije 1918—1919	8
	In memoriam Maksu Šnuderlu	11
R. Maister	Tik pred prevratom	14
R. Maister	Mariborski dogodki 1. novembra 1918	16
R. Maister	Popoldanski dogodki v Mariboru, dne 1. novembra 1918	22
R. Maister	Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu leta 1918	27
R. Maister	Marburger Schutzwehr — Mariborska varnostna straža	39
R. Maister	Stavke (štajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora	53
R. Maister	Prevzem mestne uprave v Mariboru, dne 2. januarja 1919	63
R. Maister	Prvo poglavje koroškega plebiscita	66
B. Hartman	Rudolf Maister-Vojanov, slovenski general in pesnik 1874—1974	71
O. Župančič	Na, mojster	72
V. Bračič	Citat iz govora ob odkritju doprsja O. Župančiču, Boršnikovo srečanje, dne 19. avgusta 1978 v SNG Maribor	73
	Izbor iz zbirke pesmi Rudolfa Maistra »Kitica mojih«, Maribor 1929	75
B. Hartman	General Maister proti politični desnici	77
B. Grafenauer	Narodnostno stanje in slovensko-nemška etnična meja na Štajerskem kot dejavnik osvoboditve severovzhodne Slovenije 1918/1919	80
L. Ude	Franjo Malgaj	94
L. Ude	Boj za severno slovensko mejo 1918/1919 v Prekmurju	112
L. Ude	Jesenški trikot	118
L. Ude	Recenzija knjige Ervina Steinböcka, Die Kämpfe im Raum Völkemarkt 1918/1919, Wien 1969, 48 strani	124
L. Ude	Zveza prostovoljcev borcev za severno slovensko mejo 1918—1919	124
M. Ževart	Ob 60-letnici bojev za Maribor in severno mejo	136
L. Penič	Konec avstrijske oblasti v Mariboru 1918—1919	139
V. Bračič	Ob 60-letnici bojev za Maribor in slovenske severne meje	146
J. Švajncer	Znaki in odlikovanja bojev za severno slovensko mejo 1918—1919	151
S. Vrišer	Uniforme borcev za severno slovensko mejo 1918/1919	161
J. Hartman	Orožje borcev za severno slovensko mejo 1918—1919	166
J. Kuster in L. Ude	Domicili organizacijam zveze borcev prostovoljcev za severno slovensko mejo 1918—1919 v slovenskih občinah	172
V. Andrejka	Padli borci za severno slovensko mejo 1918—1919	187
J. Kuster	Poimenski seznam borcev za severno mejo v letih 1918—1919	190

NE BILO BI NAS
ŠE VEČJI KOS
SLOVENSKE ZEMLJE
BI ODTRGAL TUJI PLAZ

(Miha Klinar)

